

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI (DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI) ÖZEL SAYISI
ORGANIZATION OF TURKIC STATES (PAST, PRESENT, FUTURE) SPECIAL ISSUE
MART / MARCH 2025 • ONLINE ISSN: 2529-0045

MARMARA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

MARMARA UNIVERSITY JOURNAL OF TURKOLOGY

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD) / Marmara University Journal of Turkology (MUJOT)

6 Aylık Uluslararası Hakemli Dergi / Biannual Peer-Reviewed International Journal

Yıl / Year: Mart / March 2025, Türk Devletleri Teşkilatı (Dünü, Bugünü, Yarını) Özel Sayısı / Organization of Turkic States (Past, Present, Future)

Special Issue

Online ISSN: 2529-0045

Kuruluş Yılı / Foundation Year: 2014

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Mustafa KURT (Rektör / Rector)

Derginin Kurucusu / Founder of the Journal

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK

Derginin Sahibi / Owner of the Journal

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Adına / On behalf of Institute of Turkic Studies of Marmara University

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT (Enstitü Müdürü / Director of Institute)

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor

Prof. Dr. Murat ULUSKAN (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Burak ÖZSÖZ (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Dizgi / Typesetting

Elif TUFAN KIRKIL, Burcu YILDIRIM

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Apollinaria S. AVRUTİNA (St. Petersburg Devlet Üniversitesi, St. Petersburg / Rusya Federasyonu)

Prof. Dr. Olivier BOUQUET (Paris Diderot Üniversitesi, Paris / Fransa)

Prof. Dr. Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Yüksel ÇELİK (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Davut HUT (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Ferhad MAKSUDOV (Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, Taşkent / Özbekistan)

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Yeditepe Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Elena OGANOVA (Moskova Devlet Üniversitesi, Moskova / Rusya Federasyonu)

Doç. Dr. Elif YILMAZ ŞENTÜRK (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Nikolay TELİTSİN (St. Petersburg Devlet Üniversitesi, St. Petersburg / Rusya Federasyonu)

Dr. Öğr. Üyesi Zukhra ALTMYSHOVA (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek / Kırgızistan)

Dr. Öğr. Üyesi Faisal HUSAIN (Pensilvanya Eyalet Üniversitesi, State College / Amerika Birleşik Devletleri)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ali ASKER (Karabük Üniversitesi, Karabük / Türkiye)

Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Peter GOLDEN (Rutgers Üniversitesi, New Jersey / Amerika Birleşik Devletleri)

Prof. Dr. Musa QASIMLI (Azerbaycan Millî Elmler Akademisi, Bakü / Azerbaycan)

Prof. Dr. Firat PURTAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU (Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Alfina ŞİBGATULLİNA (Rusya Bilimler Akademisi, Moskova / Rusya Federasyonu)

Prof. Dr. Fatih ÜNAL (Ordu Üniversitesi, Ordu / Türkiye)

Prof. Dr. Ramil VALEEV (Kazan Federal Üniversitesi, Kazan / Rusya Federasyonu)

Prof. Dr. Alfiya YUSUPOVA (Kazan Federal Üniversitesi, Kazan / Rusya Federasyonu)

Dr. Öğretim Görevlisi Liaison ŞAHİN (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

2025 Yılı Türk Devletleri Teşkilatı (Dünyü, Bugünü, Yarını) Özel Sayısı Hakemleri / 2025 Years Organization of Turkic States (Past, Present, Future) Special Issue Referees

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yılmaz AKBULUT (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Arzu AL (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Güray ALPAR (SDE Akademi, Ankara / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Harun ARSLANTÜRK (Ardahan Üniversitesi, Ardahan / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ayna ASKEROĞLU ARSLAN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Öğr. Gör. Dr. Araz ASLANLI (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü / Azerbaycan)

Dr. Öğr. Üyesi Emre AYDİLEK (Antalya Belek Üniversitesi, Antalya / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Kağan BAYRAKDAR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Remzi BULUT (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur / Türkiye)

Doç. Dr. Serdar Oğuzhan ÇAYCIOĞLU (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde / Türkiye)

Doç. Dr. Osman ERCAN (Ardahan Üniversitesi, Ardahan / Türkiye)

Prof. Dr. Barbaros GÖÇENGİL (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Aybüke GÜZAY (Bakırçay Üniversitesi, İzmir / Türkiye)

Doç. Dr. Kaan KAPAN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA (Beykoz Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Mesut KARAKULAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU (Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi, Yusuf KILIÇASLAN (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Balıkesir / Türkiye)

Prof. Dr. Ömer KUL (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş / Türkiye)

Doç. Dr. Telman NUSRETOĞLU (Hazar Üniversitesi, Bakü / Azerbaycan)

Doç. Dr., Levent Ersin ORALLI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Barış ÖZDAL (Uludağ Üniversitesi, Bursa / Türkiye)

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ, Ankara (Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara / Türkiye)

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA (Giresun Üniversitesi, Giresun / Türkiye)

Doç. Dr. Güzde SAZAK (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Zafer SEVER (Erzurum Teknik Üniversitesi, Erzurum / Türkiye)

Doç. Dr., Güngör ŞAHİN (Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa TANRIVERDİ (İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye)

İletişim Bilgileri / Contact Details

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü / Institute of Turkic Studies of Marmara University

Adres / Address: Göztepe Yerleşkesi, 34722, Kadıköy, İstanbul / Türkiye

Tel / Phone: +90 216 777 18 80

Faks / Fax: +90 216 777 18 81

E-Posta / E-Mail: mutad@marmara.edu.tr

Web: <http://turkiyat.marmara.edu.tr/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtad>

Marmara Üniversitesi Yayınevi / Marmara University Press

Adres / Address: Göztepe Yerleşkesi, 34722, Kadıköy, İstanbul / Türkiye

Tel / Phone: +90 216 777 14 08

Faks / Fax: +90 216 777 14 01

E-Posta / E-Mail: yayinevi@marmara.edu.tr

MARMARA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün uluslararası hakemli yayınıdır. Altı ayda bir yayınlanır. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, TÜBİTAK / ULAKBİM SBVT, ASOS İndeks, ACAR İndeks, DOAJ, ULRICH Global Serials Directory, EBSCO uluslararası alan endeksi tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve ifade değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

MARMARA UNIVERSITY JOURNAL OF TURKOLOGY is a peer-reviewed international journal of Institute of Turkic Studies of Marmara University. The journal is a biannual publication. Marmara University Journal of Turkology is indexed by TÜBİTAK / ULAKBİM SBVT, ASOS Index, ACAR Index, DOAJ, ULRICH Global Serials Directory and EBSCO International Index. All the views and opinions expressed in the articles are those of the authors and they do not necessarily reflect the views or opinions of the editor, the editorial board, or the publisher. The editorial board reserves the right to make necessary changes in spelling and phrase without changing content. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İçindekiler / Contents

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Türk Devletleri Teşkilatı ve Macaristan Organization of Turkic States and Hungary Zeynep AKARSLAN	e1
Bölgeselciliğin Yeni Dinamiği: Türk Devletleri Teşkilatı ve Azerbaycan The Novel Dynamic of Regionalism: The Organization of Turkic States and Azerbaijan Nazrin ALİZADA	e18
Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Gelecek Vizyonu Historical Development and Future Vision of the Organization of Turkic States Zukhra ALTMYSHOVA, Jamyikat OMUROVA	e41
Türk Devletleri Teşkilatı İçin Stratejik Kamu Diplomasisi Önerisi Strategic Public Diplomacy Proposal for the Organization of Turkic States Ali ASKER, Ali ÇİÇEK	e65
Türk Devletleri Teşkilatı'nın Avrasya'da Artan Önemi: Ekonomi Politik Açıdan Bir Değerlendirme The Increasing Importance of the Organization of Turkish States in Eurasia: An Evaluation From a Political Economy Perspective Ramazan ASLAN	e96
Türk Dünyasının Birliği Türk Devletleri Teşkilatı ve Rusya Union of the Turkic World Organization of Turkic States and Russia Eray BAYRAMOL	e121
Türk Devletleri Teşkilatında Sınır Ötesi Ödemelerde Olası Merkez Bankası Dijital Para Kullanımı Possible Use of Central Bank Digital Money in Cross-Border Payments in the Organisation of Turkic States Mehmet GÜNAL, Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ, Ömer Faruk KORKMAZ	e144

Türk Devletleri Teşkilatı Supranasyonel Bir Aktör Olabilir Mi?: Türk Birliği Yaklaşımları
Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Can the Organization of Turkic States be a Supranational Actor?: An Assessment Within the
Framework of Turkic Union Approaches

Murat JANEe168

Türkiye'nin Güneyinde Mısâk-ı Millî Temelli Müdafaa Edilebilir Muhtemel Kara Sınırı
Güzergâhlarının Tespiti

Identification of Defendable Possible Land Border Routes Based on Mısâk-ı Millî in the South
of Türkiye

Atilla KARATAŞe193

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Genişleme Stratejisinde Gözlemci Üyelik Statüsünün Rolü

The Role of Observer Membership Status in the Expansion Strategy of the Organization of
Turkic States

Ömer Faruk KOCATEPEe215

Türk Devletleri Teşkilatı'nda Askeri İş Birliği: Stratejik Bir Perspektif

Military Cooperation in the Organization of Turkic States: A Strategic Perspective

Uğur TARÇINe244

Bağımsızlıktan Kurumsallaşmaya: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kuruluş Süreci

From Independence to Institutionalisation: The Process of Establishment of the Organisation
of Turkic States

Elif UZUNAĞAÇe268

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Eğitim Politikaları: Ortak Kimlik ve Gelecek

Educational Policies of the Organization of Turkic States: Common Identity and Future

Okan YEŞİLOTe286

Türkiye'nin Büyük Stratejisi ve Türk Devletleri Teşkilatı

Türkiye's Grand Strategy and the Organization of Turkic States

Alperen Kürşad ZENGİNe306

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE MACARİSTAN

ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND HUNGARY

Zeynep AKARSLAN*

Öz

Macarlar Türk kökenlerinden dolayı her zaman kendi tarihsel bağlarının izini sürmüştür; Türkoloji çalışmalarına büyük önem vermişlerdir. Bu bağlamda Macar entelektüel ve siyasi çevrelerinde Turancılık fikri dönemseller olarak önem kazanmış bir ideoloji olarak öne çıkmıştır. Türk ve Macar halklarının ortak köken, dil ve kültür bağlarını vurgulayan Turancılık, Macar kimliği ve dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. XX. yüzyılda tarih, dilbilim ve arkeoloji alanlarında yapılan araştırmalar, Macarların Asya kökenine dair teorileri güçlendirmiştir. Bu çalışmalar, Macar bilim adamları arasında zamanla kimlik tartışmalarına zemin hazırlayarak Turancı düşüncenin yayılmasına katkı sağlamıştır. Turancılık hem milliyetçi akımları hem de uluslararası iş birliği çabalarını etkileyerek çeşitli siyasi hareketlere yön vermiştir. Özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk Dünyası kendi arasında kuvvetli bir bağ oluşturmayı başarmıştır. Bu çalışmada Macaristan'ın 2018 yılında gözlemci üye olarak Türk Devletleri Teşkilatına katılması, tarihsel ve kültürel bağları güçlendirme çabasının yanı sıra, siyasi ve ekonomik fırsatlar yaratma amacı ele alınmaktadır. TDT ve Macaristan ilişkisi, enerji güvenliği, ticaret ve jeopolitik stratejiler açısından hem Türk devletlerine hem de Macaristan'a önemli avantajlar sunmaktadır. TDT'nin kültürel programları ve ortak tarih çalışmaları, Macaristan'ın kendi kimliğini yeniden tanımlama sürecine katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, Turancılık düşüncesinin Macaristan'daki tarihsel kökenlerini ve etkilerini analiz ederken, Türk Devletleri Teşkilatı ile olan ilişkilerin bu bağlamdaki yerini ve Macaristan'ın TDT'ye katkılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Konseyi, Türk Dünyası, Macaristan, Türk Devletleri Teşkilatı, iş birliği

Abstract

Due to their Turkish roots, Hungarians have historically emphasized their historical connections and attached great importance to Turkological studies. In this context, the concept of Turanism has emerged as an ideology that has periodically gained prominence in Hungarian intellectual and political circles. By emphasizing the shared origins, languages, and cultural affinities between the Turkish and Hungarian peoples, Turanism has played a significant role in shaping Hungarian identity and foreign policy. During the 20th century, research in history, linguistics, and archaeology further solidified theories regarding the Asian origins of Hungarians, thereby contributing to the proliferation of Turanist thought. These studies also paved the way for ongoing identity debates among Hungarian scholars. Turanism has played a significant role in shaping various political movements by influencing both nationalist movements and international cooperation efforts. Following the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics, the Turkic World has successfully established a strong bond among its member states. The present study discusses Hungary's

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kafkas Dil ve Kültürleri Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, zeynep.akarslan@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3134-2332

accession to the Organization of Turkic States (OTS) as an observer member in 2018, with the objective of strengthening historical and cultural ties and establishing political and economic opportunities. The relationship between the OTS and Hungary offers substantial benefits to both Turkic states and Hungary, particularly in terms of energy security, trade, and geopolitical strategies. OTS cultural programs and joint historical studies contribute to Hungary's ongoing process of redefining its own identity. The present study aims to analyze the historical origins and effects of the idea of Turanism in Hungary, while revealing the place of relations with the Organization of Turkish States in this context and Hungary's contributions to the OTS.

Keywords: Turkic Council, Turkic World, Hungary, Organization of Turkic States, cooperation

Giriş

Tarih boyunca çeşitli kavimlerle birlikte yaşayan ve kadim bir geçmişe sahip olan Macarlar hem sosyal hem de kültürel olarak diğer topluluklarla etkileşim halinde olmuştur. Macarların özellikle Türklerle olan ilişkileri V. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Türk-Macar ilişkilerinin tarihi Macarların Karadeniz'in kuzeyine özellikle de Karpat Havzasına yerleşmesiyle başlamış; uzun yıllar Türk topluluklarının hâkimiyeti altında ya da Türklere komşu olarak yaşayan Macarlar, Türklerle yakın temasta bulunarak Türk etkisi altında kalmışlardır.¹

İsmail Doğan, “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi” adlı çalışmasında Macarlarla Türkler arasındaki etkileşimi “Macar ulusal kimliği üzerindeki dolaysız Türk etkisi” şeklinde açıklamaktadır. Doğan'a göre tarihi süreçteki Türk-Macar ilişkileri üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem Macarların Avrasya'daki anayurtlarından ayrılarak günümüzdeki Macar topraklarına yerleştikleri döneme kadar ki süreci ihtiva ederken; ikinci dönem X. yüzyıldan itibaren Macaristan topraklarına yerleşen Peçenekler ve Kumanlar dönemini kapsamaktadır. Peçenekler ve Kumanlar askeri tarih açısından da önem arz edecek şekilde Macar ordusunda öncü roller üstlenmiş, zamanla Macarlaşmış ve Macarların aslî unsuru haline gelmişlerdir. Türk-Macar ilişkilerinin üçüncü dönemini Macarların Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri oluşturmaktadır. 1526-1686 yılları arasını kapsayan bu dönem yaklaşık 150 yıllık bir süreci ihtiva etmektedir.² XIX. yüzyılda yaşamış olan dil bilimciler Türkler ile Macarların akrabalık bağı üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan elde edilen genel kanıya göre Macarca “şüpheye yer vermeyecek şekilde” Fin-Ugor dilidir. Ancak Macarların karakteristik özellikleri, sosyal-kültürel yapıları, gelenek ve görenekleri her anlamda Türk özellikleri taşımaktadır.³ Tibor

1 Ayşe Öz, “V. Yüzyıldan IX. Yüzyıla Kadar Erken Dönem Türk-Macar Tarihi İlişkileri”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/9, (Ocak 2023), s. 33-34.

2 İsmail Doğan, “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2, (2007), s. 2-4.

3 Macarların etnik kökeni ve ana yurtları üzerine yapılan araştırmalar sonucunda iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre Macarlar kökenleri açısından Türkistan'dan gelmektedir ve İskitler, Hunlar, Avarlar ve Türklerle aynı ırki mensubiyete bağlıdır. İkinci görüşe göre ise Macarların Fin-Urog kavimleri kökeninden geldiği yönündedir. Zeynep Korkmaz, “Türk Macar İlişkilerinde Türklük Bilimi (Türkoloji)'nin Yeri”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, CII/722, (Şubat 2012), s. 152-156.

Halasi Kun, Türk-Macar akrabalığı üzerine kaleme aldığı çalışmasında bu durumun yalnızca “Macarların Türklerle kurduğu sıkı bağlar üzerinden açıklanamayacağını” savunmuştur.⁴

En eski tarihlerden itibaren Türkler ve Macarları etnik ve kültürel olarak birbirine bağlayan bağlar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde en üst noktaya ulaşmış, Cumhuriyet döneminde de üzerine eklenerek devam etmiştir. Macarların dil ve tarih üzerine yaptığı araştırmalar Türkoloji alanının ortaya çıkmasına öncülük etmiş, Osmanlı Devleti'nin son döneminde görülen ve Balkanlarda hızla yayılan Panslavizm akımına karşılık Macaristan'da Turancılık düşüncesi savunulmuştur. XX. yüzyılda tüm dünyanın kaderini değiştiren I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya'ya karşı birlikte savaşan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin ikili ilişkileri gelişerek devam etmiştir. Türk-Macar ilişkilerinin olgunlaşmasında ve Cumhuriyet döneminde de devam etmesinde Macar Turancılarının yaptığı çalışmalar öncü olmuştur. Türk-Macar dostluğuna oldukça önem veren Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan Cumhuriyetin yapılanmasında Macar bilim adamlarından fazlasıyla faydalanmıştır.⁵

Ünlü Macar Türkolog ve tarihçi Gyula Nemeth Türk-Macar ilişkilerini şu şekilde değerlendirmektedir:

“Şayet bir çalışkan tarih yazarı bir kere Türk-Macar dostluğunun tarihini yazarsa, büyük bir ihtimalle bu dostluğun daha yeni tarihli olduğunu ve onu politik olayların uyandırıp güçlendirdiği sonucuna ulaşır. Hakimiyet döneminin geçmesiyle Avusturya karşıtı, Türklerin yanında, bağımsızlık için sürdürülen savaşta, batıya karşı doğunun yanında, Thököly ve Rákóczi'nin yaptığı savaşta, korumayı istediği zaman ilk bağlar kuruldu. XIX. yüzyılda Kossuth ve mülteci arkadaşlarının, koruyan Türkiye'ye kabulü olağanüstü ölçüde Macaristan'da Türklere doğru ilginin güçlenmesine katkıda bulundu.”⁶

Macarlar, tarih boyunca aynı kökten geldiklerini düşündükleri Türkler ile derin sosyal, kültürel ve siyasi etkileşim içerisinde olmuşlardır. Türkler ile Macarlar arasında Türkistan kökenine dayalı ortak tarih ve kültürel bağlar fikri, her iki toplumun ulus kimliğini güçlendirmek amacıyla sürekli şekilde vurgulanmıştır. Bu süreçte Macar aydınları, Türk tarihi ve kültürüne katkıda bulunmuş,

4 Tibor Halasi Kun, “Türk-Macar Akrabalığı Üzerine”, çev. Erdal Çoban, *Erdem*, VI/18, (1990), s. 885-886; Macarların kökeni hakkında yazılmış kıymetli bir çalışma için bk. Ignác Romsics, “Macarların Kökeni Kesin Bilgiler, Varsayımlar, Düşünceler”, çev. Gökhan Dilbaş, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, III/6, (Temmuz 2019), s. 73-116.

5 Melek Çolak, “Macar Kaynaklarında Türk Kültürü ve Türkler (XIX. Yüzyıl Sonları – XX. Yüzyıl Başları)”, *Erdem*, 59, (2011), s. 108; I. Dünya savaşıdan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti'nin topraklarının İtilaf Devletleri tarafından dayatılan antlaşmalar üzerinden parçalanması Türk halkı tarafından kabul edilmemiş ve Milli Mücadele başlatılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan henüz çıkmış mağlup bir devletin halkı tarafından Anadolu'da başlatılan mücadele tüm dünyada olduğu gibi Macaristan'da da yakından takip edilmiş ve Macar basınına yansımıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sevgi Can Yağcı Aksel, “Macar Basınında Türkiye: “Küçük Asya”nın Büyük Direnişi (1920-1923)”, *Ankara Üniversitesi İlel Dergisi*, V/2, (2018), s. 53-84.

6 Melek Çolak, “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, (2010), s. 373.

Türk araştırmaları alanında öncü roller üstlenmişlerdir. Macarların, Türk-Macar akrabalığını öne çıkaran “Turanizm” akımı,⁷ iki halk arasındaki entelektüel yakınlaşmayı teşvik etmiştir. Bu süreç, Macar-Türk ilişkilerinin kültürel alanda da güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk döneminde, Türk tarih ve dil teorilerinin geliştirilmesinde Macar bilim insanlarının etkisi büyüktür.⁸ XX. yüzyılın ilk yarısında Macarların Hunların halefi olduğuna yönelik ideolojik bir inanç olan Macar Turancılığı ile Macarlar, Türkleri, Azerbaycan Türklerini, Tatarları, Kazakları, Moğolları hatta Tibet ve Japonları da içine alır şekilde Altay halklarını akraba olarak kabul etmişlerdir. Macarların Asya kökenlerine yönelik bu inanç birçok Macar araştırmacıyı ve kâşifi Macarlarla akraba toplulukları tespit etmek ve atalarını bulmak için bu coğrafyaya yönlendirmiştir.⁹

Özellikle Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasında ve Türk tarih tezlerinin oluşturulmasında Macar bilim adamlarının önemli katkısı olmuştur. Macaristan’daki Turan Cemiyeti ve Türkiye’deki benzer kurum ve kuruluşlar, iki ülke arasında köprü görevi görmüştür. Macarlar ile Türk Dünyası arasındaki köprünün günümüzdeki tezahürü Türk Devletleri Teşkilatının kurulmasının ardından gerçekleşmiştir.

Türk Konseyi’nden Türk Devletleri Teşkilatına Türk Dünyası

1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Türk devletleri ve toplulukları arasında yeni ilişkiler ve tarihi bağlar kurulmaya başlamıştır. Çok geçmeden de bağımsız Türk Cumhuriyetleri bir araya gelerek önemli adımlar atmıştır. Bu birlikteliğe ilk temas eden liderlerden biri Nursultan Nazarbayev’dir. Nazarbayev, ortak tarihe, kültüre, dile ve inanca sahip devletlerin yakınlaşmasının Türk devletlerinin geleceği için önemli bir adım olacağını ifade etmiştir.¹⁰ Bunlardan ilki, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi – Türk Konseyi 3 Ekim 2009’da Türk devletleri arasında işbirliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Kurucu ülkeleri arasında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan’ın bulunduğu Türk Konseyi’ne 2019’da Özbekistan tam üye statüsünde katılmıştır. Eylül 2018’de Macaristan, Kasım 2021’de Türkmenistan, 2023 yılında ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gözlemci statüsüyle teşkilata dahil olmuştur. 12 Kasım 2021’de gerçekleştirilen 8. Zirvede Kuruluş, yeniden yapılandırılarak Türk Devletleri Teşkilatı adını almıştır.¹¹

7 XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başındaki Pan-milliyetçi akımlardan biri olarak ortaya çıkan Turancılık hem Türkiye’de hem de Macaristan’da milliyetçiliğin inşa sürecinde ortaya çıkmış fikir akımlarından biridir. Turancılık fikrinin imparatorlukların ve ulus devletlerin kaderini belirleyen rolünün ayrıntılarını Macaristan ve Türkiye örneğinde inceleyen eser için bk. Nizami Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

8 Cumhuriyet döneminde Türkiye’de istihdam edilen Macar uzmanlar ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Seyfi Yıldırım, “Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/15, (Bahar 2012), s. 121-150.

9 Michal Kowalczyk, “Hungarian Turanism. From the Birth of the Ideology to Modernity – an Outline of the Problem”, *Historia i Polityka*, XX/27, (2017), s. 50.

10 Nursultan Nazarbayev, *Tarihin Akışında*, çev. Fatma Arıkan, Serdar Arıkan, Om Yayınevi, İstanbul 2000, s. 187-188.

11 <https://turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 14.12.2024]; Türk Devletleri Teşkilatı kuruluş süreci ve ayrıntıları hakkında detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Kocatepe, *Türk Devletleri Teşkilatı Politik ve Askeri İş Birliği*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2022.

Görsel 1. Türk Devletleri Teşkilatına Üye Devletlerin Dışişleri Bakanlıkları

Kaynak: <https://turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakinda> [Erişim tarihi: 14.12.2024].

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele eden Türk Cumhuriyetlerinin, Türkiye ile iş birliğinden doğmuş bir organizasyon olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. XVIII. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başından itibaren Kafkasya ve Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk halkları üzerinde egemenlik kuran Çarlık Rusya, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Sovyetler Birliği olarak yeniden yapılanmıştır. Bu yapının birer parçası olmak zorunda kalan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ancak 1991'de sonra bağımsız cumhuriyetler olarak varlık gösterebilmişlerdir. Türk Cumhuriyetlerinin her alanda bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele ettiği bu süreç çeşitli iş birliklerini de beraberinde getirmiştir. İşbirliğinin ilk zirvesi 1992'de Türkiye'nin ev sahipliğinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bu zirvede Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanları nezdinde temsil edilmiştir. TDT, ilk defa 3 Ekim 2009'da imzalanan Nahçıvan Anlaşmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuş, 2021'de ise son şeklini almıştır. TDT'nin amacı; birliğe üye devletler arasında siyasi, ekonomik, gümrük, ulaştırma, turizm, iletişim, eğitim, medya, spor, göç, tarım, yargı, insan kaynakları ve dini kurumlar da dahil olmak üzere birçok farklı alanda iş birliğini öncelemektir. TDT aynı zamanda Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı ile Türk Yatırım Fonu teşkilatlarının şemsiye kuruluşudur.¹² Türk Devletleri Teşkilatı'nın bayrağı Türk Konseyi'nin Bişkek'te gerçekleşen 2. Zirvesinde kabul edilmiştir. Konseyin kurumsal yapıya bürünmesinde de önemli rol oynayan bu gelişme aslında bayrağın Türkler arasındaki birlik ve beraberliğe vurgu yapacak özellikleri bir araya getirerek seçilmesi açısından önem arz etmektedir. TDT'nin bayrağı Azerbaycan bayrağının yıldızı, Kazakistan bayrağının mavi rengi, Kırgızistan bayrağının güneşi ve Türk bayrağının hilali alınarak oluşturulmuştur.¹³

Türk Devletleri Teşkilatı ve Macaristan

Tarihi boyunca birçok siyasi değişim ve dönüşüm yaşayan Macarlar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yerini ulus devletlere bırakmasıyla farklı siyasi deneyimler yaşamış ve

12 Ali Rıza Sandalcılar, Kezban Ayran Cihan, "Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Türkiye'nin Rekabet Gücü", *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, VII/1, (2023), s. 135.

13 Mevlüt Akçağa, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XI/34, (2023), s. 478-479.

kendi ulus devletlerini inşa etmişlerdir. Tüm dünyayı etkisi altına alan I. ve II. Dünya Savaşları sırasında farklı bloklarda yer almış olan Macaristan, 1989 yılına kadar Sovyetler Birliği'nin uydu devleti olarak varlık göstermiştir. Bu dönemde Sovyet hegemonyası karşısında ilk büyük ayaklanmayı gerçekleştirmiş, SSCB bu hareketi sert müdahale ile bastırmıştır. 1956 yılında ki Macar ayaklanması, Macar halkının bağımsızlık konusundaki hassasiyetinin Türklerle benzerlik gösterdiğini işaret etmektedir. 1989 yılından itibaren ise Sovyet etkisinden uzaklaşmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne yakın politikalar izlemeyi tercih etmiştir. Avrupa Birliği ve Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) üyelikleri Macaristan'ın kendisini bir Avrupa devleti olarak konumlandırmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı yanlısı gelişim gösteren Macar dış politikası 2010 yılından itibaren doğu ülkelerine yakınlık şeklinde değişim göstermiştir. Macaristan'daki bu değişimin baş aktörü ise 2010 yılında iktidara gelen Victor Orban ve Fidesz-Macar Yurttaş Birliği Partisidir. Başbakan Orban'ın "Doğu Açılımı" olarak ortaya koyduğu söz konusu politika ile Rusya, Çin, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Macaristan'ın dış politikasında etkin bir rol oynamıştır.¹⁴

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Macar dış politikasında önemli bir konuma sahiptir. Bunun sebebi olarak Macarların da Türkler gibi Asya'ya dayanan kadim tarihleri ve Türklerle olan tarihî ve kültürel ortak noktaları gösterilebilir. Macaristan'da Jobbik hareketi olarak bilinen ve "Daha İyi Bir Macaristan" görüşüyle ortaya çıkan sağ görüşlü siyasi parti, Türklerle Macarların ortak geçmişi üzerinde durmakta bu sebeple Macaristan'ın Türkiye ve diğer Türk Devletleri ile ikili ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini savunmaktadır. 2010 yılından itibaren Macaristan Başbakanı olarak görev yapan Orban da Macarların Kıpçak mirasına vurgu yapmakta, Macaristan'da her yıl düzenlenen Hun-Türk Kurultayına sahip çıkmaktadır.¹⁵ Macaristan, milliyetçilik ekseninde olmasa da Macarların Kıpçak geçmişine vurgu yaparak Türk Dünyası ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Bu durumun alt bağlamında ise Orban'ın Avrupa Birliği ile gergin ilişkileri vardır. İktidara geldiği günden itibaren özellikle göç konusunda Avrupa ile yaşadığı fikir ayrılıkları Başbakan Orban'ın antidemokratik olmakla suçlanmasına neden olmuş, Macar hükümetinin Budapeşte'de kurulan Orta Avrupa Üniversitesi'ne akreditasyon vermeyerek üniversitenin Viyana'ya taşınmasına sebep olması mevcut ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. Macaristan'ın dış politikasında alternatif aradığı bu dönemde "Türk devletleri arasında sıkı iş birliğini" öngören TDT'nin kurulması Macaristan'ın yüzünü "doğuya" dönmesine sebep olmuştur.¹⁶

14 Osman Ercan, "Macar Dış Politikasında Çeşitlendirme Arayışı: Macaristan'ın 'Doğu Açılımı' ve Türk Devletleri", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XII/2, (2023), s. 169.

15 Hun, Türk ve Macar geleneklerini korumak ve yaşatmayı hedefleyen Macar Turan Vakfı tarafından 2008 yılından itibaren her 2 yılda bir olmak üzere düzenlenen Hun-Türk Kurultayı 27 Türk boyunun katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Kardeşlik ve dostluğu pekiştirmeyi amaç edinen bu kurultay yaklaşık 200 bin kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Hun ve Türk kökenli kardeş ülkelerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen Kurultay, gelenek yaşatmanın yanı sıra akraba toplulukların bir araya gelmesine de vesile olmaktadır. <https://www.gzt.com/jurnalist/macaristan-hun-turk-kurultayi-2819841> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

16 Ercan, agm., s. 172.

TDT üyeliği öncesinde, Macaristan'ın Ankara Büyükelçisi Gabor Kiss, Türk Keneşi Genel Sekreteri Büyükelçi Ramil Hasanov ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. 9 Ekim 2015'te gerçekleşen bu görüşmede Türk Keneşi ile Macaristan arasında gerçekleştirilebilecek muhtemel iş birlikleri üzerinde durulmuştur. Genel Sekreter Hasanov, Macaristan'ın Türk Keneşi etkinliklerinde daha fazla temsil edilmesine yönelik arzusunun dile getirmiş ve Macaristan 27-28 Ekim 2015'te İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Keneşi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölge Ofisi iş birliği ile gerçekleştirilecek olan "Kalkınma için Bilgi ve İletişim Teknolojileri" konferansına Macaristan Büyükelçisi Kiss'i bizzat davet etmiştir.¹⁷ Macaristan ile ikili ilişkilerin geliştirilmesinin hedeflendiği bu dönemde Türk Keneşi Proje Direktörü Pelin Musabay Baki 10 Aralık 2015'te Macaristan'ın Ankara Büyükelçisi Gabor Kiss'in düzenlediği resepsiyona katılmıştır.¹⁸

İkili ilişkilerin geliştirildiği bu dönemde Ankara'da bulunan Türk Keneşi heyeti Macaristan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın Büyükelçiliklerini ziyaret etmiştir. 4 Nisan 2016'da gerçekleştirilen bu ziyaretlerde Büyükelçiler "3. Genç Diplomatlar Eğitim Programı" başta olmak üzere Türk Keneşi tarafından gerçekleştirilen tüm proje ve çalışmalar hakkında bilgilendirme yapmıştır.¹⁹ Aynı yıl, Türk Keneşi üyeleri Zamin Aliyev ve Yedil Myrzakhanov 13-14 Ağustos 2016'da Macaristan'ın Bugaç Köyünde gerçekleştirilen Kurultay'a katılmıştır. 27 ülkeden birçok farklı temsilcinin katıldığı bu kurultay, göçebe kültürün günümüzdeki taşıyıcısı olması açısından önemlidir.²⁰ Macarların Asya kökenlerine vurgu olarak değerlendirilebilecek bu kurultay ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Türk Keneşi Genel Sekreter Yardımcısı Ömer Kocaman aynı yılın ekim ayında Ankara'da düzenlenen Macaristan Milli Günü, 1956 Macar İhtilali ve Bağımsızlık Savaşı'nın 60. Yıl Dönümü ile Macaristan Silahlı Günü adına düzenlenen resepsiyona katılarak ikili ilişkilerin gelişimine katkı sağlamıştır.²¹

2015-2016 yıllarında geliştirilen yakın ilişkiler Macaristan'ın Türkiye ve Türk Dünyası ile kültürel ve siyasi yakınlığı için önemli adımlar olarak kabul edilebilir. Gerek Türk Keneşi'nin Macaristan ile özel temasları gerekse devlet adamlarının Macarların Asya kökenlerine gösterdikleri ilgi tarafların birbirlerinin yakınlaşmasını tetikleyen önemli etkenler olmuştur. Bu noktada Macaristan'ın TDT ile iş birliğine giden sürecin ilk işaretlerinin bu dönemde somutlaştırıldığını söylemek yanlış bir ifade olmasa gerektir.

17 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-genel-sekreteri-buyukelci-ramil-hasanov-macaristanin-ankara-buyukelcisi-gabor-kiss-ile-turk-kenesi-sekretaryasinda-gorustu> [Erişim tarihi: 15.12.2024].

18 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-proje-direktoru-pelin-musabay-baki-macaristanin-ankara-buyukelcisi-gabor-kiss-tarafindan-verilen-resepsiyona-katilmistir> [Erişim tarihi: 15.12.2014].

19 <https://turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-yardimcisi-dr-omer-kocaman-baskanligindaki-turk-kenesi-heyeti-ankarada-macaristan-ozbekistan-ve-turkmenistan-buyukelciliklerine-ziyarete-bulundu> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

20 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-proje-direktorleri-zamin-aliyev-ve-yedil-myrzakhanov-macaristanin-bugac-koyunde-yer-alan-kurultaya-katilmislardir> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

21 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-genel-sekreter-yardimcisi-dr-omer-kocaman-macaristan-milli-gunu-vesilesiyle-duzenlenen-resepsiyona-katilmistir> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

Söz konusu gelişmelerden sonra Türk Konseyi'nin 3 Eylül 2018 tarihli 6. Zirve Toplantısı "Gençlik ve Spor" temalı olarak gerçekleştirilmiş ve Macaristan, toplantıda gözlemci üye olarak seçilmiştir. Özbekistan'ın "onur konuğu", Macaristan'ın "gözlemci ülke" sıfatıyla katıldığı bu toplantı Türkiye tarafından "müşterek idealin sembolü" olarak tanımlanmıştır. Toplantı sırasında Türk Dünyasının son yıllardaki jeo-ekonomik önemine değinen Cumhurbaşkanı Erdoğan, ticaret hacmi yüksek ve yetmiş insan kaynağına sahip Türk Dünyası ülkelerinin ellerindeki imkanları yeterince kullanmadığını dile getirmiştir.²² Macaristan'ın gözlemci ülke olarak atanmasından sonra ilk resmi ziyaret 15-16 Ocak 2019'da Budapeşte'de gerçekleştirilmiştir. Türk Konseyi'nin 6. Zirvesi'nden sonra gerçekleşen üst düzey bu ziyaret Macaristan ve Türk Konseyi arasındaki ikili ilişkileri arttırmaya ve Macaristan'ın hayata geçirilme aşamasında olan projelere dahil edilmesi yönündeki bir iş birliğini ön görmüştür. Bu ziyaret sırasında Macaristan 2019 yılı içerisinde yapılacak olan toplantılar hakkında bilgilendirilmiş ve üye ülkelerde düzenlenmesi planlanan gelecek toplantılara resmi olarak davet edilmiştir.²³ Söz konusu görüşmenin bir diğer önemi ise Budapeşte'de Türk Konseyi temsilciliğinin açılması yönündeki karardır. Budapeşte'de Türk Konseyi temsilciliğinin açılmasıyla Macaristan ile ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra AB, AGİT, OECD ve Visegrad gibi tüm Avrupa kurumlarıyla bağlantıları da geliştireceğine ve Türk Konseyi'nin görünürlüğünü artıracığı ön görülmüştür. Temsilcilik ofisinin Macaristan'ın Türk Konseyi'ne bağlı tüm kurumlarla ilişkileri koordine etmede öncü olabileceği değerlendirilmiştir.²⁴ Budapeşte'de açılacak temsilciliğin, Macaristan'ın Doğu politikasına sağlayacağı katkının yanı sıra Türk Konseyi'nde temsil edilen ülkelerin AB ve Avrupa politikalarında da önemli bir rol oynayacağı düşünülmekteydi. Macaristan'ın varlığı, bu kurum ve kuruluşlarda yer alması Türk Dünyasını bir nevi Avrupa'ya taşımıştır. Coğrafya olarak uzak olsa da Macaristan Türk Dünyasıyla tam köprü görevi üstlenmiştir.

Ocak ayında gerçekleşen bu görüşmeden sonra Türk Konseyi Genel Sekreteri Baghdad Amreyev 15 Mart 2019'da Macaristan Milli Günü'nü kutlayan bir tebrik mesajı yayınlamıştır.²⁵ Türk Konseyi Dışişleri Bakanları Konseyi'nin olağanüstü toplantısı 19 Eylül 2019'da Macaristan'ın ev sahipliğinde Budapeşte'de açılan Türk Konseyi Temsilciği binasında gerçekleştirilmiştir. Açılıшта gerçekleştirilen toplantılarda Macaristan'da açılan temsilciliğin ikili ilişkileri güçlendirmesine sağlayacağı destek, Türk Konseyi'nin AB ve Avrupa kurumları ile gerçekleştireceği iş birlikleri için yeni alanlar açacağı üzerinde durulmuştur.²⁶

22 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/96393/cumhurbaskani-erdogan-turk-konseyi-6-devlet-baskanlari-zirvesi-nekatildi> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

23 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristana-resmi-bir-ziyarete-bulunmustur> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

24 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristana-resmi-bir-ziyarete-bulunmustur> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

25 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreterinin-15-mart-macaristanin-milli-gunu-vesilesiyle-mesaji> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

26 <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-avrupa-temsilcilik-ofisi-acilis-toreni-ve-disisleri-bakanlari-toplantisi-budapestede-gerceklestirildi> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

Macaristan-TDT İlişkilerinde Fırsatlar ve İş Birliği Denklemi

18 Şubat 2020’de Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev ülkesine resmi ziyarette bulunan Macaristan Dışişleri ve Ticaret Bakanı Péter Szijjártó’yu makamında kabul etmiştir.²⁷ Toplantıda Avrupa Birliği ve diyalog formatı da dahil olmak üzere ikili iş birliği ve bölgesel ortaklığın güncel konuları tartışılmış, önde gelen Macar şirketlerinin ileri deneyim ve modern teknolojilerinin tanıtılmasıyla ortak yatırım projeleri ve söz konusu projelerin finansmanları görüşülmüştür.²⁸

29 Eylül 2020’de Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sooronbay Ceenbekov, Budapeşte’deki Türk Konseyi Temsilciğini ziyaret etmiştir. Macaristan Başbakanı Orban tarafından karşılanan Cumhurbaşkanı Ceenbekov ikili ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yaparken Macar Başbakan Türk Konseyi’nin Budapeşte ofisinin Avrupa ile gerçekleşecek ikili ilişkilerde öncü olacağını altını çizmiştir. Başbakan Orban, Macaristan’ın Türk Konseyi’nin Avrupa’daki temsilcisi olacağını ve çok boyutlu ilişkilerin geliştirilmesi için çalışacağını dile getirmiştir.²⁹ Bu görüşmenin hemen akabinde 16-17 Şubat 2021’de Özbekistan Başbakan Yardımcısı ve Dış Ticaret Bakanı Sardor Umurzakov Macaristan’a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Özbekistan ile Macaristan arasında yeni ekonomik iş birliklerinin temeli atılmıştır. 17 Şubat’ta gerçekleştirilen Macaristan-Özbekistan İş Forumu’na Özbekistan’dan 18, Macaristan’dan 35 firma temsilcisi katılmış ve yeni iş birliklerine imza atılmıştır.³⁰

Macaristan, TDT üye ülkeleriyle ekonomik iş birliklerinin yanı sıra Türk Konseyi’nin toplantılarına da merkezlik yapmıştır. Pandemi sonrası Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Ulaştırma Koridoru boyunca ulaşım ve transit operasyonlarının kolaylaştırılması için alınması gereken önlemler, Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru üzerinden gerçekleştirilmesi planlanan Karavan Tanıtım Turu (Karavan Ticaret Kervanı ve eTIR), ePermit ve eCMR uygulamalarının hayata geçirilmesi, TDT’ye üye ülkeler arasında taşıma ve transit prosedürlerinin dijitalleştirilmesi hakkında gerçekleştirilmesi planlanan ilk toplantı için Macaristan’ın başkenti Budapeşte’nin ev sahipliği yapması kararlaştırılmıştır.³¹ Toplantıda konuşan Macar Bakan Laszlo Palkovics, “Macaristan’ın Türk Dünyası ile derin bağlar kurmaya her zaman önem verdiği” deyinmiştir. Pandemi sonrasında gerçekleşen bu ilk toplantıda üye ülkelerin pandemi boyunca birbirlerine sağladıkları yardımların iş birliğini pekiştirdiğini vurgulayan Palkovics, ülkelerini Avrupa’nın stratejik ulaşım merkezlerinden biri haline getirmeyi hedeflediklerini de dile getirmiştir.³² Budapeşte’de gerçekleştirilen bu toplantı sırasında

27 <https://turkicstates.org/tr/haber/ozbekistan-cumhurbaskani-macaristan-disisleri-ve-ticaret-bakanini-kabul-etti> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

28 <https://president.uz/uz/lists/view/3362> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

29 <https://turkicstates.org/tr/haber/kirgiz-cumhuriyeti-cumhurbaskani-ve-macaristan-basbakani-budapestede-bulunan-turk-konseyi-temsilciligini-ziyaret-etti> [Erişim tarihi: 15.12.2024]

30 <https://turkicstates.org/tr/haber/ozbekistan-ve-macaristan-basbakan-yardimcisi-sardor-umurzakov-ve-disisleri-bakani-peter-szijjartonun-katilimiyla-budapestede-bir-is-forumu-duzenledi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

31 <https://turkicstates.org/tr/haber/basin-duyurusu-turk-konseyi-ulastirma-bakanlari-5-toplantisi-14-ekim-2021-tarihinde-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlenecektir> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

32 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-ulastirmadan-sorumlu-bakanlar-toplantisi-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlendi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

Türk Devletlerinin ekonomik potansiyeline dikkat çekilmiş ve Trans-Hazar, Doğu-Batı-Orta Koridoru'nun potansiyelinin geliştirilmesi üzerinde önemle durulmuştur.³³ Söz konusu hattın geliştirilmesi TDT'ye üye ve gözlemci ülkelerin lojistik maliyetlerini düşürmesinin yanı sıra söz konusu koridor boyunca gerçekleştirilecek olan nakliye ve gümrük işlemlerinin hızlandırılmasını da hedeflemesi açısından önem arz etmektedir. Bu koridor Türk Konseyi üye ülkeleri arasındaki transit geçişi ve iş birliğini güçlendirmesi açısından dikkate değer bir adımdır.

Macaristan, TDT'ye gözlemci üye statüsüyle katıldığı 2018 yılından itibaren Türk Devletleri ile istikrarlı bir ilişki sürdürmüştür. TDT üye ülkeleri tarafından “değerli bir ortak” ifadesiyle tanımlanan Macaristan bir nevi TDT ile Avrupa arasında köprü işlevi görmüştür.³⁴ 14 Ocak 2023'te TDT Genel Sekreteri, Macaristan Ulusal Meclisi Başkan Yardımcısı ve Orta Asya Dostluk Grubu Başkanı Sandor Lezsak ile bir araya gelmiş ve Macaristan ile TDT üye ülkeleri arasındaki bağları güçlendirmek için gerçekleştirilen Türk dili, edebiyatı, sanatı ve gençlik faaliyetleri ile ilgili kursları ziyaret etmiş ayrıca Türk Üniversiteler Birliği hakkında görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁵ Bu gelişmeler Macaristan ve TDT arasındaki ilişkilerin fayda, çıkar denklemini ile sınırlandırılmayacağını, hatta kültürel işbirliğinin yukarıda da bahsedilen ekonomik, diplomatik ve siyasi imkanları doğurduğunu göstermektedir. Kültürel alanda sağlanacak iş birliği ve yakın ilişkiler Macaristan ile Türk Dünyası arasındaki bağların sağlamlaştırılması açısından da oldukça kritik öneme sahiptir.

TDT üye ülkeleri, Türk Devletleri arasındaki ilk ortak finans hareketi olan Türk Yatırım Fonu (TYF)'nu 16 Mart 2023'te Ankara'da düzenlenen TDT Olağanüstü Zirvesi'nde kurmuştur. İlk ortak finans kurum özelliğine sahip olan TYF, TDT üyesi ülkelerin ekonomik potansiyellerini harekete geçirmeyi hedeflerken girişimcilik, büyüme, istihdam ve orta ölçekli işletmelere finansman sağlamayı da vadetmiştir.³⁶ Macaristan ise ilgili fona 28 Haziran 2024'te üye olmuştur. Macaristan'ın TYF'ye üyeliği hem Macaristan hem de Türk Devletleri arasında artan ekonomik bağlara ve yeni kurulacak iş birliklerine referans olması açısından önemlidir.³⁷ Bu anlaşmadan hemen önce TDT ile Macaristan Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı arasında TDT ile Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesi için “Ortak Çalışma Planı” anlaşması yapılmıştır. TDT ile teşkilata üye ülkeler arasında çok yönlü bir iş birliğini ön gören bu anlaşma Macaristan'ın temmuz ayında başlayacak Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı süreci öncesinde imzalanmıştır.³⁸ Bu toplantının bir diğer önemi ise Macaristan'ın TYF'ye olası üyeliğinin ilk kez burada dile getirildikten kısa süre sonra hızla gerçekleştirilmesi olmuştur.

33 <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-ulastirmadan-sorumlu-bakanlar-toplantisi-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlendi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

34 <https://turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-macaristan-disisleri-ve-ticaret-bakani-ile-gorustu> [Erişim tarihi: 17.12.2024]

35 <https://www.turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-macaristan-ulusal-meclisi-baskan-yardimcisi-ve-orta-asya-dostluk-grubu-baskani-ile-gorustu> [22.12.2024]

36 <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

37 <https://www.turkicstates.org/tr/haber/macaristan-turk-yatirim-fonuna-katiliyor> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

38 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turk-devletleri-teskilati-ile-macaristan-arasinda-ortak-calisma-plan-imzalandi-857526.html> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

Türk Devletleri Teşkilatı'nın son zirvesinde, "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi" teması ele alınmış ve iş birliği ile ekonomik entegrasyon, sürdürülebilir kalkınma, dijitalleşme ve güvenlik konularına odaklanılmıştır. Zirve sonunda imzalanan Bışkek Bildirisi ile mevcut iş birliklerinin devam edeceği, ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirileceği belirtilmiştir. "Orta Koridor" güzergâhında ortak demir yolu projeleri ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu vurgulanmıştır. Gazze'deki insani kriz kınanmış, barış için çözüm çağrısı yapılmıştır. Macaristan'da düzenlenecek 2025 Gayriresmi Zirvesi Türk Dünyası-AB ilişkileri açısından önemli görülmüştür. Ayrıca, Türk Dünyası Alı Nişanı Macaristan Devlet Başkanı Orban'a verilmiş, organizasyonun bayrağında değişikliğe gidilmiş ve Kazakistan'ın dönem başkanlığı katkıları takdir edilmiştir.³⁹

Ayrıca son zirvede TDT'nin yeni bayrağı onaylanmıştır. Yeni bayrakta Türk Dünyasının kültürel mirası ön plana çıkarılmış ve ortak tarihi değerlere vurgu yapılmıştır. Türk-İslam geleneğinin ön plana çıkarıldığı son bayrağa eklenen sekizgen yüzyıllardır süregelen Türk devlet yapısını temsil etmektedir. Sekizgenin her bir köşesi TDT'ye tam ve gözlemci üye olan ülkeleri vurgulamaktadır.⁴⁰

Görsel 2. Türk Devletleri Teşkilatının Güncel Bayrağı

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/turk-dunyasi/turk-dunyasinin-yeni-bayragi-turk-kultur-gucu-886822.html> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

39 <https://avim.org.tr/tr/Yorum/TURK-DEVLETLERI-TESKILATI-11-ZIRVESI-GERCEKLESTI> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

40 <https://www.trthaber.com/haber/turk-dunyasi/turk-dunyasinin-yeni-bayragi-turk-kultur-gucu-886822.html> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

Sonuç

Macaristan, jeopolitik konumu ve tarihsel bağları dolayısıyla Türk Devletleri Teşkilatı için kritik bir öneme sahiptir. Macaristan'ın Orta Avrupa'nın merkezinde yer alması, ülkeyi Doğu ile Batı arasında stratejik bir köprü konumuna taşımıştır. Tarihi olarak, Hunlar ve Macarlar arasındaki etkileşim, Türk Dünyası ile Macaristan arasında güçlü kültürel ve tarihsel bağların oluşmasına önemli derecede katkı sağlamıştır. Bu tarihi arka plan, günümüzde akademik ve diplomatik alanlarda ortak bir dayanışma zemini sunmaktadır.

TDT'nin Avrupa'ya açılan kapısı olarak görülen Macaristan, bu özelliği sayesinde kurucu üye ülkeler için özel bir konuma sahiptir. Macaristan'ın 2018 yılında teşkilata gözlemci üye statüsü ile katılması, Türk Devletleri Teşkilatı'nın Avrupa'daki ilk temsilyeti olmuştur. Bu durum, TDT'nin Avrupa ile olan ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşimlerini derinleştirme açısından da önemli bir adım teşkil etmektedir. Aynı zamanda, Orta Avrupa'da Türk Dünyasına yönelik akademik ve toplumsal ilgiyi artırarak çok taraflı iş birliği olanaklarının genişletilmesini sağlamıştır.

Macaristan açısından bakıldığında TDT ile kurulacak iyi ilişkiler, kültürel ve tarihi bağların ötesinde ekonomik ve siyasi fırsatlar da sunmaktadır. Türk Devletleri ile geliştirilen ticari iş birlikleri, Macaristan ekonomisine yeni pazarlar ve yatırım olanakları kazandırmaktadır. Özellikle enerji, ulaştırma ve altyapı projelerinde TDT üyeleri ile yürütülen ortaklıklar, Macaristan'ın bölgesel etkisini pekiştirmektedir. Ayrıca, ülkenin TDT içerisindeki aktif rolü, uluslararası ilişkilerde etkinliğini ve görünürlüğünü artırmaktadır.

Macaristan ile TDT arasındaki ilişkiler her iki taraf için de stratejik kazanımlar sağlamaktadır. Macaristan, teşkilatın Avrupa'da daha görünür olmasına katkıda bulunurken, TDT de Macaristan'ın bölgesel ve küresel iş birliklerini çeşitlendirmesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, taraflar arasındaki iş birliği hem bölgesel siyasi ve diplomatik ilişkileri desteklemekte hem de kültürel diyalogun zenginleşmesine katkı sunmaktadır.

Macaristan'ın TDT ile ilişkilerinin bir diğer yönü ekonomik ve ticari faaliyetlerdeki iş birliğidir. Ekonomik ve ticari ilişkiler, her iki tarafın da stratejik kazançlar elde etmesini sağlayan çok boyutlu karmaşık bir yapıya sahiptir. Diğer alanlar için de vurgulandığı gibi Orta Avrupa'nın merkezindeki konumuyla Macaristan, TDT için ticari olarak da Avrupa'ya açılan bir kapı niteliği taşımaktadır. Son yıllarda, Macaristan ile TDT üyeleri arasındaki ticaret hacminin istikrarlı bir artış gösterdiği dikkatlerden kaçmamıştır. Azerbaycan'dan sağlanan doğalgaz ve petrol, Macaristan'ın enerji güvenliği için kritik bir kaynak olurken, Macaristan'ın ileri teknolojisi ve ilaç endüstrilerinden faydalanan TDT üyeleri, kendi iç pazarlarında rekabet avantajı elde etmişlerdir.

Hacmi her geçen dönem istikrarla artan ticari ilişkiler, lojistik altyapı projeleri ile desteklenmektedir. Özellikle Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Ulaştırma Koridoru, Macaristan'ın TDT üyeleriyle entegrasyonunda merkezi bir rol oynamaktadır. Bu koridor,

Avrupa ve Türkistan arasındaki ticaretin hem hızlanmasına hem de maliyetlerin azaltılmasına imkân tanıyarak, Macaristan'ın lojistik bir merkez olma hedefini desteklemektedir.

Macaristan'ın TDT ile olan ekonomik ilişkilerindeki bir diğer kritik unsur ise yatırımlardır. Düşük vergi oranları ve yatırımcı dostu mevzuatı ile Macaristan, TDT üyesi şirketlerin önemli yatırım noktalarından biri haline gelmiştir. Kazakistan ve Özbekistan gibi üyelere gelen yatırımlar, Macaristan'ın sanayi ve tarım makineleri gibi alanlardaki uzmanlığını öne çıkartmıştır. Aynı zamanda, Macar şirketlerinin TDT pazarlarına doğrudan yatırımları ilgili bölgede yeni iş imkanları yaratmıştır.

TDT üyeleri ve Macaristan yukarıda bahsedildiği şekli ile coğrafi avantajların ön plana çıktığı iktisadi bir iş birliğini geliştirerek sürdürmektedir. Bu iş birliği Macaristan için teknolojik yeteneklerini kullanabileceği yeni bir alan açarken TDT üyeleri için ise AB pazarına ve Avrupa ülkelerine kolay ulaşımın formülü olmuştur. Ortaya çıkan bu karşılıklı fırsat ve fayda denklemi her iki taraf için de sürdürülebilir bir istikrar için önemli etken olarak kabul edilebilir.

Macaristan'ın TDT ile siyasi ilişkileri, her iki taraf için stratejik anlam taşıyan önemli bir iş birliği niteliği taşımaktadır. Macaristan'ın 2018 yılında TDT'ye gözlemci ülke olarak katılması, TDT üyelerinin Avrupa ile olan siyasi etkileşimlerini yeni bir seviyeye taşıyan önemli bir adım olarak görülebilir. Ortaya çıkan bu durum, Macaristan ve TDT için uluslararası platformlarda daha etkin bir görünürlük ve savunma kapasitesi sağlamaktadır.

Macaristan, tarihi ve kültürel bağların ötesinde, Avrupa ile Türkistan arasında diplomatik bir köprü kurma potansiyeline sahiptir. Söz konusu potansiyeli uluslararası alanda etkin olarak kullandığı görülen Macaristan, AB üyeliği sayesinde TDT üyelerinin Avrupa kurumlarıyla etkileşimlerini kolaylaştırmakta ve gerekli hallerde arabuluculuk rolü üstlenmektedir. Bu arabuluculuk, TDT üyelerinin Avrupa'da daha etkin bir diplomatik varlık oluşturmaya katkı sağlarken, Macaristan'ın da Türkistan'daki etkisini ve uluslararası konumunu güçlendirmektedir.

TDT tarafından bakıldığında Macaristan'ın öneminin sadece Avrupa ile olan etkileşimlerle sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Macaristan, TDT'nin bölgesel ve uluslararası arenalarda daha etkili bir aktör haline gelmesine yardımcı olan çok yönlü bir ortak olarak hareket etmektedir. 2021 yılında Budapeşte'de açılan TDT Avrupa Temsilcilik Ofisi, burada bahsedilen ortaklık rolünün somut bir göstergesidir. Söz konusu ofis, yalnızca TDT'nin Avrupa'daki görünürlüğünü artırmakla kalmayıp, siyasi diyalog ve iş birliği imkanlarını da genişletmektedir.

Siyasi kazanımlar yönünden, Macaristan ve TDT arasındaki ilişkiler çok sayıda stratejik alanı kapsamaktadır. Enerji güvenliği, terörle mücadele ve yasadışı göçle mücadele gibi kritik konularda TDT üyeleriyle ortak çalışma yürüten Macaristan, Avrupa ve Asya'daki iş birliği alanlarını genişletmektedir. Bu stratejik ortaklık, Macaristan'ın uluslararası arenadaki prestijini artırırken, TDT'nin bölgesel barış ve istikrarı destekleme hedeflerini de güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Akçapa, Mevlüt, “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XI/34, (2023), s. 473-491.
- Çolak, Melek, “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, (2010), s. 371-402.
- Çolak, Melek, “Macar Kaynaklarında Türk Kültürü ve Türkler (XIX. Yüzyıl Sonları – XX. Yüzyıl Başları)”, *Erdem*, 59, (2011), s. 107-120.
- Doğan, İsmail, “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2, (2007), s. 1-12.
- Ercan, Osman, “Macar Dış Politikasında Çeşitlendirme Arayışı: Macaristan’ın ‘Doğu Açılımı’ ve Türk Devletleri”, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XII/2, (2023), s. 168-182.
- Kocatepe, Ömer Faruk, *Türk Devletleri Teşkilatı Politik ve Askeri İş Birliği*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2022.
- Korkmaz, Zeynep, “Türk Macar İlişkilerinde Türklük Bilimi (Türkoloji)’nin Yeri”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, CII/722, (Şubat 2012), s. 152-156.
- Nazarbayev, Nursultan, *Tarihin Akışında*, çev. Fatma Arıkan, Serdar Arıkan, Om Yayınevi, İstanbul 2000.
- Önen, Nizamî, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Öz, Ayşe, “V. Yüzyıldan IX. Yüzyıla Kadar Erken Dönem Türk-Macar Tarihi İlişkileri”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/9, (Ocak 2023), s. 33-42.
- Romsics, Ignác, “Macarların Kökeni Kesin Bilgiler, Varsayımlar, Düşünceler”, çev. Gökhan Dilbaş, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, III/6, (Temmuz 2019), s. 73-116.
- Sandalcılar, Ali Rıza, Kezban Ayran Cihan, “Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Türkiye’nin Rekabet Gücü”, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, VII/1, (2023), s. 132-151.
- Yağcı Aksel, Sevgi Can, “Macar Basınında Türkiye: “Küçük Asya”nın Büyük Direnişi (1920-1923)”, *Ankara Üniversitesi İlefler Dergisi*, V/2, (2018), s. 53-84.
- Yıldırım, Seyfi, “Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/15, (Bahar 2012), s. 121-150.

Elektronik Kaynaklar

- <https://turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 14.12.2024].
- <https://www.turkicstates.org/tr/logo-ve-bayrak> [Erişim tarihi: 14.12.2024].
- <https://www.gzt.com/jurnalist/macaristan-hun-turk-kurultayi-2819841> [Erişim tarihi: 17.12.2024].
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-genel-sekreteri-buyukelci-ramil-hasanov-macaristanin-ankara-buyukelcisi-gabor-kiss-ile-turk-kenesi-sekretaryasinda-gorustu> [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-proje-direktoru-pelin-musabay-baki-macaristanin-ankara-buyukelcisi-gabor-kiss-tarafindan-verilen-resepsiyona-katilmistir> [Erişim tarihi: 15.12.2014].
- <https://turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-yardimcisi-dr-omer-kocaman-baskanligindaki-turk-kenesi-heyeti-ankarada-macaristan-ozbekistan-ve-turkmenistan-buyukelciliklerine-ziyarette-bulundu> [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-proje-direktorleri-zamin-aliev-ve-yedil-myrgyzkhanov-macaristanin-bugac-koyunde-yer-alan-kurultaya-katilmislardir> [Erişim tarihi: 15.12.2024].

- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-genel-sekreter-yardimcisi-dr-omer-kocaman-macaristan-milligunu-vesilesiyle-duzenlenen-resepsiyona-katilmistir> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/96393/cumhurbaskani-erdogan-turk-konseyi-6-devlet-baskanlarizirvesi-ne-katildi> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristana-resmi-birziyarete-bulunmustur> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristana-resmi-birziyarete-bulunmustur> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreterinin-15-mart-macaristanin-milligunu-vesilesiyle-mesaji> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-avrupa-temsilcilik-ofisi-acilis-toreni-ve-disisleribakanlari-toplantisi-budapestede-gerceklestirildi> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/ozbekistan-cumhurbaskani-macaristan-disisleri-ve-ticaret-bakanini-kabul-etti> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://president.uz/uz/lists/view/3362> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/kirgiz-cumhuriyeti-cumhurbaskani-ve-macaristan-basbakani-budapestedebulunan-turk-konseyi-temsilciligini-ziyaret-etti> [Erişim tarihi: 15.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/ozbekistan-ve-macaristan-basbakan-yardimcisi-sardor-umurzakov-ve-disisleri-bakani-peter-szjartonun-katilimiyla-budapestede-bir-is-forumu-duzenledi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/basin-duyurusu-turk-konseyi-ulastirma-bakanlari-5-toplantisi-14-ekim-2021-tarihinde-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlenecektir> [Erişim tarihi: 17.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-ulastirmadan-sorumlu-bakanlar-toplantisi-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlendi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-ulastirmadan-sorumlu-bakanlar-toplantisi-macaristanin-baskenti-budapestede-duzenlendi> [Erişim tarihi: 17.12.2024]
- <https://turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-macaristan-disisleri-ve-ticaret-bakani-ile-gorustu> [Erişim tarihi: 17.12.2024]
- <https://www.turkicstates.org/tr/haber/genel-sekreter-macaristan-ulusal-meclisi-baskan-yardimcisi-ve-ortasya-dostluk-grubu-baskani-ile-gorustu> [22.12.2024]
- <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> [Erişim tarihi: 22.12.2024]
- <https://www.turkicstates.org/tr/haber/macaristan-turk-yatirim-fonuna-katiliyor> [Erişim tarihi: 22.12.2024]
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turk-devletleri-teskilati-ile-macaristan-arasinda-ortak-calisma-plani-imzalandi-857526.html> [Erişim tarihi: 22.12.2024]
- <https://avim.org.tr/tr/Yorum/TURK-DEVLETLERI-TESKILATI-11-ZIRVESI-GERCEKLESTI> [Erişim tarihi: 22.12.2024]
- <https://www.trthaber.com/haber/turk-dunyasi/turk-dunyasinin-yeni-bayragi-turk-kultur-gucu-886822.html> [Erişim tarihi: 22.12.2024]

ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND HUNGARY

Zeynep AKARSLAN*

Organization of Turkic States (OTS) is a regional geopolitical entity that fosters cooperation among Turkic-speaking countries, emphasizing political, economic, and cultural integration. Established as the Turkic Council in 2009, the organization has expanded its influence among its core member states: Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey, and Uzbekistan. Hungary, despite not being a Turkic-speaking nation, was granted observer status, reflecting its historical, cultural, and strategic ties with the Turkic world (OTS). This study examines Hungary's involvement in the OTS, analysing its historical connections, economic motivations, and geopolitical consequences within a broader international context. Hungary's engagement with the OTS is rooted in historical narratives linking the Hungarian people to early Turkic-speaking populations. Despite belonging to the Finno-Ugric linguistic family, historical interactions with Turkic groups such as the Huns, Avars, and the Ottomans have shaped its cultural landscape. These historical connections have driven contemporary cultural diplomacy and research initiatives, fostering academic projects, conferences, and exhibitions that promote closer ties with Turkic states.

The accession of Hungary as an observer state in 2018 signifies a strategic shift in its foreign policy, underscoring its commitment to strengthening relations with Central Asia and the Turkic world. This engagement is driven by multiple motivations, chief among them being economic interests. Hungary perceives Central Asia as a region abundant in resources, presenting opportunities for trade diversification, investment, and strategic partnerships. Participation in the OTS is a strategic move to integrate Hungary into regional trade networks, particularly in the energy, infrastructure, and agriculture sectors, while also fostering bilateral agreements that benefit Hungarian enterprises. From a geopolitical perspective, Hungary's involvement in the OTS aligns with its broader strategy of engaging with non-Western partners. Under the leadership of Prime Minister Viktor Orbán, Hungary has pursued the "Eastern Opening" policy, with the aim of strengthening diplomatic and economic relations with the Turkic states, China, and Russia. This strategy reflects Hungary's aspiration to assert greater autonomy in its foreign policy while maintaining its commitments to Western institutions. Furthermore, Hungary has played a role in fostering regional security dialogues, positioning itself as a diplomatic bridge between Europe and the Turkic world.

* Dr. Assistant Professor, Marmara University Institute of Turkic Studies, Istanbul / Türkiye, zeynep.akarslan@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3134-2332

Another crucial aspect of Hungary's engagement with the OTS is its role within the European Union, as an EU member state. As such, Hungary maintains strong bilateral ties with Turkey, a founding member of the OTS. This relationship allows Hungary to facilitate dialogue between Brussels and Ankara on economic and security matters. Participation in the OTS advances Hungary's national interests and enhances the EU's ability to engage more effectively with the Turkic world, promoting stability and integration between Europe and Central Asia.

Furthermore, Hungary's involvement in the OTS strengthens EU-Central Asia relations, fostering interregional connectivity and investment flows. Hungary's participation aligns with broader efforts to enhance economic integration, particularly through infrastructure projects such as the Trans-Caspian International Transport Route (Middle Corridor). This trade corridor offers an alternative to traditional European-Asian trade routes, reducing reliance on Russian and Chinese-controlled pathways and positioning Hungary as a key European player in the evolving logistics and transportation networks.

Furthermore, Hungary's engagement in the OTS amplifies its soft power influence, reinforcing its cultural diplomacy through historical connections and shared heritage narratives. Hungary has actively participated in cultural festivals, academic exchanges, and media collaborations within the OTS framework, deepening public diplomacy efforts. The country has also facilitated student exchange programs, scholarships, and research partnerships with universities in Turkic states, strengthening its institutional ties within the organisation.

Suggests that Hungary's presence in the OTS is indicative of broader shifts in global geopolitics, where middle powers leverage regional organisations to expand their strategic influence. Hungary's engagement highlights the evolving nature of international alliances, where historical and cultural connections are utilised to foster contemporary diplomatic and economic collaborations. By engaging with the Turkic world, Hungary not only strengthens its international standing but also diversifies its strategic options in an increasingly multipolar global order.

The conclusion drawn here is that Hungary's observer status in the Organization of Turkic States represents a complex intersection of historical identity, economic interests, and geopolitical strategy. While Hungary does not share linguistic ties with the Turkic states, its active engagement in the OTS signals a broader commitment to diversifying foreign relations and strengthening regional cooperation. As the OTS evolves, it is likely that Hungary's role will expand, presenting new opportunities for economic collaboration, cultural diplomacy, and strategic engagement between the EU and the Turkic world. The long-term impact of Hungary's involvement will depend on shifting geopolitical dynamics and mutual interests between Hungary and the Turkic states. Furthermore, as regional organisations gain prominence in global politics, Hungary's participation in the OTS could serve as a model for other European nations seeking to build closer ties with Central Asia and Eurasia.

BÖLGESEL CİLİĞİN YENİ DİNAMIĞI: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE AZERBAIJAN

THE NOVEL DYNAMIC OF REGIONALISM: THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND AZERBAIJAN

Nazrin ALİZADA*

*Ey Türk;
Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe,
Senin ilini ve töreni kim bozabilir. (Göktürk Kitabeleri)*

Öz

21. yüzyıl dünyasına mensup devletler yoğun çatışmalara, siyasal çalkantılara ve dinamik değişimlere maruz kalmaktadır. Bu durum bazı insanların ana vatanlarından kaçmasına veya iç göçe zorlanmasına sebebiyet vermektedir. Durum böyle olunca onların tarihi köklerinden, ulusal ve manevi değerlerinden uzaklaşması söz konusu olmuştur. Her ne kadar tarih Türk halklarını çeşitli sebeplerle birbirinden ayırmış olsa da günümüzde onlar yeniden güç ve destek için bir araya gelmişlerdir. Köklere olan tarihî ve manevi bağların sağlamlaştırılması ve Türk milletlerinin birliğinin korunmasını kendine amaç edinen Türk Devletleri Teşkilatı farklı alanlardaki iş birliğinin genişletilmesine olanak sağlamaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türk Devletlerine yönelik bölgesel kalkınmayı teşvik edeceği, buna müteakip yeni bölgesel entegrasyon sürecini başlatacağı ve Azerbaycan'ın bu minvalde jeopolitik dinamiğin esas anahtarından birine dönüşeceği hipotezi üzerine yapılan bu çalışmada medeniyet ve bölgeselcilik teorisi esas alınmış, adı geçen teşkilatın tarihi gelişim süreci Zirveler bağlamında irdelenmiş ve özellikle Azerbaycan'ın enerji ve jeostratejik alanda Türk Dünyası'ndaki birlik meselesine açılan yeni kapı olacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: bölgesel entegrasyon, jeostratejik açılım, TDT, zirve toplantıları, Azerbaycan

Abstract

The contemporary world is characterised by intense conflicts, political turbulence and rapid transformations, which have compelled a significant number of individuals to seek refuge elsewhere or to undergo internal displacement. This has resulted in a state of disconnection from their historical origins, national values and spiritual beliefs. Despite the historical division of Turkic peoples due to various factors, contemporary circumstances have led to a renewed sense of unity and solidarity among them.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hatay / Türkiye, nazrin.alizada@mku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6874-7712

The present study is based on the hypothesis that the Organisation of Turkic States will promote regional development for the Turkic States, with Azerbaijan set to become one of the main keys of geopolitical dynamics in this framework. The theory of civilisation and regionalism is taken as the basis for this study. The historical development process of the aforementioned organisation is examined in the sense of the Summits, and it is concluded that Azerbaijan will be the new gateway to the issue of unity in the Turkic World, especially in the field of energy and geostrategy.

Keywords: regional integration, geostrategic opening, OTS, summits, Azerbaijan.

Giriş

Ülkeler arasında mevcut tarihi, kültürel ve siyasi yakınlık stratejik iş birliği açısından zamanla onların birbirine yaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda son zamanlarda adından sıkça bahsettiren Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türk Konseyi'nin "Türk Dili Konuşan Devlet Başkanlarının 9. Zirvesi'nde" imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile kurulmuş ve Kasım 2021 tarihinde düzenlenen 8. Zirve sırasında örgütün adı değiştirilerek bugünkü şeklini almıştır.

Başlangıçta dört kurucu üye arasında bir iş birliği forumu olarak kurulan TDT, günümüzde yedi üye devletin yanı sıra ek gözlemcilerden oluşan etkili bir örgüt olarak faaliyet göstermektedir. Bu birlik sadece siyasi ve ekonomik bir birliği değil, aynı zamanda Türk mirasının ve değerlerinin kültürel ve toplumsal birliğini de temsil etmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan, TDT aracılığıyla diğer Türk devletleriyle birlikte bölgesel ve küresel zorlukların üstesinden gelmek için tüm potansiyelini kullanarak bu örgütün bölgesel yapılanma sürecine yeni bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır.

Bu minvalde söz konusu makale, Azerbaycan'ı TDT çerçevesinde öncü bir aktör olarak konumlandırmak; onun başını çektiği stratejik girişimlerin sadece bir devletler koalisyonu oluşturmayı değil, aynı zamanda Türk birliğinin oluşumunda belirleyici etkene dönüşmesini sağlamak ve böylece TDT'ni önemli bir güç bloğuna dönüştürmek üzerine oluşturulan hipotezlerden yola çıkarak kaleme alınmıştır.

Buradan hareketle hem medeniyet hem de bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde teorik arka plan oluşturulan çalışmada ilk önce TDT'nin tarihsel çerçevede geçtiği gelişim yolu ve gerçekleştirilen zirve toplantıları kronolojik olarak detaylandırılmıştır. Akabinde özellikle 2020 yılında meydana gelen 2. Karabağ Savaşı'ndan sonra Güney Kafkasya'nın jeopolitik yapılanmasını yeniden şekillendiren Azerbaycan'ın neden TDT'ye açılan bir kapı olarak değerlendirildiğine bakılmıştır. Bu kapsamda genel olarak yeşil enerji projeleri, özel olarak jeostratejik açılım olarak adlandırılan Zengezur koridorunun birleştirici gücünden bahsedilmiştir.

Tüm bunlara ek olarak konuya ilişkin doğrulanabilir verilere ulaşılması adına Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizce güncel makaleler, raporlar, kitaplar ve TDT'nin web sayfasından yararlanılmış, yeri geldiğince internet kaynaklarına başvurularak konuyla ilgili detaylı bir arka plan çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her ne kadar TDT daha önceden araştırılmaya tabi tutulsa da özellikle

yeşil enerji projeleri ve Zengezur koridoru bağlamında Azerbaycan'ın birleştirici güç olma ihtimalinin değerlendirilmesi çalışmaya özgünlük katmış ve ona spesifik bir boyut kazandırmıştır.

Teorik Çerçeve (Medeniyet Yaklaşımı/Bölgeselcilik)

Genel olarak TDT'nin Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington'ın ortaya koyduğu medeniyet yaklaşımı açısından incelenmesi mümkün iken, günümüz itibarıyla bu teşkilatın geldiği konum onun bölgeselcilik teorisi ekseninde de irdelenmesini gerekli kılmıştır. Aslında adı geçen her iki teori birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Zira Huntington'ın ileri sürdüğü teoriye göre ortak değerlere sahip olmayan aktörlerin bölgesel bağlamda dayanışma içinde olması da çok zor bir durumdur.¹ Huntington teorisine göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra devletler, ortak bir kültürün unsurlarını paylaşan ülkelerle ittifaklar kurmaya çalışmış ve bu ülkelerin politikacıları ve kamu figürleri, dil, din ve karşılıklı değerlerdeki yakınlıkları ve akrabalıkları nedeniyle birbirlerine güven duymuştur. Çünkü kültür ortaklığı, çekirdek devletlerin hem üye devlet hem de dış güçler ve kurumlar için liderlik ve düzen dayatma rolünü meşrulaştırmıştır.²

Aslında Huntington'ın ortaya koyduğu fikir yeni bir gelişme değildir. Zira etnik, sosyal ve kültürel bağlar milattan önce 5. yüzyılda Sparta ve Atina yönetimindeki Yunan şehir devletlerini birleştiren Peloponnes Birliği'nin oluşumunda önemli bir etken olmuştur.³ Yani ortak tarihi ve kültürel değerler eski dünya devletlerinde bile akrabalık bağları paylaşanların ortaklık ve iş birliği yapmasında önemli bir faktör olmuştur. Buradan hareketle ortak tarihi kökler ve kültürel bağların Huntington teorisinin Türk Devletleri bağlamında da uygulanabilirliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu kapsamda aynı lisanı konuşan ve etnik kökene sahip olan, aynı dini ve kültürel değerleri paylaşan devletler TDT etrafında birleşmiş ve devlet liderleri de bunun bölgesel güç dengesine yeni bir katkıda bulunacağına inanmışlardır. Bu gelişmeler adı geçen birliğin bölgeselcilik teorisine göre irdelenmesini de mümkün kılmıştır. Bu teori bağlamında konuya değinmeden önce kısaca bölgeselcilik ve bölgesel güç kavramlarının detaylandırılması gerekmektedir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe eski ve yeni olmak üzere iki kategoride ele alınan bölgeselcilik kavramı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra adından sıkça bahsettirmeye başlamış ve özellikle Soğuk Savaş döneminde “yeni bölgeselcilik” yaklaşımı yükselişte olmuştur. Anni Paasi'ye göre bölgeyi bir odak noktası olarak ele alan bölgeselcilik küreselleşmeye müteakip ortak ekonomik stratejiler, yeni kültürel kimlik biçimleri ve sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkan arabuluculuk girişimleri tarafından desteklenmektedir.⁴ Bu bağlamda bölgeselcilik bir taraftan

1 Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon and Schuster, New York 1996, s. 126.

2 *Age.*, s. 156.

3 Murodjon Mustofaev, “The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 106.

4 Anni Paasi, “The Resurgence of the Region and Regional Identity: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe”, *Review of International Studies*, XXXV/1, (2009), s. 126.

tarihi ve kültürel değerlerle bir bölgeye ait olma fikrini savunurken, diğer taraftan da bölgesel talepleri göz önünde bulundurarak yeri geldiğinde aktörlerin seferber edilmesini yeri geldiğinde de aynı eksen etrafında birleşmesini sağlamaktadır.

Bölgeselciliğe paralel olarak ortaya çıkan bölgesel güç kavramı ise coğrafi olarak bir bölgenin parçası olan, bölgedeki diğer devletlerin herhangi bir koalisyonuna karşı koyabilen, bölgesel meselelerde farkındalık yaratan ve bölgesel konumunun yanı sıra uluslararası sistemde de büyük bir güç olma potansiyelinde olan devlet veya devletler birliğidir.⁵ Uygun ortam sağlandığında tek başına bir devlet ya da örgüt bölgesel bir güç olabilmektedir.⁶ Aynı zamanda bölgesel güç güvenlik ve düzenin sağlanması konusunda da özel bir sorumluluk taşımaktadır. Bu bağlamda bölgesel güç diğer büyük güçler arasında denge unsuru olabilmekte ve diğer güçleri bölgeden uzak tutmanın bir aracı ve mekanizmasına dönüşebilmektedir.⁷

Barry Buzan ve Ole Wæver, sistem düzeyinde hareket eden ve etkili olan *büyük güçler* ile bölgelerde etkisi büyük olabilen ancak küresel düzeyde daha az etkiye sahip *bölgesel güçler* arasında ayırım yapmaktadır. Onlara göre, bölgesel gücün maddi kaynaklara sahip olmasının yanı sıra onun statüsünün de diğer büyük güçler tarafından resmen tanınması ve onların etkisinin büyük güçlerin davranışları üzerinde gözlemlenebilir olması gerekmektedir.⁸ Bu bağlamda Buzan ve Wæver, bölgesel güçlerin bazı açılardan sınırlı olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu nedendir ki bölge dışından gelen büyük güçler, küresel çekişmelerde bölgesel güçleri hesaba katmamaktadır. Ancak bölgesel güç(ler) eğer bir güç dengesine dönüşmek istiyorsa bölgesel hegemonyasını somutlaştırmak durumundadır.⁹ Durum böyle olunca bölgesel güçler bir denge unsuruna dönüşebilir.¹⁰ Bu bağlamda TDT'nin bölgesel bir güç olarak son zamanlarda adından sıkça bahsettirmesi, uluslararası ilişkilerde yeni bir bölgesel entegrasyon modelinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada kullanılan bölgeselcilik teorisi çerçevesinde TDT, ilgili bölgelerdeki tarihi sorunları çözmek ve siyasi istikrarı teşvik etmek amacıyla Türk devletlerini bir araya getirerek yeni bir bölgesel güç inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu minvalde, Türk devletlerinin uluslararası ve bölgesel sistemlerle etkileşimlerinin sağlam temeller üzerine oturtulması gereklidir. Bu hedefe ulaşmak için ekonomik, stratejik ve yumuşak güç unsurlarının etkili bir şekilde kullanılması planlanmaktadır. Bu strateji başarılı olduğu takdirde, TDT'nin kolektif gücünün bölge dışı aktörler üzerinde de etkili hale gelmesi olasıdır. Böyle bir senaryo, TDT'yi uluslararası ilişkiler

5 Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", *Review of International Studies*, XXXVI, (2020), s. 889.

6 Oyvind Osterud, "Regional Great Powers", *Regional Great Powers in International Politics*, ed. Iver B. Neumann, St. Martin's Press, Basingstoke 1992, s. 12.

7 Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers", s. 892.

8 Barry Buzan – Ole Wæver, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 37.

9 William C. Wohlfort, "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, XXIV 1, (1999), s. 30.

10 Robert A. Pape, "Soft Balancing against the US", *International Security*, XXX /1, (2005), s. 7–45.

sisteminde mevcut dinamikleri değiştiren önemli bir bölgesel aktör konumuna taşıyabilir ve Türk kimliğinin, bölgesel bir kimlik türü olarak yeniden tanımlanmasına zemin hazırlayabilir.¹¹

Ancak ulusötesi tehlikeler ve sınır zorluklarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü Türkistan ve Kafkasya bölgeleri uzun süre bölge dışı güçlerin kontrolü altında kalmıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun (RF) bölgede halen yoğun etkisi bulunmaktadır. Çin de bölgede varlığını artırmayı hedefleyen bir aktördür. Dolayısıyla adı geçen coğrafyada iki taraflı bölgesel rekabet yaşanmaktadır. Bu anlamda birinin geçmişte sömürgecilik temelli bir üstünlük mirasına ve günümüzde devam eden etkilerine sahip olması; diğer tarafın ise nispeten büyük ekonomik potansiyelinin olması TDT'nin yeteneklerini, sınırlamalarını ve manevra alanlarını karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca tüm tarafların bu stratejileri kullanma arzusu ve kapasitesi de sürecin zorluklarını arttırmaktadır.

Türk Konseyi'nden Türk Devletleri Teşkilatı'na Giden Yol

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması üzerine yeni jeopolitik gerçeklik ortaya çıkmış ve iş birliği için çeşitli fırsatlar oluşmuştur.¹² Bu, Türk Dünyası adına bir dönüm noktasına dönüşmüş ve 19-20. yüzyıl boyunca kimi zaman sınırlar, kimi zaman imparatorluklar ve kimi zaman da ideolojiler tarafından bölünmek zorunda kalan Türk halkları yeniden bir araya gelme olanağı elde etmiştir. Bu kapsamda ortak tarih, kültür ve dil gibi değerler birleştirici etkene dönüşmüş ve böylece Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan yeniden bağımsızlıklarına kavuşarak uluslararası sisteme entegre olmuştur.¹³ Bununla da Türk Dünyası'nı oluşturan devletlerin bölgeselleşme bağlamında yasal kurumsallaşma sürecini tamamlama fırsatı doğmuştur.

Bu kapsamda birbirleriyle iş birliği yapmaya ve ortak çıkarlarını desteklemeye istekli olan bağımsız Türk devletleri ilk defa 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti (TC) Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın girişimiyle Ankara'da bir araya gelmiş,¹⁴ daha sonraki toplantılar ilgili devletlerin ev sahipliğinde farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, aşağıdaki tabloda Türk Konseyi sürecine kadarki zaman diliminde gerçekleşen zirve toplantıları yer almaktadır.

11 Muhammet Koçak, "Potential of Organization of Turkic States in the International System", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 125.

12 Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008, s. 11.

13 Buğra Sarı, "Security Aspect of the Integration in Turkic World under the Organization of Turkic States", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 140.

14 Abzal Dosbolov-Göktuğ Sönmez, "The Organization of Turkic States and Postcolonialism in Central Asia", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 103.

Tablo 1. 1992-2009 dönemleri arasındaki Zirve Toplantıları¹⁵

1992 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Ankara'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Geniş çaplı kararlar alınmamış, daha çok kültürel meseleler müzakere edilmiştir.
1994 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Düzenlenen zirvelerin herhangi bir devlete karşı olmadığı mesajı verilmiştir.
1995 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır
1996 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Taşkent'in ev sahipliğinde yapılmıştır. <i>Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi</i>'nin kurumsallaşması açısından dikkat çekmiştir.
1998 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Astana'nın ev sahipliğinde yapılmıştır.
2000 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Bakü'nün ev sahipliğinde yapılmıştır. Türkmenistan ve Özbekistan devlet başkanları düzeyinde değil, meclis başkanları düzeyinde temsil edilmiştir.
2001 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Kazakistan Aksakallılar Konseyi'nin kurulmasını önermiştir.
2006 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Antalya'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Zirveye katılan dört Türk devlet başkanı Türk birliğinden vazgeçmediklerini göstermişlerdir.
2009 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Nahçivan'ın ev sahipliğinde yapılmıştır. <i>Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi</i>'nin kurulmasına dair Nahçivan Anlaşması imzalanmıştır.

Bölgeselleşme açısından Zirve görüşleri Türk Dünyası devletlerinin bir araya gelmesinde önemli bir yol katedilmesine vesile olmuştur. Bu süreçle ilgili yukarıda vurgulanan bazı toplantıların kısaca irdelenmesi yerinde olacaktır. 1992 yılında düzenlenen toplantı Türk devletlerinin bir araya gelmesi; 1993 Zirvesi Türk kültür, bilim ve eğitimini tanımak amacıyla yapılanma sürecine gidilmesi;¹⁶ 1994 İstanbul Zirvesi devlet başkanlarının yapılan toplantıların başka bir devlete karşı olmadığını vurgulaması;¹⁷ 1996 Taşkent Zirvesi, *Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi*'nin kurumsallaşması¹⁸ açısından önem arz etmiştir. Sonraki zirveler 1998 yılında Astana'da, 2000 yılında ise Bakü'de yapılmıştır. O zamana kadar gerçekleştirilen altı zirvede ele alınan konular, zirvelerin düzenlendiği şehirlerin isimleriyle anılan belgelerde Türkçe ve Rusça olarak yer almıştır.¹⁹ Altıncı zirvenin ardından Türk devletleri arasında birtakım gerginlikler gözlemlenmiş ve böylece Özbekistan ve Türkmenistan zirveye soğuk yaklaşıma başlamıştır. Hatta 2000 yılından itibaren zirveler beş yıl üst üste yapılmamıştır.²⁰ Son olarak 2006 yılında

15 Turkicstates.org, "Devlet Başkanları Zirve Toplantıları", <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>, [Erişim Tarihi: 19.01.2025].

16 Pelin Musabay Bakı, "Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi", *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 141.

17 Elbette ki burada başka devletten kasıt Rusya Federasyonu olmuştur.

18 Agm., s. 144.

19 Bu çerçevede özellikle altının çizilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Türk birliği ve kültürel entegrasyona sürekli vurgu yapan bu toplantılarda alınan karar metinleri bölgede etkili olan RF tarafından özellikle Türkistan coğrafyasında yumuşak güç unsuru olarak kullanılan Rusça yayınlanmıştır. TDT'nin bir bölgesel entegrasyon biçimi olarak kurumsallaştırılması sonucunda ise Türk dillerinde bulunan farklı fonemleri ifade eden ortak Türk alfabesinin kullanılması ve bununla da örgüt çerçevesinde alınan kararların bu dilde yayınlanması söz konusu olmaktadır. Bu da mevcut paradoksun giderilmesi adına önem arz etmektedir.

20 Elvin Həsənov, "XXI əsrin əvvəllərində Türkiyə Cümhuriyyətinin regional təşkilatlarda fəaliyyətinin Güney Qafqaz və Mərkəzi Asiyanın təhlükəsizliyinin təminatında rolu", *Akademik Tarih və Düşünce Dergisi*, XI/1, (2024), s. 732.

Türkiye'nin çabalarıyla Antalya'da bir toplantı düzenlenmiş, zirveye katılan dört Türk devlet başkanı bu tür görüşleri dörtlü olarak da sürdüreceklerini vurgulayarak aslında Türk birliğinden vazgeçmediklerini göstermişlerdir. Türk devletleri arasında yeni entegrasyon sürecine ivme kazandıran Zirve ise 3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da düzenlenmiştir. Burada katılımcı devletler arasında iş birliğinin kurumsallaşmasını öngören Nahçıvan Anlaşması imzalanmış ve Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye, *Türk Devletleri İş Birliği Konseyi*'nin kurulmasını karara bağlamıştır.²¹ Buradan hareketle esas vizyonu güçlü bir Türk Dünyası inşa etmeye katkıda bulunmak olan²² *Türk Konseyi*'nin temel görevleri taraflar arasında karşılıklı güvenin güçlendirilmesi; bölgede ve dünyada barışın tesis edilmesi; dış politika konularına yönelik ortak bir yaklaşımın teşvik edilmesi; tüm alanlarda bölgesel ve ikili iş birliğinin güçlendirilmesi; sosyal ve kültürel kalkınma için çabalanması; hukuki bilgi alışverişinin ve hukuk alanında iş birliğinin yaygınlaştırılması gibi sıralanabilir.²³

Kurumsallaşma süreci tamamlanan Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Devletler İş Birliği Konseyi) 2011-2024 yılları arasında ise toplam 11 zirve toplantısı düzenlemiştir. Aşağıdaki tabloda düzenlenen zirvelerin kronolojik sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo 2. 2010-2025 yılları arasındaki Zirve toplantıları²⁴

2010 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Almatı'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. "Ekonomik ve Ticari İşbirliği" teması esas müzakere konusu olmuştur.
2012 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır. "Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği" esas teması olmuştur.
2013 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Gebele'nin ev sahipliğinde yapılmıştır. Ulaşım ve lojistik meseleleri müzakere olunmuştur.
2014 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bodrum'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Türk Dünyası'nda turizmin geliştirilmesi esas teması olmuştur.
2015 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Astana'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Enformasyon teknolojileri alanındaki işbirliği olanakları konuşulmuştur.
2018 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Çolpon Ata'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Gençlik ve ulusal spor alanında işbirliğinin yapılması konusunda toplanmıştır.
2019 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bakü'nün ev sahipliğinde yapılmıştır. Özbekistan Türk Konseyi'ne tam üye olmuştur.
2020 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Covid-19 salgınıyla mücadele döneminde video konferans formatında yapılmıştır.
2021 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. "Dijital Çağ'da Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler" temasıyla yürütülmüştür.
2022 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Semerkant'ın ev sahipliğinde yapılmıştır. "Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru" temasıyla işbirliği olanakları müzakere edilmiştir.
2023 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> "Türktime" temasıyla Astana'nın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.
2024 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır. "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" esas müzakere konusu olmuştur.

21 Merve Erkan Aydın-Yi Liu, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 40.

22 Turkic Council, "A Rising Actor in Regional Cooperation in Eurasia", *Fifth Summit of the Turkic Council*, (2015), s. 4.

23 Ufuk Ulutaş-Oktay Tanrısever, "The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey", *Turkic Council 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement*, eds. Ceyhun Şahverdiyev and Javid Veliyev, Baku 2019, s. 115.

24 Turkicstates.org, "Kurucu Belgeler", <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler>, [Erişim tarihi: 18.01.2025].

Bu zirvelerden özellikle 2021 yılından sonraki döneme tekabül edenler özel önem arz etmektedir. 12 Kasım 2021 tarihinde Türkiye'nin ev sahipliğinde, *Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler* temasıyla düzenlenen Türk Konseyi 8. Zirvesi²⁵ örgütün tarihinde önemli kararların alınmasıyla dikkat çekmiştir. Bu kapsamda Türk Konseyi'nin ismi *Türk Devletleri Teşkilatı* olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, zirve toplantılarına bugüne kadar fahri konuk olarak katılan Türkmenistan'a resmen gözlemci statüsü verilmiştir.²⁶ Zirve'nin en önemli gelişmelerinden biri ise Türk devletlerinin uzun vadeli kalkınma stratejisi olan *Türk Dünyası Vizyonu 2040*'ın resmen kabul edilmesi olmuştur.²⁷ Daha sonra yapılan Semerkant Zirvesi'nden itibaren *Türk Konseyi Zirveleri* adlandırması yerini *TDT Zirveleri*'ne bırakmış; 3 Kasım 2023 tarihli Astana Zirvesi Türk devletlerinin yanı sıra Türk Dünyası ile etkileşimde bulunan tüm kuruluşların dikkatini çekmiştir. 6 Kasım 2024 tarihinde Bışkek'te düzenlenen 11. zirve toplantısında ise Kazakistan Cumhurbaşkanı, Türk Dönemi sloganıyla üstlenmiş olduğu dönem başkanlığı görevini tamamladığını açıklamıştır.²⁸

Kısaca özetlenecek olursa bölgeselleşmenin ön koşulunun güçlü bir kurumsal yapıya sahip olmaktan geçtiği bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda, güçlü bir örgüt ya da kurum, bölgesel bir topluluk inşa etmenin de ayrılmaz parçasıdır. Bu vesileyle, bölgeyle doğrudan bağlantısı olan devletler burada düzen oluşturacak ve ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ederek eylemlerini birbirine bağlayabileceklerdir. Bu bağlamda Türk devletleri yapılanma ve kurumsallaşma, ortak değerler etrafında bir düzen kurma sürecini yukarıda anlatılan zirve toplantıları vasıtasıyla tamamlamıştır. Bu görüşmelerde ilgili devletler arasında güvenilir bilgi akışının sağlanması, uyum ve koordinasyonun denetlenmesi, çeşitli alanlarda iş birliği olanaklarının geliştirilmesi ve gerektiğinde tehlike ve risklere karşı ortak önlemler alınması söz konusu olmuştur. Tüm bunlar tarafların hedeflediği sonuçlara ulaşması için entegrasyon sürecini kolaylaştırmıştır. Bunda özellikle taraf devletlerde yaşanan gelişmelerin de büyük payı olmuştur.

Bu kapsamda 2020 yılında gerçekleşen 2. Karabağ Savaşıyla birlikte Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'nın jeopolitik yapılanmasındaki etkisi onun Türk Dünyası adına da rol model olabileceğini düşündürmeye başlamıştır. Çünkü dünyadaki çoğu bölgesel aktörlerin temel hedefi, devlet egemenliğinin korunması ve sürdürülmesi ile bölge içinden veya dışından gelebilecek dış müdahalelere karşı dayanıklılık gösterilmesinin sağlanması yönündedir.²⁹ Coğrafya ve uluslararası bağlantıların birleşiminde dış politika stratejisini şekillendirerek³⁰ jeopolitik ve

25 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, *Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi*, İstanbul 2021, s. 1.

26 Orkhan Baghirov, "The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among Its Members", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 54.

27 Pelin Musabay Baki, "Turkic World Vision-2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 29.

28 "Türk Devletleri Teşkilatı 11. Zirve Bildirisi", *Türk Devletleri Teşkilatı*, (2024), s. 1.

29 Amitav Acharya, "Regionalism Beyond EU-Centrism", *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*, eds. Tanja A. Börzel and Thomas Risse, Oxford University Press, Oxford 2016, p. 117.

30 Farid Guliyev, "Presidential Discourses on Regionalism in Azerbaijan: Turkic Solidarity and the Silk Road", *Nationalities Papers*, (2024), p. 13.

jeoekonomik açıdan Avrasya'ya açılan kapı olarak kabul edilen Azerbaycan, aynı zamanda Türk Dünyası'na da bu anlamda hizmet veren bir merkeze dönüşebilir. Bunda özellikle Azerbaycan'ın 2. Karabağ Savaşı sırasında sergilediği tutumun büyük rolü vardır. Zira Azerbaycan savaş öncesinde ve sonrasında bölgesel güvenlik örgütlerine sınırlı katılım veya katılmama duruşu sergileyerek bu devletin dışarıdan müdahaleye açık duruma düşmesini engellemiş ve daha çok bir millet, iki devlet söylemsel çerçevesi üzerinden Türkiye ile dayanışma içinde olarak dengeleme stratejisini uygulamıştır. “Kardeşlik ilişkileri” temelinde geliştirilen örnek stratejik ittifakın bir sonucu olarak Azerbaycan, Türk dayanışması (veya birliği) fikri etrafında oluşan yeni bölgesel girişimi kurumsallaştırmak için adımlar atmış ve Türkistan'daki diğer Türk devletleriyle siyasi ve ekonomik bağları derinleştirme fikrini geliştirmiştir. Özellikle Türk Dünyası'na açılan yeni kapı olarak nitelendirilen Zengezur Koridoru ve Azerbaycan'ın yenilenebilir enerji adına başını çektiği yeşil projeleri onun bölgeselleşme bağlamında rol model olabileceği yönündeki hipotezi doğrular niteliktedir. Çünkü sadece Azerbaycan TDT'ye açılan bir kapı görevi görmemektedir. Aynı zamanda bu yeni bölgeselleşme girişiminin gelecekte Azerbaycan'ın önemli dış politika aracına dönüşmesi de söz konusu olabilmektedir.

TDT: Azerbaycan ve Zengezur Koridoru'nun Birleştirici Rolü

Bakü'nün TDT bağlamında birleştirici unsura dönüşmesi özellikle güvenlik ekseninde Türkiye ile geliştirdiği stratejik partnerliğin rol model olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Azerbaycan, 1990'lı yılların başlarında Ermenistan ile yaşadığı sınır sorunlarından dolayı ciddi anlamda toprak kaybı yaşamış ve bu da işgal edilen bölgelerde kültürel tahribata yol açmıştır.³¹ Bilindiği üzere, Ermenistan 1988 yılından itibaren planlı bir şekilde hem Türksüz Ermenistan projesini devreye sokmaya hem de Karabağ bölgesini kendi topraklarının bir parçası gibi kabul ettirmeye çalışmış³² ve nihayetinde bölge 2020 yılına kadar Ermeni işgali altında kalmıştır.

Söz konusu işgale ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993 yılında işgalci Ermeni güçlerinin Azerbaycan topraklarından koşulsuz ve derhal çekilmesini talep eden dört karar almasına rağmen bu kararlar uygulanmamıştır.³³ Aynı zamanda Rusya, Fransa ve ABD gibi büyük jeopolitik güçler, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu aracılığıyla iki tarafı uzlaştırma girişiminde bulunsalar da genel olarak grubun Ermenistan'dan yana tavır sergilediği ve hatta 1990'lardan itibaren Rusya'nın, Ermenistan'a askeri yardımda bulunduğu görülmüştür. Bunu izleyen zaman diliminde de Rusya ve Ermenistan arasında güvenlik ve ekonomik anlamda iş birliği devam ettirilmiştir.³⁴ Bu dönemde Ermenistan, özellikle güçlü bir nüfuza sahip olduğu ABD ve Fransa'daki Ermeni diasporasının desteğiyle Karabağ konusunda

31 Aynur Nesirova, “Economic Results of the Karabakh War: Plundering in the Territories of Azerbaijan during the Occupation Period”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/2, (2022), s. 262.

32 Okan Yeşilot, “Karabağ Savaşının Eşsiz ve Mağdur Tanıkları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, (2006), s. 85-86.

33 US Department of State, “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, [Erişim tarihi: 15.11.2024].

34 Ali Asker-Salih Işık Bora, “The Advanced Stage of Russia-Armenia Military Cooperation: The Joint Military Force”, *Review of Armenian Studies*, 35, (2017), s. 65.

medyatik faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve Ermenistan yanlısı anlatıyı teşvik ederek bu ülkelerde önemli ölçüde siyasi destek sağlamıştır.³⁵ Bu kapsamda, Ermeni diasporası tarafından sürekli Azerbaycan ve Türkiye'ye yönelik toprak ve soykırım iddiaları dillendirilmiş, mağduriyet imajı çizilmiş, Türklere karşı Hristiyan birliğinden bahsedilmiş ve Büyük Ermenistan projesi kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Böylesine karmaşık bir ortam, Türk birliğinin gerekliliğini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle Azerbaycanlı diplomatlar, uzmanlar ve aktivistler, ülkenin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak adına bir savunma mekanizması olarak *Türk Birliği* fikrine başvurmuşlardır. Bu fikrin temel motivasyonu ise Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişimidir. Nitekim, 2010 yılında Azerbaycan ve Türkiye, savunma alanı da dahil olmak üzere karşılıklı yardımlaşma konusunda bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşma Bakü'nün askeri subaylarını Türk modeline göre eğitmesine yardımcı olmuştur.³⁶ Bu tür eğitim programları insansız hava araçları da dahil olmak üzere modern silahların teslimatıyla desteklenmiştir. Azerbaycan, 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı'nda kesin bir zafer kazanarak işgal altındaki topraklarını geri almıştır. Bu savaşın ardından, Ermeni-Rus askeri iş birliğine kıyasla Azerbaycan-Türkiye askeri ittifakının etkinliği ve aynı zamanda Azerbaycan'la Türk Dünyası devletleri arasındaki etkileşim daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunda Karabağ Savaşı öncesi ve sonrasında TDT devlet resmilerinin yaptığı açıklamaların büyük etkisi olmuştur.

Bu bağlamda Azerbaycan'a Türkistan coğrafyasındaki devletlerden Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan söylemsel destek vermiş, özellikle Kazakistan'ın 2. Karabağ Savaşına yönelik tutumu dikkat çekmiştir. Savaştan önce Karabağ topraklarının Azerbaycan'a ait olduğu yönünde açıklamalar yapan, ancak somut olarak Azerbaycan lehine eylemlerde bulunmayan³⁷ Kazakistan'ın tutumu 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Bunda savaş boyunca Türkiye'nin Azerbaycan'a koşulsuz destek vermesinin cesaretlendirici etkisi olmuştur. Hatta Karabağ'da çatışmalar devam ederken, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kassym Jömert Tokayev tarafından Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır işgal altındaki Azerbaycan topraklarına ilişkin BM Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamamakta ısrar ettiği yönünde açıklama yapılmıştır.³⁸ Bunun yanı sıra Ermenistan savaş sırasında üyesi olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) kapasitesinden yararlanmak istemiş, ancak uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde

35 Élise Féron – Bahar Baser, “Pathways to Conflict Transportation and Autonomisation: The Armenian Diaspora and the Conflict in Nagorno-Karabakh”, *Ethnopolitics*, XXII/4, (2023), s. 385.

36 Yahya Musayev, “Azerbaijan-Turkey Cooperation in Military-Technical Field (1991-2011)”, *Azerbaijan-Turkey: Friendship, Brotherhood and Strategic Partnership*, eds. Cavid Veliyev vd., Berikan Publishing House, Ankara 2012, s.174-175.

37 M. K. Öztopal, “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VII/1, (2021), s. 218-219.

38 Turkey Gazette, “Kazakhstan's President Kassym-Jomart Tokayev said Armenia should withdraw from Nagorno-Karabakh”, <https://turkeygazette.com/kazakhstans-president-kassym-jomart-tokayev-said-armenia-should-withdraw-from-nagorno-karabakh/>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].

hareket eden Kazakistan, KGAÖ'nün Ermenistan'ın işgalci politikalarının bir parçası olarak kullanılmasına izin vermemiştir.³⁹

Kazakistan'dan farklı olarak savaş döneminde Kırgızistan ciddi siyasi türbülans⁴⁰ içinde olduğundan pasif bir yaklaşım sergilemiş, ancak savaştan sonra Zengezur Koridoru meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte Türk Dünyası bağlamında yaşanan hareketlenmeler Kırgızistan'ı da bu sürece olumlu yönde teşvik etmiştir. Karabağ'da savaş başladığında, Özbekistan ise diğer Orta Asya cumhuriyetleri gibi, somut destekten ziyade yaptığı açıklamalarda sağduyu ifadelerine yer vermiş ve her iki tarafın da toprak bütünlüğüne saygı göstererek düşmanlıkların ve çatışmaların sona erdirilmesi ve sorunun diplomasi yoluyla çözülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁴¹ Diğer bir Türk devleti Türkmenistan'ın Karabağ meselesindeki tutumu ise onunla Azerbaycan arasında Hazar havzasında mevcut olan anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Ancak, Karabağ zaferi Türk devletleri arasındaki ilişkilerin iyileşme olasılığını da beraberinde getirdiğinden Türkmenistan ve Azerbaycan, Hazar Kepez/Serdar sahası üzerindeki 30 yıllık bir anlaşmazlığa son vermiştir.⁴² Buradan anlaşıldığı üzere Karabağ'daki somut zafer Türk Dünyası ülkeleri arasında mevcut olan kopuklukların giderilmesi sürecinde aktif etken olmuştur. Bunda daha önce de vurgulandığı üzere Azerbaycan'ın, başka bir ifadeyle Azerbaycan ve Türkiye arasında geliştirilen jeostratejik ve jeoekonomik iş birliğinin örnek modele dönüşme ihtimalinin payı büyüktür.

Kimi zaman işgal, kimi zaman “etnik temizlik ve katliamlarla” karşı karşıya kalan Azerbaycan halkı, Karabağ zaferinden sonra ulusal fikirler etrafında birleşmeye ve hareket etmeye başlamıştır.⁴³ Aynı zamanda Batı medyasının Azerbaycan'ın maruz kaldığı adaletsizliğe karşı kayıtsız kalması ve Ermenistan'dan yana tutum sergilemesi Türk birliğine ilişkin duyguların dile getirilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Türk devletleri arasında diaspora faaliyetlerinin güçlendirilmesi, yaşanan gelişmelerin ortak medyada yansıtılması ve entegrasyon sürecine ivme kazandırılması meselesi Azerbaycan ve Türkiye tarafından sıkça dillendirilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan Türk Dünyası'nda entegrasyon sürecine ivme kazandırılması gerektiğine vurgu yaparak jeostratejik projelerin uluslararası arenaya sunulması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Karabağ zaferinden sonra sıkı müzakerelere sebep olan *Zengezur Koridoru* ve onun birleştirici gücüne değinilmesi gerekmektedir.

39 H. Hamzaoglu, “Bilateral and Regional Aspects of Azerbaijan-Kazakhstan Relations”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, (2021), s. 67-68.

40 4 Ekim 2020 tarihinde Kırgızistan'daki parlamento seçimlerinin ardından ülke genelinde meydana gelen protestolar geniş çaplı şiddete yol açmıştır.

41 S. Yılmaz, “Attitudes of the Turkish States toward Azerbaijan during and after the Karabakh Victory”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, XVI/64, (2024), s. 120-121.

42 A. Yalçınkaya, “Hazar'da Azerbaycan-Türkmenistan Enerji Anlaşmasının Stratejik Anlamı”, *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi*, 3, (2024), s. 10

43 Brussels.mfa.gov.az, “İlham Əliyev “Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər” Forumunda iştirak edib”, <https://brussels.mfa.gov.az/az/news/4168/ilham-eliyev-qarabag-30-ildən-sonra-eve-donus-nailiyyetler-ve-cetinlikler-forumunda-istirak-edib>, [Erişim tarihi: 11.11.2024].

Avrupa ile Asya arasında ticaret yollarını genişletme potansiyeline sahip olan Zengezur Koridoru tarihsel olarak kültürler, etnik gruplar ve devletler arasında köprü görevi görmüş bir coğrafyada yer almaktadır. Sadece Kafkasya’da değil, aynı zamanda Avrasya genelinde bölgesel bağlantıları güçlendirmede önemli rol oynayacak olan Zengezur Koridoru, 44 günlük savaştan sonra önem kazanmaya başlamıştır.⁴⁴ Zengezur Koridoru; Azerbaycan, Türkiye, Rusya, İran ve Ermenistan topraklarını, özellikle de Türk Cumhuriyetleri’ni (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) birbirine bağlayarak ticari ve kültürel alışverişleri kolaylaştıracak ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır.⁴⁵ Bu koridorun aktif hale getirilmesiyle Türkiye’nin Azerbaycan’a doğrudan kara bağlantısı sağlanarak Türkistan bağlantısı da gerçekleştirilecektir.⁴⁶ Aynı zamanda bu girişimi destekleyen Türkistan “beşlisinin” de jeoekonomik çıkarları tam olarak karşılanacaktır. Örneğin, Taşkent’in Güney Kafkasya ülkeleri, Türkiye ve Avrupa Birliği ile ticarete Trans-Hazar taşımacılığına öncelik vermesi göz önüne alındığında bu Koridor, Özbek mallarının dünya pazarlarında fiyat rekabetini karşılayarak, ulaşım ve transit maliyetlerinde bir azalma şeklinde orantılı bir fayda sağlayacaktır.⁴⁷ Kazakistan da Zengezur Koridoru’nun açılması konusunda isteklidir. Çünkü Koridor, ulaşım maliyetlerini ve süresini önemli ölçüde azaltma açısından ülkenin petrol ürünlerini Avrupa’ya ihraç etmek için en iyi seçimdir. Özellikle mevcut Bakü-Tiflis-Kars Hattı ile karşılaştırıldığında, bu güzergâhın yaklaşık 340 km daha kısa olması onun Türk devletleri tarafından kolayca kabul görmesine olanak sağlamıştır. Çünkü ulaşım sürelerinin kısalması, maliyetlerin düşürülmesi ve Türk devletleri arasındaki ticaretin canlandırılması açısından bu önem arz etmektedir.⁴⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde hem Azerbaycan’ın hem de Türkistan’ın doğal kaynaklarının bu güzergâh üzerinden Avrupa’ya taşınması TDT ülkelerinin ekonomik büyümesini hızlandırmasına katkıda bulunacaktır. Hatta bu konuyu ele alan Kazak hükümeti, koridorun Doğu ile Batı arasında coğrafi ve enerji bağlantısı sağlayacağına, Türk Dünyası ülkelerinin bahsi geçen koridor vasıtasıyla gerçekleştirilen proje ve programlardan 1.1 trilyon dolar nominal GSYİH temin edeceğine dikkat çekmiştir.⁴⁹ Bu Koridor sadece Türk Dünyası devletlerine fayda sağlamakla da yetinmeyecektir. Aynı zamanda Güney Kafkasya bölgesiyle doğrudan ilgilenen Rusya ve İran için de yeni gelişim olanaklarını doğuracaktır. Çünkü, Rusya’nın güney sınırlarının yakınında bulunan Koridor daha az maliyetiyle dikkat çeken

44 Ali Jabbarov; Sevinj Abbasova ve Haluk Tanrıverdi, “Zəngəzur-Naxçıvan-Istanbul marşrutu üzrə regional əməkdaşlıq perspektivləri”, *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences-Ijtebs*, VI/1, (2022), s. 46.

45 Burcu Aracıoğlu – Soner Esmer, “The Effects of Zangezur Corridor on Türkiye’s Eastern Mediterranean Ports Hinterland”, *Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora*, II/4, (2023), s. 9.

46 P. Gawliczek – K. Iskandarov, “The Zangezur Corridor as Part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region)”, *Security and Defense Quarterly*, XXXXI/1, (2023), s. 40.

47 Nargiza Umarova, “On the Prospects of the Zangezur Corridor for Central Asia”, <https://www.caspianpolicy.org/research/category/on-the-prospects-of-the-zangezur-corridor-for-central-asia>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].

48 K. Iskandarov; V. M. Mahammadali – A. G. Gardashkhan, “Caspian Region: Geopolitical Arena. Clash of Interests and Energy Security”, *Civitas Et Lex*, XXVI/2, (2020), s. 7-22.

49 V. Modebadze, “The Escalation of Conflict Between Armenians and Azerbaijanis and the Problems of Peaceful Resolution of the Nagorno-Karabakh War”, *Journal of Liberty and International Affairs*, VI/3, (2021), s. 102-110.

Rusya-Ermenistan demiryol güzergahını gündeme getirecek; projenin gerçekleştirilmesi durumunda İran-Ermenistan arasındaki demiryolu hattının da devreye girmesi söz konusu olacak ve bu da aslında İran-Ermenistan-Rusya hattının açılmasıyla mümkün kılınacaktır. Bununla İran bir taraftan hem Karadeniz bağlantısını sağlamış olacak hem de bu iki devletin bölgedeki jeostratejik yapılanların dışında kalma olasılığı ortadan kaldırılacaktır.⁵⁰

Böylece diğer rotaların da eklenmesiyle birlikte multimodal ulaşım projesine dönüşmesi mümkün olan Zengezur Koridoru ticareti kolaylaştırarak, gümrük işlemlerini basitleştirerek ve ulaşım maliyetlerini düşürerek TDT üye ülkeleri arasındaki ticaret hacminin artırılmasını ve aynı zamanda Ermeni işgali nedeniyle kesintiye uğrayan ulaşım hatlarını canlandırmayı hedeflemektedir. Bu nedenledir ki Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Zengezur'un Türk dünyasını bütünleştirme rolü oynayacağına ve Ermenistan da dahil olmak üzere diğer uluslar için ekstra imkanlar yaratacağına dikkat çekmiştir.⁵¹ Sayın Aliyev'in bu açıklamasını destekler nitelikteki husus ise genel olarak Azerbaycan'ın ona önemli iç pazarlara doğrudan ulaşım olanağı sunan tarihi İpek Yolu güzergahında yer alarak kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kavşak konumunda yerleşmesidir.⁵²

TDT-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Boyut: Yeşil Enerji

Azerbaycan TDT ortaklarıyla birlikte özellikle ulaştırma koridorlarını genişleterek ortak enerji projelerini hayata geçirmek için çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu minvalde taraflar arasındaki ticaret ve ekonomik bağlar sadece geleneksel enerji hammaddelerinin geçişiyle sınırlı kalmamış ve niteliksel olarak yeni bir iş birliği alanı da ortaya çıkmıştır: *Yeşil Enerji*. Bu konuya, TDT Enerji Bakanları'nın 16 Eylül 2024 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen 4. toplantısında değinilmiştir. Bu toplantı sırasında ortak projelerin uygulanması, Türk devletlerinin yenilenebilir enerji potansiyeli, TDT bölgesindeki enerji tüketimi ve tedarik zinciri konularına odaklanılmış ve taraflar ortak bildiri imzalamıştır. Bu bildiriye, TDT'nin *Teknolojiler ve Yeşil Girişimler Merkezi*'nin kurulmasına ve Türk Devletleri enerji uzmanları arasında yıllık mesleki beceri yarışmalarının düzenlenmesine ilişkin girişimler yer almıştır.⁵³

Toplantıda Azerbaycan Enerji Bakanı Parviz Şahbazov konuşmasına, Cumhurbaşkanı Aliyev'in "21. yüzyılın Türk Dünyası'nın kalkınma yüzyılı olması çağrısı ve Orta Asya, Güney Kafkasya ve Hazar bölgelerini tek bir jeopolitik bölge haline getirilmesi gerektiği" cümleleriyle başlamıştır. Akabinde Türk devletleriyle enerji iş birliğinin sadece gelişmekle kalmayıp

50 Okan Yeşilot, Zeynep Akarslan, Gülcan İnalçık, *Dünden Bugüne Zengezur*, Nobel Yayınevi, Ankara 2024, s. 174.

51 Anadolu Agency, "Azerbaijani President Urges Turkic States to Strengthen Defense Cooperation", <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijani-president-urges-turkic-states-to-strengthen-defense-cooperation/3042257>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

52 *Dünden Bugüne Zengezur*, s. 167.

53 Turkicstates.org, "Ministers of Energy of the OTS Convened in Bishkek", <https://www.turkicstates.org/en/news/ministers-of-energy-of-the-ots-convened-in-bishkek#:~:text=The%204th%20Meeting%20of%20the,Observers%2C%20as%20well%20as%20H.E.>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

aynı zamanda yeni projeleri ve bölgesel girişimleri de teşvik ettiğine dikkat çekmiştir.⁵⁴ Bu bağlamda, Şahbazov, Nahçıvan üzerinden *Hazar-Karadeniz-Avrupa, Azerbaycan-Kazakistan-Özbekistan* ve *Azerbaycan-Türkiye-Avrupa* yeşil enerji koridoru projelerinin Türk devletlerini Avrasya’da temiz enerji tedarikinde ve enerji dönüşümünde önemli rol oynayan kilit aktörlere dönüştüreceğine vurgu yapmıştır. Çünkü yeşil enerji projelerinin oluşturduğu koridorlar, enerji geçişini ve sürdürülebilir kalkınmayı mümkün kılan bir araç olarak hizmet etmektedir. Bu kapsamda, ilk önce adı geçen projelere ve sonrasında onların TDT coğrafyasına yönelik hedef ve etkilerine değinilmesi yerinde olacaktır.

Hazar Denizi-Avrupa Birliği Yeşil Enerji Koridoru olarak da bilinen *Karadeniz Denizaltı Kablo Projesi*, Azerbaycan’da yenilenebilir kaynaklardan yeşil enerji üretmek ve Karadeniz’in altından geçen bir denizaltı kablosuyla bu gücü Avrupa’ya ihraç etmek için önemli bir girişimdir.⁵⁵ Azerbaycan, Hazar Denizi kıyısındaki kara ve deniz rüzgâr çiftlikleri ve güneş enerjisi üretim potansiyeline sahip olması ve bunların büyük oranda kullanılmaması hasebiyle proje kapsamında özel konumda yer almaktadır.⁵⁶ Aynı zamanda bu proje vasıtasıyla üretilen gücün doğal gaz ve kömüre bağımlı olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine Karadeniz üzerinden aktarılması planlanmaktadır. Birkaç yıldır müzakere edilen bu proje Haziran 2020 tarihinde Dünya Bankası raporunun konusu olmuş, daha sonra 17 Aralık 2022 tarihinde Cumhurbaşkanı Aliyev, Gürcistan Başbakanı Irakli Garibaşvili, Romanya Başbakanı Nicolae Chuke ve Macaristan Başbakanı Viktor Orban’ın proje üzerinde birlikte çalışmayı taahhüt eden *Stratejik Ortaklık Anlaşması*’nı imzalamasıyla resmi bir yapıya kavuşmuştur.⁵⁷

Projenin stratejik önemi Avrupa devletleri açısından özellikle kıtanın Rus enerjisine olan bağımlılığını azaltması ekseninde değerlendirilmektedir. Azerbaycan açısından ise yenilenebilir enerji alanında adı geçen devletin lider olma yolunda somut adımlar atması gibi anlaşılmaktadır. Bu da ülkenin fosil yakıt ağırlıklı geçmişinden önemli bir değişime işaret etmekte ve sürdürülebilirliğe olan bağlılığını vurgulamaktadır.⁵⁸ Bununla da stratejik iş birliği bağlamında Türk Dünya’sına birleştirici rol model olarak algılanan Azerbaycan’ın enerji alanında da TDT coğrafyasında etkili bir aktöre dönüşmesi planlanmaktadır.

54 Report.az, “Parviz Shahbazov Speaks at 4th Meeting of Turkic States’ Energy Ministers”, <https://report.az/en/energy/parviz-shahbazov-spoke-at-4th-meeting-of-energy-ministers-of-ots/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

55 German Economic Team, “Prospects for the Black Sea Submarine Cable”, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/prospects-for-the-black-sea-submarine-cable/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

56 European Council of Foreign Relations, “Energizing Eastern Europe: How the EU Can Enhance Energy Sovereignty through Cooperation with Ukraine and Moldova”, <https://ecfr.eu/publication/energising-eastern-europe-how-the-eu-can-enhance-energy-sovereignty-through-cooperation-with-ukraine-and-moldova/>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

57 European Commission, “Statement by President Von Der Leyen at the Signing Ceremony of the Memorandum of Understanding for the Development of the Black Sea Energy Submarine Cable”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7807, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

58 Belfer Center for Science and International Affairs, “Can the Black Sea Energy Corridor Power Europe’s Green Future?”, <https://www.belfercenter.org/research-analysis/can-black-sea-energy-corridor-power-europes-green-future#:~:text=Central%20to%20this%20plan%20is,player%20in%20Europe’s%20energy%20transition>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

Karadeniz Denizaltı Kablo Projesi'ne paralel olarak bir diğer yeşil enerji girişimi ise Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'ın yer aldığı *Hazar Denizi Elektrik Projesi*'dir.⁵⁹ Üç ülke hükümeti, 2 Mayıs 2024 tarihinde Hazar Denizi elektrik iletim kablosu projesini başlatan bir *Mutabakat Muhtırası* (MOU) imzalamıştır. Bu çaba, bölgesel enerji iş birliğini güçlendirmeyi ve sınır ötesi elektrik ticareti için sağlam bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Önerilen kablo, üç ülkenin enerji sistemlerini birbirine bağlayarak bölgede enerji güvenliğini, sürdürülebilir uygulamaları ve ekonomik büyümeyi teşvik edecektir.⁶⁰ Ayrıca bunun Hazar bölgesinden yenilenebilir enerjinin yukarıda adı geçen Karadeniz Kablosu ile Avrupa'ya iletimi için yeşil koridor oluşturması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Özbekistan 2030 yılına kadar yenilenebilir kaynaklar yoluyla ek 20 GW enerji üretmeyi planladığını duyurmuştur. Ayrıca Özbekistan hükümeti mayıs ayında Taşkent Uluslararası Yatırım Forumu sırasında toplam değeri 26.6 milyar dolar olan anlaşmalar imzalayarak yeşil enerji bağlamında ortaklıklarını genişletmekten yana olduğunun sinyalini de vermiştir.⁶¹ Ek olarak Azerbaycan⁶² ve Kazakistan⁶³ da her biri 2030 yılına kadar 5 GW yeşil enerji üretme taahhüdünde bulunmuştur.

Ancak bu projenin gerçekleştirilmesi için Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da müşterilerin fosil yakıtlara kıyasla yenilenebilir enerjiye olan tercihi artırılmalı, yenilenebilir enerji halk için daha çekici hale getirilmeli ve bunun için vergi teşvikleri veya sübvansiyon önlemleri sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra yenilenebilir enerjilerin dağıtımını genişletmek için fosil yakıtlardan uzaklaşmanın faydalarına ilişkin kamuoyu farkındalığı artırılmalıdır.⁶⁴

Azerbaycan ve Türkiye arasında planlanan yeşil enerji koridoru ise iki kardeş ülke arasındaki iş birliğinin yeni bir aşamasına işaret etmektedir. *Azerbaycan-Türkiye-Avrupa Yeşil Enerji Koridoru* olarak planlanan bu koridor Hazar Denizi'nden Türkiye'ye kadar uzanacak ve ardışık projeler bu koridorun oluşturulmasını destekleyecektir. Bu girişim hem bölgenin hem de Avrupa'nın enerji güvenliğine bir katkı olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Bakü, yeşil enerji tedarikinde bölgesel liderliği sağlamak için üretim ve ihracat girişimlerine odaklanmakta, aynı zamanda adı geçen projenin uygulanabilirliğine de farklı mecralarda dikkat çekmeye çalışmaktadır. Örneğin, 24 Eylül 2024 tarihinde Hamburg'da düzenlenen *Rüzgâr Enerjisi Konferansı*'nda Azerbaycan

59 Agha Bayramov, "The Green Energy Corridor between the EU and the Caspian Sea: Potential and Challenges". *Caucasus Strategic Perspectives*, V/1, (2024), s. 87.

60 Adb.org, "Regional: Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program: The Caspian Sea Green Energy Corridor Project", <https://www.adb.org/projects/58386-001/main>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

61 Gazeta.uz, "На Ташкентском инвестфоруме подписаны соглашения на \$26,6 млрд — МИПТ", <https://www.gazeta.uz/ru/2024/05/06/investments/>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

62 Mir24.tv, "Алиев: Азербайджан к 2030 году будет производить до 5 ГВт за счет ВИЭ", <https://mir24.tv/news/16582355/aliev-azerbaidzhan-k-2030-godu-budet-proizvodit-do-5-gvt-za-schet-vie>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].

63 Kapital.az, "Пять крупных проектов ВИЭ запустят в Казахстане до 2030 года", <https://kapital.kz/economic/123430/pyat-krupnykh-proyektov-vie-zapustyat-v-kazakhstane-do-2030-goda.html>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].

64 Agha Bayramov, "The Green Energy Corridor", s. 90.

Enerji Bakanı Şahbazov, Azerbaycan ve Türkiye'nin yeşil enerji koridorları kurma hedeflerini ele alarak konuyu uluslararası arenada gündeme getirmiştir.⁶⁵

Aslında birbirine bağlı olarak geliştirilmesi planlanan yukarıdaki yeşil enerji projeleri Türkistan ve Kafkasya'yı enerji bağlamında birleştirecek girişimler olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan bütünleşmiş bir alan oluşturmak, Türkistan ve Güney Kafkasya'yı bölgeler arası ulaşımında önemli bir bağlantı haline getirmek, makro bölgeyi Kuzey ile Güney, Batı ile Doğu arasında bir üretim ve lojistik merkezine dönüştürmek nihai hedefler arasındadır. Bunların yeşil enerji koridorları vasıtasıyla gerçekleştirilmesi ise TDT coğrafyasının yenilenebilir enerji kaynakları, altyapı ve depolama alanlarının birleştirilerek sürdürülebilir enerji üretim merkezi olarak işlev görmesine olanak yaratmaktır. Bu bağlamda adı geçen yeşil enerji projelerinin TDT coğrafyası için sağlayacağı avantajların enerji ve çevre güvenliği, teknolojik bağlamda sıralanması gerekmektedir.

TDT coğrafyasının yeşil enerji koridoruna dönüştürülmesi Türkistan, Kafkasya ve Avrupa genelinde enerji güvenliğini artıracaktır. Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan üçlüsünün ve Azerbaycan-Türkiye ikilisinin enerji sistemlerini entegre etmesi bu devletlere Avrupa'ya elektrik ihraç etmek için yeni yollar açacaktır. Daha sonra bu dörtlünün TDT yeşil enerji koridoru çatısı altında birleşmesi söz konusu olabilir ki bu da sınır ötesi iş birliğini, bölgesel elektrik şebekelerinin ekonomik dayanıklılığını ve operasyonel verimliliğini güçlendirecektir. Bu durumda TDT'nin istikrarlı ve güvenilir yeşil enerji merkezine dönüşmesi gündeme gelecektir. Aynı zamanda yeşil enerji koridorlarının karbon emisyonlarını azaltmada ve sürdürülebilirliği ilerletmede önemli bir rol oynayarak temiz enerjinin küresel entegrasyonunu kolaylaştırdığı da bilinen bir gerçektir. Bu, net sıfır sera gazı emisyonlarını hedefleyen ve 2050 yılına kadar çevre kirliliğini en aza indirmeyi amaçlayan Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde özellikle önemlidir.⁶⁶ Bu açıdan ele alındığında birbirine bağlı şekilde geliştirilen yeşil enerji projeleri Avrupa'nın TDT'nin yenilenebilir enerjisine erişim sağlamasına önayak olacaktır ki bu da yeni bölgeselleşme örneği olan TDT'nin kıtadaki daha yeşil enerji sistemlerine geçişini hızlandıracaktır. Çevresel ve enerji güvenliği açısından sağladığı avantajların yanı sıra, yeşil enerji projeleri enerji sektöründeki teknolojik yeniliği teşvik ettiğinden, projenin yürütülmesinde inisiyatif alan büyük firmaların TDT coğrafyasında etkinleşmesi de söz konusu olacaktır. Bu da adı geçen bölgede gelişmiş trafo merkezlerinin ve sağlam enerji iletim ağlarının geliştirilmesi dahil olmak üzere enerji altyapısının inşasında son teknoloji ve en iyi uygulamaların dahil edilmesini sağlayacaktır.

Yeşil enerji projelerinin kritik bir bileşenini ise Azerbaycan teşkil etmektedir. Bu projelerin başını çeken devlet olarak Azerbaycan, kaynak tahsisini optimize edecek ve katılımcı ülkeler arasındaki ekonomik bağları derinleştirerek hem karşılıklı yatırımı hem de iş birliği çabalarını

65 Report.az, "Azerbaijan-Türkiye Green Energy Corridor Transforming Regional Geopolitics", <https://report.az/en/energy/azerbaijan-turkiye-green-energy-corridor-transforming-regional-geopolitics/>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

66 Ab.gov.tr, "Avrupa Yeşil Mutabakatı", https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

artıracaktır.⁶⁷ Bununla da onun TDT coğrafyasında hem stratejik hem de enerji alanında bir kavşağa (hub) dönüşmesi söz konusu olacaktır. Aynı zamanda çevresel bozulmayı ve karbon emisyonlarını azaltmayı hedefleyen dünya devletleri arasında TDT coğrafyası temiz enerji hedeflerine ulaşılması açısından yeni bölgesel dönüşümün sembolü haline gelecektir.

TDT'nin Geleceğine Yönelik Değerlendirme

Önceleri Konsey adı altında faaliyet gösteren ve 2021 yılı itibariyle Türk Devletleri Teşkilatı olarak adlandırılan bu örgüt üye devletler arasında siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda TDT, kültürel değişim ve Türk mirasının korunması için bir platform görevi görmektedir; üye devletler arasında, özellikle enerji ve altyapı projelerinde ekonomik entegrasyonu kolaylaştırmakta; katılımcıların uluslararası konumunu güçlendirmek için aktif olarak diplomatik çabalarda bulunmakta; bölgesel tehdit ve zorlukları ele almak için kolektif güvenlik önlemleri oluşturmaya çalışmaktadır. Bu da TDT'nin başlangıçta kültürel ve dilsel bir birlik olarak üstlendiği rolün ötesine geçerek küresel sahnede önemli bir oyuncu olarak adından söz ettireceğine işaret etmektedir. Bunun için TDT'nin etkin olarak kullandığı vasıta ise üye devletler arasındaki kültürel yakınlıktır. Bu bağlamda örgütün bazı faaliyetlerde bulunması gerekmektedir:

- Kendi çatısı altında faaliyet gösteren kurumlardan destek alarak taraflar arasında etkileşimin hızlandırılması;
- Genel olarak üye devletlerin toplumları arasında etkileşimi artırmak için değişim programlarından yararlanılması;
- Özel olarak liseler ve üniversiteler için mevcut değişim programlarının genişletilmesi yoluyla taraflar arasında ortak öğrenci, öğretmen ve akademisyen ağının oluşturulması;
- Gençlik programlarının teşkil edilmesi;
- Bu programların sivil toplum örgütleri ve özel şirketler tarafından finanse edilmesi.

Bununla hem örgütün amaçlarından biri olan Türk Dünyası'nın diaspora topluluklarını güçlendirmesi söz konusu olabilir hem de TDT'nin tüm Türk Dünyası'na kültürel anlamda başarılı açılımı gerçekleştirilebilir. Bu sırada TDT'nin karşılaşacağı en büyük sorunlar personel eksikliği, faaliyetlerin finansmanında yaşanan zorluklar ve dijitalleşmeye uyum sağlamada karşılaşılan engeller olacaktır ki bunların giderilmesi için alınan önlemler de istihdam açısından önem arz edecektir.

Aslında TDT yukarıda vurgulanan faaliyetleri kolay bir şekilde başarabilir. Çünkü TDT'nin faaliyeti çok şeffaf bir karakter taşımaktadır. Bu da onun dünya için bir tehdit oluşturduğuna dair algının önlenmesine önayak olmaktadır. Bu kapsamda TDT'nin en büyük gücü uluslararası

67 Jody LaPorte, "Baku's Balancing Act: Azerbaijan Between Green Energy and Oil Rents", <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/bakus-balancing-act-azerbaijan-between-green-energy-and-oil-rents?center=europe&lang=en>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

olayları dikkatli, özenli, rasyonel ve uzun vadeli bir bakış açısıyla ele alma biçimidir. Diğer önemli gücü ise üye devletlerin farklı bağlı kuruluşlardaki rollerini inceleyerek, TDT'nin sorumluluklarını üyeler arasında eşitlikçi olarak paylaşırmasıdır. Nitekim toplantılar ve zirveler üye devletlerin farklı şehirlerinde düzenlenmekte; TDT'nin Sekreterliği İstanbul'da, Türk Akademisi Astana'da ve Türk Kültür ve Miras Vakfı Sekreterliği Bakü'de bulunmaktadır. Bu da üye devletlerin topluluklarını dil, kültür ve tarihlerindeki ortak noktaları paylaşan bir şemsiye altında birleştirmektedir. Bununla da örgütün bölgeselleşme süreci tamamlanabilir ki bu da Türk ulusal bilinci etrafında Türklüğün kolektif bir kimlik haline gelmesine olanak tanıyabilir.

Sonuç olarak söylenebilir ki TDT, küresel ticaret, ekonomik ve lojistik faaliyetlerde vazgeçilmez bir ortak olarak gelecekte uluslararası kuruluşlarla iş birliğinde etkinliğini artırma potansiyeline sahip bir örgüte dönüşecektir. Bu yolda ise üye devletler arasında iş birliğinin Azerbaycan-Türkiye modeli örneğinde geliştirileceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Acharya, Amitav, "Regionalism Beyond EU-centrism", *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*, eds. Tanja A. Börzel and Thomas Risse, Oxford University Press, Oxford 2016.
- Asker, Ali, Bora, Salih Işık, "The Advanced Stage of Russia-Armenia Military Cooperation: The Joint Military Force", *Review of Armenian Studies*, 35, (2017), s. 59-89.
- Aracıoğlu, Burcu, Esmer, Soner, "The Effects of Zangezur Corridor on Türkiye's Eastern Mediterranean Ports Hinterland", *Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora*, II/4, (2023), s. 1-16.
- Baghirov, Orkhan, "The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 53-73.
- Bayramov, Agha, "The Green Energy Corridor between the EU and the Caspian Sea: Potential and Challenges", *Caucasus Strategic Perspectives*, V/1, (2024), s. 81-96.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Dosbolov, Abzal, Sönmez, Göktuğ, "The Organization of Turkic States and Postcolonialism in Central Asia", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 93-114.
- Erkan Aydın, Merve ve Liu, Yi, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *Siyasal: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 35-54.
- Féron, Élise, Baser, Bahar, "Pathways to Conflict Transportation and Autonomisation: The Armenian Diaspora and the Conflict in Nagorno-Karabakh", *Ethnopolitics*, XXII/4, (2023), s. 384-400.
- Gawliczek, P., Iskandarov, K., "The Zangezur Corridor as Part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region)", *Security and Defense Quarterly*, XXXXI/1, (2023), s. 36-53.
- Guliyev, Farid, "Presidential Discourses on Regionalism in Azerbaijan: Turkic Solidarity and the Silk Road", *Nationalities Papers*, (2024), pp. 1-25.
- Həsənov, Elvin, "XXI əsrin əvvəllərində Türkiyə Cümhuriyyətinin regional təşkilatlarda fəaliyyətinin Güney Qafqaz və Mərkəzi Asiyanın təhlükəsizliyinin təminatında rolu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, XXI/1, (2024), s. 725-735.

- Hamzaoğlu, H., “Bilateral and Regional Aspects of Azerbaijan-Kazakhstan Relations”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, (2021), s. 62-76.
- Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon and Schuster, New York 1996.
- Iskandarov, K. M. Mahammadali, K., Gardashkhan, A. G., “Caspian Region: Geopolitical Arena. Clash of Interests and Energy Security”, *Civitas Et Lex*, XXVI/2, (2020), s. 7-22.
- Okan Yeşilot, Zeynep Akarşlan, Gülcan İnalçık, *Dünden Bugüne Zengezur*, Nobel Yayınevi, Ankara 2024.
- Jabbarov, Ali, Abbasova, Sevinj, Tanrıverdi, Haluk, “Zəngəzur-Naxçıvan-Istanbul marşrutu üzrə regional əməkdaşlıq perspektivləri”, *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences-Ijtebs*, VI/1, (2022), s. 42-52.
- Koçak, Muhammet, “Potential of Organization of Turkic States in the International System”, *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 115-138.
- Modebadze, V., “The Escalation of Conflict Between Armenians and Azerbaijanis and the Problems of Peaceful Resolution of the Nagorno-Karabakh War”, *Journal of Liberty and International Affairs*, VI/3, (2021), s. 102-110.
- Mustofaev, Murodjon, “The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 105-120.
- Musabay Baki, Pelin, “Avrasya’da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi”, *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 133-162.
- Musabay Baki, Pelin, “Turkic World Vision-2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 26-52.
- Musayev, Yahya, “Azerbaijan-Turkey Cooperation in Military-Technical Field (1991-2011)”, *Azerbaijan-Turkey: Friendship, Brotherhood and Strategic Partnership*, eds. Cavid Veliyev vd., Berikan Publishing House, Ankara 2012.
- Nesirova, Aynur, “Economic Results of the Karabakh War: Plundering in the Territories of Azerbaijan during the Occupation Period”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, VI/2, (2022), s. 257-266.
- Nolte, Detlef, “How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics”, *Review of International Studies*, XXXVI, (2020), s. 881-901.
- Osterud, Oyvind, “Regional Great Powers”, *Regional Great Powers in International Politics*, ed. Iver B. Neumann, St. Martin’s Press, Basingstoke 1992.
- Öztopal, M. K., “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VII/1, (2021), s. 216-232.
- Ulutaş, Ufuk, Tanrıseven, Oktay, “The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey”, *Turkic Council 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement*, eds. Ceyhun Şahverdiyev and Javid Veliyev, Turkic Council and Air Center, Baku 2019.
- Paasi, Anni, “The Resurgence of the Region and Regional Identity: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe”, *Review of International Studies*, XXXV/1, (2009), s. 121-146.
- Pape, Robert A., “Soft Balancing against the US”, *International Security*, XXX/1, (2005), s. 7-45.
- Sapmaz, Ahmet, *Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2008.
- Sarı, Buğra, “Security Aspect of the Integration in Turkic World under the Organization of Turkic States”, *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 139-161.

- Turkic Council, “A Rising Actor in Regional Cooperation in Eurasia”, *Fifth Summit of the Turkic Council*, Astana 2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, *Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi*, İstanbul 2021.
- “Türk Devletleri Teşkilatı 11. Zirve Bildirisi”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, Bışkek 2024.
- Wohlfort, William C., “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, XXIV/1, (1999), s. 5-41.
- Yalçınkaya, A., “Hazar’da Azerbaycan-Türkmenistan Enerji Anlaşmasının Stratejik Anlamı”, *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi*, 3, (2024), s. 1-15.
- Yeşilot, Okan, “Karabağ Savaşının Eşsiz ve Mağdur Tanıkları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, (2006), s. 85-92.
- Yılmaz, S., “Attitudes of the Turkish States toward Azerbaijan during and after the Karabakh Victory”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, XVI/64, (2024), s. 117-122.

Elektronik Kaynaklar

- Ab.gov.tr, “Avrupa Yeşil Mutabakatı”, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html, [Erişim tarihi: 20.01.2025].
- Adb.org, “Regional: Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program: The Caspian Sea Green Energy Corridor Project”. <https://www.adb.org/projects/58386-001/main>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].
- Anadolu Agency, “Azerbaijani President Urges Turkic States to Strengthen Defense Cooperation”. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijani-president-urges-turkic-states-to-strengthen-defense-cooperation/3042257>, [Erişim tarihi: 14.11.2024].
- Brussels.mfa.gov.az, “İlham Əliyev “Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər” Forumunda iştirak edib”, <https://brussels.mfa.gov.az/az/news/4168/ilham-eliyev-qarabag-30-ilden-sonra-eve-donus-nailiyyetler-ve-cetinlikler-forumunda-istirak-edib>, [Erişim tarihi: 11.11.2024].
- Belfer Center for Science and International Affairs, “Can the Black Sea Energy Corridor Power Europe’s Green Future?”. <https://www.belfercenter.org/research-analysis/can-black-sea-energy-corridor-power-europes-green-future#:~:text=Central%20to%20this%20plan%20is,player%20in%20Europe’s%20energy%20transition>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].
- Cesi.it, “CESI, New Important Steps in the Black Sea Submarine Cable Project”. <https://www.cesi.it/news/2023/cesi-new-important-steps-in-the-black-sea-submarine-cable-project/>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].
- European Council of Foreign Relations, “Energising Eastern Europe: How the EU Can Enhance Energy Sovereignty through Cooperation with Ukraine and Moldova”. <https://ecfr.eu/publication/energising-eastern-europe-how-the-eu-can-enhance-energy-sovereignty-through-cooperation-with-ukraine-and-moldova/>, [Erişim tarihi: 11.10.2024].
- European Commission, “Statement by President Von Der Leyen at the Signing Ceremony of the Memorandum of Understanding for the Development of the Black Sea Energy Submarine Cable”. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7807, [Erişim tarihi: 17.11.2024].
- German Economic Team, “Prospects for the Black Sea Submarine Cable”, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/prospects-for-the-black-sea-submarine-cable/>, [Erişim tarihi: 16.11.2024].
- Gazeta.uz, “На Ташкентском инвестфоруме подписаны соглашения на \$26,6 млрд — МИПТ”. <https://www.gazeta.uz/ru/2024/05/06/investments/>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

- Kapital.az, “Пять крупных проектов ВИЭ запустят в Казахстане до 2030 года”. <https://kapital.kz/economic/123430/pyat-krupnykh-proyektov-vie-zapustyat-v-kazakhstan-do-2030-goda.html>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- LaPorte, Jody. “Baku’s Balancing Act: Azerbaijan Between Green Energy and Oil Rents”, <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/bakus-balancing-act-azerbaijan-between-green-energy-and-oil-rents?center=europe&lang=en>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].
- Mir24.tv, “Алиев: Азербайджан к 2030 году будет производить до 5 ГВт за счет ВИЭ”. <https://mir24.tv/news/16582355/aliev-azerbaidzhan-k-2030-godu-budet-proizvodit-do-5-gvt-za-schet-vie>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- Report.az, “Azerbaijan-Türkiye Green Energy Corridor Transforming Regional Geopolitics”. <https://report.az/en/energy/azerbaijan-turkiye-green-energy-corridor-transforming-regional-geopolitics/>, [Erişim tarihi: 21.11.2024].
- US Department of State, “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, [Erişim tarihi: 15.11.2024].
- Umarova, Nargiza. “On the Prospects of the Zangezur Corridor for Central Asia”, <https://www.caspianpolicy.org/research/category/on-the-prospects-of-the-zangezur-corridor-for-central-asia>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Turkicstates.org, “Ministers of Energy of the OTS Convened in Bishkek”. <https://www.turkicstates.org/en/news/ministers-of-energy-of-the-ots-convened-in-bishkek#:~:text=The%204th%20Meeting%20of%20the,Observers%2C%20as%20well%20as%20H.E>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].
- Turkicstates.org, “Devlet Başkanları Zirve Toplantıları”, <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Turkicstates.org, “Kurucu Belgeler”, <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler>, [Erişim tarihi: 18.01.2025].
- Turkey Gazette, “Kazakhstan’s President Kassym-Jomart Tokayev said Armenia should withdraw from Nagorno-Karabakh”, <https://turkeygazette.com/kazakhstans-president-kassym-jomart-Tokayev-said-armenia-should-withdraw-from-nagorno-karabakh/>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Report.az, “Parviz Shahbazov Speaks at 4th Meeting of Turkic States’ Energy Ministers”. <https://report.az/en/energy/parviz-shahbazov-spoke-at-4th-meeting-of-energy-ministers-of-ots/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

THE NOVEL DYNAMIC OF REGIONALISM: THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND AZERBAIJAN

Nazrin ALİZADA*

The existing historical, cultural and political proximity between countries may result in the development of strategic cooperation over time. In this context, the Organization of Turkic States (OTS) was established with the Nakhchivan Agreement, which was signed at the 9th Summit of the Heads of Turkic Speaking States of the Turkic Council. The name of the organization was changed during the 8th Summit held in November 2021, and it took its current form.

The OTS, which engages with a wide spectrum of issues covering the Turkic world, aims to institutionalize regionalization in the geography and to create an identity consciousness for this purpose. In accordance with these objectives, the OTS's primary function is to promote cultural integration among member states by employing soft power elements in the initial stage; to expand economic cooperation opportunities in the subsequent stage; and to consolidate partnerships through the establishment of role model countries in the field of security in the final stage.

The development of the OTS, which is approached in terms of civilisation and regionalism, is firstly scrutinised within the historical framework, and then the attitude of the member states at the summits and the importance of the adopted final declarations in terms of the OTS are elaborated. The study then investigates why Azerbaijan, which has reshaped the geopolitical architecture of the South Caucasus, especially after the Karabakh War in 2020, is considered a gateway to the OTS. In general, the issue of green energy projects and the Zangazur corridor, which is called a novel geostrategic opening, has been analysed; in particular, the unifying power of the Zangazur corridor has been highlighted.

It is evident that the OTS functions as a platform for cultural exchange and the preservation of Turkic heritage, facilitating economic integration among member states, particularly in energy and infrastructure projects. The organisation actively engages in diplomatic efforts to strengthen the international standing of participants and seeks to establish collective security measures to address regional threats and challenges. The OTS in this regard, employs the concept of cultural

* Assistant Prof., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Hatay/Türkiye, nazrin.alizada@mku.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6874-7712

affinity among member states as an effective tool. In this context, the organisation is expected to undertake the following activities:

- *Accelerate interaction between relevant parties through the support of institutions operating within its framework.*
- *Utilise exchange programs to enhance interaction between societies of Member States in general.*
- *Establish a joint network of students, teachers and academics through the expansion of existing exchange programs, particularly for high schools and universities.*
- *Implement diverse youth programs.*

It is imperative to ensure that these programmes are funded by civil society organisations and private companies. This would not only serve to strengthen the diaspora communities of the Turkic World, a key objective of the organisation, but also facilitate the successful cultural outreach of the OTS to the entire Turkic World. The organisation is likely to encounter several challenges, including a lack of staff, difficulties in financing activities, and barriers to adapting to digitalisation, which are also important in terms of employment. However, the OTS is well-positioned to overcome these challenges. Firstly, the organisation's activities are highly transparent, which prevents the perception that it represents a threat to the world. The OTS's most significant asset in this context is arguably its meticulous, attentive, rational and long-term perspective towards international events. Another salient strength is its approach to the distribution of responsibilities among its members, which is achieved by examining the roles of member states in different affiliated organisations. The organisation of meetings and summits in various member states, with the Secretariat of the OTS located in Istanbul, the Turkic Academy in Astana, and the Secretariat of the Turkic Culture and Heritage Foundation in Baku, serves to unify the member states' communities under a unified entity that shares commonalities in language, culture, and history. This process of regionalisation could potentially result in the formation of a collective identity around the Turkic national consciousness, thereby facilitating the advancement of Turkism. In conclusion, it can be asserted that the OTS, in its capacity as a pivotal partner in global trade, economic and logistics activities, possesses the potential to enhance its effectiveness in cooperation with international organisations in the future. It is predicted that this will result in the development of cooperation between member states, following the model established by Azerbaijan and Turkey.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ VE GELECEK VİZYONU

HISTORICAL DEVELOPMENT AND FUTURE VISION OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Zukhra ALTYMYSHOVA*
Jamyikat OMUROVA**

Öz

21. yüzyılda uluslararası sistem, çok kutuplu bir yapıya evrilmekte ve bölgesel ile küresel ölçekte devletlerarası entegrasyon süreçleri giderek yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), uluslararası arenada giderek daha etkili bir konuma ulaşmıştır. Bu çalışmada, TDT'nin tarihsel gelişimi ve gelecek vizyonu ele alınmaktadır. Makalede öncelikle teşkilatın tarihsel temelleri incelenmiş, ardından Türk devletleri arasındaki entegrasyon süreçlerinin temel aşamaları analiz edilmiştir. İlk aşamada, entegrasyon süreci ağırlıklı olarak kültürel ve eğitim alanlarında gerçekleşmiştir. İkinci aşamada siyasi entegrasyon süreci hız kazanmış ve bu kapsamda Türk devletleri arasında zirve toplantıları, kurultaylar ve parlamentolar arası görüşmeler gibi diplomatik mekanizmalar oluşturulmuştur. Üçüncü aşamada ise TDT'nin coğrafi etki alanının genişlediği ve Avrasya bölgesindeki stratejik öneminin arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, çalışmada Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi'nin stratejik önemi vurgulanmış ve teşkilatın jeostratejik konumu ile güçlü potansiyelleri değerlendirilmiştir. TDT'nin çeşitli alanlarda önemli fırsatlar sunduğu tespit edilirken, aynı zamanda teşkilatın karşı karşıya olduğu bazı yapısal sorunlara da değinilmiştir. Son olarak, gelecekte TDT bünyesinde siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel iş birliklerinin daha ileri hedeflere ulaşmasının beklendiği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Avrasya bölgesi, Türk dünyası, Türkistan, Türk Dünyası 2040

Abstract

In the 21st century, the world has witnessed a shift towards the establishment of a multipolar international system, accompanied by an intensification of the process of inter-state integration on both regional and global scales. In this context, the Organization of Turkic States has become increasingly influential in the international arena. This study examines the historical development and future vision of the Organization of Turkic States. The article first examines the historical foundations of the organization, then analyzes the key phases of integration among the Turkic states. In the initial phase, the integration of the Turkic states

* Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bişkek / Kırgızistan, zuhra.altymyshova@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-9345-5519

** Prof. Dr., Cusup Balasagin Kırgız Milli Üniversitesi Bölge Araştırmaları ve Kırgız Araştırmaları Bölüm Başkanı, Tarih ve Bölge Araştırmaları Enstitüsü, Bişkek / Kırgızistan, jamyikat2012@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7104-3708

was predominantly confined to the domains of culture and education. The subsequent second phase was characterised by the emergence of political integration, which facilitated the convening of summits of the state leaders of the Turkic republics, congresses, inter-parliamentary meetings, and other such gatherings. In the third phase, the geographical influence of the OTS expanded, and its strategic significance in Eurasia increased. The importance of the Turkic World 2040 Vision document was also emphasised. The strong potential of the organisation that unites the Turkic states located in an important geostrategic region was also evaluated. It is noteworthy that the organisation possesses considerable potential and offers a wide range of opportunities. At the same time, the study also addresses several structural challenges faced by the organization. It is anticipated that the organisation will achieve greater political, economic, military and cultural cooperation in the future.

Keywords: Organization of Turkic States, Eurasian region, Turkic world, Turkestan, Turkish World 2040

Giriş

1991 yılında dünya sahnesine beş bağımsız Türk devletinin çıkması Türkiye'nin dış politikasında yeni gündemin oluşmasına neden olmuş ve altı Türk devleti arasında yoğun görüşmelere başlanmıştır. Türk Devlet Başkanlarının Zirvelerinin düzenlenmesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin çaba ve gayretleri büyük olmuştur. 1991 senesinde Türk devleti; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'da oluşan yeni durumla yakından ilgilenerek bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş kardeş Cumhuriyetleri tanıyan ilk ülke olmuştur.¹

Jeopolitik olarak, Türk Dünyası'nın yer aldığı Avrasya bölgesi, Doğu ve Batı arasında önemli bir jeostratejik güzergahta bulunmaktadır. Dolayısıyla Türk Devletleri Teşkilatı, günümüzdeki çok kutupluluğa dönüşen uluslararası sistem göz önüne alındığında, etkili bir pozisyona ve mühim potansiyellere sahiptir. Günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel bir güç olarak ilerlediğine şahit olmaktadır. Teşkilat çerçevesinde, Türk devletleri arasında uluslararası düzeyde birlik tesis edilmiş olup birçok alanda önemli iş birlikleri hayata geçirilmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkelerine bakıldığında, bunları üç grup halinde incelemek mümkündür. Bu gruplar; Türkistan Türk Cumhuriyetleri, Güney Kafkasya ülkesi ve Avrupa ülkeleri şeklinde sıralanabilir.² Günümüzde Türk Devletleri Teşkilatı'nın beş asil üyesi (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) ve üç gözlemci üyesi (Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bulunmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın amacı, Türk Devletleri arasındaki iş birliğini ve dayanışmayı Türk Dünyası'nın ortak tarih, dil ve kültür mirası çerçevesinde, çok taraflı bir düzlemde geliştirmektir. Türk Devletleri Teşkilatı; Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKP), Uluslararası Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı,

1 Ali Nazmi Çora, “*Türk Konseyi’nden (Türk Keneşi) “Türk Devletleri Örgütü”ne Oradan “Türk Birleşik Devletleri”ne Uzanan Yol*, Sonçağ Akademi, Ankara 2021, s. 4.

2 Mehmet Yüce, “Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkeler Arasında İkili İlişkiler”, *Türk Dünyası Akademik Bakış*, III/5, (2023), s. 57.

Türk Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO) ve Türk Yatırım Fonu gibi Türk iş birliği mekanizmaları için bir çatı kuruluş olarak kabul edilmektedir.³

Türk Devletleri Teşkilatı'nın genel sekreterliği İstanbul'da, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı Ankara'da, Uluslararası Türk Akademisi Kazakistan'da ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi Azerbaycan'dadır. Teşkilatın bayrağı 2012 yılında tasarlanmıştır. Bayrak; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye bayraklarından esinlenmiştir.⁴ 6 Kasım 2024'de Bişkek'te gerçekleşen 11. Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesi'nde ortak bayrak güncellenmiştir. Yeni bayrağın tasarımında bir sekizgen, bir hilal ve yıldız ile turkuaz mavisi bir alanın ortasında düz ışınlarının arası eşit şekilde ayrılmış bir güneş bulunmaktadır. Bu bayrak, Türk Devletleri Teşkilatı'nın misyonunun merkezinde yer alan Türk kimliği, birliği, ortak mirası ve kapsamlı iş birliği gibi temel sembolleri kapsamaktadır.⁵

Çalışma kapsamında Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kuruluş süreci tarihsel perspektiften nasıl şekillenmiştir? Türk Devletleri arasındaki entegrasyon süreçleri hangi aşamalardan geçerek gelişmiştir? TDT üye devletleri hangi potansiyellere ve gelecek perspektiflerine sahiptir? Üye devletlerin geliştirmesi gereken öncelikli alanlar nelerdir, sorularına yanıt aranacaktır. Makalenin temel amacı, TDT'nin tarihsel arka planını incelemek, teşkilatın güçlü yönlerini tespit etmek ve geliştirilmesi gereken alanları belirlemektir. Bu doğrultuda, çalışmada Türkçe, Rusça ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmış; betimsel ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Makalede, Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) gelişiminin, dünyadaki benzer iş birliği teşkilatlarının başarı koşullarıyla örtüştüğü hipotezi ileri sürülmektedir. Farklı coğrafyalarda, ortak tarihsel ve kültürel kökenlerden beslenen iş birliği teşkilatlarının başarılı olabilmesi belirli şartlara bağlıdır. TDT'nin mevcut yapısı ve gelişim süreci incelendiğinde, bu şartların büyük ölçüde sağlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, TDT'nin gelecekteki işleyişinin başarılı bir şekilde devam edeceği öngörülmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'na Giden Yol

1991 yılında Türk dünyasına dahil olan devletlerin bağımsızlığına kavuşmasıyla Türk ülkeleri için yeni bir tarih başlamıştır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın temeli ise 1992 yılında Ankara'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi'nin ilk toplantısıyla atılmıştır. 1994 yılından 2000 yılına kadar devlet başkanlarının beş zirvesi düzenlenmiştir. 7. Zirve 2001 yılında İstanbul'da yapılmış ve Özbekistan bu zirveye devlet başkanı düzeyinde değil, Ali Meclis

3 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)", <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 26.11.2024].

4 "Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri kimler? Türk Devletleri Teşkilatı ülkeleri hangileri?", *Yurt Gazetesi*, <https://www.yurtgazetesi.com.tr/guncel/turk-devletleri-teskilati-uyeleri-kimler-turk-devletleri-teskilati-ulkeleri-h191288.html> [Erişim tarihi: 15.11.2024].

5 Türk Devletleri Teşkilatı, "Türk Devletleri Teşkilatı Bayrağının Kabul Edilmesi" Hakkında Karar, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/tr-chs-decision-on-flag-of-ots.pdf> [Erişim tarihi: 1.12.2024].

Başkanı Erkin Halilov tarafından temsil edilmiştir. 8. Zirve 5,5 yıl aradan sonra Türkiye'nin girişimleri neticesinde Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ev sahipliğinde Antalya'da toplanmıştır. Zirveye Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan, Devlet Başkanları düzeyinde katılmış, Türkmenistan Ankara Büyükelçisi tarafından temsil edilmiştir. Özbekistan ise zirveye katılmamıştır.⁶

9. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi, 2009 yılında Azerbaycan'ın Nahçıvan kentinde yapılmıştır. 2-3 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirilen bu zirve, Türk dünyası için yeni bir dönemin açılışını yapmıştır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında imzalanan Nahçıvan Anlaşması çerçevesinde Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDKÜİK) – Türk Konseyi adında bir uluslararası örgütün kurulmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla 2009 Nahçıvan Zirvesi Türk cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri kurumsallaştıran tarihi bir adım olmuştur. Türk Konseyi'nin kurulması bilimsel, kültürel ve ekonomik bağların gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Türk Konseyi (Türk Keneşi) zirveleri süreci Türk Devletleri Teşkilatı'na giden yolda önemli bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda Türk Konseyi'nin ilk zirve toplantısı “Ekonomik ve Ticari İşbirliği” temasıyla 20-21 Ekim 2011 tarihlerinde Almatı'da gerçekleştirilmiştir. Bunu 22-23 Ağustos 2012 tarihlerinde “Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği” temasıyla Kırgızistan'ın Bışkek şehrinde 2. Türk Konseyi Zirvesi, 15-16 Ağustos 2013 tarihlerinde “Ulaştırma” temasıyla Azerbaycan'ın Gebele şehrinde 3. Türk Konseyi Zirvesi, 4-5 Haziran 2014 tarihlerinde “Turizm” temasıyla Türkiye'nin Bodrum şehrinde 4. Türk Konseyi Zirvesi, 11 Eylül 2015 tarihinde “Medya ve Enformasyon Teknolojileri” temasıyla Kazakistan'ın Astana şehrinde 5. Türk Konseyi Zirvesi, 2 Eylül 2018 tarihinde “Gençlik ve Spor” temasıyla Kırgızistan'ın Çolpan Ata şehrinde 6. Türk Konseyi Zirvesi, 15 Ekim 2019 tarihlerinde “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Desteklenmesi” temasıyla Azerbaycan'ın Bakü şehrinde 7. Türk Konseyi Zirvesi takip etmiştir. 10 Nisan 2020 tarihinde “COVID-19 Küresel Salgını ile Mücadelede Dayanışma ve İş birliği” temasıyla ülkeler arasında eşgüdümü artırmak için Türk Konseyi üye/gözlemci ülkeleri ve Türkmenistan'ın devlet/hükümet başkanlarının katılımıyla Türk Konseyi Olağanüstü Zirvesi videokonferans üzerinden düzenlenmiştir. 12 Kasım 2021 tarihinde “Dijital Çağ'da Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler” temasıyla Türkiye'nin İstanbul şehrinde 8. Türk Konseyi Zirvesi toplantısı yapılmıştır. Bu zirvede, kuruluşun adı “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)” olarak değiştirilmiştir. Zirvede, TDT'nin orta ve uzun vadeli amaçlarını ve görevlerini ortaya koyan Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi kabul edilmiştir. TDT'nin 9. Zirvesi 11 Kasım 2022 tarihinde Semerkant'ta “Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru” temasıyla gerçekleştirilmiştir. 3 Kasım 2023 tarihinde “TURKTIME” temasıyla Kazakistan'ın başkenti Astana'da düzenlenen TDT'nin 10. Zirvesi'nde, Ortak Bildiri ve Astana Senedi imzalanmıştır.⁷

6 Türk Devletleri Teşkilatı, “Zirveler”, <https://www.turkiestates.org/tr/zirveler> [Erişim tarihi: 7.11.2024].

7 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 26.11.2024].

Son olarak TDT 11. Zirvesi, 6 Kasım 2024 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te “Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik” temasıyla gerçekleştirilmiştir. Zirveye Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Coomart Tokayev, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Macaristan Başbakanı Sayın Viktor Orbán, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Türkmenistan'ın Bişkek Büyükelçisi N. Golliyev ve TDT Genel Sekreteri Sayın Büyükelçi Kubanışbek Ömüraliyev katılmıştır. TDT Aksakallar Konseyi Başkanı ve Türk İşbirliği Teşkilatları Başkanları da zirvede yer almıştır.⁸ Temel sonuçlar arasında Türk Yeşil Vizyonu, Türk Dünyası Şartı ve Bişkek'in 2025 Türk Dünyası Dijital Başkenti olarak ilan edilmesi yer almıştır. Önemli anlaşmalar arasında Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması, Sivil Koruma Mekanizması'nın kurulması ve uzay faaliyetleri, yeşil finans ve Türk Geniş Dil Modeli'ne ilişkin Mutabakat Zabıtları yer almıştır. Macaristan Başbakanı Viktor Orbán'a Türk Dünyası Âli Nişanı verilirken, Nobel ödüllü Prof. Aziz Sancar da Ali Şir Nevai Uluslararası Ödülü ile onurlandırılmıştır. Bir sonraki Zirvenin 2025 yılında Azerbaycan'da, gayriresmî zirvenin ise Macaristan'da yapılması kararlaştırılmıştır.⁹ Bişkek'te düzenlenen 11. TDT zirvesinin sonuçlarının ardından Türk Devletleri Teşkilatı'nın başkanlığı Kazakistan'dan Kırgızistan'a geçmiştir. Zirve sonunda Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ceenbek Kulubaev, Kırgızistan'ın TDT başkanlığının da bu zirve gündeminde görüşülen konulardaki ilerlemeye katkı sağlayacağını vurgulamıştır.¹⁰

TDT, ortak kültürel, ekonomik ve siyasî gayeler ile bir araya gelen devletlerden oluşan bölgesel bir çatı kuruluştur. Bununla birlikte Türkistan'dan başlayan ve Orta Avrupa'ya uzanan ilişkiler kurabilecek kapasitede bir uluslararası örgüttür. Hem manevi motivasyonlarını korumak hem de uluslararası alanda çeşitli ilişkiler geliştirerek nüfuz sahibi olabilmek amaçlarıyla ilerleyen süreçte yapacağı regülasyonlar ve getireceği yeni enstrümanlar ile TDT, gelişmekte olan bir uluslararası örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ TDT çatı kuruluşu çerçevesinde TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı), TÜRKPA (Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi), Türk İş Konseyi, Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilişkili kurumları olarak faaliyet göstermektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Nahçıvan Anlaşması'nda belirlenen yapısı içerisinde Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Konseyi ve Sekreteryaya bulunmaktadır. Kuruluşun dönem

8 Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın 11. Zirvesi Bişkek'te düzenlendi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/the-eleventh-summit-of-the-organization-of-turkic-states-convended-in-bishkek> [Erişim tarihi: 10.11.2024].

9 Türk Devletleri Teşkilatı, “Teşkilatın Tarihçesi”, <https://turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> [Erişim tarihi: 15.11.2024].

10 TÜRKSOY, “V Bişkeke sostoyalsya 11-y Sammit glav gosudarstv Organizacii tyurkskih gosudarstv”, <https://www.turksoy.org/ru-RU/novosti/v-bishkeke-sostoyalsya-11-j-sammit-glav-gosudarstv-organizacii-tyurkskih-gosudarstv> [Erişim tarihi: 14.11.2024].

11 Hakkı Hakan Erkiner – İlayda Eray, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (Ağustos 2022), s. 245.

başkanlığı alfabetik sıra ile devredilmekte, iş birliği alanlarında her yıl dönem başkanı olan ülkede Bakanlar Toplantısı ve Çalışma Grubu Toplantıları gerçekleştirilmektedir.¹²

Türk Devletlerinin Entegrasyon İlişkilerinin Aşamaları

Türk devletlerinin entegrasyonu üç aşamalı bir süreçte ele alınabilir. İlk aşama, 1992-2008 yılları arasında kapsayan ve Türk devletleri arasında kültürel ve pedagojik etkileşim dönemidir. Bu dönemde, ülkeler arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi ve eğitim alanında iş birliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir adım, 1992 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) kurulması olmuştur. TİKA, Türk Dünyası ülkelerinde çeşitli projeler yürütmek üzere Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da koordinasyon ofisleri kurmuştur. Bu dönemde TİKA'nın başlattığı en dikkat çekici projelerden biri "Türkoloji" projesidir. 2000 yılında hayata geçirilen bu proje, Kazakistan ve Kırgızistan başta olmak üzere 21 ülkede uygulanmaktadır. Projenin temel amacı, üniversitelerde Türkiye'nin tarihi ve kültürüne odaklanan bölümlerin oluşturulmasını sağlamaktır.

Bu dönemde önemli bir gelişme de Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)'ün teşkil edilmesidir. TÜRKSÖY, Türk Dünyasında kurulan ilk iş birliği teşkilatı olarak 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti kültür bakanlarının imzaladığı bir anlaşmayla kurulmuştur. Daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha (Yakut), Tıva ve Hakas Cumhuriyetleri ile Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri TÜRKSÖY'a gözlemci üye olarak katılmıştır. TÜRKSÖY, kuruluşundan bu yana Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşlik duygularını güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve bu kültürü dünya çapında tanıtmak için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Küresel ölçekte kültür-sanat alanında sürekli ve kalıcı bir etkileşim sağlamayı amaçlayan TÜRKSÖY, üye ülkelerin devlet başkanlarının himayelerinde çalışmalarını sürdürmüş ve takdir toplamıştır. Bu dönemde kültürel etkileşim ve eğitim odaklı projeler, Türk devletleri arasında entegrasyonun ilk adımlarını oluşturmuş ve daha sonra geliştirilecek siyasi ve ekonomik iş birliği süreçlerine temel hazırlamıştır.¹³

Türk devletlerinin siyasi entegrasyonunun ikinci aşaması, 2008'den 2020'ye kadar uzanan bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreçte, Türk devletleri arasındaki iş birliği daha kurumsal bir yapıya kavuşmuş, siyasi entegrasyonu güçlendirecek mekanizmalar oluşturulmuştur.

Bu dönemin önemli bir adımı, Kasım 2008'de Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin (TÜRKP), o zamanki adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi'nin kurulmasıdır. TÜRKP, üye ülkeler arasında siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal alanlarda iş birliğini teşvik eden önemli bir platformdur. TÜRKP, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü,

12 Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)" <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-132189/turk-devletleri-teskilati.html> [Erişim tarihi: 28.11.2024].

13 TÜRKSÖY, "Tarihçe", <https://www.turksoy.org/tarihce> [Erişim tarihi: 5.11.2024].

devlet sınırlarının ihlal edilmezliği, birbirinin iç işlerine karışmama ve eşitlik ilkelerine saygıyı esas alır. Bu ilkeler doğrultusunda, üye ülkelerin hem birbirleriyle hem de üçüncü taraflarla iş birliğini geliştirmeleri hedeflenir. Ayrıca, ülkelerin siyasi ve hukuki yapılarının güçlendirilmesi, doğal kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması yoluyla refah düzeyinin artırılması ve sosyal ile kültürel alanlarda ilişkilerin ilerletilmesi, TÜRKPA'nın temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu dönemde, TÜRKPA gibi mekanizmalar aracılığıyla, Türk devletleri arasındaki siyasi iş birliği daha sistematik bir şekilde ilerlemiş, entegrasyon sürecinde önemli bir ivme kazanılmıştır. Bu yapılar, Türk Dünyası'nın uluslararası alandaki görünürlüğünü artırmak ve ortak değerler etrafında daha güçlü bir birliktelik oluşturmak adına kritik bir rol üstlenmiştir.¹⁴

2010 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da Türk dünyası ortak bir bilim kurumu olan Türk Akademisi'nin açılışı yapılmıştır. Devlet Başkanları, 23 Ağustos 2012 tarihinde Bışkek'te gerçekleşen Türk Devletleri Teşkilatı İkinci Zirvesi'nde Türk Akademisi'nin Kurulmasına İlişkin Anlaşmayı imzalamışlardır. Türk Akademisi'nin Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye parlamentoları tarafından onaylanması 2021 yılında tamamlanmıştır. Türk Akademisi, Türk ülkeleri ve toplulukları arasında bilimsel ve pedagojik iş birliğini koordine eden ve teşvik eden, Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında kurulmuş eşsiz bir uluslararası kuruluştur. Türk Akademisi, yasal görevleri çerçevesinde tarih, arkeoloji, etnoloji, antropoloji, edebiyat, dil bilimi, terminoloji, sanat ve sosyoekonomik konular dahil olmak üzere, Türklük bilimi (Türkiyat) çalışmalarının farklı yönlerinde iş birliğini sağlamaktadır.¹⁵

Ekim 2009'da Azerbaycan'ın Nahçıvan şehrinde Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDKÜİK)'nin oluşturulması daha sonra Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasında önemli bir adım olmuştur. Kasım 2021'deki İstanbul'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 8. Zirvesinde örgütün adı Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirildi. Toplantıda söz alan Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Türk Konseyi'ni "aile meclisi" olarak niteledi ve şu açıklamalarda bulundu: "Bu başarı hepimizin. Şimdi de değişen dünyaya uyum sağlayacak şekilde biz de önemli bir dönüşümün arifesindeyiz. Aynı kökten beslenen bir ulu ağacın farklı dallarıyız. Köklerimizi unutmadan birliğimizi pekiştirdikçe uluslararası gücümüzü arttıracacağız."¹⁶ Böylece 2021'den günümüze kadar süren Türk devletlerinin entegrasyonunun üçüncü aşaması başlamıştır. Bu dönemde TDT'nin hem coğrafi alanı genişlemiş hem de Türk devletleri arasında aktif iş birliği ve entegrasyon yoğunlaşmıştır.

Özbekistan, Ekim 2019 tarihinde Bakü'de düzenlenen Türk Konseyi 7. Zirvesinde, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'ne tam üye olarak katılmıştır. Eylül 2018'de Kırgızistan'ın

14 Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi, "TÜRKPA Hakkında", <https://turkpa.org/tr/about> [Erişim tarihi: 29.11.2024].

15 Türk Akademisi, "Türk Akademisi Hakkında", <https://turkicacademy.org/tu/about/ob-akademii> [Erişim tarihi: 4.12.2024].

16 "Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri kimler? Türk Devletleri Teşkilatı ülkeleri hangileri?", *Yurt Gazetesi*, <https://www.yurtgazetesi.com.tr/guncel/turk-devletleri-teskilati-uyeleri-kimler-turk-devletleri-teskilati-ulkeleri-h191288.html> [Erişim tarihi: 15.11.2024].

Çolpon-Ata şehrindeki 6. Zirve sırasında Macaristan, Kasım 2021’de İstanbul’da gerçekleşen Türk Konseyi’nin 8. Zirvesinde Türkmenistan gözlemci üye statüsü elde etmişlerdir. 2022’deki 9. Semerkant Zirvesi’nde KKTC’nin gözlemci üye statüsü kazandı. Böylece teşkilat, Türk dünyası arasındaki iş birliğinin hızlandığı bir döneme girmiştir.

Uzun süredir tarafsızlığa bağlı kalan Türkmenistan’ın Teşkilat’a gözlemci ülke statüsünde dahil olması Türk devletlerinin entegrasyonundaki olumlu dinamiklerdendir. Türkmenistan, Avrupa ile Asya arasında transit geçiş ve dünya pazarlarına erişim ile ilgili projelerin uygulanmasında Avrupa ve Asya Türk ülkelerinin “bağlantısında” önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle, inşa edilen yeni limanın verimliliği vurgulanabilir; daha doğrusu, Türkistan’daki (Afganistan dahil) mevcut tüm rotaların en kısa güzergahı buradan geçmektedir.¹⁷

TDT’nin Şuşa’daki gayriresmî zirvesinde (6 Temmuz 2024) kabul edilen Karabağ Deklarasyonu, Türk dünyasının “bölgede ve dünyada barış, güvenlik, istikrar, kalkınma ve refah” fikirlerine bağlı ve “ortak etnik kökene, tarihe, dile, kültüre, geleneklere ve Türk halklarının değerlerine dayalı bir aile” olduğu ilan edilmiştir. Bişkek’te düzenlenen TDT devlet başkanlarının 11. Zirvesi, onun etkili gelişimini açıkça göstermektedir.¹⁸

Türk Devletleri Teşkilatı’nın Potansiyelleri

TDT, geniş kapsamlı alana ve büyük bir nüfusa sahiptir. Türkçe konuşan halklar, çoğunlukla Avrasya’nın orta ve batı kesimlerinde bulunmaktadır, bunların sayıları yaklaşık 164 milyondur ve yaklaşık 7 milyon metrekarelik bir alana dağılmaktadır. Toplam 4,73 milyon metrekarelik bir alanı kaplayan altı Türk dili konuşan devletin toplam nüfusu yaklaşık 170 milyon kişidir, bunun Türkçe konuşan nüfusu yaklaşık 125 milyon kişidir, bu da dünyadaki Türkçe konuşan halkların toplam sayısının %76, 2’sini oluşturmaktadır. Dolayısıyla TDT, dünyada yüksek bir temsil düzeyine ve büyük bir oy hakkına sahiptir. TDT’nin ortaya çıkışı Türkistan’daki bölgesel düzeni değiştirmekle birlikte bölgedeki başlıca uluslararası kuruluşların stratejik olarak yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır. SSCB’nin çöküşünden sonra, yeni Türkistan ülkelerinin bölgesel entegrasyonu çeşitli nedenlerden dolayı yavaş idi. Türk Konseyi’nin kurulması Türk dili konuşan ülkeler arasında diyalog ve iş birliği için yeni bir platform sağladığı gibi iş birliğinin hızını artırmıştır.¹⁹

Son 20 yılda küresel krizler yaşayan dünyanın çok gelişmiş ülkeleri, Türk dünyasının stratejik öneminin farkına varmış ve bu bölgedeki ülkelerle ilişkilerini geliştirerek bölgede yer edinmeye çalışmaktadır. Bu dönemde Türkiye ve TDT’nin birlik ruhuna dayalı konumu,

17 Sergey Bogdan, “Sotrudnichestvo tyurkskih gosudarstv i geopolitika Evrazii”, *Caliber. Az*, <https://caliber.az/post/sotrudnichestvo-tyurkskih-gosudarstv-i-geopolitika-evrazii> [Erişim tarihi: 17.11.2024].

18 Teymur Ataev, “Ukreplenie OTG: edinaya tyurkskaya semya geopoliticheskaya realnost”, *Caliber. Az*, <https://caliber.az/post/ukreplenie-otg-edinaya-tyurkskaya-semya-geopoliticheskaya-realnost> [Erişim tarihi: 12.11.2024]

19 Zhang Yuyan, “Organizatsiya Tyurkskih Gosudarst (OTG): Proishojdeniye, Motiv, Osobennosti i Vliyaniye”, *Perm University Herald. Political Science*, Vol. 17/1, (2023), s. 84.

Türk dünyasının yeni dünya düzeninin güçlü kutbu rolünü üstlenmesini sağlayacaktır. TDT üyesi ülkelerin zenginliği yalnızca demografik ve jeostratejik göstergelerle ölçülemez. TDT, uluslararası düzeyde bir aktör olarak ekonomik ve siyasi yeteneklerini, uluslararası sistemdeki güç dağılımını okuyabilecek kadar geliştiriyor. Sonuçta örgüt, küresel ve bölgesel barışın tesis edilmesinde, çatışma bölgelerinde küresel düzeyde barışın ve göreceli istikrarın sağlanmasında etkili olabilecek bir aktör olduğunu uluslararası kamuoyuna göstermeye başlamıştır.²⁰

Siyasi açıdan örgüt, üye devletlere eşitliğe dayalı dış politika alternatiflerini çeşitlendirme fırsatı sunmaktadır. Diğer yandan TDT, üye devletlere Avrupa ile Asya arasında kesintisiz bir Türk hattı haline gelmelerine olanak sağlamaktadır.²¹ Türk cumhuriyetlerinin entegrasyonu ve Türk Dünyası olarak tek bir güç haline gelmesi, yakın gelecekte uluslararası ilişkilerde daha etkili bir “Türk faktörünün” oluşmasına yol açmaktadır.²² Çok stratejik coğrafyaya yerleşen ülkelerin üye oldukları Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel konularda bir koordinasyon merkezi olması gerekliliği de öne çıkmaktadır.²³

TDT, zamanla kültürel bir örgütten güçlü bir siyasi, ekonomik ve güvenlik bloğuna dönüşmüştür. Küresel düzen değiştikçe, Türk devletleri giderek daha fazla stratejik özerklik modeli benimsemekte ve Çin-Rusya eksenini ile ABD liderliğindeki Avrupa-Atlantik ittifakı arasında dengeli bir yaklaşım sürdürmek için benzersiz jeopolitik konumlarından yararlanmaktadır. Ayrıca, 2021 İstanbul Zirvesi sırasında kabul edilen Türk Dünyası Vizyonu 2040, daha güçlü, daha entegre ve birleşik bir Türk dünyası inşa etmeyi amaçlayan uzun vadeli stratejilerin temelini atmıştır.²⁴ Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesiyle, üye devletlerin halklarının arzu ve gereksinimlerine hizmet etmek için amaçladıkları her türlü iş birliği yapılabileceği belirtilmiştir. Gün geçtikçe birleştirici gücü ve hedefleri büyüyen Türk Devletleri Teşkilatı yaptıkları ikili ve çoklu anlaşmalar, 2040 Vizyonu Belgesi, ortak dil, ortak para birimi vb. hedefleriyle sadece Türk Devletlerinin değil, dünyanın odağı haline gelmeyi hedeflemektedir.²⁵

Türk Dünyası 2040 Vizyonu, TDT'nin hedeflerini geçmiş zirve toplantılarına nazaran daha sistemli bir şekilde tasnif ederek sunmuştur. 2021 sonrasında gerçekleştirilen bütün zirve toplantılarının sonuç bildirimlerinde 2040 Vizyonu'na bağlılığın bildirilmesi ve Vizyon

20 Süleyman Kızıltoprak, Nariman Mehdiyev, “Analiz – Videniye XXI veka: Regionalnaya i globalnaya rol Organizatsii tyurkskih gosudarstv. OTG stremitelno dvijetsya k prevraşeniyu v regionalnogo aktora”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/ru/> [Erişim tarihi: 16.11.2024]

21 Merve Erkan Aydın – Yi Liu, “Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim”, *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 49.

22 Elena Paruboçaya, “İntegratsiya tyurkskogo mira na sovremennom etape”, *İstoriçeskiye, filsofskiye, političeskiye i yuridiçeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*, Vol. 1/6 (68), (2016), s. 150.

23 Mevlüt Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XI/34, (2023), s. 486-487.

24 Yılmaz Acar, “A Strategic Opportunity for the Organization of Turkic States Amid Great Power Competition”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/10/a-strategic-opportunity-for-the-organization-of-turkic-states-amid-great-power-competition/> [Erişim tarihi: 7.12.2024].

25 Naciye Solmaz Keşikçi – Ömer Faruk Karaman, “Türk Devletleri Teşkilatı ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri”, *GAB Akademi*, III/2, (2023), s. 25.

belgesindeki vurgulanan hedeflere yönelik atılan adımların görülmesi, TDT'nin öncelikli hedeflerinin de netleştiğini göstermektedir. Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi, TDT üye ülkelerinin arasındaki iş birliği önceliklerinin ana hatlarını içermektedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu; Siyasi ve Güvenlik İş birliği, Ekonomik ve Sektörel İş birliği, Halklar Arası İş birliği ve Üçüncü Taraflarla İşbirliği olmak üzere dört ana başlıktan oluşan 17 sayfalık bir belge olarak yayınlanmıştır.²⁶ Cengiz Tomar'a göre, Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi önemli kararların hayata geçebilmesi için bir yol haritası niteliğindedir. Şayet 2040'a kadar hayatın her alanını kapsayan bu ayrıntılı vizyon hayata geçirilebilirse Türk dünyasının entegrasyonu sağlanmış olacaktır.

2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi, her alanda Türk dünyasının gelecekteki iş birliği ve birlikteliğini sağlayacak maddeler içermekte ve belgede ekonomiden ulaşım, eğitimden enerjiye iş birliğini önceleyen birçok önemli madde bulunmaktadır. Vizyon belgesinin esas amacı, Türk devletlerinde müreffeh topluluklar oluşturmaktır. Bunun yanı sıra demokrasi yolunda ekonomik ve sosyal reformların desteklenmesi, hukukun üstünlüğü, kapsayıcı kurumlar, şeffaflık, verimlilik, kadın-erkek eşitliği, hesap verilebilirlik ve yolsuzlukla mücadele gibi iyi yönetimin farklı alanlarına vurgu yapılması, vizyon belgesinin ekonomik entegrasyondan öte bir mana içerdiğinin en önemli göstergesidir. Siyasi alanda dikkati çeken husus, teşkilat üyesi devletlerin müşterek menfaat alanına giren uluslararası ve bölgesel dış politika konularında siyasi istişarelerde bulunmak üzere çok taraflı ve düzenli bir mekanizma oluşturmalarıdır. Şu anda Türk dünyasında taşımacılık ve gümrük alanında çok fazla sorun yaşanmaktadır ve Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi bu konuda önemli fırsatlar sunmaktadır, özellikle Hazar Denizi üzerinden Doğu-Batı Orta Koridoru boyunca çeşitli kolaylıklar öngörülmektedir.²⁷

Türk devletleri büyük bir ekonomik ve sosyal potansiyele sahiptir. Bir araya getirildiğinde 170 milyonluk bir nüfusa, 4,5 milyon kilometrekarelik geniş bir coğrafyaya ve 1,5 trilyon doların üzerinde bir ekonomik büyüklüğe tekabül etmektedir. Bu durum Türk devletlerini dünyanın 13. büyük ekonomik grubu yapmaktadır. Son zamanlarda artan devlet başkanı ve bakanlar seviyesinde temaslar ve karşılıklı ziyaretlerle şu an istenen seviyeden aşağıda kalan ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi söz konusudur. IMF'ye bildirilen resmi verilerde, TDT üye ve gözlemci devletlerinin 2010-2021 arası dönemde uluslararası ticaretteki paylarının artması, küresel ekonomiye artan entegrasyonlarını göstermektedir. TDT ülkelerinin toplam mal ve hizmet ihracatı 2010'da 364,1 milyar dolardan 2021'de yaklaşık 570 milyar dolara yükselmiştir. Dünyamızda küresel ekonominin ağırlık merkezi Asya'ya kayarken küresel tedarik zincirlerinde değişiklikler olması beklenmektedir. Elbette bu durum, Türk devletleri için yeni ekonomik

26 Turgay Düğen, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Hedefleri: 2040 Vizyon Belgesi Üzerinden İçerik Analizi", *XI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (2024)*, C II, ed. G. Tuğlacı, K. Akman, M. N. Ertem, Avrasya Üniversitesi, Bakü 2024, s. 1260-1267.

27 "Tarihi dönüm noktası: Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi. Prof. Dr. Cengiz Tomar, 12 Kasım 2021'de İstanbul'da toplanan Türk Konseyi 8. Zirvesi'nde kabul edilen 2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi'ni AA Analiz'e değerlendirdi", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tarihi-donum-noktasi-turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi/2425103> [Erişim tarihi: 5.11.2024].

fırsatlar sunacaktır. Vizyon 2040 gibi entegrasyonu hızlandıracak belgeler ve “2023-2027 Stratejisi” gibi yol haritaları, Türk dünyasının birlikte hareket etmesi çok büyük potansiyeldir.²⁸

Türk Devletleri Teşkilatının genel olarak ekonomik güç bileşenleri değerlendirildiğinde büyük bir ekonomik potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Günümüz küresel ekonomisinin ihtiyaç duyduğu tüm gereksinimleri tek bir çatı altında toplayan Teşkilat, aynı zamanda yerli ve yabancı birçok yatırımcıya da önemli fırsatlar sunmaktadır. Sanayi, enerji, ham madde, beşerî sermaye, teknoloji ve geniş bir pazar yelpazesine sahip olan Avrasya bölgesi, TDT çatısı altında günümüzün ticaret merkezi haline dönüşme potansiyeline sahip olduğu iddia edilebilir.²⁹ Eski İpek Yolu hattı üzerinde yer alan üye ülkelerin Avrasya Bölgesinin jeopolitik yapısı içinde bütünlüyci bir konumda ve ekonomik yapı itibarıyla de birbirini tamamlar nitelikte oldukları görülmektedir. Başka bir deyişle, bu ülkeler zengin yer altı kaynakları ve hammaddeleriyle, ileri teknolojiye sahip ve dünyanın üretim merkezi sayılan Batı’ya ulaşım sağlayan hat üzerinde yer almaktadır.”³⁰ Zengin enerji kaynaklarına sahip, Asya ile Avrupa arasında önemli lojistik ve ticari alan üzerinde bulunan Türk Devletleri gerek kendi aralarında gerekse Asya-Avrupa arasında önemli bir ekonomik iş birliği oluşturma potansiyeline sahiptir.³¹

TDT'nin gelişim beklentileriyle ilgili olarak, örgütün büyük bir potansiyele sahip olduğu ve nasıl hayata geçirileceği; Türk devletlerinin belirlenen stratejik önceliklere ulaşmak için hangi mekanizmalara ve araçlara dayanacağı, 2021 İstanbul Zirvesi’nde kabul edilen 2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi’ne bağlı olacaktır. Jeopolitik süreçlerin arka planında, enerji sektörü de olmak üzere Türk devletleri arasında iş birliği için büyük fırsatlar açılmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Trans Anadolu Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi büyük enerji projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, “Orta Koridor”un verimliliğini artıracak olan ulaştırma ve lojistik vb. alanlarındaki iş birliği de önemlidir. TDT çerçevesinde bir diğer önemli girişim ise Semerkant Zirvesinde oluşturulan Türk Yatırım Fonu’dur. Bu bağlamda, TDT devletlerinin önceliği, ticaretin ve ekonomik iş birliğinin aktif olarak geliştirilmesi ve genişletilmesi için yeni fırsatlar aramak olmalıdır.

Dünya pazarlarındaki mevcut durum, teşkilatın ekonomik temelini güçlendirilmesini yani karşılıklı ticaretin arttırılmasını, teknolojik ortaklıkların derinleştirilmesini, büyük altyapı projelerinin desteklenmesini, hızla büyüyen sektörlerde ve gelecek vaat eden alanlarda yatırım alışverişi yapmayı gerektirmektedir.³² Türk Devletleri tarafından kurulan ilk ortak finans kurumu

28 Ömer Kocaman, “Türk Devletleri Teşkilatı: Stratejik Bir Bakış”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-devletleri-teskilati-stratejik-bir-bakis> [Erişim tarihi: 18.11.2024].

29 Yusuf Çınar – Yılmaz Ulvi Uzun, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII [Özel Sayı], (2023), s. 149.

30 Mehmet Yüce, “Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkeler Arasında İkili İlişkiler”, s. 57-58.

31 Agm., s. 30.

32 Bobur Usmanov, “V Ankare sostoyalsya Vneşerrednoy sammit glav gosudarstv OTG na temu “Upravlenie chrezvchaynmi situatsiyami i gumanitarnaya pomoş”, *Yangi Uzbekiston*, <https://yuz.uz/ru/news/v-ankare-sostoyalsya-vneşerrednoy-sammit-glav-gosudarstv-otg-na-temu-upravlenie-chrezvchaynmi-situatsiyami-i-gumanitarnaya-pomo> [Erişim tarihi: 5.11.2024].

özelliğine sahip olan Türk Yatırım Fonu, Teşkilata üye devletlerin ekonomik potansiyellerini harekete geçirerek aralarındaki ticari ve ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi ve ortak projeleri hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Fonun öncelikleri, üye devletlerde girişimcilik, büyüme, istihdam, araştırma ve inovasyon, sosyoekonomik kalkınmayı teşvik etmektir.³³

Öncelikle, TDT üyelerinin ekonomik fırsatlarda en temel beklentisi çeşitli anlaşmalar ve projelerle karşılıklı ticareti ve yatırımları artırmaktır. İkincisi, enerji taşımacılığı ve dağıtımında çeşitlilik sağlayarak diğer aktörlere olan bağımlılığı azaltmak üye devletlerin temel ekonomik hedefleri arasındadır. Üçüncüsü, Orta Koridor ve diğer uluslararası projelerle birleşme olasılığı nedeniyle ortaya çıkacak olan Asya'dan Avrupa'ya uzanan kesintisiz bir Türk hattının anahtar noktasında olma fikri, stratejik konumları nedeniyle üye ülkeleri ekonomik olarak cezbetmektedir.³⁴

Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesinde somut amaç, ekonomik iş birliği kısmında kendini göstermektedir. Türk Devletleri'nin Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ulaşım koridorlarını birbirine bağlayan güçlü bir ekonomik grup oluşturmanın yanında Orta Koridorun da güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde ekonomik alanda iş birliği konuları diğer pek alanla bağlantılı bir şekilde yazılmıştır. Özellikle enerji, lojistik, turizm, tarım ve bilişim-teknoloji alanlarıyla ilgili iş birliği hedefleri ekonomik iş birliği ile bağlantılı olarak verilmiştir.³⁵

Nispeten yeni bir uluslararası örgüt olan TDT, farklı bölgelerdeki üye devletlerinin jeopolitik, ekonomik, enerji, savunma ve güvenlik alanlarında örgütte kendine özgü bireysel güçler sağlaması nedeniyle önemli güçlere sahiptir. Bununla birlikte örgüt üyelerinin üzerinde bulunduğu ticaret ve enerji yollarının artan önemi, KKTC'nin örgüte dahil olma potansiyeli ve örgütün diğer bölgesel uluslararası kuruluşlarla daha fazla iş birliği yapma potansiyeli TDT için büyük fırsatlar oluşturmaktadır.³⁶

Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin temel motivasyon kaynaklarından biri olan ortak tarih ve kültür, 1992 yılından günümüze kadar hem zirve toplantılarının sonuç bildirgelerinde hem de karşılıklı ikili ziyaretlerde sürekli dile getirilen bir konu olmuştur. Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nda kültür, bilim ve eğitim konularında ortak değerler vurgusu yapılmaya devam etmiştir. Bunun yanında Türk Devletleri'ndeki yükseköğretim kurumları arasındaki iş birliklerini artırmaya ve geliştirmeye yönelik hedeflere yer verilmiştir.³⁷ Türk cumhuriyetleri arasındaki kültürel entegrasyon beklentisi, üye devletler için hâlâ önemli bir motivasyon kaynağıdır.

33 Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Yatırım Fonu”, <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> [Erişim tarihi: 20.11.2024].

34 Merve Erkan Aydın – Yi Liu, “Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim”, s. 49.

35 Turgay Düğen, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Hedefleri: 2040 Vizyon Belgesi Üzerinden İçerik Analizi”, s. 1263-1265.

36 Can Demir, “The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (August 2022), p. 63.

37 Turgay Düğen, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Hedefleri: 2040 Vizyon Belgesi Üzerinden İçerik Analizi”, s. 1266.

Başka bir deyişle, üye devletler TDT aracılığıyla birbirleriyle kültürel bağları ve etkileşimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır.³⁸

3 Ekim 2009 tarihli Nahçıvan Anlaşması ve 16 Eylül 2010 tarihli İstanbul Bildirgesi'ne göre, Türk Devletleri Örgütü'nün kurucu belgeleri doğrultusunda, üye devletler Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilke ve amaçlarını ve uluslararası hukuk tarafından kabul edilen diğer evrensel ilkeleri benimsemiştir. 2012'den beri Ekonomik İş birliği Teşkilatı'nın gözlemci üyesi olan Türk Devletleri Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Güney İş birliği Ofisi (UNOSSC), Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC) tarafından ödüllendirilmiştir. Dünya Gümrük Örgütü, İslam İş birliği Teşkilatı ve SESRIC ile imzalanmış İş birliği Mutabakat Muhtıraları bulunmaktadır. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı, AGİT, KEİ, CICA, UNECE, UNESCO, ASEAN ve TİKA ile de iş birliği yapmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dünyasının ve insanlığın sanatsal, kültürel mimari eserlerini tanıtmakta, korumakta ve gelecek nesillere aktarmada büyük katkılar yapmakta ve farkındalık oluşturmaktadır. UNESCO'nun Dünya Mirası için belirlediği toplam 10 kriteri (6 kültürel ve 4 doğal) karşılayan varlıklarla, Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri toplam 34 varlıkla Dünya Mirası Listesi'ne katkıda bulunmuştur. Aslında, Dünya Mirası Listesi'ndeki Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin varlıklarının dünyanın hafızasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu ve kültürel farklılıkları önemli ölçüde azalttığı açıktır. Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dünyası'nın kültürel mirasını korumak, Dünya Mirası'na kazandırmak ve arkeolojik mirası haritalamak amacıyla önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, keşfedilen varlıkların imarı, restorasyonu, sergilenmesi ve Dünya Mirası'na dahil edilmesi için ortak bir iş birliği anlayışı oluşturarak kültürel envanterin tamamlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu rol, evrensel değere sahip doğal ve kültürel varlıkların küresel tanıtımını ve korunmasını sağlamak ve dolayısıyla bunları gelecek nesillere aktarmak için son derece önemlidir.³⁹

Asya'yı Avrupa'ya bağlayan çok önemli stratejik güzergahlar üzerinde yer alan Türk devletlerinin gelişmesi ve güçlenmesi, modern dünyada yeni bir Türk uygarlığının oluşmasına yol açacaktır. Türkiye'nin yalnızca bölgesel değil, küresel ölçekte de giderek güçlenen rolü, birçok uluslararası sürece ana aktörlerden biri olarak katılımı ve bundan sonra Türk devletlerinin birleşip güçlenmesi, modern dünyanın en güçlü uygarlıklarından birinin oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Yeni Türk uygarlığı; dürüst diplomasinin, karşılıklı yardımlaşma, dostluk ve iş birliğine dayalı açık ilişkilerin örneği olacaktır.⁴⁰

38 Merve Erkan Aydın – Yi Liu, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 49.

39 Cengiz Buyar – Uğur Ünal, "Contribution of Organization of Turkic States Members to World Heritage at a Time of Cultural Convergence from the Past to the Future", *Bilgi*, 100, (2022), p. 11-30.

40 İrada Alekber Abdullaeva, "Organizatsiya Tyurkskih Gosudarstv: İstoriya i Perspektivi", *InterConf*, 90, (2021), s. 39-40.

TDT ile İlgili Geliştirilmesi Gereken Alanlar

Her Türk devletinin kendi çıkarlarının yanı sıra bölgesel ve küresel düzeyde başka çıkarları da bulunmaktadır. Her ülke aynı zamanda Türkiye ve Türk devletleri dışında da iş birliği yapmaktadır. Örneğin, Kırgızistan ve Kazakistan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyesidir. Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üyeleridir, Türkiye NATO üyesidir vb. Bununla birlikte Avrasya'nın tamamı için Türk entegrasyonunun yanı sıra “büyük Avrasya'nın entegrasyonu” da önemli rol oynamaktadır. Bu hem kıtasal hem küresel hem de bölgesel bağlamlarda görülebilir. Bu çerçevede hem Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Arap dünyası ile iş birliği hem de ŞİÖ ve jeoekonomik mega proje olan “Tek Kuşak – Tek Yol” vb. ile etkileşimler de söz konusudur. Dolayısıyla TDT, şimdilik kendisini daha çok sosyo-ekonomik, kültürel, insani, bilimsel ve teknik alanlarda faaliyet gösteren bir örgüt olarak konumlandırmaktadır.⁴¹

Günümüzde TDT'nin artan etkisine rağmen önemli zorluklar bulunmaktadır. Ayrıca bölgede Rusya ve Çin'in nüfuzu da söz konusudur. Rusya, Sovyet sonrası Türk devletleri üzerinde önemli bir etkisini sürdürmektedir ve teşkilatın ivmesi, özellikle Ukrayna'daki savaş olmak üzere, mevcut jeopolitik koşullara yakından bağlıdır. Aynı zamanda, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, Pekin'in Türkistan'daki ekonomik varlığını genişletmiş ve bölgenin ekonomik ve politik dinamiklerini daha da karmaşık hale getirmiştir.⁴² Şu anda Türk dünyasının etrafında bir kargaşanın hâkim olduğu söylenebilir. Rusya-Ukrayna Savaşı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan en büyük çatışmalardan biridir.⁴³ Özellikle COVID-19 pandemisinden sonra oluşan ekonomik durgunluğu derinleştiren ve dünyadaki fay hatlarını daha da belirgin kılan bu savaşta, TDT ve üye ülkeler barış misyonlarından geri adım atmamışlardır. Türkiye'nin bu konuda çabalarını özellikle vurgulamak gereklidir. Oldukça hassas olan bu dönemde, Türk devletlerinin siyasi ve ekonomik çıkarlarının korunması yolunda TDT liderliğinde oluşturulan iş birliği mekanizmaları çalışmalarına hız kazandırmıştır.⁴⁴

TDT'nin Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi kuruluşlara rakip olmaya başladığı, bazı Rusyalı bilim adamları tarafından da dile getirilmektedir. Özellikle TDT'nin isim değiştirerek yeni statü kazanmasının Rusya ve dolayısıyla AEB için tehlike oluşturduğu, Türk devletlerinin entegrasyonu geliştirmeye yönelik TDT projesinin bir bütün olarak AEB ve kısmen Rusya için bazı riskler taşıdığı belirtilmektedir.

41 Jamiyat Omurova-Taalay Şarşembiyeva, “Organizatsiya tyurkskih gosudarstv: integratsiya, perspektivi i problemi”, *Edinstvo slavyanskikh i tyurkskih narodov v istorii i sovremennosti: materialı III Mejdunarodnogo altaistişkeskogo foruma* (2024), ed. S.V. Zemlyukova, İzdatelstvo Altayskogo universiteta, Barnaul 2024, s.188.

42 Yılmaz Acar, “A Strategic Opportunity for the Organization of Turkic States Amid Great Power Competition”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/10/a-strategic-opportunity-for-the-organization-of-turkic-states-amid-great-power-competition/> [Erişim tarihi: 7.12.2024].

43 Cengiz Buyar – Ubeydullah Şener, “Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi / The Journal of International Civilization Studies (INCISS)*, VII/2, (2022), s. 136-149; Cengiz Buyar – Ubeydullah Şener, “Tarihin Dönüşü: Rusya-Ukrayna Savaşı, Siyasi ve Ekonomik Tesirleri”, *Journal of Academic Value Studies*, IX/4, (2023), s. 284-301.

44 Ömer Kocaman, “Türk Devletleri Teşkilatı: Stratejik Bir Bakış”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-devletleri-teskilati-stratejik-bir-bakis> [Erişim tarihi: 18.11.2024].

Basitleştirilmiş bir gümrük koridoru ve transit potansiyelinin kullanılması yoluyla TDT'ye üye ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi, AEB entegrasyonunun gelişme olasılığı açısından ciddi bir risk olarak değerlendirilmektedir. Ancak TDT ve AEB'nin hem ekonomi hem de politika alanında birçok konuda ortak bir zemin bularak birbirleriyle verimli bir şekilde iş birliği yapabileceği söylenebilir. Gümrük düzenlemelerini ve genel olarak dış ekonomik faaliyetleri organize etme sisteminde ve gelecekte muhtemelen siyasette de TDT ile AEB arasında belirli bir çıkar dengesi bulmanın önemli olduğu ve bunun için iki örgütün katılımcıları arasında düzenli müzakereler gerektireceği belirtilmektedir.⁴⁵

Çinli bilim adamı Zhang Yuyan'a göre TDT'nin Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü ile yüksek derecede örtüşmesi, bölgede rekabetin artmasına neden olabilir. Bu ilişkilerin hükümet ve teşkilat düzeyinde nasıl yürütüleceği, ilgili ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından ele alınıp çözülmesi gereken bir konudur. Jeopolitik ve faaliyet alanları açısından TDT, İpek Yolunun Ekonomik Kuşağı ile büyük ölçüde denk gelmektedir ve Çin-Türkistan-Batı Asya ekonomik koridorunun inşasında derin bir etkiye sahiptir. Ticari ve ekonomik iş birliği ve altyapı inşaatı yalnızca TDT için değil aynı zamanda "Tek Kuşak, Tek Yol" girişimi için de ana gelişim alanını temsil etmektedir. Gelecekte bu örgütler karşılıklı olarak birbirlerini destekleyecek mi yoksa karşı mı çıkacakları TDT'nin, bölge ülkelerinin ve Çin'in karşılıklı yarar getiren iş birliğini sağlamanın bir yolunu bulup bulamayacaklarına bağlıdır.⁴⁶

Avrasya'nın merkezindeki Türkistan ve Kafkasya'yı da içine alan Türk dünyasında bölgedeki süper güçler arasındaki rekabetin yanı sıra sınır çatışmaları, etnik sorunlar, sınıraşan suların paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar, dini istismar eden radikal hareketler, ulusötesi uyuşturucu kaçakçılığı vb. gibi güvenlik sorunları da bulunmaktadır. Türk dünyasındaki güvenlik sorunlarının çözümü ancak birlik duygusu çerçevesinde faaliyet gösteren Türk devletlerinin varlığıyla mümkün olacaktır. Ayrıca Türk devletlerinin ihtiyaçları doğrultusunda TDT himayesinde destek ve dayanışma temelleri güçlendirilmektedir. Böylece Türk devletleri başta güvenlik ve savunma alanı olmak üzere birçok alanda güç kazanmakta Türk dünyasının bölgesel ve küresel ölçekte önemli bir kolektif güç olma potansiyeli artmaktadır. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması, Türk devletleri arasında TDT himayesinde güvenlik ve savunma alanında yürütülen iş birliğinin olumlu sonuçlarıyla yakından ilgilidir.⁴⁷

Genel olarak üye devletlerinin güvenlik alanındaki iş birliği terörizm, dini aşırıcılık ve ayrımcılığa karşı ortak eylemlerde bulunmak, yakın çevrelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak, uluslararası jeopolitik ve jeoekonomik ortamdan kaynaklanan

45 Vladimir Jivalov, Ekaterina Çimiris ve Timur Aliev, "Organizatsiya tyurkskih gosudarstv: perspektivi razvitiya i riski dlya Evraziyskogo ekonomiçeskogo soyuza", *Sovremennaya Mirovaya Ekonomika*, 1/2, (2023), s. 102-109.

46 Zhang Yuyan, "Organizatsiya tyurkskih gosudarst (OTG): proishojdeniye, motivy, osobennosti i vliyaniye", s. 84-85.

47 Dinara Appasova, "Potensial Organizatsii Tyurkskih Gosudarstv v Obespeçenii Bezopasnosti Tyurkskogo Mira", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII/2, (2023), s. 718-729.

çeşitli tehdit ve tehlikelere karşı ortak davranış ve tutum sergilemekten oluşmaktadır.⁴⁸ 2020’de Türkiye’nin savunma sanayi ürünleriyle desteklediği Azerbaycan’ın İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’ndaki zaferi Türk birliği için bir dönüm noktası olmuştur.⁴⁹ Bu olaydan sonra üye devletler arasında güvenlik konusunda iş birliği artmaktadır. Örneğin, TDT, Kırgızistan için komşularıyla olan sorunlarını barışçıl yollarla çözme ve kriz zamanlarında güçlü bölgesel/uluslararası destek bulma fırsatı anlamına gelmektedir. Bişkek’in 2022’de Özbekistan ile sınır/su sorununu diplomasi yoluyla çözmesi ve Kırgızistan ile Tacikistan’ın sınır çatışmaları sırasında TDT üyelerinin Bişkek’e verdiği destek buna örnek gösterilebilir.⁵⁰

TDT; terörle mücadele, sınır güvenliği, göç ve güvenlik alanındaki suçlarla mücadele konularında iş birliğinin geliştirilmesi ile birlikte ekonomik alanda bölge içi yatırımların yanı sıra sermayenin, emtiaların ve hizmetlerin serbest dolaşımını da savunmaktadır. Ayrıca TDT, Orta Koridor’un konsolidasyonu, Zengezur Koridoru’nun tanıtılması, stratejik enerji altyapı projelerinin geliştirilmesi ve çok çeşitli alanlardaki projeler gibi bölgedeki ekonomik potansiyeli artırmaya yönelik kolektif girişimleri de öngörmektedir.⁵¹

Türk devletleri arasındaki bütünleşme süreçlerinin etkili dinamiklerinden biri de kuşkusuz ekonomi ile ilgili konulardır. Türk Devletleri arasında on yıllardır süren yakın ilişkilere rağmen ekonomik ve ticari potansiyelin henüz ortaya çıkmadığı görülmektedir. 2021 verileriyle teşkilat üyesi devletlerin dış ticaret hacmi 720 milyar dolar seviyelerindeyken, kendi aralarında 14 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmi tespit edilmiştir. Bu büyük potansiyelin içinde 14 milyar doların düşük kaldığı ortadadır.⁵² Ekonomik bütünleşmenin önündeki engellerin başında TDT üye ülkelerinin coğrafi olarak birbirinden çok uzak olmasının yarattığı etkileşim sorunu gelmektedir. TDT üye ülkelerin bulunduğu coğrafyanın ulaşım alt yapı yetersizliğinin finansal sistem alt yapısının zayıflığı ile bütünleşmenin neticesinde ekonomik iş birliğinin zayıf kalmasına neden olduğu söylenebilir. TDT üye ülkeler arasında karşılıklı yatırımların azlığı bunun bariz örneğidir. TDT üye ülkeler arasında ikamet izni, oturma izni, çalışma özgürlüğü ve vize alımı gibi koşulların esnek olmaması kültürel birlikteliğin hızlanmasının önündeki en büyük tehdit konumundadır.⁵³

1993’te teşkil edilen Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dünyasında kültürel ilişkilerin canlandırılması, kültürel iş birliğinin yapılması ve ortak Türk kültürünün dünya çapında tanıtılmasında etkili faaliyetleri gerçekleştirebilmiş ve hâlâ önemli faaliyetleri

48 Aïdarbek Amırbek, Almasbek Anuarbekuly, Kanat Makhanov, “Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi Ve Kurumsallaşması”, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1/3, (2017), s. 194.

49 Yılmaz Acar, “A Strategic Opportunity for the Organization of Turkic States Amid Great Power Competition”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/10/a-strategic-opportunity-for-the-organization-of-turkic-states-amid-great-power-competition/> [Erişim tarihi: 7.12.2024].

50 Merve Erkan Aydın – Yi Liu, “Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim”, s. 45-46.

51 Can Demir, “The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power”, p. 45-46.

52 Mevlüt Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Avrasya*, s. 486-487.

53 Yusuf Çınar – Yılmaz Ulvi Uzun, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, s. 150.

yürütmeye devam etmektedir. TÜRKSOY; resimden müziğe, edebiyattan güzel sanatlara, tiyatrodan sinemaya kadar kültür ve sanatın her alanında çeşitli bilimsel ve sanatsal toplantılar düzenleyerek Türk Cumhuriyetleri ile Türk toplulukları arasındaki kültürel etkileşimi ve iletişimi güçlendirmeye çalışmaktadır.⁵⁴ Ancak TDT'ye üye ve gözlemci üye Türk devletleri arasında ortak kültür konusunda problemler bulunmaktadır. Bunlardan biri ortak alfabe ile ilgilidir.

Nahçıvan Anlaşması'nın maddesi ile TDT'nin kuruluş amaçlarından hareketle doğal olarak bulunması gereken ortak kültürel, siyasî ve ekonomik gayelerin yanında, üye olacak devletin Türk dili konuşuyor olması şartı getirilmiştir.⁵⁵ Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), kuruluş felsefesi bakımından bir *dil-politik* temel (Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi-Türk Konseyi) üzerine inşa edilmiştir. Türk devletleri için *aynılık*, en başta *dil* için söz konusudur. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türk Birliği'ne dönüşme yolunda atması gereken adımlardan biri, Türk devletleri arasında ortak alfabe ve yazı diline geçişi sağlamaktır. 26-27 Eylül 2022 tarihlerinde Bursa'da gerçekleştirilen Türk Dünyası Ortak Alfabe Çalıştayı'nda, Türk dili konuşan ülkelerin ortak bir alfabeğe geçiş yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla TDT çerçevesinde bir Ortak Alfabe Komisyonu'nun oluşturulması karara bağlanmıştır. Bu konuda çalışmalarını sürdürmek amacıyla geçtiğimiz yıllarda Ortak Alfabe Komisyonu'nun toplantıları düzenlenmiştir. Üye ülkeler arasında sadece Kırgızistan'ın Latin alfabesine geçmemesi, iletişim ve birliği güçlendirme açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Kırgızistan'da Latin alfabesine geçiş sürecinin başlatılması yerinde olacaktır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın, dil birliği temelinde kurulmuş olan bir örgüt olarak, Türk Devletleri üye ve gözlemci ülkeleri arasında ortak dil kullanımına dönük adımlar atması, TDT'nin bütünleşme süreçlerini hızlandıracaktır.⁵⁶

Henüz çok yeni ve kurumsallaşma aşamasında bir topluluk olarak TDT'nin, önemli bir potansiyele ve kapasiteye sahip olduğu aşikârdır. Henüz görece yeni bir kurumsal organizasyon olduğundan Teşkilat'ın eksik ve yeterli düzeyde olmayan yönlerinin, mevcut irade sürmesi halinde kısa sürede gelişeceği ve yeterli düzeye ulaşacağını öngörmek mümkündür.⁵⁷

Sonuç

Bağımsızlıklarının hemen ardından Ankara'nın ev sahipliğinde 1992 yılında başlayan “Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi” zamanla kurumsallaşarak, 2009 yılında “Türk Konseyi”ne ve 2021 yılında ise “Türk Devletleri Teşkilatı”na dönüşmüştür. Geçtiğimiz yıllarda TDT, stratejik açıdan önemli bölgeleri kapsayan coğrafi alanını genişletmiş ve Avrasya'da istikrarlı bir entegrasyon oluşturmak için tüm koşulları elde etmeyi başarmış durumdadır. Bu noktada TDT'nin

54 Cengiz Buyar – Uğur Ünal, “Contribution of Organization of Turkic States Members to World Heritage at a Time of Cultural Convergence from the Past to the Future”, p. 4.

55 Hakkı Hakan Erkiner – İlayda Eray, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı”, s. 228.

56 Cüneyt Akın – Zekıf Polat, “Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XII/40, (2024), s. 1-11.

57 Emre Aydılek, “Türk Devletleri Teşkilatının Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/3, (2022), s. 725.

Avrasya'daki entegrasyon süreçlerinde kendini kanıtlayan öncü güçlerden biri haline geldiğini ve uluslararası ilişkilere de uyum sağladığını söyleyebiliriz. TDT, kısa sürede karşılıklı ve çok taraflı ilişkilere açık, etkili ve nüfuzlu bir kuruluş haline gelmiştir. Bugün Türk dünyasındaki çeşitli iş birliklerini içeren entegrasyon çalışmaları TDT çatısı altında gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Türk devletleri entegrasyonun ilk safhalarında daha çok kültürel birlik ve iş birliği ilişkilerine önem verilmiştir. Günümüzde ise ortak ticaret, ekonomik ve yatırım ilişkilerin güçlendirilmesi ve önemli geçiş koridorlarının geliştirilmesi konuları öne çıkmaktadır.

Günümüzde devam eden zirveler çerçevesinde Türk Dünyasında iş birliğinin derinleştirilmesi ve dayanışmanın artırılması için adımlar atılmaktadır. Kasım 2024'te gerçekleştirilen en son Bışkek zirvesinin gündeminde TDT içinde sürdürülebilir kalkınma, dijital ekonomi ve uzay alanlarında iş birliğinin genişletilmesi, üye devletlerin sivil koruma mekanizmasının kurulması, Merkez Bankaları Konseyi'nin oluşturulması ve geniş bir dil modelinin geliştirilmesi vs. güncel konuların yer alması bunun bariz örneğidir.

Gözümüzün önünde değişmekte olan yeni dünya düzeni koşullarında TDT'nın önemli misyonları ve perspektifleri bulunmaktadır. Gelecekte TDT üye ve gözlemci ülkeler arasındaki hem siyasi, güvenlik hem ekonomik ve kültürel alanda iş birlikleri daha da yoğunlaştırılmalıdır. Bunlardan ekonomik iş birliği yeni fırsatlar ve olanaklar kullanılarak artırılabilir. Petrol ve doğal gaz başta olmak üzere zengin yeraltı kaynakların ve önemli koridorların geçtiği TDT bölgesi ekonomik iş birlikleri için uygun ortamlar sağlamaktadır. Aynı zamanda üye devletlerin birleşmesinde önemli motif kaynaklarından biri kültürel bağdır, bu sebeple kültür alanında iş birlikleri devam ettirilmeli, bu çerçevede ortak medya platformu geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Benzer şekilde Türk Birliği'nin arka planının nasıl olduğuna yönelik incelemeler yani geçmişte Türk halklarının ilişkilerini ele alan ortak tarih araştırmaları ve projeleri çoğaltılmalıdır. Ayrıca Türk lehçelerinin edebiyatı, halk bilimi, etnografya alanlarında ortak gelenekler ve kültürler üzerine mukayeseli bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Yüksek öğretim kurumları arasındaki karşılıklı ve ortak iş birliklerinin genişletilerek sürdürülmesi de güncel meselelerdendir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Abdullaeva, İrada Alekber, "Organizatsiya Tyurkskih Gosudarstv: İstoriya i Perspektivi", *InterConf*, № 90, (2021), s. 35-40.
- Akçapa, Mevlüt, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XI/34, (2023), s. 473-491.
- Akın, Cüneyt – Polat, Zelkif, "Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, XII/40, (2024), s. 1-15.
- Amirbek Aidarbek, Anuarbekuly Almasbek ve Makhanov Kanat, "Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmiş ve Kurumsallaşması", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, I/3, (2017), s. 164-204.

- Appasova, Dinara, “Potensial Organizatsii tyurkskih gosudarstv v obespeçenii bezopasnosti tyurkskogo mira”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII/2, (2023), s. 716-732.
- Aydın Erkan, Merve – Liu, Yi, “Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim”, *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 35-54.
- Buyar, Cengiz – Ünal, Uğur “Contribution of Organization of Turkic States Members to World Heritage at a Time of Cultural Convergence from the Past to the Future”, *Bilig*, No. 100, (2022), p. 1-35.
- Buyar, Cengiz – Şener, Ubeydullah, “Tarihin Dönüşü: Rusya-Ukrayna Savaşı, Siyasi ve Ekonomik Tesirleri”, *Journal of Academic Value Studies*, IX/4, (2023), s. 284-301.
- Buyar, Cengiz – Şener, Ubeydullah, “Tarihi Perspektiften, Sosyo-Ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi / The Journal of International Civilization Studies (INCISS)*, VI/2, (2022), s. 136-149.
- Çınar, Yusuf – Uzun, Yılmaz Ulvi, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII [Özel Sayı], (2023), s. 141-156.
- Çora, Ali Nazmi, “*Türk Konseyi’nden (Türk Keneşi) “Türk Devletleri Örgütü”ne Oradan “Türk Birleşik Devletleri”ne Uzanan Yol*, Sonçağ Akademi, Ankara 2021.
- Demir, Can, “The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (August 2022), p. 39-71.
- Düğün, Turgay, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Hedefleri: 2040 Vizyon Belgesi Üzerinden İçerik Analizi”, *XI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (2024)*, C II, ed. G. Tuğlacı, K. Akman, M. N. Ertem, Avrasya Üniversitesi, Bakü 2024, s. 1259 – 1268.
- Emre, Aydılek, “Türk Devletleri Teşkilatının Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/3, (2022), s. 716-728.
- Erkiner, Hakkı Hakan – Eray, İlayda, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (Ağustos 2022), s. 217-250.
- Jivalov Vladimir, Çimiris Ekaterina ve Aliev Timur, “Organizatsiya tyurkskih gosudarstv: perspektivi razvitiya i riski dlya Evraziyskogo ekonomičeskogo soyuza”, *Sovremennaya Mirovaya Ekonomika*, I/2, (2023), s. 93-111.
- Omurova, Jamiyat – Şarşembiyeva, Taalay, “Organizatsiya tyurkskih gosudarstv: integratsiya, perspektivi i problemi”, *Edinstvo slavyanskikh i tyurkskih narodov v istorii i sovremennosti: materialy III Mejdunarodnogo altaışçeskogo foruma*, ed. S.V. Zemlyukova, İzdatelstvo Altaışskogo Universiteta, Barnaul 2024, s. 185-190.
- Paruboçaya, Elena, “İntegratsiya tyurkskogo mira na sovremennom etape”, *İstoričeskiye, filosofskiyе, političeskiye i yuridičeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*, Vol. 1/6 (68), (2016), s. 147-151.
- Solmaz Keşikçi, Naciye – Karaman, Ömer Faruk, “Türk Devletleri Teşkilatı ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri”, *GAB Akademi*, III/2, (2023), s. 11-27.
- Yuyan, Zhang, “Organizatsiya tyurkskih gosudarst (OTG): proishojdeniye, motivy, osobennosti i vliyaniye”, *Perm University Herald. Political Science*, Vol. 17/1, (2023), s. 78-87.
- Yüce, Mehmet, “Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkeler Arasında İkili İlişkiler”, *Türk Dünyası Akademik Bakış*, III/5, (2023), s. 30-63.

Elektronik Kaynaklar

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 26.11.2024].
- “Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri kimler? Türk Devletleri Teşkilatı ülkeleri hangileri?”, *Yurt Gazetesi*, <https://www.yurtgazetesi.com.tr/guncel/turk-devletleri-teskilati-uyeleri-kimler-turk-devletleri-teskilati-ulkeleri-h191288.html> [Erişim tarihi: 15.11.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Zirveler”, <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim tarihi: 7.11.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Devletleri Teşkilatı’nın 11. Zirvesi Bıшкеk’te düzenlendi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/the-eleventh-summit-of-the-organization-of-turkic-states-convended-in-bishkek> [Erişim tarihi: 10.11.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Teşkilatın Tarihçesi”, <https://turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> [Erişim tarihi: 15.11.2024].
- TÜRKSOY, “V Bıшкеke sostoyalsya 11-y Sammit glav gosudarstv Organizacii tyurkskih gosudarstv”, <https://www.turksoy.org/ru-RU/novosti/v-bishkeke-sostoyalsya-11-j-sammit-glav-gosudarstv-organizacii-tyurkskih-gosudarstv> [Erişim tarihi: 14.11.2024].
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-132189/turk-devletleri-teskilati.html> [Erişim tarihi: 28.11.2024].
- TÜRKSOY, “Tarihçe”, <https://www.turksoy.org/tarihce> [Erişim tarihi: 5.11.2024].
- Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi, “TÜRKPA Hakkında”, <https://turkpa.org/tr/about> [Erişim tarihi: 29.11.2024].
- Türk Akademisi, “Türk Akademisi Hakkında”, <https://turkicacademy.org/tu/about/ob-akademii> [Erişim tarihi: 4.12.2024].
- Sergey Bogdan, “Sotrudnichestvo tyurkskih gosudarstv i geopolitika Evrazii”, *Caliber. Az*, <https://caliber.az/post/sotrudnichestvo-tyurkskih-gosudarstv-i-geopolitika-evrazii> [Erişim tarihi: 17.11.2024].
- Teymur Ataev, “Ukreplenie OTG: edinaya tyurkskaya semya geopoliticheskaya realnost”, *Caliber. Az*, <https://caliber.az/post/ukreplenie-otg-edinaya-tyurkskaya-semya-geopoliticheskaya-realnost> [Erişim tarihi: 12.11.2024].
- Süleyman Kızıltoprak, Nariman Mehdiyev, “Analiz – Videniye XXI veka: Regionalnaya i globalnaya rol Organizatsii tyurkskih gosudarstv. OTG stremitelno dvijetsya k prevraşeniyu v regionalnogo aktora”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/ru/> [Erişim tarihi: 16.11.2024].
- Yılmaz Acar, “A Strategic Opportunity for the Organization of Turkic States Amid Great Power Competition”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/10/a-strategic-opportunity-for-the-organization-of-turkic-states-amid-great-power-competition/> [Erişim tarihi: 7.12.2024].
- “Tarihi dönüm noktası: Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi. Prof. Dr. Cengiz Tomar, 12 Kasım 2021’de İstanbul’da toplanan Türk Konseyi 8. Zirvesi’nde kabul edilen 2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi’ni AA Analiz’e değerlendirdi”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tarihi-donum-noktasi-turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi/2425103> [Erişim tarihi: 5.11.2024].
- Ömer Kocaman, “Türk Devletleri Teşkilatı: Stratejik Bir Bakış”, *Kriter Dergi*, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-devletleri-teskilati-stratejik-bir-bakis> [Erişim tarihi: 18.11.2024].
- Bobur Usmanov, “V Ankare sostoyalsya Vneoçerednoy sammit glav gosudarstv OTG na temu “Upravlenie çrezvçaynımı situatsiyami i gumanitarnaya pomoş”, *Yangi Uzbekiston*, <https://yuz.uz/ru/>

news/v-ankare-sostoyalsya-vneochednoy-sammit-glav-gosudarstv-otg-na-temu-upravlenie-chrezvchaynmi-situatsiyami-i-gumanitarnaya-pomo [Erişim tarihi: 5.11.2024].

Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Yatırım Fonu”, <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> [Erişim tarihi: 20.11.2024].

Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Devletleri Teşkilatı Bayrağının Kabul Edilmesi” Hakkında Karar, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/tr-chs-decision-on-flag-of-ots.pdf> [Erişim tarihi: 1.12.2024].

HISTORICAL DEVELOPMENT AND FUTURE VISION OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Zukhra ALTYMYSHOVA*
Jamyikat OMUROVA**

In the aftermath of the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), Türkiye initiated the establishment of close relations with the Turkic World. Türkiye was the first country to recognise the independence of the Turkic republics, opening its own embassies in their capital cities and offering them political support. The independence of the Turkic World in 1991 marked the beginning of a new era for these countries. The establishment of the Organization of Turkic States was first proposed at the inaugural meeting of the Turkic Speaking Countries Summit in Ankara in 1992. Subsequent summits of heads of state were convened. The 9th Turkic Speaking Countries Summit was held in Nakhchivan, Azerbaijan in 2009. This summit, held on October 2-3, 2009, is widely regarded as marking the beginning of a new era for the Turkic World. The Nakhchivan Agreement, signed between Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan, established an international organisation known as the Cooperation Council of Turkic Speaking States (CCTS) – Turkic Council.

Consequently, the 2009 Nakhchivan Summit represented a seminal moment that led to the institutionalisation of relations between the Turkic republics. As a result, subsequent summits have been convened in various cities across the Turkic World. The 8th Summit, held in Istanbul on November 12, 2021, marked a significant development in the evolution of the organisation, as it witnessed the adoption of a new name, the Organization of Turkic States (OTS). The Summit also saw the adoption of the Turkic World 2040 Vision document, which outlines the medium and long-term goals and responsibilities of the OTS. The 9th Summit of the OTS was held in Samarkand in 2022, in Astana in 2023, and in Bishkek in 2024. The Organization of Turkic States (OTS) currently comprises five full members (Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan) and three observer members (Hungary, Turkmenistan and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC)). Since 2021, there has been a notable expansion in the geographical area of the OTS, accompanied by a marked increase in the level of cooperation among the Turkic

* Assoc. Prof. Dr., Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Faculty of Literature, Department of History, Bishkek / Kyrgyzstan, zukhra.altymyshova@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-9345-5519

** Prof. Dr., Head of the Department of Regional Studies and Kyrgyz Studies, Institute of History and Regional Studies, Cusup Balasagin Kyrgyz National University, Bishkek / Kyrgyzstan, jamyikat2012@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7104-3708

states within the framework. In the initial phases of the integration process, greater emphasis was placed on cultural unity and the fostering cooperative relations. Presently strengthening common trade, economic, and investment relations, as well as developing important transit corridors, are being given increased priority.

This paper provides a comprehensive overview of the emergence of the Organization of Turkic States, drawing upon Turkish, Russian, and English sources. In addition, the stages of the integration among the Turkic states, the perspectives of the organization and some of its shortcomings are discussed. The objective of the present article is twofold: first, to provide a comprehensive overview of the historical background of the OTS; second, to identify the organisation's significant potential and to determine areas that require further development. The article employs descriptive and comparative analysis methods.

Geographically, the Eurasian region, where the Turkic World is located, holds significant geostrategic importance, as it lies on a major route between the East and the West. Consequently, the Organization of Turkic States holds a formidable position and considerable potential within the contemporary multipolar international system. The OTS has evolved from a cultural organisation into a formidable political, economic and security bloc. The Turkic World Vision 2040 document holds particular significance in ensuring the integration of the Turkic World. Adopted during the 2021 Istanbul Summit, the document outlines the cooperation priorities of OTS member countries. The document comprises articles that are designed to ensure the future cooperation and cohesion of the Turkic World in all spheres, including, but not limited to, the economy, transportation, education and energy. The overarching objective of the vision document is to foster the establishment of prosperous communities within the Turkic states.

It is evident that the Organization of Turkic States possesses considerable economic potential. The member countries of the Organization of Turkic States are located in Eurasia, a region abundant in underground resources and raw materials. The document under discussion identifies significant opportunities for enhanced economic cooperation among the Turkic states. Alongside commercial and economic cooperation, major energy projects, and collaboration in transportation and logistics are being implemented. A particular emphasis is placed on the strengthening strategically significant corridors. A Turkish Investment Fund has been established within the framework of the OTS to bolster economic cooperation among member states and facilitate the implementation of joint projects.

The OTS framework also facilitates cooperation in the realms of culture, education, and science among the Turkic states. This cooperation is facilitated by institutions such as TURKSOY and the Turkic Academy. Despite the increasing influence of OTS today, certain issues remain, including security challenges and areas requiring further development. One such area is economic cooperation between the Turkic States, which is deemed inadequate. Additionally, there are challenges pertaining to the common cultural heritage of the member and observer states of OTS. One such challenge is the absence of a shared alphabet and written language, which

hinders the development of a unified identity, and shared cultural heritage. It is anticipated that, in the future, political, economic, military and cultural cooperation within the organisation will reach higher goals. Measures are being implemented to enhance collaboration and strengthen solidarity within the Turkic World, in the context of ongoing summits. In the future, political, security, economic and cultural cooperation between OTS member and observer countries should be further intensified. The expansion and continuation of mutual cooperation between higher education institutions remain a key issue.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI İÇİN STRATEJİK KAMU DİPLOMASİSİ ÖNERİSİ

STRATEGIC PUBLIC DIPLOMACY PROPOSAL FOR THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Ali ASKER*
Ali ÇİÇEK**

Öz

Bu çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) için bölgesel iş birliğini güçlendirmeyi, uluslararası görünürlüğü artırmayı ve Türk kimliğinin ortak değerlerini telkin ve teşvik etmeyi amaçlayan kapsamlı bir kamu diplomasisi stratejisi önermektedir. Bilindiği üzere bir ortaklık düzlemindeki kamu diplomasisi, üye devletlere birleşik bir imaj yansıtmak, ortak kültürel ve tarihi varlıklardan yararlanmak ve küresel sahnede yumuşak güç oluşturmak için bir platform sunar. Bu bağlamda TDT'nin tarihini, kurumsal yapısını ve hedeflerini inceleyerek kültürel bir forumdan siyasi ve ekonomik açıdan daha entegre bir bölgesel organa doğru evrilme sürecini ele almak zarureti doğmaktadır. Bunun yanında TDT'nin jeopolitik konumu ve küresel diplomasi alanında yumuşak gücün artan önemine binaen koordineli bir faaliyet stratejisine duyulan ihtiyacı da ayrıca vurgulamak gerekir. Bu çalışma, TDT için eğitim diplomasisi, insani yardım, kültürel tanıtım, medya stratejisi ve dış politika koordinasyonuna odaklanarak ortak kamu diplomasisi faaliyetlerinin potansiyel alanlarını incelemektedir. Ayrıca Avrupa Birliği, ASEAN ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi gibi diğer bölgesel örgütlerdeki başarılı modellerden yola çıkarak, TDT bünyesinde kamu diplomasisinin kurumsallaştırılması, mevcut eğitim ve kültür kurumlarından yararlanılması ve kapsamlı bir medya stratejisi oluşturulması konusunda tavsiyeler sunulmaktadır. Bu bağlamda bölgesel dayanışma ve uluslararası etki için bir araç olarak kamu diplomasisinin önemi vurgulanarak TDT üyelerine diplomatik ve kültürel erişimlerinde bu yaklaşıma öncelik vermeleri önerilmektedir. Uluslararası sistemde yaşanan yoğun dönüşüm, çekişme ve gerilimler ortamında başarılı bir iş birliği platformunun ileri düzeye taşınması bakımından TDT, koordineli bir kamu diplomasisi sayesinde yumuşak gücünü artırabilir, bölgesel birliğini teşvik edebilir ve küresel diplomasi alanında kilit bir aktör olarak konumlanabilir.

Anahtar Kelimeler: kamu diplomasisi, Türk Devletleri Teşkilatı, yumuşak güç, kültürel diplomasi, bölgesel iş birliği

Abstract

This study proposes a comprehensive public diplomacy strategy for the Organization of Turkic States (OTS) with the aim of strengthening regional cooperation, increasing international visibility, and instilling

* Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karabük / Türkiye, aliasker2068@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1801-3371

** Dr. Öğr. Üyesi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sivas / Türkiye, alicicek@mail.com, ORCID: 0000-0001-9875-2400

and promoting the shared values of Turkic identity. It is well known that public diplomacy at a partnership level provides a platform for member states to project a unified image, leverage shared cultural and historical assets, and build soft power on the global stage. In this context, it is imperative to examine the history, institutional structure, and goals of the OTS to analyze its evolution from a cultural forum to a more politically and economically integrated regional body. In addition, the geopolitical position of the OTS and the growing importance of soft power in the field of global diplomacy necessitate a coordinated strategy of activities. The present study examines potential areas of joint public diplomacy activities for the OTS, focusing on educational diplomacy, humanitarian assistance, cultural promotion, media strategy and foreign policy coordination. It also draws on successful models from other regional organisations such as the European Union, ASEAN and the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, and offers recommendations for institutionalising public diplomacy within the OTS, leveraging existing educational and cultural institutions, and developing a comprehensive media strategy. The study emphasises the significance of public diplomacy as a means of fostering regional solidarity and international influence, and it advises OTS members to prioritise this approach in their diplomatic and cultural outreach. In the context of advancing a successful cooperation platform in an environment of intense transformation, contention and tensions in the international system, OTS can increase its soft power, promote regional unity and position itself as a key actor in global diplomacy through coordinated public diplomacy.

Keywords: public diplomacy, Organization of Turkic States, soft power, cultural diplomacy, regional cooperation.

Giriş

Önceki ismiyle Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) olarak bilinen Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), ortak dil, kültür ve tarih mirasına sahip ülkeleri bir araya getiren bölgesel bir örgüttür. 2009’da Nahçıvan Anlaşması¹ ile kurulan TDT, kapsamını bir diyalog ve kültürel iş birliği platformundan, siyasi ve ekonomik entegrasyona odaklanarak büyüyen bir jeopolitik aktöre doğru genişlemektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan’ın üye olduğu bu örgütte Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de gözlemci ülke olarak yer almaktadır.² TDT’nin evrimine, küresel sahnede birleşik bir Türk kimliğinin öneminin giderek daha fazla kabul görmesi ve üye devletlerin artık bölgesel güvenlik, ekonomik kalkınma ve kültürel diplomasi konularında eşgüdüm sağlamaya çalışması damgasını vurmuştur. Soğuk Savaş sonrasında çok kutuplu dünya düzenine doğru evrilmenin gözlemlendiği bir ortamda TDT kritik bir aktör olma potansiyelini daha fazla hissettirmektedir. Avrupa, Asya ve Orta Doğu’yu birbirine bağlayan TDT, stratejik önemi olan bir jeopolitik konuma sahiptir. TDT ayrıca, küresel rekabetlerin yoğun bir şekilde seyrettiği jeopolitik alanda yer almakta ve bu rekabetlerden etkilenmektedir.³ Bu konunun sunduğu avantajları, ayrıca tehdit ve meydan

1 Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması, [Erişim tarihi: 10.09.2024]. https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf

2 “Türk Devletleri Teşkilatı,” Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>, [Erişim tarihi: 10.09.2024].

3 Bk. Asem Nauşabayeva Hekimoğlu, “Rusya Federasyonu’nun Küresel Güç Denge Mücadelesi”, *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özman, Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 17-26; İbrahim Fevzi Güven, “Rekabet ve İş Birliği Sarmalında Rusya-Çin İlişkileri: Ukrayna Savaşı Örneği,” *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özman Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 155-156.

okumaları dikkate aldığımızda örgütün küresel meselelerdeki rolünün özellikle yumuşak güç merceğinden değerlendirilmesi elzemdir. Derin tarihi ve kültürel değerleri paylaşan TDT üye devletleri kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanarak iş birliği ve entegrasyonu temel alan bir Türk Dünyası imajını yansıtmaya fırsatını yakalayacaktır. Bu yöndeki çabalar sadece bölge içi bağları güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türk uluslarının küresel platformlardaki etkinliğini ve medya profilini daha yüksek düzeye taşıyacaktır. Bu bağlamda diyalog, kültür, eğitim ve bilgi alışverişi yoluyla yabancı kamuoylarının ilgisini çekme ve algıları şekillendirme pratiği olarak bilinen kamu diplomasisi, TDT için çok önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır.

TDT bölgesel iş birliğinde başarılı çalışmalara imza atmış olsa da bu örgütün uluslararası diplomasideki kazanımları yeterli düzeyde değildir. Günümüzün küresel zorlukları sınırları aşan uyumlu stratejiler gerektirdiğinden, TDT'nin görünürlüğünü ve etkisini artırmaya büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu diplomasisi, Türk Dünyasının bütüncül ve çekici bir imajını oluşturmak için kültürel varlıklarını, tarihsel anlatısını ve dilsel bağlarını kullanarak TDT'nin yumuşak güç oluşturması ve sürdürmesi için stratejik bir mekanizma olarak hizmet edebilir. Bu teşkilat yabancı kamuoyu, uluslararası medya ve akademik kurumlarla ilişkilerini geliştirerek etkisini artırabilir ve Türk devletlerinin dünya sahnesinde iş birliğine açık, dinamik ve ileriye dönük aktörler olarak küresel çapta bir imaj inşasına katkıda bulunabilir. Bu çalışma, bir yandan bölgeye yönelik iş birliğini teşvik ederken, diğer yandan TDT'nin küresel meselelerdeki görünürlüğünü ve etkisini artırmayı amaçlayan stratejik bir kamu diplomasisi çerçevesi önermektedir. TDT, günümüzde Avrupa Birliği (AB), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) gibi diğer bölgesel örgütler tarafından uygulanan başarılı kamu diplomasisi modellerinden esinlenerek, ortak kültürel mirasından ve jeopolitik konumundan yararlanan bütüncül bir strateji geliştirebilme potansiyeline sahiptir. İyi koordine edilmiş bir kamu diplomasisi, bir yandan TDT'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirecek, diğer yandan üye devletler arasında daha derin bir ortak kimlik duygusuna ve karşılıklı anlayışa ivme kazandıracaktır.

Çalışmada ileri sürülen önerilerin merkezinde, yumuşak gücün bir aracı olarak kamu diplomasisinin sadece TDT'nin uluslararası profilini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda üyeleri arasında iç uyumu da kolaylaştırabileceği argümanı yer almaktadır. TDT, ortak kültürel, eğitimsel ve medya girişimlerinde bulunarak, ulusal sınırları aşan ve çeşitli küresel kitlelere hitap eden birleşik bir Türk kimliğini teşvik edebilir. Bu tür çabalar, yumuşak gücün devlet yönetiminin kritik bir boyutu haline geldiği mevcut uluslararası ortamda özellikle önemlidir.⁴ TDT'nin kamu diplomasisi girişimlerini koordine etme becerisi, ulusal egemenlik ile kolektif etki arasında denge kurmaya çalışan diğer bölgesel örgütler için de bir model teşkil edebilir. TDT kapsamında kamu diplomasisinin geliştirilmesine yönelik iş birliğinin önemi küresel siyasetin gün geçtikçe daha fazla birbirine bağlantılı hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Yerel ve uluslararası meseleler arasındaki sınırların giderek bulanıklaştığı bir dünyada, bölgesel örgütlerin

4 Matthew Kroenig, Melissa McAdam ve Steven Weber, "Taking Soft Power Seriously", *Comparative Strategy*, 29/5, (2010), s. 414.

uyumlu ve olumlu bir imaj çizme ihtiyacı hiç bu kadar hayati olmamıştır.⁵ TDT açısından bu, sadece Türk devletlerinin küresel sahnedeki görünürlüğünü arttırmak değil, aynı zamanda bölge içinde karşılıklı anlayış ve iş birliğini teşvik etmek anlamına da gelmektedir. Kamu diplomasisi, TDT'nin uluslararası toplumla diyalog kurması, kültürel varlıklarını sergilemesi ve dünya meselelerinde birleşik ve etkili bir rol üstlenmesi bakımından sağlam bir zemin sunacaktır.

Bu çalışmaya rehberlik eden temel araştırma soruları şunlardır: (1) TDT, iç bütünlüğünü korurken küresel meselelerdeki etkisini artırmak için kamu diplomasisinden nasıl yararlanabilir? (2) TDT, hedeflerine ulaşmak için kamu diplomasisi faaliyetleri ekseninde diğer başarılı bölgesel örgütlerden hangi stratejik girişimleri benimseyebilir? Bu sorular, diğer bölgesel birliklerdeki kamu diplomasisi uygulamalarının karşılaştırmalı analizi yoluyla, özellikle bunların TDT'ye uygulanabilirliğine odaklanılarak araştırılacaktır. Çalışma AB, ASEAN ve KİK gibi örgütlerin başarılarını ve karşılaştıkları zorlukları inceleyerek, güçlü bir kamu diplomasisi çerçevesi oluşturma arayışındaki TDT için uygulanabilir tavsiyeler sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın bir diğer amacı, TDT'nin küresel görünürlüğünü artırabilecek ve örgüt içinde iş birliğini güçlendirebilecek ortak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütme potansiyelini irdelemektir. Bu minvalde çalışma, TDT'nin kamu diplomasisi projeksiyonu açısından kültürel diplomasi, eğitim değişimleri, insani yardım ve medya iş birliği gibi stratejik alanlara odaklanılacaktır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihi, Kurumsal Yapısı ve Amaçları

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), kökleri 2009 Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması'na dayanan ve Türk dili konuşan ülkeler arasında 21. yüzyılın en önemli bölgesel iş birliği girişimlerinden birini temsil etmektedir. Teşkilat, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) adıyla, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından kurulmuştur. Bu anlaşma, kültürel ve tarihi olarak birbirine bağlı olan, önemli tarihi ve kültürel değerleri paylaşan mezkûr devletler arasında iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan bir kuruluşun temelini atmıştır.⁶ Geçtiğimiz on yıl içinde TDT hem üyeliğini hem de iş birliği alanlarını kademeli olarak genişletmiştir. Özbekistan'ın 2019'daki üyeliği,⁷ örgüte siyasi ağırlık kazandıran ve TDT'nin kapsamını genişleten önemli bir adım olmuştur. Özbekistan'ın katılımıyla TDT, coğrafi olarak daha geniş ve kurumsal olarak daha çeşitli hale gelerek bölgesel varlığını ve diplomatik hedeflerini daha da sağlamlaştırmıştır.⁸

5 Mathias Albert – Lothar Brock, “Debordering the World of States: New Spaces in International Relations,” *New Political Science*, 18/1 (2007), s. 69-106.

6 Ali Asker, “Parlamentar Diplomasi'nin Gelişiminde Türk Devletleri Parlamenterler Asamblesinin Çok Yönlü Faaliyetleri,” *Parlamentar Diplomasi*, Neu Press, Konya 2023, s. 24.

7 Uzun süre Türk Dünyasına yönelik kurumsal projelerin dışında kalan, ayrıca Türkiye ile ilişkiler konusunda son derece mesafeli davranan Özbekistan'ın dış politikasındaki İslam Kerimov'un ölümünden sonra ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Bk. Ali Asker, “Özbekistan Cumhuriyeti: Dış Siyasette Yön Arayışları ve Dönüşüm Eğilimleri (1991-2021)”, *Modern Dünyada Türk Cumhuriyetleri*, ed. Baybarshan Ali Kazancı, Nobel Yayınları, Ankara 2023, s. 189-210.

8 Ahmet Faruk Çetinkaya – Neslihan Demirel, “Analyzing the Impact of the Organization of Turkic States on the Foreign Trade of Member Countries,” *Cogent Social Sciences*, 10/1, (2024), s. 3-4,

2021 yılında örgütün Türk Konseyi'nden TDT'ye dönüşümü önemli bir kırılma noktasıdır. Bu gelişme sadece bir isim değişikliği olmayıp stratejik önceliklerde de bir değişim sürecini başlatmıştır. Yeni isim, başlangıçtaki kültürel görevinin ötesinde daha geniş siyasi, ekonomik ve stratejik hedeflere vurgu yaparak daha resmi ve iddialı bir yapıya işaret etmiştir. Bu dönüşüm üye devletlerin stratejik coğrafi konumlarından ve ortak miraslarından yararlanarak TDT'nin Avrasya'da etkin bir bölgesel aktör olmaya çalıştığı jeopolitik manzaranın bir yansımasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, yeni bağımsızlığını kazanan Türk devletleri esaslı surette ekonomik, siyasi ve stratejik dönüşümler yaşamışlardır. Bugün de devam eden bu sürecin ülkelere göre farklılık gösterdiğini ayrıca vurgulamak gerekir.⁹ Dağılma sonrası dönemde Türk devletleri uluslararası Sovyet yönetimince bastırılan kültürel ve siyasi kimliklerini yeniden inşa etmeye çalışmışlardır. Şunu da belirtelim ki Sovyet sonrası dönemde büyük güçlerin Türk Dünyasına yönelik rekabetinden ileri gelen bir ortamda “bölgenin tarihi ve kültürel mirası, jeopolitik konumu ve ekonomik potansiyeli doğal olarak Türkiye'yi daha avantajlı bir konuma getirmiştir.”¹⁰

TDT, bu devletlerin tarihi bağlarını yeniden canlandırmaları ve ekonomik kalkınmadan kültürel diplomasiye kadar çeşitli konularda iş birliği yapmaları açısından son derece uygun bir platform teşkil etmektedir. Zaman içinde örgüt, kültürel bir forum olmanın yanı sıra çağdaş siyasi ve ekonomik zorlukları da ele alabilen çok yönlü bir yapıya dönüşmüştür.

Bir başka önemli gelişme 2018'de Macaristan'ın gözlemci statüsüyle örgüt üyeliğine kabul edilmesi olmuştur. Bir Avrupa ülkesi olan Macaristan'ın teşkilat bünyesinde yer alması pek çok açıdan önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Öncelikle bu ülkenin teşkilata üye olma yönündeki çabaları, “Türk Dünyasının Batıya açılan tasavvurunu ön plana” çıkarmıştır.¹¹ TDT'nin geleneksel coğrafi sınırlarını aşan bu katılım, diplomatik iş birliğine yeni bir boyut kazandırmakta ve örgüte, kıtalararası kültürel diplomasi çabalarına katılma fırsatı vermektedir.

On yılı aşkın süredir varlığını sürdüren TDT, çok sayıda zirve ve bakanlar toplantısı düzenleyerek farklı sektörler arasında iş birliğini geliştirmiştir. Her zirve bir öncekinin üzerine inşa edilerek ticaret, altyapı geliştirme, kültürel değişim ve güvenlik iş birliği gibi alanlarda somut ilerlemeler kaydedilmesini sağlamıştır. Örneğin, 2021 yılında İstanbul'da düzenlenen zirve, ekonomik kalkınma, dijital dönüşüm ve bölgesel istikrar alanlarında daha fazla iş birliği vizyonunu ortaya koyarak, TDT'nin hem bölge içi bağları hem de küresel erişimini güçlendirme taahhüdünü yeniden teyit etmiştir.

9 Bk. Nurullah Çetin, “Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Türkistan'da Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Dönüşümler”, *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özman Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 163-176.

10 Ali Asker – Ayşe Şener, “Türk Dünyasında İş Birliği ve Entegrasyon Sürecinin Kurumsallaşması Üzerine”, *Yeni Türkiye*, 27/120, [İş'te Birlik Özel Sayısı-I], Ankara 2021, s. 97-105.

11 Topsakal İlyas – Alperen Kürşad Zengin, “Türk Devletleri Teşkilatı: Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Çıktılar”, *Kriter*, 6/63, (Aralık 2021), <https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-devletleri-teskilati-siyasi-ekonomik-ve-kulturel-ciktilar>, [Erişim tarihi: 19.12.2024].

TDT'nin kurumsal yapısı, birçok alanda kapsamlı iş birliğini kolaylaştırmak üzere tasarlanmıştır. Örgütün merkezinde, en yüksek karar alma organı olarak görev yapan Devlet Başkanları Konseyi yer almaktadır. Bu konsey, stratejik öncelikleri tartışmak, politika girişimlerini kabul etmek ve örgüte genel anlamda rehberlik etmek üzere her yıl toplanır. Zirveler, üye devletlere kritik bölgesel ve küresel meseleleri müzakere etme fırsatı sunarak TDT'nin hem iç gelişmelere hem de dış zorluklara karşı duyarlı kalmasını sağlamaktadır. Devlet Başkanları Konseyi'ni tamamlayan Dışişleri Bakanları Konseyi, en üst düzeyde alınan politika ve kararların uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Dışişleri Bakanları Konseyi, TDT girişim ve politikalarının üye devletler arasında sorunsuz bir şekilde uygulanmasını sağlamaktan sorumlu bir koordinasyon organı olarak hizmet vermektedir. Bu kurum aynı zamanda diplomatik diyalogu kolaylaştırarak üye devletlerin dışişleri bakanlıklarının özellikle bölgesel güvenlik, uluslararası ticaret ve kültürel diplomasi gibi alanlarda dış politika hedeflerini senkronize etmelerini sağlamaktadır. Dışişleri Bakanları Konseyi düzenli olarak toplanarak diplomatik angajman ve politika koordinasyonu için önemli bir platform görevi üstlenmektedir.¹²

Yürütme düzeyinde, merkezi İstanbul'da bulunan Sekretarya, TDT'nin idari merkezi olarak işlev görmektedir. Sekretarya, Devlet Başkanları Konseyi tarafından atanan bir Genel Sekreter tarafından yönetilir. Sekretarya'nın rolü, kuruluşun günlük operasyonlarını yönetmek, politikaların uygulanmasını denetlemek ve TDT'nin çeşitli girişimlerindeki faaliyetlerini koordine etmektir. Bu birim ayrıca, üye devletleri acil bölgesel ve küresel sorunları tartışmak üzere bir araya getiren zirveler, bakanlar toplantıları ve diğer etkinlikleri düzenlemekle de görevlidir.¹³

Türk halklarının en eski geleneklerinden biri olan “ata”ya ve bilge kişilere başvurma ve danışma kurumu, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde Aksakallar Konseyi olarak kurumsallaşmıştır. Bu Konsey, Türk Devletleri Teşkilatı'nın sürekli istişare organı olarak görev yapmaktadır. İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın 8. Zirvesi sırasında, Konseyin daha etkin bir hale gelmesi ve geniş bilgi birikimine sahip aksakallardan daha fazla yararlanılabilmesi amacıyla, Devlet Başkanları tarafından Aksakallar Konseyi yönetmeliği güncellenmiştir.¹⁴

TDT'nin bir diğer önemli kurumu olan ve merkezi Kazakistan'da bulunan Türk Akademisi, entelektüel ve kültürel diplomasi girişimlerinin ilerletilmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Akademi, Türk halklarının tarihi, kültürü ve dilleri üzerine araştırmaları teşvik etmekten ve üye devletleri birbirine bağlayan ortak mirasın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktan sorumludur. Akademik iş birlikleri, konferanslar ve araştırma yayınları aracılığıyla Türk Akademisi, TDT'nin entelektüel temelini güçlendirmekte ve Türk dünyasının zengin kültürel geleneklerini sergileyerek kültürel diplomasiyi teşvik etmektedir. Akademi ayrıca üye ülkeler arasında

12 Erkan Aydın Merve – Liu Yi, “Türk Devletleri Teşkilatı: Ortak Bir Amaç İçin Çeşitli Motivasyonlar,” *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 33/1, (2024), s. 39,

13 “Organizasyon Şeması,” Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi>. [Erişim tarihi: 29.09.2024].

14 “Organizasyon Şeması.”

öğrenci ve akademisyen değişimini kolaylaştırarak eğitim diplomasisi faaliyetleriyle de işgal etmektedir.¹⁵

TDT bünyesindeki bir diğer kilit kurum ise Uluslararası Türk Kültürü ve Mirası Vakfı'dır. Vakıf, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in girişimiyle, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının destekleriyle kurulmuştur. Vakfın Tüzüğü, 23 Ağustos 2012'de Bişkek'te düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Zirvesi'nde kabul edilmiştir. 11 Eylül 2015'te Astana Zirvesi'nde alınan kararla vakıf başkanının atanmasının ardından faaliyetlerine başlayan bu kurumun amacı, Türk dili konuşan halkların kültür ve mirasını korumak, incelemek ve tanıtmaktır. Bu doğrultuda vakıf, kültür, eğitim, bilim, insan hakları, turizm, bilgi ve iletişim gibi alanlarda çeşitli uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmakta, çeşitli projeleri desteklemekte, gerçekleştirmekte, ayrıca, Türk halkları arasında öncelikli alanlardaki faaliyetleri teşvik etmektedir. Vakfın faaliyetleri arasında, Türk kültür ve mirasının korunması, restorasyonu ve tanıtımı için fon sağlamak; bu alandaki bilimsel ve teknik sorunların çözümüne yardımcı olmak; uzmanların yetiştirilmesini desteklemek; seminerler, eğitimler, konferanslar, kongreler ve saha araştırmaları ile sergilerin düzenlenmesine yardımcı olmak; elektronik ve basılı formatlarda süreli yayınların hazırlanmasına katkıda bulunmak; yarışmalar, festivaller, turnuvalar gibi etkinlikleri düzenlemek; Türk dili konuşan halkların yaşadığı bölgelerde geleneksel sanatların ve uygulamalı sanatların yeniden canlanmasını, desteklenmesini ve gelişmesini teşvik etmek; fikri mülkiyet haklarının korunmasında sanatçılara, ressamalara ve diğer yaratıcı sanatçılara yardımcı olmak yer almaktadır.¹⁶

Birdiğer kurum olan Türk İş Konseyi, TDT çerçevesinde ekonomik iş birliğini kolaylaştırmakta, üye ülkeler arasında ticaret ve yatırımı teşvik etmektedir. İş Konseyi, hükümetler ve özel sektör arasında bir diyalog platformu olarak hizmet vermekte, iş ortaklıklarını teşvik etmekte ve bölgesel ekonomik entegrasyonu geliştiren girişimleri desteklemektedir. Konsey, enerji, altyapı, turizm ve teknoloji gibi sektörlerde iş birliği fırsatlarını araştırmak üzere girişimcileri, yatırımcıları ve politika yapıcıları bir araya getiren forumlar ve ticaret fuarları düzenlemektedir. İş Konseyi, çalışmaları aracılığıyla TDT'nin daha geniş kapsamlı ekonomik entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma hedefine katkıda bulunmaktadır.

TDT'nin öncelikli hedeflerinden biri Türk cumhuriyetleri arasında kültür birliğini güçlendirmektir. Bu hedef ortak kültürel festivaller, akademik iş birlikleri ve dil tanıtım programları gibi çeşitli kültürel diplomasi girişimleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. TDT, Türk Dünyasının ortak kültürel ve tarihi mirasını vurgulayarak, üye devletler arasında dayanışma duygusunu geliştirmeyi ve uluslararası kitlelere bölgenin olumlu imajını yansıtmayı amaçlamaktadır. Teşkilat üye devletlere özellikle bölgesel güvenlik, çatışma çözümü ve çok taraflı diplomasi gibi alanlarda dış politikalarını koordine etmeleri için bir platform sağlamaktadır.

15 "Türk Akademisi," Türk Devletleri Teşkilatı, https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1. [Erişim tarihi: 29.10.2024].

16 "Türk Kültür ve Miras Vakfı," Türk Devletleri Teşkilatı, https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5. [Erişim tarihi: 29.10.2024].

TDT ayrıca terörizm, sınır güvenliği ve sınır aşan suçlar gibi ortak endişe yaratan konularda diyalogu kolaylaştırarak Avrasya bölgesinde barış ve istikrarı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.¹⁷ TDT, siyasi girişimleri aracılığıyla bölgesel istikrara katkıda bulunur ve üyelerinin uluslararası örgütlerdeki kolektif etkisini güçlendirir. Ekonomik entegrasyon açısından TDT, üye devletler arasında ticaret, yatırım ve altyapı gelişimini artırmayı amaçlamaktadır. Örgüt, enerji, ulaşım ve dijital inovasyon dâhil olmak üzere iş birliği için birkaç kilit sektör belirlemiştir. TDT, ekonomik entegrasyonu teşvik ederek, küresel ekonomide rekabet edebilecek, birbirine daha bağlı ve müreffeh bir Türk bölgesi yaratmayı amaçlamaktadır. Türk İş Konseyi, özel sektör ve hükümetler arasındaki diyalogu kolaylaştırarak, bölgesel ekonomik büyüme ve sürdürülebilirliği artıran girişimleri destekleyerek bu hedefe ulaşmada önemli rol oynamaktadır.

2021 İstanbul Zirvesi sırasında kabul edilen 2040 Vizyon Belgesi, TDT'nin uzun vadeli stratejik hedeflerinin ana hatlarını çizmektedir. Örgütün geleceğine yönelik bir yol haritası ortaya koyan bu belge, siyasi entegrasyon, ekonomik kalkınma ve kültürel diplomasi gibi kilit alanlarda iş birliğinin derinleştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Vizyon Belgesi, TDT'nin küresel politika tartışmalarını şekillendirebilen ve üye devletlerin çıkarlarını uluslararası arenada destekleyebilen lider bir bölgesel örgüt olma arzusunu yansıtmaktadır. Ayrıca örgütün küresel profilini geliştirmenin ve diğer bölgesel örgütler ve uluslararası aktörlerle daha güçlü bağlar kurmanın bir aracı olarak kamu diplomasisine olan bağlılığını da vurgulamaktadır.¹⁸ 2040 Vizyonu, TDT'nin uzun vadeli hedeflerine ulaşmasında kamu diplomasisinin önemine özellikle vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda TDT kültürel ve eğitsel girişimler yoluyla yabancı halklarla etkileşime geçerek, yumuşak gücünü artırabilir ve küresel sahnede olumlu bir imaj oluşturabilir. Vizyon Belgesi, akademik değişimlerin genişletilmesini, Türk kültürünün uluslararası forumlarda tanıtılmasını ve TDT'nin mesajını güçlendirmek için ortak bir medya stratejisi geliştirilmesini öngörmektedir.

Sonuç olarak, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluşundan bu yana önemli bir evrim geçirdiğini ve kurumsal yapısının geniş bir yelpazede iş birliği için sağlam bir çerçeve sağladığını söylemek mümkündür. Örgütün kültürel, siyasi ve ekonomik entegrasyona odaklanan hedefleri, bölgesel iş birliğini geliştirme ve uluslararası topluma Türk Dünyasının birleşik bir imajını yansıtmaya yönelik daha geniş misyonuyla uyumludur. Tarihsel temelleri ve kurumsal güçleri üzerine inşa edilen TDT, önümüzdeki on yıllarda küresel diplomaside daha belirgin bir rol oynamak için sağlam bir potansiyele sahiptir.

Kamu Diplomasisinde İş Birliği İhtiyacı

Kamu diplomasisi, bir veya bir grup devletin diğer ülkelerdeki kamuoyunu etkilemek, karşılıklı anlayışı geliştirmek ve küresel topluma olumlu bir imaj yansıtmak için stratejik iletişim

17 Asker, "Parlamentar Diplomasi Gelişiminde Türk Devletleri Parlamentarler Asamblesinin Çok Yönlü Faaliyetleri," s. 21.

18 "Türk Dünyası 2040 Vizyonu," <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>. [Erişim tarihi: 25.09.2024].

çabalarını ifade eder.¹⁹ Bu diplomasi türü genellikle bir devletin kültürünün, değerlerinin, politikalarının ve ideolojilerinin kültürel değişim, eğitim girişimleri ve medya katılımı gibi çeşitli yollarla tanıtılmasını içerir.²⁰ TDT kapsamında yürütülen kamu diplomasisi, üye devletler arasındaki ortak kültürel, dilsel ve tarihi bağları güçlendirmek ve olumlu algıları şekillendirmek için küresel kitlelerle etkileşim kurma aracı olarak özel bir öneme sahiptir. TDT için kamu diplomasisi sadece dış angajmanla ilgili değil, aynı zamanda iç birliği pekiştirmekle de ilgilidir. Nitekim TDT'nin üye ülkeleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan yüzyıllara yayılan köklü bağlara sahiptir. Bu tarihi, dilsel ve kültürel bağlar, TDT'yi küresel meselelerde uyumlu ve etkili bir aktör olarak yansıtabilecek kamu diplomasisi için temel teşkil etmektedir. TDT, koordineli kamu diplomasisi yoluyla bu ortaklıklardan yararlanarak, Joseph Nye tarafından “zorlamaktan ziyade cezbetme ve birlikte benimseme yeteneği olarak tanımlanan”²¹ yumuşak gücünü önemli ölçüde artırabilir ve çekici bir kolektif imaj geliştirebilir.

Kamu diplomasisi özellikle TDT gibi bölgesel örgütler için önemlidir çünkü bu tür bir diplomasi uluslararası meşruiyetin geliştirilmesini kolaylaştırır. Uluslararası meşruiyet, bir kuruluşun küresel yönetime katılma hakkının küresel toplum tarafından tanınması anlamına gelir. Yabancı kamuoyuyla sürekli temas halinde olarak, kültürel girişimlerde iş birliği yaparak ve ortak değerleri teşvik ederek, TDT kendisini özellikle de Rusya, Çin ve Avrupa Birliği gibi büyük güçlerin yer aldığı Avrasya coğrafyasında meşru ve değerli bir ortak olarak konumlandırabilir. Ayrıca, TDT'nin kamu diplomasisi, Türk Dünyasının zengin kültürel mirasını tanıtarak kültürel etkiyi teşvik edebilecektir. Kamu diplomasisinin önemli bir parçasını oluşturan kültürel diplomasi,²² bir bölgenin kültür ve geleneklerinin sanat, müzik, edebiyat ve tarihi anlatılar yoluyla sergilenmesini içerir.²³ Tarihsel açıdan önemli bir Türk mirasına sahip olan TDT, kültürünü bir yumuşak güç kaynağı olarak yansıtmak ve hem bölgesel hem de küresel meselelerde etkisini artırmak için iyi bir konuma sahiptir.

Diplomatik ve kültürel iş birliğini ilerletme konusunda önemli adımlar atan TDT'nin ²⁴ iş birliği ve faaliyet vizyonu bağlamında kamu diplomasisi daha fazla dikkat çeken bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu konuda TDT'nin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri üye devletlerin çeşitliliğidir. Ortak dilsel ve kültürel miraslarına rağmen, TDT üyelerinin siyasi

19 Ali Çiçek, “Soft Power, Public Diplomacy and Public Diplomacy Techniques: A Conceptual Evaluation,” *Turkish Business Journal*, 3/6, (2022), s. 110.

20 Diana Ingenhoff, Giada Calamai, ve Efe Sevin, “Key Influencers in Public Diplomacy 2.0: A Country-Based Social Network Analysis,” *Social Media + Society*, 7/1 (January 1, 2021); Efe Sevin, “Public Diplomacy: The New Foreign Policy ‘Tool,’” *Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey*, Palgrave Macmillan, Cham 2017, s. 52.

21 Joseph S. Nye, *Soft Power*, PublicAffairs, New York 2005, s. 5.

22 Ien Ang, Yudhishtir Raj Isar ve Phillip Mar, “Cultural Diplomacy: Beyond the National Interest?,” *Cultural Diplomacy: Beyond the National Interest?*, Routledge, New York 2018, s. 13.

23 Patricia M. Goff, “Cultural Diplomacy,” *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow and Nicholas J. Cull, Routledge, New York 2020, s. 32.

24 Selçuk Ural, “Türk Devletleri Teşkilatı Perspektifinden Balkanlardaki Türk Diasporası,” *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, 3/1, (June 30, 2024), s. 6-8.

sistemleri, ekonomik çıkarları ve dış politika hedefleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin, Türkiye'nin NATO üyeliği ve güçlü uluslararası hedefleri ile karakterize edilen dış politika stratejisi, Kazakistan veya Kırgızistan'ın bölgesel odaklı stratejilerinden farklıdır. Bu farklı ulusal çıkarlar, tüm TDT üyelerinin isteklerini yansıtan birleşik bir kamu diplomasisi stratejisinin formüle edilmesini zorlaştırmaktadır. Bir diğer zorluk da TDT'nin faaliyet gösterdiği jeopolitik bağlamdır. Örgüt, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle sınır komşusu olan stratejik öneme sahip bir bölgede yer almaktadır. Sonuç olarak, TDT üyesi devletler karmaşık jeopolitik dinamikler arasında gezinmek, bir yandan bu dış aktörlerle ilişkilerini dengelerken bir yandan da iç uyumlarını korumaya çalışmak zorundadır. Kamu diplomasisi çabaları, güçlü komşuları yabancılaştırmaktan veya bireysel üye devletlerin jeopolitik çıkarlarını baltalamaktan kaçınmak için dikkatlice kalibre edilmelidir. Bu husus, tüm üye devletlerin destekleyebileceği tutarlı ve birleşik bir kamu diplomasisi stratejisinin geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Fakat TDT üye devletleri arasındaki ortak kültürel ve tarihi bağlar, uyumlu bir kamu diplomasisi anlatısı oluşturmak için güçlü bir temel sağlamaktadır. Türk Dünyası ortak bir dil ailesi, tarihi İpek Yolu'na kadar uzanan zengin bir kültürel miras ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan yüzyıllara dayanan tarihi bağlarla birleşmiştir.²⁵ Türk devletleri ve halkları arasındaki ortak unsurlar, Türk Dünyasının küresel medeniyete katkısını vurgulayan kamu diplomasisi girişimleri için temel teşkil etme potansiyeline sahiptir. TDT bu ortak kültürel anlatıyı teşvik ederek, daha birleşik bir imaj çizebilir ve diplomatik çabalarını güçlendirebilir. TDT'nin kültürel diplomasi potansiyeli özellikle umut vericidir. Üye ülkeler edebiyat, müzik, sanat ve bölgenin zengin tarihini yansıtan mekanlar de dâhil olmak üzere zengin kültürel geleneklere sahiptir. Sergiler, festivaller ve ortak eğitim programları gibi kültürel diplomasi girişimleri ortak kültür varlıklarını tanıtabilir, TDT içinde birlik duygusunu teşvik edebilir ve yurtdışındaki yumuşak gücünü artırabilir. Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Dünyasının kültürel mirasını koruyan ve tanıtan projeleri destekleyerek bu konuda kritik bir rol oynamaktadır.

Birleşik bir kamu diplomasisi stratejisine duyulan ihtiyacı tetikleyen en önemli fırsatlardan biri de küresel çok kutupluluğun yükselişidir.²⁶ Dünyanın tek bir süper gücün hâkim olduğu tek kutuplu sistemden, çok kutuplu bir düzene doğru evrilme sürecini yaşadığı bir ortamda TDT gibi bölgesel örgütler kendilerini önemli oyuncular olarak tanıtmaya fırsatı yakalamış bulunuyorlar. TDT'nin ittifaklar kurması, küresel söylemleri şekillendirmesi, ekonomik kalkınma, barış ve bölgesel güvenlik gibi küresel konulardaki müzakerelerde yer alması bakımından kamu diplomasisi önemli bir araç rolünü üstlenmektedir. Tutarlı bir kamu diplomasisi stratejisi, TDT'nin uluslararası platformlarda sesini daha etkili bir şekilde duyurmasını ve küresel yönetimin şekillendirilmesinde daha aktif bir rol oynamasını sağlayacaktır.

25 Hasan Ali Karasar – Sanat K. Kuşkımbayev, *Türkistan Bütünleşmesi “Merkezi Asya’da Birlik Arayışları 1991-2001”*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 357-358.

26 Charis Vlahos, Dimos Chatzinikolaou ve Badar Alam Iqbal, “New Globalization and Multipolarity: A Critical Review and the Regional Comprehensive Economic Partnership Case,” *Journal of Economic Integration*, 37/3, (2022), s. 460.

Hâlihazırda, TDT kapsamındaki diplomatik ve kültürel mübadele genel olarak Üye Ülkelerin Başkanları, Dışişleri Bakanları ve uygun görülen diğer Bakanların katılımıyla gerçekleşen toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda hayata geçmektedir.²⁷ Bu toplantılar, üye devletler arasında üst düzey diyalog ve dış politika hedeflerinin koordinasyonu için bir platform niteliğindedir. Ayrıca, Türk Dünyası Kültür Günleri ve Türk Akademisi'nin faaliyetleri gibi girişimler bölgenin ortak mirasını ve tarihini tanıtmaktadır. Ancak bu çabalar genellikle dağınıktır ve küresel algılar üzerinde kalıcı bir etki yaratabilecek kadar uyumlu bir çerçevede yürütülmemektedir. Bu yüzden etkin politik sonuçlar elde etmek için TDT'nin daha birleşik ve stratejik bir kamu diplomasisi yaklaşımı geliştirmesi gerekir.

Gelişmiş kamu diplomasisi alanında iş birliğine duyulan ihtiyacı tetikleyen bir diğer kritik faktör TDT'nin küresel sahnede artan görünürlüğüdür. TDT üyesi ülkeler kendi ulusal kültürlerini ve çıkarlarını yurt dışında tanıtmak için çaba sarf etseler de bu girişimler genellikle Türk Dünyası hakkında sürekli bir anlatı oluşturmak için gereken tutarlılık ve koordinasyondan yoksundur. Ortak bir kamu diplomasisi stratejisi, TDT'nin kaynaklarını bir araya getirmesine ve tek bir ses sunmasına olanak tanıyarak mesajının daha geniş ve daha çeşitli bir uluslararası kitleye ulaşmasını sağlayacaktır. Böyle bir strateji aynı zamanda TDT'nin, kolektif kimliklerini tanıtmak için uzun süredir kamu diplomasisinden yararlanan AB ve ASEAN gibi diğer bölgesel örgütlerle daha etkin bir şekilde rekabet etmesine yardımcı olacaktır.

Ortak bir kamu diplomasisi stratejisi TDT için elzemdir. Çünkü bu strateji örgütün ortak kültürel mirasını ve ortak dilini kullanmak bölünmüşlüğü getirdiği zorlukların üstesinden gelmek ve dünyaya birleşik bir imaj sunmak açısından faydalı olacaktır. TDT üye devletlerini birleştiren kültürel ve tarihi bağlar, kamu diplomasisi çabaları için güçlü bir temel oluşturmakta ve örgütün Türk Dünyasının küresel medeniyete katkılarını vurgulayan tutarlı bir anlatı yansıtmasına olanak sağlamaktadır. TDT üyesi devletler, kamu diplomasisi çabalarını koordine ederek, yabancı kamuoylarıyla etkileşimlerinde daha güçlü ve birleşik bir cephe sunabilir ve uluslararası sahnedeki kolektif etkilerini artırabilirler. Ortak kamu diplomasisinin en önemli faydalarından biri de TDT'nin bölgesel bölünmüşlüğü üstesinden gelmesini sağlamasıdır.²⁸ Üye devletler arasındaki siyasi sistem, ekonomik öncelikler ve dış politika hedeflerindeki farklılıklara rağmen, TDT, Türk Dünyasını birleştiren ortak değerleri ve çıkarları vurgulamak için kamu diplomasisini kullanabilir. TDT, ortak kültürel etkinlikler, akademik değişimler ve medya iş birlikleri yoluyla kolektif bir kimlik duygusunu teşvik ederek, üye devletler arasında daha derin bir dayanışma duygusu geliştirebilir. Bu da örgütün küresel forumlarda birleşik bir ses sunma ve uluslararası diplomaside Türk Dünyasının çıkarlarını destekleme kabiliyetini güçlendirecektir.

Kamu diplomasisi aynı zamanda uluslararası medya ve forumlarda görünürlüğü artırma²⁹ ve Türk Dünyası hakkında tutarlı bir anlatı oluşturma aracı da sunmaktadır. Küresel kamuoyunun

27 "Zirveler," Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>. [Erişim tarihi: 03.10.2024].

28 Erdal Bay vd., "Türk Dünyası Birliği' Algısı", *Gazi Akademik Bakış* 11/21, (2017), s. 61.

29 Amelia Arsenault, "Public Diplomacy 2.0", *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy*, ed. Philip Seib, Palgrave Macmillan US, New York 2009, s. 136.

uluslararası ilişkilerin şekillendirilmesinde kritik bir rol oynadığı bir çağda, TDT olumlu ve çekici bir imaj yansıtmak için yabancı kamuoyuyla aktif bir şekilde ilişki kurmalıdır. Kültürel sergiler, eğitim değişim programları ve medya kampanyaları gibi kamu diplomasisi girişimleri, üye devletlerin kültürel zenginliğini, tarihi önemini ve ekonomik potansiyelini vurgulamalarına yardımcı olacaktır. TDT, tutarlı ve ilgi çekici bir anlatı sunarak yumuşak gücünü artırabilir ve kendisini küresel iş birliğinde değerli bir ortak olarak konumlandırabilir. Anlatı oluşturma, olayların, politikaların veya değerlerin belirli bir vizyonunu veya yorumunu teşvik ederek küresel algıları şekillendirmeyi içermektedir.³⁰ TDT için anlatı oluşturmak, olumsuz stereotiplere karşı koymak ve Türk Dünyasına yönelik olumlu bir imaj inşasını geliştirmek açısından çok önemlidir. TDT, eşgüdümlü kamu diplomasisi çabalarıyla üye devletler hakkında küresel anlatıları şekillendirerek, ortak tarihleri, kültürel katkıları ve bölgesel istikrarı desteklemede bu devletlerin oynayacakları rollere vurgu yapacaktır. Bu durum teşkilatın uluslararası meşruiyetini artıracak ve küresel yönetimdeki etkisini güçlendirecektir.

Bölgesel birliği teşvik etmenin ve görünürlüğü artırmanın yanı sıra, ortak kamu diplomasisi TDT'yi daha geniş jeopolitik manzara içinde konumlandırmak için gereklidir. Türk Dünyası stratejik olarak Avrupa, Asya ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında yer almaktadır ve bu da onu küresel ticaret, enerji ve güvenlik konularında kritik bir oyuncu haline getirmektedir. TDT, tutarlı bir kamu diplomasisini kullanarak bölgenin stratejik önemini vurgulayabilir ve kendisini bölgesel ve küresel yönetimde kilit bir aktör olarak tanıtabilir. Bu sadece örgütün diplomatik etkisini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda yabancı yatırımların çekilmesine, ekonomik ortaklıkların güçlendirilmesine ve diğer bölgesel örgütlerle daha fazla siyasi iş birliğinin teşvik edilmesine de yardımcı olacaktır.

Ortak Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Potansiyel Alanları

TDT, bulunduğu geniş coğrafya, uluslararası ilişkiler açısından birbirini tamamlayıcı ülke profilleri ve dayandığı güçlü kültürel temeller itibariyle kamu diplomasisinin farklı kategorilerinde başarılı bir iş birliği çıkarabilecek potansiyele sahiptir. Bunlardan ilk aklı gelenleri ve TDT'nin kültürel ve siyasi hegemonyasını artıracı etkiye sahip olabileceği eğitim diplomasisi, insani yardım ve afet diplomasisi, kültürel diplomasi, medya ve iletişim stratejisi, dış politika koordinasyonu ve diplomasi alanlarıdır. TDT önceliğini bu alanlara taşıyarak kamu diplomasisinin daha farklı kategorilerinde de hedef ülkelerdeki veya bölgelerdeki nüfuzunu yumuşak güç açısından artırma potansiyeli taşımaktadır.

30 Alina Dolea, "Public Diplomacy as Co-Constructed Discourses of Engagement," in *The Handbook of Communication Engagement*, John Wiley & Sons Ltd, 2018, s. 331-345

Eğitim Diplomasisi

Eğitim, uluslararası uzun vadeli ilişkileri, karşılıklı anlayışı ve bilgi mübadelesini teşvik ettiği için kamu diplomasisinin temel taşlarından biridir.³¹ TDT bağlamında, eğitim diplomasisi üye devletler arasında kültürel bağları ve entelektüel iş birliğini geliştirmek için önemli bir platform sunmaktadır. TDT, yükseköğrenim değişimlerine, burslara ve iş birliğine dayalı araştırma girişimlerine odaklanarak bölge içi bağları güçlendirmek ve Türk halklarının ortak mirasını tanıtmak için bir araç olarak eğitimden yararlanabilir. TDT eğitim diplomasisi için potansiyel bir model, AB üye ülkeleri ve ortak ülkeler arasında öğrenci ve akademisyen değişimini kolaylaştıran Avrupa Birliği Erasmus+ Programıdır. Bu program eğitim hareketliliği yoluyla Avrupa kimliğinin ve sınır ötesi anlayışın geliştirilmesine önemli katkıda bulunmuştur.³²

Benzer şekilde, TDT, üye devletlerden öğrenci ve akademisyenlerin birbirlerinin kurumlarında eğitim görmelerini, araştırma yapmalarını ve çalışmalarını sağlayacak bir Türk Eğitim Değişim Programı oluşturabilir ya da mevcut program olan Orhun Süreci (öğrenci ve akademisyen değişim programı) aktif hale getirilebilir. Bu, Türk tarihi, dili ve kültürüne yönelik karşılıklı takdiri derinleştirirken, aynı zamanda ortak bir amaç ve bölgesel kimlik duygusuna sahip geleceğin liderleri ve diplomatlarından oluşan bir nesil yetiştirecektir. Mevcut durumda TDT, 2017 yılında yükseköğretimde akademik değişim programı için Orhun Süreci Değişim Programı'nı devreye sokmuştur.³³ Ancak program mevcut haliyle tamamen işlevsiz görünmektedir. Zira Orhun Süreci kapsamında değişim programına katılımı sağlayacak bir fonun yokluğu en büyük problemler arasındadır. Öte yandan Türkiye'deki bütün üniversitelerin uluslararası ilişkiler ofisleri, tek tek bölümler bazında Erasmus Koordinatörü ataması yaparken ve öğrencilerini bu değişim programına teşvik ederken, Türkiye de dâhil olmak üzere TDT üye ülkelerinin üniversitelerinde Orhun Süreci teşvik edilmemektedir; dolayısıyla, süreç pasif ve işlevsizdir.

Buna ek olarak, TDT Türk çalışmaları konusunda uzmanlaşmış ortak araştırma merkezlerine odaklanmalıdır. Bu merkezler Türk tarihi, dilbilimi, kültürü ve jeopolitiği ile ilgili araştırma projelerinde iş birliği yapmak üzere üye devletlerden akademisyenleri bir araya getirmelidir. Bu tür merkezlerin kurulması sadece bölge içindeki akademik iş birliğini güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türk Dünyası üzerine uluslararası araştırmalar için merkez görevi görerek TDT üye ülkelerinin küresel görünürlüğünü artıracaktır. Eğitim diplomasisinin bir diğer kilit bileşeni olan burs programları, sınır ötesi akademik katılımı teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır.³⁴ TDT

31 Giles Scott-Smith, "Exchange Programs and Public Diplomacy", *Routledge Handbook of Public Diplomacy* Routledge 2020, s. 38-49.

32 Laura C. Ferreira, Pereira and João Mourato Pinto, "Soft Power in the European Union's Strategic Partnership Diplomacy: The Erasmus Plus Programme", *The European Union's Strategic Partnerships*, ed. Laura C. Ferreira-Pereira and Michael Smith, The European Union in International Affairs, Springer International Publishing, Cham 2021, s. 72-74.

33 "Orhun Süreci Değişim Programı," Türk Devletleri Teşkilatı, https://www.turkicstates.org/tr/haberler/orhun-sureci-degisim-programi-basvurulari-devam-etmektedir_1321. [Erişim tarihi: 03.10.2024].

34 Efe Sevin, Emily T. Metzgar ve Craig Hayden, "The Scholarship of Public Diplomacy: Analysis of a Growing Field," *International Journal of Communication*, 22 (2019), s. 4814-4837.

üyeleri ülkelerden uluslararası ilişkiler, Türk çalışmaları ve kamu diplomasisi gibi alanlarda eğitim gören öğrencilere mali destek sağlamak üzere bir Türk Burs Fonu kurulmalıdır. TDT, geleceğin liderlerinin eğitimine yatırım yaparak yumuşak gücünü güçlendirecek ve ortak kültürel mirasının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

İnsani Yardım ve Afet Diplomasisi

İnsani yardım ve afet diplomasisi, TDT bünyesinde ortak kamu diplomasisi faaliyetleri için bir diğer önemli alanı temsil edecektir. Bir örgütün krizlere etkili bir şekilde yanıt verebilme kabiliyeti sadece küresel konumunu güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda üyeleri arasındaki dayanışmayı da pekiştirir.³⁵ TDT için afet diplomasisi, küresel sahnede birlik ve şefkat imajı yansıtabilecek ve iş birliğini teşvik etmek için stratejik bir araç olarak hizmet edebilecek bir potansiyele sahiptir. İnsani yardım ve afet diplomasisi konusunda uluslararası iş birliği yapan çok sayıda başarılı örgüt vardır. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), bölgesel örgütlerin kriz zamanlarında insani yardımı nasıl koordine edebileceğine dair bir örnek sunmaktadır. KİK, afet yardımı ve insani yardım misyonlarında önemli bir rol oynamakta, bölgesel ve uluslararası acil durumlara müdahale etmek için üye ülkeler arasında kaynakları seferber etmektedir.³⁶ TDT de benzer bir yaklaşım benimseyerek Türk Cumhuriyetlerinde de doğal afetlere, insani krizlere ve halk sağlığı acil durumlarına ortak müdahaleyi koordine edebilecek bir “Türk İnsani Yardım Görev Gücü” oluşturmalıdır. Bu görev gücü, özellikle doğal afetlere veya çatışmalara eğilimli bölgelerde, afet sonrası yeniden yapılanma çabaları ve koordineli sağlık diplomasisi gibi ortak afet yardım girişimlerini kolaylaştırabilecektir. Buna ek olarak, TDT krizden etkilenen bölgelere acil yardım sağlayan insani yardım misyonları düzenleyebilecek ve örgütün temelini oluşturan kolektif dayanışma ve iş birliği değerlerini teşvik edebilecektir. Bu aynı zamanda TDT’nin uluslararası insani yardım çevrelerindeki güvenilirliğini artıracak ve küresel barış ve güvenliğe olan bağlılığını gösterecektir.

Kültürel Diplomasi

Kültürel diplomasi, uluslararası köprüler kurmanın ve bir bölgenin yumuşak gücünü artırmanın en etkili yollarından biridir.³⁷ Zengin kültürel mirası ve ortak dilsel kökleri ile TDT, Türk Dünyasının uyumlu bir imajını yansıtmak için kültürel diplomasiyi kullanmak için iyi bir konuma sahiptir. Ortak kültürel girişimler, Türk Dünyasının küresel kültüre katkılarını teşvik ederken üye devletler arasında ortak kimliği güçlendirebilecektir. Kültürel diplomasi de devletlerarası örgütleri ahenk içinde yürütmeyi başardığında önemli başarılar elde ettiği bir kamu

35 Olga Bogatyreva, “Humanitarian Diplomacy: Modern Concepts and Approaches,” *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92/14, (December 2022), s. 1349-1366.

36 Ghassan Elkhoulout – Sansom Milton, “The Evolution of the Gulf States as Humanitarian Donors,” *Third World Quarterly*, (July 10, 2023), s. 1-20.

37 Jack T. Lee, “Soft Power and Cultural Diplomacy: Emerging Education Hubs in Asia,” *Comparative Education*, 51/3, (July 3, 2015), s. 353-374.

diplomasisi türüdür. Örneğin ASEAN, kültür turizmini, mirasın korunmasını ve bölgesel kimlik inşasını teşvik eden kültürel değişim girişimleriyle kültürel diplomasi için değerli bir model sunmaktadır.³⁸ Benzer şekilde, TDT Türk Dünyasının sanat, müzik, edebiyat ve geleneklerini kutlayan “Türk Kültür Festivalleri” düzenleyebilir. Bu festivaller üye ülkeler arasında dönüşümlü olarak düzenlenerek her ülkenin kendine özgü kültürel mirasını sergilemesine ve aynı zamanda bölgeyi birbirine bağlayan ortak noktaların vurgulamasına imkân tanıyabilir.

Önerilebilecek bir diğer girişim de TDT üyesi ülkeler arasındaki tarihi ve kültürel bağları vurgulayan ortak müzelerin veya gezici sergilerin kurulmasıdır. Bu kültürel diplomasi çabaları, tarihsel olarak Türk Dünyasını diğer bölgelere bağlayan İpek Yolu gibi eski ticaret yollarının yeniden canlandırılmasına odaklanacaktır. TDT, ortak tarihi anlatıları vurgulayarak, turizmi, kültürel alışverişi ve ekonomik iş birliğini teşvik edebilir ve Doğu ile Batı arasında bir köprü olma rolünü daha da sağlamlaştırabilir. Türk dilinin tanıtımı da kültürel diplomasi için bir diğer kilit unsurdur. Üye ülkeler arasında Türk dillerinin öğretilmesi ve dilbilim çalışmalarının uluslararası düzeyde teşvik edilmesi için koordineli bir çaba gösterilmesi, karşılıklı anlayışı artıracak ve bölgenin dilsel çeşitliliğini koruyacaktır. Bu tür girişimler, dil enstitülerinin kurulmasını yanı sıra ortak kültürel kimlik duygusunu geliştirmek için Türk dillerinde ortak medya yapımlarını da içermelidir.

Medya ve İletişim Stratejisi

Medya, kamuoyunu şekillendirmek için güçlü bir araçtır ve uluslararası arenada TDT'nin olumlu bir imajını yansıtmak için birleşik bir medya stratejisi elzemdir. TDT üye devletleri medya üretimi ve iletişim stratejileri konusunda iş birliği yaparak küresel sahnedeki görünürlüklerini ve etkilerini artırmaya çalışmalıdır. Belgesellerden haber programlarına kadar uzanan ortak medya içeriklerinin oluşturulması, Türk Dünyası ve küresel meselelerdeki rolü hakkında tutarlı bir anlatı sunulmasına yardımcı olma potansiyeli taşımaktadır. Bu anlamda TDT'ye medya iş birliği için değerli bir model, Avrupa ülkeleri arasında sınır ötesi medya iş birliğini teşvik eden Avrupa Yayın Birliği (EBU) olabilir.³⁹ TDT, kendi Türk Yayın Ağını kurarak üye devletlerin haber, kültürel program ve eğitim içeriklerini hem bölgesel hem de küresel izleyicilerle paylaşabilecekleri bir platform sağlayabilir. Bu medya ağı, TDT'nin kültürel ve siyasi başarılarının sergilenmesini sağlarken, Türk Dünyasının önemi hakkında uluslararası kamuoyunda daha fazla anlayış geliştirecektir. TDT, kendi medya organlarını oluşturmanın yanı sıra, faaliyetlerinin medyada daha fazla yer alması için uluslararası medya kuruluşlarıyla ortaklıklara öncelik vermelidir. Uluslararası yayın kuruluşlarıyla ortak projelerin yanı sıra ortak medya eğitim programlarının oluşturulması, TDT'ye küresel medya pazarlarındaki erişimini ve etkisini genişletme fırsatı

38 Ratih Indraswari Ma, “Cultural Diplomacy in ASEAN: Collaborative Efforts,” *International Journal of Social Science and Humanity*, 5/4 (2015), s. 394; David Ocón, “Cultural Diplomacy and Co-Operation in ASEAN: The Role of Arts and Culture Festivals,” *The Hague Journal of Diplomacy*, 17/2, (2021), s. 277-305.

39 Barry Turner, “European Broadcasting Union (EBU),” *The Statesman's Yearbook: The Politics, Cultures and Economies of the World 2004*, 2003, s. 74-74; Bülent Küçükdoğan, “Avrupa Yayın Birliği (EBU),” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6 (2012), s. 175-201.

sunacaktır. TDT, kendi anlatısını kontrol ederek ve küresel medya platformlarıyla aktif bir şekilde etkileşim kurarak olumsuz klişelere karşı koyabilir ve bölgenin daha doğru ve olumlu imajını teşvik edebilir.

Dış Politika Koordinasyonu ve Diplomasi

Dış politika koordinasyonu kamu diplomasisinin kritik bir unsurudur. Zira bu tür koordinasyon girişimleri, bölgesel örgütlerin önemli uluslararası meselelerde ortak bir duruş sergilemesine olanak tanımaktadır. TDT için dış politika koordinasyonu, üye devletlerin diplomatik çabalarının örgütün daha geniş hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamaya yardımcı olabilecek ve çok taraflı forumlarda ve uluslararası örgütlerde etkisini artırabilecektir. Avrupa Birliği ve Nordik Konseyi bölgesel örgütlerin etkilerini artırmak için dış politikayı nasıl koordine edebileceklerine dair değerli örnekler sunmaktadır. Her iki kurum da üye devletlerin ekonomik iş birliği, güvenlik ve çok taraflılık gibi konularda birleşik bir cephe oluşturmalarını sağlayacak mekanizmalar kurmuştur. TDT, üye devletlerin kilit uluslararası konulardaki pozisyonlarını uyumlu hale getirmekten ve TDT'yi küresel forumlarda kolektif bir varlık olarak temsil etmekten sorumlu olacak bir “Dış Politika Koordinasyon Konseyi” oluşturarak bu modeli takip etmelidir. Bu Konsey çok taraflılık, güvenlik iş birliği ve ekonomik diplomasi gibi konularda ortak pozisyonlar oluşturmaya odaklanabilir. Üye devletlerin bu konularda tek bir sesle konuşmasını sağlayarak TDT'nin Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütler nezdindeki güvenilirliğini ve etkisini artırabilecektir. Ayrıca, koordineli dış politika çabaları, TDT'nin diğer bölgesel örgütlerle ilişkilerini güçlendirmesine ve karşılıklı çıkar alanlarında daha fazla diyalog ve iş birliğini teşvik etmesine olanak tanıyacaktır.

Diğer Bölgesel Birliklerde Stratejik Kamu Diplomasisi ve TDT İçin Çıkarımlar

TDT, bölgesel ve küresel ölçekte etkili iş birliği örgütü olma kapasitesine sahip bir organizasyondur. TDT'nin mevcut potansiyelini ve nüfuz alanını geliştirmek için kamu diplomasisi boyutunu güçlendirmek son derece önemlidir. Bunun için ise dünyada benzer örgütlerin başarılı kamu diplomasisi politikaları, TDT için bir pusula rolü oynayacaktır. Bu örgütlere Avrupa Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyini örnek gösterebiliriz.

Avrupa Birliği, Avrupa kimliğini ve değerlerini üye ülkelerde ve ötesinde tanıtmak için eğitim, kültür ve medya stratejilerinden başarıyla yararlanan bölgesel kamu diplomasisi için yaygın bir model olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ AB'nin Erasmus+ Programı, eğitim diplomasisinin karşılıklı anlayışı ve bölgesel entegrasyonu nasıl teşvik edebileceğinin en iyi örneğidir. Bu

40 Weiqing Song – Evangelos Fanoulis, “Global Perspectives on European Union Public Diplomacy: An Introduction,” *Journal of Contemporary European Studies*, 31/1 (2023), s. 1-7.

program sayesinde milyonlarca öğrenci ve akademisyen yurtdışında eğitim alma fırsatı bulmuş, fikir alışverişini teşvik etmiş ve ortak bir Avrupa kimliğini güçlendirmiştir.⁴¹ TDT, Türk tarihi, dili ve kültürünün incelenmesini teşvik eden benzer eğitim değişim programları oluşturarak bu modeli örnek almalıdır.

Kültürel diplomasi alanında AB, sanat ve yaratıcı endüstrilerde sınır ötesi iş birliğini destekleyen Yaratıcı Avrupa gibi programlar uygulamaktadır. AB ayrıca, Avrupa çapında medya iş birliği için bir platform sağlayan Avrupa Yayın Birliği ile örneklenen güçlü bir medya stratejisi geliştirmiştir.⁴² TDT, Türk Dünyasının ortak mirasını vurgulayan kendi sınır ötesi medya platformlarını ve kültürel girişimlerini oluşturmak için bu örneklerden yararlanmalıdır. TDT, eğitim, kültür ve medya alanlarında iş birliğini teşvik ederek yumuşak gücünü artıracak ve üye devletler arasında kolektif kimlik duygusunu teşvik edebilecektir. TDT'nin AB'den öğrenebileceği önemli bir ders de kurumsal kapasite geliştirmedir. AB'nin kamu diplomasisindeki başarısı büyük ölçüde, üye devletlerin çabalarını etkili bir şekilde koordine edebilmelerini sağlayan iyi gelişmiş kurumlarından kaynaklanmaktadır. TDT, kamu diplomasisi için güçlü kurumsal çerçeveler inşa ederek üye devletlerinin birlikte uyumlu bir şekilde çalışmasını ve dünyaya birleşik bir imaj yansıtmasını sağlamalıdır.

ASEAN, özellikle kültürel diplomasi ve bölgesel kimlik inşası alanlarında TDT için bir başka değerli vaka çalışması sunmaktadır. ASEAN, kültür turizmini ve mirasın korunmasını teşvik eden ASEAN Kültürel Değişim gibi girişimler aracılığıyla ortak kimlik duygusunu başarılı bir şekilde desteklemiştir.⁴³ ASEAN gibi TDT de Türk Dünyasının zengin geleneklerini vurgulayan festivaller ve sergiler gibi sınır ötesi kültürel girişimler düzenleyerek ortak tarih ve kültürünü tanıtmalıdır. ASEAN'ın diplomasisine yön veren temel ilkelerden biri, üye devletlerin iç işlerine karışmama taahhüdüdür. Bu ilke ASEAN'ın bölgesel iş birliğini teşvik ederken iç bütünlüğünü korumasını sağlamıştır.⁴⁴ TDT de benzer bir yaklaşım benimseyerek kamu diplomasisi girişimlerinin ortak hedefleri teşvik ederken üye devletlerin egemenliğine saygı göstermesini sağlamalıdır. Bu bağlamda teşkilat, ulusal egemenlik ile bölgesel iş birliğini dengeleyerek etkisini artırabilir. ASEAN'ın medya diplomasisine yaklaşımı da TDT için değerli içgörüler sunmaktadır. ASEAN, Güneydoğu Asya hakkında tutarlı bir anlatıyı teşvik etmek için medya platformlarını kullanmış ve bölgenin ekonomik kalkınmasını, kültürel çeşitliliğini ve

41 Laura C. Ferreira-Pereira ve João Mourato Pinto, "Soft Power in the European Union's Strategic Partnership Diplomacy: The Erasmus Plus Programme," *The European Union's Strategic Partnerships*, ed. Laura C. Ferreira-Pereira ve Michael Smith, The European Union in International Affairs, Springer International Publishing, Cham 2021, s. 69-94.

42 Mai'a K. Davis Cross, "Conceptualizing European Public Diplomacy," *European Public Diplomacy*, ed. Mai'a K. Davis Cross and Jan Melissen, Palgrave Macmillan US, New York 2013, s. 1-11.

43 Muhammad Rizky Andis Rafaldhanis, Yunita Fajarani ve Arya Dimas Kartanapura, "Enhancing Cross-Cultural Understanding Among ASEAN Youth," *Jurnal Alternatif-Jurnal Ilmu Hubungan Internasional*, 14/2 (2023), s. 80.

44 Robin Ramcharan, "ASEAN and Non-Interference: A Principle Maintained," *Contemporary Southeast Asia*, (2000), s. 60-88; Eric Corthay, "The ASEAN Doctrine of Non-Interference in Light of the Fundamental Principle of Non-Intervention," *APLPJ*, 17 (2015), s. 1.

siyasi istikrarını vurgulamıştır.⁴⁵ TDT de bölgenin stratejik önemini, kültürel zenginliğini ve Doğu ile Batı arasındaki köprü rolünü vurgulayarak benzer anlatıları teşvik etmek için kendi medya platformlarını geliştirebilir.

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), bölgesel örgütlerin insani yardım, kriz yönetimi ve dış politikada koordineli diplomasiyi nasıl kullanabileceklerine dair ilgi çekici bir örnek sunmaktadır. KİK, insani yardım çabalarını koordine ederek doğal afetler ve çatışmalar gibi bölgesel krizlere müdahale etmek için üye devletleri başarılı bir şekilde harekete geçirmiştir. Bu durum, kriz zamanlarında bölgesel iş birliğinin önemini ortaya koymakta ve TDT'nin izleyebileceği bir model sunmaktadır. Dış politika koordinasyonu açısından KİK, üye devletlerinin siyasi çeşitliliğine rağmen birleşik bir dış imaj yansıtmayı başarmıştır. Bu durum, özellikle KİK devletlerinin krizdeki ülkelere yardım sağlamak için iş birliği yaptığı insani diplomasi alanında kendini göstermiştir. TDT de dış politika ve insani yardım çabalarını koordine etmek için mekanizmalar kurarak benzer bir yaklaşım benimsemeli ve uluslararası sahnede birleşik bir cephe sunmalıdır. KİK'in bölgesel istikrara verdiği önem, TDT için bir başka önemli örnek sunmaktadır. KİK, kolektif güvenlik ve kriz yönetimine odaklanarak bölgesel örgütlerin barış ve istikrarın korunmasında kritik bir rol oynayabileceği fikrini pekiştirmiştir.⁴⁶ TDT, tıpkı KİK'in sahip olduğu yaklaşıma benzer şekilde, bölgesel güvenlikte iş birliğini teşvik ederken üye devletlerin terörizm, sınır ötesi suçlar ve çevresel felaketler gibi sorunlarla ilgili çalışmalarını sürdürmelidir.

Burada bahsi geçen üç örnek, TDT'nin stratejik kamu diplomasisi girişimleri yoluyla etkisini arttırmak için büyük bir potansiyele sahip olması açısından yol gösterici olabilir. TDT, eğitim diplomasisi, insani yardım, kültürel tanıtım, medya stratejisi ve dış politika koordinasyonu gibi kilit alanlara odaklanarak, üye devletler arasında daha güçlü bağlar kurmalı ve küresel sahnede olumlu ve uyumlu bir imajı teşvik etmelidir. AB, ASEAN ve KİK gibi karşılaştırmalı örneklerden çıkarılan dersler, bölgesel örgütlerin yumuşak güçlerini arttırmak, iç uyumlarını sağlamak ve dünyaya birleşik bir anlatı yansıtmak için kamu diplomasisinden nasıl yararlanabileceklerine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Doğru stratejiler uygulandığı takdirde TDT küresel diplomaside öncü bir ses haline gelebilecektir. Bu stratejiler sonucunda TDT Türk Dünyasına ilişkin uluslararası algıları şekillendirerek, ortak değer ve çıkarları destekleyebilecektir.

TDT İçin Ortak Kamu Diplomasisi Faaliyetleri Yürütmenin Zorlukları ve Avantajları

TDT için ortak kamu diplomasisi projeksiyonu, bazı temel zorlukları ve avantajları beraberinde getirmektedir. Zira TDT üyesi ülkelerin siyasal yapılarından ve siyasal kültürlerinden kaynaklı

45 Anak Agung Mia Intenilia, Putri Ekaresty Haes ve Gede Suardana, "Utilizing Digital Platforms for Diplomacy in ASEAN: A Preliminary Overview," *Journal of Communication Studies and Society*, 1/1 (2022), s. 1-7.

46 Amira Ahmed Elsayed Abdelkhalek, "The Role of Gulf Cooperation Council in Conflict Management, 1981-2019: A Comparative Study," *Contemporary Review of the Middle East*, 9/1 (2022), s. 99-115.

bazı farklılıklar vardır. Bu ülkelerin öncelikleri, uluslararası ilişkilerdeki paydaşları, potansiyel dost ve düşmanları farklılık arz edebilmektedir. Ancak zorluklara rağmen bu ülkelerin bir araya geldiğinde elde edeceği önemli avantajlar da olacaktır. Bu bölüm, TDT açısından bahsi geçen zorluk ve avantajlara değerlendirmektedir.

TDT bünyesinde önemli bir iş birliği potansiyeli bulunmasına rağmen, ortak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmenin zorlukları da yok değildir. En acil sorunlardan biri üye devletlerin siyasi heterojenliğidir. TDT, demokrasi algısı, kültür ve pratiği bakımından farklı devlet ve ulusları içermektedir. Siyasi yapılar ve yönetimdeki farklılıklar, her üye devletin her zaman uyumayabilecek farklı iç ve dış politika önceliklerine sahip olması nedeniyle, birleşik bir kamu diplomasisi stratejisi oluşturmanın önünde engeller yaratacaktır. Bu siyasi heterojenlik, uyumlu mesajların ve eşgüdümlü diplomatik çabaların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Siyasi çeşitliliğe ek olarak, TDT üye devletleri arasındaki dış politika öncelikleri de önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye bir NATO üyesidir ve Avrupa, Orta Doğu ve daha geniş bir İslam Dünyası ile angajmanı içeren stratejik hedefleri vardır. Buna karşılık, Kırgızistan ve Kazakistan gibi Türkistan devletleri Rusya ve Çin gibi komşu güçlerle istikrarlı ilişkiler sürdürmeye odaklanma eğilimindedir ve genellikle Batılı kurumlarla açık siyasi ittifaklardan kaçınmaktadır. Bu farklı dış politika çıkarları, TDT üyelerinin bir yandan örgütün kolektif çıkarlarına hitap ederken diğer yandan üye devletlerin kendilerine özgü önceliklerine saygı gösteren bir kamu diplomasisi stratejisi oluşturmalarını zorlaştırabilecektir.

TDT üyeleri arasındaki kültürel farklılıklar ince de olsa zorluklar yaratmaktadır. Türk dil ailesi ve tarihi bağlarla birleşmiş olsalar da TDT ülkeleri arasında coğrafya, din ve siyasi geçmişten etkilenen belirgin kültürel farklılıklar vardır. Örneğin, Türkiye'nin daha laik siyasi ortamı, Türkistan'ın bazı bölgelerinde yaygın olan İslami geleneklerle tezat oluşturmaktadır. Bu tezatlar ulusal kimliklerinin farklı yönlerini vurgulama zarureti doğururken, kamu diplomasisi yoluyla birleşik bir kültürel anlatı sunma çabalarını zorlaştırabilir.

Tüm bu zorluklara rağmen, TDT çerçevesinde ortak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmenin önemli avantajları vardır. En belirgin avantaj, üye devletleri birbirine bağlayan ortak Türk dili, kültürü ve tarihi bağlara dayanan ortak kimliktir. Bu ortak unsurlar, özellikle kültürel diplomasi ve eğitim değişimleri alanlarında iş birliği çabaları için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Dilsel ve kültürel ortaklıklar, TDT içinde birlik duygusunu teşvik etmek ve uluslararası kitlelere tutarlı, çekici bir Türk Dünyası imajı sunmak için etkili bir şekilde kullanılabilir. Bu ortak kimlik, TDT'nin ulusal sınırları aşan kolektif bir anlatıya ulaşmasını sağlayabilmesi bakımından güçlü bir kamu diplomasisi aracıdır. Bir diğer önemli avantaj ise üye ülkelerin stratejik öneme haiz jeopolitik konumudur. Türk Dünyasını hem Doğu hem de Batı medeniyetlerine bağlayan İpek Yolu'nun tarihi mirası, bölgenin ticaret, kültür ve diplomasi merkezi olarak rolünü vurgulayan ortak kamu diplomasisi girişimleriyle yeniden canlandırılabilir. TDT, kendisini Avrupa ve Asya arasında bir bağlayıcı olarak konumlandırarak uluslararası diplomasideki önemini artırabilir.

Son olarak, ortak kamu diplomasisi faaliyetleri tüm TDT üye ülkelerine karşılıklı fayda sağlayacaktır. Kaynakların mobilizasyonu ve diplomatik çabaların koordinasyonu sayesinde üye devletlerin uluslararası görünürlüğünü ve yumuşak gücünü artırabilmek mümkündür. Koordineli kamu diplomasisi çabaları, TDT üye devletlerinin kültürel, ekonomik ve siyasi başarılarını güçlendirmeye yardımcı olarak onları uluslararası ortaklar ve yatırımcılar için daha cazip hale getirebilecektir.

Türk Devletleri Teşkilatı için Kamu Diplomasisi Stratejisi Önerileri

TDT'nin ortak bir kamu diplomasisi anlayışına geçebilmesi, bu çalışma kapsamında beş temel öneriyi içermektedir. Bunlar kamu diplomasisinin kurumsallaştırılması, eğitim ve kültür kurumlarından yararlanma, kapsamlı bir medya stratejisi oluşturmak, uluslararası kurumlarla etkileşim ve uzun vadeli stratejik ortaklıkların sürdürülmesi şeklinde sıralanabilir.

Kamu Diplomasisinin Kurumsallaştırılması

TDT'nin küresel ölçekte etkin bir şekilde kamu diplomasisi yürütebilmesi için kamu diplomasisi çabalarının kurumsallaştırılması öncelikli öneme sahiptir. Tavsiye edilen ilk adım, TDT Sekreteryası bünyesinde bir "Kamu Diplomasisi Koordinasyon Birimi"nin kurulmasıdır. Bu birim, kamu diplomasisi faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemekten sorumlu olmalı, üye devletlerin çabalarının uyumlu olmasını ve örgütün birleşik bir anlatı sunmasını sağlamalıdır. Birim ayrıca uluslararası medya, kültür kurumları ve yabancı kamuoylarıyla ilişkileri yönetmeli, tüm iletişim ve sosyal yardım faaliyetleri için merkezi organ olarak hareket etmelidir. Bir Kamu Diplomasisi Koordinasyon Biriminin oluşturulması, kamu diplomasisinin bir dizi geçici girişimden ziyade TDT içinde stratejik bir öncelik olarak ele alınmasını sağlayacaktır. Bu birim kapsamlı bir kamu diplomasisi stratejisi geliştirmek, ölçülebilir hedefler belirlemek ve zaman içinde kaydedilen ilerlemeyi takip etmekle görevlendirilmeli, ayrıca diplomatik mesajların tutarlı olmasını ve TDT'nin daha geniş hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamak için üye devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla yakın iş birliği içinde çalışmalıdır. Kamu diplomasisinin bu şekilde kurumsallaştırılması, TDT'ye küresel kitlelerle etkili bir şekilde iletişim kurmak için gerekli kapasite ve uzmanlık desteği sağlayacaktır.

Eğitim ve Kültür Kurumlarından Yararlanma

TDT için bir diğer öneri, eğitim ve kültür diplomasisini teşvik etmek için "Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı" gibi mevcut eğitim ve kültür kurumlarından yararlanmaktır. Akademik araştırma ve eğitime odaklanan Türk Akademisi, TDT üyesi ülkeler arasında eğitim mübadelesi ve araştırma iş birliklerini teşvik etmek için ideal bir konuma sahiptir. TDT, Türk Dünyasının dört bir yanından akademisyenleri, öğrencileri ve eğitimcileri bir araya getiren girişimleri destekleyerek bölgedeki entelektüel ve kültürel bağları güçlendirmeli ve yumuşak

gücünü artırmalıdır. Yükseköğrenim değişimlerini teşvik etmenin yanı sıra TDT, Türk tarihi, dili ve jeopolitiği gibi ortak ilgi alanlarına odaklanan ortak araştırma projelerini desteklemelidir. Bu araştırma iş birlikleri, TDT bölgesindeki üniversitelerde “Türk Çalışmaları Merkezleri”nin kurulması yoluyla kolaylaştırılabilir ve Türk Dünyasının ortak mirasının ve çağdaş zorluklarının daha derinlemesine anlaşılmasını teşvik eden akademik mükemmellik merkezleri oluşturulabilir. TDT ayrıca üye devletlerden uluslararası ilişkiler, kamu diplomasisi ve kültürel çalışmalarla ilgili alanlarda ileri derece eğitim gören öğrencileri desteklemek için burs programları oluşturmalıdır. Türk Kültür ve Miras Vakfı ayrıca kültürel diplomasi çabalarında, özellikle de Türk kültürünü küresel ölçekte tanıtan kültürel festivaller, sergiler ve sanat iş birliklerinin düzenlenmesinde merkezi rol oynamalıdır. Bu girişimler, üye devletler arasındaki tarihi bağlantıları vurgulayan ortak müzeleri veya gezici sergileri içermelidir. TDT, kültürel kurumlarından yararlanarak bir yandan bölgenin yurtdışındaki kültürel etkisini artırırken diğer yandan da ortak kimlik duygusunu geliştirmelidir.

Kapsamlı Bir Medya Stratejisi Oluşturmak

Medya ve iletişim, kamu diplomasisinde hayati bir rol oynamaktadır ve TDT, küresel sahnede tutarlı bir anlatı yansıtmak için kapsamlı bir medya stratejisi geliştirmelidir. Üye devletlerin haberleri, kültürel programları ve politika tartışmalarını hem bölgesel hem de uluslararası izleyicilerle paylaşmaları için bir platform sağlayan “Türk Yayın Ağı”nın kurulması kilit bir öneridir. Bu ağ, Türk kültürünü, dilini ve ortak siyasi çıkarlarını tanıtmak için bir araç olarak hizmet edebilir ve böylece TDT’nin yumuşak gücünü artırabilir. TDT, kendi medya organlarını oluşturmanın yanı sıra, büyük uluslararası medya kuruluşlarıyla ortaklıklara öncelik vermelidir. Bu ortaklıklar, Türk Dünyasının küresel tarihe ve çağdaş uluslararası meselelere katkılarını vurgulayan belgeseller, haber programları, kültürel değerleri konu alan ortak yapımları içermelidir. TDT, uluslararası medya ile iş birliği yaparak faaliyetlerinin ve başarılarının medyada geniş bir şekilde yer almasını sağlamalı ve Türk Dünyası hakkındaki küresel anlatıların kuruluşun değerlerini ve hedeflerini yansıtacak şekilde şekillendirilmesine yardımcı olmalıdır. TDT ayrıca medya stratejisinin bir parçası olarak sosyal medya ve dijital diplomasiye de yatırım yapmalıdır. Dijital platformların kamuoyunu şekillendirmedeki öneminin artmasıyla birlikte, TDT Twitter (X), Facebook, Instagram ve YouTube gibi platformlarda güçlü bir varlığa sahip olmalıdır. “Kamu Diplomasisi Koordinasyon Birimi” bu platformların yönetiminden, genç kitlelerin ilgisini çeken ve TDT’nin birlik, iş birliği ve kültürel gurur vizyonunu destekleyen yüksek kaliteli dijital içeriğini üretmekten sorumlu olmalıdır.

Uluslararası Kurumlarla Etkileşim

Uluslararası kuruluşlarla etkileşim, TDT’nin kamu diplomasisi stratejisinin bir diğer önemli unsuru olmalıdır. TDT UNESCO, Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel kurumlarla ortaklıklar geliştirerek kültür ve eğitim diplomasisi çabalarını güçlendirmeli ve daha

fazla uluslararası meşruiyet kazanmalıdır. Örneğin UNESCO ile çalışmak, üye devletlerin dünya mirasına katkıda bulunmalarını ve bölgenin kültürel ve doğal simgelerini koruyup kollayan ortak girişimleri teşvik etmelerini sağlayabilecektir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler ve ajanslarıyla iş birliği, TDT'nin küresel yönetimde, özellikle de eğitim, sağlık ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili alanlarda daha aktif rol almasını sağlayabilecektir. Böylece TDT uluslararası kalkınma girişimlerinde kilit bir ortak olarak küresel konumunu güçlendirecek ve Avrasya bölgesinde barış ve güvenliğın teşvik edilmesine katkıda bulunacaktır.

Uzun Vadeli Stratejik Ortaklıkların Sürdürülmesi

TDT'nin kamu diplomasisi çabalarını sürdürebilmesi için başta Avrupa Birliği, ASEAN ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) olmak üzere diğer bölgesel örgütlerle uzun vadeli stratejik ortaklıklar kurması gerekmektedir. Bu örgütler, TDT'nin diplomatik çabalarını nasıl koordine edeceği, iç uyumu nasıl sağlayabileceği ve birleşik bir dış imajı nasıl inşa edeceği konusunda değerli modeller sunmaktadır. TDT, bu bölgesel örgütlerle yakın mesai halinde olmalı, onların deneyimlerinden çıkarımlar elde etmeli ve kamu diplomasisi alanındaki en iyi uygulamaları hayata geçirmelidir. Bu doğrultuda geliştirilecek bir iş birliği alanı AB, ASEAN ve KİK ile ortak kültürel ve eğitim girişimlerini içermelidir. Bu girişimler kültürel değişimleri, akademik iş birliklerini, ortak değer ve çıkarları vurgulayan medya projelerini içermelidir. Örneğin, TDT, Türk Dünyası ve Avrupa arasında öğrenci değişimi fırsatları yaratmak için AB'nin Erasmus+ Programı ile birlikte çalışmalı veya bölgeler arası anlayışı teşvik eden kültürel festivaller için ASEAN ile ortaklık kurmalıdır. TDT, Doğu ve Batı arasında bir köprü rolünü vurgulayan kamu diplomasisi girişimlerinde bulunarak, kendisini küresel diplomasi ve ekonomik kalkınmada kilit bir oyuncu olarak konumlandırabilecektir. Bu yöndeki çalışmalar TDT'nin diplomatik erişimini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Türk Dünyasının uzun vadeli istikrar ve refahına da katkıda bulunacaktır.

Dolayısıyla TDT, ortak kamu diplomasisi faaliyetlerinin stratejik olarak uygulanması yoluyla küresel diplomaside önemli bir güç olma potansiyeline sahiptir. Teşkilat kamu diplomasisini kurumsallaştırarak, eğitim ve kültür kurumlarından yararlanarak, kapsamlı bir medya stratejisi oluşturarak, uluslararası örgütlerle ilişki kurarak ve uzun vadeli ortaklıklar sürdürerek yumuşak gücünü ve uluslararası görünürlüğünü önemli ölçüde artırabilecektir. Siyasi heterojenlik, tarihi gerilimler ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan zorluklar, TDT'nin ortak kimliğine ve stratejik konumlanmasına odaklanmakla aşılabilecektir. Bu çabalar sayesinde TDT, küresel kitlelere Türk Dünyasının birleşik bir imajını sunarak barışı, iş birliğini ve kültürel gururu teşvik edebilir.

Sonuç

Bu çalışma boyunca, birleşik bir kamu diplomasisi stratejisine duyulan kritik ihtiyaç incelenmiş, böyle bir girişimin doğasında var olan zorluklar ve avantajlar ele alınmış ve TDT'nin

küresel kamu diplomasisine etkin bir şekilde katılma kapasitesini güçlendirmek için önerilerde bulunulmuştur.

İlk olarak, sunulan tavsiyeler kamu diplomasisinin TDT çerçevesinde kurumsallaştırılmasının önemini vurgulamaktadır. Özel bir “Kamu Diplomasisi Koordinasyon Birimi”nin kurulması, kamu diplomasisinin bir dizi münferit faaliyet olarak değil, tüm üye devletler genelinde sürekli ve stratejik bir çaba olarak ele alınmasını sağlayacaktır. Bu birim kamu diplomasisi çabalarının koordinasyonunu denetleyecek, mesajlarda tutarlılık sağlayacak ve üye devletler arasında daha fazla iş birliğini teşvik edecektir. Bunun dışında önerilen birim, kamu diplomasisi için resmi bir kurumsal yapı oluşturarak, TDT girişimlerini düzene sokabilir ve uluslararası topluma etkili bir şekilde uyumlu ve çekici bir imaj yansıtabilir.

İkinci olarak, Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi eğitim ve kültür kurumlarından yararlanmak, TDT’nin yumuşak gücünü artıracaktır. Öğrenci değişimleri, burs programları ve ortak araştırma merkezleri gibi eğitim diplomasisi girişimleri, Türk Dünyasının zengin mirasını küresel çapta tanıtırken, TDT üyeleri arasındaki entelektüel ve kültürel bağları güçlendirecektir. Ortak müzeler, sergiler ve festivaller aracılığıyla kültürel diplomasinin teşvik edilmesi, TDT’nin kendine özgü kimliğini uluslararası kitlelere yansıtmasını sağlayacak, karşılıklı anlayış ve takdiri teşvik edecektir. Bu girişimler sadece bölge içi dayanışmayı güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel düzeyde üye devletlerin küresel toplumla daha güçlü ilişkiler kurmasına yardımcı olur.

Kapsamlı bir medya stratejisinin geliştirilmesi, TDT’nin Türk Dünyası hakkındaki küresel anlatıları şekillendirmesine olanak tanıyacak bir diğer tavsiyedir. Bir Türk Yayın Ağı kurulması ve uluslararası medya kuruluşlarıyla ilişkiler geliştirilmesi, TDT’nin küresel söylemde sesini yükseltmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca TDT, dijital platformlara ve sosyal medyaya yatırım yaparak genç nesillerle ve daha geniş küresel kitlelerle doğrudan iletişim kurabilir. Bilgi çağında medya ve iletişim, algıları şekillendirmek için vazgeçilmez araçlardır ve iyi hazırlanmış bir medya stratejisi, TDT’nin imajını etkin bir şekilde yönetmesini ve uluslararası kamuoyunu etkilemesini sağlayacaktır.

Önerilen kamu diplomasisi stratejisinin bir diğer önemli ayağı da uluslararası kurumlarla ilişkilerin derinleştirilmesidir. TDT, UNESCO ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlarla ortaklıklar kurarak kültürel diplomasi çabalarını daha da meşrulaştırmalı ve kendisini küresel yönetime katkıda bulunan önemli bir kuruluş olarak konumlandırmalıdır. Bu ortaklıklar sadece TDT’nin uluslararası forumlardaki görünürlüğünü artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Türk Dünyasının kültürel, eğitimsel ve kalkınmaya yönelik katkılarını sergilemek için platformlar sunacaktır. Ayrıca, uluslararası örgütlerle sürekli etkileşim içinde olmak, TDT’nin barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili küresel girişimlerde iş birliği yapmasını sağlayacaktır. Öte yandan diğer bölgesel örgütlerle uzun vadeli stratejik ortaklıkların sürdürülmesi, TDT’nin kamu diplomasisi girişimlerinin başarısı için hayati önem taşımaktadır. TDT ayrıca, Avrupa Birliği (AB), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi

(KİK) gibi kuruluşların faaliyet tecrübesinden yararlanarak diplomatik çabaların koordine edilmesi ve iç uyumun sağlanması için en iyi uygulamaları benimsemelidir. Bu örgütlerle kurulacak ortaklıklar eğitim, kültürel diplomasi ve medya katılımı gibi alanlarda bölgeler arası iş birliklerinin de önünü açacaktır. Bu tür iş birlikleri TDT'nin küresel konumunu güçlendirecek ve diğer bölgelerle bilgi ve kaynak paylaşımı için fırsatlar sağlayacaktır.

Bu çalışmada da ortaya konulduğu üzere, TDT bünyesinde ortak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmenin zorlukları önemli olmakla birlikte aşılamaz değildir. Siyasi heterojenlik, tarihi gerilimler ve kültürel farklılıklar iş birliğinin önünde belli zorluklar oluşturmaktadır. Ancak bu zorluklar dikkatli bir koordinasyon, net bir stratejik vizyon ve ortak değer ve hedeflere odaklanma yoluyla hafifletilebilir. TDT içindeki çeşitlilik zorlayıcı olmakla birlikte, Türk kültürleri ve tarihlerinin geniş yelpazesini yansıtan daha zengin, çok yönlü bir kamu diplomasisi anlatısı için fırsatlar sunmaktadır. Öte yandan, TDT içinde ortak kamu diplomasisi çabalarının avantajları da kayda değerdir. Ortak bir dil, kültürel miras ve tarihi deneyime dayanarak paylaşılan Türk kimliği, iş birliği için güçlü bir temel sağlar. TDT'nin Avrupa ve Asya arasındaki stratejik konumu, bu teşkilatın uluslararası diplomaside kilit bir oyuncu olma potansiyelini daha da arttırmaktadır. TDT üye devletleri, koordineli kamu diplomasisi yoluyla birleşik bir cephe sunarak görünürlüklerini ve yumuşak güçlerini artırabilecek ve uluslararası ortaklıklar sayesinde yatırımlar çekebilecektir.

Kamu diplomasisi hedeflerine ulaşmak için TDT sadece kurumsal kapasite geliştirmeye yatırım yapmakla kalmamalı, aynı zamanda uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar da dâhil olmak üzere dış aktörlerle ortaklıklar geliştirmelidir. Bu ortaklıklar, TDT'nin mesajını güçlendirmesi ve küresel bir müttefik ve destekçi ağı oluşturması açısından elzemdir. TDT, kamu diplomasisi yoluyla yabancı kamuoylarıyla ilişkilerini geliştirerek, yumuşak gücünü ve etkisini artırmalı ve kendisini gelişen küresel düzende kilit bir oyuncu olarak konumlandırmalıdır.

Bu çalışma, TDT üyelerinin bölgesel iş birliğini güçlendirmek ve uluslararası etkiyi artırmak için bir araç olarak kamu diplomasisine öncelik vermeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Kamu diplomasisi, TDT üyeleri arasında daha derin bağlar kurma, Türk Dünyasının olumlu imajını destekleme ve TDT'yi küresel meselelerde saygın ve etkili bir aktör olarak konumlandırma potansiyeline sahiptir. Bunun gerçekleşmesi için üye devletlerin hem kaynak hem de siyasi irade açısından kamu diplomasisine yatırım yapmayı taahhüt etmeleri gerekmektedir. Bu taahhüt, gerekli kurumların oluşturulmasını destekleme, kültürel ve eğitim girişimlerine fon ayırma ve kamu diplomasisini örgütün daha geniş dış politika hedeflerine entegre edilmesini içermelidir. Kamu diplomasisinin anlık faydaları her zaman görünür olmayabilir; keza algıları şekillendirme, ittifaklar kurma ve yumuşak gücü artırma üzerindeki etkisi zaman içinde derin olacaktır. Kamu diplomasisi sürekli çaba ve bağlılık gerektiren uzun vadeli bir yatırımdır, ancak hem uluslararası etki hem de bölgesel dayanışma açısından getirileri bu yatırıma değerli olacaktır.

Sonuç olarak, Türk Devletleri Teşkilatı, iç uyumunu güçlendirmek, küresel etkisini artırmak, ortak kültürel ve tarihi mirasını tanıtmak için kamu diplomasisinin gücünden yararlanma konusunda eşsiz bir fırsata sahiptir. Siyasi heterojenlik, tarihi gerilimler ve kültürel farklılıklar gibi zorluklar bir realite olmasına rağmen Türk Dünyasının ortak kimliğini ve ortak hedeflerini vurgulayan stratejik bir yaklaşımla bu zorlukların üstesinden gelinebilir. TDT'nin bölgesel iş birliği çabalarının merkezi bir ayağı olarak kamu diplomasisine öncelik verilmesi Türk Dünyasının küresel sahnede dinamik, etkili bir güç olarak tanındığı ve saygı gördüğü bir gelecek inşa etme potansiyelinin kullanılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdelkhalek, Amira Ahmed Elsayed, “The Role of Gulf Cooperation Council in Conflict Management, 1981–2019: A Comparative Study”, *Contemporary Review of the Middle East*, 9(1), (2022), s. 99-115.
- Ahmet Faruk Çetinkaya – Neslihan Demirel, “Analyzing the Impact of the Organization of Turkic States on the Foreign Trade of Member Countries”, *Cogent Social Sciences*, 10 (1), (2024), s. 1-35.
- Ali Asker, “Özbekistan Cumhuriyeti: Dış Siyasette Yön Arayışları ve Dönüşüm Eğilimleri (1991-2021)”, *Modern Dünyada Türk Cumhuriyetleri*, ed. Baybarshan Ali Kazancı, Nobel Yayınları, Ankara 2023, s. 189-210.
- Ali Asker, “Parlamentar Diplomasi Gelişiminde Türk Devletleri Parlamentarler Asamblesinin Çok Yönlü Faaliyetleri”, *Parlamentar Diplomasi*, ed. Cihad İslam Yılmaz, Neu Press, Konya 2023, s. 11-46.
- Ali Asker, Ayşe Şener, Türk Dünyasında İş Birliği ve Entegrasyon Sürecinin Kurumsallaşması Üzerine, *Yeni Türkiye*, 27/120, [İş'te Birlik Özel Sayısı-I], (2021), s. 97-105.
- Ali Çiçek, “Soft Power, Public Diplomacy and Public Diplomacy Techniques: A Conceptual Evaluation”, *Turkish Business Journal*, 3 (6), (2022), s.103-119.
- Alina Dolea, “Public Diplomacy as Co-Constructed Discourses of Engagement”, *The Handbook of Communication Engagement*, ed. Kim A. Johnston, Maureen Taylor, John Wiley & Sons Ltd, Metford 2018, s. 331–345.
- Amelia Arsenault, “Public Diplomacy 2.0”, *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy*, ed. Philip Seib, Palgrave Macmillan US, New York 2009, s. 135-153.
- Amira Ahmed Elsayed Abdelkhalek, “The Role of Gulf Cooperation Council in Conflict Management, 1981–2019: A Comparative Study”, *Contemporary Review of the Middle East*, 9 (1), (2022), s. 99-115.
- Anak Agung Mia Intentilia, Putri Ekaresty Haes ve Gede Suardana, “Utilizing Digital Platforms for Diplomacy in ASEAN: A Preliminary Overview”, *Journal of Communication Studies and Society*, 1 (1), (2022), s. 1-7.
- Asem Nauşabayeva Hekimoğlu, “Rusya Federasyonu'nun Küresel Güç Denge Mücadelesi”, *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özman, Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 17-26.
- Barry Turner, “European Broadcasting Union (EBU),” *The Statesman's Yearbook: The Politics, Cultures and Economies of the World 2004*, (2003).

- Bogatyreva, O. "Humanitarian Diplomacy: Modern Concepts and Approaches", *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92(14), (2022), s. 1349-1366.
- Bülent Küçükerdoğan, "Avrupa Yayın Birliği (EBU)", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6, (2012), s. 175–201.
- Charis Vlados, Dimos Chatziniolaou ve Badar Alam Iqbal, "New Globalization and Multipolarity: A Critical Review and the Regional Comprehensive Economic Partnership Case", *Journal of Economic Integration*, 37 (3), (2022), s. 458-483.
- Cross, Mai'a K. Davis. "Conceptualizing European Public Diplomacy", *European Public Diplomacy*, ed. Mai'a K. Davis Cross ve Jan Melissen, Palgrave Macmillan US, New York 2013, s. 1-11.
- David Ocón, "Cultural Diplomacy and Co-Operation in ASEAN: The Role of Arts and Culture Festivals", *The Hague Journal of Diplomacy*, 17 (2), (2021), s. 277–305.
- Diana Ingenhoff, Giada Calamai ve Efe Sevin, "Key Influencers in Public Diplomacy 2.0: A Country-Based Social Network Analysis", *Social Media + Society*, 7 (1), (2021).
- Efe Sevin, "Public Diplomacy: The New Foreign Policy 'Tool'", *Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey*, Palgrave Macmillan, Cham 2017, s.19-49.
- Efe Sevin, Emily T. Metzgar ve Craig Hayden, "The Scholarship of Public Diplomacy: Analysis of a Growing Field", *International Journal of Communication*, 22 (2019), s. 4814–4837.
- Elkahlout, Ghassan ve Sansom Milton. "The Evolution of the Gulf States as Humanitarian Donors", *Third World Quarterly*, (2023), s. 1–20.
- Erdal Bay vd, "Türk Dünyası Birliği Algısı", *Gazi Akademik Bakış*, 11 (21), (2017), s. 55-85.
- Eric Corthay, "The ASEAN Doctrine of Non-Interference in Light of the Fundamental Principle of Non-Intervention", *APLPJ*, 17 (2015), s. 1-41.
- Erkan Aydın Merve, Liu Yi, "Türk Devletleri Teşkilatı: Ortak Bir Amaç İçin Çeşitli Motivasyonlar", *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 33 (1), (2024), s. 35-54.
- Ferreira-Pereira, Laura C. ve João Mourato Pinto. "Soft Power in the European Union's Strategic Partnership Diplomacy: The Erasmus Plus Programme", *The European Union's Strategic Partnerships*, ed. Laura C. Ferreira-Pereira ve Michael Smith, Springer International Publishing, Cham 2021, s. 69-94.
- Ghassan Elkahlout and Sansom Milton, "The Evolution of the Gulf States as Humanitarian Donors", *Third World Quarterly*, 45(15-16), (2023), s. 2246–2265.
- Giles Scott-Smith, "Exchange Programs and Public Diplomacy", *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow ve Philip M. Taylor, Routledge, New York 2020, s. 50-56.
- Hasan Ali Karasar and Sanat K. Kuşkumbayev, *Türkistan Bütünleşmesi: Merkezi Asya'da Birlik Arayışları 1991-2001*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2009.
- Ien Ang, Yudhishtir Raj Isar ve Phillip Mar, "Cultural Diplomacy: Beyond the National Interest?", *Cultural Diplomacy: Beyond the National Interest?*, Routledge, New York 2018, s. 365-381.
- Intentilia, Anak Agung Mia, Putri Ekaresty Haes ve Gede Suardana. "Utilizing Digital Platforms for Diplomacy in ASEAN: A Preliminary Overview", *Journal of Communication Studies and Society*, 1 (1), (2022), s. 1-7.
- İbrahim Fevzi Güven, "Rekabet ve İş Birliği Sarmalında Rusya-Çin İlişkileri: Ukrayna Savaşı Örneği", *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özman, Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 155-156.
- Jack T. Lee, "Soft Power and Cultural Diplomacy: Emerging Education Hubs in Asia", *Comparative Education*, 51 (3), (2015), s. 353–374.

- Joseph S. Nye, *Soft Power*, First Edition, PublicAffairs, New York 2005.
- Küçükerdoğan, Bülent. “Avrupa Yayın Birliği (EBU)”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6 (2012), s. 175-201.
- Laura C. Ferreira-Pereira ve João Mourato Pinto, “Soft Power in the European Union’s Strategic Partnership Diplomacy: The Erasmus Plus Programme”, *The European Union’s Strategic Partnerships*, ed. Laura C. Ferreira-Pereira ve Michael Smith, Springer International Publishing, Cham 2021, s. 72-74.
- Lee, Jack T. “Soft Power and Cultural Diplomacy: Emerging Education Hubs in Asia” *Comparative Education*, 51 (3), (2015), s. 353-74.
- Ma, Ratih Indraswari. “Cultural Diplomacy in ASEAN: Collaborative Efforts”, *International Journal of Social Science and Humanity*, 5 (4), (2015), s. 394-397.
- Mai’a K. Davis Cross, “Conceptualizing European Public Diplomacy”, *European Public Diplomacy*, ed. Mai’a K. Davis Cross ve Jan Melissen, Palgrave Macmillan US, New York 2013, s. 1-11.
- Mathias Albert ve Lothar Brock, “Debordering the World of States: New Spaces in International Relations”, *New Political Science*, 18 (1), (2007), s. 69-106.
- Matthew Kroenig, Melissa McAdam ve Steven Weber, “Taking Soft Power Seriously”, *Comparative Strategy*, 29 (5), (2010), s. 412 – 431.
- Muhammad Rizky Andis Rafaldhanis, Yunita Fajarani ve Arya Dimas Kartanapura, “Enhancing Cross-Cultural Understanding Among ASEAN Youth”, *Jurnal Alternatif-Jurnal Ilmu Hubungan Internasional*, 14 (2), (2023), s. 80-87.
- Nurullah Çetin, “Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Sonra Türkistan’da Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Dönüşümler”, *Ekonomi ve Siyaset Perspektifinden 21. Yüzyıl Asya Rönesansı*, ed. Nadim Macit ve Hamit Özmen, Gazi Kitabevi, Ankara 2024, s. 163-176.
- Olga Bogatyreva, “Humanitarian Diplomacy: Modern Concepts and Approaches”, *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92 (14), (2022), s. 1349-1366.
- Ocón, David. “Cultural Diplomacy and Co-Operation in ASEAN: The Role of Arts and Culture Festivals”, *The Hague Journal of Diplomacy*, 17 (2), (2021), s. 277-305.
- Patricia M. Goff, “Cultural Diplomacy”, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow ve Nicholas J. Cull, Routledge, New York 2020, s. 30-37.
- Ratih Indraswari Ma, “Cultural Diplomacy in ASEAN: Collaborative Effort”, *International Journal of Social Science and Humanity*, 5 (4), (2015), s. 394-397.
- Robin Ramcharan, “ASEAN and Non-Interference: A Principle Maintained”, *Contemporary Southeast Asia*, 22 (1), (2000), s. 60-88.
- Selçuk Ural, “Türk Devletleri Teşkilatı Perspektifinden Balkanlardaki Türk Diasporası,” *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, 3 (1), (2024), s. 1-12.
- Song, Weiqing ve Evangelos Fanoulis. “Global Perspectives on European Union Public Diplomacy: An Introduction”, *Journal of Contemporary European Studies*, 31 (1), (2023), s. 1-7.

Elektronik Kaynaklar

- Orhun Süreci Değişim Programı, Türk Devletleri Teşkilatı, https://www.turkicstates.org/tr/haberler/orhun-sureci-degisim-programi-basvurulari-devam-etmektedir_1321, [Erişim tarihi: 3.10.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Organizasyon Şeması,” <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi>, [Erişim tarihi: 29.10.2024].

- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Akademisi,” https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1, [Erişim tarihi: 29.10.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Devletleri Teşkilatı,” <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>, [Erişim tarihi: 10.09.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, [Erişim tarihi: 25.10.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Kültür ve Miras Vakfı”, https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5, [Erişim tarihi: 29.10.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Zirveler”, <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>, [Erişim tarihi: 3.10.2024].
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Ev_Sahibi_Ulke_Anlasmasi1_20140417_194044.pdf, [Erişim tarihi: 10.09.2024].

STRATEGIC PUBLIC DIPLOMACY PROPOSAL FOR THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Ali ASKER*
Ali ÇİÇEK**

This study has examined the critical need for a unified public diplomacy strategy, discussed the challenges and advantages of such an initiative, and made recommendations to strengthen the capacity of OTS to effectively engage in global public diplomacy. Firstly, the recommendations highlight the importance of institutionalising public diplomacy within the framework of the OTS. The establishment of a dedicated “Public Diplomacy Coordination Unit” would ensure that public diplomacy is not treated as a series of isolated activities, but as a continuous and strategic effort across all member states. It would oversee the coordination of public diplomacy efforts, ensure consistency in messaging and encourage greater cooperation between Member States. Furthermore, by creating a formal institutional structure for public diplomacy, the proposed unit could streamline OTS’s initiatives and effectively project a cohesive and attractive image to the international community.

Secondly, leveraging of educational and cultural institutions such as the Turkic Academy and the Turkic Culture and Heritage Foundation will enhance the soft power of the OTS. Educational diplomacy initiatives such as student exchanges, scholarship programmes, and joint research centres will strengthen intellectual and cultural ties among OTS members while promoting the rich heritage of the Turkic world on the global stage. The promotion of cultural diplomacy through joint museums, exhibitions and festivals will enable the OTS to project its unique identity to international audiences, and foster mutual understanding and appreciation. These initiatives not only serve to strengthen intra-regional solidarity, but also assist member states in cultivating stronger cultural ties with the global community. The development of a comprehensive media strategy is another recommendation that will enable the OTS to shape global narratives about the Turkic world. The establishment of a Turkic Broadcasting Network and engagement with international media outlets will assist the OTS in raising its voice in global discourse. Furthermore, investment in digital platforms and social media will enable direct communication with younger generations and wider global audiences. In the information age,

* Prof. Dr. Karabük University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Karabük / Türkiye, aliasker2068@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1801-3371.

** Assist. Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Sivas / Türkiye, alicicek@mail.com, ORCID: 0000-0001-9875-2400.

media and communication are indispensable tools for shaping perceptions, and a well-crafted media strategy will enable the OTS to effectively manage its image and influence international public opinion. Another important pillar of the proposed public diplomacy strategy is deepening relations with international institutions. By collaborating with organisations such as UNESCO and the United Nations, the OTS can enhance the legitimacy of its cultural diplomacy initiatives and establish itself as a significant contributor to global governance. These partnerships will not only increase the visibility of the OTS in international forums, but also provide platforms to showcase the cultural, educational and developmental contributions of the Turkic world. Furthermore, continuous interaction with international organisations will enable the OTS to cooperate in global initiatives related to peace, security and sustainable development. In addition, the maintenance of long-term strategic partnerships with other regional organisations is vital to the success of OTS public diplomacy initiatives. The OTS should also adopt best practices for coordinating diplomatic efforts and ensuring internal coherence, drawing on the operational experience of organisations such as the European Union (EU), the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), and the Gulf Cooperation Council for Arab States (GCC). The establishment of such partnerships would facilitate cross-regional cooperation in areas such as education, cultural diplomacy and media engagement, thereby reinforcing the global standing of the OTS and enabling knowledge and resource sharing with other regions. As this study has demonstrated, while the challenges of conducting joint public diplomacy activities within the OTS are considerable, they are not insurmountable. Political heterogeneity, historical tensions and cultural differences do, however, pose certain challenges to cooperation. However, these challenges can be mitigated through careful coordination, a clear strategic vision and a focus on shared values and goals. The diversity within the OTS, while challenging, offers opportunities for a richer, multifaceted public diplomacy narrative that reflects the broad spectrum of Turkic cultures and histories. In contrast, the advantages of joint public diplomacy efforts within the OTS are also considerable. Shared Turkic identity, based on a common language, cultural heritage and historical experience, provides a strong foundation for cooperation. The strategic location of the OTS between Europe and Asia has been identified as a key factor in the organisation's potential to become a significant player in the realm of international diplomacy. Through the implementation of coordinated public diplomacy, member states of the OTS are poised to enhance their visibility and soft power, thereby attracting investments through the establishment of international partnerships. To achieve its public diplomacy objectives, the OTS should prioritise investments in institutional capacity building, while also fostering partnerships with external actors, including international organisations, civil society organisations, and academic institutions. These partnerships are essential for the OTS to strengthen its message and build a global network of allies and supporters. By improving its relations with foreign publics through public diplomacy, the OTS should increase its soft power and influence and position itself as a key player in the evolving global order. This study emphasised that OTS members should prioritise public diplomacy as a tool to strengthen regional cooperation and increase

international influence. Public diplomacy has the potential to build deeper ties among OTS members, promote a positive image of the Turkic world, and position the OTS as a respected and influential actor in global affairs. For this to happen, member states need to commit to investing in public diplomacy in terms of both resources and political will. This commitment should include supporting the creation of the necessary institutions, funding cultural and educational initiatives, and integrating public diplomacy into the organisation's broader foreign policy objectives. While the immediate benefits of public diplomacy may not always be immediately visible, its impact on shaping perceptions, building alliances and enhancing soft power will be profound over time. Public diplomacy is a long-term investment that requires sustained effort and commitment, but the returns in terms of both international influence and regional solidarity will be well worth the investment.

The Organization of Turkic States faces challenges, including political heterogeneity, historical tensions and cultural differences. However, it has a unique opportunity to leverage the power of public diplomacy to strengthen its internal cohesion, increase its global influence, and promote its shared cultural and historical heritage. A strategic approach that emphasizes the common identity and shared goals of the Turkic world can overcome these challenges. It is therefore vital that the prioritizes public diplomacy as a central pillar of its regional cooperation efforts if it is to harness the potential to build a future where the Turkic world is recognised and respected as a dynamic, influential power on the global stage.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN AVRASYA'DA ARTAN ÖNEMİ: EKONOMİ POLİTİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME

THE INCREASING IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES IN EURASIA: AN EVALUATION FROM A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Ramazan ASLAN*

Öz

Türk devletleri arasındaki iş birliğine yönelik çalışmalar otuz yılı aşkın süredir devam etmektedir. Bu sürecin önemli bir dönüm noktası olarak bilinen ve 2009'da imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi kurulmuştur. Süreç içinde 2021'de Türk Devletleri Teşkilatı adını alan ve Türk devletleri arasında ortak tarih, dil, din birlikteliği ekseninde, sosyal, siyasi, ekonomik ve toplumsal iş birliğini hedefleyen bu yapı, bölgenin etkin kurumlarından biri haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel argümanı, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)'nin Türkiye, Kafkasya ve Türkistan coğrafyalarını kapsayan geniş bir perspektifte, sahip olduğu ekonomik, siyasi ve jeopolitik potansiyel ile Avrasya'da yeni bir güç merkezi oluşturmasıdır. Gittikçe güçlenen bu potansiyelin rasyonel kullanımı sayesinde söz konusu teşkilat bölgesel ve küresel dengeleri etkileyebilecek bir aktör olarak kendini tanıtmaktadır. Reel politik bağlamda TDT, bölgesel iş birliği ve ortak stratejik politikalar geliştirerek bölgedeki ekonomik ve siyasi riskleri azaltmakla birlikte küresel güç dengeleri arasında da etkin bir konuma sahip olacaktır.

Bu amaçla çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı Avrasya jeopolitik alanında istikrarlı bir kalkınmayı nasıl temin edecektir? Bu kurum küresel ticaret, enerji piyasaları ve güvenlik politikalarında nasıl bir rol oynayacaktır? Uluslararası sistemde yaşanan yoğun değişim ve dönüşümler ortamında üye devletler arasında ortak ekonomik ve dış siyaset zeminini oluşturmada TDT nasıl bir rol üstlenmektedir? soruları bağlamında, TDT'nin mevcut ve potansiyel etkilerini ekonomi politik perspektiften değerlendirerek, teşkilatın Avrasya'daki yükselen rolünü analiz etmeyi hedeflemektedir.

Küresel istikrara yönelik tehditlerin arttığı mevcut ortamda, TDT'nin jeopolitik öneminin farkına vararak, iş birliği imkanlarını geliştirmesi, üyeleri arasında mevcut sorunları çözerek, ortak dış politika ve ekonomik birlik için uygun zemine ulaşması halinde, bir taraftan Avrasya'da ekonomik ve siyasi riskleri azaltmaya katkı sunarken, diğer taraftan yeniden şekillenen küresel güç dengesinde yerini alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, ekonomi politik, Avrasya, enerji, ulaştırma koridorları

* Dr., Ankara / Türkiye, rmzaslann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5182-7735

Abstract

The subject of cooperation between Turkish states has been the focus of academic study for more than three decades. Recognized as a significant turning point in this process, the Council of Turkic Speaking Countries (CTSC) was established in 2009 with the signing of the Nakhchivan Agreement. This body, initially established as the Council of Turkic Speaking Countries and later renamed as the Organization of Turkish States in 2021, has emerged as a prominent institution in the region, focusing on fostering social, political, economic, and societal cooperation among Turkish states, underpinned by shared historical, linguistic, and religious affinities.

The central argument of this study is that the Organization of Turkish States (OTS) is establishing a new power centre in Eurasia, with its economic, political and geopolitical potential. This is analyzed within a broad perspective encompassing Turkey, the Caucasus and Central Asia. By strategically leveraging its growing influence, the organization positions itself as a key actor capable of shaping regional and global balances. In the context of realpolitik, OTS will reduce economic and political risks in the region by developing regional cooperation and common strategic policies, and will also have an active position among the global balance of power.

The purpose of this study is to analyse how the Organization of Turkish States will contribute to stable development in the Eurasian geopolitical sphere and what role it will play in global trade, energy markets and security policies. The role of OTS in establishing a unified economic and foreign policy framework among member states in the context of intense changes and transformations in the international system is also of interest. In addressing these questions, the objective is to analyse the organization's growing influence in Eurasia by evaluating the current and potential effects of OTS from a political economy perspective.

In the contemporary context, characterised by an escalating array of threats to global stability, the realisation of OTS's geo-political significance, the cultivation of cooperative opportunities, the resolution of existing challenges among its constituents, and the establishment of a conducive foundation for a unified foreign policy and economic union, is poised to play a pivotal role in mitigating economic and political vulnerabilities in Eurasia. Concurrently, it is anticipated that OTS will assume a more prominent role in the reconfigured global balance of power.

Keywords: Organization of Turkish States, political economy, Eurasia, energy, transportation corridors

Giriş

Tarihin her döneminde kontrol altına alınmaya çalışılan ve küresel hakimiyetin sağlanması için kilit bölge sayılan Avrasya, günümüzde de küresel güçlerin rekabet sahası olmakta ve kazanılması gereken bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bugün dünyada Türk devleti veya Türk Cumhuriyeti olarak tasnif edilen yedi devlet vardır. Bu devletlerden beşi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız cumhuriyet haline gelmiş olan devletlerdir. Diğer ikisi Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'dir.¹ Bu ülkelerin tamamı bir arada Avrasya coğrafyasının önemli bir kesitini teşkil etmektedir. Bilindiği gibi, Avrasya, Soğuk Savaş dönemini SSCB'nin siyasi ve ekonomik etkinliği altında geçirmiştir. SSCB'nin dağılmasının uluslararası sistemde köklü değişimler meydana getirmesi, Avrasya jeopolitiği açısından da

1 Yalçın Sarıkaya, "30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 494.

önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle geçilen yeni dönemde Türkistan ve Kafkasya’da yeni devletler ve güç merkezleri oluşurken, yeni tehdit/riskler de ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bağımsızlıklarını kazanan Türkistan Türk Devletleri Avrasya’nın merkezini oluştururken, Avrasya ise küresel rekabet bakımından yoğun bir dönüşüm yaşamaktadır.

Söz konusu rekabet çerçevesinde ABD, Rusya Federasyonu ve Çin gibi küresel güçler ile diğer bazı bölgesel güçler Avrasya’da etkin olmaya çalışmakta ve Türkistan Cumhuriyetleri ekonomik ve siyasi olarak kazanmaya çabalamaktadırlar. Zira başta ABD, küresel hegemonyanın anahtarının Avrasya’daki üstünlüğe bağlı olduğunu düşünmektedir.

TDT, batıda AB’ye, kuzeyde RF’ye, doğuda Çin’e, güneyde Orta Doğu’ya komşu olup, Kuzey Afrika’ya jeopolitik yakınlığı, Akdeniz’e ve deniz yollarına erişimi bulunmaktadır. TDT, sahip olduğu konum itibarıyla, dünya genelindeki istikrarsızlık kaynağı ülkelere komşu, bazı istikrarsızlık kaynağı bölgelerin de etki alanında kalması nedeniyle, söz konusu bölgelere karşı tampon görevi görerek, istikrarsızlığın küresel yayılmasına engel teşkil etmektedir.

Temel amacı ortak değerler üzerinde birlikte hareket etmek olan ve süreç içinde iş birliği alanları her geçen gün artan TDT üyesi ülkeler, siyasetten, ekonomiye, dış politikadan güvenliğe kadar pek çok alanda ortak hareketle Avrasya jeopolitiğinin en önemli merkezi haline gelmeyi amaçlamaktadır. TDT üyesi ülkelerin gerek coğrafi konumları nedeniyle ulaşım ve enerji nakil hatlarını kontrol etmeleri, gerekse sahip oldukları enerji ve maden kaynakları çerçevesinde, bölge ve dünyayı kontrol etmek isteyen küresel güçlerin ilişkilerini artırmak isteyecekleri düşünülmektedir.

Bu çerçevede çalışma, TDT’nin mevcut hedefine ne kadar yakın olduğunun ortaya konulabilmesi amacıyla, ekonomik ve jeopolitik güç ve özelliklerinin güncel durumunu ortaya koyarak, önümüzdeki süreçte, küresel sistemde vazgeçilmez bir aktör ve küresel hegemon gücün belirleyicisi olabilme ihtimalini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçla çalışmada, TDT üyesi ülkelerin ayrı ayrı sahip oldukları ekonomik ve siyasi imkanları ve bu imkanların kolektif olarak bir araya gelmesi ile oluşacak sinerjinin önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda, Dünya Bankası veri tabanından alınan TDT üyesi ülkelerin 2010-2023 dönemi GSYİH rakamları ve büyüme oranları, dış ticaret yapıları, kişi başına düşen milli gelir (KBMG) ve doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarları (DYY) temin edilerek, betimsel analizlerle incelenmiş ve ekonomik imkân ve potansiyelleri ortaya konulmuştur. İlave olarak siyasi, coğrafi, askeri ve güvenlik boyutu da ele alınarak, bölgesel ve küresel önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Avrasya’nın tanımı yapılarak, önemi belirtilmiş, TDT’nin kuruluşu, yapısı ve mevcut durumu kısaca ortaya konulmuştur. İkinci bölümde TDT üyesi ülkelerin ekonomik yapıları, mevcut durumları ve potansiyelleri izah edilmiştir. Üçüncü bölümde

ise ekonomi ile bağlantılı olarak enerji ve ulaştırma koridorlarından bahsedilerek, bölgenin güvenlik durumu açıklanmış ve TDT'nin bölgesel ve küresel önemi vurgulanmıştır.

Avrasya ve Önemi

Bir ülkenin sahip olduğu coğrafi konum ve nitelikleri çerçevesinde, jeopolitik bakımdan güçlü olup olmadığı değerlendirilir. Zengin doğal kaynakların varlığı, denizlere kıyısı olması, ulaşım koridorlarına sahip olması, iklimi ve coğrafi şekilleri ve uluslararası geçiş koridorlarına sahip olması bir ülkeyi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan etkili bir güç haline getirir. Ancak bu noktada önemli olan ilgili ülkenin bu özelliklerinin farkında olması ve akılcı bir şekilde kullanabilmesidir.²

Avrasya coğrafi bir alanı belirtmenin ötesinde siyasi, ekonomik ve stratejik unsurları bünyesinde barındıran çok geniş bir jeopolitik ve jeostratejik alanı tanımlamaktadır. Küresel rekabetin her geçen gün arttığı günümüzde, Avrasya'da güçlü olmak için çeşitli iş birlikleri kurulmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında oluşan güç boşluğu, Avrasya'nın önemini bir kez daha ortaya koymuş ve küresel liderlik için bölgede rekabet hızlanmıştır. Avrasya'ya hâkim olan güç, enerji kaynakları ve ulaşım koridorlarına da hükmedeceği için ekonomik gücünü ve küresel hegemonyasını ilan etmiş olacaktır.

TDT'nin merkezini oluşturan Avrasya'yı, küresel rekabetin en yoğun yaşandığı alan olarak tanımlayabiliriz. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi'nde Avrasya Kalpgah olarak tanımlanmış ve küresel olarak güç merkezi olabilecek bir bölge olarak belirtilmiştir. Öte yandan Avrasya, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'nde de yine merkezi bir rol oynamaktadır.³ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle SSCB'nin kontrolünden çıkan Avrasya, Brzezinski tarafından ise süper güç rekabetinin yaşandığı bir satranç tahtası olarak tanımlanmış ve ABD'nin küresel hegemonyasına devam etmesinin anahtarının Avrasya'daki üstünlüğüne bağlı olacağı ifade edilmiştir.⁴ Amerikan *Time* dergisinde 1999 yayınlanan bir yazıda, Avrasya'nın enerji kaynakları ve madenlerinin insanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek boyutta olmasına vurgu yapılarak, Avrasya'ya hâkim olan gücün, söz konusu zenginliklerle birlikte, dünyanın hegemon gücü haline gelebileceği ileri sürülmüştür.⁵

Avrasya'ya TDT üyeleri açısından bakıldığında, Türkistan Türk Cumhuriyetlerinin SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış oldukları ve nihai amaçlarının bağımsızlıklarını ve egemenliklerini koruma güdüsüyle hareket etmek olduğu görülmektedir. Söz konusu TDT

2 Hulusi Ekber Kaya, "Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), s. 44.

3 Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Türk Dünyası ve Türkiye: Nasıl Bir Gelecek?", *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2018, s. 328.

4 Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives*. Basic Books New York 1997, s. 30.

5 Anıl Çeçen, "ABD. Süper Güç Olarak Kalabilir mi?", *Avrasya Dosyası* (ABD Özel), VI/2, (2000), s. 233-251.

üyeleri bu amaçla hareket ederken, küresel güçlerin ise rekabetleri bağlamında bölgeye nüfuz etme ve bölge üzerindeki amaçlarını gerçekleştirme gayretlerine şahit olunmaktadır.

Küresel güçler açısından bakıldığında ise, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası yaşanan boşlukta bölgeye etki etme fırsatı yakaladığı, TDT üyesi ülkelerde etkinliğini artırarak, zengin enerji ve maden kaynaklarından istifade etme ve küresel rekabette ABD'yi zorlayan Çin'i baskılama imkanları elde etmeyi planladığı anlaşılmaktadır. RF, bölgeyi kendi nüfuz alanında görmekte ve Soğuk Savaş öncesi etki alanına tekrar dönmek istemekte ve hatta bu durumun aksine hareket eden ülkeleri de güvenliğine tehdit olarak algılamaktadır. RF'nin TDT üyesi ülkeler üzerinden ekonomik çıkar da elde etmek istemekte ve petrol ve doğalgaz başta olmak üzere uranyum gibi başkaca stratejik madenler ile enerji nakil hatları ve ulaşım koridorlarını kontrol edebilmek ve Batı'ya enerji nakli konusunda saf dışı kalmayı engellemek için TDT coğrafyasında nüfuz sahibi olması gerektiğini düşünmektedir. Çin ise her geçen gün büyüyen ekonomisinin ihtiyaçları bağlamında TDT'ye ihtiyaç duymakta, bir yandan enerji arz güvenliği ve ulaştırma koridorları diğer tarafta ise ekonomik pazar olarak TDT'ye önem atfetmektedir. Bu kapsamda Çin'in en büyük ekonomik hamlesi olarak değerlendirilebilecek BKBY girişimi de Avrasya'nın önemine vurgu yapmaktadır.⁶

TDT'nin Kuruluşu, Yapısı ve Mevcut Durumu

SSCB'nin dağılması bir yanda Soğuk Savaş'ın sona ermesine yol açarken, diğer tarafta ise bünyesinde barındırdığı milletlerin bağımsızlıklarına kavuşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda tüm Sovyet coğrafyasında büyük değişimler yaşanmıştır.⁷ Uzun yıllar SSCB bünyesinde varlığına devam eden Türk devletleri, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlık sonrası zorlu bir süreç geçiren söz konusu ülkeler, 1990'lı yıllarını siyasi ve ekonomik toparlanma ile geçirmişler, bu dönemde Türkiye'nin Türkistan Türk devletleri ile irtibat kurma çabaları ekonomik ve siyasi iş birliklerinden çok kültürel kodlar üzerinden yürütülmeye gayret edilmiştir. 2009 ve sonrası yıllardan itibaren hem siyasi ve ekonomik hem de toplumsal alanda daha istikrarlı bir sürece girmişlerdir. Süreç içinde Türk devletleri de küresel yapıda yerini alabilmek amacıyla ekonomik ve siyasi değişik ittifaklar içinde yer almaya gayret etmişlerdir.

Türk devletleri arasındaki ilişkiler 1992'de Ankara Bildirisi ile başlamış ve "Türk dili konuşan ülkeler" arasında iş birliği olanakları görüşülmüştür. Devlet Başkanları seviyesinde yapılan görüşmeler aralıklarla 2009'a kadar devam etmiştir. Nihayet çalışmalar sonuç vermiş ve 2009'da Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile

6 Filiz Kutluay Tutar, Meram Tatlı, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya ve Enerji Politikaları", *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 15/15, s. 100-105.

7 Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde değişim süreci konusunda bk. Alesker Aleskerov, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Genel Kamu Hukuku, Ankara 2007.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) ihdas edilmiştir. Bu tarihten itibaren faaliyetlerini yoğun bir şekilde devam ettiren teşkilatla ilgili birkaç önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden birisi Özbekistan'ın teşkilata üye olmasıdır. Ekim 2019'da Bakü'de gerçekleştirilen 7. Zirve'de Özbekistan Teşkilata tam üye olarak kabul edilmiştir.⁸ Macaristan Eylül 2018'de Kırgızistan'ın Çolpan-Ata şehrinde düzenlenen 6. Zirve sırasında, Türkmenistan Kasım 2021'de İstanbul'da düzenlenen 8. Zirvede, KKTC Semerkant'ta düzenlenen 9. Zirvede gözlemci statüsüyle teşkilat bünyesinde yer almıştır.⁹ 2020 yılında yaşanan II. Karabağ Savaşı¹⁰ ve akabinde Türkiye'nin öncülüğünde yürütülen yoğun diplomasi sayesinde teşkilatla TDT ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. II. Karabağ Savaşı'nın başladığı sırada tarafsız tutum sergileyen, sorunun barışçıl yollardan çözümünü dile getiren Türk Cumhuriyetlerinin bu yetersiz tutumu Türk Konseyi tarafından telafi edilmiştir.¹¹ Bir başka önemli gelişme ise 2021'de İstanbul'da yapılan 8. Zirve'de isim değişikliğine gidilmesi olmuştur. Bu tarihten itibaren konseyin Türk Devletleri Teşkilatı adı altında faaliyetine devam etmesine karar verilmiştir.¹²

TDT'nin temel amacı ortak tarih, dil, din ve kültür birlikteliğinden hareketle, üye Türk devletleri arasında kapsamlı iş birliğini teşvik etmek olarak belirlenmiş olup, bu doğrultuda siyaset, dış politika, ekonomi, teknoloji, göç, ulaştırma, eğitim, tarım, kültür vb. olmak üzere 31 konuda iş birliği alanı belirlenmiştir.¹³

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın asil üye, Türkmenistan, Macaristan, KKTC ve Ekonomik İş birliği Teşkilatı'nın gözlemci üye olduğu DDT'nin, DSÖ, İİT, AGİT, UNDP gibi 12 uluslararası kuruluş ile de iş birliği bulunmaktadır.¹⁴

TDT'nin ana organları Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Konseyi ve Sekreteryaya şeklinde yapılanmıştır. Teşkilatın ana karar organı dönem başkanlığı ise üyeler arasında sırasıyla üstlenilmekte olan Devlet Başkanları Konseyidir. Teşkilatın faaliyetleri ise Sekreteryaya tarafından koordine edilmektedir. Aksakallar Konseyi ise danışma/istişare organıdır. Bunun yanında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPAA), Uluslararası

8 Özbekistan'ın Devlet Başkanı İslam Kerimov ömrünün sonuna kadar kurumsal olarak Türk Dünyası ve ayrıca Türkiye'den uzak durmuştur. 2016 yılında Şevket Mirziyayev'in iktidara gelmesinin ardından iç ve dış politikada ciddi revizyonlar yapılmıştır. Bk. Ali Asker, "Özbekistan Cumhuriyeti: Dış Siyasette Yön Arayışları ve Dönüşüm Eğilimleri (1991-2021)", *Modern Dünyada Türk Cumhuriyetleri*, ed. Baybarshan Ali Kazancı, Nobel Yayınları, Ankara 2023, s. 189-210; Ömer Faruk Kocatepe, "Özbekistan'ın Yenilikçi Yol Haritası: Mirziyoyev Döneminde Dış Politika Değişimi ve Etkileri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 53, (2023), s. 81-106.

9 Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org>

10 Bu konuda bk. *Karabağ. Dünü, Bugünü, Yarını*, ed. Okan Yeşilot vd., Selenge Yayınları, İstanbul 2021; Ali Asker, Zeynep Gizem Özpınar, "Azerbaycan'ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, X/1, (2021), s. 83-106.

11 Bk. Ali Asker, Sedanur Şeyban, "İkili ve Çok Taraflı İlişkiler Ekseninde Türk Devletlerinin 2020 Karabağ Savaşına İlişkin Tutumu", *2020 Karabağ Savaşı (İlham Aliyev: Karabağ Azerbaycan'dır!)*, ed. Ali Samir Merdan, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s.303-324.

12 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

13 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

14 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı ile Türk Ticaret ve Sanayi Odası gibi iş birliği mekanizmaların yürütüldüğü yardımcı yapılar da mevcuttur.¹⁵

TDT Sekizinci Zirve Bildirgesinde, Türk devletleri arasında toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı, üye ülkelerin içişlerine müdahale etmeme ve uluslararası hukuka uygunluk şartları çerçevesinde;¹⁶

- Siyasi, dış politika ve güvenlik konularında iş birliği,
- Ekonomik ve sektörel iş birliği,
- Halklar arası iş birliği,
- Türk dünyasında kurumsal iş birliği,
- Üçüncü taraflarla iş birliği
- hususlarının geliştirilmesi kararları alınmıştır.

Siyasi, dış politika ve güvenlik alanında iş birliği kapsamında üye devletlerin egemenlik haklarını tanıyan, ortak bir dış politikadan ziyade dış ilişkilerde işbirliği; ekonomik ve sektörel işbirliği kapsamında ekonominin yanı sıra ekonomiyi etkileyen ulaşım, sağlık, eğitim vb. yan alanlarda da iş birliği; halklar arası iş birliği kapsamında eğitim, spor, eğlence, medya ve bilgi iş birliği; Türk Dünyasında kurumsal iş birliği kapsamında TÜRKSOY, TÜRKPA, TKMV ve Türk Akademisinin desteklenmesi; üçüncü taraflarla iş birliği kapsamında ise BM başta diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliğine vurgu yapılmıştır.¹⁷

TDT, 2023 itibariyle, 175 milyon nüfusu ile dünya nüfusunun %2,18'ini; 4,83 milyon km² yüzölçümü ile dünyanın %3,24'ünü; 1.818 milyar dolar ile küresel GSYİH'nın %1,72'sini; 691 milyar dolar ihracat ile küresel ihracatın % 2,24'ünü; 718 milyar dolar ithalat ile küresel ithalatın %2,37'sini oluşturmakta ve ortalama %4,59 büyüme ortalamasına sahip ekonomik bir yapıyı oluşturmaktadır.¹⁸

Diğer taraftan TDT, batıda AB'ye, kuzeyde RF'ye, doğuda Çin'e, güneyde Orta Doğu'ya komşudur. Ayrıca Kuzey Afrika'ya jeopolitik yakınlığı, Akdeniz'e ve deniz yollarına erişimi bulunmaktadır. Ayrıca TDT birçok uluslararası kuruluş ile de etkileşim halindedir.

TDT, ortak dil, din, tarih ve kültürü paylaşması, ekonomik ve siyasi iş birliğine yakın olmaları, egemenliğin bir üst kurula bırakılmadan kararların ana organda tüm üyelerin katılımı ile alınması nedeniyle, diğer küresel ve bölgesel entegrasyon yapılarından farklıdır.¹⁹ Yapısal olarak bakıldığında ise Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), Şanghay İşbirliği Örgütü

15 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

16 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

17 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

18 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

19 Yusuf Çınar ve Yılmaz Ulvi Uzun, "Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 [Özel Sayı], s. 142.

(ŞİÖ) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi bir askeri, AB gibi ekonomik, BDT gibi siyasi bir yapılanma olmadığı, bunun yerine ortak değerler üzerinden iş birliği alanları yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir. TDT üyesi devletler, dünyanın kutuplaştığı, savaş ve çatışma senaryolarına her geçen gün yenisinin eklendiği bir ortamda, salt askeri iş birliğinin katkı sağlamayacağını, bilakis zarar vereceğinin farkında olarak hareket etmektedirler.²⁰

TDT üyelerinin uluslararası ekonomik örgüt/yapılarla ilişkileri yoğunlaşmış ve bu yapılarla ilişkiler uluslararası sistemdeki pozisyonlarına göre şekillenmiştir. Bu kapsamda TDT üyesi ülkelerin, özellikle Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan, uluslararası sisteme entegre olma yolunda çabalar sarf etseler de gerek IMF'nin geçmiş başarısızlıkları gerekse RF ile geçmişe dönük patronaj ilişkisi ve dış ticarete elde ettikleri başarılar çerçevesinde Batılı uluslararası kuruluşlarla irtibatla pek de istekli davranmamışlar, daha çok RF ve Çin'e yakın Asya Kalkınma Bankası vb. uluslararası kuruluşlara yakın durmuşlardır. Bu kapsamda Avrasya Ekonomik Birliği ile BKBY girişiminin 2019'da birleştirilme kararı alınması önemli görülmektedir. RF dış politikasının güvenlik temelli olması nedeniyle RF öncülüğünde kurulan ekonomik örgütler Çin olmadan fiilen işlevsiz kalmaktadır. Bu nedenle RF'ye uygulanan yaptırımlar TDT üyelerinin dış ticaretini bir miktar olumsuz etkilemiştir.²¹

TDT Üye Devletlerinin Ekonomik Potansiyeli

TDT üyeleri Azerbaycan (86.600 km²), Kazakistan (2.725.000 km²), Kırgızistan (199.900 km²), Türkmenistan (491.210 km²), Özbekistan (448.900 km²) ve Türkiye (783.562 km²), Macaristan (93.026 km²) ve KKTC (3.355 km²) toplam 4,83 milyon km² yüzölçümü, 175 milyon civarında nüfus, toplamda 1.818 milyar dolar dolarlık GSYİH ve yaklaşık 1.410 milyar dolarlık dış ticaret hacmi ile küresel açıdan son derece kritik ve önemli bir coğrafyada bulunmaktadır.²²

Bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini sancılı geçiren ve ilk on yılda sorunlarla ve ekonomik sıkıntılarla mücadele eden TDT üyesi devletler, 2000'li yılların başından itibaren toparlanmaya başlamışlardır. Kuzey ve Güney Asya ile Avrupa ve Doğu Asya'yı birbirine bağlayan coğrafyanın merkezinde stratejik bir konumda bulunan söz konusu ülkeler, zengin doğal kaynak ve madenlere sahip olmanın avantajını yaşamışlardır. Zira Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın ekonomik büyümesinde petrol, doğalgaz ve diğer madenlerin fiyatlarında görülen artışın, Kırgızistan'da ise maden ve hammadde üretiminin katkısı büyüktür. Bu ekonomilerin dünya ekonomisine entegre olmasında doğal kaynak ve madenlerin

20 Mehmet Seyfettin Erol, "Stratejik Pusulasını Kaybetmiş Dünyada Yükselen Orta Asya-Kafkasya Jeopolitiği ve Yeni İşbirliği Alanları" <https://www.ankasam.org/stratejik-1pusulasini-kaybetmis-dunyada-yukselen-orta-asya-kafkasya-jeopolitigi-ve-yeni-isbirligi-alanlari/> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

21 Mehmet Şahin, "Türk Devletlerinin Uluslararası Ekonomik Örgütlerle İlişkileri", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 459.

22 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

büyük etkisi olsa da diğer bir faktör olarak küresel olarak dünyanın en dinamik ekonomilerine komşu olmasını işaret etmek gerekir.²³

TDT coğrafyası jeopolitik önemi kadar ekonomik potansiyeli açısından da öne çıkmaktadır. Üyelerin sahip olduğu maden rezervleri, zengin enerji kaynakları, beşerî sermaye potansiyelleri, bölgeyi cazip kılmaktadır. Bölge hem yeni pazar arayışları hem de ticaret güzergahları üzerinde olması nedeniyle ABD, Çin ve RF gibi başat güçler ile diğer bölgesel güçlerin rekabet alanı haline gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak küresel ekonominin kontrolü için bölgenin önemi artmıştır.

Bunun yanı sıra diğer değerli madenler içinde bölge tam bir cennet durumundadır. Petrol, doğalgaz, uranyum, altın vb. kaynaklar öne çıkmaktadır. Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan zengin maden yatakları ve enerji kaynaklarına sahiplerdir. Kazakistan, petrol rezervi ve mineral yatakları ile öne çıkarken, ekonomik ve ticari potansiyeli de göz doldurmaktadır. GSYİH, dış ticaret hacmi ve KBMG rakamları dikkate değer seviyedir.²⁴ Azerbaycan petrol ve doğalgaz rezervleri ile öne çıkarken, tarım başta olmak üzere ekonomik ve ticari seviyesi önemli görülmektedir.²⁵ Özbekistan, doğalgaz rezervi, madenler ve tarım ile dikkat çekmektedir. Kırgızistan, tarım, hayvancılık altın madenleri ile öne çıkmakla birlikte, altın madenlerinden istediği seviyede ekonomisine katkı sağlayamadığı düşünülmektedir. Türkiye ise ekonomik büyüklük, dış ticaret hacmi, uluslararası ortaklıkları, savunma sanayiinde yaşadığı gelişmeler ve sahip olduğu jeopolitiği ile teşkilatta ön alma kapasitesine sahiptir. Ayrıca üyelerin birbirini tamamlayıcı ekonomiye sahip olmaları ve aralarında rekabetin olmaması, küresel ekonomik potansiyelini güçlü kılmaktadır.

TDT üyesi ülkeler madenler konusunda da zengin rezervlere sahiptir. Bu kapsamda Azerbaycan'da önemli miktarda petrol ve doğalgazın yanında demir, kobalt, titan, kromit, molibden, altın ve gümüş madenleri vardır. Kazakistan enerji kaynakları ve madenler açısından zengin olup, petrol, doğalgaz, kömür, uranyum, volfram, krom, kurşun, çinko, bakır, demir açısından dünyanın önemli bir üreticisidir. Ayrıca molibden, altın, gümüş, kalay, florit, kromit baryum bulunmaktadır. Bunun dışında tarım ve hayvancılıkta da büyük potansiyeli vardır. Özbekistan'ın doğal kaynakları başında petrol, doğalgaz ve kömür gelmekte olup, ayrıca altın, uranyum, çinko, demir, kurşun, gümüş, bakır, volfram ve tungsten kaynakları vardır. Tarım da ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Kırgızistan zengin doğal kaynaklara sahip olmamasına rağmen tarım ve altın madenleri bulunmaktadır. Bunun yanında kömür, mermer, cıva, bakır, uranyum, molibden, gümüş, antimuan, tungsten, çinko, kalay ve kurşun kaynakları vardır. Türkiye'de demir, krom, alüminyum, bakır, kurşun, çinko, nikel, antimuan, altın, jeotermal, mermer, linyit kömürü, taş kömürü, kaya tuzu, bor, ponza ve bakır açısından zengindir. Türkmenistan ekonomisinin temeli enerji sektörü olup, büyük doğalgaz ve petrol rezervleri vardır. Bunun dışında krom, kükürt,

23 Mehmetalı Kasım, "Orta Asya Ülkelerinde Kalkınma Politikaları ve Ekonomik Gelişme", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 38.

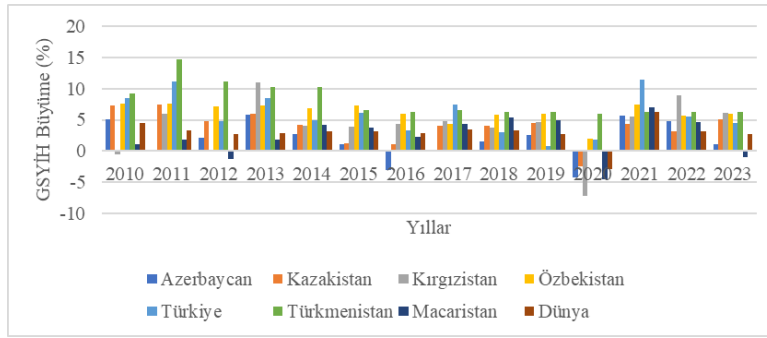
24 DEİK, "Kazakistan Bilgi Notu" <https://www.deik.org.tr/uploads/kazakistan-bilgi-notu-nisan-23.pdf> [Erişim tarihi: 01.10.2024]

25 DEİK, "Azerbaycan Bilgi Notu" https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-bilgi-notu_ekim22.pdf [Erişim tarihi: 01.10.2024]

sülfür, kurşun, galyum, sodyum sülfat, bentonit, brom, iyot vardır. Macaristan'da boksit, kömür, linyit, uranyum, manganez, jeo termal, manganez, uranyum madenleri rezervleri bulunmaktadır.²⁶

Zengin doğal kaynaklardan bahsedilmekle birlikte küresel enerji tedariği açısından önemli görülen petrol ve doğalgaz rezerv durumuna yakından bakmakta yarar vardır. Zira TDT üyesi ülkelerin ciddi petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip oldukları görülmektedir. Bu çerçevede 2023 itibariyle küresel doğalgaz rezervi 210 trilyon m³ olup bu miktarın yaklaşık %9,64'üne tekabül eden 20,25 trilyon m³ TDT üyelerinde bulunmaktadır. Doğalgaz rezervinde aslan payı 13,95 trilyon m³ ile Türkmenistan'da bulunmaktadır. Azerbaycan 1,91 trilyon m³ , Kazakistan 1,83 trilyon m³ , Özbekistan ise 1,84 trilyon m³ civarındadır. Küresel petrol rezervi 1.564 milyar varil olup, bu miktarın yaklaşık %2,47'sine tekabül eden 38,7 milyar varili TDT üyelerinde bulunmaktadır. Kazakistan 30 milyar varil petrol rezervi ile TDT üyelerine ait rezervin %80'ine sahiptir. Azerbaycan 7 milyar varil, Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan ise yaklaşık 500'er binlik rezerve sahiplerdir²⁷.

TDT üyelerinin ekonomik durumlarından kısaca bahsettikten sonra temel bazı makro ekonomik büyüklükler üzerinden yapının ekonomi politikasına bakmakta fayda vardır.

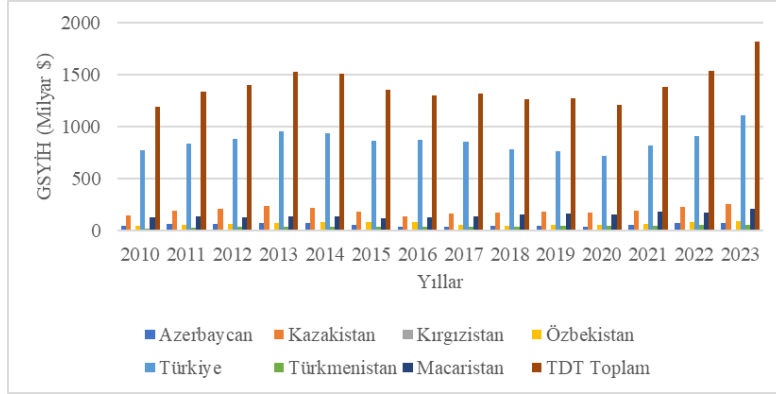
Şekil-1. TDT Üyesi ülkelerin büyüme oranları

Kaynak: World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-1'de 2010-2023 dönemi TDT üyelerinin GSYİH büyüme oranları verilmiştir. Pandemiden kaynaklı sorunlar ile Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın küresel hammadde ve enerji fiyatları şoklarının neden olduğu düşüşler dışında genel olarak TDT üyeleri pozitif büyüme oranına sahiplerdir. Dönem için TDT üyelerinin ortalama büyüme oranı %4,03 olup, bu oran dünya ortalaması %2,71'den büyüktür.

26 Çağrı Saçaralp, "Türk Dünyası'nın kısıtlayan yeraltı kaynakları" <https://www.gzt.com/jurnal/turk-dunyasinin-kiskandiran-yeralti-kaynaklari-2797842> [Erişim tarihi: 25.10.2024]; Aziza Syzdykova, "Orta Asya Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 69-100.

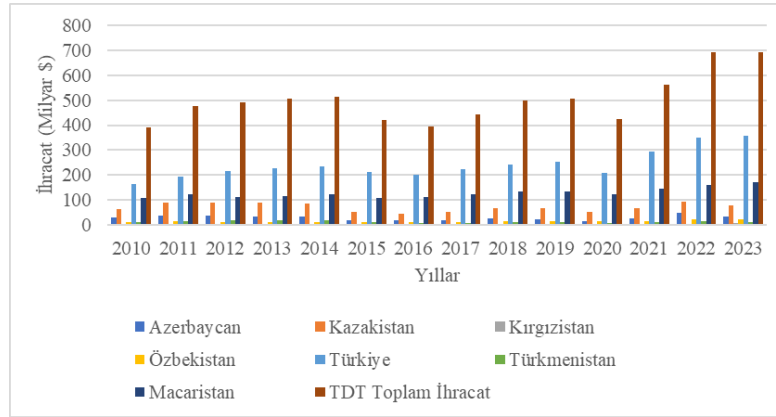
27 Enerji Atlası, "Dünya Doğalgaz Rezervi" <https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> [Erişim tarihi: 26.10.2024].

Şekil-2. TDT Üyesi ülkelerin GSYİH miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

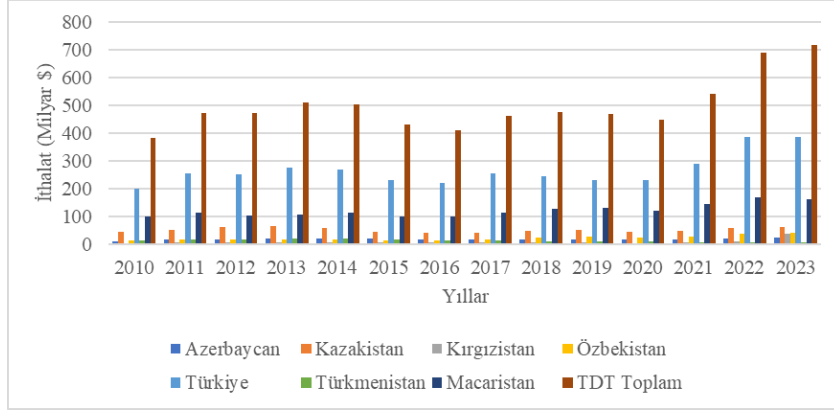
Şekil-2’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin GSYİH miktarları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam GSYİH’si 1.187 milyar dolar iken, 2023’de %53 artışla 1.819 milyar dolara ulaşmış ve küresel olarak 13. Büyük ekonomi olmuştur. Ulaşılan oran küresel GSYİH’nin %1,72’sine tekabül etmektedir.

Şekil-3. TDT Üyesi ülkelerin ihracat miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-3’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin ihracat rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam ihracatı 391 milyar dolar iken, 2023’de %76 artışla 692 milyar dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel ihracatı %2,24’üne tekabül etmektedir.

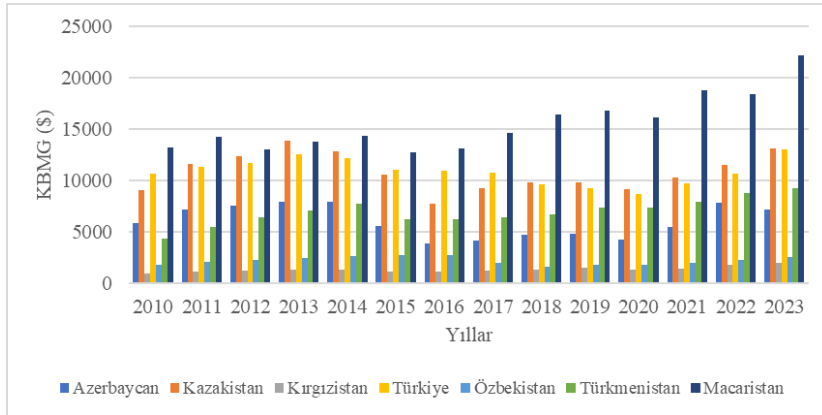

Şekil-4. TDT Üyesi ülkelerini ithalat miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-4’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin ithalat rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam ithalatı 382 milyar dolar iken, 2023’te %88 artışla 718 milyar dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel ihracatı %2,37’sine tekabül etmektedir.

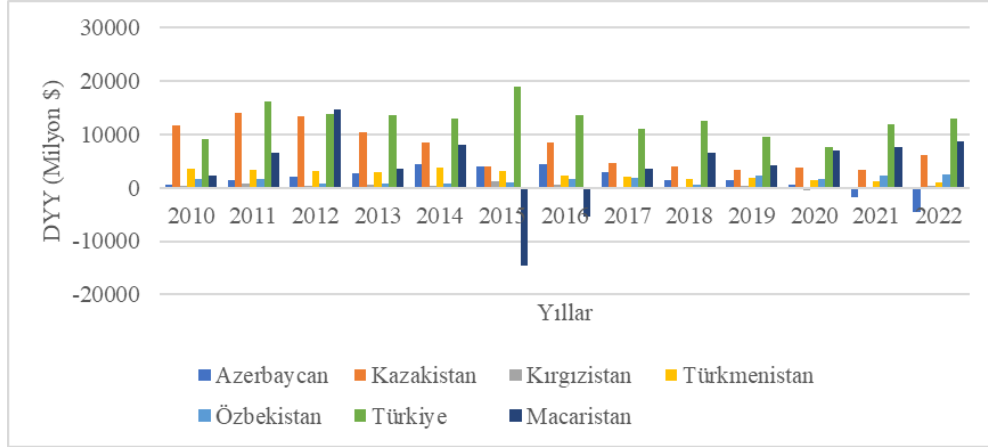
TDT üyelerinin 2010-2022 döneminde dış ticaret verileri incelendiğinde, üyeler arası ticaretin hızla arttığı ve küresel ticarete de daha fazla entegre oldukları anlaşılmaktadır. 2010’da TDT toplam dış ticaret hacmi 773 milyar dolardan 2022’de 1.410 milyar dolara ulaşmıştır. Küresel ticaretteki payı da %2,05’den %2,30’a çıkmıştır.

Şekil-5. TDT Üyesi ülkelerin KBMG miktarı

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-5’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin KBMG rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin ortalama KBMG miktarı 6.523 dolar iken, 2023’te %51 artışla 9.868 dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel KBMG ortalamasının %75’i oranındadır.

Şekil-6. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı (x Milyon Dolar)

Kaynak: UNCTAD (2023). World Investment Report 2023. <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>

Şekil-6’da 2010-2022 dönemi doğrudan yabancı sermaye yatırımı miktarları görülmektedir. Süreç içinde toplamda en fazla DYY Türkiye, Kazakistan ve Macaristan almıştır. TDT üyelerine yıllar itibariyle 17,7 ile 47,8 milyar dolar arasında DYY gelmiştir. 2010-2022 arasında ise TDT üyelerine toplamda 313,42 milyar dolar yatırım gelmiştir. Bu rakamlar ise küresel DYY’ın yaklaşık %2’si civarındadır.

TDT’nin Avrasya İçin Önemi

TDT’nin ekonomik ve potansiyel durumları izah edilmesi ile karşı karşıya olunan durum biraz daha görünür olmuştur. Sahip olduğu enerji ve ulaştırma koridorları hem enerji arz güvenliği hem de gıda ve lojistik güvenliği açısından TDT’nin önemini artırmaktadır. Buna ilave olarak bölge güvenliği de dikkate alınması gereken bir husustur. Zira bölgesel ve küresel açıdan bu kadar önemli bir bölgenin/yapının güvenlik açısından sorunsuz olması, küresel güvenlik açısından gerekli görülmektedir.

TDT'nin Bir Kuşak Bir Yol Girişimi Açısından Önemi

ABD'nin Çin'i doğu sınırlarından çevreleme politikası sonrasında Çin, ekonomik büyümesini ve güvenliğini devam ettirebilmek amacıyla, deniz çıkışlarına alternatif olarak, batıdan kara çıkışları ile tarihi İpek Yolu'nu geliştirerek, küresel boyutta tüm dünyayı etkileyen büyük bir projeye kapı aralamıştır.²⁸

Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in 2013'te Kazakistan ve Endonezya ziyaretleri sırasında dillendirilmeye başlanan ve kara ve deniz rotaları ile dünya gündemine giren BKBY Girişimi²⁹, kara, demir ve deniz yolları üzerinden ticaretin geliştirilmesi ve Avrupa'ya ulaşılmasını hedeflemiştir.³⁰ Proje kapsamında, Çin'den Avrupa'ya kara ve demiryolu güzergahları ile enerji nakil, ulaştırma ve lojistik hatları; deniz güzergahları ile de Çin'den Güneydoğu Asya, Doğu Afrika ve Akdeniz üzerinden yine Avrupa'ya ulaşan güzergahları kapsamaktadır.³¹ Özetle proje Çin, Türkistan, Batı Asya ve Güney Asya'yı Avrupa'ya bağlamakta ve küresel boyutta ekonomik, ticari, siyasi ve toplumsal gelişmeyi hedeflemektedir.

BKBY girişimi doğrudan 65 ülkeyi, yaklaşık 5 milyar insanı etkileyen ve 40 trilyon dolar civarında GSYİH'ye hitap eden devasa bir projedir.³² Bu kapsamda Çin'in yatırım planları çerçevesinde projeye dahil olan ülkelere ulaştırma, enerji, alt yapı kapsamında finans desteği ve ekonomik imkanlar sağlamaktadır. Ulaştırma temelli olmasına rağmen BKBY, kapsamdaki ülkeler arasında iş birliği, yatırım ve finansal ilişkileri de artırma imkânı sunmaktadır.³³

BKBY projesi kapsamında en önemli güzergahlara ev sahipliği yapması nedeniyle Çin'in TDT üyesi ülkelere yaklaşımı ve beklentileri önemli bir noktaya varmıştır. Ticaretin büyük kısmı deniz yoluyla yapılmasına rağmen, TDT üyesi ülkeler üzerinden geçen Orta Kuşak güzergahının, maliyetin ve sürenin düşürülmesi ve güvenli bir hat olması nedeniyle, önemi her geçen gün artmaktadır.

BKBY projesinin TDT'yi ilgilendiren ana güzergahları olan,³⁴

- Kuzey Koridoru (Çin-Kazakistan-RF-Avrupa),
- Orta Koridor (Çin-Kazakistan-Azerbaycan-Türkiye-Avrupa),
- Güney Koridor (Çin-Kazakistan-Türkmenistan-İran-Türkiye-Avrupa)
- küresel ticaretin artmasında çok fazla katkı sunacağı anlaşılmaktadır.

28 Ramazan Aslan, "Bir Kuşak Bir Tol Girişimi'nin Dünya Ticareti ve Uluslararası Terörizme Etkisi", *Yeni Nesil Terörizm*, ed. M. İmrl, Nobel Yayınevi, Ankara 2020, s. 113.

29 Mehmet Enes Beşer, "Çin'in Dünya'ya Açılma Girişimi: Kuşak ve Yol", *Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi Raporu*, s.1-16.

30 Seda Gözde Tokath, "Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminin Uluslararası Ekonomi Politikliği", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 41, (2023), s. 286.

31 Ersan Bocuğlu, "Çin'in 'Bir Kuşak-Bir Yol' Projesinin Ekonomik ve Jeopolitik Sonuçları Üzerine Düşünceler", *International Conference ON Eurasian Economies*, İstanbul, s. 265-270.

32 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

33 Süleyman Şensoy, "Bir Kuşak Bir Yol Çin Türkiye ve Dünya", *TASAM Analiz 2016*, https://tasam.org/tr/TR/Icerik/25699/bir_kusak_bir_yol_cin_turkiye_ve_dunya [Erişim tarihi: 30.09.2024].

34 Koray Targay, "21'nci Yüzyılın En Kapsamlı Altyapı Hamlesi: Modern İpek Yolu Girişimi" <https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/12-koray%20targay.pdf> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

BKBY'nin sunduğu alt yapı, ulaşım ve enerji projeleri TDT için fırsatlar sunmakla birlikte, riskleri de barındırmaktadır.³⁵ Ancak TDT üyesi ülkelerin proje kapsamında Çin nezdindeki ekonomik ve siyasi önemini ve Çin'e olan bağımlılığını her geçen gün artırdığı, bunun yanında projeye dahil olmanın da TDT üyesi ülkelerin mevcut stratejik önemlerini pekiştirmesi ve daha da önemli bir coğrafyaya dönüştürdüğü görülmektedir.

BKBY projesine dahil olan ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve ticaret güçlenirken, refah artışı sağlanacağı ve kültürel ve sosyal bağların da ortaya çıkacağı açıktır.³⁶ Bu kapsamda mevcut güzergahlar çerçevesinde TDT üyesi ülkeler arasında da serbest ticaretin gelişmesi, yeni iş birliği alanlarının oluşması ve mevcut kültürel ve sosyal bağların sağlamlaşmasına katkı sunacaktır.

Ulaştırma Güzergâh/Koridorları

Halen küresel düzeyde yaşanan savaş ve iç karışıklıklar kapsamında enerji ve gıda güvenliği konusu en fazla tartışılan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji ve gıda güvenliği ile ilişkisi nedeniyle de tedarik zinciri ve güzergahlar konusu son derece önemli hale gelmektedir.³⁷ Bu iki güvenlik konusu ve çözüm alanları çerçevesinde dünyaya çok daha güvenli bir hale gelecek ya da istikrarsızlık içinde yüzecektir. Bu kapsamda enerji ve gıda güvenliği ile tedarik ve ulaştırma konusunda ülkeler yeni iş birliği alanları yaratmaya çabalamakta veya bu alanlarda güvenliği sağlamlaştırmış ülke ya da birlikler ile sağlam ilişkiler tesis etmeye gayret sarfetmektedir.

Bu bağlamda TDT üyesi ülkelerin sahip olduğu coğrafya, potansiyelleri çerçevesinde sahip oldukları enerji ve ulaştırma koridorları sayesinde küresel istikrara katkıları çok büyük olmaktadır. Bir yanda Avrupa diğer yanda Çin için gerekli olan enerji ihtiyacı ve Çin'den Avrupa'ya ulaştırma koridoru noktasında söz konusu coğrafyanın önemi her geçen gün artmaktadır. TDT coğrafyası hem doğu-batı hem kuzey-güney ekseninin merkezinde bulunan, beşerî sermayenin yanında hammadde kaynaklarına sahip bir bölgedir.³⁸

Bu noktada, geçmişte dünya savaşlarına ve sonrasında yaşanan diğer bölgesel savaş ve çatışmalara engel olamayan uluslararası kuruluşlar ve diğer iş birlikleri artık yerini başka iş birliklerine bırakmak durumunda kalmışlardır. Böyle bir ortamda hem enerji ve gıda güvenliği hem de ulaştırma konusunda TDT öne çıkmaktadır.

Orta Koridor

Orta Koridor'un temelleri, TDT üye devletlerin Ulaştırma Bakanları tarafından 2013'de imzalanan Ortak İşbirliği Protokolü ile atılmıştır. Orta koridor Çin'den çıkarak, kara, demir ve

35 Michael Clarke, "Beijing's March West: Opportunities and Challenges for China's Eurasian Pivot", *Foreign Policy Research Institute*, 60(2), s. 298.

36 Reyılagulı Tuerdi, "Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye –Çin İşbirliğine Etkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, *Working Paper Series*, WPS NO/ 137/ 2018-01, s. 4.

37 Erol, agm.

38 Agm.

deniz yolları ile Türkistan, Hazar Denizi, Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan çok boyutlu ve yaklaşık 7.000 km uzunluğunda bir güzergâh³⁹ olup, Kuzey ve Güney olmak üzere Türkistan'da ikiye ayrılmaktadır. Kuzey güzergahı Kazakistan üzerinde, Güney güzergahı ise Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan üzerinden Hazar Denizi, Azerbaycan yolunu izlemekte, akabinde her iki güzergahta Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlanmaktadır.⁴⁰ Orta Koridorun güçlenmesi, öte yandan bu koridorun BKBY projesinin de ana güzergahlarından olması onun stratejik önemini daha da artırmaktadır.

Halford J. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"nde Kalpgah olarak adlandırılan ve nüfuz oluşturma ve hakimiyet kurma amacıyla yani küresel hegemonya için kontrol altında tutulması gerektiğini belirttiği⁴¹ bölge tam da Orta Koridorun geçtiği bölgedir. Bu nedenle Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan yani Orta Koridorun geçtiği ülkeler, geçmişte olduğu gibi halen kritik önemde yer almaktadır.

Avrupa ile Çin arasındaki 2023'de 740 milyar dolarlık ticaret hacmi Orta Koridorun önemini ortaya koymaktadır.⁴² Gerçi söz konusu ticaretin büyük kısmı deniz yoluyla ulaştırılmış olsa da deniz güzergahlarındaki istikrarsızlık ve güvenlik sorunları ile Orta Koridora göre daha uzun sürmesi önümüzdeki süreçte kara güzergahını öne çıkaracaktır. Ayrıca RF ve İran'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle de kara güzergahları arasında Orta Koridor öne çıkacaktır.

Dünya genelinde devam eden savaş ve kriz bölgelerine bakıldığında ulaştırma maliyet ve sürelerinin arttığını görmekteyiz. Rusya-Ukrayna Savaşı, Tayvan krizi ve Ortadoğu'da yaşanan kriz ve savaşlar, kara ve deniz güzergahlarındaki riskleri ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Çin'den Avrupa'ya yapılan ticarete diğer güzergahlara göre daha istikrarlı görülen Orta Koridorun önemi ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda hem TDT üyeleri hem de Çin, Orta Koridorun güvenliğine daha fazla ihtimam göstermektedirler.⁴³

Azerbaycan/Şuşa'da Temmuz 2024'de yapılan TDT Zirvesinde imzalanan Karabağ Deklarasyonu'nda da Orta Koridora vurgu yapılarak, Macaristan'dan Kazakistan-Kırgızistan üzerinden Çin sınırına kadar uzanan Orta Koridorun, Avrupa ile Asya arasında ekonomik, siyasi ve kültürel köprü olacağı belirtilmiştir.⁴⁴

39 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-coktarafli-ulasirma-politikasi.tr.mfa [Erişim tarihi: 15.10.2024].

40 Emrah Kaya, "Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1), s. 10.

41 Erol, agm., s. 328.

42 Eurostat, China-EU – international trade in goods statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics [Erişim tarihi: 25.10.2024].

43 Ömer Cengiz, "Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), s. 493-501.

44 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler".

Zengezur Koridoru

Azerbaycan'ın 2. Karabağ zaferi sonrasında açılması planlanan Azerbaycan-Nahçıvan ulaşım koridoru (Zengezur Koridoru), Türk dünyasını kesintisiz karayolu ile bağlanmasının yanında, Çin'den Avrupa'ya giden koridorun kısalması açısından da önemli görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında RF ve Çin, koridoru desteklerken, bazı bölge ülkeleri, Türk dünyasının güçlenmesine olumsuz bakması nedeniyle, koridora olumsuz yaklaştığı görülmektedir.⁴⁵

Zengezur Koridoruna giden yolda, TDT'nin da bir bütün olarak Azerbaycan'a destek vermesi bir yanda TDT'nin entegrasyonu ve iş birliği seviyesini artırırken, diğer tarafta ise küresel zeminde TDT'nin bir güç olarak ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ayrıca Karabağ zaferinin ve TDT'nin yakın iş birliği ve güven ortamı sonrasında;

- Uzun süredir çözülemeyen Hazar'ın kaynakları konusu, Azerbaycan ve Türkmenistan arasında Hazar petrol yatağı sorunu,⁴⁶
 - Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır sorunu,⁴⁷
- barışçıl bir şekilde çözüme kavuşmuştur.

Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu

RF-Ukrayna Savaşı nedeniyle Kuzey Koridoru'nun tıkanması ve RF'ye uygulanan yaptırımlar, farklı güzergahlara yönelik arayışları hızlandırmıştır. Bu çerçevede 1990'lardan beri gündemde olan ancak ilerleme kaydedilemeyen Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu hattı tekrar gündeme alınmış⁴⁸ ve 2023 itibarıyla projelendirilmiştir. Bu hattın faaliyete geçmesi, Pasifik'ten Avrupa'ya ulaşım konusunda kolaylık sağlayacak ve TDT'ni uluslararası piyasalara erişimi yolunda yeni bir güzergâh olarak ortaya çıkaracaktır. Yeni demiryolu hattı ile Pasifik, Çin, TDT (Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan-İran-Türkiye) üzerinden Avrupa'ya ulaşılabilecektir. Projenin hayata geçmesiyle Çin, BKBY girişimi kapsamında Avrupa'ya yeni bir güzergâh daha açmış olacak, Asya ile Avrupa arasındaki ticarete büyük katkı sağlayacak ve bölgenin sanayi, kültürel ve teknolojik gelişimine de katkı verecektir⁴⁹. Söz konusu demiryolu Orta Koridoru da güçlendirecektir.

45 Bahar Özsoy, "Azerbaycan'ın Ulaşım Hatları Politikası ve Zengezur Koridoru", *Asya Studies*, 8(29), s. 151.

46 TRT AVAZ, "Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar Denizi'ndeki petrol yatağı sorununu Dostlukla çözdü" <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadadan/azerbaycan-ve-turkmenistan-hazar-denizindeki-petrol-yatagi-sorununu-dostlukla/600a998101a30aafc480a3e4> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

47 Burak Çalışkan, "Özbekistan Ve Kırgızistan Arasındaki Sınır Anlaşmasının Getirdikleri" <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

48 Aimoor Daniyarova, "Bölgesel İşbirliğinin Sembolü: Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu", <https://www.ankasam.org/anka-analizler/bolgesel-isbirliginin-semبولu-cin-kirgizistan-ozbekistan-demiryolu/> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

49 TRT AVAZ, "Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demir Yolu Bölge Ülkelerini En Kısa Güzergahtan Dünya Piyasasına Ulaştıracak", <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadadan/cin-kirgizistan-ozbekistan-demir-yolu-bolge-ulkelerini-en-kisa-guzergahtan-dunya/63b2c2a901a30a2f307ccf0d> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

TDT Üyelerinin Askeri Potansiyelleri ve Güvenlik Durumu

Sahip olduğu jeostratejik önem ve doğal kaynakları nedeniyle, küresel güçler açısından kontrol altında tutulması gereken bir bölge olarak görülen TDT coğrafyası üzerinde rekabet devam etmekte olduğundan, TDT üyesi ülkelerin güvenlik riskleri Soğuk Savaş sonrasında bu yana devam etmektedir. Söz konusu güvenlik risklerine ilave olarak üyeler arasındaki sınır ihtilafları, sınır aşan sular meselesi, etnik konular ve terör örgütlerinin varlığı hem ülke bazında hem de bölgesel güvenliği olumsuz etkilemektedir. Bu durum nedeniyle diğer alanlarda olduğu üzere güvenlik alanında da TDT üyesi ülkelerinin birbirlerine ihtiyacını ve bu birlikteliğin bölgesel ve küresel barış ve huzura katkısını ortaya koymaktadır.

TDT üyesi ülkeler geniş bir coğrafyaya yayılmış olsalar da terör, sınır güvenliği ve bölgesel istikrarsızlık vb. benzer güvenlik tehdit ve riskleri ile karşı karşıya olmaları nedeniyle, askeri ve savunma alanlarında iş birliği zorunluk halini almıştır. Bu noktadan hareketle TDT 8. Zirvesi'nde askeri ve güvenlik konularında iş birliği mekanizmaları oluşturulmuştur.⁵⁰ Söz konusu iş birliği ve savunma kapasitelerini birleştirilmesi ve ortak bir güvenlik politikası izlenmesi küresel güç dengelerini etkileyebilir.

TDT üyesi ülkelerin askeri ve savunma potansiyelini görmek açısından üyelerin potansiyellerine tek tek bakmakta yarar vardır. Bu kapsamda Türkiye dışındaki üyelerin bölgesel ve küresel bakımdan tek başlarına yeterli olduğunu söylemek zordur. Türkiye hem personel sayısı hem de askeri harcamalar konusunda TDT arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu kapsamda 2024 itibarıyla Türkiye'nin 355 bin, Azerbaycan'ın 126 bin, Kazakistan'ın 110 bin, Özbekistan'ın 48 bin, Türkmenistan'ın 36,5 bin, Macaristan'ın 41,6 bin ve Kırgızistan'ın 23 bin askeri olmak üzere toplam 740 bin aktif, toplamda 1,2 milyon yedek askeri personel bulunmaktadır. Askeri harcamalar bakımından da durum benzerlik göstermekte ve 2024 itibarıyla Türkiye'nin 40 milyar dolar, Azerbaycan'ın 3,77 milyar dolar, Kazakistan'ın 7,5 milyar dolar, Kırgızistan'ın 165 milyon dolar, Özbekistan'ın 796 milyon dolar, Macaristan'ın 4,29 milyar dolar ve Türkmenistan'ın 859 milyon dolar olmak üzere toplamda 57,38 milyar dolarlık askeri/savunma harcaması bulunmaktadır.⁵¹

Askeri ve savunma potansiyellerinin yanında TDT üyesi ülkeler arasında sorunlara göz attığımızda ise sınır sorunları, etnik meseleler, sınır aşan suların paylaşımı, dini istismar faaliyetleri ve radikal fikirler ile uyuşturucu ve insan kaçakçılığı konularında güvenlik sorunları olduğu görülmektedir.

TDT üyesi ülkelerde tarımın önemli bir sektör olması ve Kazakistan dışında tarımsal otarşiye sahip ülke bulunmaması nedeniyle, tarımsal amaçlı sulama çok stratejik bir konuma sahiptir. Bu

50 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler"

51 Global Fire Power, "2024 World Military Strength Rankings" <https://www.globalfirepower.com/> [Erişim tarihi: 21.10.2024].

durum suyun paylaşımı konusunda ihtilaflara neden olurken, TDT içinde de güvenlik sorunu halinde durmaktadır.⁵²

TDT açısından diğer önemli bir güvenlik sorunu dini istismar ve radikal faaliyetler ile örgütler ve terörizm konusudur. Bu konuda Afganistan başlı başına bir istikrarsızlık kaynağı olarak TDT'nin yanı başında durmaktadır. Söz konusu gruplar için barınak, eğitim, insan kaynağı temini ve lojistik ikmal merkezine dönüşen Afganistan, sadece TDT üyesi ülkeler için değil bölge hatta tüm dünya için tehdit oluşturmaktadır.⁵³

Dünyanın en büyük uyuşturucu üretim merkezi sayılan Afganistan'a komşu olunması TDT üyesi ülkeler açısından diğer bir güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. İstikrarsız bir ülke olan Afganistan'da üretilen uyuşturucunun Avrupa'ya ulaşmasında TDT üyesi ülkeler neredeyse köprü görevi görmektedir. Bunun yanında uyuşturucu kullanımını da artmaktadır.⁵⁴ Afganistan insan kaçakçılığı konusunda kaynak ülke konumunu korumaktadır.

TDİ'nin kurucu belgesi Nahçıvan Anlaşması ile 8. Zirve Bildirisi'nde, terörizm başta olmak üzere bölücü faaliyetler ile aşırıcılık faaliyetleri konusunda istişare ve iş birliği hususu vurgulanmıştır.⁵⁵ Böylece TDT terör ve diğer istikrarsızlık konularında uluslararası seviyede iş birliği sağlanması konusunda önemli bir mekanizma haline gelmektedir.

TDT'nin sahip olduğu konum itibarıyla, dünya genelindeki Afganistan ve Suriye gibi bazı istikrarsızlık kaynağı ülkelere komşu, bazı istikrarsızlık kaynağı bölgelerin de etki alanında kalmaktadır. Bu nedenle TDT üyesi ülkeler, söz konusu ülke/bölgelere karşı tampon görevi görmekle, istikrarsızlığın küresel yayılmasına engel teşkil etmektedir. TDT üyesi ülkeler kendi güvenliklerini sağlama konusunda yaptıkları çabaların, aynı zamanda bölgenin ve dünyanın güvenliğine katkı sağladığını göz ardı etmemek gerekir. İlave olarak TDT üyelerinden bazılarının iç sorunları ile aralarındaki anlaşmazlık konularının çözülmesi, bölgede siyasi istikrarı güçlendirecek, birliğin güvenlik ve savunma alanlarına ve bölgesel güvenliğe önemli katkılar sağlayacaktır.⁵⁶

52 Dalbayeva, Alina, "End the Weaponisation of Water in Central Asia. International Crisis Group", <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/kazakhstan/end-weaponisation-water-central-asia>, [Erişim tarihi: 02.11.2024].

53 Buğra Sarı, "Anarşik Uluslararası Sistem İçinde Türk Dünyası Güvenlik Topluluğu", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 02. <https://www.ayu.edu.tr/mypanel/app/upload/yayin/dosya/e56954b4f6347e897f954495eab16a88.pdf>

54 United Nations, World Drug Report 2023. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html> [Erişim tarihi: 02.11.2024]

55 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler"

56 Muhammet Mağat ve Bekir Parlak, "Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi" *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, VI/3, (2023), s. 581-592.

Sonuç

Uluslararası sistemin yeniden bir yapılanma sürecine girdiği ve küresel/bölgesel güçlerin rekabetinin daha görünür olduğu son günlerde, bölgesel iş birlikleri ve entegrasyonlar önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede Türk Dünyasının entegrasyon fikri altyapısı çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, artık günümüzde ete kemiğe bürünmüş ve tarihi bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. TDT'nin kuruluşu yeni olmakla birlikte, kısa süre içinde katettiği mesafe, potansiyeli ve ulaşabileceği nokta açısından umutları arttırmaktadır. TDT'de iş birliği alanlarının yayılması, ekonomik ve ticari bağların güçlenmesi, siyasi konularda da ortak politikalar oluşturulması durumunda, sadece Avrasya'da değil, küresel seviyede ağırlığı ve önemi hızla artacaktır. Bu durum yeni üye ve gözlemci üye müracaatlarına yansımış durumdadır.

TDT üyeleri, mevcut pozisyonları ve potansiyelleri çerçevesinde, jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel, enerji ve güvenlik alanlarında öne çıkmakta ve Avrasya jeopolitiğinde etkili olacak bir güç olarak tezahür etmektedir. TDT coğrafyasının kapsadığı enerji, nakil hatları ve ulaştırma koridor/güzergahları ile Doğu-Batı ekseninde gelişmekte olan ticaret, önemli fırsatlar sunmaktadır. TDT üyesi ülkelerin ekonomik büyüklüğü, dış ticaret verilerinin her geçen yıl artması ve üyelerin petrol, doğalgaz ve diğer kıymetli maden rezervlerinin boyutu önemlerini arttırmaktadır.

Petrol, doğalgaz ve diğer madenlerin bu kadar yoğun olduğu bölge küresel güçler açısından da önemli görülmektedir. Soğuk Savaş öncesi bölgede çok fazla rahat hareket edemeyen ABD ve Batı, artık bölgeye nüfuz edebilme konusunda daha rahat hareket edebilmekte ve zengin enerji kaynakları ve coğrafi avantajı kontrol etmeye çabalamaktadır. Buna ilave olarak Afganistan gibi kontrol edilmesi zor bir alandan kaynaklanabilecek terör ve istikrarsızlığın yayılmasını önlemek de bir diğer amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada RF, eski bağlıları ile ilişkiyi ve kontrolü kaybetmek istememekte, bölgede tekrar eski gücü ve kontrolüne ulaşmaya gayret etmekte, hatta diğer küresel güçlerin bölgede nüfuzunu artırmasını ulusal güvenlik meselesi görmektedir. Ayrıca RF enerji arzı konusunda da Batıya enerji naklinin RF topraklarından yapılmasını istemekte, böylece TDT üyesi ülkelerin rekabetini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. RF de Afganistan'dan kaynaklı istikrarsızlık ve terörün bölge için tehlikeli olduğunu görmektedir ve bu kapsamda TDT üyelerini tampon olarak kullanmaktadır. Çin ise hem enerji tedariki ve ulaştırma koridorlarının kontrol ve güvenliği açısından bölgede söz sahibi olmaya gayret etmekte hem de istikrarsızlık ve terör olaylarının kendi ülkesine yayılması endişesi taşımakta ve özellikle BKBY girişiminin Batı Çin'den çıkış noktalarındaki Türk nüfusu Çin için endişe kaynağı ve güvenlik zafiyeti olarak algılanmaktadır.

Bu açılarından TDT ülkeleri Çin açısından vazgeçilmez görülmektedirler.

TDT'nin ekonomi, siyasi ve kültürel iş birlikleri yanında en büyük gücü, üyeler arasındaki kültürel bağın iş birliklerini daha da motive ediyor olmasıdır. TDT'nin üye ve gözlemci sayısının artma potansiyeli ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği/koordinasyon imkanları fırsatlara

başka boyutlar katmaktadır. TDT arasında entegrasyon artıka ekonomik ve siyasi iş birliği güçleneceğinden RF ve Çin başta olmak üzere küresel güçlerin hareket imkanları sınırlanabilir.

Buna ilave olarak, her geçen gün artan küresel kriz ve savaşlar açısından bakıldığında ise, başta Rusya-Ukrayna savaşı, artan Çin-ABD gerginliği olmak üzere, artan kriz, gerilim gölgesinde, enerji, gıda krizleri, küresel düzeyde enflasyonist baskı ve bozulan ekonomiler göz önüne alındığında, 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan, Soğuk Savaş sonrasında bir düzenleme yaşanan küresel sistemin köklü bir değişime gittiği anlaşılmaktadır. Böyle bir ortamda TDT ve üye ülkelerin potansiyellerinin önemi ortaya çıkmaktadır. TDT'nin Temmuz 2024'de yapılan Şuşa Zirvesi'nde yayınlanan Karabağ Deklarasyonu'nda, yaşanan istikrarsızlık ve çatışmalara karşı ortak tavır alınması ve açıklama yapılması, TDT'nin bölgesel ve küresel konulara ortak yaklaşımını sergilemesi açısından önemli görülmektedir.

Küresel sistemde devam eden savaşlar, ekonomik ve siyasi krizler ve diğer istikrarsızlıklar, küresel sistemde büyük değişiklerinin işaretini verdiği günümüzde, TDT'nin sistemdeki yerini alabilmesi birlik ruhu içinde hareket etmesine bağlı olacaktır. Bu yapı üyeleri ayrı ayrı güçlü kılarken, özelde Avrasya'da genelde ise dünyada barış, huzur ve refahın kaynağı olabilecektir. TDT, küresel enerji ve gıda krizi arifesinde üstleneceği roller ve bölgede üstlendiği güvenlik rolü sayesinde küresel sistemin önemli bir parçası olmaya adaydır. İlave olarak mevcut potansiyeli ve jeopolitik konumu ile birlikte, ekonomik ve siyasi entegrasyonun hedeflenen seviyeye ulaşması durumunda, TDT küresel sistemde vazgeçilmez bir aktör olacak ve yeni oluşan küresel sistemde, küresel hegemon gücün belirlenmesinde kritik rol oynayabilecektir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Aleskerov Alesker, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Genel Kamu Hukuku Ankara 2007.
- Aslan, Ramazan, “Bir Kuşak Bir Tol Girişimi'nin Dünya Ticareti ve Uluslararası Terörizme Etkisi”, *Yeni Nesil Terörizm*, ed. M. İmil, Nobel Yayınevi, Ankara 2020, s. 11-134. Beşer, Mehmet Enes, “Çin'in Dünya'ya Açılma Girişimi: Kuşak ve Yol”, *Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi Raporu*, s. 1-16.
- Bocutoğlu, Ersan, “Çin'in 'Bir Kuşak-Bir Yol' Projesinin Ekonomik ve Jeopolitik Sonuçları Üzerine Düşünceler”, *International Conference ON Eurasian Economies*. İstanbul, s. 265-270.
- Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books New York 1997.
- Cengiz, Ömer, “Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), s. 485-505.
- Clarke, Michael, “Beijing's March West: Opportunities and Challenges for China's Eurasian Pivot”, *Foreign Policy Research Institute*, 60(2), s. 296-313.
- Çeçen, Anıl, “ABD. Süper Güç Olarak Kalabilir mi?” *Avrasya Dosyası* [ABD Özel], VI/2, (2000), s. 233-251.

- Çınar, Yusuf ve Uzun, Yılmaz Ulvi, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 [Özel Sayı], s. 141-156.
- Erol, Mehmet Seyfettin, “Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Türk Dünyası ve Türkiye: Nasıl Bir Gelecek”, *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2018.
- Kasım, Mehmetali, “Orta Asya Ülkelerinde Kalkınma Politikaları ve Ekonomik Gelişme”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm* drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 31-62.
- Kaya, Emrah, “Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1), s. 9-35.
- Kaya, Hulusi Ekber, “Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), s. 43-62.
- Kutluay Tutar, Filiz ve Tatlı, Meram, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya ve Enerji Politikaları”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, XV/15, s. 94-108.
- Mağat, Muhammet ve Parlak, Bekir, “Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6/3, (2023), s. 581-592.
- Özsoy, Bahar, “Azerbaycan'ın ulaşım hatları politikası ve Zengezur koridoru”, *Asya Studies*, 8(29), s. 143-156.
- Sarı, Buğra “Anarşik Uluslararası Sistem İçinde Türk Dünyası Güvenlik Topluluğu”, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 02*.
- Sarıkaya, Yalçın, “30 Yıllın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 493-523.
- Syzdykova, Aziza, “Orta Asya Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 63-114.
- Şahin, Mehmet, “Türk Devletlerinin Uluslararası Ekonomik Örgütlerle İlişkileri”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 449-470.
- Tokatlı, Seda Gözde, “Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminin Uluslararası Ekonomi Politikası”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 41, (2023), s. 283-302.
- Tuerdi, Reyılagulı, “Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye –Çin İşbirliğine Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Working Paper Series*, WPS NO/ 137/ (2018-01), s. 1-15.

Elektronik Kaynaklar

- Çalışkan, Burak, “Özbekistan ve Kırgızistan Arasındaki Sınır Anlaşmasının Getirdikleri”, <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 5.10.2024].
- Dalbayeva, Alina, “End the Weaponisation of Water in Central Asia. International Crisis Group”, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/kazakhstan/end-weaponisation-water-central-asia>, [Erişim tarihi: 02.11.2024]
- Daniiarova, Aimoor, “Bölgesel İşbirliğinin Sembolü: Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu” <https://www.ankasam.org/anka-analizler/bolgesel-isbirliginin-sembolu-cin-kirgizistan-ozbekistan-demiryolu/> [Erişim tarihi: 25.10.2024]

DEİK, “Azerbaycan Bilgi Notu”.

https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-bilgi-notu_ekim22.pdf [Erişim tarihi: 01.10.2024]

DEİK, “Kazakistan Bilgi Notu”,

<https://www.deik.org.tr/uploads/kazakistan-bilgi-notu-nisan-23.pdf> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

Enerji Atlası, “Dünya Doğalgaz Rezervi”,

<https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> [Erişim tarihi: 26.10.2024]

Erol, Mehmet Seyfettin “Stratejik Pusulasını Kaybetmiş Dünyada Yükselen Orta Asya-

Kafkasya Jeopolitiği ve Yeni İşbirliği Alanları” <https://www.ankasam.org/stratejik-1pusulasini-kaybetmis-dunyada-yukselen-orta-asya-kafkasya-jeopolitigi-ve-yeni-isbirligi-alanlari/> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

Eurostat, “China-EU – international trade in goods statistics.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics. [Erişim tarihi: 25.10.2024]

Global Fire Power, “2024 World Military Strength Rankings”

<https://www.globalfirepower.com/> [Erişim tarihi: 21.10.2024].

Saçaralp, Çağrı, “Türk Dünyası’nın kışkırtıcı yeraltı kaynakları”,

<https://www.gzt.com/jurnalist/turk-dunyasinin-kiskandiran-yeralti-kaynaklari-2797842> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Şensoy, Süleyman, “Bir Kuşak Bir Yol Çin Türkiye ve Dünya”, *TASAM Analiz 2016*,

https://tasam.org/trTR/Icerik/25699/bir_kusak_bir_yol_cin_turkiye_ve_dunya [Erişim tarihi: 30.09.2024].

Targay, Koray, “21’nci Yüzyılın En Kapsamlı Altyapı Hamlesi: Modern İpek Yolu Girişimi”

<https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/12-koray%20targay.pdf> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası”,

https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-coktarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa [Erişim tarihi: 15.10.2024].

TRT AVAZ, “Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demir Yolu Bölge Ülkelerini En Kısa Güzergahtan

Dünya Piyasasına Ulaştıracak”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/cin-kirgizistan-ozbekistan-demir-yolu-bolge-ulkelerini-en-kisa-guzergahtan-dunya/63b2c2a901a30a2f307ccf0d> [Erişim tarihi: 25.10.2024]

TRT AVAZ, “Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar Denizi’ndeki petrol yatağı sorununu

Dostlukla çözdü”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/azerbaycan-ve-turkmenistan-hazar-denizindeki-petrol-yatagi-sorununu-dostluk/600a998101a30aafc480a3e4> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Türk Devletleri Teşkilatı, Zirveler.

<https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.1.2024]

United Nations, World Drug Report 2023.

<https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html> [Erişim tarihi: 25.11.2024]

UNCTAD, World Investment Report 2023.

<https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> [Erişim tarihi: 25.11.2024]

World Bank, World Development Indicator. Erişim adresi:

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024]

THE INCREASING IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES IN EURASIA: AN EVALUATION FROM A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Ramazan ASLAN^{*}

Eurasia has been subject to attempts at control throughout history and is regarded as a pivotal region for global domination. It is currently the centre of the Turkish World, a competitive arena for global powers, and is considered a region that must be won.

During the Cold War, the region was subject to the political and economic influence of the USSR, but the dissolution of the USSR resulted in significant changes to the international system and substantial developments in Eurasian geopolitics. In the post-Cold War era, new states and new power centres have emerged in Central Asia and the Caucasus, accompanied by the emergence of new threats and risks. In this context, the Central Asian Turkish States, which had gained independence, formed the centre of Eurasia.

Studies on cooperation between Turkish states have been ongoing for more than thirty years, with the Council of Turkic Speaking Countries having been established with the Nakhchivan Agreement in 2009, which is widely regarded as a significant turning point in this process. This body, formerly known as the Council of Turkic Speaking Countries and renamed as the Organization of Turkish States (OTS) in 2021, has emerged as a prominent institution in the region, with a focus on fostering social, political, economic, and cultural cooperation among Turkish states, underpinned by shared historical, linguistic, and religious affinities.

The member countries of the OTS, whose collective ambition is to act in accordance with shared values and whose areas of cooperation are expanding steadily, have emerged as the preeminent centre of Eurasian geopolitics. This is evident in their joint actions across numerous domains, ranging from politics to economics, from foreign policy to security. It is hypothesised that OTS member countries will seek to enhance their relations with global powers that aspire to exercise control over the region and the world, particularly in the context of their strategic positioning for transportation and energy transmission lines due to their geographical location and the energy and mineral resources they possess. It is anticipated that OTS, which is committed

* Ph.D. Ankara / Türkiye, rmzaslann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5182-7735

to promoting the peace and prosperity of its members and the region, will assume a pivotal role in the ongoing power struggle in Eurasia and the global arena. In this context, OTS occupies a pivotal role in global trade, leveraging its economic structure; in the global energy market, drawing on its energy resources; and in Eurasia as a trade and logistics corridor, leveraging its geographical location. Conversely, the potential contribution of this organisation in mitigating the adverse effects of migration and terrorist incidents that are likely to emanate from the region and threaten global stability is acknowledged as a functional organisation within global security. In this context, OTS member countries assume a pivotal role, being situated at the nexus of global and regional powers due to their strategic geographical location and substantial economic potential. In the prevailing environment, characterized by escalating threats to global stability, OTS has a significant opportunity to enhance its geo-political importance. By fostering cooperation opportunities, addressing existing member challenges, and establishing a solid foundation for a common foreign policy and economic union, OTS can mitigate economic and political risks in Eurasia. By doing so, it would also contribute to the reshaping of global power dynamics. The present study aims to underscore the economic and political opportunities available to OTS member countries, emphasizing the significance of synergies that emerge from the collective exploitation of these opportunities. In this context, the Gross Domestic Product (GDP) figures and growth rates, foreign trade structures, national income per capita (PCI), and foreign direct investment amounts (FDI) of the OTS member countries for the period 2010-2023 were examined using descriptive analysis, and their economic opportunities and potential were revealed. In addition, the political, geographical and security dimensions were discussed, and an attempt was made to reveal their regional and global importance.

The conclusion drawn from this analysis is that OTS is emerging as a significant actor in Eurasian geopolitics, particularly in the domains of geopolitics, geoeconomics, geocultural studies, energy, and security. This assertion is supported by the economic size of its members, the steady increase in foreign trade data, and the substantial oil, natural gas, and other precious metal reserves of its members. In light of the prevailing global turbulence, marked by incessant crises, wars and energy and food crises, the potential of OTS and its member countries becomes evident. The structure of OTS is expected to evolve into a system that can serve as a source of stability. It is anticipated that this evolution will foster peace, tranquility and prosperity, while concurrently fortifying the member nations. OTS is regarded as a potential candidate to assume a pivotal role within the global system, a position that is attributed to its anticipated contributions in the period preceding the global energy and food crises, in addition to its security functions within the region. To this end, the initial segment of the study delineates Eurasia, underscoring its significance, and provides a synopsis of the formation, structure, and contemporary state of OTS. The second part of the study examines the economic structures, current situations and potential of OTS member countries. The third chapter mentions energy and transportation corridors in relation to the economy, explains the security situation of the region and emphasizes the regional and global importance of OTS.

TÜRK DÜNYASININ BİRLİĞİ TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE RUSYA

UNION OF THE TURKIC WORLD ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND
RUSSIA

Eray BAYRAMOL^{ID}

Öz

Rusya'nın bir devlet olarak tarih sahnesine çıkışından itibaren Türk Dünyası, Rus Çarlarının hedefi oldu. 1552 yılında Kazan Hanlığının Rusya tarafından yıkılışıyla başlayan işgal süreci, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde tüm boyutlarıyla derinleşerek devam etti. 1991 yılında SSCB'nin dağılıp yıkılışıyla birlikte Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bağımsızlıklarına kavuştu. Bağımsızlıklarını henüz kazanmış Türk devletleri, Sovyet ardılı karakterlerinden dolayı ekonomik, siyasi ve askerî açıdan oldukça yetersiz vaziyeteydi. Bu yıllarda Kafkasya'yı ve Türkistan'ı "kendi havzası" olarak tanımlayan Rusya Federasyonu, bağımsız Türk devletleri üzerinde nüfuz sağlamaya çalıştı. Bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri arasında iş birliğini sağlamak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti öncülüğünde 1992 yılında Ankara'da başlayan çalışmalar 2009 yılında Nahçıvan'da Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin kurulmasıyla neticelendi. Türk Konseyi ya da Türk Keneşi olarak da adlandırılan örgüt, 2021 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirveyle birlikte Türk Devletleri Teşkilatı adını alarak faaliyetlerini çok daha geniş alanlara yaydı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, bölgesel nüfuzunu kaybetmemek ve eski gücüne kavuşmak amacıyla "Rus Dünyası" kavramını uluslararası alanda hâkim kılmayı amaçladı. Bu sebeple Rusya, yalnızca kendi parçası olan halkları değil, aynı zamanda tüm eski Rus nüfuz alanını birleştirmeyi amaçlayan fikri yeniden canlandırmaya çalışarak "Rus Dünyası" kavramını ortaya attı. Bu kavram "tarihi Rusya" kavramına benzer olarak, sadece Slav dünyasının bir araya gelmesini değil, aynı zamanda Avrasya'nın Rusya çatısı altında birleşmesini de hedefledi.

Çalışma, Kazan Hanlığının yıkılışından itibaren ele alınıp, günümüz uluslararası ilişkiler dinamikleri çerçevesinde değerlendirilerek tarihsel arka planla desteklenmiştir. Çalışmanın amacı, Rusya'nın "Rus Dünyası" kavramı çerçevesinde geliştirdiği politikaları ve bu politikaların Türk Devletleri Teşkilatı'na etkilerini ortaya koymakla birlikte, Rus Dünyası ile Türk Dünyası arasındaki tarihten gelen çekişmenin de olası sonuçlarını ortaya koyarak perspektif oluşturmaktır.

Anahtar kelimeler: Türk Dünyası, Rus Dünyası, Türkiye, Rusya, Türk Devletleri Teşkilatı

Abstract

Since the formation of the Russian state, the Turkic World has been a primary target of the Russian Tsars. The occupation process began in 1552 with the collapse of the Kazan Khanate by Russia and

* Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Antalya/Türkiye, eray.bayramol@alanya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1979-0271

continued during the Union of Soviet Socialist Republics, deepening in all its dimensions. Following the collapse of the USSR in 1991, Azerbaijan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan became independent. The newly independent Turkic states were economically, politically and militarily inadequate due to their Soviet successor character. In those years, the Russian Federation, which defined the Caucasus and Turkestan as its “own basin”, tried to exert influence over the independent Turkic states. In order to ensure cooperation among the Turkic states that had gained independence, the efforts initiated in Ankara in 1992 under the leadership of the Republic of Turkey resulted in the establishment of the Cooperation Council of Turkic Speaking States in Nakhchivan in 2009. The organisation, known as the Turkic Council or also known as the Turkic Council, has expanded its activities to much wider areas by taking the name of the Organization of Turkic States with the summit held in Istanbul in 2021. Following the collapse of the Soviet Union, Russia aimed to make the concept of the ‘Russian World’ dominant in the international arena in order not to lose its regional influence and to regain its former power. In pursuit of this objective, Russia endeavoured to revive the concept of uniting not only the people who were part of it, but also the entire former Russian sphere of influence, leading to the formulation of the concept of the ‘Russian World’. This concept, akin to the concept of ‘historical Russia’, sought not only to unify the Slavic World, but also to unite Eurasia under the Russian umbrella.

The present study is informed by the collapse of the Kazan Khanate and is evaluated within the framework of contemporary international relations dynamics and historical background. The aim of the study is to create a perspective by revealing the policies developed by Russia within the framework of the concept of ‘Russian World’ and the effects of these policies on the Organisation of Turkic States, as well as the possible consequences of the historical rivalry between the Russian World and the Turkic World.

Keywords: Turkic World, Russian World, Türkiye, Russia, Organization of Turkic States

Giriş

İnsanlık tarihine yön veren en eski milletlerden olan Türkler sosyal ve manevi yapılarının güçlü olması sebebiyle, tarihte sahnesine çıktıkları ilk andan günümüze kadar gelen süreçte bir arada kalabilmeyi başararak farklı tarihlerde ve farklı coğrafyalarda çok sayıda devlet kurabildi. Göktürkler tarafından ortaya konulan Türk devlet modeli başta Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlı Devleti’ne örnek teşkil ederek günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturdu. İslam öncesi dönemden başlayarak tarihi devamlılık içinde Türkistan, Kafkasya, Anadolu, Karadeniz’in kuzeyi ve Macaristan’a kadar uzanan coğrafyada medeniyetlerini ve varlıklarını koruyan Türkler, Türk Dünyası olarak adlandırılan milyonlarca kilometrekarelik coğrafyaya hükmetmektedirler.¹

Türk birliği ilk defa Asya Hun İmparatoru Mo-tu tarafından sağlandı. MÖ 209-174 tarihleri arasında Tunguzları, Yüechihları ve Çinlileri mağlup eden Mo-tu tüm Türk boylarını tek çatı altında topladı.² I. Göktürk Devleti döneminde Mukan Kağan ikinci defa Türk birliğini kurdu. 553-572 yılları arasında I. Göktürk Devleti hükümdarı olan Mukan Kağan Türkistan’ın tamamına hâkim oldu. Ülkenin sınırları doğuda Kore, batıda Karadeniz’e kadar ulaşmaktaydı.³ II. Göktürk Hükümdarı Kapgan Kağan zamanında bütün Türk boyları Göktürk Devleti çatısı altında toplandı

1 Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri’nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 17-18.

2 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 60-61.

3 Ahmet Taşağıl, *Göktürkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s. 19-27.

ve Türk birliği üçüncü defa sağlandı.⁴ Asya Hunlarının Türkistan'dan batıya doğru göçü neticesinde Türkler Avrupa coğrafyasına ulaşarak burada Avrupa Hun İmparatorluğunu kurdular. Attila'nın 434 yılında tahta çıkışıyla birlikte Türk devletinin sınırları Kazakistan'ın batısından Avrupa ortalarına kadar genişledi. Bu coğrafyadaki Türkler son kez Avrupa Hun İmparatorluğu hakimiyetinde Türk birliğini kurabildiler.⁵

Rusların tarih sahnesine çıkışı Türk tarihi açısından dönüm noktası niteliğindedir. III. İvan döneminde 1480 yılında Altın Orda Hanlığının Ruslar tarafından yıkılması Türk birliğinin yeniden tesisinin önünde yüzyıllarca devam edecek engelin ilk adımıydı.⁶ Altın Orda Devleti'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Kazan Hanlığı, Astrahan Hanlığı, Kırım Hanlığı ve Kasım Hanlığı da Rusların hedefi haline geldi. 1552 yılında Kazan Hanlığının Ruslar tarafından yıkılması Türk tarihini ve Türk Dünyasını derinden etkileyen bir kırılma noktasıydı. Kazan Hanlığının yıkılışıyla birlikte Rus istilasının önündeki en güçlü engel aşılarak Ruslar, İdil Nehri (Volga) istikametinde ilerleyerek Hazar Denizi'ne ulaştı ve Ural bölgesinde hakimiyet kurabildi. Kazan Hanlığının yıkılışı ile Ruslar, Türk bölgelerine ulaşma ve bir "imparatorluk" haline gelebilme imkanına kavuştu. Fakat Rusların, hakimiyetleri altındaki toprakları Türk bölgelerine doğru genişletmesi, Türklerin yüzyıllar boyu Rus hakimiyeti altında yaşamalarına sebep oldu ve Rusya İmparatorluğu Türk birliğinin önündeki en kuvvetli engel olarak ortaya çıktı.⁷

1552'de Kazan Hanlığının yıkılışı Ruslara Astrahan Hanlığının yolunu açtı. 1556 yılında Astrahan Hanlığının da yıkılmasıyla Rusya, Kafkasya ve Türkistan'a ilerleme imkânı elde etti.⁸ Rus Çarı I. Petro döneminde başlayan Kafkasya işgali Azerbaycan Hanlıklarının ele geçirilmesiyle devam etti. 1804 yılında Gence Hanlığının işgaliyle başlayan süreç 1830 yılında tamamlandı. Böylelikle Rusya 1552 yılında araladığı istila kapısını 1830 yılında tüm Güney Kafkasya'ya kadar genişletmiş oldu.⁹

Ülkesinin sınırlarını Hazar Denizi'ne kadar ulaştıran Çar IV. İvan, işgal hareketine Uralları geçerek devam etti. Küçüm Han idaresindeki Sibir Hanlığının yıkılması neticesinde Türkistan kapıları Ruslara açılmış oldu. 1593 yılında başlayan işgal 1603 yılında tamamlandı. Bundan sonra Rus hükümdarı "bütün Sibiry topraklarının hükümdarı" unvanını aldı.¹⁰ Rusların XVI. yüzyıldan sonra dünyanın güçlü devletlerinden biri haline gelmesindeki ana etkenlerden biri Sibiry'nin zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarıydı.¹¹ Rusya'nın Türkistan'daki ilerleyişi I. Petro döneminde yoğunluk kazandı. Rusya'yı emperyalist bir devlete dönüştürmek isteyen I. Petro'nun hedefi denizlere hâkim olmaktı. Aynı hedef II. Katerina ve I. Aleksandr tarafından

4 Age., s. 319-336.

5 Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 296-352.

6 A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 2017-2018.

7 Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 3-4.

8 Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. XV-XVI.

9 Mehmet Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 21-26.

10 İlyas Kemaloğlu, "Sibiry Hanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-II, Ankara 2019, s. 505.

11 İlyas Topsakal, *Sibiry Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 87.

da devam ettirildi. Bu hedef çerçevesinde Kazak Türklerinin yaşadığı Küçük Cüz, Orta Cüz ve Büyük Cüz zapt edildi. Kazak stepleri ele geçirildikten sonra Rusya, Türkistan Hanlıklarına yöneldi. 1865 yılında Hokand Hanlığı, 1868 yılında Buhara Hanlığı ve 1873 yılında Hive Hanlığı işgal edildi.¹² 1869 yılından itibaren Türkmen topraklarına yönelen Ruslar, 1881 yılında Göktepe Savaşı ve 1884 yılında Merv şehrinin işgaliyle tüm Türkistan'ı istila harekâtını tamamlayarak ele geçirdiği yerlerde Rus yönetimini tesis etti. İşgallerle birlikte başlayan kolonizasyon faaliyeti ise Rus işgallerini Türkistan'da kalıcı hale getirmeye yönelikti.¹³

Bir aydınlanma hareketi olarak Rusya Türkleri tarafından başlatılan Ceditçilik, Kırımlı İsmail Gaspıralı tarafından geleneksel eğitimin reforme edilerek çağın gereklerine uygun bir hale getirilmesi hedefiyle hayata geçirildi. Yeni eğitim metoduyla birlikte Rusya'daki Türkler, çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırılarak dil ve kültür birliği sağlanacaktı. İsmail Gaspıralı tarafından başlatılan yenilikçi eğitim hareketi bir süre sonra tüm Türk Dünyasında sosyal, siyasi ve entelektüel bir aydınlanma hareketine dönüştü.¹⁴

İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da başlattığı ve “dilde, fikirde, işte birlik” hedefiyle özetlediği bu aydınlanma hareketi, Usul-i cedid metoduyla eğitim veren okulların İdil-Ural bölgesinde açılmasıyla birlikte tüm Rusya Türkleri arasında yayılmaya başladı. İdil-Ural bölgesinde daha önceki devirlerde de yenileşme ve aydınlanma hareketinin yaşanmış olması, Usul-i cedid metodunun bu bölgede zemin kazanmasını kolaylaştırdı. İdil-Uralı aydınlardan Abdünnasır Kursavi (1771-1812), İbrahim Halfin (1778-1829), Şehabeddin Mercani (1818-1889), Hüseyin Feyizhani (1828-1866) ve Kayyum Nasırı (1824-1902), medreselerdeki geleneksel eğitimin yanı sıra modern bilimlere dair eğitimin verilmesini de savunmuştu. Aydınlanmaya dair geçmişten gelen tecrübe vesilesiyle, Rusya Türkleri arasındaki aydınlanma hareketinin liderliğini İdil-Ural Türkleri üstlenmiş oldu. Bu sebeple Usul-i cedid metoduyla eğitim veren okulların sayısı İdil-Ural bölgesinde hızla arttı. Netice itibarıyla, modern okullarda eğitim alanlar Türk Dünyasının hemen her yerinde Usul-i cedid mektepleri açarak, Rusya Türkleri arasında topyekûn bir aydınlanmanın meşalesini yaktılar. Meşhur Rus misyoner Nikolay İlminskiy bu aydınlanma hareketinin amacını “çok sayıda karışık ve değişik dillerde (lehçelerde) konuşan Rus Müslümanlarını birleştirmek ve pekiştirmek” sözleriyle açıklamaktaydı. İlminskiy'nin bu sözü, İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da yayımladığı *Tercüman Gazetesi*'nde 1883 yılında ilk kıvılcımını çaktığı “dilde birlik” ülküsüydü. Bu ülkü aynı zamanda aydınlanma hareketi ve Türkçülük fikrinin yeşermesine vesile olarak, Türk Dünyasının birliği meselesinin de özünü teşkil etmekteydi.¹⁵

Çarlık Rusya'da 1905 yılında meydana gelen 1905 İhtilali Türk Dünyasını derinden etkiledi. İhtilalle birlikte Rusya'da meşrutî monarşi rejimine geçildi. Bu gelişmeler o yıllarda 18 milyon

12 Baymirza Hayit, *Türkistan Devletleri'nin Millî Mücadele Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 65-106.

13 Ahmet Taşağıl, “Türkistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s. 558-559.

14 İsmail Gaspıralı, *Seçilmiş Eserler (Fikri Eserleri) Cilt II*, haz. Yavuz Akpınar, Ötügen Yayınları, İstanbul 2004, s. 52-57.

15 Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi*, s. 11-21.

nüfusa sahip Rusya Türkleri için bir dönüm noktası niteliğindedir. Abdürreşit İbrahim, İsmail Gaspıralı ve Yusuf Akçura 1905 İhtilalinin ortaya koyduğu görece hürriyet ortamından istifade ederek, Rusya Türklerinin yüzyıllar boyu mustarip olduğu, temel hak ve hürriyetlerinin kazanılması için çalışmalar başlattı. Düzenlenen kongreler Rusya Türklerinin siyasi, sosyal ve ilmi meselelerde birleşmeleri gerektiği ana fikri üzerine inşa edilmişti. Milli menfaatlere yönelik kararların alındığı bu kongreler, 1552 yılında Kazan Hanlığının Ruslar tarafından işgalinden bu yana ilk kez gerçekleşen devrim niteliğindeki gelişmelerdi.¹⁶ Çünkü Usul-i cedid ile başlayan cedidizm hareketi aydınlanmacı bir halk hareketi niteliği taşıyordu. Merkezine Türkçülüğü yerleştiren aydınlanma hareketi 1905 İhtilali ile birlikte Rusya Türkleri açısından önemli kazanımların elde edilmesini sağladı. Bu halk hareketi, ilerleyen yıllarda bütün Türk Dünyasını kültürel anlamda tek çatı altında toplamaya yönelik bir kimliğe büründü.¹⁷

1917 yılında Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen ihtilalin ilk günlerinde Rusya’da bir özgürlük havası esmişse de bu durum uzun sürmedi. İhtilal neticesinde Rusya’da başlayan iç karışıklıklar Bolşevik hükümeti tarafından bertaraf edildikten sonra Rusya tıpkı Çarlık döneminde olduğu gibi tüm Türk topraklarını kapsayan bir işgal harekâtına başladı. Rusya Türklerinin her ne manada olursa olsun tek çatı altında toplanmalarını önleyebilmek amacıyla çok sert tedbirler uyguladı. Türkler tarafından açılan komünist partiler dahi kapatıldı. Stalin döneminin, Rusya Türkleri üzerindeki en trajik yönü milliyetler politikası olarak adlandırılan etnikleştirme siyasetiydi. Bir nevi asimilasyon anlamına gelen bu politika, Rusya’da yaşayan her Türk boyunu ayrı millet olarak tanımladı. XIX. yüzyılın Çarlık Rusya’sında Nikolay İlminskiy eliyle başlatılan Ruslaştırma siyasetinin bir benzeri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde “milliyetler politikası” adı altında gerçekleştirilmeye çalışıldı.¹⁸

Netice itibariyle XIX. yüzyılda Rusya Türkleri arasında başlayan aydınlanma hareketi; merkezine Türkçülüğü koyarak, milli bilincin uyanmasını ve bu bilincin SSCB’nin yıkılışına kadar diri kalmasını sağlamıştır. SSCB yıkıldıktan sonra Azerbaycan ve Türkistan’daki her bir Türk boyu bağımsızlığını ilan ederek müstakil Türk devletleri haline gelmişlerdir.

Türk Devletleri Teşkilatı’nın Kuruluşu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılması tüm dünyada olduğu gibi Türk Dünyasında da köklü değişiklikler meydana getirdi. Türk Dünyası üzerinde 1552 yılında Kazan Hanlığının yıkılışıyla başlayan Rusya hegemonyası nihayet 1991 yılında bağımsız beş Türk cumhuriyetinin ilan edilmesiyle ortadan kalktı. Günümüzdeki bağımsız yedi Türk devletinin beşi SSCB sonrası kuruldu. Bağımsızlıkları sonrası Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan’ın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde Türkiye

16 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 408-410.

17 İsmail Türkoğlu, *Rusya Türklerinin Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 108-109.

18 Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların Yeniden İmal Edilişi*, Metis Yayınları, İstanbul 2000, s. 86-104.

Cumhuriyeti Devleti çeşitli politikalar üretti. Sivil toplum kuruluşlarıyla başlayan ilk icraatlar bugün gelinen noktada her alanda iş birliklerine dönüştü.¹⁹ Ortak dil, ortak kültür, ortak tarih ilkesiyle başlayan ilk iş birlikleri neticesinde birçok kurum ve kuruluşun temelleri atılarak başta Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi gibi çok sayıda işlevsel kurum hayata geçirildi. İlki 1992 yılında Ankara’da yapılan çok sayıda toplantılar neticesinde 2009 yılında Nahçıvan Antlaşması imzalanarak Türk birliği fikri somut ve sistematik bir karaktere dönüştürüldü. Nahçıvan Antlaşması’nın maddeleri bu karakteri ortaya koymaktaydı. Antlaşma’nın amaç ve görevleri şunlardı:

1. Taraflar arasındaki karşılıklı güvenin, dostluk ve iyi komşuluğun güçlendirilmesi,
2. Bölgede ve dünya genelinde barışın sağlanması, güvenlik ve emniyetin güçlendirilmesi,
3. Uluslararası örgütler ve uluslararası forumlar çerçevesindekiler de dahil olmak üzere, ortak çıkarların söz konusu olduğu dış politika meselelerinde ortak tutum benimsenmeye çalışılması,
4. Uluslararası terörizm ve ayrılıkçılık, aşırı akımlar, insan kaçakçılığı, yasadışı uyuşturucu ticareti ile narkotik ve psikotropik maddelerle uluslararası mücadelede eş güdüm sağlanması,
5. Siyasi, ticari ve ekonomik konular ile kanunu uygulama, çevre, kültür, bilimsel-teknik, askeri-teknik, eğitim, enerji, ulaştırma, kredi ve finans alanları ve ortak çıkarları ilgilendiren diğer alanlardaki etkin bölgesel ve ikili iş birliğinin teşvik edilmesi,
6. Ticaret ve yatırım açısından elverişli koşulların yaratılması, gümrük ve mallar ile hizmetlerin ve sermayenin dolaşımına imkân sağlayan düzenlemelerin basitleştirilmesi, mali sistem ve bankacılık işlemlerinin kolaylaştırılması,
7. Tarafların halklarının yaşam koşullarının hızla iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, eşit ortaklığa dayalı müşterek icraatlarla bölgede kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişimin sağlanması,
8. Uluslararası hukuk tarafından umumiyetle tanınan ilke normlara uygun olarak, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, insan hakları ve temel özgürlüklerin güvence altına alınması konularının ele alınması,
9. Bilim ve teknoloji, eğitim, sağlık, kültür, spor ve turizm alanlarında etkileşimin genişletilmesi,

19 Yalçın Sarıkaya, “Türk Dünyasında Örgütlenme ve Bütünleşme Süreci”, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turk-dunyasinda-orgutlenme-ve-butunlesme-sureci> [Erişim tarihi: 06.01.2025].

10. Türk halklarının sahip oldukları zengin kültür ve tarihi mirasın değerlendirilmesi, kitlelere tanıtılması ve yayılmasında tarafların basın ve iletişim araçları arasındaki etkileşimin özendirilmesi,
11. Karşılıklı hukuki yardımlaşmanın ve hukukun muhtelif alanlarındaki iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla hukuki bilgi değişimi hususlarının ele alınması.²⁰

2009 yılında imzalanan Nahçıvan Antlaşması'nın 2010 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk devletleri arasındaki entegrasyon ve iş birliği ileri boyutlara evrildi. Süre gelen iş birliklerini daha geniş çerçeveye yaymak amacıyla 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da "Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler" temasıyla bir zirve gerçekleştirildi. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlık ettiği zirveye Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Türkmenistan Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhamedov, Macaristan Başbakanı Victor Orban ve dönemin Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Bağdat Amrayev katıldı. Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın Onursal Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından zirveye video mesaj gönderildi. İstanbul Zirvesi Türk devletlerinin geleceğine yönelik hayati kararlar alması yönüyle tarihi bir toplantı niteliğindedir. Öncelikle teşkilatın adı "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak tespit edildi. Bu isim değişikliği, Türk devletleri arasındaki iş birliğinin çok daha ileri seviyeleri hedeflediğinin anlamlı bir ifadesiydi. Teşkilatın ana eylem planında Türk Dünyasının çıkarlarına özel vurgu yapılarak, egemenlik, toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, iç işlerine müdahalenin kabul edilemezliği konularına değinildi. Türk Dünyasını ilgilendiren bölgesel ve uluslararası meselelerde Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkeler, ortak tutum sergileyerek ortak karar alacaktı. İstanbul Zirvesi'nde tespit edilen eylem planı altı ana başlık altında toplanarak 121 maddelik bir sonuç bildirisine yansıtıldı. Bunlar siyasi konularda iş birliği, dış politika ve güvenlik konularında iş birliği, ekonomik ve sektörel iş birliği, halklar arası iş birliği, Türk Dünyasında kurumsal iş birliği, üçüncü taraflarla iş birliği ve teşkilat konuları olarak vücuda getirildi.²¹

Türk Devletleri Teşkilatı ve Rusya

Rusya'nın etkili bir devlet kimliğine bürünerek tarih sahnesine çıkışını I. Petro dönemi ile başlatmak anlamlı olacaktır. I. Petro'nun başlattığı yenileşme hareketleri içinde önemli bir yere sahip olan denizcilik faaliyetleri Rusya'yı dünyada önemli bir konuma yükseltti. Bu gelişmeyle birlikte Avrupa için önem kazanan Rusya, Avrupa'nın teknolojik gelişmelerinden; özellikle donanma hakkında ve askeri konularda, istifade etmeye başladı. Bu tür gelişmelerle birlikte

20 Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim tarihi: 07.01.2025].

21 Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf> [Erişim tarihi: 07.01.2025].

Rus Devleti artık yayılcı politikalar takip ederek Kafkasya, Türkistan ve Avrupa'ya doğru ilerledi. Özellikle Napolyon'un 1812 yılında Moskova seferinde ağır bir yenilgiye uğratılması Rusya'yı, Avrupa'da söz sahibi bir ülke haline getirdi. Sömürgecilik yarışında Rusya'nın giderek daha saldırgan bir politika yürütmesi, Avrupalı devletleri Rusya'ya karşı önlem almaya sevk etti ve 1853-1856 yıllarında yapılan Kırım Savaşı'nda Rusya'ya ağır bir darbe indirildi. Kırım Savaşı'nda aldığı yenilginin telafisini gideremeyen Rusya'ya ikinci ağır darbe 1904-1905 Rus-Japon savaşıyla indirildi.²² Kırım Savaşı'nın ortaya koyduğu ağır ekonomik zorluklar, Japon Savaşı'nda alınan bu mağlubiyetle birlikte katlanarak arttı ve içinden çıkılmaz bir vaziyete büründü. Nihayet Rusya'ya son darbe Birinci Dünya Savaşı ile vuruldu ve Çarlık Rusya yıkıldı.²³

Bolşevik İhtilali gerçekleşikten sonra Rusya özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya koyduğu yeni dünya dengesinde emperyalist hedeflerini tekrar canlandırarak Çarlık dönemindeki politikalarını hayata geçirdi. Hitler Almanya'sının mağlup edilmesi SSCB'yi Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte dünyanın "süper gücü" olarak konumlandırdı. Bundan sonra Rusya, Doğu Avrupa'ya yerleşerek bölge ülkelerini kendi uydusu olan devletler haline getirdi. Avrupa'da ortaya çıkan bu yeni konjonktür başta ABD olmak üzere Batılı ülkeleri tehdit eder boyutlara ulaşarak Soğuk Savaş'ın başlamasına neden oldu. Soğuk Savaş dönemi; nükleer çalışmalar başta olmak üzere, blok devletlerinin hızla silahlanması sonucunu doğurdu. Fakat SSCB'nin, işgal ettiği Afganistan'da başarısız olarak 1979 yılında bu ülkeyi terk etmek zorunda kalması onarılamaz bir nüfuz ve prestij kaybı yaşamasına sebep oldu. SSCB'nin, yaşadığı ekonomik zorluklarla katlanarak artan güç kaybı Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin çöküşüyle sonuçlandı.²⁴

Gorbaçov döneminde başlayan Avrupa ile uyumlu dış politika anlayışı Yeltsin döneminde de devam ettirildi. İlerleyen yıllarda Rusya'da milliyetçi-muhafazakâr politik görüşün güç kazanması, Rusya'nın Batılı ülkelerle ilişkilerini düzeltme stratejisini sekteye uğrattı. Üstelik bu yıllarda Rusya'nın eski SSCB coğrafyası olan Kafkasya ve Türkistan üzerinde yeniden nüfuz elde etme girişimleri görüldü. 1990'lı yılların ortalarından itibaren başlayan bu türden Rus politikalarına karşı Batılı ülkeler, Doğu Avrupa ülkelerine NATO üyeliği verme girişimlerinde bulundu. Batı'nın bu hamlelerine karşı Rusya, Vladimir Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerle stratejik iş birlikleri gerçekleştirdi. Doğu Avrupa ülkelerine NATO üslerinin kurulmasını Rusya'ya karşı bir "kuşatma" olarak değerlendiren Rus Devleti, 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'ya müdahale etti. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ise Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde bir kırılma noktasıydı ve bu kırılma günümüzde Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ortaya çıkmasına neden oldu.²⁵

22 Kırım Savaşı ve Rus-Japon Savaşı arası dönemde Rusya, 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nda her ne kadar büyük bir galibiyet almışsa da bu galibiyette Rusya, ekonomik ve askeri açıdan tüm birikimlerini tüketmişti. Nitekim Rusya, Yeşilköy Antlaşması neticesinde çok önemli kazanımlar elde etmiş olmasına rağmen 1878 yılında yapılan Berlin Antlaşması'nda bu kazanımlarının en hayati olanlarından vazgeçmek zorunda kaldı.

23 Toğrul İsmayıl-Uğur Tatlı, "Uluslararası İlişkilere Rusya'nın Gözüyle Bakmak", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX/1, (Haziran 2018), s. 114-115.

24 Toğrul İsmayıl-Uğur Tatlı, "Uluslararası İlişkilere Rusya'nın Gözüyle Bakmak", s. 115-116.

25 A.g.m., s. 116-117.

Rusya'nın geçmişten günümüze uzanan Batı ile ilişkileri Türkiye'yi ve Türk Dünyasını kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı olarak etkiledi. Rusya, Çar I. Petro'dan itibaren Türk Dünyası üzerindeki hedeflerini sürekli diri tuttu. Bu hedef doğrultusunda kimi zaman işgal yoluyla, kimi zaman ekonomi ya da güvenlik politikalarıyla hareket etti. Buna karşılık olarak ortak dil, ortak kültür, ortak tarih anlayışıyla bir araya gelen Türk devletleri, katedilen süreçte bölgesel ve uluslararası iş birliği temelinde inşa edilen Türk Devletleri Teşkilatı vasıtasıyla jeopolitik değeri yüksek, stratejik bir birlik oluşturdu. Bu birlik, Türk coğrafyasında aşağı yukarı 300 yıldır çeşitli yöntemlerle varlık gösteren Rusya'nın, bölgeye yönelik politikalarında birtakım değışikliklerin meydana geleceğinin en somut göstergesi oldu.

Çarlık döneminde Ruslaştırma politikasına maruz bırakılan Türkler, SSCB döneminde ağırlıklı olarak Stalin iktidarıyla hayata geçirilen milliyetler politikası ile Türk kültüründen uzaklaştırılmaya çalışıldı. SSCB'nin dağılıp bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Türk boyları, Türkiye'nin sergilediği politikalarla öz benliklerine güçlü bir dönüş gerçekleştirdi. Türkiye tarafından uygulanan bu politikaların merkezinde “yumuşak güç” olarak adlandırılan stratejiler kullanıldı. TİKA, Türksoy, Türk Keneşi gibi kurumlar, yüzyıllar boyu Ruslaştırma politikasına maruz kalan bu devletlerin milli bilincinin yeniden ayağa kaldırılmasında etkili oldu. Nihayet, Türkiye'nin öncülüğünde 2021 yılından itibaren geniş kapsamlı stratejik bir örgüt haline gelen Türk Devletleri Teşkilatı kuruldu. 1991 yılından itibaren Türkiye tarafından uygulanan yumuşak güç politikası, Rusya tarafından “Neo-Pantürkist” bir girişim olarak değerlendirildi. Türkiye'nin, bağımsız Türk devletleriyle birlikte geliştirdiği kültürel temelli iş birlikleri, Rusya tarafından daima, Türkiye'nin uyguladığı hegemonik ve yayılmacı dış politika olarak yorumlandı.²⁶ Halbuki Rusya, Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte SSCB'nin yıkılışıyla kaybettiği uluslararası imajına yeniden kavuşabilmek maksadıyla yumuşak güç enstrümanlarını etkili bir biçimde kullandı. Eski Sovyet coğrafyasında eğitim ve kültürel faaliyetler yoluyla Rus dilini ve kültürünü hâkim kılmaya çalıştı. Ayrıca siyasi ve ekonomik araçlar vasıtasıyla “güçlü ülke” imajını yaratmaya çabalayan Rusya, özellikle Avrasya bölgesinde etkili bir yatırımcı ve enerji tedarikçisi konumunu güçlendirmeye yönelik politikalar üretti.²⁷

2000'li yılların başlarına kadar süregelen ABD merkezli tek kutuplu dünya düzeni, liberalizmin güç kaybederek yerini realist milliyetçiliğın almasıyla birlikte, bölgesel güçlerin önem kazandığı yeni bir yapıya büründü. Bu dönüşüm Türkistan'daki Türk devletlerinin jeopolitik bağlamında değışikliklere neden oldu. Türk Cumhuriyetlerinin, Çin merkezli Kuşak-Yol projesinin Batı güzergahı üzerinde ve Rusya'nın enerji arz ettiği başlıca etki alanlarından olmasıyla birlikte hem ABD'nin hem de AB'nin, bölgedeki Rusya etkisini kırmak ve Çin'in bölgedeki yükselen güç pozisyonunu zayıflatmak maksadıyla ürettiği politikaların ana merkezlerinden olması, Türkistan jeopolitiğini paha biçilemez bir değere kavuşturdu. SSCB sonrası dönemde Türkistan'ın artan

26 V. A. Avatkov, “İdeyno-tsennostnyy faktor vo vneşney politike Turtsii”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, Tom: 12, No: 4, (2019), s. 116-117.

27 Muhammed Kürşat Özekin-Sibel Kırcan, “Kadife Eldiven İçindeki Demir Yumruk: Rusya'nın Orta Doğu'daki Yumuşak Gücü”, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, VI/2, (2021), s. 490.

jeopolitik önemine karşı Rusya bu bölgede başta siyasi, ekonomik ve güvenlik odaklı politikalar üretti. Bu politika çerçevesinde, 1993 yılından itibaren Türkistan'ı “yakın çevre” olarak nitelendirdi. Bağımsız Devletler Topluluğu vasıtasıyla Sovyet sonrası ortaya çıkan yeni devletlerle bütünleşmeye yönelik politikalara ağırlık verdi. Bu kapsamda, Rusya öncülüğünde Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği kuruldu. Rusya'nın “bütünleşme” politikasına Türkistan'daki bağımsız Türk Cumhuriyetleri de dahil edildi. Bağımsızlıklarının ilk yıllarında Rusya'nın sağladığı güvenlik garantileri, yeni Türk Cumhuriyetlerinin sınırlar, su kaynakları, demografik konular, dini radikalizm gibi meselelerinin çözümünde fayda sağladı. Ayrıca yeni Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik kalkınmalarında hayati öneme sahip yer altı ve yer üstü kaynaklarının işlenmesi ve dağıtımı konusunda Rusya tarafından yatırımlar yapıldı. Rusya'nın izlediği bu stratejinin esas nedeni, SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte bölgeden çekilmek zorunda kalan Rusya'nın ekonomik, siyasi, askeri ve güvenlik politikaları vasıtasıyla Türkistan'a yeniden dönebilme umuydu.²⁸

Türkiye'nin Türkistan politikasını, Türkistan'a dönebilme hedefinin karşısında tehdit olarak algılayan Rusya, bu tehdidi Neo-Osmanlılık ya da Neo-Pantürkizm adıyla tanımladı. Türkiye'nin Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkasya ve Türkistan'da yürüttüğü “merkezi devlet” ve “bölgesel lider” rolünü inşa etmeye yönelik politikaları Türkiye'ye öncü bir rol biçti. Bu rol gereği Türkiye, ABD ya da NATO'nun perifer devleti olma tanımlamasını reddetti. Avrasya'nın merkezi devleti olan Türkiye, bölgedeki arabuluculuk girişimleriyle birlikte güvenlik sisteminde etkili bir konuma kavuştu. Avrasya'ya açılan kapı konumundaki Türkiye, yeni Türk devletlerine model teşkil etti. Bölgenin kalkınması için önemli yatırımlar yapıldı ve Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinin başlıca ekonomik ortaklarından biri haline geldi. Ticari ve ekonomik iş birliğine yönelik ikili antlaşmalar hayata geçirildi. Çifte vergilerin kaldırılması, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, doğrudan hava bağlantılarının sağlanması, Türk ülkelerine ve halklarına mali yardımların sağlanması bu faaliyetlerin başlıcalarıydı. Kafkasya'daki uluslararası altyapı projelerinde aktif olarak yer alan Türkiye, demiryolları ve otoyolların inşası, Hazar ve Karadeniz limanlarının yeniden donatılması ve bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının Rus ulaşım sistemleri dışında taşınması için boru hatlarının oluşturulması gibi projeler üretti. Bu projeler bölge ülkeleriyle iş birliğinin çarpıcı örneklerini teşkil etti. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve TANAP projeleri de Türkiye'nin jeopolitik imajına olumlu etki ederek enerji alanında önemli bir aktöre dönüşmesine katkı sağladı.²⁹

Geleceğe yönelik ortaya koyduğu rolü gereği Türkiye, geleneksel jeopolitik dengelerin sarsılmaya başladığı günümüzde, Türk Dünyası ile kuvvetli bağlar kurmanın zorunluluğunun farkına vardı. Dünyanın güç merkezlerinin değişmeye başlamasıyla birlikte Türkistan'ın önemi

28 Alperen Kürsat Zengin-İlyas Topsakal, “Orta Asya'da Rusya (Y)etkisi: Değişen Dinamikler ve Türkiye”, <https://kriterdergi.com/yazar/ilyas-topsakal/orta-asyada-rusya-yetkisi-degis-en-dinamikler-ve-turkiye> [Erişim tarihi: 10.01.2025].

29 E. T. Mehdiiev, “Neosmanizm v regionalnoy politike Turtsii”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, No: 2 (47), (2016), s. 32-34.

giderek arttı ve Türkiye'nin bu coğrafyadaki faaliyetleri öncelik kazandı. Bu husus Türkiye ve Türk Dünyası için stratejik olduğu kadar milli bir sorumluluk halini aldı. Bu sorumluluk çerçevesinde Türk Kuşaağı Stratejisi ortaya konuldu. Türk Kuşaağı günümüzde, küresel siyasetin mevcut dengeleri açısından oldukça fazla önem kazandı. Bu sebeple ABD, AB, Rusya ve Çin'in Kafkasya ve Türkistan'daki rekabeti, hayata geçirmeye çalıştıkları çeşitli politikalarla devam etti. Küresel güçlerin Türk Dünyası üzerinde yürütmeye çalıştığı sömürgeci politikalar, geçmişte Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız politikalar üretebilmesini engelledi. Rusya'nın bölge üzerindeki politikaları "Neo-Avrasyacılık" çerçevesinde yürütülerek ağırlıklı olarak askeri, güvenlik ve enerji kaynakları konularında kendini gösterdi. İlerleyen süreçte bağımsız Türk Cumhuriyetleri, uluslararası ekonomik ve siyasi alanda kendilerini göstermekle birlikte bağımsız politikalar üretme hususunda başarı elde etmeye başladı. Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında hayata geçirilen ekonomi, siyasi, askeri ve enerji konularında atılan ortak adımlar bu değişimin ilk meyveleriydi.³⁰

Günümüzün değişen jeopolitik dengesinde entegrasyon ve iş birliği örgütleri giderek daha önemli bir rol üstlendi. Özellikle 2009 yılında kurulan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) formatı bu hususa iyi bir örnek teşkil etti. 1 Ocak 2024'ten itibaren yeni üyeler kabul etmeye başlayan beş taraflı BRICS platformuna; Mısır Arap Cumhuriyeti, Arjantin Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Birleşik Arap Emirlikleri, Etiyopya Demokratik Cumhuriyeti gibi çok sayıda ülkenin dahil olması planlandı. Yalnızca ekonomik potansiyeli nedeniyle değil, aynı zamanda katılımcı ülkelerin özellikle reform konularında birleşik bir duruş sergileyerek dile getirdikleri siyasi fikirler nedeniyle de BRICS çok kutuplu dünyanın oluşumunda birçok ülkenin ilgi odağı haline geldi. Çünkü günümüz dünyasında gerçekleştirilen her eylemin küresel süreçler üzerine etki eden sonuçlar doğurduğu artık reddedilemez bir gerçek haline geldi. Özellikle bir devletin faaliyetleri sadece komşu ülkelerin değil, aynı zamanda diğer kıtalarda bulunan devletlerin eylemlerine de etki etmektedir. Bu tanımın doğal sonucu olarak Türk Devletleri Teşkilatı da çeşitli yönleriyle küresel dünyanın yeni yapısı içinde önemli bir rol oynamaya başladı. Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde üye ülkeler arasındaki ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesi, yeni pazarların yaratılmasına ve ticaret ile yatırımın geliştirilmesine yönelik fırsatların oluşmasına yol açtı. Özellikle serbest ticaret bölgesi oluşturma fikrinin geliştirilmesi ve ortak ekonomik politikaların tek çatı altında koordine edilmesi, Türk devletlerinin bölgesel ve küresel düzeyde ekonomik nüfuzunun güçlendirilmesine katkı sağladı. Bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesiyle birlikte Türk devletleri arasındaki iş birliği ve bütünleşme güçlenerek derinleşti. Bununla birlikte üye ülkelerin ortak hedeflere ulaşma ve sorunları çözme isteği bölgedeki istikrara ve kalkınmaya katkıda bulundu. Bölgesel ve küresel güvenlik alanlarındaki iş birliği ile üye devletlerin güvenlik konularında, terörle mücadelede ve ihtilafların çözümünde gösterdikleri çaba, bilgi paylaşımı ve koordinasyon hem ülkelerin kendi içlerinde hem de bölgede ve dünya çapında güvenliğin

30 İzzet Ulvi Yöner-İlyas Topsakal, *Türk Kuşaağı Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2022, s. 161-166.

ve istikrarın tesis edilmesine katkı sağlamaya başladı. Türkiye, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından bu yana desteklediği Türk devletlerinde liderlik rolü üstlenmeyi hedefledi. Bu yönüyle Türkiye, Türk Devletleri Teşkilatı ve teşkilatın lider ülkesi sıfatıyla uluslararası birçok ihtilafta daha güçlü söz sahibi olarak küresel barışın tesisine önemli katkılar sağladı. Tüm bu hususlardan yola çıkarak Türkiye’nin, Türk Devletleri Teşkilatı’nın siyasi potansiyelini hayata geçirerek ve jeopolitik konumunu güçlendirerek, dünya arenasındaki rolünü arttırmak yönünde çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devletleri Teşkilatı hem Avrupa Birliği ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ndeki ortakları arasında hem de Afrika ve Asya ülkeleri arasında daha fazla yetki kazanmaya başladı. Böylece Türkiye, ekonomik ve siyasal potansiyelini hayata geçirerek Türk Devletleri Teşkilatı’nı yeni bir aşamaya ve kalkınma düzeyine taşıyarak küresel dünyanın yeni yapısına entegre edebilme konusunda önemli bir aşama kaydetti.³¹

Türkiye’nin bağımsız Türk Cumhuriyetlerine yönelik hayata geçirdiği politikalar, Türkistan’da Rusya ve Çin ile rekabet ederek bölge ülkelerindeki nüfuzunu önemli ölçüde genişletmesine olanak tanıdı. Özellikle Türkiye’nin enerji üssü olma yolunda ilerleyen dış politikası bölgenin kalkınma sürecine ve doğal kaynakların kullanımına yönelik etkisini arttırmaktadır. Bunların yanı sıra Türk Devletleri Teşkilatı’nın faaliyetleri Türkiye’nin Türkistan’daki siyasi, ekonomik ve kültürel nüfuzunun genişlemesini sağlayıp bölge ülkelerinin sorunlarını çözmeyi amaçladı. Türkiye öncülüğünde hayata geçirilen bu türden politikalar Rusya tarafından Neo-Pantürkist, Neo-Osmanlıcı ya da İslamcı politikalar olarak nitelendirildi. Rusya tarafından dile getirilen nitelendirmeler ilerleyen süreçte bölgenin Rusya, Çin ve Türkiye’nin rekabet edeceği bir güç çatışması alanına dönüşeceği izlenimi vermektedir. Rusya’nın endişeleri yersiz değildi. Yüzyıllardır bölge üzerinde siyasi, sosyal ve ekonomik hakimiyet kuran Rusya’nın belki de tarihinde ilk defa bu hakimiyeti zedelenmektedir. Nitekim Türkiye ile Türkistan ülkeleri arasındaki temel iş birliği alanlarından biri de ticari faaliyetlerdir. Türkistan devletlerinde 4 bine yakın Türk şirketi faaliyet göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti, bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin hammadde ihracatında önemli bir ortaktır. Türkiye’nin gümrük verilerine göre, Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleriyle dış ticareti %22 artışla yaklaşık 12 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Türkistan’ı, ulaştırma altyapısının geliştirilmesine yönelik yatırımlar açısından gelecek vaat eden bir bölge olarak görmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Türkiye, Aşkabat’ta uluslararası bir limanın inşası ve Türkmenbaşı’ndaki limanın yeniden inşası da dahil olmak üzere bölgede çok sayıda büyük ölçekli projenin hayata geçirilmesini sağladı. Ayrıca 2020 yılında Türk şirketi TAV Havalimanları, Kazakistan’ın en büyük havalimanı olan Almatı Havalimanı’nın %100 hissesini³² satın aldı. Bunlarla birlikte Türkiye, Türk Dünyası ülkelerini

31 Yurçenko Pavel Sergeevič, “Organizatsiya Tyurkskih gosudarstv kak element novoy struktury globalnogo mira”, “VII. Mejdunarodnyj Nauçnyj Kongress Globalistika – 2023, Osennaya Sessiya”, Moskovskij Gosudarstvennyj Universitet, *Sbornik Materialov Mejdunarodnogo Nauçnogo Kongressa*, Moskva 2024, s. 938-942.

32 “Almatı Havalimanı”, <https://tavhavalimanlari.com.tr/almati-havalimani>, [Erişim tarihi: 22.02.2025], KAP açıklaması için ayrıca bkz., “Kazakistan Almatı Havalimanı Hisse Devri” <https://www.kap.org.tr>, [Erişim tarihi: 22.02.2025]

birbirine bağlayacak bir arter olan Hazar ötesi ulaşım güzergahı projesini önümüzdeki yıllarda hayata geçirmeyi planlamaktadır. Bahsedilen bu projelerin ana maksadı, Türkiye'nin; Rusya, Türkistan, Azerbaycan ve Doğu Avrupa'dan Avrupa'ya gaz akışını sağlayacak Avrasya'nın "enerji merkezi" olma hedefidir. Dahası 2022 yılında Semerkant'ta yapılan Türk Devletleri Teşkilatı zirvesinde onaylanan özel ekonomik bölge oluşturulmasına yönelik TURANSEZ projesinin hayata geçirilmesiyle birlikte Türkiye'nin bölgedeki ekonomik varlığı gelecek yıllarda gözle görülür şekilde artacaktır. Ekonomik iş birliğine yönelik girişimler, arzdaki gecikmeler ve altyapı eksikliği nedeniyle sekteye uğruyor olsa da jeoekonomik ve jeopolitik hedefleri Türkiye'yi önemli bir bölgesel oyuncu haline getirmektedir. Karabağ meselesinde Azerbaycan'ın desteklenmesi hususunda Türk Cumhuriyetlerinden kardeşlik hukukuna istinaden gelen koşulsuz destek, Türk Devletleri Teşkilatı'nın jeopolitik bir oyuncu kimliğine ulaştığına iyi bir örnektir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasına yönelik Türkiye'nin başlattığı girişim Türk Devletleri Teşkilatı'nda olumlu karşılık bularak, KKTC'nin Teşkilata gözlemci üye statüsünde katılımını sağladı. Kırgızistan ile Tacikistan arasında meydana gelen sınır çatışmasının ardından Kırgızistan Devleti Türkiye'den insansız hava araçları (SİHA) satın almaya başladı. Aynı biçimde Kazakistan da Türk SİHA'larını satın aldığını duyurdu. Bağımsız Türk Cumhuriyetlerindeki çok sayıda askeri personel uzun süredir Türk ordusunda eğitim almaktadır. Tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu kaybetmeye dair endişelerinin yersiz olmadığı sonucuna varılmaktadır.³³

Rus Dünyası Kavramı ve Türk Devletleri Teşkilatı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, bölgesel nüfuzunu kaybetmemek ve eski gücüne kavuşturmak maksadıyla "Rus Dünyası" kavramını uluslararası alanda hâkim kılmayı amaçladı. Bu kavram Rusya tarafından, Rusya'nın kültürel, tarihî ve siyasi merkezi etrafında birleşen halklar ve uluslar olarak tarif edildi. Bütün Türkleri tek millet olarak tanımlayan Türkiye ise kendisini Türk Dünyasının lideri ve Sovyet sonrası coğrafyadakiler de dahil olmak üzere tüm Müslümanların koruyucusu olarak konumlandırdı. Eski nüfuz alanını kaybetmek istemeyen Rusya "uluslararası kardeşlik" söylemiyle ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen bir projeyi hayata geçirdiğini iddia etti. Rusya'ya göre dışarıdan aktif olarak teşvik edilen etnik milliyetçilik, Rusya tarafından kardeş olarak görülen birçok milleti, Sovyet sonrası dönemde kaosun araçları haline getirdi. Bu sebeple Rusya, yalnızca kendi parçası olan halkları değil, aynı zamanda tüm eski Rus nüfuz alanını birleştirmeyi amaçlayan fikri yeniden canlandırmaya çalışarak "Rus Dünyası" kavramını ortaya attı. Bu kavram "tarihi Rusya" kavramına benzer olarak, sadece Slav dünyasının bir araya gelmesini değil, aynı zamanda Avrasya'nın Rusya çatısı altında birleşmesini de hedefledi. Rus Dünyası fikri 2008 ve 2023 yıllarında Rusya

33 Dina Tolegen, "Politika Turtsii v Tsentralnoy Azii", *Problemi postsovetetskogo prostranstva*, Tom: 11, No: 2, (2024), s. 138-144.

Federasyonu'nun dış politika konseptinde yer aldı.³⁴ Rus Dünyası fikri, 31 Mart 2023 tarihinde Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı tarafından ilan edilen strateji belgesinde yer alan bu yeni konseptin genel hükümler bölümündeki dördüncü maddesinde,

“Bin yılı aşkın bağımsız devlet geçmişi, önceki dönemin kültürel mirası, geleneksel Avrupa kültürü ve diğer Avrasya kültürleriyle derin tarihi bağlar, yüzyıllar boyunca geliştirilen ortak bir toprak parçası üzerinde farklı halkların, etnik, dinsel ve dilsel grupların uyumlu bir şekilde bir arada yaşamasını sağlama yeteneği, Rusya'nın eşsiz bir medeniyet ülkesi ve Rus halkı ile Rus Dünyasının kültür ve medeniyet topluluğuna mensup diğer halkları bir araya getiren geniş bir Avrasya ve Avrupa-Pasifik gücü olarak özel konumunu belirlemektedir.” şeklinde yer aldı.³⁵

Rus Dünyası fikri ilk defa 1990'lı yıllarda P. Şedrovitskiy tarafından ortaya atıldı.³⁶ Rus Dünyasını “Rusça düşünen ve konuşan büyük ve küçük toplulukların oluşturduğu bir ağ” olarak tanımlayan Şedrovitskiy'e göre Rus Dünyası, uluslarüstü bir kavramdı ve bir tür kültürel, entelektüel, insani ve örgütsel potansiyel olarak hareket etmekteydi. Şedrovitskiy, Rusça düşünen ve konuşan çeşitli etnokültürel grupların bu potansiyelleri hayata geçireceğini öne sürmekteydi. Şedrovitskiy'nin görüşleri esasında XIX. yüzyılda Nikolay İlminskiy liderliğinde inşa edilmeye çalışılan tek dil, tek kültür, tek kimlik hedefinin modernize edilmiş haliydi. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rus Dünyası kavramını ilk kez 2001 yılında gerçekleştirilen “I. Yurttaşlar Kongresi”nin³⁷ açılış konuşmasında dile getirdi. Rus Dünyası kavramını, “çok eski zamanlardan beri Rus Dünyası kavramı, Rusya'nın coğrafi sınırlarının ve hatta Rus etnik grubunun sınırlarının çok ötesine geçti” şeklinde özetleyen Putin, esasında Çarlık ve Sovyet dönemlerine atıf yapmaktaydı. Rusya tarafından 2008 yılında ilan edilen “Dış Politika Konsepti”nde³⁸ ise Rus Dünyası kavramı, ağırlıklı olarak bir Rus diasporasından ve bu diasporanın Rusya ile ortak hareket eden birer müttefik olduğundan bahsetmekteydi. 2023 yılında Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından ilan edilen Dış Politika Konseptinin, yukarıda ele alınan 2001 ve 2008 yıllarında ilan edilen Rus dış politikasından derin farklılıkları vardı. 2023 yılında ilan edilen Rus Dış Politika Konsepti, Rusya'yı özgün bir devlet ve medeniyet şeklinde tasvir ederek Rus halkını ve “diğerlerini” birleştiren geniş bir Avrasya ve Avrupa-Pasifik gücü olarak tanımlıyordu. “Diğerlerinden” kasıt SSCB sonrası bağımsızlığına kavuşan devletler olmalıdır. Rus Dünyası fikrinin tanımındaki bu değişikliğin en önemli nedeni şüphesiz ki 2014 yılında Rusya ile Ukrayna arasında baş gösteren çatışmalar ve bu çatışmaların iki ülke arasında

34 N. E. Demeško – G. L. Muradov – A. A. İrhin – O. A. Moskalenko, “Ruskiy i Tyurskiy miri na prostranstve Evrazi”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, Tom: 16, No: 6, (2023), s. 155-156.

35 “Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii (Utverjdena Prezidentom Rossiyskoy Federatsii V.V. Putinim 31 Marta 2023 g.)”, <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

36 S. M. Aleynikova, *Russkiy Mir: Belorusskiy vzglyad*, RIVŞ, Minsk 2017, s. 6.

37 “Vistuplenie na otkritii Kongressa sootçestvennikov”, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21359> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

38 “Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii”, <http://kremlin.ru/acts/news/785> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

2022 yılında savaşa dönüşmesiydi. Nitekim Rus Dünyası kavramına ilişkin Rusya tarafından yürütülen faaliyetlerin zirve yaptığı yıllar 2014-2022 yılları arasındaydı. Rus Dünyası kavramı 2014 yılına kadar daha çok Rus Ortodoks Kilisesi'nin Rus dili, Rus edebiyatı ve Rus kültürünün geliştirilmesi yönündeki çalışmalarıyla anılırken, 2014 yılından itibaren Rus Dünyası kavramı Rus Devleti tarafından Avrasyacılık teorisi bağlamında ele alınarak “Tarihi Rusya'nın” birliğinin yeniden sağlanması, Rus Dünyasının güçlendirilmesi ve korunması olarak tarif edilmeye başlandı. Bu yorum değişikliğinin gerekçesi olarak Rus Devleti, Çarlık Rusya'dan itibaren Avrasya sahasına yapılan her saldırıya karşı Avrasya bölgesinin güvenliğinin korunabilmesinin yegâne aracının Rus Dünyası olduğunu savundu.³⁹

Bu noktada Türk Devletleri Teşkilatı Rusya tarafından, Rus Dünyası fikrine karşı Türk Dünyası fikrini inşa etmeyi amaç edinen bir örgüt olarak yorumlandı. Türkiye tarafından inşa edilen Türk Dünyası fikri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya coğrafyasındaki dış politika aracı olarak nitelendirildi. Çünkü 1908 yılında gerçekleşen Jön Türk Devrimi ile Türk milliyetçiliği giderek Pantürkist özellikler kazanmaya başlamıştı. Pantürkist düşüncelerin ortaya çıkarak Türkiye'nin Doğu'ya doğru yayılmasının Rusya'nın konumunu zayıflatacağını düşünen Rus Devleti, Türkçü fikirlerin ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze kadar bu fikirleri kendisine bir tehdit olarak algıladı. Nitekim Ruslara göre, Pantürkizmin temel düşüncesi Avrasya'daki tüm Türk halklarının birleşmesiydi ve kurulması hedeflenen “Büyük Turan” devleti; Rusya'dakiler de dahil olmak üzere, tüm Türk halklarını kapsayacaktı.⁴⁰

Bununla birlikte, Türkistan'daki Türk devletlerinin bağımsızlığının 30. yıldönümünde 12 Kasım 2021'de İstanbul'da gerçekleşen zirve birçok önemli kararın alındığı tarihi bir zirveydi. 2009 yılından beri varlığını sürdüren Türk Konseyi/Keneşi veya Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin adı Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirildi. Bu sembolik değişim, ardında çok daha derin anlamlar ihtiva etmekteydi. Rusya tarafından, bir Türk BM'si (Birleşik Milletleri) veya bir Türk AB'si (Avrupa Birliği) kurma girişimi olarak nitelendirilen Türk Devletleri Teşkilatı “Türk Dünyası 2040 Vizyonu “ adlı bir program ilan etti. Her iki belgede de teşkilata üye ülkeler arasında dış politika da dahil olmak üzere siyasi alanda ve güvenlik konularında iş birliğini ön gören bir yol haritası belirlendi. Üye ülkeler arasında bilgi paylaşımı, uzay teknolojileri, ekonomi, sosyal, güvenlik, enerji, sağlık, turizm, tarım ve çevre koruma gibi birçok başlıkta ortak kararlar alındı. Yatırım fonu kurulması, ulusal para birimlerinde karşılıklı ödeme hacmini arttırarak 2022-2026 stratejik yol haritası geliştirilmesi, ortak ulaşım ve medya altyapısı oluşturulması, ayrıca sosyo-ekonomik ve politik faaliyetlere katılacak STK'lardan oluşan bir örgütsel ağ oluşturulması planlandı. Türk mirasının korunması, ortak bir Türk tarihi, kültürü, dili, edebiyatı ve coğrafyasının desteklenmesi başta olmak üzere bilim ve eğitime özel önem verildi. Ortak alfabe ve terminoloji tabanının oluşturulması hususunda kararlar alındı ve hayata geçirildi. Ayrıca Türkiye'nin bu konulardaki rolü, Maarif Vakfı'nın Türkiye'nin açtığı

39 N. E. Demeşko – G. L. Muradov – A. A. İrhin – O. A. Moskalenko, “Ruskiy i Tyurskiy miri na prostranstve Evrazi”, s. 156-162.

40 Agm., s. 165.

okullar ağına verdiği destekle vurgulandı. Bununla birlikte, Türk Devletleri Teşkilatı'nın temel belgelerinde Rusya'dan, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan veya Avrasya Ekonomik Birliği'nden bahsedilmedi. Onun yerine Birleşmiş Milletler, AGİT ve AB ile iş birliğinin gerekliliği vurgulandı. Bu belgeler Türk dillerinde imzalanmış olup Rusçaya çevrilmedi. Alınan tüm bu kararların yanı sıra özellikle eğitim alanında atılan adımlar Rusya'ya göre, bölge üzerinde etkili olan Rus dilini ve kültürünü ortadan kaldırarak, Türk devletlerinin Rusya ile ortak tarihine olumsuz etki etmeyi ve bunun yerine ortak Türk mirasını yerleştirmeyi amaçlamaktaydı. Rusya'nın Türk Devletleri Teşkilatı hakkındaki bu yorumu, Sovyet sonrası dönemde daha da hareketli bir evreye giren Avrasya coğrafyasında Rus Dünyası fikri ve Türk Dünyası fikri arasındaki rekabeti ortaya koymaktaydı.⁴¹

2000'li yılların başlarından itibaren eski Sovyet coğrafyasında meydana gelen renkli devrimler, Putin'in iktidara gelişiyle birlikte Rus Dünyası kavramının bir dış politika aracı haline gelmesine neden oldu. Rusya, yakın çevresinde nüfuzunu güçlendirmek amacıyla Rus kimliğini yeniden tanımlama gayreti içine girdi. Bu çabanın gereği olarak Putin sıklıkla Rus Dünyası kavramını dile getirerek diğer etnik unsurları ve dinleri de kapsayan fakat aynı zamanda Rusya eksenli olan bir Rus Dünyasından bahsetti. 2018 yılında gerçekleştirilen “Yurtdışında Yaşayan Yurttaşlar Dünya Kongresi'nde⁴² yaptığı konuşmada Putin “Rus Dünyasının hiçbir zaman yalnızca etnik veya ulusal çizgilere göre inşa edilmediği” ifadelerini kullandı. Dolayısıyla Rus Dünyası, Putin'in tanımına göre Rusya'yla tarihten gelen manevi bağlarla bağlanan ve Rus dili ile kültürünü içeren herkesi birleştirmeyi hedeflemekteydi. Bu hedefin gerçek maksadı ise eski Rus etki alanındaki ya da Rusya'nın tabiriyle “arka bahçesi” olan bölgelerdeki rakiplerini bertaraf ederek askeri, ekonomik ve kültürel olarak Çarlık ve SSCB coğrafyasında yer almaktır. Eski SSCB ülkelerinin yönlerini NATO, AB ve Türk Devletleri Teşkilatı gibi örgütlere dönmeye başlaması Rusya'nın Rus Dünyası kavramını “kapsayıcı” anlamda kullanmasındaki söylem değişikliğinin gerekçesiydi. Çünkü Rusya bu gelişmelerin neticesinde yakın çevresindeki nüfuzunu kaybettiğinin farkındaydı.⁴³

Sonuç

XIX. yüzyılda Rusya Türkleri arasında başlayan Türkçülük merkezli aydınlanma hareketi, millî bilincin oluşmasını ve bu bilincin günümüze kadar artarak intikal etmesini sağladı.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması Türk Dünyası üzerinde 1552 yılında Kazan Hanlığının yıkılışıyla başlayan Rusya hegemonyasını sona erdirdi. SSCB

41 V.V. Tsibenko, “Konstruirovaniye ideologičeskogo diskursa o voobrajaemoy geografii v turtsii, *Mejdunarodnaya analitika*, Tom: 13, No: 3, (2022), s. 139-141.

42 “Putin rasskazal o printsipah formirovaniya russkogo mira”, <https://tass.ru/politika/5741622> [Erişim tarihi: 20.01.2025].

43 Aşlı Yiğit Gülseven, “Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya”, *Avrasya Etüdleri*, LVI/2, (2019), s. 42-49.

sonrası bağımsız birer devlet olarak kurulan Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde Türkiye daima yol gösterici oldu. Nitekim Türkiye yeni Türk Cumhuriyetleri için model ülke niteliğindedi. Sivil toplum kuruluşlarının başlattığı ilk çalışmalar bugün her alanda iş birliklerine dönüştü.

Ortak dil, ortak kültür, ortak tarih anlayışıyla bir araya gelen Türk Cumhuriyetleri, Türk Devletleri Teşkilatı ile jeopolitik değeri yüksek, stratejik bir birlik oluşturdu. Bu birlik, Türk coğrafyasında yüzyıllardır çeşitli yöntemlerle varlık gösteren Rusya'nın, bölgeye yönelik politikalarında değişiklikler yapmasına neden oldu.

1991 yılından itibaren Türkiye tarafından uygulanan ve Türk Dünyasının kalkınmasını ve birliğini hedefleyen yumuşak güç politikası, Rusya tarafından Neo-Pantürkist bir girişim olarak değerlendirildi. Türkiye'nin, bağımsız Türk devletleriyle birlikte geliştirdiği kültürel temelli iş birlikleri, Rusya tarafından daima Türkiye'nin uyguladığı hegemonik ve yayılmacı dış politika olarak yorumlandı. Türk Cumhuriyetlerinin Kuşak-Yol projesinin batı güzergahında olması ve Rusya'nın enerji arz ettiği başlıca nüfuz sahalarından biri haline gelmesi bölgeyi küresel güçlerin rekabet ettiği bir alana dönüştürdü. Bu rekabet Türkistan'ı hem Amerika Birleşik Devletleri'nin hem de Avrupa Birliği'nin, bölgedeki Rusya etkisini kırmak ve Çin'in bölgedeki güçlenen pozisyonunu zayıflatmak amacıyla ürettiği politikaların ana merkezi haline getirdi. Böylelikle Türkistan jeopolitiği, paha biçilemez bir değere kavuştu.

Dünyanın güç merkezlerinin değişmeye başlamasıyla birlikte Türkistan'ın önemi giderek arttı ve Türkiye bu coğrafyadaki faaliyetlerine öncelik verdi. Türk Dünyasının geleceğine yönelik Türkiye; sahip olduğu rolü gereği, geleneksel jeopolitik dengelerin sarsılmaya başladığı günümüzde, Türk Dünyası ile kuvvetli bağlar kurmayı zorunlu bir hedef olarak ortaya koydu. Bu husus Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri için hem stratejik hem de milli bir sorumluluktu. Bu sorumluluk çerçevesinde Türk Kuşağı Stratejisi oluşturuldu. Çünkü küresel güçlerin Türk Dünyası üzerinde yürütmeye çalıştığı sömürgeci politikalar günümüzde geçerliliğini korumaktaydı. Türkiye'nin yeni Türk Cumhuriyetleriyle birlikte yürüttüğü iş birliklerine karşı Rusya çeşitli stratejiler üretti. Bölge üzerindeki politikalarını "Neo-Avrasyacılık" çerçevesinde yürüterek ağırlıklı olarak askeri, güvenlik ve enerji kaynakları konularında kendini gösteren Rusya, Türkiye'nin Türkistan politikasını, Rusya'nın Türkistan'a dönebilme hedefinin karşısında tehdit olarak algıladı. Bu tehdidi Neo-Osmanlılık, Neo-Pantürkizm ya da İslamcılık olarak tanımladı.

Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında hayata geçirilen ekonomi, siyasi, askeri ve enerji konularında atılan ortak adımlar, Türk Cumhuriyetlerinin, uluslararası ekonomik ve siyasi alanda bağımsız politikalar üretme hususunda başarı elde etmelerini sağladı. Türkiye liderliğinde bir araya gelerek konsolide olan Türk Cumhuriyetleri, Türk Devletleri Teşkilatı'nın ivme kazanmasını sağladı. Bu ivmeyle birlikte Rusya, bölgesel nüfuzunu eski gücüne kavuşturmak amacıyla "Rus Dünyası" kavramını etkin kılmayı amaçladı. Rus Dünyasının tanımı, Rusya'nın kültürel, tarihî ve siyasi merkezi etrafında birleşen halklar ve uluslar olarak tarif edildi. Rus Dünyasının

karşısına Türk Dünyası kavramını yerleştiren Türkiye ise bütün Türkleri tek millet olarak tanımlayıp kendisini Türk Dünyasının lideri ve Sovyet sonrası coğrafyadakiler de dahil olmak üzere tüm Müslümanların koruyucusu olarak konumlandırdı. Türkiye'nin Türk Dünyasında artan etkisine karşı Rusya, eski nüfuz alanını kaybetme tehlikesine karşı "uluslararası kardeşlik" söylemiyle ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen bir söylem geliştirdi. Rusya'ya göre Türkiye liderliğinde başlatılan Türk Dünyasının birliği hamlesi, dışarıdan aktif olarak teşvik edilen etnik bir milliyetçilikti ve bu milliyetçilik Rusya tarafından kardeş olarak görülen birçok milleti, Sovyet sonrası dönemde kaosu araçları haline getirmişti. Rusya tarafından dile getirilen bu söylem aslında Türk birliği fikrinin Türk cumhuriyetlerine fayda değil zarar getireceğine yönelik tehditvari bir söylemdi. Bu sebeple Rusya, yalnızca kendi parçası olan halkları değil, aynı zamanda tüm eski Rus nüfuz alanını birleştirmeyi amaçlayan fikri yeniden canlandırmaya çalışarak "Rus Dünyası" kavramını ortaya attı. Bu kavram "tarihi Rusya" kavramına benzer olarak, tüm Avrasya'nın Rusya çatısı altında birleşmesini hedeflemekteydi. Rus Dünyası fikri 2008 ve 2023 yıllarında Rusya Federasyonu'nun dış politika konseptinde yer aldı. Özellikle 2023 yılında ilan edilen Rusya'nın Dış Politika Konsepti, daha önce ilan edilen dış politika konseptlerinden farklı olarak, Rusya'yı özgün bir devlet ve medeniyet şeklinde tasvir ederek Rus halkını ve "diğerlerini" birleştiren geniş bir Avrasya ve Avrupa-Pasifik gücü olarak tanımlamaktaydı. Bu konsept değişikliğinin ardındaki neden şüphesiz ki 2022 yılından beri devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı'ydı.

Rus Dünyası kavramı, Rus Ortodoks Kilisesi'nin Rus dili, Rus edebiyatı ve Rus kültürünün geliştirilmesi yönündeki çalışmalarını kapsarken, bu kavram 2014 yılından itibaren Rus Devleti tarafından Avrasyacılık teorisi bağlamında ele alındı. Yakın çevre doktrini çerçevesinde başlatılan "Tarihi Rusya'nın" birliğinin yeniden sağlanması hedefi, Rus Dünyasının güçlendirilmesi ve Rus Dünyasının korunması olarak tarif edilmeye başlandı. Kırım'ın işgali bu doktrin gereği idi. Bu yorum değişikliğinin gerekçesi olarak Rus Devleti, Çarlık Rusya'dan itibaren Avrasya sahasına yapılan her saldırıya karşı Avrasya bölgesinin güvenliğinin korunabilmesinin yegâne nedeninin Rus Dünyası olduğunu savundu. Bu noktada Türk Dünyası kavramı, Rus Devletinin yakın çevre doktrinine ve tarihi Rusya'nın birliğinin yeniden sağlanması hedefine aykırıydı. Rusya'nın 2023 yılında ilan ettiği yeni Dış Politika Konseptindeki değişikliğin esas nedenlerinden biri de Türk Dünyası kavramının bağımsız Türk cumhuriyetlerinde kabul görecük Türk Devletleri Teşkilatını vücuda getirmesiydi.

Netice itibarıyla, Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Türk Devletleri Teşkilatı ve Teşkilata üye devletlerin 2021'de gerçekleşen İstanbul Zirvesi'nde alınan kararları hızlı bir biçimde hayata geçirmesi ve özellikle enerji ve ekonomi konusundaki gelişmeler hayati derecede önemlidir. Türk kuşağı projesi bu anlamda oldukça stratejiktir. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Avrupalı devletlerin Türk Dünyasına yönelik Türkiye karşıtı politikalarının bir nedeni de Türkiye'nin diğer Türk devletlerini kendi etrafında konsolide etme başarısını göstermesidir. Bununla birlikte, Türk coğrafyasında rekabet eden devletlerin Türk-İslam karşıtlığında birleşmesi ihtimalini ortadan kaldıracabilecek yegâne oluşum Türk Devletleri Teşkilatı'dır.

Teşkilat, güçlenmesi ve eş güdüm halinde çalışmasıyla birlikte, Türk-İslam Dünyasına karşı ortaya çıkacak tehditleri bertaraf etmekte en önemli aktör haline gelecektir. Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi bu hususa iyi bir örnektir. Karabağ Zaferi'nde Türkiye'nin ve diğer bağımsız Türk devletlerinin Azerbaycan'a verdiği destek, zaferin elde edilmesinde önemli bir etkidir. Bu haliyle Türk Dünyasının birlikteliği, Türk-İslam coğrafyası için hayati öneme sahiptir. Türkiye ile birlikte Türk Dünyasının bekası, Türk birliğinden dolayısıyla Türk Devletleri Teşkilatı'nın elde edeceği başarıdan geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, Ali, *Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.
- Aleynikova, S. M., *Russkiy Mir: Belorusskiy vzglyad*, RİVŞ, Minsk 2017.
- Avatkov, V. A., “İdeyno-tsennostniy faktor vo vneşney politike Turtsii”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, Tom: 12, No: 4, (2019), s. 113-129.
- Demeşko, N. E. – Muradov, G. L. – İrhin, A. A. – Moskalenko, O. A., “Ruskiy i Tyurskiy miri na prostranstve Evrazi”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, Tom: 16, No: 6, (2023), s. 153-182.
- Devlet, Nadir, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Gaspıralı, İsmail, *Seçilmiş Eserler (Fikri Eserleri)*, Cilt II, haz. Yavuz Akpınar, Ötügen Yayınları, İstanbul 2004.
- Gülseven, Aslı Yiğit, “Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya”, *Avrasya Etüdüleri*, LVI/2, (2019), s. 33-52.
- Hayit, Baymirza, *Türkistan Devletleri'nin Millî Mücadele Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.
- İsmayıl, Toğrul – Tatlı, Uğur, “Uluslararası İlişkilere Rusya'nın Gözüyle Bakmak”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX/1, (2018), s. 113-127.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötügen Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Kemaloğlu, İlyas, “Sibirya Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. Ek-II, Ankara 2019.
- Kırzioğlu, Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Mehdiev, E. T., “Neosmanizm v regionalnoy politike Turtsii”, *Vestnik MGİMO-Universiteta*, No: 2 (47), (2016), s. 32-39.
- Özekin, Muhammed Kürşat – Kırcan, Sibel, “Kadife Eldiven İçindeki Demir Yumruk: Rusya'nın Orta Doğu'daki Yumuşak Gücü”, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, VI/2, (2021), s. 483-514.
- Roy, Olivier, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların Yeniden İmal Ediliş*, Metis Yayınları, İstanbul 2000.
- Saray, Mehmet, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Sergeevič, Yurçenko Pavel, “Organizatsiya Tyurkskih gosudarstv kak element novoy strukturi globalnogo mira”, “VII. Mejdunarodniy Nauçniy Kongress Globalistika – 2023, Osennaya Sessiya”, Moskovskiy Gosudarstvenniy Universitet, *Sbornik Materialov Mejdunarodnogo Nauçnogo Kongressa*, Moskva 2024, s. 938-942.
- Taşoğıl, Ahmet, “Türkistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. XLI.

Taşağıl, Ahmet, *Göktürkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Taşağıl, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

Tolegen, Dina, “Politika Turtssii v Tsentralnoy Azii”, *Problemi postsovetskogo prostranstva*, Tom: 11, No: 2, (2024), s.138-146.

Topsakal, İlyas, *Sibirya Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Tsibenko, V.V. “Konstruirovaniye ideologičeskogo diskursa o voobrajaemoy geografii v Turtssii, *Mejdunarodnaya analitika*, Tom: 13, No: 3, (2022), s. 130-144.

Türkoğlu, İsmail, *Rusya Türklerinin Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2000.

Yakubovskiy, A. Yu, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Yönter, İzzet Ulvi –Topsakal, İlyas, *Türk Kuşağı Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2022.

Elektronik Kaynaklar

———, “Almatı Havalimanı”, <https://tavhavalimanlari.com.tr/almati-havalimani>, [Erişim tarihi: 22.02.2025].

———, “Kazakistan Almatı Havalimanı Hisse Devri” <https://www.kap.org.tr>, [Erişim tarihi: 22.02.2025].

———, “Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii (Utverjdena Prezidentom Rossiyskoy Federatsii V.V. Putinim 31 Marta 2023 g.)”, <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

———, “Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii”, <http://kremlin.ru/acts/news/785> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

———, “Putin rasskazal o printsipah formirovaniya russkogo mira”, <https://tass.ru/politika/5741622> [Erişim tarihi: 20.01.2025].

———, “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf> [Erişim tarihi: 07.01.2025].

———, “Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması”, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim tarihi: 07.01.2025].

———, “Vıstuplenie na otkritii Kongressa sootečestvennikov”, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21359> [Erişim tarihi: 17.01.2025].

Sarıkaya, Yalçın, “Türk Dünyasında Örgütlenme ve Bütünleşme Süreci”, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turk-dunyasinda-orgutlenme-ve-butunlesme-sureci> [Erişim tarihi: 06.01.2025].

Zengin, Kürsat Alperen –Topsakal, İlyas, “Orta Asya'da Rusya (Y)etkisi: Değişen Dinamikler ve Türkiye”, <https://kriterdergi.com/yazar/ilyas-topsakal/orta-asyada-rusya-yetkisi-degisen-dinamikler-ve-turkiye> [Erişim tarihi: 10.01.2025].

UNION OF THE TURKIC WORLD ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND RUSSIA

Eray BAYRAMOL

The Turkism-centred Enlightenment movement, which emerged among the Turkish population in Russia during the 19th century, precipitated the awakening of national consciousness among the Turkish people in Russia. This consciousness has been perpetuated over time, reaching its zenith in the present day. The dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics in 1991 marked the termination of Russian hegemony over the Turkic World, a phenomenon that commenced with the dissolution of the Kazan Khanate in 1552. Historically, Turkey has consistently played a pivotal role in addressing the challenges faced by Azerbaijan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan and Uzbekistan, which emerged as independent states following the dissolution of the USSR. Turkey's role as a model nation for these new Turkic republics is well-documented, and the initial initiatives undertaken by non-governmental organisations have evolved into multifaceted cooperative endeavours across various sectors.

The establishment of a strategic union between the Turkic republics, characterised by a shared language, culture and history, has been a pivotal development in the region. This union, recognised as a significant geopolitical development, has prompted a shift in Russia's policies towards the region, which has been a part of the Turkic geography for centuries. Since 1991, Turkey's soft power policy, aimed at fostering unity and development within the Turkic World, has been viewed by Russia as a neo-Panturkist initiative. Turkey's cultural engagement with independent Turkic states has been viewed by Russia as a manifestation of a hegemonic and expansionist foreign policy. The strategic importance of the region is further underscored by Turkey's position as a major energy supplier to Russia, a factor that has contributed to the emergence of a competitive dynamic between global powers in the region. This rivalry has led to the strategic focus on Turkestan in the foreign policies of both the United States and the European Union, aimed at countering Russian influence and weakening China's growing presence in the region. Consequently, Turkestan geopolitics has gained significant importance. As the global balance of power shifted, Turkestan's importance increased, prompting Turkey to prioritise its activities in this region. In light of its pivotal role in shaping the future of the Turkic World, Turkey has identified the establishment of robust ties with the Turkic World as a paramount objective in

* Assoc. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Antalya/Türkiye, eray.bayramol@alanya.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1979-0271

the contemporary global landscape, where traditional geopolitical equilibria are being disrupted. This undertaking represents a strategic and a national responsibility for Turkey and other Turkic republics. In pursuit of this responsibility, the Turkish Belt Strategy has been devised. This is due to the fact that the colonialist policies that the global powers attempted to implement in the Turkish world are still relevant today. Russia has developed various strategies against Turkey's cooperation with the new Turkic republics, carrying out its policies in the region within the framework of "Neo-Eurasianism". Russia, which manifests itself mainly in military, security and energy resources issues, perceived Turkey's Turkestan policy as a threat to its goal of returning to Turkestan. This threat was characterised by Russia as Neo-Ottomanism, Neo-Panturkism or Islamism. The collaborative efforts in economic, political, military and energy sectors under the aegis of the Organisation of Turkic States enabled the Turkic republics to formulate autonomous policies within the international economic and political spheres. The Turkic republics, under the leadership of Turkey, consolidated and generated momentum for the Organisation of Turkic States. Consequently, Russia endeavoured to operationalise the concept of the "Russian World" to restore its regional influence to its former strength. The Russian World was defined as the people and nations united around the cultural, historical and political centre of Russia. In contrast, Turkey has positioned itself as the leader of the Turkic World and the protector of all Muslims, including those in the post-Soviet space, by placing the concept of the Turkic World against the Russian World and defining all Turks as one nation. In response to Turkey's growing influence in the Turkic World, Russia has developed a discourse of "international brotherhood" aimed at economic and social development against the danger of losing its former sphere of influence. In Russia's perception, the Turkish-led initiative for the unity of the Turkic World was a manifestation of ethnic nationalism, actively encouraged from external sources. Russia regarded this as a threat, perceiving it as a means of instigating chaos in the post-Soviet era. This discourse by Russia was, in fact, a threatening discourse, suggesting that the idea of Turkic unity would be detrimental to the Turkic republics. In response, Russia advanced the concept of the "Russian World," seeking to reinvigorate the notion of uniting not only the peoples within it, but also the entire former Russian sphere of influence. This concept, analogous to the concept of "historical Russia," sought to foster unity across Eurasia under a Russian aegis. The notion of the Russian World was incorporated into the foreign policy concept of the Russian Federation in 2008 and 2023. Notably, the 2023 Russian Foreign Policy Concept, in contrast to previous foreign policy documents, depicted Russia as a distinct state and civilisation, delineating it as a comprehensive Eurasian and Euro-Pacific power uniting the Russian populace and "others". This shift in conceptualisation can be attributed, in no small part, to the ongoing Russian-Ukrainian war since 2022. The concept of the Russian World, as outlined in the 2023 Russian Foreign Policy Concept, encompasses the endeavours of the Russian Orthodox Church to promote the Russian language, literature and culture. Since 2014, this concept has been adopted by the Russian state within the theoretical framework of Eurasianism. The objective of re-establishing the unity of "Historic Russia", initiated within the framework of the doctrine of the near abroad, was to

strengthen and protect the Russian World. The occupation of Crimea was consistent with this doctrine, and the Russian State argued that the Russian World was the sole factor ensuring the security of the Eurasian region against any threat to the Eurasian space since Tsarist Russia. At this juncture, the notion of the Turkic World stood in opposition to the Russian State's near abroad doctrine and the objective of re-establishing the unity of historical Russia. A pivotal factor contributing to the shift in Russia's new Foreign Policy Concept, as articulated in 2023, was the acknowledgement of the concept of the Turkic World within the independent Turkic republics and the establishment of the Organization of Turkic States.

It is imperative that the Organisation of Turkic States, established under Turkish leadership, and its member states expeditiously implement the decisions taken at the 2021 Istanbul Summit, particularly those pertaining to energy and economic developments. In this regard, the Turkic Belt project assumes a pivotal role. The anti-Turkey policies of Russia, the United States and some European states towards the Turkic World can be attributed in part to Turkey's success in consolidating other Turkic states around itself. Furthermore, the Organization of Turkic States is the only entity that can eliminate the possibility of competing states in the Turkic geography uniting in opposition to Turkish-Islam. With enhanced coordination and strengthened organisation, the OTS will become the primary agent in countering threats to the Turkish-Islamic world. Azerbaijan's Karabakh victory serves as a pertinent example of this dynamic. The support provided by Turkey and other Turkestan states to Azerbaijan during the Karabakh conflict was a pivotal factor in the eventual victory. In this sense, the unity of the Turkic World assumes a pivotal role in safeguarding the interests of the Turkish-Islamic region. The survival of Turkey and the Turkic World is contingent on the unity of the Turkic World and, consequently, the success of the Organization of Turkic States.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINDA SINIR ÖTESİ ÖDEMELERDE OLASI MERKEZ BANKASI DİJİTAL PARA KULLANIMI

POSSIBLE USE OF CENTRAL BANK DIGITAL MONEY IN CROSS-BORDER
PAYMENTS IN THE ORGANISATION OF TURKIC STATES

Mehmet GÜNAL*

Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ**

Ömer Faruk KORKMAZ***

Öz

Bu çalışmada Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletlerin birbirleri arasında gerçekleştirecekleri sınır ötesi ödemelerde kullanabilecekleri olası bir merkez bankası dijital parası fikri ele alınmaktadır. Devletlerin özellikle ödemeler ekosisteminde karşılaşılan sorunları aşma çabası olarak öne çıkan çeşitli iş birliği girişimleri; teknolojik yenilikler ve dijital paranın sunduğu çeşitli avantajları elde etme ve dezavantajları gidermenin bir yolu olmasının yanı sıra öngörülen geleceğin bir parçası olma arzusunun da bir ifadesidir. Bu kapsamda çalışmanın konusunu, Türk Devletleri Teşkilatı kapsamında yer alan her ülkenin, kendi para sahasında kaldığı varsayımı ile merkez bankaları tarafından ihraç edilecek olası merkez bankası dijital paralarının (CBDC) sınır ötesi ödemelerde kullanımı oluşturmaktadır. Dünya üzerinde çalışılan sınır ötesi CBDC projelerinden “Icebreaker” ve “mbridge” projeleri çok taraflı kullanım açısından Türk Devletleri Teşkilatı'nın yapısına uygunluğu ile diğer projelere göre öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayla “Icebreaker” ve “mbridge” projelerinin temel özelliklerinden yola çıkılarak Türk Devletleri Teşkilatı kapsamında geleceğe yönelik geliştirilebilecek olası CBDC önerisinde bulunmaktadır. Çalışma sonucunda Türk Devletleri Teşkilatı kapsamında sınır ötesi ödemelerde ulusal paralar ile birlikte kullanılacak bir “toptan CBDC” kullanımının daha rasyonel ve uygulanabilir olacağı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Merkez Bankası Dijital Parası (CBDC), Sınır Ötesi Ödeme, Icebreaker, mbridge

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, Ankara / Türkiye, mehmet.gunal@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8359-7209

** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Keşap Meslek Yüksekokulu, Giresun / Türkiye selin.korkmaz@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9944-8494

*** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Tirebolu Mehmet Bayrak MYO, Giresun / Türkiye omer.faruk.korkmaz@giresun.edu.tr, ORCID: 00000.002.3283-6174

Abstract

This study examines the concept of a potential central bank digital currency (CBDC) that member states of the Organization of Turkic States could utilise for cross-border payments among each other. The various cooperation initiatives of states, which are evident as an effort to overcome the challenges encountered, particularly in the payments ecosystem, are not only a means to obtain the various advantages and overcome the disadvantages offered by technological innovations and digital currency, but also an expression of the desire to be a part of the envisioned future. The subject of this study is the use of possible central bank digital currencies (CBDCs) to be issued by the central banks of each country within the Organization of Turkic States in cross-border payments, assuming that each country remains in its own currency area. The “Icebreaker” and “mbridge” projects, which are among the cross-border CBDC projects studied in the world, are distinguished by their suitability to the structure of the Organization of Turkic States in terms of multilateral use. Therefore, based on the fundamental characteristics of “Icebreaker” and “mbridge” projects, this study proposes a possible CBDC that can be developed for the future within the scope of the Organization of Turkish States. The study’s findings indicate that adopting a “wholesale CBDC” that can be utilized in conjunction with national currencies for cross-border payments within the Organization of Turkic States would be more rational and feasible.

Keywords: Organisation of Turkic States, Central Bank Digital Currency (CBDC), Cross-Border Payment, Icebreaker, mbridge

Giriş

Son yıllarda bilişim sektöründe yaşanan hızlı değişimler, birçok alanı etkilediği gibi ödemeler ekosistemini de etkilemiş ve ortaya çıkan teknolojik yenilikler farklı fırsatların doğmasına zemin hazırlamıştır. Küreselleşmeyle ivmelenen ülkeler arası entegrasyon ülkelerin küresel ödeme ağlarına olan bağımlılığını arttırmıştır. Bununla birlikte ödemeler ekosisteminde yaşanan sürtüşmeler, yüksek maliyetler, işlem süreleri, yaşanan gecikmeler, araçların yoğunluğu, bürokrasi vb. sorunlar nedeniyle her geçen gün sürdürülebilirliği zorlaşan geleneksel ödeme sistemlerinde, yeni teknolojiler vasıtasıyla alternatif araç arayışları gündeme gelmiştir. Kripto varlıkların ve alternatif enstrümanların ortaya çıkışı ve şu an o düzeyde olmasa da benzer yapıların paraya alternatif bir ödeme aracı olarak benimsenmesi durumunda merkez bankalarının faaliyetlerini ve etkinliğini zayıflatabilme riski önemli bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, yoğun olarak kullanılan para birimlerinde meydana gelen dalgalanmalar, SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication), Mastercard, Visa vb. küresel ödeme araçlarında yaşanan sorunlar diğer ülke ekonomileri üzerinde çeşitli dezavantajlar yaratabilmektedir.

Uluslararası ticarete çoğunlukla dolar, euro gibi majör para birimleri kullanılmaktadır. Bu durum ihraççı konumundaki ülkelere ayrıcalıklar sağlarken farklı para birimlerine sahip ülke ekonomileri üzerinde çeşitli olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Sınır ötesi ödemeler söz konusu olduğunda çoğunlukla finansal aracı kurumlar ve ödeme hizmet sağlayıcı platformlar yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Zaman zaman bu küresel ödeme platformlarının majör ülkeler tarafından bir nevi silah olarak da kullanılabilirdiği görülmektedir. Yakın zamanda yaşanan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Rusya’daki bazı bankaların küresel ödeme ağı olan SWIFT

sisteminden çıkartılması takiben Visa, Mastercard, American Express ve Paypal'ın Rusya'daki operasyonlarını askıya almaları bu durumun en canlı örneğidir.

Benzer sorunları aşmak ve ortak çıkarları desteklemek için pek çok ulusun bölgesel bütünleşme ve entegrasyon çabaları içerisinde olduğu gözlemlenen bir gerçektir. Türk Dünyası adına Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) bu kapsamda bir organizasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. TDT ortak bir manevi motivasyon ve politik iş birliğinin yanı sıra ekonomik dinamikler ile ilgili konularda da işbirliği yapma arzusuyla kurulan, Frankofoni (Fransızca konuşan ülkeler) ve Common Wealth (İngiliz milletler topluluğu) benzeri bir organizasyondur.¹

Sınır ötesi ödeme projelerine bakıldığında Avrupa ve Asya ülkelerinin yoğun olarak işbirlikçi konumunda olduğu, Türkiye ve diğer Türki Cumhuriyetlerin ise ya gözlemci konumunda olduğu ya da projelere hiçbir şekilde katılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede özellikle Türk coğrafyasında, para ve ödeme sistemlerinde yaşanan değişimler karşısında çağın sunduğu fırsatlardan yararlanılarak benzer şekilde sınır ötesi ödemelere yönelik bir merkez bankası dijital para (Central Bank Digital Currencies – CBDC) proje çalışmasının Türkiye'nin de aralarında bulunduğu “Türk Devletleri Teşkilatı” kapsamındaki üye ülkeler arasında da uygulanabilmesi önem taşımaktadır. Böylece hem yeni teknolojiler vasıtası ile Türk Dünyasının ekonomik entegrasyonuna katkı sağlamak hem de uluslararası düzeyde rekabet gücünü arttırarak günümüzde kendilerine biçilen rolden ziyade gelecekte aktif aktörlerden biri olabilmenin önu açılacaktır.²

TDT'nin temel amacı “Türk Devletleri arasında kapsamlı işbirliğini artırmanın yanı sıra bölgesel ve küresel barış ile istikrara katkı” sağlamaktır.³ TDT tarafından bu amaçlara ulaşmaya katkı sağlaması için planlanan bir takım hedef ve görevler tanımlanmıştır. Özellikle bu hedef ve görevler arasında yer alan; üye ülkeler arasında bilim ve teknoloji alanlarında etkileşimin genişletilmesi; ticaret ve yatırım için uygun koşulların yaratılması; ortak amaçlarla ilgili her alanda etkili bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi noktasında CBDC'nin olumlu etkileri söz konusu olabilir.

2022 yılında “Türk Devletleri Banka Birlikler Konseyi İşbirliği Anlaşması'nın” imzalanması neticesinde “Türk Devletleri Banka Birlikler Konseyi'nin” kurulmasıyla Türk bankacılık sistemi ile Türk Devletleri banka sistemleri arasında bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi noktasında önemli bir adım atılmıştır. Sonrasında Mart 2023'de Ankara'da organize edilen TDT Olağanüstü Zirvesi'nde imzalanan anlaşma ile “Türk Yatırım Fonu'nun” kurulması, Ekim 2024'de “Türk Devletleri Fintek İş Birliği Platformu” ve takiben de 2024 Kasım'da “Türk Devletleri

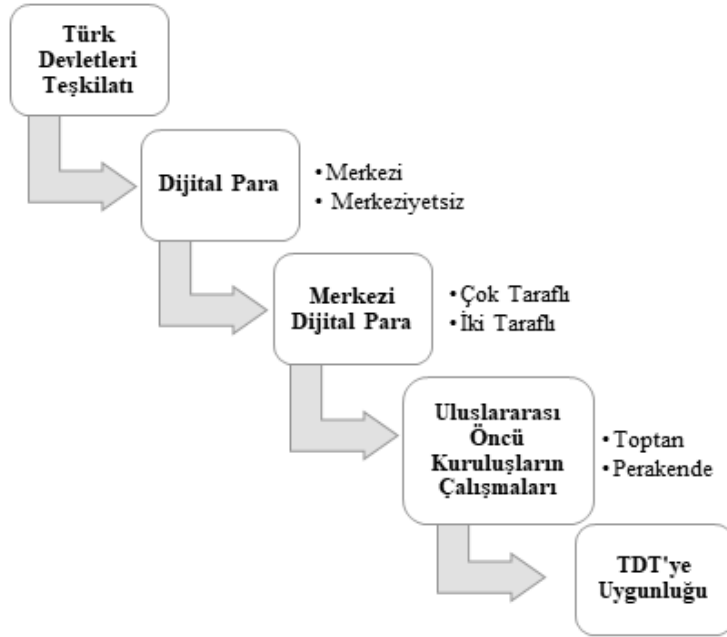
1 Ömer Murat, “Türkçe Konuşan Milletlerin Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Katkıları: Frankofoni, Commonwealth ve Türk Devletleri Teşkilatı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1/2, (2024), s. 32.

2 Selin, Soğukoğlu Korkmaz, *Dijital Paranın Ulusal ve Uluslararası Para Sistemine Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara 2024. s. 172.

3 Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Konseyi Hakkında”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 07.12.2024].

Teşkilatı Üye Ülkeleri Merkez (Ulusal) Bankaları Konseyi'nin" kurulması ile atılan adımlar sıklaştırılarak önemli bir zemin inşa edilmeye başlanmıştır.⁴ Ortak yürütülecek bir sınır ötesi CBDC projesi ile bu durumun daha da pekişmesinin sağlanabileceği düşünülmektedir.

Bu makale çeşitli rapor ve çalışmalara dayanarak hazırlanan ikincil bir araştırmadır. Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Türk Devlet Teşkilatı ve ekonomik işbirliği faaliyetleri ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında ise dijital para kavramına değinilerek dijital paralarda merkezi ve merkezi olmayan yapılar ele alınmaktadır. Sonrasında ise uluslararası ekonomik öncü kuruluşlar ile merkez bankalarının gerçekleştirdikleri çoklu CDBC çalışmalarına değinilmektedir. Söz konusu bu çalışmalar içerisinde araştırmacılar tarafından TDT'ye uygun olabileceği düşünülen mBridge projesi ve Icebreak projesi detaylı bir şekilde ele alınarak, TDT'ye uyurlanabilirlikleri tartışılmakta ve TDT üyelerinin birbirleri arasında sınır ötesi ödemelerde kullanabileceği bir CDBC çerçevesi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışma, yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için Şekil 1'deki gibi görselleştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Kaynak: Yazarlar tarafından geliştirilmiştir.

4 Ömer Faruk Korkmaz, Selin Soğukoğlu Korkmaz, "Türk Devletleri Teşkilatı Ekonomik İş Birliğinin Bankacılık ve Finans Boyutu", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15/(3), (2024), s. 481 – 486.

Türk Dünyasında çeşitli dijital para çalışmalarının varlığı mevcuttur. Örneğin Türkiye merkezli bir girişim olan “Turan Fintek” Avrupa ve Türk Devletleri arasında dijital para transfer koridoru oluşturmada önemli bir adım atmıştır.⁵ Bunun yanı sıra literatürde Türk Dünyasında kripto para kullanımı ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır.⁶ Ancak bu çalışmaların hiçbiri merkez bankası dijital parası kullanımı içermemektedir. Dolayısıyla hem CDDB konusu hem de TDT organizasyonu yeni oluşumlar olduğundan, literatürün kısıtlayıcı bir yapısı mevcuttur. Bu kaynak yapısı ve çoklu değişkenlerin etkisi göz önüne alındığında çalışmanın sınırlandırıcı bir etkiye maruz kaldığı ifade edilebilir.

Türk Devletleri Teşkilatı

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılması ile bağımsızlıklarını ilan eden Türk Devletlerinin, Türkiye’de 1992 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi veya Türk Konseyi olarak toplanmasıyla başlayan süreç 2009 yılı itibariyle uluslararası bir kuruluş şeklini almış⁷ ve 2021 yılı itibariyle Türk soylu devletlerin tedrici bir yaklaşımla iş birliklerini derinleştirmek amacıyla “Türk Devletleri Teşkilatı” (TDT) ismini almıştır.⁸ TDT beş üye ülke (Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Özbekistan) ve dört gözlemci üye ülkeden (Macaristan, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) meydana gelmektedir.⁹ Türk Devletleri Teşkilatı özellikle dış politika ve ekonomi öncelikli olmak üzere, teknoloji, bilim çevre, enerji ve hukuk alanlarında ortaklıklar geliştirmek üzere, Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryadan oluşmaktadır.¹⁰

TDT bünyesinde mali işbirliği, Türk Yatırım Fonu’nun kurulmasının yanı sıra finansal piyasalarda işbirliğinin teşvik edilmesi, üye ülkeler arasındaki ticarete ulusal para birimlerinin kullanımının artırılması ve para transfer maliyetlerinin düşürülmesi gibi hususları içermektedir.¹¹ Özellikle, Türk Dünyası Vizyonu-2040 belgesi çerçevesinde tam ticari entegrasyon, ulaşım ve enerji bağlantılarının iyileştirilmesi ve dijital entegrasyon gibi hususlar

5 Tomorrow, “Turan Fintech, Avrupa ve Türk Devletleri Arasında Dijital Para Transferi Koridorları Kuruyor”, <https://www.tomorrow.com.tr/turan-fintech-avrupa-ve-turk-devletleri-arasinda-dijital-para-transferi-koridorlari-kuruyor/> [Erişim tarihi: 13.01.2025].

6 Halil Emre Deniz, Fatih Demircioğlu, “Türk Dünyası Ortak Kripto Para Vizyonu: TDCoin”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/(2), (2023), s. 786-796.

7 Yusuf Çınar, Ulvi Uzun, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(ÖS), (2023), s. 142.

8 Murat Aslan, “Türk Konseyi: Fırsatlar ve Algılar”, *SETA Perspektif*, 321, (2021), s. 2.

9 Türk Devletleri Teşkilatı, “Teşkilatın Tarihçesi”, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> [Erişim tarihi: 13.12.2024].

10 Ömer Faruk Kocatepe, *Türk Devletleri Teşkilatı Politik ve Askerî İş Birliği*, Nobel Yayınevi, Ankara 2022.

11 Vusal Gasimli, “Introduction”, *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023, s. 7.

vurgulanmaktadır.¹² Ayrıca bu belgeyle gümrük işlemlerinde sadeleştirilme ve uyumlaştırılma ile dış ticaretteki kısıtlamaların kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesiyle birlikte dış ticarete ulusal para birimlerinin payının artırılması ve dövize olan bağımlılığın azaltılması da sağlanmış olacaktır.

Teşkilatın önem attığı alanların başında üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği ve diğer ülkelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi gelmektedir. Bu faaliyetler “Türk Dünyası 2040 Vizyon” ve “TDT 2022-2026 Stratejisi” ana belgeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda 12 bakanlar ve 14 çalışma grubu toplantısı gerçekleştirilmiştir.¹³ TDT’ye üye devletler dünya yüzölçümünün %1’ini, dünya nüfusunun ise yaklaşık %2,2’sini oluşturmaktadır. TDT üye devletlerinin 2024 yılının ilk altı ayında GSYH’lerinin 900 milyar doları bulduğu ve ticaret cirosunun ise 500 milyar dolar civarında olduğu¹⁴ göz önüne alındığında, ekonomik olarak dünya ekonomisi içerisinde ilk on içerisinde yer alacak bir büyüklüğe sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca coğrafi bakımdan ise AB (Avrupa Birliği) topraklarından daha geniştir.¹⁵

IMF verilerine göre TDT’ye üye ülkelerin 2022 yılı ihracatları 700 milyar dolar, ithalatları ise 728 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.¹⁶ TDT üyelerinin 2022 yılı içerisinde grup içinde yapmış oldukları ihracat 31,4 milyar Dolar’dır. Dolayısıyla ticaretlerinin %5,6’sı birbirleriyle gerçekleşirken, %94,4’ü dünyanın geri kalan ülkeleriyle gerçekleştirmektedirler.¹⁷ TDT üye devletlerin iş birliklerini arttırmasının, 21. yüzyılın sosyo-ekonomik zorluklarının bir kısmına doğrudan bir yanıt olabileceği düşünülebilir. Son yıllarda artan ekonomik ilişkilerin ışığında iş birliği potansiyelini tam kullanmak ve daha derin bir ekonomik entegrasyonu teşvik etmek adına ticaret, düzenleyici ve uyumlaştırıcı adımlarla desteklemelidir.¹⁸ Bu kapsamda TDT’nin ekonomik iş birliği faaliyetleri Tablo 1 vasıtasıyla detaylı bir şekilde ifade edilmeye çalışılmaktadır. Tablo 1’den anlaşılacağı üzere TDT bünyesinde sanayiden, dış ticarete, finanstan, dijitalleşmeye kadar birçok alanda iş birliğinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

12 Ramil Huseyn, “Institutional Basic For Economic Cooperation in The Turkic States and Turkic World Vision-2040”, *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023, s. 19.

13 Türk Devletleri Teşkilatı, “Ekonomik işbirliği”, <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/2-ekonomik-isbirligi> [Erişim tarihi: 13.12.2024].

14 *Türk Devletleri Teşkilatı*, “Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümü”, <https://www.turkicstates.org/tr/yayin-detay/turk-devletlerinin-ekonomik-gorunumu-%7C-2024-%7C-ocak—haziran-%7C-%E2%84%962> [Erişim tarihi: 15.12.2024].

15 Vusal Gasimli, “Introduction”, *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023, s. 4.

16 Rashad Huseynov, “The Factors Affecting Turkic States’ Multilateral Trade Flow: A Gravity Model Approach”, *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023, s.24.

17 ERCNET, *Report on Turkic Economies 2023: Digital Trade and Investment*, Turkic Academy, Kazakhstan 2023, s. 32.

18 ERCNET, *Report on Turkic Economies 2023: Digital Trade and Investment*, Turkic Academy, Kazakhstan 2023, s. 44.

Tablo 1. TDT Ekonomik İşbirliği Çalışmaları

Ekonomik İşbirliği Çalışmaları	Açıklama
Türk Ticaret ve Sanayi Odası	Türk Ticaret ve Sanayi Odası TTSO, TDT bünyesinde teşkilat içi ticaret rakamlarını artırmak için sürdürülebilir iş programları ve projeleri geliştirmek üzere görevlendirilen temel bir ekonomik işbirliği mekanizmasıdır.
Türk Yatırım Fonu	500 milyon dolar sermaye ile kurulan fonun amacı; Üye devletler arasında karşılıklı yatırım fırsatlarını geliştirerek ve KOBİ girişimciliğini artırarak, yeni iş alanları sağlamak ve inovasyonu güçlendirerek üyelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında ivme kazandırmaktır.
Ticaretin Kolaylaştırılması Komitesi (TKK)	TKK, Türk Devletleri arasındaki ticari streçleri kolaylaştırmak, engelleri azaltmak ve ticareti daha sağlıklı ve elverişli bir ortamda gerçekleştirmeyi amaçlanmaktadır.
Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması (DEPA)	TDT üyeleri arasında daha yakın bir ekonomik ilişkiye katkı için, e-ticaretin önemi vurgulanmıştır. Bu kapsamda dijital ekonomi (özellikle e-ticaret) ve 4. endüstri devrimi gibi yeni ticaret uygulamalarının tanıtılması vasıtasıyla teşkilatın (iç ticaret) ilişkilerinin genişletilmesi için "Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması" (DEPA) Anlaşması Kasım 2024'te Bişkek'te düzenlenen 11. TDT Zirvesi'nde imzalanmıştır.
TURANSEZ	TDT 8. Zirvesi'nde Devlet Başkanları, Kazakistan'ın Türkistan bölgesinde kurulacak olan ve özellikle Uluslararası Trans Hazar Doğu-Batı Orta Koridoru aracılığıyla Türk Devletleri arasında ekonomik işbirliğini ve bağlana birliği güçlendirmeyi amaçlayan "TURANSEZ" Özel Ekonomik Bölgesi kurulması önerisini memnuniyetle karşılamışlardır. 11 Kasım 2022 tarihinde Semerkant'ta düzenlenen TDT 9. Zirvesi'nde Devlet Başkanları "Kazakistan Cumhuriyeti'nin Türkistan Bölgesi'nde Özel Statülü Turan Özel Ekonomik Bölgesi'nin Kurulması Girişimi" hakkında kararı kabul etmişlerdir. TURANSEZ' in açılış töreninin yakın bir zamanda yapılması beklenmektedir.
Türk Yeşil Finans Konseyi	12 Kasım 2021'de İstanbul'da düzenlenen "Dijital çağda yeşil teknolojiler ve akıllı şehirler" temalı TDT Devlet Başkanları Konseyi toplantısında, yeşil teknolojilerle ilgili sermaye piyasasının geliştirilmesi ve ortak projelerin uygulanması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır.
Türk Devletleri Ticari İşbirliği Araştırma Merkezi	"Türk Devletleri Teşkilatı Ticari İşbirliği Araştırma Merkezi", ticaret engellerinin ortadan kaldırılması, elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ve Türk bölgesinde ihracat ve ithalat hacminin artırılması amacıyla somut öneriler ve ortak bir eylem planı ortaya koymaktadır.
Merkez (Ulusal) Bankalar Konseyi	TDT Üye Devletlerinin merkez (ulusal) bankaları arasında etkin işbirliğini geliştirmeyi ve para politikası, finansal istikrar, ödeme sistemlerinin güçlendirilmesi, finansal teknolojiler ve diğer karşılıklı ilgi alanlarında ortak çalışmalar yürütmeyi amaçlanmaktadır.

Kaynak: Türk Devletleri Teşkilatı, "Ekonomik işbirliği", <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/2-ekonomik-isbirligi>.

Ekonomik işbirliğinde özellikle Türk Yatırım Fonu ve Merkez (Ulusal) Bankalar Konseyi bünyesinde merkez bankası dijital para (CDBC) konusunun ele alınması önem arz etmektedir. Küresel ekonomi, lojistik kesintiler, daralan likidite, artan enflasyon, jeopolitik gerginlikler ve karmaşıklaşan makro koşullar nedeniyle çeşitli zorluklarla boğuşmaktadır.¹⁹ İletişimden ekonomiye birçok alanda dijitalleşmenin gelişmesiyle bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Özellikle Covid-19 ve 4. sanayi devrimi etkileriyle bu süreç oldukça hızlı seyretmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, verimlilik, etkinlik, güvenlik ve rekabet gibi birçok açıdan dijitalleşme, ekonomiler ve ülkeler için zorunlu hale gelmektedir. Dijital ekonomi, dijital dönüşüm, dijital ticaret vb. kavramlar günlük hayatın bir parçası olmaktadır.²⁰ Dolayısıyla küresel gelişmeler ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından dijitalleşme, stratejik bir önem arz etmektedir.²¹ Bu noktada fiziki olarak dolaşımda olan para da dijitalleşerek dijital para olma eğiliminde görünmektedir.

19 ERCNET, *Report on Turkic Economies 2023: Digital Trade and Investment*, Turkic Academy, Kazakhstan 2023, s. 238.

20 *Age.*, s. 48.

21 *Age.*, s. 68.

Merkez Bankası Dijital Parası ve Uluslararası Öncü Kuruluşların Uygulamaları

Teknolojik gelişmelerin zamanla hız kazanması ve ihtiyaç dinamiklerinin değişmesi birçok alanda olduğu gibi ödeme yöntemlerinin de çeşitlenmesine neden olmuştur. Nakdin elektronik ortama taşınmasıyla para da dijitalleşmiştir. Dijital para, ağ sistemleri üzerinde alınıp satılan ve saklanan para olarak tanımlanmaktadır. Zamanla daha da gelişen bilişim sektörü farklı dijital para türlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. 2008 yılında Bitcoin'in çıkışı takiben diğer kripto varlıkların piyasaya alternatif ödeme aracı lansmanıyla sürülmesi dijital para kavramında karışıklıklara neden olmuştur. Bu karmaşıklığa çözüm olarak 2016 yılında IMF bünyesinde yayınlanan raporda bir taksonomi sunularak dijital para kavramı daha da detaylı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Dijital para altında yer alan sanal paralar, çevrilebilen ve çevrilemeyen sanal paralar şeklinde sınıflandırılarak, çevrilebilen sanal para birimleri de kendi içinde merkezi ve merkezi olmayan paralar şeklinde detaylandırılmıştır.²² Bitcoin, Ethereum, Ripple vb. kripto paralar merkezizsiz yapıdaki varlıklara örnek olarak verilebilmektedir. Bu varlıklar belli algoritmik kodlar ile tanımlanmış genellikle özel ihraççılar tarafından çıkartılan uygulama ve ağlarda saklanıp, işlem gören varlıklardır. Dolayısıyla merkez bankası gibi bir otoriteye tabi değildir.

Elektronik para ve merkez bankası dijital parası ise merkezi yapıdaki dijital paralardır. Bu iki kavram birbirleriyle karıştırılsa da ikisi de farklı şeylerdir. Elektronik para, ticari bankaların ya da yetkilendirilmiş finansal kurumların sorumluluğunda bulunan, ihracı için belli şart ve kurallar bütünü uygulandığı resmi ödeme aracıdır.²³ CBDC ise bir merkez bankasının yükümlülüğünde ve merkez bankası tarafından yaratılan itibari paranın dijital formudur.²⁴ CBDC'ler çeşitli şekillerde geliştirilebilir. Temelde "Perakende CBDC" (Retail CBDC) ve "Toptan CBDC" (Wholesale CBDC) olmak üzere iki tür CBDC'den bahsedilmektedir. Perakende CBDC, hane halkı ve işletmelerin transfer ve ödeme işlemlerinde kullanabileceği, genel kullanım amaçlı bir dijital merkez bankası parasıdır. Toptan CBDC ise merkez bankası ile bankalar arasındaki işlemlerde kullanılacak dijitalleştirilmiş bir merkez bankası parasıdır. Merkez bankası dijital parasının sunacağı avantajların başında çok daha hızlı ve güvenli işlemlere olanak tanınması gelmektedir. Ayrıca tüm işlemler yeni teknolojiler aracılığıyla bir deftere kaydedildiğinden, paranın takibini kolaylaştırarak mali otoritelerin dolandırıcılığı ve diğer yasa dışı faaliyetleri tespit etmesine yardımcı olacaktır. CBDC'lerin potansiyel dezavantajları da vardır. Merkez bankalarının dijital para üzerindeki tam kontrolü (izin ve kısıtlama) söz konusu olması, kullanıcılar hakkında bazı verileri işleme hakkına sahip olması çeşitli sorunlara sebebiyet verebilmektedir.²⁵

22 Dong He vd., "Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations", *IMF Staff*, (2016), s. 8.

23 Selin Soğukoğlu Korkmaz, Dijital Paranın Ulusal ve Uluslararası Para Sistemine Etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara 2024, s. 51.

24 Tobias Adrian and Tommaso Mancini-Griffoli, "The Rise of Digital Money", *FinTech Notes*, IMF, (2019), s. 1.

25 Türk Devletleri Teşkilatı, "Ekonomik işbirliği", <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/2-ekonomik-isbirligi>, [Erişim tarihi: 13.12.2024].

Kripto varlıklar her ne kadar hızlı, düşük maliyetli, anonim vb. avantajlar sunsa da yüksek volatilite ve risk içermesi, kara para aklama, terörün finansmanı vb. faaliyetlerde kullanılabilme potansiyeli nedeniyle çeşitli dezavantajları da söz konusudur. Her geçen gün sayıları artan kripto varlıkların ve alternatif enstrümanların yaygın şekilde benimsenme ihtimali sağlıklı işleyen bir ekonomik sistemin varlığı için tehdit oluşturabileceğinden uluslararası kuruluşlar ve merkez bankaları dijital para konusu gündemlerine taşımışlar ve CBDC ile ilgili çalışmalarını başlatmışlardır.²⁶ CBDC'nin aynı zamanda şuan ki mevcut hali ile sürdürülebilirliği tartışılan sınır ötesi ödemeler ekosisteminin yeniden revize edilerek, merkez bankalarına “temiz bir sayfa” başlangıcı sağlaması düşünülmektedir.²⁷

CBDC yeni bir kavram olsa da sunabileceği fırsatlar açısından her geçen gün popülaritesi artmaktadır. Son çalışmalara göre merkez bankalarının %94'ü aktif olarak CBDC'nin potansiyelini araştırmaktadır.²⁸ Şu ana kadar sadece resmi olarak ulusal ödemelere yönelik Bahamalar, Jamaika, Nijerya ve Doğu Karayipler CBDC kullanımına²⁹ başlasa da birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke konuyla ilgili hem yerel hem sınır ötesi ödemelerde CBDC'nin kullanımına yönelik araştırmalara ve lansmanlara devam etmektedir. CBDC'nin özellikle sınır ötesi ödemelerde çeşitli avantajlar sağlaması beklenmektedir. Yapılan çalışmalara, yayımlanan raporlara göre CBDC'nin sınır ötesi ödemeleri iyileştirme ve ödeme sistemlerini modernize etme potansiyeli bulunmaktadır.³⁰ Bu husus uluslararası kuruluşlar tarafından da sürekli vurgulanmaktadır.³¹ Bu amaçla ülkeler kendi aralarında ya da kamu – özel sektör işbirliğiyle sınır ötesi ödeme sistemlerinde CBDC'nin ve yeni teknolojilerin kullanımını keşfetmek amacıyla farklı açılardan çeşitli CBDC projeleri yürütmektedir. Stella, Jura, Inthanon-LionRock Projesi, Aber, Dunbar, Icebreaker, mBridge, Mariana, Jasper-Ubin, Agora ve Rialto Projeleri sınır ötesi ödeme sistemlerine yönelik yürütülen başlıca projelerdir.

Ayrıca Tablo 2'de sınır ötesi ödemelere yönelik yürütülen CBDC projeleri detaylı bir şekilde yer almaktadır. Günümüzdeki mevcut hali ile sınır ötesi ödeme sistemlerinin sürdürülmesinin zorlaştığı aşikâr olmaktadır. Ülkelerin sadece ödeme sistemlerinde yaşanan teknik, hukuki sorunlar nedeniyle değil aynı zamanda yeni teknolojik gelişmelerden yararlanarak özellikle dolar gibi majör para birimlerine olan bağımlılıklarını azaltmak ve dolaylı yoldan engellemeleri

26 Mehmet Günal, “Dijital Finans, Dijital Para ve Yeni Parasal Düzen: Covid-19 Sonrası Hızlanan Dönüşüm ve Geleceğe Bakış”, *COVID-19: Küresel Salgının Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, ed. Konuralp Koçak, TASAV, Ankara 2019, s. 115.

27 CPMI, BIS, World Bank, IMF, “Options For Access to and Interoperability of CBDCs for Cross-Border Payments”, (2022), <https://www.bis.org/publ/othp52.pdf> [Erişim tarihi: 13.10.2024].

28 International Monetary Fund (IMF), “Central Bank Digital Currency: Progress And Further Considerations”, Policy Papers, (2024), s. 6.

29 Heng Wang, “Achieving Financial Inclusion Through Digital Currencies”, <https://www.undp.org/policy-centre/singapore/blog/achieving-financial-inclusion-through-digital-currencies> [Erişim tarihi: 11.12.2024].

30 Selin Soğukoğlu Korkmaz, Ömer Faruk Korkmaz, “Uluslararası Ticarete Yeni Ödeme Platformlarının Kullanımı: Merkez Bankası Dijital Paralarına Dayalı Projeler ve Nexus”, *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/ (2), (2024), s. 625.

31 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 16.

ortadan kaldırmak amacıyla da sınır ötesi ödeme sistemlerini iyileştirilme çabası içinde olduğu görülmektedir.³² Aslında en önemli amaç kesintisiz işleyen bir sınır ötesi ödeme ekosistemi yaratarak hem uluslararası ticaretin hem de finansal sistemlerin etkin ve verimli şekilde işlemesinin bir yolunu sağlayabilmek olmaktadır.³³

Tablo 2. Sınır ötesi CBDC Projeleri

Proje	Katılımcılar	Kullanımı	Özellikleri
Jura	Fransa ve İsviçre	Toptan	Dağıtılmış defter teknolojisi (DLT) platformunda sınır ötesi ödemeler için toptan CBDC (wCBDC) kullanımına odaklanmaktadır.
D- Cash	Doğu Karayip Merkez Birliği	Perakende	Dcash'in üst versiyonu olan ve Dcash 2.0 olarak adlandırılan daha gelişmiş bir CBDC'nin araştırılmasına odaklanmaktadır.
Cedar/ Ubin	ABD (NY FED) ve Singapur	Toptan	DLT'nin sınır ötesi çoklu para birimi ödemelerinde birlikte çalışabilirliğine odaklanmaktadır.
Polaris	BISIH İskandinav merkezi	Perakende	CBDC sistemlerinde güvenlik ve dayanıklılığı keşfetmeye odaklanmaktadır.
Aurum	Hong Kong Merkez Bankası ve BISIH Hong Kong Merkezi	Perakende	CBDC kullanılarak yapılan perakende ödemelerin gizliliğini araştırmaya odaklanmaktadır.
Sela	İsrail, Hong Kong ve BISIH	Perakende	Projenin iki kademeli perakende CBDC'nin siber güvenlik etkilerini araştırmayı amaçlanmaktadır.
Icebreaker	İsrail, Norveç, İsveç ve BISIH	Perakende	Farklı perakende CBDC'leri arasındaki bağlantıyı ve birlikte çalışabilirliği test edilmesine odaklanmaktadır.
Agora	Fransa (Eurosystem), Japonya, Güney Kore, Meksika, İsviçre, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (New York Federal Rezerv Bankası)	Toptan	Proje, yedi merkez bankasını ve ticari bankayı bir araya getiren birleşik, programlanabilir bir altyapı oluşturarak sınır ötesi ödemeleri tokenleştirilmesine odaklanmaktadır.
İnitiative	Fransa, Lüksemburg ve Avrupa Yatırım Bankası	Toptan	Güvenli ödeme için deneysel bir CBDC kullanarak 100 milyon avruluk dijital yerel tahvil ihracını destekleyen Ventis girişim işbirliğidir.
Rosalind	Birleşik Krallık ve BISIH	Perakende	Proje, merkez bankası defterlerinin özel sektör tedarikçileriyle nasıl etkili bir şekilde iletişim kurabileceğini anlamaya odaklanmaktadır.
mBridge	Tayland, Çin, Hong Kong, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve BISIH	Toptan	Sınır ötesi ödemelerde daha hızlı, daha ucuz ve daha verimli transferler ve döviz işlemleri için çoklu bir CBDC düzenlemesi oluşturmaya odaklanmaktadır.
Tourbillon	BISIH İsviçre Merkezi	Toptan/ Perakende	Prototip CBDC'lerde siber dayanıklılığın, ölçeklenebilirliğin ve gizliliğin nasıl iyileştirileceğini araştıran bir prototip platformdur.
Digital Euro	Euro Bölgesi Ülkeleri	Toptan/ Perakende	Euro Bölgesi'ndeki tüm ülkelerde kullanılacak bir CBDC oluşturmaya araştırmaya odaklanmaktadır.
Mariana	Fransa, İsviçre, Singapur ve BISIH	Toptan	Toptan CBDC deneyleri için DeFi AMM'leri ile birlikte kamuya açık ve izinli blok zincirlerinin kullanımını araştıran projedir.
Helvetia	İsviçre ve BISIH	Toptan	Katılımcılar ile işbirlikçi konumundaki ticari altyapı operatörü SIX'in dağıtılmış dijital varlık platformunda toptan bir CBDC ihraç etmenin uygulanabilirliğini araştıran projedir.
Dunbar	Avustralya, Singapur, Malezya ve Güney Afrika	Toptan	Birden fazla CBDC için potansiyel paylaşımlı bir platform araştırma projesidir.
Mandala	BISIH Singapur merkezi, Avustralya, Güney Kore, Malezya ve Singapur	Toptan	Sınır ötesi ödemelerde yargı alanına özgü düzenleyici gerekliliklere uyumu otomatikleştiren ve sadeleştirerek verimliliği, şeffaflığı ve uluslararası işlemlerin bütünlüğünü artıran ortak bir protokol geliştirmeye odaklanmaktadır.
e- CNY	Çin, Hong Kong ve Makao	Perakende	Katılımcılar arasında sınır ötesi işlemlerde e-CNY'yi test edilmesine odaklanmaktadır.

Kaynak: Yazarlar tarafından; Atlantic council, “Cross-border CBDC projects”, <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/>; BIS, Project Rialto: improving instant cross-border payments using wholesale CBDC settlement, <https://www.bis.org/about/bisih/topics/cbdc/rialto.htm> ve HKMA, “The Outcomes and Findings of Project Inthanon-LionRock and the Next Steps”; <https://www.hkma.gov.hk/eng/news-and-media/press-releases/2020/01/20200122-4/> yararlanılarak oluşturulmuştur.

32 Selin Soğukoğlu Korkmaz, “Uluslararası Ticarete Merkez Bankası Dijital Parasının Rolü”, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Multidisipliner Çalışmalar*, ed. Derya Ağcadağ, Selin Soğukoğlu Korkmaz, PA Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2024, s. 21.

33 Selin Soğukoğlu Korkmaz, *Dijital Paranın Ulusal ve Uluslararası Para Sistemine Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara 2024 s. 167.

TDT kapsamında yer alan her ülkenin kendine ait farklı para birimi bulunmaktadır. Türkiye-Türk Lirası, Azerbaycan-Manat, Kırgızistan-Kırgızistan Somu, Özbekistan ise Özbekistan Somu kullanmaktadır. Dolayısıyla sınır ötesi ödeme mevzu bahis olduğunda farklı düzenlemeler ve farklı para birimleri söz konusu olacaktır. Ek olarak uluslararası ticarete faturalandırma para birimi olarak çoğunlukla dolar gibi majör para birimleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte CBDC yeni bir kavram olmaktadır. Yürütülen CBDC projeleri merkez bankalarına ve diğer politika yapımcılarına gelecekteki CBDC çalışmalarında yol haritalarını belirlemede ve kullanılan teknolojiler hakkında fikir sahibi olunması konusunda yardımcı olması açısından önem taşımaktadır.

Bu noktadan yola çıkarak her ülkenin kendi para sahasında kaldığı varsayımı ile özellikle birden fazla merkez bankası tarafından ihraç edilen olası CBDC'lerin kullanılarak sınır ötesi ödemelerin yapılmasını temel alan, en çok aşama kaydeden ve gelişmiş çoklu CBDC projeleri olan “Icebreaker” ve “mBridge” projeleri diğer projelere göre öne çıkmaktadır. Dolayısıyla “Icebreaker” ve “mBridge” projelerinin temel özelliklerinden yola çıkılarak TDT kapsamında geliştirilebilecek olası CBDC'ye yönelik bir öneride bulunmak oldukça rasyonel görünmektedir. Bu iki projenin diğer projelere göre tercih edilmesinin en önemli nedenleri TDT üye ülkelerinin ikiden fazla yani çoklu taraftan oluşması ve seçilen projelerin üç ya da daha fazla ülke para birimini temel alan ve sınır ötesi ödemelerde oldukça ilerleme kaydeden projeler olmasından kaynaklanmaktadır. Hong Kong Para Otoritesi ve Tayland Bankası tarafından yürütülen Inthanon LionRock'nin üst versiyonu olan mBridge projesi, toptan CBDC'lere dair bir bakış açısı sunarken; Icebreaker projesi perakende CBDC'lere dair bir bakış açısı sunmaktadır.

mBridge Projesi

mBridge Projesi BIS İnovasyon Merkezi (BISIH) Hong Kong Merkezi, Çin Halk Bankası Dijital Para Enstitüsü (PBC DCI/ PBoC), Tayland Bankası (BoT), Hong Kong Para Otoritesi (HKMA) ve Birleşik Arap Emirlikleri Merkez Bankası (CBUAE) tarafından yürütülen bir sınır ötesi ödeme sistemi projesidir. Projenin amacı yeni nesil teknolojileri kullanarak birden fazla merkez bankası tarafından ihraç edilen toptan CBDC'lerin sınır ötesi ödemelerde nasıl kullanılabilceğinin keşfedilmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla proje, sınır ötesi ödemelerde toptan CBDC'lerin kullanımına odaklanmaktadır. Bu amaçla dağıtılmış defter teknolojisine (DLT) dayalı ortak bir platform geliştirilmesi ve işlemlerin bu platform aracılığıyla nasıl gerçekleştirilebileceğinin test edilmesi temel alınmaktadır. Ortak platform farklı CBDC sistemlerini birbirine bağlamaktan ziyade CBDC'ler arasında birlikte çalışabilirliği sağlamak açısından önem taşımaktadır.³⁴ mBridge Projesi platformu kendine has kapsamlı bir dizi yasal kural kitabı belgesiyle desteklenmektedir. Kural kitabı platform şartları, katılımcıların yargı alanına ve CBDC'lerine özgü şartlara, ek yönetim yapısına dair çeşitli kural ve şartları

34 CPMI Secretariat, “Options for access to and interoperability of CBDCs for cross-border payments”, (2022), s. 15-16.

içermektedir.³⁵ Aynı zamanda mBridge platform şartları, katılımcılar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir nevi sözleşme görevi de görmektedir. Detaylandırılacak olursa ilgili sözleşme ile mBridge yöneticisi ile her merkez bankası katılımcısı ve her merkez bankası katılımcısı ile de ticari banka katılımcıları arasında bağlayıcı bir sözleşme görevi görmektedir.³⁶ Böylece hem platforma katılım hem de katılımcıların erişimi ve sistemi kullanım şekilleri yasal bir çerçeve ile düzenlenmiş olmaktadır.³⁷

Proje kapsamında 4 ülkenin para birimleri (AED – United Arab Emirates Dirham CBDC, CNY Chinese Yuan CBDC, HKD Hong Kong Dollar CBDC, THB Thai Baht CBDC) kullanılmaktadır.³⁸ Sistemin DLT üzerine inşa edilmiş “mBridge Ledger” adı verilen yeni bir blok zinciri bulunmaktadır. Bu blok zinciri bir yandan gerçek zamanlı, eşler arası, sınır ötesi ödeme işlemlerine olanak tanırken diğer bir yandan sistemin özel ve esnek bir platform olarak hizmet vermesine imkân sağlamaktadır. Başka bir deyişle mBridge Ledger platformda kullanılmak üzere geliştirilmiş, toptan CBDC’lerin anında eşler arası ve atomik sınır ötesi ödemeleri ile döviz işlemlerini destekleyen izinli DLT’dir.³⁹

Platform aynı zamanda “Ethereum Sanal Makinesi” ile uyumludur. Bu özellik aynı zamanda platformun ek teknolojik çözümler uygulanmasının yanı sıra akıllı sözleşmeler⁴⁰ gibi yeniliklerin deneyimlenmesine de fırsat tanımaktadır.⁴¹ Projedeki çarpıcı unsurlardan biri de testlerde gerçek değerli işlemlerin kullanılmasıdır. Gerçek değerli işlemlere sahip pilot uygulamalar daha gerçekçi fikirler elde edilmesine yardımcı olması açısından önem arz etmektedir.⁴² 2022’de gerçek değerli işlemlerle ilk pilot uygulama tamamlanarak, 4 ülke 20 banka arasında 22 milyon doları aşan 164 işlem başarıyla gerçekleştirilmiştir.⁴³ Projede Türkiye dâhil otuzdan fazla ülke gözlemci konumunda yer almaktadır.⁴⁴ mBridge platformu, modüler “Lego tuğlaları” adı verilen bir yaklaşım ile oluşturulmuştur.⁴⁵ Bu yaklaşım şekil 2’de görüldüğü gibi çeşitli esnekliklerin yanı sıra katılımcı üyeler arasında geçerli olan temel özelliklerin de platforma dâhil edilmesine olanak tanımaktadır.⁴⁶ mBridge platformundaki her katılımcı kendi mBridge ortamına sahiptir ve bu durum her katılımcının kendi altyapı ve operasyonları üzerinde tam kontrole sahip olmasına

35 BISIH, “Project mBridge Update Experimenting with a multi-CBDC platform for cross-border payments”, (2023), s. 8.

36 *Age*.

37 *Age*.

38 BISIH, “Project mBridge: Connecting economies through CBDC”, (2022), s. 1.

39 BISIH, “Project mBridge Update Experimenting with a multi-CBDC platform for cross-border payments”, (2023), s. 4.

40 *Age*.

41 BIS, “Project mBridge reached minimum viable product stage”, https://www.bis.org/about/bisih/topics/cbdc/mcbdc_bridge.htm [Erişim tarihi: 07.12.2024].

42 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 22.

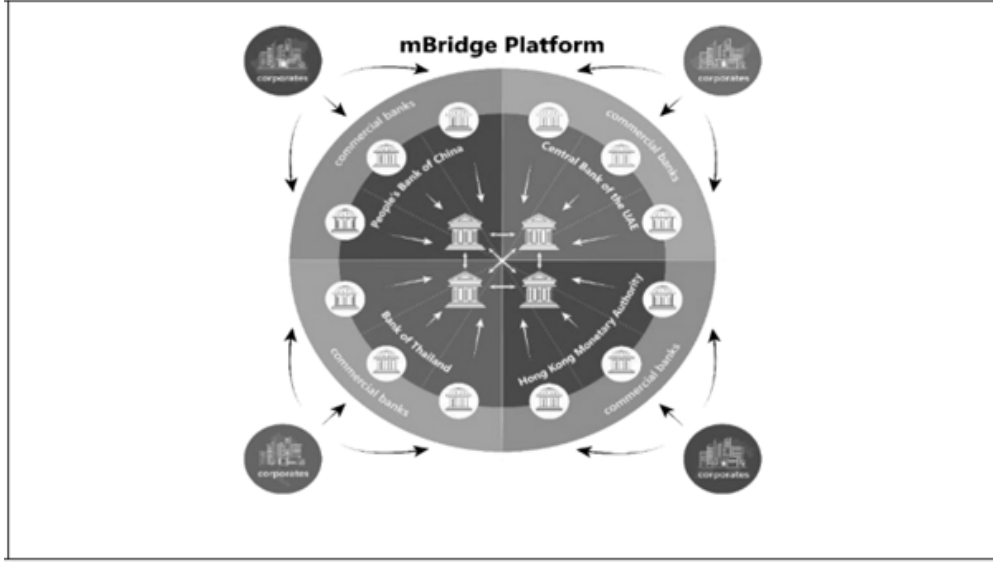
43 BIS, “BIS and four central banks complete successful pilot of real-value transactions on cross-border CBDC platform”, <https://www.bis.org/press/p221026.htm> [Erişim tarihi: 18.12.2024].

44 BIS, “Project mBridge reached minimum viable product stage”.

45 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 26.

46 *Age*.

olanak tanımaktadır.⁴⁷ Platformun temel bileşeni mBridge Ledger'dır.⁴⁸ Merkez bankalarının mBridge Ledger düğümleri, mutabakat protokolüne katılan doğrulayıcı düğümler olurken ticari banka düğümleri, merkez bankası düğümleriyle aynı yetenekleri paylaşan fakat bununla birlikte mutabakat mekanizmasına katılmayan sıradan mBridge Ledger düğümleri olmaktadır.⁴⁹

Şekil 2. mBridge Platformu

Kaynak: BSIH,“ Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 26.

Aynı zamanda platformda kullanıcı ve CBDC ayrıntılarını içeren temel işlem verileri için çeşitli gizlilik protokolleri uygulanmaktadır. BSIH 2024’de projenin minimum uygulanabilir ürün aşamasına başarıyla ulaştığını ve artık bu aşamadan sonra ortaklar kendi başlarına sürdürebilecekleri bir seviyede olduğu için projeden ayrıldığını duyurmuştur.⁵⁰ mBridge projesi farklı yargı bölgelerini tek bir ortak teknik altyapıda birbirine bağlayan çoklu CBDC platform çözümünün gerçekçi ve ulaşılabilir bir hedef olduğunu göstererek, sınır ötesi ödemelerde yerel para birimlerinin kullanımını destekleyerek, daha hızlı ve düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilmesinin mümkün olabileceğini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.⁵¹

47 BSIH, “Project mBridge Update Experimenting with a multi-CBDC platform for cross-border payments”, (2023), s. 5.

48 *Age*.

49 *Age*.

50 Agustín Carstens, “The future of finance”, <https://www.bis.org/speeches/sp241031.htm> [Erişim tarihi: 11.12.2024].

51 BSIH, “Project mBridge: Connecting economies through CBDC”, (2022), s. 36.

Icebreaker Projesi

İsrail Merkez Bankası, Norveç Merkez Bankası, İsveç Merkez Bankası ve BISIH İskandinav Merkezi tarafından yürütülen bir sınır ötesi ödeme sistemi projesidir. Projenin amacı perakende CBDC'lerin uluslararası perakende ödemelerde nasıl kullanılabilirliğinin keşfedilmesine dayanmaktadır.⁵² Dolayısıyla proje, sınır ötesi ödemelerde perakende CBDC'lerin kullanımına odaklanmaktadır. Proje temelde 3 ülkenin para birimlerini (İsrail Şekli ILS-, Norveç kronu-NOK, İsveç Kronu – SEK) kapsamaktadır. Proje kapsamında her merkez bankası kendi para birimlerini temel alan perakende CBDC prototiplerini oluşturmaktadır.⁵³ Başka bir deyişle merkez bankaları kendi yerel perakende CBDC prototiplerini kendileri geliştirmektedir. Oluşturulan prototip tasarımlarının çeşitli benzerlik ve farklılıkları olsa da ortak yanları projeyi test etmek amacıyla oluşturulmuş olmalarıdır.⁵⁴ Bu nedenle ilgili prototip tasarımları merkez bankalarının gelecekteki CBDC tasarım kararlarının bir göstergesi olarak düşünülmemelidir.⁵⁵ Proje Merkez bankaları tarafından oluşturulan DLT tabanlı perakende CBDC sistemlerinin “hub and spoke” adı verilen model aracılığıyla birbirlerine bağlanarak sınır ötesi ödemelerin gerçekleştirilmesinin teknik uygulanabilirliğini test etmektedir.⁵⁶ Icebreaker projesi, merkez bankalarının kendi hassasiyetleri çerçevesinde tasarladıkları yerel perakende CBDC sistemlerini kullanmalarına olanak tanıırken aynı zamanda sunulan bir resmi ara bağlantı düzenlemesine katılarak sınır ötesi ödemeleri de mümkün kılması açısından önem taşımaktadır.⁵⁷

Icebreaker projesinde, mBridge projesinden farklı olarak ortak platform modeline alternatif bir model olan “hub and spoke” modeli kullanılmaktadır. “Hub ve spoke” sistemi, ortak bir mutabakat aracı (hub) kullanarak, bir sistemdeki katılımcıların sistemdeki (spokes) tüm katılımcılara doğrudan ulaşabildiği ve sistemler arası muhasebe, takas ve mutabakat vb. işlemlerinin her bir sistemdeki ortak mutabakat aracı (hub) tarafından yürütüldüğü bir sistemdir.⁵⁸ Böylece çoklu perakende CBDC'lerin birlikte çalışabilirliğine olanak tanınmaktadır. Bu tip bir modelde bir merkezin sıfırdan kurulması gerekecektir. Dolayısıyla maliyetler de sunulan işlemlere göre değişebilecektir.⁵⁹ Bununla birlikte “hub ve spoke” sisteminde talep edilirse “Hub” kendi başına bir ödeme sistemi olarak da kullanılabilir potansiyeline sahiptir fakat bu şekilde kullanılması mecburi olmamaktadır.⁶⁰

52 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 16.

53 BISIH, “Project Icebreaker Breaking new paths in crossborder retail CBDC payments”, (2023), s.34.

54 *Age*.

55 *Age*.

56 *Age*,s. 11.

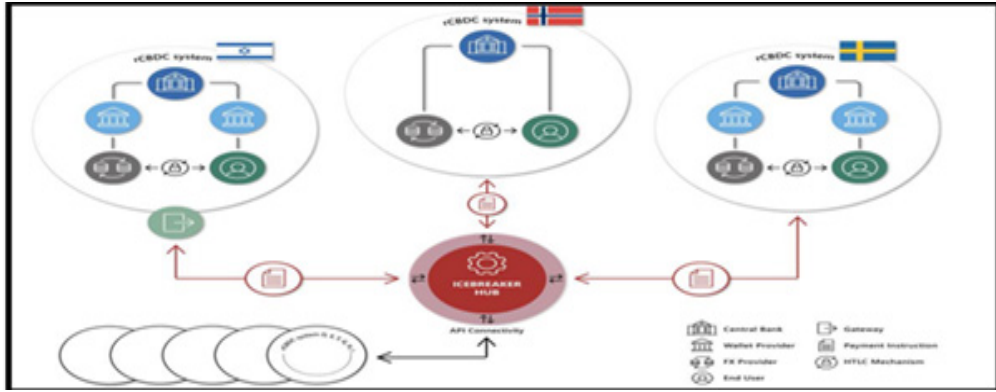
57 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 30.

58 Codruta Boar, Stijn Claessens, Anneke Kosse, Ross Leckow, Tara Rice, “Interoperability between payment systems across borders”, *BIS Bulletin*, (2021), s. 4.

59 BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 4.

60 CPMI Secretariat, “Options for access to and interoperability of CBDCs for cross-border payments”, (2022), s. 15.

Bu modelin diğer önemli avantajlarından biri de ölçekleme yeteneğidir. Katılımcı sayıları arttığında ve ağ büyümeye başladığında, yapılandırılması gereken perakende CBDC sistemleri arasındaki toplam bağlantı sayısı da artacaktır. Bu noktada “hub and spoke” modeli, tasarımın karmaşıklığını artırmadan birçok katılımcının sisteme entegrasyonunu destekleyecek şekilde ölçeklenebilmesine olanak tanımaktadır.⁶¹ Şekil 3’de görüldüğü üzere her perakende CBDC sisteminin diğer perakende CBDC sistemine ayrı ayrı entegre olmasından ziyade sadece bir harici sisteme (Icebreaker hub) entegre olması yeterli olabilmektedir. Platformda yer alan her döviz sağlayıcıları, ilgili para birimleri için alım ya da satım fiyatlarını Icebreaker hub’a gönderir. Bu durum bir yandan platformun şeffaflığını artırırken diğer bir yandan da rekabeti sağlamaktadır. Icebreaker hub ise gönderilen döviz oranlarını veri tabanında güncel tutarak, ihtiyaç halinde en iyi fiyat ve döviz sağlayıcılarını sistem üzerindeki kullanıcılara sunar.⁶² Böylece Icebreaker hub bir yandan sınır ötesi ödeme mesajlarını yerel sistemler arasında yönlendirme işlevi görürken, diğer bir yandan da ödeme yapacak olanları döviz sağlayıcı ve döviz teklifleriyle eşleştiren bir pazar yeri sağlayıcı görevi görmektedir.⁶³

Şekil 3. Icebreaker platformu

Kaynak: BSIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”,(2023), s. 14.

Icebreaker projesi kullanılan teknolojisi ile sınır ötesi birlikte çalışabilirliği mümkün kılarak farklı teknolojilere sahip sistemlerin birbirleriyle standart mesajlaşmasına olanak tanıyarak, bir perakende CBDC’nin kendi perakende CBDC sisteminden ayrılmadan, hızlı, daha düşük maliyetle sınır ötesi ödemeleri gerçekleştirmesine yönelik kavram kanıtı sunmaktadır. Yukarıda ifade edilen iki projeye ait temel özellikler Tablo 3’de şematize edilmiştir.

61 BSIH, “Project Icebreaker Breaking new paths in crossborder retail CBDC payments”, (2023), s. 13.

62 BSIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”,(2023), s. 14.

63 BSIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, (2023), s. 12.

Tablo 3. *mBridge ve Icebreaker Proje Özelliklerinin Karşılaştırılması*

	mBridge	Icebreaker
Katılımcılar	Tayland, Çin, Hong Kong, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve BSIH Hong Kong Merkezi	İsrail, Norveç, İsveç ve BSIH İskandinav Merkezi
CBDC Türü	Toptan	Perakende
Para Birimi	HKD, CNY, THB, AED	ILS, NOK, SEK
Transfer Tipi	Gerçek Değer	Simülasyon
Birlikte çalışabilirlik modeli	Ortak platform	Hub and Spoke
DLT	mBridge Ledger	Corda, Hyperledger Besu, Ethereum Quorum
Operator	Merkez Bankaları	Merkez Bankaları
Çıktı	Pilot	PoC

Kaynak: BSIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, *Report*, (2023), s. 17.

Sonuç

İçerisinde bulunduğumuz çağda en çok başvurulan argümanların başında dijitalleşme, rekabet, enformasyon gibi kavramların geldiği söylenebilir. Kompleks bir yapı içerisinde kendine yer bulan günümüz yaşamında, inovasyona dayalı ürün ve hizmet kanallarındaki artan çeşitlilik ve geliştirilen işbirlikleri sayesinde hız, kolaylık gibi avantajları elde etmeye imkân veren yeni teknolojiler ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Paradigma değişikliğinin emarelerinin gözlemlendiği yeni finansal sistemde değer zincirinin yeniden şekillendiği söylenebilir. Bu noktada piyasa mekanizmasının kuruluşları kadar devletler de sürece adaptasyon göstermek ve söz konusu yeniliklere eşlik edebilecek şekilde altyapılarını güncellemek mecburiyetinde kalmaktadırlar.

Kripto para birimlerinin son birkaç yıl içerisinde hızlı gelişimi karşısında toplumun kayıtsız kalmayarak çabuk adapte olması, kamu otoritelerinin dikkatini çekmiştir. Kripto paraların yüksek volatiliteye sahip oluşu, ödeme ve transferlerin takip edilemeyişi, vergi kaçakçılığı, kara para ve terörün finansmanı gibi birçok alanda kullanımı devletler için önemli sorunlara neden olmaktadır. Dolayısıyla devletler bu sorunları ortadan kaldırmak ve dijitalleşmenin getirilerinden faydalanmak amacıyla merkez bankaları vasıtasıyla kendi dijital paralarını çıkarmak üzere çeşitli çalışmalara başlamışlardır.⁶⁴ TDT üye ülkeleri de birbirleri arasında gerçekleştirecekleri sınır ötesi ödemelerde CDBC kullanarak, dövize olan bağımlılıklarını azaltılmış olacaklar ve finansal kapsayıcılık oranının artmasını sağlayarak ödemelerde kesintisiz ve sürekli çalışan kanalların varlığı söz konusu olacaktır. Dijital ödemelerde elde edilecek yeknesaklığın yanı sıra programlanabilir ödemelerle yenilikçi kullanım alanları oluşturulmasının da öngörüldüğü unutulmamalıdır.⁶⁵

64 CBC Law, “Blokzincir Karşısında Devletlerin Hazırlıkları: Merkez Bankası Dijital Para Birimleri”, <https://www.cbclaw.com.tr/en/merkez-bankasi-dijital-para-birimleri-cbdc> [Erişim tarihi: 15.12.2024].

65 TCMB, “Dijital Türk Lirası Birinci Faz Değerlendirme Raporu”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Dijital+Turk+Lirasi/> [Erişim tarihi: 11.12.2024].

Her şeyden önce devletlerin çeşitli işbirliğine giderek sınır ötesi ödemelerde CBDC ve teknolojik yeniliklere yönelmesi öngörülen bir geleceğin parçası olma arzusunun bir ifadesidir. TDT'nin olası CBDC kullanımı içinde, mevcut CBDC çalışmalarından hareketle “Icebreaker” ve “mBridge” projelerinin daha rasyonel ve uygulanabilir yanlarıyla ön plana çıktığı görülmektedir. Hem mBridge projesi hem de Icebreaker projesi sınır ötesi ödemelerde çoklu CBDC kullanımını keşfetmeyi amaçlayan projelerdir. Her iki proje de sınır ötesi ödemelerde verimliliği arttırmayı amaçlasa da platformların birlikte çalışabilirliği, kullanılan para birimleri, ölçeklenebilirliği vb. hususlarda modellerin tasarımında ve mimarisinde önemli farklılıklar mevcuttur. mBridge projesi toptan CBDC odaklanırken, Icebreaker perakende CBDC'nin sınır ötesi ödemelerde kullanımına odaklanmaktadır. mBridge projesinde dört farklı para birimi kullanılıp, testler gerçek değer kullanılarak yapılırken; Icebreaker projesinde ise üç farklı para biriminin prototipi oluşturularak testler simülasyon ortamında gerçekleştirilmiştir. mBridge projesi kural ve prosedür yapısı ile öne çıkarken Icebreaker projesi ise ölçeklendirme yeteneği konusunda öne çıkmaktadır. Her iki projede sınır ötesi ödemelerde araçları azaltarak daha hızlı, şeffaf, düşük maliyetlerle verimli ödeme yapabilme potansiyelini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ilgili projeler ister perakende olsun ister toptan olsun, sınır ötesi ödemelerde CBDC'nin ulusal para birimleri ile ödeme yapılmasında bir araç olarak kullanılabilmesini ortaya koymaktadır.

Tercih edilecek CBDC türünün ve kullanılacak teknolojinin farklı çıktıları olacağı kesindir. Toptan CBDC'ye kıyasla perakende bir CBDC'nin seçilmesinin ülke ekonomileri açısından çeşitli sonuçları olacaktır. CBDC programlanabilir bir para türüdür. Tasarımı, teknolojik donanım ve içerdiği özellikler benimsenmesi noktasında etkili olacaktır. Dolayısıyla bu etkilerin bir takım sonuçları olacaktır. Örneğin faizli sunulan bir perakende CBDC'nin cazipliği bankaların aracısızlaştırılma riskini artıracaktır. Bununla birlikte perakende CBDC'ye erişiminin sağlanması noktasında ilk aşamada çok fazla maliyet ve belirsizlik söz konusudur. Çünkü perakende CBDC, kamuoyunun yani hane halkı ve işletmelerin erişebildiği transfer ve ödeme işlemlerinde kullanabildiği bir merkez bankası dijital parasıdır. Bu da merkez bankalarının bir nevi bankaların yaptığı işlemleri bünyesine katması anlamı taşımaktadır. Bu durum ek maliyetler ortaya çıkartacaktır. Aynı zamanda önemli endişelerden biri de mahremiyettir. Tasarımına bağlı olarak, bir perakende CBDC merkez bankalarının kullanıcıların finansal bilgilerini izlemesine, ilk elden bilgi sahibi olmasına olanak tanıyabilmektedir. Ayrıca sınır ötesi ödeme söz konusu olduğunda kimlik doğrulama gereksinimi de doğacaktır. Yani perakende CBDC, kişisel bilgilerin farklı paydaşlar ile paylaşılması anlamı da taşıyabilmektedir.

Bugün itibariyle uluslararası entegrasyon çabalarının çeşitli ortak çıkarlar sağladığı bilinmektedir. Örneğin Common Wealth üyesi ülkelerin gıda ticaretinin %22 civarında arttığı gözlenmiştir.⁶⁶ Ayrıca bazı Common Wealth üyesi ülkelerin bir araya gelerek Doğu Karayip

66 Ömer Murat, “Türkçe Konuşan Milletlerin Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Katkıları: Frankofoni, Commonwealth ve Türk Devletleri Teşkilatı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1/(2), (2024), s. 49.

doları bölgesel para birimini kullandığı da ifade edilmektedir.⁶⁷ Dolayısıyla TDT benzeri organizasyonların dış ticaret ve ortak para kullanımı gibi ekonomik çıktıları gerçekleştirdikleri ve bu çıktıların TDT içinde mümkün olabileceği söylenebilir.

Uluslararası para sistemlerinin gelişiminde örneğin euro gibi bir para biriminin ortaya çıkışında, ortak bir merkez bankası ve para sisteminin oluşturulması tercih edilmiştir. Bu sisteme üye ülkelerin belirli ekonomik göstergelerinin (enflasyon, kişi başına düşen GSMH vb.) benzer olması o para biriminin diğer konvertibl para birimlerine karşı değerini koruyabilmesi adına önem arz etmektedir. Yine bu sisteme dâhil olacak yeni üyelerin belirli kriterleri taşıması gereklidir. TDT'ye üye ülkelerin ekonomik göstergeleri birbirine yakın olmadığı, ekonomik dinamikleri ve göstergeleri farklı olduğu için, üye ülkeler arasında benzer bir ekonomik profilin oluşmasının beklenmesi bazı faydaların sağlanmasının geciktirilmesi anlamına gelecektir. Bu nedenler ile çalışma kapsamında toptan CBDC kullanımının perakende CBDC göre daha kolay gerçekleştirilebilir olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla TDT kapsamında sınır ötesi ödemelerde ulusal paralar ile birlikte kullanılacak bir "toptan CBDC" kullanımının daha rasyonel ve uygulanabilir olacağı bu çalışmayla ortaya konulmakta ve öneri olarak sunulmaktadır. Böylece hem majör paralara olan bağımlılığın azaltılması hem de Türk Devletleri arasında kapsamlı bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi noktasında olumlu etkileri söz konusu olacaktır. Ayrıca böyle bir çalışma ile Türk Dünyasının ekonomik entegrasyonuna katkı sağlayarak, uluslararası düzeyde TDT üye ülkelerinin rekabet gücü arttırılabilecektir. Bununla birlikte günümüz finansal sisteminde çok fazla katılımcı söz konusudur. Dolayısıyla katılımcıların fazla olduğu bir CBDC sınır ötesi ödeme sisteminde, her ülkenin kendine has hukuki ve politik düzenlemeleri göz önüne alındığında sürüşmelerin ve zorlukların yaşanmaması adına, mevcut projelerin olgunluk seviyeleri de göz önünde bulundurularak daha ayrıntılı ve kapsamlı araştırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Küresel güçler arasındaki mücadelenin sertleşmesi, özellikle de ABD'nin birçok ülkeye ekonomik ve finansal yaptırımlar uygulamaya devam etmesi, bölgesel işbirliği çabalarını arttırmış ve yeni oluşumların ve yeni sistem arayışlarının önünü açmıştır. ABD'de Trump'ın yeniden başkan seçilmesiyle birlikte, birçok alanda olduğu gibi, uluslararası para sistemine ilişkin baskılar da artmış ve ABD Başkanı Donald Trump, BRICS ülkelerine kendi ortak para birimlerini yaratma ya da uluslararası ticarete ABD dolarının yerine geçecek başka bir para birimini destekleme girişimlerinden vazgeçmeleri gerektiğini aksi takdirde yüzde 100 vergi uygulanacağını açıklamıştır. Öte yandan, ABD'nin birçok ülkeye yaptırımlar uygulamaya hala devam etmesi, Türkiye ile Rusya arasındaki ödeme sistemlerinin de yaptırım kapsamına dâhil edilmesi, alternatif rezerv para ve ödeme sistemi arayışlarının ve buna dönük çalışmaların artmasına yol açmıştır.

Türkiye de bu kapsamda hem alternatif ödeme sistemleriyle ilgili çalışmaları hem de Merkez Bankası dijital parası ile ilgili çalışmalarını arttırmıştır. Bu amaçla 2021 yılında ASELSAN,

67 Age., s. 48.

HAVELSAN ve TÜBİTAK-BİLGEM ile ikili mutabakat zabıtları imzalanarak “Dijital Türk Lirası İşbirliği Platformu” oluşturmuş, test çalışmaları ise devam etmektedir.⁶⁸

Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, TCMB Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde üye devletlerinin merkez (ulusal) bankaları arasında etkili işbirliğini güçlendirmeyi ve para politikası, finansal istikrar, ödeme sistemlerinin geliştirilmesi, finansal teknolojiler ve diğer karşılıklı ilgi alanlarında ortak istişareler ve araştırmalar yürütmek amacıyla Kasım 2024 zirvesinde kurulan, “Türk Devletleri Teşkilatı Üye Devletleri Merkez (Ulusal) Bankaları Konseyi”nin aktif bir şekilde çalışmasına katkı sağlamalıdır. Bu çerçevede çalışma grupları veya bir platform oluşturularak, bir an önce mBridge benzeri bir “Turan Dijital Parası” çalışması başlatmalıdır. Bu kapsamda yine TDT üyeleri tarafından 2024 zirvesinde imzalanan “Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması’nın” (DEPA) dijital parayı da içerecek şekilde güncellenmesi veya benzer başka bir anlaşma imzalanması yoluyla yapılan çalışmaların yasal çerçeveye oturtulup hızlanması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adrian, Tobias, Mancini-Griffoli, Tommaso, “The Rise of Digital Money”, FinTech Notes, IMF, (2019).
- Aslan, Murat, “Türk Konseyi: Fırsatlar ve Algılar”, *SETA Perspektif*, 321, (2021), s. 1-5.
- BISIH, “Project Icebreaker Breaking new paths in crossborder retail CBDC payments”, (2023).
- BISIH, “Project mBridge Update Experimenting with a multi-CBDC platform for cross-border payments”, Report, (2023).
- BISIH, “Project mBridge: Connecting economies through CBDC”, (2022).
- BISIH, “Lessons learnt on CBDCs Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors”, Report, (2023).
- Boar, Codruta, Stijn Claessens, Anneke Kosse, Ross Leckow, Tara Rice, “Interoperability between payment systems across borders”, *BIS Bulletin*, (2021).
- CPMI Secretariat, “Options for access to and interoperability of CBDCs for cross-border payments”, Report, (2022).
- Çınar Yusuf, Uzun, Yılmaz Ulvi, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(ÖS), (2023), s. 141-156.
- Deniş, Halil Emre; Demircioğlu, Fatih, “Türk Dünyası Ortak Kripto Para Vizyonu: TDCoin”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/(2), (2023), s. 786-796.
- Dong, He, Karl F Habermeier, Mr. Ross B Leckow, V. Haksar, Yasmin Almeida, Mikari Kashima, Nadim Kyriakos-Saad, Hiroko Oura, Tahsin Saadi Sedik, Natalia Stetsenko, Concepcion Verdugo-Yepes “Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations”, *IMF Staff*, (2016).
- ERCNET, *Report on Turkic Economies 2023: Digital Trade and Investment*, Turkic Academy, Kazakhstan 2023.

68 TCMB, “Dijital Türk Lirası Birinci Faz Değerlendirme Raporu”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Dijital+Turk+Lirası/> [Erişim tarihi: 11.12.2024].

- Gasimli, Vusal, "Introduction", *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023.
- Günal, Mehmet, "Dijital Finans, Dijital Para ve Yeni Parasal Düzen: Covid-19 Sonrası Hızlanan Dönüşüm ve Geleceğe Bakış", *COVID-19: Küresel Salgının Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, ed. Konuralp Koçak, TASAV, Ankara 2019.
- Huseyn, Ramil, "Institutional Basic For Economic Cooperation in The Turkic States and Turkic World Vision-2040", *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023.
- Huseynov, Rashad, "The Factors Affecting Turkic States' Multilateral Trade Flow: A Gravity Model Approach", *Turkic States Economy*, ed. Vusal Gasimli, Nobel Akademik Yayın, Ankara 2023.
- International Monetary Fund (IMF), "Central Bank Digital Currency: Progress and Further Considerations", Policy Papers, (2024).
- Kocatepe, Ömer Faruk, *Türk Devletleri Teşkilatı Politik ve Askerî İş Birliği*, Nobel Yayınevi, Ankara 2022.
- Korkmaz, Ömer Faruk; Soğukoğlu Korkmaz, Selin "Türk Devletleri Teşkilatı Ekonomik İş Birliğinin Bankacılık ve Finans Boyutu", *Düşünce Dünyasında Türkiiz*, 15/(3), (2024), s. 481-486.
- Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(ÖS), (2023), s. 141-156.
- Murat, Ömer, "Türkçe Konuşan Milletlerin Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Katkıları: Frankofoni, Commonwealth ve Türk Devletleri Teşkilatı Bağlamında Bir Değerlendirme", *Altay Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1/(2), (2024), s. 31-54.
- Soğukoğlu Korkmaz Selin; Korkmaz, Ömer Faruk, "Uluslararası Ticarete Yeni Ödeme Platformlarının Kullanımı: Merkez Bankası Dijital Paralarına Dayalı Projeler ve Nexus", *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/(2), (2024), s. 609-631.
- Soğukoğlu Korkmaz, Selin, "Uluslararası Ticarete Merkez Bankası Dijital Parasının Rolü", *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Multidisipliner Çalışmalar*, ed. Derya Ağcadağ, Selin Soğukoğlu Korkmaz, PA Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2024.
- Soğukoğlu Korkmaz, Selin, *Dijital Paranın Ulusal ve Uluslararası Para Sistemine Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara 2024.

Elektronik Kaynaklar

- Atlantic council, "Cross-border CBDC projects", <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> [Erişim tarihi: 18.12.2024].
- BIS, "BIS and four central banks complete successful pilot of real-value transactions on cross-border CBDC platform", <https://www.bis.org/press/p221026.htm> [Erişim tarihi: 18.12.2024].
- BIS, "Project mBridge reached minimum viable product stage", https://www.bis.org/about/bisih/topics/cbdc/mcbdc_bridge.htm [Erişim tarihi: 07.12.2024].
- BIS, "Project Rialto: improving instant cross-border payments using wholesale CBDC settlement", <https://www.bis.org/about/bisih/topics/cbdc/rialto.htm> [Erişim tarihi: 18.12.2024].
- CBC Law, "Blokzincir Karşısında Devletlerin Hazırlıkları: Merkez Bankası Dijital Para Birimleri", <https://www.cbclaw.com.tr/en/merkez-bankasi-dijital-para-birimleri-cbdc> [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- CPMI, BIS, World Bank, IMF, "Options For Access to and Interoperability of CBDCs for Cross-Border Payments", (2022), <https://www.bis.org/publ/othp52.pdf> [Erişim tarihi: 13.10.2024].

- HKMA, “The Outcomes and Findings of Project Inthanon-LionRock and the Next Steps”, <https://www.hkma.gov.hk/eng/news-and-media/press-releases/2020/01/20200122-4/> [Erişim tarihi: 18.12.2024].
- Stat, “Azərbaycanın xarici ticarəti”, <https://www.stat.gov.az/source/trade/> [Erişim tarihi: 17.12.2024].
- TCMB, “Dijital Türk Lirası Birinci Faz Değerlendirme Raporu”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Dijital+Turk+Lirasi/> [Erişim tarihi: 11.12.2024].
- Tomorrow, “Turan Fintech, Avrupa ve Türk Devletleri Arasında Dijital Para Transferi Koridorları Kuruyor”, <https://www.tomorrow.com.tr/turan-fintech-avrupa-ve-turk-devletleri-arasinda-dijital-para-transferi-koridorlari-kuruyor/> [Erişim tarihi: 13.01.2025].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Ekonomik işbirliği”, <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/2-ekonomik-isbirligi> [Erişim tarihi: 13.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Teşkilatın Tarihçesi”, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> [Erişim tarihi: 13.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümü”, <https://www.turkicstates.org/tr/yayin-detay/turk-devletlerinin-ekonomik-gorunumu-%7C-2024-%7C-ocak—haziran-%7C-%E2%84%962> [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Konseyi Hakkında”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 07.12.2024].
- Wang, Heng, “Achieving Financial Inclusion Through Digital Currencies”, <https://www.undp.org/policy-centre/singapore/blog/achieving-financial-inclusion-through-digital-currencies> [Erişim tarihi: 11.12.2024].

POSSIBLE USE OF CENTRAL BANK DIGITAL MONEY IN CROSS-BORDER PAYMENTS IN THE ORGANISATION OF TURKIC STATES

Mehmet GÜNAL*
Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ**
Ömer Faruk KORKMAZ***

In contemporary society, characterised by its intricate and multifaceted nature, novel technologies and applications are emerging, facilitating the acquisition of benefits such as expediency and convenience. This progression is driven by the augmentation in diversity of product and service channels, which are founded on innovation and collaborative endeavours. It can be posited that the value chain has undergone a significant transformation within the new financial system, where indications of a paradigm shift are becoming evident. In this context, states and market institution are compelled to adapt to this transformation and modernise their infrastructures to accommodate these innovations.

The rapid advancements witnessed in the IT sector in recent years have had a profound impact on the payments ecosystem and numerous other domains. These technological innovations have also engendered a plethora of new opportunities. The integration of countries, accelerated by globalisation, has increased the dependence of countries on global payment networks. However, traditional payment systems are facing challenges in terms of sustainability due to issues such as friction in the payments ecosystem, high costs, long transaction times, delays, the intensity of intermediaries, and bureaucracy. Consequently, there is an increasing demand for alternative instruments facilitated by new technologies.

The Organisation of Turkic States has identified a range of collaborative opportunities in the domains of technology, science, environment, energy and law, with a particular emphasis

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Ankara / Türkiye, mehmet.gunal@hbu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-8359-7209

** Asst. Prof., Giresun University, Keşap Vocational School, Giresun / Türkiye selin.korkmaz@giresun.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9944-8494

*** Asst. Prof., Giresun University, Tirebolu Mehmet Bayrak Vocational School, Giresun / Türkiye omer.faruk.korkmaz@giresun.edu.tr; ORCID: 00000.002.3283-6174

on foreign policy and economy. The OTS is comprised of five member states (the Republic of Azerbaijan, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Turkey, and the Republic of Uzbekistan) and four observer member states (Hungary, Turkmenistan, the Turkish Republic of Northern Cyprus, and the Economic Cooperation Organisation).

Collectively, these states encompass a mere 1% of the global surface area and represent a modest 2.2% of the world's population. The collective GDP of the OTS member states reached 900 billion dollars in the first six months of 2024, with trade turnover standing at approximately 500 billion dollars. This indicates that the OTS is poised to be among the top ten largest economies worldwide. In terms of geographical size, the OTS member states exceed the European Union. According to International Monetary Fund (IMF) data, the exports of OTS member countries in 2022 amounted to 700 billion dollars, while their imports totaled approximately 728 billion dollars. The exports of the OTS members within the group in 2022 amounted to 31.4 billion dollars. Consequently, while 5.6 per cent of their trade is with each other, 94.4 per cent is with the rest of the world.

The accelerated growth of cryptocurrencies in recent years has prompted the scrutiny of public authorities. The inherent volatility of cryptocurrencies has been a point of particular concern. The inability to trace payments and transfers using cryptocurrencies, in addition to their use in illicit activities such as tax evasion, the laundering of money, and terrorist financing, poses significant challenges for states. In response to these challenges, states have initiated various studies to explore the issuance of their own digital currencies through central banks.

Despite the nascent nature of CBDC, its popularity is steadily rising, driven by the potential opportunities it can offer. According to recent studies, 94% of central banks are actively exploring the potential of CBDC. The potential advantages of CBDC, particularly in the domain of cross-border payments, are widely acknowledged. Research and published reports indicate that CBDC has the potential to enhance cross-border payments and modernise payment systems. This assertion is frequently reiterated by international organisations. In this regard, numerous countries are undertaking diverse CBDC initiatives from various perspectives to investigate the application of CBDC and emerging technologies in cross-border payment systems, either independently or through public-private collaborations. The Stella, Jura, Inthanon-LionRock Project, Aber, Dunbar, Icebreaker, mBridge, Mariana, Jasper-Ubin, Agora and Rialto Projects are the main projects carried out for cross-border payment systems. It is evident that the type of CBDC that is favoured and the technology that is utilised will yield divergent outcomes. The selection of a retail CBDC as opposed to a wholesale CBDC will yield distinct ramifications for national economies. CBDC can be regarded as a programmable form of money. The design of the CBDC, the technological equipment utilised, and the features incorporated will influence its adoption. Consequently, these effects will have some consequences.

This study examines the possible use of a common digital currency for cross-border payments between member states of the Organisation of Turkic States. The endeavours of these states, as

they seek to surmount the challenges posed by embracing diverse collaborative endeavours, signify their aspiration to be integral components of an envisioned future. This ambition is accompanied by a desire to leverage the advantages inherent in technological innovations and the utilisation of digital currency, thereby mitigating the disadvantages that accompany these advancements. In this context, the subject of this study is the use of possible CBDC's issued by more than one central bank in cross-border payments, assuming that each country remains in its own currency area. The 'Icebreaker' and 'mBridge' projects, which are among the CBDC projects being studied worldwide, are distinguished from other projects in terms of multilateral use and their suitability for OTS member countries. Consequently, this study puts forward a proposal for a possible CBDC that can be developed within the scope of OTS for the future, drawing on the fundamental characteristics of the 'Icebreaker' and 'mBridge' projects. The study's findings indicate that the implementation of a 'wholesale CBDC' that can be utilised in conjunction with national currencies for cross-border payments within the scope of the OTS would be more rational and feasible.

The study thus proposes a possible CBDC for future development within the scope of OTS, based on the main features of the 'Icebreaker' and 'mBridge' projects. The study concluded that the implementation of a wholesale CBDC, utilised in conjunction with national currencies for cross-border transactions within the scope of the CBDC, would be a more rational and feasible approach. The potential benefits of this approach include a reduction in reliance on major currencies and the promotion of comprehensive regional cooperation among Turkic States. Furthermore, the study will contribute to the economic integration of the Turkic World and increase the competitiveness of the OTS member countries at the international level.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI SUPRANASYONEL BİR AKTÖR OLABİLİR Mİ?: TÜRK BİRLİĞİ YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

CAN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES BE A SUPRANATIONAL ACTOR?: AN ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF TURKIC UNION APPROACHES

Murat JANE*

Öz

İkinci Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanması sadece Güney Kafkasya'da değil Türkistan coğrafyasında da etkiler doğurmuş, İkinci Karabağ Savaşı'ndan yaklaşık bir yıl sonra Türk devletleri arasındaki iş birliği 12 Kasım 2021'de Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)'nin kurulmasıyla önemli bir safhaya geçmiştir. Savaş sonrası Zengezur Koridoru'yla Türkiye ve Türkistan coğrafyası arasındaki bağın kesintisiz hale gelme ihtimali Turan ve Türk birliği gibi kavramların yeniden gündeme gelmesini beraberinde getirmiştir. Türk devletleri arasındaki iş birliğinin derinleşmesiyle Rusya Federasyonu (RF), Çin ve İran başta olmak üzere uluslararası sistemin önemli aktörlerinin gözü Türkistan coğrafyasına çevrilmiştir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu ile hedeflerinin çerçevesini çizen TDT'nin gelecekte alacağı şekil merak konusudur. Her bölgesel örgüt gibi TDT de kendine özgü supranasyonel yapısıyla uluslararası sistemde farklı yeri olan Avrupa Birliği (AB) ile karşılaştırılabilir. Bu çerçevede çalışmamızda TDT'nin supranasyonel bir uluslararası örgüte evrilip evrilemeyeceği tartışılacaktır. Bu amaca paralel olarak öncelikle supranayonalizm kavramının içeriğine değinilecek, sonrasında Türk birliğine dair çeşitli bakış açıları açıklanacak ve son olarak TDT'deki bütünleşmenin supranasyonaliteye ne kadar yakın olduğu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: TDT, AB, supranasyonel, Turan, Türk Birliği

Abstract

The victory of Azerbaijan in the Second Karabakh War had repercussions not only in the South Caucasus but also in the Turkistan geography. One year after the war, cooperation between Turkic states entered a significant phase with the establishment of the Organization of Turkic States (OTS) on 12 November 2021. The war's aftermath has seen the resurgence of concepts such as Turan and the Turkic union, with the Zangezur Corridor serving as a potential uninterrupted connection between Türkiye and Turkestan geography. This has led to heightened attention from major international actors, particularly the RF, China and Iran, to the Turkestan geography. The future configuration of the OTS, delineated in the Turkic World Vision 2040, has emerged as a subject of interest. Analogous to the European Union (EU), the OTS can be

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/Türkiye, muratjane@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2409-131X

regarded as a regional organisation with a distinct position in the global order, characterised by its unique supranational structure. In this context, the present study aims to explore the potential of the OTS to evolve into a supranational international organisation. In order to achieve this objective, the study will firstly discuss the concept of supranationalism, followed by an examination of diverse perspectives on Turkish unity. Ultimately, the study will assess the extent to which OTS integration approximates supranationality.

Keywords: OTS, EU, supranational, Turan, Turkish Union

Giriş

1648 Wesphalia Barış Antlaşmaları çoğu uluslararası ilişkiler uzmanı tarafından modern uluslararası ilişkilerin başlangıcı ve egemen politik birim olarak modern devlet uluslararası ilişkilerinin ana ve vazgeçilmez aktörü olarak kabul edilmektedir. 19. yy. dan itibaren devletler bölgesel alt sistemdeki ve uluslararası sistemdeki ortak sorunlarını çözmek amacıyla iş birliği mekanizmaları oluşturmaya başlamış ve bu mekanizmalar uluslararası örgütlerin modern anlamdaki ilk örnekleri olmuştur. Fakat uluslararası örgütlerin devletlerden ayrı uluslararası hukuk kişisi olma süreçleri 20. yy. da başlamış, Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ve Birleşmiş Milletler (BM) barışın tesisi ve sürdürülebilirliği temelinde ilk uluslararası örgütler olarak kurulmuştur. Başka bir ifadeyle uluslararası örgütler 20. yy. da uluslararası ilişkilerin aktörü olarak kabul edilmeye başlamıştır. Avrupa entegrasyon süreci uluslararası örgütlenmeyi ulusüstü aşamaya taşıyarak kendine özgü bir entegrasyon modeli oluşturmuştur. Avrupahlık temelinde oluşan Avrupa entegrasyon süreci kendine özgü yapısıyla farklı bölgesel alt sistemlerdeki girişimlerle karşılaştırılmış, Avrupa entegrasyon modelinin diğer bölgelere uygulanıp uygulanamayacağı hususu uluslararası ilişkiler literatüründe tartışılmıştır.¹

TDT de Türk kimliği temelinde oluşturulmuş; kültürel, ekonomik, güvenlik ve tarihsel boyutları olan uluslararası örgüttür. Çalışmamızda fikri temelleri 19. yy. a kadar giden TDT'nin Avrupa entegrasyon modeline uygun supranasyonel bir siyasal birime dönüşüp dönüşmeyeceği tartışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle supranasyonalite kavramının içeriği ve tarihsel bağlamı tartışılacak, sonrasında Türk birliğine dair fikir ve yaklaşımlar Turan ve Pantürkizm kavramları çerçevesinde ele alınacak ve son olarak TDT'nin entegrasyon modelinin supranasyonaliteye uyumlu olup olmadığı irdelenecektir. Çalışmamızın ana argümanı TDT'nin Türk birliğini sağlamaya yönelik kültürel, ekonomik ve siyasi potansiyelinin olduğu ancak TDT'nin entegrasyon modelinin supranasyonal bir şekilde bürünmesinin kısa ve orta vadede mümkün gözükmediğidir.

1 Bu konuda bk. Olafemi Babarinde, "The EU as a Model for the African Union: the Limits of Imitation", *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, VII/2, (2007), s. 3-12; Lilla Nora Kiss, Aida Bektasheva ve Balazs Szabo, "Eurasian Economic Union: in the European Union's footsteps or on new paths?", *Przeegląd Europejski*, MMXXI/3, (2021), s. 35-63; Gustavo Vega-Canovas, "NAFTA and the EU: Toward Convergence", *Regional Integration and Democracy: Expanding on the European Experience*, ed. Jeffrey J. Anderson, Rowman & Littlefield Publisher Inc., Maryland 1999, s. 225-260.

Uluslararası Örgütlenme ve Supranasyonalite

Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devlet olduğu çoğu teorisyen ve uluslararası ilişkiler uzmanı tarafından kabul görmektedir. 1648 yılında modern devletin temellerinin atıldığı Westphalia Barış Antlaşmaları bu görüşün altını dolduran diplomatik gelişmedir.² Devletin uluslararası sistemdeki vazgeçilmez konumu genel itibarıyla değişmezken uluslararası sistemdeki aktör çeşidinin arttığı görülmektedir. Devletlerin dışında ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin kabul ettiği diğer aktör de uluslararası örgütlerdir. Siyasal birimler (şehir devletleri, kabileler, prenslikler, krallıklar, ... vb.) arası örgütlenmenin kökleri antik çağlara kadar gitse de modern anlamda uluslararası örgütlerin temelleri 19. yy. a kadar uzanmaktadır. Uluslararası örgütlerin küresel anlamda dikkate değer aktör olma süreci 1. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ile başlamıştır.³ MC'nin iki savaş arası dönemdeki krizleri tam anlamıyla çözememesi ve Birinci Dünya Savaşı sonrası krizlerin çözülememesi İkinci Dünya Savaşı'nın temellerini atmış ve ilk küresel uluslararası örgütlenme deneyimi bu anlamda başarısız olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan BM ikinci küresel uluslararası örgütlenme deneyimini yaşatmış, BM sistemi hukuken varlığını sürdürse de birtakım eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.⁴ Anlaşılacağı üzere 20. yy. uluslararası örgütlerin uluslararası sistemde kabul görmeye, dikkate alınmaya başladığı dönemdir. Uluslararası örgütler kısaca “bağımsız ve egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda iş birliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçler” olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle uluslararası örgütler askeri, ekonomik, siyasi ya da kültürel nedenlerle rejim ya da düzen oluşturmak amacıyla devletler tarafından kurulur.⁵ Bu çerçevede uluslararası örgütlerin hukuki kişilikleri ayrı olsa da kuruluş itibarıyla devletlerin iradelerine bağlıdır. Devlettten farklı olarak uluslararası örgütlerin devletler gibi ülkeleri, egemenliklerini uygulayabileceği insan toplulukları ve buyruk yetkileri (zorlayıcı tedbirler, yaptırımlar) bulunmamaktadır. Dolayısıyla hukuki kimlikleri kuruluş amaçlarıyla sınırlıdır.⁶

Özelde AB'nin, süreç olarak Avrupa entegrasyon sürecinin temelini oluşturan supranasyonalite (uluslarüstü örgütlenme) klasik uluslararası örgütlenme sürecinden bazı farklılıklar arz etmektedir. Uluslarüstü örgütlenme ile uluslararası örgütlenme arasındaki temel fark, aktörün sahip olduğu özerk düzenleme yetkisinin kapsamıdır⁷. Söz konusu bu özerk düzenleme yetkisi klasik uluslararası örgütlerde olduğu gibi üye devletlerin rızaları sonucu

2 Barış Özdal vd., “Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili olan Unsurlar”, *Diplomasi Tarihi-I*, 5. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2022, s. 276-277.

3 Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, 3. bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1975, s. 166.

4 *Age.*, s. 171-173.

5 Mehmet Hasgüler – Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*, Nobel Yayınları, Ankara 2005, s. 1-4.

6 *Age.*, s. 185-186.

7 Peter Lindseth, “Supranational Organizations”, *The Oxford Handbook of International Organizations*, ed. Jacob Katz Cogan, Ian Hurd ve Ian Johnstone, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 152.

oluşmuştur. AB'nin supranasyonel yapısı ulus devletlerin temel yetkisi olan egemenliğin bazı alanlarda devlet dışında bir aktör olan AB'ye devredilmesi sonucunda oluşmuştur. Egemenliğin bazı alanlarda devredilmesiyle (ticaret, gümrük birliği, tarım politikası, ... vs.) yetki hakkı AB'ye ve AB'nin ilgili organlarına devredilmiştir. Dolayısıyla üye devletlerin AB'ye devrettikleri yetki alanlarında, AB'nin yetkili organlarının aldığı kararlar doğrudan etki doğurabilmektedir. Bu çerçevede üye devletler söz konusu alanlarda iç hukuklarını kullanamamaktadır. Bu çerçevede AB'nin supranasyonel yapısı üye devletlerin yasama, yürütme ve yargı organlarını ilgilendiren alanları doğrudan etkilemekte, üye devletler kendi iradeleriyle oluşturdukları AB Kurucu Antlaşması'na ve AB organlarından çıkan normlara uymak zorundadır. AB Kurucu Antlaşması ve AB organlarının aldığı kararlar, üye devletlerin gerçek ve tüzel kişilerin üzerinde doğrudan etki oluşturmaktadır. Anlaşılacağı üzere AB'nin hukuki yapısı klasik uluslararası hukuk düzenlemelerinden farklı olup, çoğu uluslararası örgütün aldığı kararların aksine iç hukukta bağlayıcı etkiler ve doğrudan sonuçlar yaratmaktadır.⁸

AB'nin supranasyonel yapısı entegrasyon ya da bütünleşme kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Entegrasyon kavramı da supranasyonaliteye benzer şekilde Sinem Akgül Açıkmeşe tarafından “siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve siyasal eylemlerini ulus devletler üzerinde yetki sahibi olacak yeni bir merkeze yöneltmeleri süreci” olarak tanımlanmıştır.⁹ Avrupa entegrasyonundan bahsetmek gerekirse entegrasyon projesi, süreci ve entegrasyonun ürünü arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Proje olarak Avrupa entegrasyonunu; entelektüellerin, siyasal elitlerin ve halk hareketlerinin bir tür kendine özgü Avrupa oluşturma çabası olarak okumak gerekmektedir.¹⁰ Bu çerçevede Avrupa entegrasyonunun proje olarak felsefi temellerinin Pierre Dubois, Emeric Cruce, William Penn, Charles Castel, Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından atıldığı iddia edilebilir.¹¹ Süreç ise Avrupalı devletlerin adım adım daha bütünleşmiş siyasi, hukuki ve ekonomik bir sistemi oluşturmalarıdır.¹² Bu sürecin oluşmasında özellikle Avrupa'nın yaşadığı kültürel ve siyasi dönüşümler dikkate değerdir. Barışın uluslarüstü nosyonunun pratik siyasal alana tatbiki olarak Avrupa entegrasyon sürecinin¹³ arkasında şüphesiz ki savaşlar, güç mücadelesi ve katliamlarla dolu bir tarihsel arka plan bulunmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ve feodal Avrupa'nın oluşumundan 2. Dünya Savaşı (2DS)'nin sonuna kadar Yüzyıl Savaşı, Otuz Yıl Savaşları, İspanyol Veraset Savaşı, Avusturya Veraset Savaşı, Katolik-Protestan dinsel kökenli savaşlar, Napolyon Savaşları, 1854-1856 Kırım Savaşı, Almanya'nın ve İtalya'nın revizyonist politikaları gibi pek çok güç mücadelesi yaşanmış ve bu gelişmelerin zirvesini de 2DS oluşturmuştur. 2DS sonrası Avrupa'nın

8 Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 3. bs., Dora Yayıncılık, Bursa 2018, s. 64-66.

9 Sinem Akgül Açıkmeşe, “Uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Avrupa bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, I/1, (2004), s. 1.

10 Glyn Morgan, *The Idea of a European Superstate: Public justification and European integration*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2005, s. 4.

11 Mehmet Gönülbol, *Siyasi Teşkilatlanmanın Temelleri*, s. 26-37.

12 Glyn Morgan, *The Idea of a European Superstate: Public justification and European integration*, s. 4.

13 Eva Boka, “The European Idea of a Supranational Union of Peace”, *Society and Economy*, XXIV/3, (2012), s. 387.

ekonomik, sosyal açıdan yıkık bir halde olması ve uluslararası sistemdeki belirleyiciliğinin ortadan kalkmasıyla Avrupalı karar alıcılar tarafından Avrupa-içi barışın yolları aranmıştır.¹⁴ Bu yollar Avrupa'yı entegrasyon sürecine itmiştir. Entegrasyon sürecinin ilk ve somut aşaması 1952 yılında Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks devletlerinin (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin kurulmasıdır. Söz konusu devletler, Robert Schuman'ın fikirleri çerçevesinde oluşturulan Schuman Planı'yla sanayileşmenin iki önemli hammaddesi olan kömür ve çeliğin üretimini devletlerin dışında üst otoriteye devredilmiştir. Bu gelişme sonrasında supranasyonel iş birliği 1957 yılında atom enerjisi alanına Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ile yansımış, süreç Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile devam etmiştir.¹⁵ Sürecin sonunda entegrasyonun ürünü olarak da Avrupa'nın siyasi bütünleşmesini yani AB'nin kuruluşunu değerlendirmek mümkündür. Kısacası söz konusu projenin temel amacı "Avrupa Birleşik Devletleri"nin oluşturulmasıdır. Bu da tabii ki uzun vadede ulus devletlerin sona erdiği bir sürece refere etmektedir.¹⁶

Yukarıdaki gelişmelerin dışında Avrupa bütünleşmesi açısından 3 modelden bahsedilebilir. İlk model klasik federalizmdir. Bu yaklaşım daha önce ifade edildiği gibi ulus devlet temelli bir oluşum yerine federal bir Avrupa'yı öngörmektedir. Buna Kont Kalerji'nin Pan-Avrupa modeli örnek gösterilebilir. Pan-Avrupa modeli aslında Avrupa'yı genel savaşa götüren Pan-Cermenizm, Pan-Slavizm gibi pan tipi milliyetçi yaklaşımların tasfiye edilip yerine ortak bir Avrupa kimliğinin inşa edilme çabası olarak yorumlanabilir. Diğer model fonksiyonalizmdir (işlevselcilik). Fonksiyonalizme göre entegrasyon için siyasal amaçlardan ziyade daha pragmatik ve teknik alanlara odaklanması gerekir. David Mitrany'nin öncülüğünü yaptığı fonksiyonalizme göre bir sektördeki iş birliği başarılı olduğu takdirde diğer alanlara da yansiyacak böylelikle barış temelli bir dünya toplumu oluşacaktır. Dallanma (ramification) adı verilen süreçle temellendirilen bu görüş yerini yeni fonksiyonalizme ve yayılmaya (spill-over) bırakacaktır. Ernst Haas'ın öncülük ettiği yeni fonksiyonalizmin klasik fonksiyonalizmden farkı siyasal bütünleşmedir. Yeni fonksiyonalizme göre Avrupa'da teknik konulardaki işbirliği siyasal bütünleşmeyi de beraberinde getirecektir.¹⁷ Bu görüşe paralel olarak Avrupa bütünleşme sürecinin önemli kişiliklerinden olan Jean Monnet'ye göre ulus devletlerin egemenlik haklarını bağımsız uluslarüstü kurumlara devretmeye yönelik araç ve yöntemler barışçıl bir dünya vizyonuna atılmış önemli adımlardandır.¹⁸ Fonksiyonalizme yönelik eleştirilen özellikle Fransa Cumhurbaşkanı

14 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Özdal vd., "1. Dünya Savaşı'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri", *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 3-79; Barış Özdal, vd., "İki Savaş Arası Dönemdeki Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri", *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 83-170; Barış Özdal vd., "2. Dünya Savaşı'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri", *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 171-248.

15 Barış Özdal – Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 69-73.

16 Glyn Morgan, *The Idea of a European Superstate: Public justification and European integration*, s. 4.

17 Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Avrupa bütünleşmesi", s. 5-8.

18 Jean Monnet, "A Ferment of Change", *Journal of Common Market Studies*, I/3, (1963), s. 205.

Charles De Gaulle tarafından getirilmiş, 1960'lı yıllarda Avrupa bütünleşme süreci, Avrupa'da yaşanan krizler ve ulus devletin karar alma sürecinden uzaklaştırıldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bütünleşme sürecinin yeniden yükselişi 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasıyla başlamıştır.¹⁹ Akabinde 1993 yılında AB'nin kurulması supranasyonel örgütlenmeyi bir adım öteye taşımıştır.

Supranasyonalite AB'nin genel niteliğine işaret etse de bu etki her alanda oluşmamıştır. Zira ortak dış politika, güvenlik ve savunma birliği alanında AB üyeleri arasındaki iş birliği supranasyonel olmaktan ziyade hükümetler arası niteliktedir. Bu çerçevede üye devletlerin güvenlik ve savunma konularını egemenlik alanları arasında gördüğü ve bu konularda entegrasyonun sağlanmadığı görülmektedir. Bu husus AB'nin kurumsal yapısına önemli değişiklikler getiren Lizbon Reform Antlaşması'nda da köklü olarak değişmemiştir.²⁰ Başka bir ifadeyle AB'nin supranasyonel yapısını yansıtmadığı alanlardan biri ortak güvenlik ve savunma olmuştur. Bu çerçevede üye devletlerin birlik çıkarı ya da Avrupalılık kimliğinden ziyade raison d'état refleksiyle hareket ettikleri iddia edilebilir.

Yukarıdaki gelişme ve bilgilerden anlaşılacağı üzere Avrupa bütünleşme süreci ve supranasyonalite post-egemen bir proje olarak tasarlanmış olup siyasi otoritenin çeşitli düzeylere (ulus-altı, ulusal, uluslarüstü) dağıtılmasını içeren karmaşık bir yönetişimi içermektedir.²¹ Supranasyonalitenin diğer uluslararası örgütlenmelere uygulanıp uygulanamayacağı hususu ise tartışmalıdır. Çalışmamızın kapsamı gereği TDT'nin supranasyonel bir Türk birliğine evrilip evrilemeyeceğini tartışmadan önce yakın tarihteki Türk birliğine ilişkin görüşlerin irdelenmesi önemlidir.

Türk Birliği Yaklaşımının Tarihsel Kökenleri

Her milliyetçilik kendisini kadim bir geçmiş üzerinden kurmakta ve bu çerçevede köklü bir tarih anlatısı oluşturmaktadır. Fakat bir ideoloji olarak milliyetçiliğin uluslararası sisteme olan etkileri 19. yy. a kadar uzanmaktadır. Zira tarihçi Eric Hobsbawm tarafından 19. yy. "Uluslar Baharı" olarak tanımlanmaktadır.²² Türk milliyetçiliği, Türk birliği ve Turan fikri de diğer milliyetçilik türleri gibi 19. yy. da fikren gelişmeye başlamıştır. Türkçülüğün ilk kuşağı olarak kabul edilen 1870-1890 yılları arasında Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami, Yusuf Akçura ve İsmail Gaspiralı gibi önemli isimler bulunmaktadır. İlk dönem Türkçü düşünürlerin temel motivasyonu gerileme dönemindeki Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmaktır ve Türkçülük de bu çerçevede bir kurtuluş reçetesidir. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Balkan halklarının

19 Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Avrupa bütünleşmesi", s. 9-12.

20 Barış Özdal, "Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, IV/7, (2008), s. 126-127.

21 Glyn Morgan, *The Idea of a European Superstate: Public justification and European integration*, s. 5.

22 Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik: 1780'den Günümüze Program, Mit, Gerçeklik*, çev. Osman Akınhay, 4. bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s. 146.

Pan-Slavizmin etkisiyle isyan ettiği, “93 Harbi” olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Girit İsyanı ve Balkan Savaşları gibi gelişmeler bu kuşağın düşüncelerini etkilemiştir. Sonraki süreçte Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimler de ilk kuşağa eklenecektir.²³ Bu düşün insanları arasında yer alan, 1876 yılında Ulyanovsk’ta doğan ve “Pantürkizmin babası” olarak nitelenen Yusuf Akçura²⁴, 1904 yılında yazdığı *Üç Tarz-ı Siyaset* başlıklı eserinde Osmanlı’nın kurtuluşu için 3 yol önermiştir. Bunlar; Osmanlı vatandaşlığı temelinde Osmanlılık, İslamcılık ve ırka dayalı Türk birliğidir. Akçura’ya göre Osmanlılık 19. yy.ın son çeyreği itibarıyla etkisini kaybetmiş, İslamcılık da Osmanlı içindeki tebaalara bölücü etkide bulunacaktır. Türkçülük söz konusu iki yaklaşıma göre oldukça yenidir, bir imparatorluk olan Osmanlı’ya zarar verse de gelecekte bir ulus devlete evrilme ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca Akçura’ya göre Türkçülükle beraber Asya ve Doğu Avrupa’ya yayılmış Türklerin oluşturacağı birlik gelecekte Osmanlı’yı büyük devlet statüsüne eriştirecektir. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, dünyadaki Türklerin birleşmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu yolda Türk birliği için ırk, dil, gelenek ve din önemlidir.²⁵ Rus egemenliği altında yaşamış önemli Türkçü düşün insanlarından biri de Gaspıralı İsmail’dir. Gaspıralı İsmail, *Rusya Müslümanları* başlıklı eserinde Rusya Müslümanlarının Çarlık tarafından eğitimsiz ve cahil bırakıldığını, dolayısıyla Türk-Tatarların kendi okullarında kendi dillerinde Avrupa tipi eğitim almaları ve milli bir Türk-Tatar edebiyatı meydana getirmelidir. Bu çabalarına paralel olarak 10 Nisan 1883 tarihinde Rus Çarlığı’nda yayımlanan ilk Türkçe gazete olan *Tercüman*’ı çıkarmış ve *Tercüman* Rus Çarlığı’ndaki Türklerin milli kimliklerinin uyanışına önemli katkılarda bulunmuştur. Gaspıralı’ya göre Türkler arasındaki birliğin temel kaynağı dildir. Kendi ifadesiyle “dilde, fikirde, işde birlik” Türk birliğinin temel parolasıdır.²⁶

Rus Çarlığı hakimiyetindeki Türk coğrafyasındaki önemli düşün insanları ve yazarlar arasında Hüseyinzade Ali Turan (Bey) gösterilebilir. Turan²⁷ fikrini ilk benimseyen kişi olarak bilinen Hüseyinzade Ali Turan²⁸, Macarları da Turan’a dahil etmektedir. Hüseyinzade Ali Turan’a göre Akçura’nın yaklaşımının aksine Türk kavimleri arasında Tatar bulunmamaktadır, Tatar olduğu iddia edilen Kırımlılar, Kazanlılar ve Orenburglular Türktür. Bu açıdan Rus Çarlığı’ndaki Türklere Tatar demenin bölücü etkileri olacağını savunmaktadır.²⁹ Hüseyinzade Ali Turan’ın

23 Orhangazi Ertekin, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 350.

24 François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura*, çev. Alev Er, Yurt Yayınları, Ankara 1986, s. 8.

25 Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 19-34.

26 Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Yayınları, Ankara 1995, s. 150-154.

27 Turancılık, Osmanlı ve Anadolu’daki Türklerle, bu coğrafyaların dışında yaşayan Türkleri ortak ırk, ırk, tarih ve kültür iddiasıyla birleştirmeyi amaçlayan Pan-Türkçü bir siyasal eğilimdir. Fakat Turan düşüncesi sadece Türklerle sınırlı kalmamıştır. Bu çerçevede Macarları, Japonları ve Bulgarları da içeren Turancılık düşünceleri vardır. Bu konuda bk. Günay Göksu, “Dünya’da ve Türkiye’de Turancılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 388-392; Nizam Ören, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 112-114; Sinan Levent, *Japon Turancılığı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 1-13.

28 Osman Yıldız, “Farklı bir ‘Turan’ Yorumu: Gönül Hanım”, *TÜBAR*, XXXV, (2014), s. 266.

29 Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, s. 154-155.

Türk birliği ve Turan fikri açısından diğere bir önemi 1991 sonrası Türk jeopolitiğı açısından önemli bir söylem olan “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası”nın temellerini atmasıdır. Zira Adriyatik’ten Çin’e Türk ilerleyişi ilk kez Hüseyinzade Ali Turan’ın Dr. Bahattin Şakir ve Dr. Nazım ile mektuplaşmalarında geçmektedir.³⁰

Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail ve Hüseyinzade Ali Turan gibi örneklerden anlaşılacağı üzere ilk kuşak Türkçü düşünürlerin ortak özelliğı Rus hakimiyetindeki topraklarda milli bilinçlerini keşfetmiş olmalarıdır. Aslında bu husus tesadüf değildir zira tarihçi Akdes Nimet Kurat’ın da vurguladığı gibi Türkler ve Ruslar arasındaki mücadele 16. yy.a kadar gitmekte, “Moskova-Rus devletinin siyasi tarihi, haddi zatında Rusya’nın Türk illeri hesabına yayılış hareketi mahiyetindedir ve Korkunç Ivan’ın 1552’de Kazan Hanlığını ortadan kaldırmasına müteakib, Rusların durmadan yayıldıklarını göstermektedir.”³¹ Anlaşılacağı üzere Türk-Rus rekabetinin önemli kırılma noktalarından biri Rusların 1552’de Kazan’ı 1556’da da Astrahan’ı ele geçirmeleridir. Bu gelişmeden sonra Ruslarla Osmanlı İmparatorluğu sınırdaş olmuştur.³² Dolayısıyla Pantürkist ve Turancı fikirlerde Rus yayılmacılığının etkisi vardır. Bu çerçevede Ümit Özdağ’ın vurguladığı üzere Türk milliyetçilerinin jeopolitik bilincini şekillendiren önemli olgulardan biri 17. yy.da etkisini göstermeye başlayan Osmanlı-Rus savaşlarıdır. Hatta söz konusu güç mücadelesinin kökenleri Akdes Nimet Kurat’ın da işaret ettiği gibi Moskova Knezliği-Altınorda mücadelesine kadar götürülebilir. Hatta Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu gibi Rusların hakimiyetindeki bölgelerden göç etmiş Türk aydınlarının fikirleri de Balkan Savaşları sonrası oluşan Türkçülük üzerinde etkileri olmuştur.³³ Balkan Savaşları aynı zamanda Osmanlı elitlerinde (İttihat ve Terakki) Osmanlıcılıktan Türkçülüğe geçişte önemli kırılma noktalarından biri olmuştur.³⁴ Bu dönemde 1904 yılında yazılan *Üç Tarz-ı Siyaset* popülerleşmiş ve Türk Ocağı 1912’de kurulmuştur. Balkanlar’daki Osmanlı karşıtı hareketlere karşı kurulmuş olan Türk Ocağı’nın temsilcileri arasında Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kazım Nami Duru ve Celal Sahir gibi önemli isimler vardır. 1918 yılından itibaren Türk Ocağı’nda imparatorluktan Türk birliğine geçiş süreci tartışılmıştır. İlk başlarda kültürel temelli bir Türk birliği öngörülürken sonrasında Anadolu’daki Arap, Kürt ve Çerkesler de Türk Dünyasının parçası olarak kabul edilmiştir.³⁵

30 Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, s. 130.

31 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917’ye kadar*, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. xxi.

32 Aktaran Okan Yeşilot – Burcu Özdemir, “Türk-Rus İlişkilerinin Geleceğı: Rekabet mi İşbirliği mi?”, *MUTAD*, III/2, (2016), s. 56.

33 Ümit Özdağ, “Türk milliyetçiliğı ve jeopolitik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 172.

34 Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, s.108.

35 1931’de kapatılan 1949’da yeniden açılan Türk Ocağı (1949’dan sonra adı Türk Ocakları olmuştur) kendisini Cumhuriyet sonrası dönemde dış Türklerin Batı’daki temsilcisi olarak görmüş, 1950’de Soğuk Savaş döneminin konjonktüründe Türk birliği ve dış Türkler hakkında daha temkinli bir söylem benimsemiştir. Soğuk Savaş’ın sonunda itibaren Türk Ocakları, Türk birliğini kültürel bir birlik olmanın ötesinde değerlendirmiş ve Avrupa Topluluğı’na karşı Altay Ortak Pazarı düşüncesini ortaya atmıştır. Bu fikirler de Türk Ocakları’nın yayın organı Türk Yurdu’nda tartışılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Füsün Üstel, “Türk Ocakları”, *Modern Türkiye’de*

Türk Ocağı'nın Türk birliği ve Türkçülükle öne çıkan ve Türk birliğinin popülerleşmesini sağlayan düşün insanlarından biri Ziya Gökalp'tir.³⁶ Ziya Gökalp kült eserlerinden *Türkleşmek, İslamlaşmak, Musassırlaşmak*'ta Turan'ın imkanını tartıştığı bölümde Kazanlı bir gencin "Benim milletim Özbekleri, Kırgızları, Türkmenleri, Şartları, Osmanlı, Tatar ve Azerbaycan Türklerini içine alan büyük bir Türklük müdür? Yoksa bu uluslardan her birisi başlı başına bir millet olduğu için benim milletim sadece 'Tatarlık' mıdır? Yani, Türklük tek bir millet halinde mi kalacak, birçok milletleri içinde bulunduran bir topluluk haline mi geçecek" sorusunu ele almıştır. Gökalp'e göre dil birliğinin sağlanması bu amacı olası kılacaktır. Bu çerçevede dil birliğinin önündeki üç engelden kurtulması gerekmektedir. Bunlar; milliyet fikrine karşı olan sosyalizm, Avrupa merkezli Türklerin zayıflığı ve medeniyet açısından beceriksiz olduğu fikrinin yarattığı ümitsizlik ve son olarak bazı devletlerin Türkçe eğitimin önüne koyduğu baskılar, Gökalp'in tabiriyle mektep baskılarıdır. Özellikle sonuncusunu aşmak için İstanbul Türkçesinin ortak dil olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Gökalp Türklerin vatanını Turan olarak belirtmiştir. Gökalp'e göre Turan; "Türklerin bütününe içine alan ve Türklerden başkalarını dışta bırakan ülküsel vatan" ve "Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin toplamıdır".³⁷ Gökalp'e göre Turan ve Türkçülük birbiriyle doğrudan bağlantılı olsa da farklı kavramlardır. Bu çerçevede Türk kavramı bir milleti tanımlarken, Turan Türkçülüğün "*uzak mefkuresi*" olup³⁸, farklı coğrafyalardaki Türk topluluklarının birleştiren bir kavramdır. Turan'ı sağlayacak koşullar da dil, edebiyat ve kültürdür³⁹. Fakat Milli Mücadele sonrasında Türk Dünyası ile doğrudan ilişki kurma eğilimi Misak-ı Milli ile sınırlanmış, Türkçülük Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik temelleri için kullanılmıştır. Zira Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu gibi Turancı düşünürler de Misak-ı Milli çerçevesinde homojen ulus devlet milliyetçiliğini kabul etmiştir.⁴⁰ Enver Paşa ile pratiğe geçen ancak başarısız olan Turan denemesinden sonra⁴¹ Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk hedefi Türk ulus devletini kurmak ve Bolşevikleri şüphelendirmemektir. Fakat Mustafa Kemal'in söylemlerinde uzun vadede Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çökeceği tahmini görülmekte ve uzun vadede Rus egemenliği altındaki Türklerle irtibat kurmayı amaçladığı da anlaşılmaktadır.⁴²

Mustafa Kemal Atatürk sonrasında Hüseyin Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler Türk birliği ve Turan fikrini temsil etmiştir. Hüseyin Nihal Atsız'a göre Türklerin uluslararası sistemde var olabilmesi için birleşmesi, akabinde cihan hakimiyetini başarması gerekmektedir. Turan'ı Türk hegemonyasının bir basamağı olarak gören Atsız'a göre Türkler 30-40 yıl içerisinde

Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 263-268.

36 Günay Göksu, "Dünya'da ve Türkiye'de Turancılık", s. 395.

37 Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Musassırlaşmak*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2010, s. 53-57.

38 Gökalp Turan'ın mahiyetini Turan başlıklı şiirinde "Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan. Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!..." dizeleriyle ifade etmiştir. Bk. Ziya Gökalp, *Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazıları*, haz. Ali Duymaz, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s. 96.

39 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019, s. 21-24.

40 Nizam Ören, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, s. 183.

41 Günay Göksu, "Dünya'da ve Türkiye'de Turancılık", s. 398.

42 Ümit Özdağ, "Türk Milliyetçiliği ve Jeopolitik", s. 174-175.

Batı Trakya'dan Yakutistan'a uzanan coğrafyada ya hâkim olacak ya da tarihten silinecektir.⁴³ Reha Oğuz Türkkân'a göre Türk birliği Türkçülüğün prensipleri arasında yer almaktadır ve Turancılık Türk ırkının üstünlüğünün uzantısıdır. Dolayısıyla Türkkân'a göre aynı kandan ve dilden olan Türklerin birleşmeleri zorunludur. Türkkân Türk birliğinin ön koşulunun Türkiye'nin güçlenmesi olduğunu vurgulamıştır⁴⁴. 2. Dünya Savaşı sonrası konjonktürde Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkân, Zeki Velidi Togan, Hamza Sadi Özbek Nejdet Sancar ve Alparslan Türkeş gibi isimler 3 Mayıs 1944'te Türkçülük-Turancılık Davası'nda yargılanmıştır⁴⁵. Dava'dan sonra Türkçülük anti-komünist bir söylemin uzantısı olarak formüle edilse de Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Türk birliği ve Turan fikrinin etkili olmadığı görülmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye ve Türkistan coğrafyası ilişkileri "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" söylemiyle oluşmuştur. Ama Türkiye her ne kadar laik, demokratik ve Batılı kimliğiyle Türkistan'daki devletlere model teşkil etse de "büyük ağabey" rolü yeni bağımsız Türk devletleri tarafından kabul görmemiş, bu dönemde Türk birliği fikri daha çok kültürel araçlarla sürdürülmüştür. Bu çerçevede TÜRKSOY ve TİKA gibi kurumlarla ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır⁴⁶.

Yukarıdaki düşünürlerin yaklaşımları ve tarihsel süreçlerden anlaşılacağı üzere kültür, dil ve ortak tarih anlayışı Türk birliği ve Turan yaklaşımlarının kesişimini oluşturmaktadır. SSCB'nin yıkılışından sonra Türk birliği fikri yeniden canlanmış ama Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında bu çabalar kültürel düzeyde kalmıştır.

TDT, Türk Birliği ve Bütünleşmenin Kapsamı

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türk Dünyası için önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Türkistan coğrafyasında 19. yy. in ortalarından itibaren devam eden Rus hakimiyeti sona ermiş, Türk devletleri egemenliklerine kavuşmuştur. Bu gelişme ile güçlü ve devlet geleneği oturmuş Türkiye, Türkistan'da yeni bağımsız Türk devletleriyle iletişime geçme imkanını elde etmiştir. Bu dönemde Türkiye'deki karar alıcılar "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" söylemiyle yeni bağımsız Türk devletlerine model olmayı amaçlamıştır. Bu söylem ve Türkiye'nin Türkistan'a yönelik politikası yeni bağımsız Türk devletleri tarafından hegemonik bir girişim olarak algılanmış ve bağımsızlıklarını elde ettikten sonra kültürel ve tarihsel ortaklıklara rağmen Türkiye'nin politikalarına mesafeli yaklaşmışlardır.⁴⁷ Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk devletleriyle ilişkilerini istediği şekilde kurgulayamamasının sebepleri arasında; daha önce bahsedildiği gibi "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" söylemi, Rus hegemonyasının etkisinden kısa vadede çıkmanın zorluğu, terör ile mücadele ve

43 Nizam Ören, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, s. 285.

44 Orhangazi Ertekin, "Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları", s. 362-364.

45 Alihan Limoncuoğlu, *The evolution of Turkish nationalism between 1904 and 1980*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Exeter University in Ethnopolitics, Exeter 2015, s. 105-108.

46 Günay Göksu, "Dünya'da ve Türkiye'de Turancılık", s. 402-405.

47 Güngör Şahin-Medihanur Argalı, "Bölgesel Liderlik Bağlamında Türk Dış Politikasının Jeopolitik Gerçeği: Türk Dünyası", *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 26.

Türkiye'nin 1990'lı yılların ortalarında neoliberal uluslararası ekonomik sisteme tam anlamıyla entegre olmasının yarattığı yapısal sorunlar sayılabilir. Yine de 1992'den başlayan Türk Zirveleri, 2009'da Nahçıvan Antlaşması'yla Türk Keneşi'nin (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) kurulması ve nihayetinde İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra TDT'ye evrilmesiyle Türk birliğine giden yolda kayda değer adımlar atılmıştır.⁴⁸

1992'den 2009'a kadar geçen süreçte Türkiye ve Türk devletleri ilişkileri büyük heyecanla başlamış ama bu heyecan kısa süre içinde beklentileri karşılamamıştır. Bu çerçevede Ekim 1992'deki Türk devletleri liderler zirvesi Türkiye-Türk devletleri ilişkilerinde ilk diplomatik girişim olmuştur. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından Türk birliği fikri dile getirilmiş, Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Ankara'daki zirvede 21. yy. ın Türk çağı olduğu vurgulanmış, Türk ortak pazarı ve Türk Kalkınma ve Yatırım Bankası'nın kurulması gerektiği dile getirilmiş ancak bu öneriler Azerbaycan Devlet Başkanı Ebulfez Elçibey dışındaki diğer liderler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Hatta Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov Türk Dünyasını birleştirecek herhangi bir supranasyonel yapıya karşı olduğunu ifade etmiş, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev de dinsel ya da etnik temelli bir uluslararası yapıyı kabul etmeyeceğini söylemiştir. Bunun yanı sıra Nazarbayev Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) bağımsızlığını tanımaya da mesafeli yaklaşmıştır. 1993 yılından itibaren daha gerçekçi politikalar yürüten Türkiye'de 8-10 Mart 1993'te TİKA'nın girişimiyle Alfabe-İmla Konferansı toplanmış ve ortak Türk alfabesi kabul edilmiştir. Görelî olumlu bu girişim kalıcı ve yeteri kadar etki göstermese de Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" söylemini bu açıdan yansıtmıştır. Ortak alfabe görelî başarısından sonra 1994'te düzenlenen İkinci Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nin Türk birliği açısından başarılı sonuçlandığını iddia etmek güçtür. Zira Ermenistan'ın Karabağ ve çevresindeki yedi rayonu⁴⁹ uluslararası hukuka aykırı işgalinde Türk Cumhuriyetlerinin işgali kınamadaki gönülsüzlükleri başka bir hayal kırıklığı olarak yorumlanabilir.⁵⁰ 1990'ların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik krizden sonra Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik iş birliği, yardımlar, demokrasinin teşviki gibi girişimler beklenen sonuçları vermemiştir.⁵¹

1990'lı yıllardan sonra 2000'li yıllardan itibaren Türk devletlerinin birliği açısından önemli gelişmelerden biri 2009'da Türk Keneşi'nin kurulmasıdır. 2009 yılında Türk Keneşi'nin kurulması Türk Dünyasına dair birlik beklentilerinin bir ürünüdür. Türk birliği fikri yüzyıllardır tartışılsa da Türk devletleri ilk kez gönüllü olarak Türk Keneşi çatısı altında bir araya gelmiştir. Türk Keneşi Genel Sekreteri Halil Akıncı'nın vurguladığı üzere üye devletlerin bu örgüt

48 *Age.*, s. 7.

49 Rayon, Azerbaycan'ın idari birimlerindedir. Bk. "Azerbaycan'ın siyasi görünümü", [https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=Ülkede%2C%2066%20rayon%20\(vilayet\),laik%20ve%20üiter%20bir%20cumhuriyettir.](https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=Ülkede%2C%2066%20rayon%20(vilayet),laik%20ve%20üiter%20bir%20cumhuriyettir.) [Erişim tarihi: 09.02.2025].

50 Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C II: 1980-2001, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 388-397.

51 Aktaran Güngör Şahin, "Orta Asya Boyutunda Türkiye-Rusya İlişkileri", *Türkiye-Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, ed. İlyas Topsakal ve Alperen Kürşad Zengin, Nobel Yayıncılık, Ankara 2021, s. 240.

altında bir araya gelmeleri ulusal kimliklerini kaybetmeleri anlamına gelmemektedir. Aksine ortak bir tarihe, kültüre ve ortak atalara sahip olan Türk devletlerinin iş birliği birçok alanda gerçekleşecektir.⁵² Nahçıvan Antlaşması'ndan sonra 2011'de Almatı'da 2012'de Bışkek'te, 2013'te Gebele'de, 2014'te Muğla'da, 2015'te Nur Sultan'da ve 2018'de Çolpan'da Türk Keneşi üyeleri toplantılar yapmış, toplantıların gündemleri ekonomi ve ticaretten spor ve medyaya kadar farklı temalarda gerçekleşmiştir.⁵³ Kasım 2021'de uluslararası örgütün adının Türk Keneşi'nden TDT'ye geçişi Türk devletleri arasındaki ilişkileri güçlendiren gelişmelerden biridir. Örgütün Kasım 2021'deki isim değişikliği, salt isim değişikliğin ötesinde Türk devletlerinin kimlik kazanımı için önemli bir adım olarak yorumlanabilir.⁵⁴ Bu çerçevede Kasım 2021'deki İstanbul Zirvesi'yle bir anlamda, tüm Türk devletlerinin tek bir örgüt etrafında birleşmesi süreci fiilen tamamlamıştır.⁵⁵ Siyasi açıdan bakıldığında TDT, üye devletlere eşitlik temelinde dış politika alternatiflerini çeşitlendirme fırsatı sunmaktadır. Öte yandan, kuruluş sürecinde kilit rol oynayan kültürel motivasyonlar hala itici bir güçtür. Başka bir deyişle, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi üye devletler için ekonomik ve siyasi çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla üye devletlerin TDT'ye yönelik motivasyonlarında ekonomik, siyasi ve kültürel unsurların büyük ölçüde birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir.⁵⁶ Fakat Türk Keneşi'nden TDT'ye geçişi hızlandıran önemli gelişmelerde İkinci Karabağ Savaşı'nın önemli yeri vardır. İkinci Karabağ Savaşı'ndan bir gün sonra Türk Keneşi üyeleri 1990'ların aksine Azerbaycan'a destek vermiş Türkiye de Bayraktar TG-2 İHA'larının ve TRG-300 roketlerinin Azerbaycan tarafından satın alınması savaşın gidişatını değiştirmiştir. Savaşın Azerbaycan lehine sonuçlanması Türk birliğinin kurumsallaşması için önemli adım ve motivasyonlardan biri olmuş⁵⁷, Türkiye de Kafkas İslam Ordusu'ndan beri 102 yıl sonra Kafkasya'ya inisiyatif almak üzere gitmiştir.⁵⁸ Böylelikle Türkiye 1993 sonrası Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'ndan daha fazla sorumluluk alarak önemli adımlar atmıştır.

TDT, kökleri yaklaşık 130 yıl geriye giden Türk birliği ve Turan için önemli sayılabilecek bir adım olsa da TDT'nin Türk kimliği temelinde supranasyonel bir örgüte evrilip evrilemeyeceği

52 Çağla Gül Yesevi, "Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 9.

53 Ali Gök, "Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 115.

54 Çağla Gül Yesevi, "Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator", s. 3.

55 Bu süreci destekleyecek şekilde İstanbul Zirvesi'yle bugüne kadar Türk Keneşi'nin zirvelerinde onur konuğu olarak yer alan ve daimi tarafsızlık statüsü bulunan Türkmenistan'a resmi olarak gözlemci statüsü verilmiştir. 2019'da da Özbekistan Türk Keneşi'ne üye olmuştur. 2018'de Macaristan, KKTC de 2023'te örgüte gözlemci üye olmuştur. Bk. Murodjon Mustofaev, "The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 108; Turkicstates, "Türk Konseyi Hakkında", <https://turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.11.2024].

56 Merve Erkan Aydın – Yi Liu, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *Siyasal: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 49.

57 Ali Gök, "Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar", s. 131-133.

58 Okan Yeşilot, Anadolu Ajansı, "Türk askeri 102 yıl sonra yeniden Azerbaycan'da", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-askeri-102-yil-sonra-yeniden-azerbaycanda/2048892> [Erişim tarihi: 01.11.2024].

hususlu için örgütün güçlü ve zayıf olduğu yönleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. TDT'nin güçlü olduğu hususlar arasında ekonomik potansiyeli gelmektedir. TDT üyelerinin toplam GSYİH'si 1.5 trilyon dolar olmasının yanı sıra üye devletlerin doğal kaynakları önemli avantajlardır. Zira Kazakistan'ın petrol rezervleri Avrasya'da 2. sırada dünyada 12. sırada yer almaktadır. Bunun yanı sıra Kazakistan en geniş kömür rezervlerinden birine ve dünyada en büyük ikinci uranyum rezervine sahiptir. Türkmenistan da en fazla doğalgaz rezervi olan dördüncü devlettir. Azerbaycan da hidrokarbon kaynakları ve rezervleri konusunda önemli aktördür. Özbekistan da kaynaklar açısından zengin olmakla birlikte dünyanın önemli uranyum rezervlerine sahiptir ve önemli altın üreticileri arasında yer almaktadır.⁵⁹ 2024'ün ilk 6 ayı itibarıyla TDT 900,4 milyar dolar GSYİH'ya (dünyanın %1.7'si), 508,8 milyar dolar ticaret cirosuna (dünyadaki ticaret cirosunun % 2.3'ü) ve 174.5 milyon nüfusa (dünya nüfusunun % 2.2) sahiptir.⁶⁰ Yıl bazında en son 2023 yıl itibarıyla yayımlanan ekonomik verilere göre TDT'nin 2022'de GSYİH'si 1.537 trilyon dolar (dünyadaki GSYH'nın % 1.6'sı), ticaret cirosu 1.192 trilyon dolar (dünya ticaret cirosunun % 2.4'ü) ve nüfusu 173.8 milyon (dünya nüfusunun % 2.2'si)dur.⁶¹ TDT'nin başka bir avantajı da Türkiye gibi NATO'nun en güçlü ikinci üyesini bünyesinde barındırması ve İkinci Karabağ Savaşı'nda etkisi görüldüğü üzere Türkiye'nin yüksek kapasiteli bir askeri güç olmasıdır.⁶²

TDT'nin üye devletler bazında önemli avantajlarından biri Macaristan'ın gözlemci üyeliğidir. Daha önce ifade edildiği gibi Pantürkist teorisyen ve düşün insanlarının bazıları Turan sürecine Macaristan'ı da dahil etmiş, tarih boyunca Macaristan Türk birliği ve Turan açısından önemli bir aktör olmuştur. Macaristan'ın TDT'ye en önemli katkısı şüphesiz ki AB üyesi olarak supranasyonel bir yapının deneyimlerini aktarması olacaktır. Macaristan olası deneyim aktarımını yaparken aynı zamanda dış politikasını çeşitlendirmek amacıyla da TDT ile ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Söylem düzeyinde Macaristan Başbakanı Viktor Orban Macarların Hun ve Atilla'nın torunu olmaktan gurur duyduğunu ifade etmiştir.⁶³ Fakat 2010 yılında Macar dış politikasında Batı'ya olan güvenin sarsılmasının da TDT gözlemci üyeliği başvurusuyla bağlantısı bulunmaktadır. Neoliberal konsensüsün zayıflaması ve uluslararası ilişkilerde Asya'nın güçlenmesi Macaristan'ın bu politikasını şekillendirmiştir. Bu çerçevede 2010'lu yıllar AB'nin pek çok eksikliğini ortaya koyarken küresel açılımın önemini de vurgulamıştır.

59 Can Demir, "The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power", *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 49-51; Hamza Akengin, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *MUTAD*, IV/1, (2017), s. 7.

60 Center for Analysis of Economic Reforms and Communication of the Republic of Azerbaijan, "Turkic Economic Outlook", No. 2, January-June 2024, https://ereforms.gov.az/files/te_review/pdf/en/turkic-economic-outlook-2024-january-june-no2_doc_en2.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].

61 Center for Analysis of Economic Reforms and Communication of the Republic of Azerbaijan, "Turkic Economic Outlook", No. 4, January-December 2023, https://ereforms.gov.az/files/te_review/pdf/en/turkic-economic-outlook-2023-january-december-no4_doc_en1.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].

62 Can Demir, "The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power", s. 49.

63 Murodjon Mustofaev, "The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges", s. 110.

Viktor Orban hükümetinin politikalarına göre, ekonomik büyümenin sağlanması için dış ticarete özel bir önem verilerek dış ilişkilerin çeşitlendirilmesi şarttır. Bu çeşitlendirmenin yönü Doğu'daki hızlı büyüyen ülkelere doğru olmuştur. Bu nedenle bu politika “Doğu Açılımı” olarak bilinmektedir. Bu açılım sadece AB'nin “her derde deva bir ekonomik çözüm” olduğu inancını sarmamış, aynı zamanda Macar siyasi söyleminde Turancılık olarak adlandırılan ve Macarların Doğu kökenlerini vurgulayan eski bir dış politik-kültürel refleksi de ortaya çıkarmıştır.⁶⁴ Bu dış politik bakış açısına göre 2018'de Macaristan, TDT'ye gözlemci üye olmuştur.⁶⁵

TDT'nin bir diğer güçlü olduğu kısım Türk devletleri arasındaki sorunların çözülmeye, özellikle de Türkiye-Türk devletleri arasındaki ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk 10 yılı gibi belirsizlik ve şüphe içermemesidir. Örneğin Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır ve enerji sorunları Kasım 2022'de çözülmüştür. Böylelikle iki devlet arasındaki Kempir-Abad (Andican) Barajı'ndan kaynaklanan su ve enerji tedariki sorunu ve 302 km'lik sınır sorunu ortadan kalkmıştır.⁶⁶ Türkistan'daki devletlerin yanı sıra Türkiye'nin bölge devletleriyle ilişkilerinin TDT sonrası daha da geliştiği iddia edilebilir. Bu duruma Türkiye-Özbekistan ilişkileri örnek verilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında İslam Kerimov'a muhalefet eden Muhammed Salih'in Türkiye'ye kaçması ve Özbekistan'ın taleplerine rağmen Türkiye'nin Salih'i iade etmemesi, bunun üzerine Özbekistan'ın Türkiye'ye yolladığı Özbek öğrencileri geri çağırması, Başbakan olan Necmettin Erbakan'ın İslamcı politikalarının Özbekistan'da tehdit olarak algılanması, Andican olaylarının bastırılış biçiminin Türkiye tarafından kınanması ve 2011 sonrası başlayan “Arap Baharı” olarak yorumlanan Arap halk hareketlerinde Türkiye'nin tavri üzerine Özbekistan'ın ülkesindeki Türk şirketlerine baskı uygulaması gibi sorunlar yaşanmıştır.⁶⁷ İslam Kerimov'un 2016'da vefat edip yerine Shavkat Mirzoyev'in gelmesi, aynı yıl Türkiye'de darbe girişiminde bulunulması ve Türk dış politikasında milliyetçi söylemin baskın hale gelmesi gibi sebeplerden sonra Türkiye-Özbekistan ilişkileri daha iyi seviyeye gelmeye başlamıştır. Gelişen ilişkiler 2022 yılında iki devlet arasında kapsamlı stratejik iş birliğinin kabul edilmesiyle ileri seviyeye taşınmıştır.⁶⁸ Bu gelişmenin yanı sıra KKTC'nin örgüte gözlemci üye olarak kabul edilmesi de 1990'larda Türk devletleri arasındaki diplomatik süreçlerde şüpheyle karşılaşılan bir durumun daha ortadan kalktığının göstergesidir. TDT'nin güçlü olduğu diğer alanlardan biri TDT'nin kurduğu Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu'nun 9-11 Eylül 2024 tarihinde 34

64 Tamás Peter Baranyi, “Hungary’s Role in the Organization of Turkic States as an Observer State: Limitations and Opportunities”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 126 (121-136).

65 Turkiestates, “Türk Konseyi Hakkında”.

66 INSAMER, “Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır anlaşmasının getirdikleri”, <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 04.12.2024].

67 Medihanur Argalı, *Dengeleme Stratejisi Bağlamında Özbekistan Dış Politikası*, Astana Yayınları, Ankara 2024, s. 107-108.

68 Svante Cornell, “Friends at Last: The Rapid Rise of Türkiye-Uzbekistan Relations”, *Türkiye’s Return to Central Asia and the Caucasus*, ed. Svante E. Cornell, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Lithuania 2024, s. 74-77; Fatma Aslı Kelkitli, “Uzbekistan’s Foreign Policy Under The Leadership Of Mirzoyoyev: Struggle To Sustain Autonomy”, *MUTAD*, IX/1, (2022), s. 37-38.

harfli ortak Türk alfabesinde uzlaşmış olmalarıdır.⁶⁹ Böylelikle Türk birliği adına Garprıralı'nın ön gördüğü gibi dilde ve fikirde birlik açısından önemli adım atılmıştır.

TDT'nin zayıf olduğu, daha doğrusu TDT'nin işlevselliğini zorlayıcı faktörlerden biri RF, İran ve Çin'in Türkistan coğrafyasındaki politikaları ve Türkiye'nin bölgede artan önemine yönelik dış politik tavrıdır. Daha önce bahsedildiği gibi Türk birliği ve Turancılığın arka planında Türklerin Rusları ve Rus yayılmacılığını tehdit olarak algılaması yatmaktaydı. Zira RF'nin 1993 yılında ilan ettiği, eski Sovyet coğrafyasının RF çıkarları açısından vazgeçilmez olduğu ön kabulüne dayanan "Yakın Çevre" Doktrini de Türkistan coğrafyası dahil olmak üzere eski Sovyet etki alanını kapsamaktadır.⁷⁰ Bu görüşe paralel olarak RF, yakın çevresindeki herhangi bir köklü jeopolitik dönüşüme, çıkarlarının göz ardı edildiği duruma tepki göstermektedir.⁷¹ Rus basınında da TDT'deki Türkiye etkisi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın RF'yi endişelendirmek için bir sebep daha yarattığı şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu haberde bu gelişme RF'nin ortak tarihle bağlı olduğu coğrafyadaki değişime, entegrasyon süreçlerinin etkilerine vurgu yapılmaktadır. Zira 6 Kasım 2024'te düzenlenen TDT Devlet Başkanları Zirvesi'ne Aliyev, Tokayev, Mirziyoyev, Berdymukhamedov ve Zhaparov'un yanı sıra Viktor Orban'ın da katılacağına altı çizilmiş, Türk halkları arasındaki iş birliğinin arttığı vurgulanmıştır. Haberde Türk birliğinin siyasi bir hedef olarak belirlenmediği ama üye devletlerin ifadesiyle bu sürecin başladığı vurgulanmıştır.⁷² Rusların bu endişelerini destekleyen unsurlardan biri özellikle 2016'dan sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkistan kavramını sıklıkla dile getirmesidir. Zira Türkistan kavramı SSCB'nin kuruluşundan bu yana uluslararası alanda resmi düzeyde dile getirilmemiştir. Erdoğan'ın söyleminin dışında dönemin Başbakanı Binali Yıldırım sıklıkla TDT'nin Pantürkist ideallere referans vermediğini söylese de bu söylemden Rusların rahatladığını iddia etmek zordur.⁷³ Rus karar alıcılar Türk birliğine yönelik "Büyük Turan"ın Kafkasya, Türkistan ve RF içindeki Türkler nedeniyle üniter yapıya tehdit olduğunu düşünmektedir.⁷⁴

İran da özellikle İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra daha fazla gündeme gelen Zengezur Koridoru'nun açılma ihtimalinden rahatsızlık duymaktadır. Zengezur koridoru Türkiye ve Türkistan coğrafyasındaki devletleri coğrafi olarak birbirine bağlama potansiyelinin yanı sıra Türkistan coğrafyasındaki enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması hususunda da kritik öneme sahiptir. Özellikle RF-Ukrayna Savaşı sonrası oluşan konjonktürde Zengezur koridoru RF ve

69 Meiramgul Kussainova, Anadolu Ajansı, "Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim tarihi: 24.11.2024].

70 Murat Jane, *Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya Politikasının Analizi: Süreklilik mi Dönüşüm mü?*, Dora Yayıncılık, Bursa 2020, s. 229.

71 *Age.*, s. 446.

72 Piotr Akalov, RIA Novosti, "Erdogan sazdaiyat yişo adin povid dilya bispakoyitsva Maksviy", <https://ria.ru/20241105/turtsiya-198.182.2130.html> [Erişim tarihi: 30.11.2024].

73 Aktaran Halil Karaveli, "Türkiye and the Organization of Turkic States: A Quest for Pan-Turkism?", *Türkiye's Return to Central Türkiye's Return to Central Asia and the Caucasus*, ed. Svante E. Cornell, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Lithuania 2024, s. 46.

74 Can Demir, "The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power", s. 61.

İran'ın enerji hatlarına alternatif oluşturma potansiyelini taşımaktadır. Bu durum da TDT'yi bölgesel bir örgüt olarak ön plana çıkaracaktır.⁷⁵ Bu sebepten dolayı İran Zengezur koridoru yerine “Turan koridoru” ya da “NATO koridoru” söylemlerini benimsemekte ve İran basınında Koridor'un RF, Çin ve İran'ı çevrelemek üzere NATO tarafından ortaya atıldığına dair yorumlar yer almaktadır. İran'ın temel endişelerinden biri de Türkiye ve Türkistan coğrafyası arasındaki kesintisiz ulaşımın, İran'ın kuzeyindeki Türkleri etkilemesi olduğu iddia edilebilir.⁷⁶

RF ve İran'ın yanı sıra Çin de Türkistan coğrafyasında çıkarları olan bir diğer büyük güçtür. Altı Kuşak-Yol Girişimi (KYG) koridorundan ikisi Türkistan'dan geçmekte, bu koridorlar Çin'i Avrupa'ya, İran'a ve Batı Asya'ya bağlamaktadır. KYG koridorunun güzergahlarından biri Kazakistan-RF-Belarus-Polonya-Almanya üzerinden Çin ve Batı Avrupa'yı birbirine bağlamaktadır. Son yıllarda Çin, KYG kapsamında 4 Türkistan devletinde (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan) altyapı geliştirmektedir. Türkistan ve Avrupa'yı birbirine bağlayan demiryolu lojistik rotalarının başlatılması ve otoyolların, petrol ve gaz boru hatlarının, iletim ağlarının ve fiber optik kabloların geliştirilmesiyle Çin'in altyapı yatırımları somuta dönüşmektedir. Türkistan devletleri için altyapı projeleri sadece yatırım değil, aynı zamanda küresel ticarete katılma aracıdır. Hükümetler, öncelikle altyapı projelerine yapılacak yatırımların, denize kıyısı olmayan bölgeyi ekonomik olarak açmasını ve daha fazla küresel ilgi ile daha çeşitli projeleri çekmesini beklemektedir. Asya Kalkınma Bankası'na göre Türkistan'da mevcut altyapı koşulları göz önüne alındığında 2030 yılına kadar altyapı modernizasyonu için yılda 30 milyar doların üzerinde harcama yapılması gerektiğini tahmin etmektedir. Kazakistan Çin için önemli bir enerji kaynağı ortağı iken, Kırgızistan önemli transit yolları sunmakta ve uygun fiyatlı Çin tüketim malları için bölgenin toptan satış pazarı olarak görülmektedir. Kırgızistan, 1000 km'den fazla ortak sınıra sahip olması ve iki devlet arasındaki ticari ilişkilerin köklü olması nedeniyle Çin için çok önemli bir komşudur. KYG kapsamında Kırgızistan'daki projelerden bazıları kuzeydoğudaki Balykchy'den güneydeki Celalabad'a uzanan alternatif Kuzey-Güney arteri, ısı ve elektrik santralinin yenilenmesi ve ülkenin kuzeyi ile güneyini birbirine bağlayacak yeni yüksek gerilim enerji hattıdır. Başka bir ifadeyle 2013 yılından bu yana Türkistan'da başarıyla uygulanan KYG, bölgede ticareti kolaylaştırıp altyapıyı geliştirerek Çin'in Türkistan'daki en büyük yatırımcı olmasını sağlamıştır.⁷⁷

TDT'nin karşı karşıya kaldığı diğer zorluk Türkistan'daki üyelerin RF ve Çin'le olan kurumsal bağları ve üye devletlerin birbirleri arasındaki ticari ilişkilerde başka aktörlerle ilişkilerinin

75 Ali Gök, “Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar”, s. 137.

76 Mehmet Rıza Heyet, QHA, “Dr. Rıza Heyet: İran, Zengezur Koridoru yerine “Turan Koridoru” ifadesini kullanmayı tercih ediyor”, <https://www.qha.com.tr/ozel-haber-roportaj/dr-riza-heyet-iran-zengezur-koridoru-yerine-turan-koridoru-ifadesini-kullanmayi-tercih-ediyor-478126> [Erişim tarihi: 02.12.2024]; Rahim Farzam, İRAM, “İran Neden Zengezur Koridoru'na Karşı?”, <https://iramcenter.org/iran-neden-zengezur-koridoruna-karsi-828> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

77 Jildiz Nicharapova, “Belt and Road Initiative's Economic Impact on Central Asia. The Cases of Kazakhstan and Kyrgyzstan”, *The Palgrave Handbook of Globalization with Chinese Characteristics The Case of the Belt and Road Initiative*, ed. Paolo Afonso B. Duarte, Francisco José B. S. Leandro ve Enrique Martínez Galán, Palgrave MacMillan, Singapoure 2023, s. 660-668.

daha yoğun olmasıdır. Örneğin Kazakistan’da Rus azınlığın varlığı, eskisi görelî olarak azalsa da hala Rusçanın Kırgızistan ve Kazakistan’daki önemli konumu, Türkistan’dan yaklaşık 10 milyon işçinin RF’de çalışması ve söz konusu işçilerin ana vatana gönderdikleri paranın hala Türkistan’daki devletlerin hane halklarına ekonomik etkilerinin olması, Kazakistan ve Kırgızistan’ın “Rus NATO’su” olarak bilinen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)’ye ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)’ne üye olması, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan’ın Çin’in etkin olduğu Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’ne üye olması, Azerbaycan ve Özbekistan’ın RF ile savunma alanından işbirliği yapması söz konusu kurumsal bağlara örnek verilebilir.⁷⁸ Kurumsal bağların yanı sıra ekonomik açıdan da Türkistan’daki devletlerin Çin ve RF başta olmak üzere farklı devletlerle ekonomik ilişkileri kendi aralarındaki ekonomik ilişkilerinden daha yoğundur. Örneğin Çin şu anda Kazakistan’ın Türkistan’daki ana ticaret ortağıdır ve ikili ticaret Kazakistan’ın toplam ticaret hacminin yaklaşık üçte birini (%28.3) oluşturmaktadır. Tarım sektöründe, Kazakistan’ın Çin’e ihracatı 2023 yılında yıllık %84 artış göstermiştir. Ayrıca, Kazakistan’daki Çin yatırımları önemli ölçüde artarak 2023 yılında bir önceki yıla göre %16.4 artışla 1.81 milyar dolara ulaşmıştır. 2005’ten 2023’e kadar Kazakistan’daki Çin yatırımları toplam 25.3 milyar dolar olmuştur.⁷⁹ Kazakistan örneğinin yanı sıra diğer aktörlerin ticari ilişkilerinde de benzer manzara görülebilmektedir. Örneğin 2023 yılı itibarıyla Azerbaycan’ın ticaret ortakları arasında (ithalat) ilk 5 sırayı sırasıyla İtalya, Türkiye, Yunanistan, RF ve Çekya yer almaktadır.⁸⁰ Kırgızistan’ın 2023 yılı itibarıyla ticari ortakları arasında ilk 5 sırayı sırasıyla İsviçre, Kazakistan, RF, Özbekistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) almaktadır.⁸¹ Özbekistan’da ise aynı kriterlere göre ilk 5 sırada İsviçre, RF, Çin, Türkiye ve Kazakistan yer almaktadır.⁸²

Yukarıdaki bilgiler ışığında TDT’nin Türk birliği açısından önemli bir aktör olduğu fakat güçlü yönleri olduğu kadar zayıf yönleri olduğu da anlaşılmaktadır. TDT’nin gerek Asya bölgesel alt sisteminde gerek de uluslararası sistemde önemli bir aktör olabilmesi için 12 Kasım 2021 yılındaki İstanbul Zirvesi’nde “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” ilan ve kabul edilmiştir. 2040 yılının uluslararası ilişkilerin psikolojik boyutuna referansla Dandanakan Savaşı’nın 1000. Yıl dönümüne referans verdiği düşünülmektedir.⁸³ 2040 Vizyonu’nda 4 adet iş birliği alanı belirlenmiştir. Bunlar;

78 Can Demir, “The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power”, s. 52-54; Eurasian Economic Union, <https://www.eaeunion.org/?lang=en#about-countries> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

79 Gao Yingshi, The Astana Times, “China-Kazakhstan Economic Cooperation Paving Way for Next Golden Thirty Years”, <https://astanatimes.com/2024/07/china-kazakhstan-economic-cooperation-paving-way-for-next-golden-thirty-years/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

80 UNCTAD, “General Profile: Azerbaijan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/031/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].

81 UNCTAD, “General Profile: Kyrgyzstan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/417/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].

82 UNCTAD, “General Profile: Uzbekistan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/860/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].

83 Barış Özdal, ““Türk Dünyası 2040 Vizyonu’nun SWOT Analizi Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı’nın Geleceği”, III. Manas Forumu: Küresel Siyasette Bölgeselleşmenin Yükselişi ve Türk Devletleri Teşkilatı, 1-3 Kasım 2023, Kırgızistan-Manas Üniversitesi 2023, s. 5.

siyasi ve güvenlik iş birliği, ekonomik ve sektörel iş birliği, halklar arası iş birliği ve üçüncü taraflarla iş birliğidir. Vizyon’da küresel ve bölgesel sorunların işbirliğiyle aşılması gerektiği, Türk devletleri arasındaki kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi gereği, üyelerin egemen eşitliği vurgusu, uluslararası ticarete ulusal para birimlerinin kullanılması, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney güzergahında bölgesel ekonomik yapının oluşturulması, dijital çağın gereklerine uygun küresel bilgi tabanlı entegrasyonun sağlanması, eğitim politikalarının uyumlaştırılması, doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi, Zengezur Koridoru’nun uluslararası ekonomi platformlarında tanıtımının yapılması ve ortak yarar temelinde üçüncü taraflarla işbirliği yapılması gibi hususların altı çizilmiştir.⁸⁴ Türk birliği söylemi yerine iş birliğinin altının çizilmesi, Turan söyleminin ifade edilmeyip Zengezur Koridoru’nun küresel ekonomiye katkı boyutunun öne çıkarılması gibi hususlar TDT’nin supranasyonel bir entegrasyon modelinden ziyade yeni-bölgeselcilğin parçası olduğu izlenimini vermektedir. Zira Kolasi, Akdevelioğlu ve Özen’in vurguladığı üzere yeni-bölgeselcilik çok taraflılığı, hegemonya yerine işbirliğini, çok kutupluluğu, bölgesel dinamiklerin küresel ekonominin gereklerine uyumlaştırıldığı, başka bir ifadeyle bölgeselleşmenin birbiriyle ilişkisinin altını çizmektedir. Ayrıca yeni-bölgeselcilik bölgesel alt sistemlerin kimliklerini de öncelemektedir.⁸⁵

Sonuç

Supranasyonel Avrupa entegrasyon sürecinin başka bölgesel alt sistemlere doğrudan uygulanıp uygulanamayacağı hususuna Eva Boka hem evet hem de hayır cevabını vermiştir. Boka’ya göre söz konusu model doğrudan uygulanamaz çünkü her bölgenin kendine özgü tarihsel ve kültürel geçmişi vardır. Avrupa’nın tarihselliğinin dünyanın kalanıyla aynı olma ihtimali yoktur. Başka bir ifadeyle her bölge kendi “hikayesine ve senaryosu”na göre bir yol izlemelidir. Fakat Avrupa entegrasyonu modernleşme (Batı tipi) paradigmasının bir ürünü olarak ekonomik, ticari, teknik ve finansal olarak başka bölgesel alt sistemlerde uygulanabilir.⁸⁶ Bu çerçevede TDT’nin supranasyonel bir birime dönüşüp dönüşmeyeceğini analiz etmek için Avrupa entegrasyon sürecinin bir sonucu olan AB ile Türk birliği temelinde oluşmuş TDT’nin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak gerekmektedir.

İki siyasal birimin benzer olduğu hususlar arasında, ortaya çıktıkları konjonktürü söylemek mümkündür. AB’nin temellerini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve diğer örgütler Avrupa’nın uluslararası sistemdeki gerilemesini durdurmak ve SSCB’nin olası Avrupa yayılmasına karşı kurulmuştur. Türk birliği ve Pantürkizm düşüncesinin temelinde de tarihteki Türk-Rus mücadelesi ve 19. yy. itibarıyla etkileri hissedilen Panslavizmin etkisi vardır. Zira

84 Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasi-2040-vizyonu> [Erişim tarihi: 29.11.2024].

85 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Klevis Kolasi, Atay Akdevelioğlu ve Çınar Özen, “Bölgesel Düzen Anlayışında Değişim: Hegemonik Bölgeselcilikten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş”, *Ankara SBF Dergisi*, LXXVIII/3, (2023), s. 583-604.

86 Eva Boka, “The European Idea of a Supranational Union of Peace”, s. 393-394.

ilk kuşak Türkçülerin gerilemekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak maksadıyla Türkçülüğü savunduğu görülmektedir. İki siyasal birim arasındaki bir diğer benzerlik de kapsayıcılıktır. AB, Avrupalılık kimliği altında Avrupa'yı birleştirmeyi hedeflerken TDT Türklük kimliği altında başta Türkiye ve Türkistan coğrafyası olmak üzere dünya üzerindeki Türk topluluklarını birleştirmeyi hedeflemiştir.

İki siyasal birimin farklılıklarının benzerliklerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Öncelikle Avrupa entegrasyon sürecinin temelinde Avrupa'da kalıcı barışı sağlamak vardır. Bu çerçevede Avrupa entegrasyonu, Avrupalı siyasal birimlerin yüzyıllardır birbirlerine karşı yürüttükleri güç mücadelelerinin sonucudur. TDT'nin kuruluş motivasyonunda Türkistan coğrafyasındaki siyasal birimler arasındaki köklü güç mücadeleleri ve savaşlar bulunmamaktadır. Dolayısıyla TDT barışın sürdürülebilirliğinden ziyade ilişkilerin daha da derinleştirilmesini amaçlamaktadır. Diğer bir fark ise Avrupa entegrasyonunun temelindeki egemenlik devri hususudur. Avrupa entegrasyon süreci Panslavizm, Pancermenizm gibi Avrupa'yı savaşa sürükleyen milliyetçi akımların tasfiyesini ve Pan-Avrupa'yı hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle AB, Avrupa'nın jeopolitik teorilerine karşı entegrasyondur. Yani Ratzel'in jeopolitik teorilerinin ve İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almana'sının lebensraum stratejisinin yıkıcı etkilerine karşıdır. TDT'nin özellikle 2040 Vizyonu'na bakıldığında ise egemen eşitlik hususunun vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla ortak Türk kimliği üye devletlerin üst otoriteye egemenliklerini devretmelerini beraberinde getirmeyecektir.

Benzerlik ve farklılıkların yanı sıra TDT'nin supranasyonel bir siyasal birim olması için jeopolitik bozucu girdilerin etkisini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İkinci Karabağ Savaşı ve sonrasında TDT üyelerinin birbirleri arasındaki ilişkilerin gelişmesi Türk birliği için umut vericidir. Fakat RF, Çin ve İran gibi aktörlerin Türkistan coğrafyasındaki çıkarları, politikaları ve etkilerini de göz önünde bulundurarak hamasetten ziyade reel politiğin gerekleriyle hareket etmek gerekmektedir. Zira üye devletlerin de bu yönde bir irade gösterdiklerini iddia etmek güçtür. Bu çerçevede TDT'nin AB tipi supranasyonel bir yapıya bürünmesi kısa ve orta vadede olanaklı gözükmesi de TDT yeni bölgeselciliğin dinamikleri çerçevesinde bölgenin ihtiyaçları ve küresel ekonomik yapının gerçekleri çerçevesinde derinleştirilmiş bir iş birliği mekanizmasına dönüştürülebilir. Dolayısıyla öncelikli ve ilk hedef Türk devletlerinin kültürel temelde kurdukları önceki uluslararası örgütlerden daha kapsamlı ve Türk devletleri arasındaki ilişkileri derinleştiren bir TDT yaratmak olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1976.

Akengin, Hamza, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *MUTAD*, IV/1, (2017), s. 1-11.

Akgül Açıkmeşe, Sinem, "Uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Avrupa bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler*, I/1, (2004), s. 1-32.

- Argalı Medihanur, *Dengeleme Stratejisi Bağlamında Özbekistan Dış Politikası*, 1. Bs., Astana Yayınları, Ankara 2024.
- Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, C II: 1980-2001, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 366-439.
- Babarinde, Olafemi, “The EU as a Model for the African Union: the Limits of Imitation”, *Jean Monnet/ Robert Schuman Paper Series*, VII/2, (2007), s. 3-12.
- Baranyi, Tamas Peter, “Hungary’s Role in the Organization of Turkic States as an Observer State: Limitations and Opportunities”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 121-136.
- Boka, Eva, “The European Idea of a Supranational Union of Peace”, *Society and Economy*, XXIV/3, (2012), s. 387-397.
- Cornell, Svante, “Friends at Last: The Rapid Rise of Türkiye-Uzbekistan Relations”, *Türkiye’s Return to Central Türkiye’s Return to Central Asia and the Caucasus*, ed. Svante E. Cornell, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Lithuania 2024, s. 72-83.
- Demir, Can, “The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 39-71.
- Erkan Aydın, Merve – Yi Liu, “Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim”, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 35-54.
- Ertekin, Orhangazi, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 345-387.
- Georgeon, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura*, çev. Alev Er, Yurt Yayınları, Ankara 1986.
- Gök, Ali, “Türk Devletleri Teşkilatı ve Dağlık Karabağ Zaferinin Yarattığı Fırsatlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 109-145.
- Gökalp, Ziya, *Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazıları*, haz. Ali Duymaz, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019.
- _____, *Türkçülüğün Esasları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019.
- _____, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2010.
- Göksu, Günay, “Dünya’da ve Türkiye’de Turancılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 388-408.
- Gönlübol, Mehmet, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, 3. bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1975.
- Hasgüler, Mehmet– Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*, Nobel Yayınları, Ankara 2005.
- Hobsbawm, Eric, *Millîyetler ve Milliyetçilik: 1780’den Günümüze Program*, Mit, Gerçeklik, 4. bs., çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- Jane, Murat, *Rusya Federasyonu’nun Trans-Kafkasya Politikasının Analizi: Süreklilik mi Dönüşüm mü?*, 1. bs., Dora Yayıncılık, Bursa 2020.
- Karaveli, Halil, “Türkiye and the Organization of Turkic States: A Quest for Pan-Turkism?”, *Türkiye’s Return to Central Türkiye’s Return to Central Asia and the Caucasus*, ed. Svante E. Cornell, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Lithuania 2024, s. 40-48.
- Kelkitli, Fatma Aslı, “Uzbekistan’s Foreign Policy Under the Leadership of Mirzoyoyev: Struggle to Sustain Autonomy”, *MUTAD*, IX/1, (2022), s. 25-43.
- Kiss Lilla Nora, Aida Bektasheva ve Balazs Szabo, “Eurasian Economic Union: in the European Union’s footsteps or on new paths?”, *Przeгляд Europejski*, MMXXI/3, (2021), s. 35-63.

- Kolasi, Klevis, Atay Akdevelioğlu ve Çınar Özen, “Bölgesel Düzen Anlayışında Değişim: Hegemonik Bölgeselcilikten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş”, *Ankara SBF Dergisi*, LXXVIII/3, (2023), s. 583-604.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye kadar*, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.
- Levent, Sinan, *Japon Turancılığı*, 1. bs. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.
- Limoncuoğlu, Alihan, *The Evolution of Turkish Nationalism Between 1904 and 1980*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Exeter University in Ethnopolitics, Exeter 2015.
- Lindseth, Peter, “Supranational Organizations”, *The Oxford Handbook of International Organizations*, ed. Jacob Katz Cogan, Ian Hurd ve Ian Johnstone, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 152-170.
- Monnet, Jean, “A Ferment of Change”, *Journal of Common Market Studies*, I/3, (1963), s. 203-211.
- Morgan, Glyn, *The Idea of a European Superstate: Public justification and European integration*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2005.
- Mustofaev, Murodjon, “The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 105-120.
- Nicharapova, Jildiz, “Belt and Road Initiative’s Economic Impact on Central Asia. The Cases of Kazakhstan and Kyrgyzstan”, *The Palgrave Handbook of Globalization with Chinese Characteristics The Case of the Belt and Road Initiative*, ed. Paolo Afonso B. Duarte, Francisco José B. S. Leandro ve Enrique Martínez Galán, Palgrave MacMillan, Singapoure 2023, s. 657-670.
- Oba, Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, 1. bs., İmge Yayınları, Ankara 1995.
- Ören, Nizam, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Özdağ, Ümit, “Türk Milliyetçiliği ve Jeopolitik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 168-178.
- Özdal, Barış– Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- _____, “Türk Dünyası 2040 Vizyonu’nun SWOT Analizi Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı’nın Geleceği”, *III. Manas Forumu: Küresel Siyasette Bölgeselleşmenin Yükselişi ve Türk Devletleri Teşkilatı, 1-3 Kasım 2023*, Kırgızistan-Manas Üniversitesi 2023, s. 5-6.
- _____, “Lizbon Reform Andlaşması’nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, IV/7, (2008), s. 125-161.
- _____, Serhat Erkmen ve Fatma Zeynep Özkurt, “Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili olan Unsurlar”, *Diplomasi Tarihi-I*, 5. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2022, s. 255-306.
- _____, Öner Akgül, Kader Özlem, Murat Jane ve Ali Servet Öncü, “1. Dünya Savaşı’nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 3-79.
- _____, Ali Servet Öncü, Mehmet Sait Dilek, Ragıp Kutay Karaca, Kader Özlem ve Sezgin Kaya, “İki Savaş Arası Dönemdeki Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 83-170.
- _____, Murat Jane, Öner Akgül, Kader Özlem ve Sezgin Kaya, “2. Dünya Savaşı’nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi-II*, 4. bs., ed. Barış Özdal-R. Kutay Karaca, Dora Yayıncılık, Bursa 2024, s. 171-248.
- Reçber, Kamuran, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 3. bs., Dora Yayıncılık, Bursa 2018.
- Şahin, Güngör – Medihanur Argalı, “Bölgesel Liderlik Bağlamında Türk Dış Politikasının Jeopolitik Gerçeği: Türk Dünyası”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı*, V/37, (2020), s. 5-37.

- _____, “Orta Asya Boyutunda Türkiye-Rusya İlişkileri”, *Türkiye-Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, 1. bs., ed. İlyas Topsakal ve Alperen Kürşad Zengin, Nobel Yayıncılık, Ankara 2021, s. 235-251.
- Üstel, Fusun, “Türk Ocakları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C 4, ed. Tanıl Bora – Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 263-268.
- Vega-Canovas, Gustavo, “NAFTA and the EU: Toward Convergence”, *Regional Integration and Democracy: Expanding on the European Experience*, ed. Jeffrey J. Anderson, Rowman & Littlefield Publisher Inc., Maryland 1999, s. 225-260.
- Yesevi, Çağla Gül, “Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 2-25.
- Yeşilot, Okan – Burcu Özdemir, “Türk-Rus İlişkilerinin Geleceği: Rekabet mi İşbirliği mi?”, *MUTAD*, III/2, (2016), s. 55-73.
- _____, Anadolu Ajansı, “Türk askeri 102 yıl sonra yeniden Azerbaycan’da”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-askeri-102-yil-sonra-yeniden-azerbaycanda/2048892> (Erişim tarihi: 01. 11. 2024).
- Yıldız, Osman, “Farklı bir ‘Turan’ Yorumu: Gönül Hanım”, *TÜBAR*, XXXV, (2014), s. 263-281.

Elektronik Kaynaklar

- “Azerbaycan’ın siyasi görünümü”, [https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=Ülkede%2C%2066%20rayon%20\(vilayet\),laik%20ve%20üniter%20bir%20cumhuriyettir.](https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=Ülkede%2C%2066%20rayon%20(vilayet),laik%20ve%20üniter%20bir%20cumhuriyettir.) [Erişim tarihi: 09.02.2025].
- Akalov, Piotr, RIA Novosti, “Erdogan sazdıyut yişo adin povıd dilya bispakoyitsva Maksıvı”, <https://ria.ru/20241105/turtsiya-198.182.2130.html> [Erişim tarihi: 30.11.2024].
- Center for Analysis of Economic Reforms and Communication of the Republic of Azerbaijan, “Turkie Economic Outlook”, No. 2, January-June 2024, https://ereforms.gov.az/files/te_review/pdf/en/turkie-economic-outlook-2024-january-june-no2_doc_en2.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Center for Analysis of Economic Reforms and Communication of the Republic of Azerbaijan, “Turkie Economic Outlook”, No. 4, January-December 2023, https://ereforms.gov.az/files/te_review/pdf/en/turkie-economic-outlook-2023-january-december-no4_doc_en1.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Eurasian Economic Union, <https://www.eaunion.org/?lang=en#about-countries> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Farzam, Rahim, İRAM, “İran Neden Zengezur Koridoru’na Karşı?”, <https://iramcenter.org/iran-neden-zengezur-koridoruna-karsi-828> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Heyet, Mehmet Rıza, QHA, “Dr. Rıza Heyet: İran, Zengezur Koridoru yerine “Turan Koridoru” ifadesini kullanmayı tercih ediyor”, <https://www.qha.com.tr/ozel-haber-roportaj/dr-riza-heyet-iran-zengezur-koridoru-yerine-turan-koridoru-ifadesini-kullanmayi-tercih-ediyor-478126> [Erişim tarihi: 02.12.2024].
- INSAMER, “Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır anlaşmasının getirdikleri”, <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 04.12.2024].
- Kussainova, Meiramgul, Anadolu Ajansı, “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim tarihi: 24.11.2024].
- Turkicstates, “Türk Konseyi Hakkında”, <https://turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.11.2024].

- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasi-2040-vizyonu> [Erişim tarihi: 29.11.2024].
- UNCTAD, “General Profile: Azerbaijan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/031/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].
- UNCTAD, “General Profile: Kyrgyzstan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/417/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].
- UNCTAD, “General Profile: Uzbekistan”, <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/860/index.html> [Erişim tarihi: 02.12.2024].
- Yingshi, Gao, The Astana Times, “China-Kazakhstan Economic Cooperation Paving Way for Next Golden Thirty Years”, <https://astanatimes.com/2024/07/china-kazakhstan-economic-cooperation-paving-way-for-next-golden-thirty-years/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

CAN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES BE A SUPRANATIONAL ACTOR?: AN ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF TURKIC UNION APPROACHES

Murat JANE*

The 1648 Peace Treaties of Westphalia are widely regarded by scholars of international relations as marking the genesis of modern international relations and the modern state as the sovereign political unit, the principal and indispensable actor in these relations. From the 19th century onwards, states began to establish cooperative mechanisms to address shared challenges within the regional subsystem and the international system, thereby giving rise to the first examples of international organisations in the modern sense. However, the process of international organisations becoming international legal persons separate from states commenced in the 20th century, with the establishment of the League of Nations (League of Nations) and the United Nations (UN) as the first international organisations based on the establishment and sustainability of peace. In other words, international organisations began to be accepted as actors of international relations in the 20th century. The European integration process has created a unique integration model by taking international organisations to the supranational level. The European integration process, which was formed on the basis of Europeanness, has been compared with initiatives in different regional subsystems with its unique structure, and the issue of whether the European integration model can be applied to other regions has been discussed in the international relations literature. The paper discusses whether OTS can be one of these initiatives. The central argument of our study is that the OTS possesses the cultural, economic and political potential to foster Turkic unity. However, we posit that the supranationalisation of the OTS integration model appears improbable in the short and medium term. To substantiate our argument, we delineate the parallels and divergences between the EU and the OTS. A salient parallel between the two political entities is their emergence from a similar conjuncture. The ECSC and other organisations that constitute the foundations of the EU were established to halt the decline of Europe in the international system and to counter the potential expansion of the USSR. The concept of Turkish unity and Panturkism is rooted in

* Asst. Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, İstanbul/Türkiye, muratjane@aydin.edu.tr; ORCID: 0000-0002-2409-131X

the historical Turkish-Russian struggle and Pan Slavism, the effects of which were evident from the 19th century onwards. It is evident that the first generation of Turkists advocated Turkism as a means of saving the declining Ottoman Empire. A further point of congruence between the two political entities pertains to inclusivity; while the EU aspires to unify Europe under the banner of Europeanism, the OTS seeks to unite Turkic communities worldwide, particularly Turkey and Turkestan, under the umbrella of Turkism. Nevertheless, the disparities between the two political entities appear to exceed their commonalities. Primarily, the European integration process is predicated on the establishment of lasting peace in Europe. This process has been shaped by the ongoing power struggles between European political entities for centuries. In contrast, the establishment of the OTS was not driven by deep-rooted power struggles and wars within the Turkestan region. Consequently, the OTS's primary objective is not to maintain peace, but rather to strengthen relations. Another notable difference is the transfer of sovereignty in the context of European integration. The European integration process aims to extinguish nationalist movements such as Pan Slavism and Pan-Germanism that led Europe into war and Pan-Europeanism. In other words, against the geopolitical theories of Europe, and thus against the destructive effects of Ratzel's geopolitical theories and the Lebensraum strategy of Nazi Germany in the Second World War. The OTS's Vision 2040 particularly emphasises sovereign equality. Therefore, the establishment of a common Turkic identity will not entail member states ceding their sovereignty to a higher authority. In addition to these similarities and differences, it is difficult to claim that the member states have demonstrated a will in this direction. While the prospect of the OTS adopting an EU-type supranational structure in the short or medium term appears unfeasible, there is a possibility for the OTS to evolve into a deepened cooperation mechanism within the context of the region's needs and the global economic structure's evolving dynamics, as characterised by new regionalism. Consequently, the primary objective should be to establish an OTS that surpasses the scope of previous international organisations founded by the Turkic states on cultural foundations, thereby fostering enhanced relations between the Turkic states.

TÜRKİYE’NİN GÜNEYİNDE MÎSÂK-I MİLLÎ TEMELLİ MÜDAFAA EDİLEBİLİR MUHTEMEL KARA SINIRI GÜZERGÂHLARININ TESPİTİ

IDENTIFICATION OF DEFENDABLE POSSIBLE LAND BORDER ROUTES
BASED ON MÎSÂK-I MİLLÎ IN THE SOUTH OF TÜRKİYE

Atilla KARATAŞ^{ID}

Öz

Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu Güneybatı Asya, dünya genelinde çatışma ve kaos ortamının hüküm sürdüğü alanların başında gelmektedir. Bir asır evvel etnik, mezhepsel ve kültürel farklılıkları kapanmaz yaralara dönüştürerek bölgenin sömürgeleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla Batılı devletlerce çizilen idari sınırlar güncel anlaşmazlıkların dayandığı temel sebeptir. Özellikle son yıllarda güney komşularında ortaya çıkan fiili parçalanmalar ve otorite boşlukları Türkiye’nin milli güvenliğinin yanı sıra dost ve kardeş bölge halkları için de ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Bu noktada, son Osmanlı Meclis-i Meb’ûsân’ı tarafından oy birliği ile kabul edilen ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu meclisi tarafından da I. TBMM Hükümeti’nin programına alınan Mîsâk-ı Millî kararları, Türk devlet aklının attıkları kötü tohumlarla mütemadiyen süren anlaşmazlıkların mimarı durumundaki emperyalistlere karşı reddiyesi ve bölgesindeki sorunları ortadan kaldırmaya yönelik manifestosu olarak ortada durmaktadır. Bu çalışma, önceliği karşılıklı saygıya dayanan iyi ilişkileri kurup geliştirmek olan Türkiye’nin, güvenlik riski oluşturacak fiili ve/veya hukuki durumlar karşısında kendini ve bölge halklarını savunmaya yönelik alternatif stratejileri kapsamındaki savunulabilir geçici mukavemet hatlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Değişik niteliklerdeki sayısal yükselti modelleri kullanılarak yapılan mekânsal analizlerin tarihi ve güncel harita, vesika ve antlaşma metinleri ışığında yorumlanması neticesinde iki ayrı güzergâhta 16’şar ana üs bölgesiyle güvenliği sağlanan iki hat belirlenmiş ve değişik senaryolar için Türkiye’nin birer “B” planı olmak üzere önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: mekânsal analiz, sınırların korunması, Mîsâk-ı Millî, Suriye sınır hattı, Irak sınır hattı

Abstract

Southwest Asia, which includes Türkiye, is one of the regions of the world in which conflict and chaos prevail. The primary cause of present disputes is the administrative borders drawn by imperialist states a century ago to facilitate the region’s colonisation, thereby transforming ethnic, sectarian and cultural differences into irreparable divisions. Recent years have seen the emergence of significant fragmentation and authority vacuums in neighbouring regions, posing a grave threat not only to Türkiye’s national security

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü, İstanbul/Türkiye, atilla.karatas@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9159-6804

but also to the friendly and brotherly peoples of the region. In this context, the decisions of the Mîsâk-ı Millî, which were unanimously accepted by the last Ottoman Parliament and incorporated into the program of the First Grand National Assembly of Türkiye by the founding assembly of the Republic of Türkiye, are of particular significance. These decisions can be regarded as a rejection of the imperialists, who are the architects of ongoing conflicts, and the manifesto of the Turkish State mind, which aimed to eliminate the problems in its surrounding regions. The present study aims to determine defensible temporary resistance lines within the scope of alternative strategies of Türkiye, whose priority is to establish and develop good relations based on mutual respect while defending itself and the people of the region against actual and/or legal situations that will pose a security risk. The study's findings, derived from the interpretation of spatial analyses employing digital elevation models of varying resolutions in conjunction with historical and contemporary maps, documents, and treaty texts, have identified two lines, fortified by 16 primary base areas across two distinct routes. These lines have been proposed as Türkiye's contingency plan B for a range of potential scenarios.

Keywords: spatial analysis, protection of borders, Mîsâk-ı Millî, Syria borderline, Iraq borderline

Giriş

Güncel konjonktür dünyada çatışmaların yoğunlaştığı ve yaygınlaştığı da dikkate alındığında çok daha büyük boyutlu bölgesel ve hatta küresel savaşların kapıda olduğunu telkin etmektedir. Özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve Güneybatı Asya gibi müzmin çatışma bölgelerinin kavşağında bulunan Türkiye'nin bu gidişata kayıtsız kalma lüksü olmadığı açıktır. Tansiyonu yüksek sahalar içerisinde belki en risklisi olan Güneybatı Asya için, bilhassa Suriye ve Irak'ta kaybolan devlet otoritesi ve fiilen bölünmüşlük durumu ile ABD başta olmak üzere bazı küresel ve bölgesel aktörlerce desteklenen terör örgütlerine manevra alanları ve imkanlarının sağlanmış olduğu saha koşulları da düşünüldüğünde mevcut siyasi sınırların geçerliliğini yitirmesinin an meselesi olduğu gerçeği açıkça gün yüzüne çıkmaktadır. Bölge ülkelerinden İsrail'in Başbakan'ı tarafından 22 Eylül 2023 günü BM Genel Kurul Salonu'nda yeni bir Güneybatı Asya haritasının gösterilmesi ve aynı aktör tarafından 9 Ekim 2023'te artık Ortadoğu'da sınırların değişeceğinin deklare edilmesi de bu gidişatı onaylamaktadır.¹ Sonraki yedi aylık dönemde de bölgede bunun aksini gösteren bir gelişme gerçekleşmemiş, hatta sınırların tehdit altında olduğuna dair vaziyet çatışmalara taraf ya da müdahil olan ülkelerin sayısının artmaya devam etmesiyle daha da netleşmiştir. Bu durum, bölgesinde adeta bir istikrar ve güven abidesi olan Türkiye'nin sınır güvenliği ve sınır komşularındaki resmen parçalanma potansiyelinin beraberinde getireceği riskler açısından alternatif stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bununla ilgili şu birkaç hususun hatırlanması bile meselenin ehemmiyetinin anlaşılması için yeterli olacaktır:

Yolların ve bilumum zenginliklerin toplandığı "Ortadoğu" biraz güçlenen bütün emperyalistlerin dikkatini yönelttiği ve kolaylıkla işbirlikçiler edinebildiği stratejik bir bölgedir.² Parçalanmış yapı ve gruplar arasındaki hasmâne tutum da bunu kolaylaştıran bir iklim ortaya çıkarmaktadır. Örneğin,

1 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/netanyahu-verecemiz-tepki-ortadoguyu-degistirecek-801925.html>, [Erişim tarihi: 09.04.2024].

2 Mehmed Niyazi Özdemir, "Ortadoğu'da Devlet Anlayışı", *Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı 9-10 Ocak 2004 Bildiriler*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahışalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayın No: 24, Konferans Serisi No: 1, İstanbul 2004, s. 212.

Irak'ta etnik ve mezhebi ayrışma had safhada olduğu gibi, en büyük grubu oluşturan Şiiler de kendi aralarında birçok fraksiyona ayrılmış halde ülkenin güneyinde yoğunlaşmışlardır. Ülkenin kuzeyinde kümelenen terör gruplarının ellerinde ise en az orta büyüklükte bir ülkeye yetecek kadar silah bulunmaktadır.³ Benzer bir durum Suriye için de geçerlidir. Bu sebeple, Irak'ta 1991, Suriye'de ise 2011 sonrasındaki süreçlerin pratikteki karşılığı olarak Türkiye'nin Irak ve Suriye sınırlarının hukuki özelliğini kaybettiği görüşü ağır basmaya başlamıştır.⁴⁵ İngiltere ve Fransa tamamen bölgenin kaynaklarını sömürmeye yönelik emperyalist bir gaye ile daha 1915 yılında aralarında imzaladıkları Sykes-Picot Anlaşması ile kurguladıkları, 1920 San Remo Konferansı ile de yürürlüğe koydukları bölgeye yönelik paylaşım planlarında hiçbir sosyo-kültürel dinamiği dikkate almadıkları için sahadaki kargaşa ve çatışma ortamı günümüze kadar devam etmiştir.⁶ Halbuki Türk devlet aklının ortaya koyduğu Mısâk-ı Millî bölgedeki Arapların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini öngören bir yaklaşımı benimsemektedir. Öte yandan, İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasınının 62. maddesinde Adana-Cizre hattının güneyinde bir “terör devleti” kurma niyetlerini de açık etmişlerdir. Mısâk-ı Millî Türkiye'nin bu anlayışa cevabı ve reaksiyonudur (Şekil 1).

Anlaşılabileceği üzere Türkiye'nin güney sınırında bir “terör devleti” teşekkül ettirmeye yönelik çalışmalar, Suriye ve Irak'ta sağlanamayan iç bütünlük ve daha büyük ülkelerin maşası olmaktan öteye geçemeyen yönetimler bölgedeki siyasi ve idari bölünüşün sahanın gerçeklerine uygun olmayışının bir neticesidir. Bu yanlış taksimat yüz yıldan daha eski bir siyasi-ekonomik kurgunun günümüzde artık kangrene dönmüş olan tezahürlerini ertelenemez ve mutlak surette çözüme kavuşturulması gereken sorunlar olarak önümüze yığılmaktadır. Bu kapsamda son Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân'ı tarafından 28 Ocak 1920'de oy birliği ile kabul edilerek 17 Şubat 1920'de ilan edilen ve 30 Nisan 1920'de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu meclisi tarafından da “Bizim maksadımız, hedefimiz, Mısâk-ı Millî çerçevesinde Türkiye'nin istiklalini sağlamaktır” ifadesiyle I. TBMM Hükûmeti'nin programına alınan (2 Mayıs 1920) Mısâk-ı Millî kararları⁷ günümüzdeki kırılğan koşullar karşısında neler yapılabileceğine dair sağlam bir başlangıç zemini oluşturmaktadır. Ne yazık ki, eskiden beri bazı devlet adamları tarafından bile bu sınırların bir söylemden ibaret olduğu algısı inşa edilmeye çalışılmıştır.⁸ Ancak, günümüzde

3 Cemil Zeynullin ve Hasan Demiroğlu, “Rusya ve Irak (Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılması)”, *Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı 9-10 Ocak 2004 Bildiriler*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahışahı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayın No: 24, Konferans Serisi No: 1, İstanbul 2004, s. 73.

4 Ali Fuat Gökçe, “Post Modern Terörizm ve Musul-Kerkük-Halep”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mısâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 740.

5 Refik Turan, “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Mısâk-ı Millî Devamlılığı”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mısâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 17.

6 Mustafa Sıtkı Bilgin, “Atatürk Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1923–1938)”, *Irak Dosyası II*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, Tarih Serisi No: 22, İstanbul 2003, s. 7.

7 *Meclis-i Meb'ûsân Zabıt Ceridesi*, 4. Devre-i İntihabiyye, Birinci İctimâ, 11. İn'ikâd, 17 Şubat 1336/1920, s. 113-116. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstreams/36bcf4ee-b0de-494f-9fa6-bdf1a844691d/download>, [Erişim tarihi: 25.04.2024]; Mustafa Budak, “Millî Mücadele'nin Siyasal Programını Belirleyen Bir Özgürlük Bildirgesi: Misak-ı Millî”, *Bir Asrı Geçen Birikimle Misak-ı Millî'ye Yeniden Bakmak*, ed. Haluk Alkan, TBMM Basımevi, Ankara 2021, s. 42.

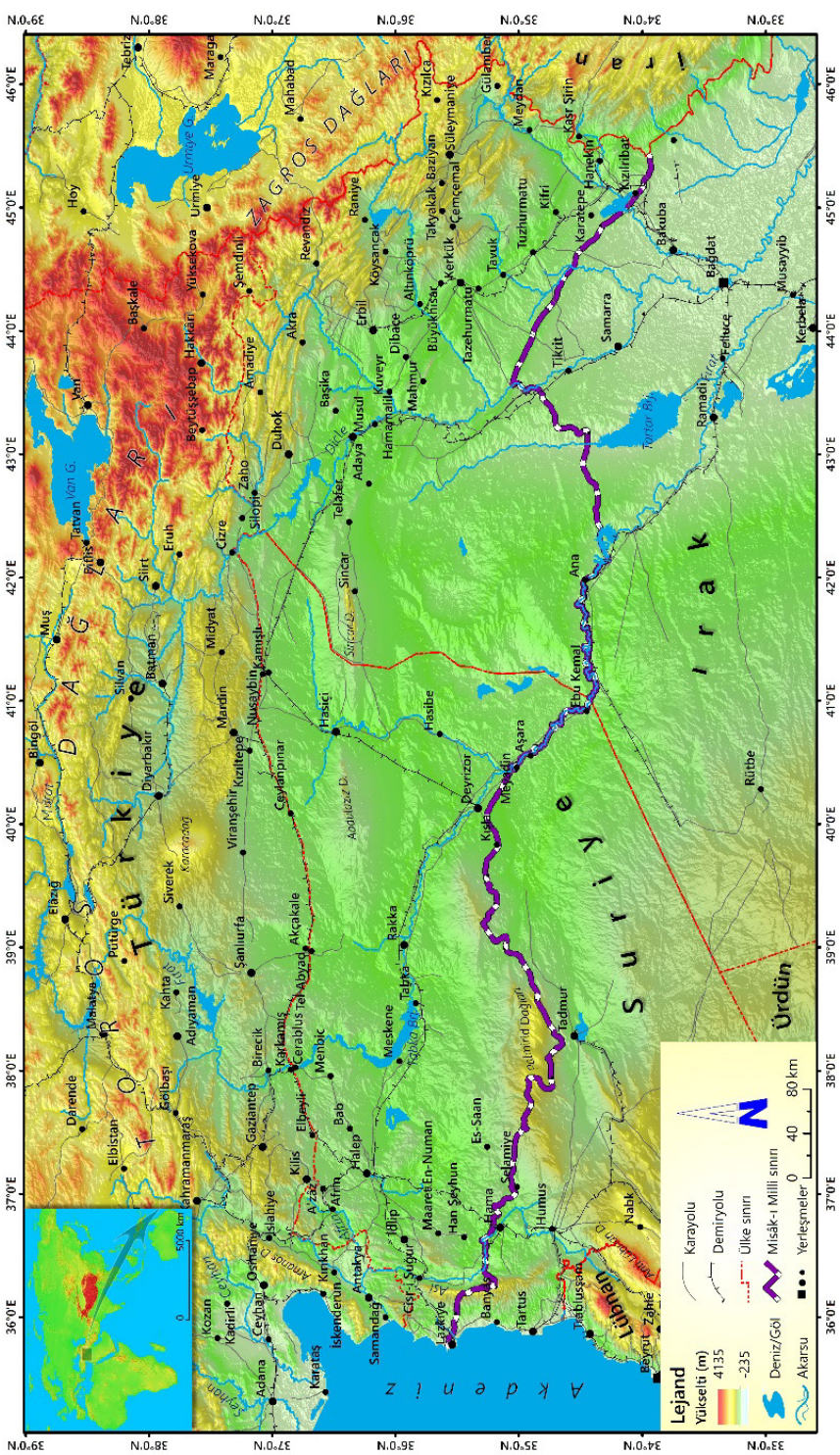
8 Mustafa Budak, “Millî Bir Ukde: Musul Vilayeti Meselesi”, *Irak Dosyası I*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah

Türk devlet bürokrasisi bizzat en yetkili ağız olan Cumhurbaşkanı başta olmak üzere Mîsâk-ı Millî'nin Türk Milleti'nin ufkunu, vizyonunu, sınırlarını ifade etmekten uzak olduğu, bununla birlikte razı olunabilecek asgari vatan tanımını karşıladığı görüşünde birleşmektedir. Yine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle: “bölgemizde etnik, dini, mezhep temelli ayrılıkları gidermek yerine büyütmeyi; kalpleri, göntülleri, ruhları ayırmayı amaçlayarak çizilen ülke sınırlarının yüreğimizden birer parça olan bölge ülke ve toplumlarını huzura kavuşturacak şekilde düzenlenmesinin yolu Mîsâk-ı Millî'den geçmektedir.”⁹ Çünkü her ne kadar sonraki dönemlerde basılan bazı metinlerde değişik gayelerle orijinal belgedeki ifadelerde tahrifatlar yapılarak “haricinde” ve “Osmanlı İslâm” ifadelerine yer verilmese de,¹⁰ Mîsâk-ı Millî'de sınırların belirlenmesi hususundaki temel dayanaklar açıkça ortaya konmuştur. Bunlar din, soy ve amaç birliğinin yanı sıra, karşılıklı saygı ve fedakârlık hisleriyle dolu, milli ve toplumsal hakları ile bölgesel koşullara uyan Osmanlı İslam toplumunca meskûn bölgelerin tamamını bir bütünün asla ayrılmayacak parçaları olarak tanımlayacak biçimde şekillenmiştir.¹¹ Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin mutlak hakimiyet sahası olup, merkezi vilayetlerle eş muamele edilen mîrî araziler içerisinde Şam, Halep, Rakka, Deyrizor, Musul, Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Duhok ve kısmen Bağdat'ın da bulunduğu unutulmamalıdır. Mîsâk-ı Millî'nin Türk, Kürt, Arap ayrımı yapmayan zemini bir yandan da devletin uyguladığı bu arazi rejimine istinat etmektedir.¹² Esasen kalbi Anadolu ile birlikte çarpan insanların çoğunlukta olduğu veya olacağı her yer Mîsâk-ı Millî dahilinde tasavvur edilebileceği için Mîsâk-ı Millî adıyla nihai bir sınırın belirlenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla “Mîsâk-ı Millî” ibaresinin bu metindeki karşılığı daha önce de ifade edildiği gibi Türk Devleti'nin razı olabileceği asgari vatan topraklarıdır. Ahitnamenin 1. maddesi meseleyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde izah etmektedir:

Birinci Madde: Devlet-i Osmaniye'nin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskûn olup, 30 Teşrin-i evvel 1334/1918 tarihli mütarekenin hin-i akdinde muhasım orduların iş-gali altında kalan aksâmın mukadderâtı, ahalisinin serbestçe beyan edecekleri arâya tevfiikan tayin edilmek lazım geleceğinden, mezkûr hatt-ı mütareke dahil ve haricinde dinen, örfen, emelen müttehid ve yekdiğerine karşı hürmet-i müteakabile ve fedakarlık hissiyatıyla meşhun ve hukuk-ı urkiye ve ictimaiyeleriyle şerâit-i muhityelerine tamamıyla riayetkâr, Osmanlı İslâm ekseriyetiyle meskûn bulunan aksamın heyet-i mecmuası hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir külldür.13

Cengiz, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, Tarih Serisi No: 22, İstanbul 2003, s. 361.

- 9 Recep Tayyip Erdoğan, “Kapanmamış Parantezin Kilidi: Misak-ı Millî”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mîsâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 10.
- 10 Mustafa Budak, “Hangi Mîsâk-ı Millî? Misak-ı Millî”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mîsâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 119.
- 11 Enis Şahin, “Yakın Dönem Türk Tarihinin Kızılması: Mîsâk-ı Millî”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mîsâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 47.
- 12 Mustafa Öztürk, “Osmanlı Mîrî Rejiminin Suriye ve Irak'ta Uygulanmasının Sonuçları”, *Akademik Bakış*, 9/18, (2016), s. 1; Mustafa Öztürk, “Osmanlı Mîrî Rejiminin Mîsâk-ı Millî ile Münasebeti”, *Genelkurmay ATASE, Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1996, s. 188.
- 13 *Meclis-i Meb'ûsân Zabıt Ceridesi*, 4. Devre-i İntihabiyye, s. 115.

Şekil 1. Çalışma sahasının lokasyon, topografya ve Misâk-ı Milli çerçevesinde çizilen güney sınır hattını gösteren haritası

Türk Devleti'nin o dönemki savaş koşullarında rıza gösterebileceği asgari vatan tanımını içeren Mîsâk-ı Millî kararlarına göre; 30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesi sırasında işgale uğramış bazı bölgelerin dâhi kültürel ve ictimâî birlikteliği gözetilerek Anadolu'nun ve millî sınırlar içerisinde bütünlük arz eden vatanın parçası oldukları ilan ve teyit edilmiştir.¹⁴ Yani ne Musul ve Kerkük'ün ne de Halep'in Anadolu'dan ayrı tasavvur edilemeyeceği tüm dünyaya deklare edilmiştir. Millî Mücadele sonrasında İngiltere ve Irak ile 5 Haziran 1926'da, Fransa ile 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşmaları ise güneydeki dost ve kardeş halkların kendi hükümlerinde olması kaydıyla bu bölgelerin şartlı olarak üzerinde yaşayan ahaliye bırakılmasını ahit altına almıştır.¹⁵ Günümüzde bu antlaşmaların yürürlük şartlarını ortadan kaldırmaya yönelik gelişmeler artmış, dost ve kardeş halkların kontrolünden çıkan bu bölgelerin terör örgütlerine tahsis edilmesine dair faaliyetler Mîsâk-ı Millî sınırlarının yeniden tesis edilmesi sorumluluğunu Türk Devleti'nin omuzlarına yüklemiştir. Ancak, karara bağlandığı dönemde birçok nirengi/kerteriz/referans noktasından bahsedilmekle birlikte daha yoruma açık geçiş hatları da içeren Mîsâk-ı Millî kapsamındaki sınır hattının günümüz koşulları gözetilerek erişilen teknik imkân ve kapasite de kullanılarak daha hassas ve analitik veri içeriği yüksek bir tanımlamayla güncellenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Türkiye'nin güneyindeki kara sınırı hattında her an ortaya çıkabilecek bir de facto vaziyet karşısında ülkenin kara sınırı hem bölgedeki dost ve kardeş toplulukların can ve mal güvenliğini garanti altına alacak, hem de her nevi hasmâne davranış karşısında askeri ve stratejik açıdan çok daha kolay müdafaa edilebilecek bir güzergâhta konuşlandırılarak millî güvenlik açısından tehdit oluşturabilecek vaziyetler bertaraf edilebilecektir. Elbette bir fiili sınır hattı oluşturma seçeneğinin Türkiye'nin “B” planı olarak değerlendirilmesi gerekir. İlk hedef ve seçenek daima bölge ülkeleri ve kardeş halklarla stratejik, askeri, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek suretiyle bölgeyi bir huzur, esenlik ve refah adası haline getirmektir. Bu toprakların gerçek sahiplerinin kadim düşmanlarının herhangi bir terör yapılanmasını vekil olarak kullanmak suretiyle bölgede “devlet” veya örgüt temelli bir “teröristan” kurma gayretlerinin önüne de ancak böyle geçilebilecektir.

Materyal ve Yöntem

Türkiye'nin güney kara sınır hattı için alternatif güzergâhların oluşturulabilmesi amacıyla öncelikle Mîsâk-ı Millî kararları kapsamında vatan toprağı olarak kabul edilen yerleri içerisine

14 Mustafa Öztürk, “TBMM'nin 1924 Yılı Yılbaşı Hatırası (Misak-ı Millî Haritası)”, *Askeri Tarih Bülteni*, 48, (Ankara 2000), s. 31.

15 *Resmî Ceride*, Türkiye, İngiltere ve Irak Hükümetleri Beyninde Ankarada 5 Haziran 1926 Tarihinde Münakit Hudut ve Münasebatı Hasenei Hemmcivârî Muahedenamesinin Tasdıkı Hakkında Kanun, S. 423, (18/VII/1926), s. 1018. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400911.pdf, [Erişim tarihi: 25.04.2024]; *Başvekâlet Müdevvenat Müdüriyeti, Düstur, Üçüncü Tertip, Kanunları, Tefsirleri ve B.M.M.'si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umuma Ait Mukavelâtu Muhtevîdir*, C. 2, 10 Mart 1337-28 Şubat 1338, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s. 154. <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/5-Trk-Frnz-Itilafname.pdf>, [Erişim tarihi: 25.04.2024]; *Resmî Gazete*, S. 4249, (4/VII/1939), Türkiye ile Suriye Arasında Arazi Mesailinin Kati Surette Hallini Mutazammın Anlaşma, s. 789. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc020/kanuntbmmc020/kanuntbmmc02003658.pdf, [Erişim tarihi: 15.05.2024].

alan hat belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için tarihi metinler, haritalar, meclis tutanakları ve antlaşma metinleri incelenerek o dönemki nüfus dinamiklerinin bölgedeki yerleşmeler açısından analizine başvurulmuştur. Her ne kadar taraflı tutum sergileyip gerçek dışı verilerle dezenformasyona başvursalar da nüfus yapısı açısından çarpıtılamayacak derecede Osmanlı-İslam olan yerlerin asgari durumunu ifade ettikleri kabulünden yola çıkılarak İngiliz¹⁶ (Royal Geographical Society) ve Fransız¹⁷ (Nomand)¹⁸ etnik ayrıştırma haritaları dikkatle gözden geçirilmiştir. Bu sayede Anadolu'nun kültürel ve içtimai yönden bir parçası sayılabilecek yerlerle kast edilen sahanın sınırları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Akabinde güncel nüfuslanma koşulları ve kültürel-içtimai bağlar kapsamında bilhassa bölgedeki Türk, Sünni Arap ve Kürt nüfusun dağılışı sahaları ortaya konmuş, bu topluluklar ile aradaki kopmaz bağlar dikkate alınarak Anadolu'nun doğal bir parçası olarak değerlendirilen bu sahalar güzergâh tayinlerinde en önemli kriterlerden biri olarak denklemdeki yerini almıştır. Şüphesiz bu nüfuslanma sahaları arasındaki bağlantıyı sağlayan yerleşmeler ile kara, su ve demiryolu hatlarının yanı sıra güncel ve tarihi yer adları da hattın belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuştur.

Öte yandan alternatif sınır hatlarını belirlemek ve çalışma kapsamındaki yüzeysel analizleri gerçekleştirmek için 90m çözünürlüğe sahip SRTM sayısal yükselti modeli,¹⁹ 15 arc-second çözünürlüğe sahip GEBCO 2023 Grid (sub-ice topo/bathy) sayısal yükselti modeli²⁰ ve 10m/px çözünürlüğe sahip Sentinel-1 GRD sayısal yükselti modeli²¹ ile değişik evsaftaki askeri/resmi topografik paftalar temel rölyef verileri olarak kullanılmıştır. Ayrıca Pollastro²² ve Pawlewicz vd.²³ tarafından oluşturulan vektörel jeoloji haritaları ile bunlara ait jeolojik raporlar²⁴ da sahanın yüzeysel analizlerinde istifade edilen veriler arasındadır. Sayısal veriler ArcMap, SNAP ve Global

- 16 Royal Geographical Society, *Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia (Ethnographical)*, Map Division Jul 24 1925, Library of Congress, 1910. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/clci9/1910_british_map_of_the_ethnographic_situation_in/, [Erişim tarihi: 18.04.2024].
- 17 Robert Nomand, "La Cilicie", *Annales de Géographie*, S. 29, C. 162, appendix map, doi: <https://doi.org/10.3406/geo.1920.9059>. Salt Araştırma Arşivi içinde, Carte Ethnographique du Vilayet d'Adana et des Territoires Avoisinants (Echelle 1: 800.000), Annee, 1920. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/100294>, [Erişim tarihi: 19.04.2024].
- 18 Robert Nomand (Müh. Albay) Fransız işgal kuvvetleri komutanlarından. Bucak ve Bayır bölgelerindeki (Hatay güneyi) Türkleri en yok sayan senaryolarda bile güneye doğru minimum yayılış alanlarının görülebildiği haritasını Lord Curzon'un 11 Mart 1920'de Lordlar Kamarası'nda, Lloyd George'un da 25 Mart 1920'de Avam Kamarası'nda yaptıkları açıklamalara göre çizmiştir.
- 19 NASA Shuttle Radar Topography Mission (SRTM), *Shuttle Radar Topography Mission (SRTM) Global*, Distributed by OpenTopography. <https://doi.org/10.5069/G9445JDF>, 2013, [Erişim tarihi: 04.08.2024].
- 20 https://www.gebco.net/data_and_products/gridded_bathymetry_data/, [Erişim tarihi: 10.03.2024].
- 21 <https://dataspace.copernicus.eu/>, [Erişim tarihi: 08.03.2024].
- 22 Richard M. Pollastro, *Geologic Provinces of the Arabian Peninsula and adjacent areas, 2000 (prv2bg)*, U.S. Geological Survey data release, <https://doi.org/10.5066/P9H7K39K>, 1998, [Erişim tarihi: 29.04.2024].
- 23 Mark J. Pawlewicz, Angela J. Williams, Susan M. Walden and Douglas W. Steinsouer, *Generalized Geology of Europe including Turkey (geo4_2l)*, U.S. Geological Survey data release, <https://doi.org/10.5066/P9C8ZY5Q>, 2003, [Erişim tarihi: 15.04.2024].
- 24 Richard M. Pollastro, Amy S. Karshbaum and Roland J. Viger, "Maps showing geology, oil and gas fields and geologic provinces of the Arabian Peninsula", *U.S. Geological Survey Open-File Report 97-470-B*, <https://doi.org/10.3133/ofr97470B>, 1999, [Erişim tarihi: 25.04.2024].

Mapper gibi coğrafi bilgi sistemleri yazılımları ile işlenerek istenilen analitik bulgulara yüksek hassasiyetle ulaşılabilmektedir. Söz konusu mekânsal veri setleri başkaca tarihi ve güncel topografik, jeolojik ve etnografik haritalarla da desteklenerek zengin bir mekânsal bilgi havuzu oluşturulmuştur. Çalışmada istifade edilen başlıca haritalar ve bunlara ait bazı özellikler Tablo 1’de sıralanmıştır.

Tablo 1. Çalışmada istifade edilen haritaların genel tasnif ve tanımlamaları

Kaynak	Harita
Harita Genel Müdürlüğü	1/25.000 ölçekli topografya haritası ilgili paftaları
Harita Genel Müdürlüğü	1/250.000 ölçekli topografya haritası ilgili paftaları
Soviet Military Topographic Maps ²⁵	1/100.000 Rus topografik paftaları
Army Map Service – 1946 ²⁶	Syria 1/500.000 topografya haritası paftaları
Bureau Topographiques des Troupes Françaises du Levant – 1937 ²⁷	1/200.000 ölçekli Levant haritası
Kiepert – 1908 ²⁸	Karte von Kleinasien (1/400.000 ölçekli)
Sabuncıyan – 1893 ²⁹	1/300.000 ölçekli Asya’daki Osmanlı Memleketi Vilayetleri Haritası
Pollastro – 1998 ³⁰	Geologic Provinces of the Arabian Peninsula and adjacent areas, 2000 (prv2bg)
Pawlewicz vd. – 2003 ³¹	Generalized Geology of Europe including Turkey (geo4_2l)
Royal Geographical Society – 1910 ³²	Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia (Ethnographical)
Nomand – 1920 ³³	1/800.000 ölçekli Carte Ethnographique du Vilayet d’Adana et des Territoires Avoisinants
Türk Tarih Kurumu ³⁴	Misâk-ı Milli Haritası
Öztürk – 2000 ³⁵	TBMM’nin 1924 Yılı Yılbaşı Hatırası (Misâk-ı Milli Haritası)

Çalışma kapsamında oluşturulan hattın son rötuşları yapılırken, bahis konusu kültürel ve içtimai anlamda Anadolu sayılan sahaların güney sınırında yer almak kaydıyla başta askeri ve stratejik önemi olan nirengi noktaları belirlenmiş ve güzergâh alternatifleri bu nirengi noktalarını birleştirecek su bölümü çizgileri, talveg hatları ve topografik kerteriz noktaları gibi doğal unsurlar

25 <https://maps.vlasenko.net/soviet-military-topographic-map/map100k.html> , [Erişim tarihi: 24.04.2024].

26 Army Map Service, *Syria 1/500.000 A.M.S. K421 (G.S.G.S. 4194)*, Directorate of Military Map Survey British Army, Reprinted by Army Map Service, U.S. Army, Washington D.C., 1946, https://maps.lib.utexas.edu/maps/ams/levant_500k/ , [Erişim tarihi: 29.04.2024].

27 Bureau Topographiques des Troupes Françaises du Levant, *Levant 1/200.000, NJ-36-VI, NJ-37-I*, Beyrouth, Lebanon, 1937, <https://archives.ungeneva.org/antioche-3/download> , [Erişim tarihi: 29.04.2024].

28 Richard Kiepert, *Karte von Kleinasien*, Berlin: D. Reimer E. Vohsen, to 1915. [Map] Retrieved from the Library of Congress, 1908, <https://www.loc.gov/item/201.258.6598/> , [Erişim tarihi: 25.04.2024].

29 Tahle Sabuncıyan, *Haritatü Müdehaddise Li Vilayetil Memleketil Osmaniyeye fi Asya (Asya’daki Osmanlı Memleketi Vilayetleri Haritası) (1/300.000 ölçekli)*, Beyrut Amerikan Matbaası, 1893, https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/3465u7/1893_map_of_ottoman_asia_in_ottoman_turkishwith/?rdt=40190 , [Erişim tarihi: 30.04.2024].

30 Pollastro, *Geologic Provinces of the Arabian Peninsula*.

31 Pawlewicz vd., *Generalized Geology of Europe*.

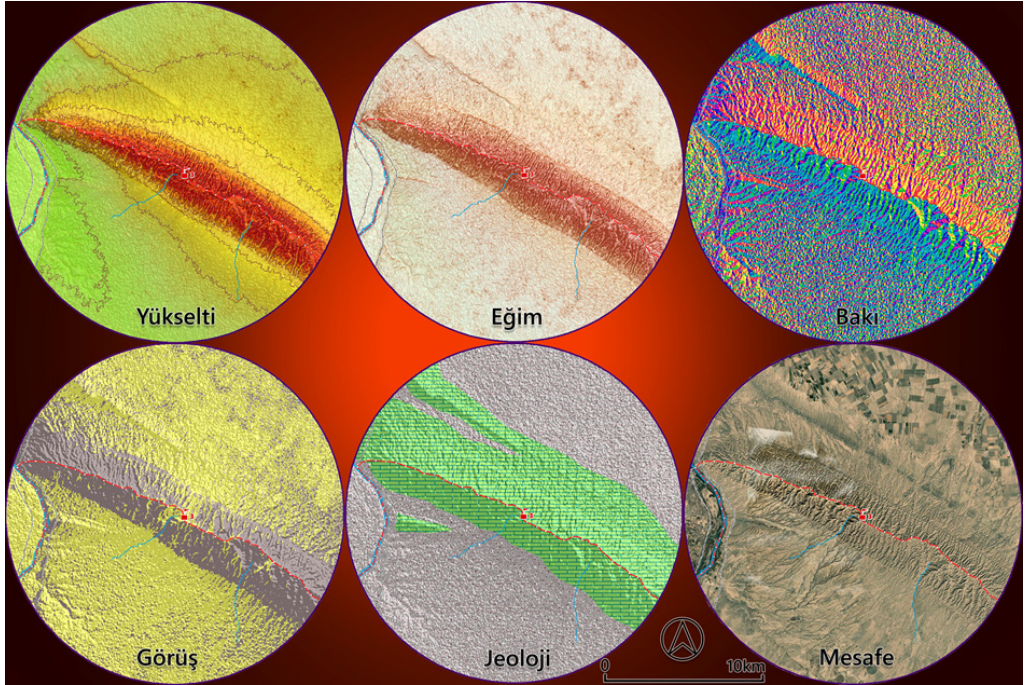
32 Royal Geographical Society, *Map of Eastern Turkey in Asia*.

33 Nomand, *La Cilicie*, s. 41.

34 <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2021/11/MISAK-I-MILLI-HARITASI.pdf> , [Erişim tarihi: 20.04.2024].

35 Öztürk, “TBMM’nin 1924 Yılı Yılbaşı Hatırası”, s. 31.

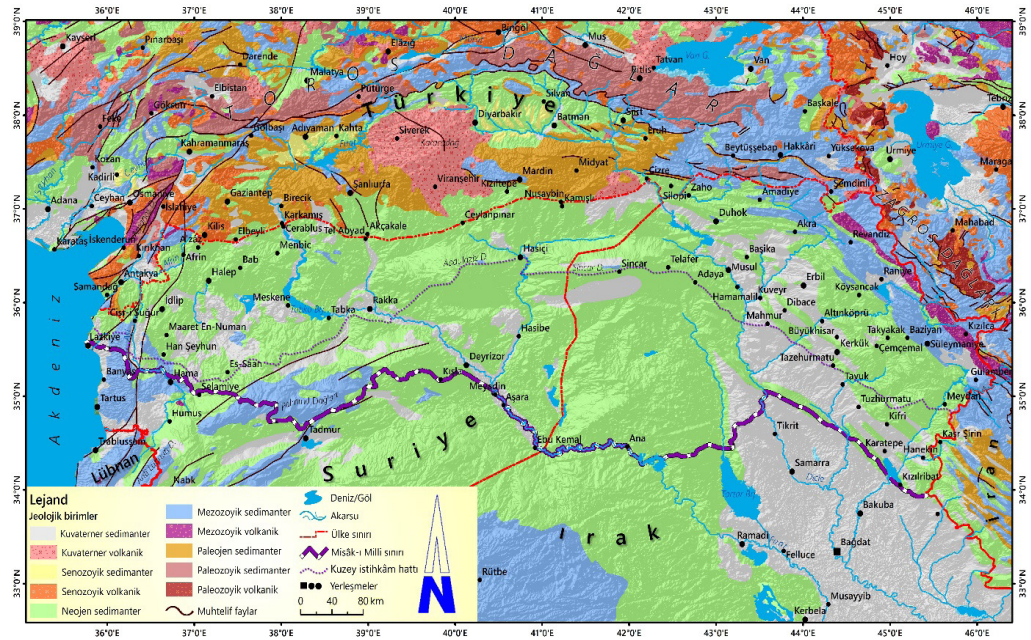
dikkate alınarak çeşitlendirilmiştir. Özellikle görüş alanı geniş, savunmaya müsait ve saha hakimiyeti yüksek müstahkem mevkiiler birincil nirengi noktaları olarak tanımlanmıştır. Bunun için potansiyeli yüksek görülen noktaların gerçek ve nispi yükselti, bakı, eğim, görüş oranı, fay hatlarına, yerleşmelere, su kaynaklarına ve ulaşım hatlarına uzaklık analizleri yapılmıştır (Şekil 2). Tespit edilen en elverişli sahalarda hattın güvenliğinin omurgasını oluşturacak ana üs bölgeleri konuşlandırılmıştır. Bunlar arasındaki bağlantıyı sağlamak ve saha hakimiyetini artırmak için de bazı yerleşmelerde askeri garnizon mahiyetinde ikincil üs bölgeleri ve karakol noktaları önerilmiştir. Bütün bu nokta tayinlerinde sahaya hakimiyet, savunulabilirlik ve su kaynaklarına erişebilirliğin yanı sıra, yerleşmeler ile ana ulaşım hatlarına lojistiği kolaylaştıracak oranda yakın ancak kontrol dışı risklere mahal vermeyecek kadar da uzak olma gibi nitelikler karar aşamasında etkili olmuştur. Nihai ana üs konuşlandırmaları ise değerlendirme sürecine rölyef dışındaki fiziki coğrafya unsurları eklenerek gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında bataklık sahalara, taşkın yatakları, jeolojik ve litolojik yapı, tektonik hatlar, karstifikasyon ve deflasyon sorunları en başta gelenler olarak sıralanabilir (Şekil 3). Sonuçta farklı koşul ve senaryolar kapsamında birer "B" planı olacak şekilde iki ayrı güzergâhı takip eden hudut çizgileri oluşturulmuş ve gerektiğinde tesis edilmek üzere teorik anlamda hazır hale getirilmiştir.

Şekil 2. Mısak-1 Milli Hattı 3 nolu Kalekol örneği üzerinde 10km yarıçaplı görece yükselti, eğim, bakı, görüş oranı (görülebilirlik), jeolojik yapı ve kaynaklara mesafe analizlerinin sonuç görselleri

Bulgular

Çalışma kapsamında yapılan analiz ve ölçümler mevcut siyasi-askeri durum ve güncel koşullar da dikkate alınarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin savunulabilir mahiyetteki güney kara sınırı olarak iki ayrı alternatifin ortaya konması gerektiği kanısına varılmıştır. Farklı senaryolara karşı tasarlanan bu hatlar Kuzey İstihkâm Hattı ve Mîsâk-ı Millî Hattı olarak tanımlanmıştır. Oluşturulan hatların her türlü tehdide karşı müdafaası için aralarında mümkün olduğu kadar temel atış destek vasıtalarının menzilini aşmayacak bir mesafe bırakılarak hâkim noktalarda ana üsler tesis edilmesi önerilmiştir. Bu üsler arasında ise hem bağlantı ve koordinasyonu sağlamak hem de askeri ve lojistik destek alternatifleri oluşturmak adına uygun yerleşmeler bünyesinde askeri garnizonlar önerilmektedir. Bunların bazıları halihazırda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üslenmelerinin de bulunduğu yerlerle uyumlu olarak tanımlanmıştır. Kuzey İstihkâm Hattı için Kerkük, Musul/Başika, Hasiçi, Maaret En-Numan; Mîsâk-ı Millî Hattı için ise Tuzhurmatu, Ana, Deyrizor, Es-Saan garnizonları hatların bütünlüğü açısından yerinde tercihler olacaktır. Elbette her iki hat için de ana üsler arasında yer alacak ara karakol ve istihkâmlar gibi detayların sonraki aşamalarda planlanıp konuşlandırılması mümkündür. İlk etapta çalışmanın odağını söz konusu hatların ana omurgasını teşekkül ettirmek oluşturmaktadır.

Şekil 3. Çalışma alanının genel jeolojik, litolojik ve tektonik yapısı (Pollastro 36ve Pawlewicz vd. den37 değiştirilerek)

36 Pollastro, *Geologic Provinces of the Arabian Peninsula*.

37 Pawlewicz vd., *Generalized Geology of Europe*.

Ana üs bölgelerinin (kalekolların) yerleşimi için 1 km, fiili etkileşimi için ise 10 km yarıçaplı daireler oluşturulmuş ve sahada rahatlıkla mobilize olabilen hafif ve ağır silah menzillerine göre tanımlanan bu daireler doğrudan temas koşullarına göre yorumlanmıştır. Gerçek ve nispi yükselti ile bakı ve eğim koşulları söz konusu alansal yorumlara göre avantaj sağlayacak niteliklere haiz bölge veya noktaların belirlenmesinde birincil veri tabanını oluşturmuştur. Zemin özellikleri ve kaynaklarla etkileşim ise nokta tayinlerinin kesinleştirilmesinde bir sonraki aşamada istifade edilen veriler durumundadır. Sahaya dair analizler kapsamında bütün ana üs bölgeleri 10 km yarıçaplı doğrudan temas hattı içerisinde görece yüksek alanlara konumlandırılmışlardır. Analizlerde yükselti 10 km yarıçaplı alandaki en yüksek noktayı, 10 km yarıçaplı alanın nispi yükseltisi ise bu daire içerisindeki kot farkını karşılamaktadır. Kalekol yerleşim sahası olarak kabul edilen 1 km yarıçaplı alan içerisindeki en yüksek nokta ile 10 km yarıçaplı alanın geri kalanındaki en yüksek nokta arasındaki kot farkı ise 1 km yarıçaplı yerleşim alanının nispi yükseltisi olarak tanımlanmıştır (Tablo 2). Bu kapsamda bazı üs bölgelerinin 10 km yarıçaplı doğrudan temas hattı içerisinde daha yüksek noktaların olabildiği görülmüş ve ana yapı için nispeten korunaklı çanak, boyun ve depresyonlar tercih edilmiştir. Ana yapının korunaklı lokasyonunun görüş açısından dezavantaj oluşturmasının önüne hâkim noktalarındaki istihkâmlara ek olarak her kalekol için 10 m yükseklikte bir kule inşa edilerek geçilebilecektir. Çalışma kapsamındaki görüş oranı değerleri de bu kuleler dikkate alınarak hesaplanmış ve sınırın dış tarafı için görüş hâkimiyeti hedeflenmiştir. Aynı şekilde eğim ve bakı koşullarının da üs bölgesi lehine olduğu lokasyonlarda güney sektörlü yamaçlara hâkim, yüksek eğime sahip yüzeylerle korunan noktalar ilk aşamada seçilerek buralara yoğunlaştırılmıştır. Ardından bu noktalar içerisinde mühendisliğe uygun ve ihtiyaç duyulduğunda ulaşılabilmesi için yer altı suyu da bulundurabilecek litolojik yapılar belirlenmiş, mümkün mertebe aktif tektonik hatlardan uzaklaştırılmıştır. Ayrıca yerleşmelerden olabildiğince uzak ancak en fazla 4 km mesafede de sürekli su kaynağına erişilebilecek noktalar belirlenmiştir. Öte yandan yerleşmeler başta enerji olmak üzere bazı lojistik desteklerin sağlanacağı yerlere karşılık geldiği için azami 10 km mesafede bir yerleşmenin olması gerektiği de kriterler arasındaki yerini almıştır. Yine ulaşım ve motorlu araç hareketi açısından en az 1 km yakınına kadar araçla ulaşımın mümkün olduğu, bununla birlikte sürekli araç trafiğine sahne olan ulaşım hatlarından da uzak konuşlanmış üs noktaları tayin etme çabası ana hedefiyle hareket edilmiştir. Her iki hat için de belirlenen güzergâh ve ana üs bölgelerinin mekânsal organizasyonu bütün bu parametreler ışığında optimum koşulları sağlayacak noktaların tespitiyle tamamlanmıştır.

Kuzey İstihkâm Hattı

Güneydeki Mîsâk-1 Millî Hattı'nın müdafaa ve takviyesi için oluşturulan Kuzey İstihkâm Hattı sahadaki birinci kademe konumlanma sürecinin yaklaşık güzergâhına tekabül etmektedir. Bununla birlikte bölgedeki fiili durum ve de facto koşulları kapsamında, ani bir statüko değişimi

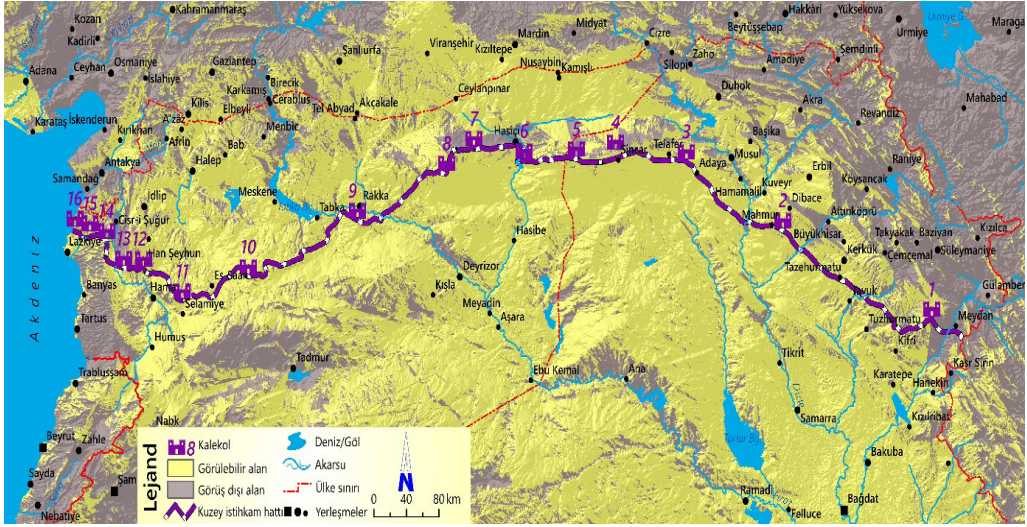
veya milli güvenlik sorunu karşısında en hızlı biçimde pozisyon alınabilecek cephe hattına karşılık gelmesi Kuzey İstihkâm Hattı'nın stratejik önemini artırmaktadır. Gerek Irak gerekse Suriye toprakları üzerinde günümüzde fiilen saha hakimiyetinin tesis edilmiş olduğu alanlar hattın güzergâhının tayin edilmesinde dikkate alınmıştır. Ayrıca, her bir üs bölgesi için aşağıda dökümü verilen mekânsal analiz verileri doğrultusunda en yüksek potansiyelli lokasyonlar belirlenmiştir (Tablo 2). Bu kapsamda İran sınırından Akdeniz'e kadar 1242 km boyunca uzanan hattın görüş ve müdahale açısından güvenliğinin doğudan batıya doğru sıralanan 16 kalekol ile kontrol altına alınabileceği anlaşılmıştır.

Tablo 2. Kuzey İstihkâm Hattı kalekol noktalarına dair bazı mekânsal ölçüm ve analiz verileri

Kalekol No.	Yükselti (m)	10 km yarıçaplı etki alanının nispi yükseltisi (m)	1 km yarıçaplı yerleşim alanının nispi yükseltisi (m)	Genel bakı yönü	Ortalama eğim (°)	Azami Eğim (°)	Görüş oranı (%)	Litoloji	Faylara olan uzaklık (km)	Su kaynağına uzaklık (m)	Aktif yola uzaklık (m)	Yerleşmeye uzaklık (m)
1	1103	598	51	G/GB	8,3	45,4	76	Neojen karbonat	> 10	1100	3500	3500
2	856	638	-7	GB	4,8	52,3	56	Neojen karbonat	> 10	2000	3200	3200
3	581	301	2	GB	3,2	34,1	91	Neojen kalker	> 10	310	2400	3000
4	1453	982	16	G	8,8	64,9	78	Mezozoyik kalker	> 10	750	2600	3350
5	946	526	-455	G	5,9	56,4	72	Neojen karbonat	> 10	1200	3000	5400
6	405	145	-52	G/B	1,7	28,6	89	Neojen karbonat	> 10	1500	2600	7000
7	937	562	-25	G	4,9	48,1	83	Mezozoyik karbonat	> 10	300	2900	2300
8	636	249	6	G	2,2	20,8	94	Neojen karbonat	> 10	600	3500	3500
9	405	169	2	G/GB	2,5	41,5	69	Neojen karbonat	10	600	2200	9600
10	617	222	-34	G/GD/D	3,1	23,5	57	Neojen karbonat	10	500	4300	3800
11	645	236	7	G/GD/D	2,7	31,4	88	Neojen karbonat	> 10	900	1200	2300
12	480	268	-62	G/GB	2,3	25,4	71	Mezozoyik karbonat	> 10	500	2000	2000
13	612	450	-551	B	2,3	46,6	85	Neojen karbonat	2	400	1100	1000
14	1550	1391	-50	G/GB	11,2	64,5	49	Mezozoyik karbonat	4	300	1600	2000
15	870	816	-319	G/GB	13,1	60,5	43	Neojen karbonat	1	200	1200	1200
16	472	472	-120	G/GD	7,1	57,1	67	Neojen karbonat	7	300	1900	1300

Olabilirdiğince hâkim tepelerde konumlanan kalekollardan bazıları (5, 13, 15, 16) 10 km yarıçaplı doğrudan temas hattı içerisindeki nispeten yüksek başka zirvelere göre düşük kotta kalmış gibi gözükse de ya kendi yerleşim alanı içerisindeki istihkâm noktaları ya da daha yüksek konumdaki komşu kalekol ile birlikte düşünüldüğünde bu dezavantaj ortadan kalkmaktadır. Ortalama eğimin düşük seyrettiği kalekollar ise (6, 8, 12, 13) buldukları bölgede engebenin de az olması sebebiyle görece avantajlı konumlarda yer almaktadırlar. Görüş oranı bazı

kalekollarda (2, 10, 14, 15) düşük değerler arz etmektedir. Ancak tek nokta üzerinden yapılan görüş analizlerindeki bu nispeten düşük değerler hâkim noktalara yerleştirilecek istihkâmlar ve komşu kalekolların görüş alanıyla birleştiğinde çok yüksek seviyelere ulaşabilecektir (Şekil 4). Öte yandan, hat boyunca belirlenen ana üs bölgelerinin hiçbiri su kaynağından 2 km'den daha uzakta olmayıp, yerleşme ve aktif ulaşım hatlarına da 1 km'den daha yakındır.

Şekil 4. Kuzey İstihkâm Hattı ve bu hattaki kalekollara ait birleştirilmiş görülebilir alanlar

Nihai aşamada her bir parametre dikkatle analiz edilmiş, belirlenen üs bölgeleri açısından üzerinde durulması gereken bazı ek hususlar da not alınarak başta doğal afetler olmak üzere sahadaki potansiyel tehdit ve riskler de ortaya konulmaya çalışılmıştır (Tablo 3). Bu hususta özellikle belirlenen sahada mevcutta bir askeri yapılaşma olup olmadığı (bu durum sahanın stratejik konumunu teyit ettiği gibi, düşman unsurlardan kaynaklanabilecek tehlikelere karşı da dikkatli olunması gerektiğini telkin etmektedir) ve stratejik yapılar (baraj, fabrika vb.) işaretlenmiştir. Üs bölgelerinin mühendislik ve mimariye dair süreçlerinde yardımcı olması için sahanın barındırdığı potansiyel afet riskleri de vurgulanarak afete maruziyet koşulları ve alınabilecek tedbirler için bir ön değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda Kuzey İstihkâm Hattı'ndaki 16 ana üs bölgesinden 9'unda aktif veya âtil askeri yapıların varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca hattın batı ucuna doğru olan son beş üs bölgesi sahaya kuzey-güney istikametinde kat eden Ölü Deniz Fay Zonu'na bağlı yüksek sismik risk barındırmaktadır.

Tablo 3. *Kuzey İstihkâm Hattı kalekol noktalarına dair notlar ve afet risk değerlendirmeleri*

Kalekol No:	Genel durum ve afet risk potansiyeli
1	Sahanın 250 m batısındaki yamaçlarda küçük çaplı heyelan riski söz konusu.
2	Mevcutta askeri yapılaşma bulunmakta. Güney ve kuzey yamaçlarda kaya düşmesi riski var. Sahanın 4500 m doğusunda çimento fabrikası yer alıyor.
3	Herhangi bir risk bulunmuyor.
4	Mevcutta askeri yapılaşma var. Sahanın 2500 m batısında heyelan riski, 100m kuzeyindeki yamaçların aşağı kotlarında ise kaya düşmesi riski bulunmakta.
5	Herhangi bir afet riski bulunmuyor. Sahanın 1000 m doğusunda askeri yapılaşma var.
6	Rölyef ciddi bir avantaj sağlamayacak oranda sade. Toz ve kum fırtınası riski var.
7	Sahanın 1800 m doğusunda faal bir kale/müze var. Ayrıca 250m kuzeydeki yamacın düşük kotlarında kaya düşmesi riski bulunuyor.
8	Mevcutta askeri yapılaşma var.
9	Sahada 10 km güneydeki tektonik hat sebebiyle düşük sismik risk bulunmakta.
10	Mevcutta askeri tahkimat var.
11	Mevcutta askeri yapılaşma var.
12	Eski bir höyük sahası olup, hemen bitişiğinde terkedilmiş köy yerleşmesi bulunuyor. Yaklaşık 20 km batıdaki Ölü Deniz Fay Zonu sismik risk barındırıyor.
13	Afama Barajı seddesinin 1000 m güneyinde yer alan sahanın 300 m güneyinde terkedilmiş bir askeri yerleşme bulunuyor. 2 km batıdaki Ölü Deniz Fay Zonu yüksek sismik risk oluşturuyor.
14	Mevcutta askeri yapılaşma var. Saha her yöndeki yamaçlarının düşük kotlarında kaya düşmesi riski ve 4 km doğudaki Ölü Deniz Fay Zonu sebebiyle yüksek sismik risk barındırıyor. Kış aylarında buzlanma ve don riski var.
15	Sahanın 20 km doğusundaki Ölü Deniz Fay Zonu ve daha yakınlarda konumlanan tali faylar sebebiyle sismik risk yüksek. Yapılacak zemin etütlerinde tektonik hatlar aranmalı.
16	Çok sayıdaki tali faya bağlı sismik risk barındırıyor. Sahanın 200 m kuzeyindeki yamacın düşük kotlarında kaya düşmesi riski bulunuyor.

Mısâk-ı Millî Hattı

Mısâk-ı Millî Beyannamesi'nde çizilen çerçeveye göre oluşturulan bu hat Türkiye için hem güneydeki karalarda razı olunabilecek asgari vatan topraklarını hem de müdafaa edilebilecek bir sınır güzergâhını temsil etmektedir. Tıpkı Kuzey İstihkâm Hattı'nda olduğu gibi bu hatta da sınır hakimiyetini sağlamak üzere 16 ana üs bölgesi mekânsal ölçüm ve analizlere dayanan bilgiler ışığında tespit edilmiştir (Tablo 4). Kuzey İstihkâm Hattı'na oranla daha sade bir rölyefin söz konusu olduğu Mısâk-ı Millî Hattı en doğudaki İran sınırından Akdeniz'e kadar 1442 km boyunca uzanır. Saha hakimiyeti ve kaynağa erişim koşulları açısından birçok handikap barındıran bu hatta özellikle rölyefin iyice silikleştiği orta kesimlerde Fırat Nehri'nin varlığı sınır hattının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Ancak, bu bölgede Mısâk-ı Millî sınırları dahilinde yer alan Ana, Ebu Kemal, Meyadin ve Aşara gibi yerleşmelerin nehrin karşı kıyısında kalması sebebiyle sınırın bu yerleşmelerin olduğu bölümlerde Fırat Nehri talveginden/orta hattından sapması düşünülebilir. Aynı durum daha batıdaki Asi Nehri ve kollarının ikiye böldüğü Selamiye

ve Hama için de geçerlidir. Sınır hattı doğu uçta Zagros Kuşağı'nın en dış kıvrım hattını takip ederek Kızıl Ribat'ı³⁸ içine alacak şekilde İran sınırı ile birleştirilmiştir.

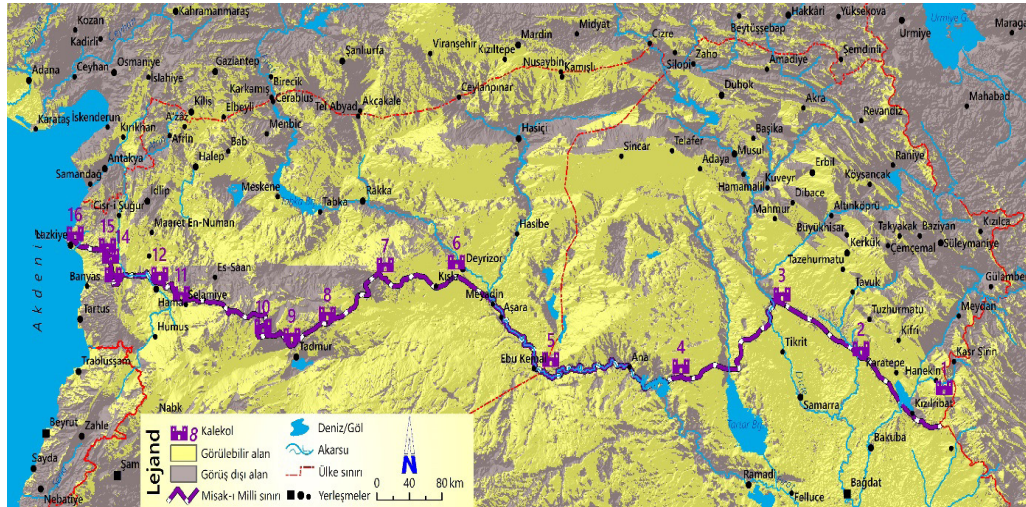
Tablo 4. Mısâk-1 Millî Hattı kalekol noktalarına dair bazı mekânsal ölçüm ve analiz verileri

Kalekol No.	Yükselti (m)	10 km yarıçaplı etki alanının nispi yükseltisi (m)	1 km yarıçaplı yerleşim alanının nispi yükseltisi (m)	Genel bakı yönü	Ortalama eğim (°)	Azami Eğim (°)	Görüş oranı (%)	Litoloji	Faylara olan uzaklık (km)	Su kaynağına uzaklık (m)	Aktif yola uzaklık (m)	Yerleşmeye uzaklık (m)
1	622	413	67	G/GB	4,0	34,0	93	Neojen karbonat	>10	1450	5000	2300
2	213	139	-53	GB/B	2,5	26,3	70	Neojen karbonat	>10	1900	1300	2100
3	514	412	6	G/GB	4,4	38,9	65	Neojen karbonat	>10	800	7800	9700
4	278	120	2	G/GB	1,9	11,6	48	Neojen karbonat	>10	4000	12000	19000
5	263	126	-2	G/GD	2,5	38,3	66	Neojen karbonat	>10	2400	2900	3300
6	336	147	-32	G/GB	2,4	28,4	84	Neojen karbonat	>10(?)	300	900	2300
7	853	288	-46	G	3,7	36,2	67	Neojen karbonat	>10(?)	600	4800	24000
8	1327	788	-196	G/D	7,4	42,9	73	Mezozoyik karbonat	2	450	13500	14000
9	1076	652	-172	G/GD	6,2	62,2	68	Mezozoyik karbonat	6	800	4600	8900
10	1199	564	-103	G	4,8	53,2	82	Mezozoyik karbonat	>10(?)	3900	10000	10000
11	638	347	80	G/GB	2,7	31,4	86	Mezozoyik karbonat	>10	700	900	700
12	641	401	12	G/GB	2,9	33,8	87	Mezozoyik karbonat	>10	100	1300	1100
13	1403	1203	15	G/GB	14,2	55,2	41	Mezozoyik karbonat	8	150	1800	2000
14	1436	1274	6	B/GB	12,3	61,9	44	Mezozoyik karbonat	3	500	2200	2750
15	1505	1348	-203	B/GB	13,9	61,9	95	Mezozoyik karbonat	4	550	1500	1600
16	287	287	-161	G/GD	13,3	33,7	79	Neojen karbonat	3	150	1100	500

Kuzey İstihkâm Hattı'na oranla özellikle orta kısımda daha silik bir topografyanın hâkimiyeti Mısâk-1 Millî Hattı'nda küçük kabartıların dahi fark yaratabilecek mekânsal avantajlara sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeple ana üs bölgelerinin lokasyonları için jeomorfolojik verilerin bu bölgedeki belirleyici etkisi daha üst seviyede ele alınmıştır. Her ne kadar 8, 9, 10 ve 15, 16 nolu kalekollar nispi yükselti açısından dezavantajlı bir konumda gibi gözükseler de bu kalekolların bulunduğu ana üs bölgeleri görüş alanları ve kontrol bölgeleri değerlendirilerek birlikte tam saha hakimiyetini sağlayabilecek şekilde birbirine yakın konumlandırılmışlardır (Şekil 5). Öte yandan, bölgede su kaynaklarının sınırlı olduğu çöl veya yarı çöl sahalarında yer altı su kaynaklarından istifade etme potansiyeli barındıran hidrografik ve hidrojeolojik koşullar dikkatle değerlendirilmiştir. Bu sebeple yer altı sularını depolama ve iletme kapasiteleri yüksek,

38 Bu yerleşmenin eski Türkçe'de "güney" anlamına gelen "kızıl" ile Arapça "gözlemek, sınır gözlemek" anlamlarına gelen "ribat" sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş bir ada sahip olması manidardır.

aynı zamanda da dayanım ve stabiliteyi mühendislik açısından elverişli koşullar sağlayan karbonat temelli litolojilerden faydalanılmaya çalışılmıştır. Sahadaki 4, 7 ve 8 nolu kalekollar oldukça ıssız bölgelerde yer almaktadır. Gerek iki üs bölgesi arasındaki mesafeyi fazla açmamak gerekse silik topografyadaki küçük avantajları ve kurak ortamdaki nadir su kaynaklarını (bunların bir kısmı aktif kuyulara karşılık gelmektedir) değerlendirebilmek için imkansızlıklar içerisindeki en uygun lokasyonlar tespit edilerek bahsi geçen üs bölgeleri yerleştirilmiştir.

Şekil 5. Mısak-ı Millî Hattı ve bu hattaki kalekollara ait birleştirilmiş görülebilir alanlar

Mısak-ı Millî Hattı'nın Kuzey İstihkâm Hattı'ndan daha zor doğal koşullara ve daha ıssız arazilere sahip olması hat boyunca belirlenen ana üs bölgelerinden sadece 5'inde (biri tamamen terk edilmiş ve biri oldukça ilkel mahiyette) askeri yapılaşma bulunmasına sebep olmuştur (Tablo 5). Aynı şekilde dört üs bölgesi ise çöl veya yarı çöl koşullarının silik topografya ile birleşmesinin neticesi olarak toz ve kum fırtınası riskiyle karşı karşıyadır. Bu hattın da batı ucundaki üs bölgelerinde (13, 14, 15, 16) Ölü Deniz Fay Zonu kaynaklı yüksek sismik risk söz konusudur. Lazkiye kuzeyindeki İbn-i Hâni Burnu'nun güneyinden geçecek şekilde konumlandırılan³⁹ Mısak-ı Millî Hattı'nın batı ucu burada yerleşme ve ziraat sahaları ile iç içe bir görüntü arz etmektedir. Bu durum doğurabileceği risklerin inşa edilecek yapıya uygulanacak mimari eklemelerle bertaraf edilmesi makul bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır.

39 Mustafa Budak, "I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Tavrı: Paris Barış Konferansı'na Sunulan 23 Haziran 1919 Tarihli Muhtıra", *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi*, 7, (İstanbul, 1999), s. 207; Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe Mısak-ı Millî'den Lozan'a Dış Politika*, Küre Yayınları, İstanbul, 2002, s. 168; Mustafa Budak, "Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar", *Tarih Dergisi – Turkish Journal of History*, 71, (İstanbul, 2020), s. 467. <https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2020.021>, [Erişim tarihi: 15.04.2024].

Tablo 5. *Mısâk-ı Millî Hattı kalekol noktalarına dair notlar ve afet risk değerlendirmeleri*

Kalekol No:	Genel durum ve afet risk potansiyeli
1	Sahada askeri yapılaşma mevcut. Doğu yamaçlar küçük çaplı kütle hareketlerine açık.
2	Alan 2500 m kuzeybatıda seddesi olan Azîm Barajı'nın eski şantiye sahasına denk geliyor.
3	Seyelan sularına bağlı erozyon ve potansiyel zemin stabilite sorunları düşük risk oluşturuyor.
4	Sade olan rölyeften görüş avantajı dışında lehte faydalanma olanağı yok. Toz ve kum fırtınası riski bulunuyor.
5	Sade olan rölyeften görüş avantajı dışında lehte faydalanma olanağı yok. Toz ve kum fırtınası riski bulunuyor.
6	Sahada terkedilmiş askeri tahkimat ve 1000 m kuzeyde büyük bir askeri üs var. Toz ve kum fırtınası riski bulunuyor.
7	Toz ve kum fırtınası riski var.
8	Güney yamaçta alt kotlara doğru kaya düşmesi riski var.
9	Sahada basit askeri tahkimat var. 300 m batıdaki yamaçta kaya düşmesi ve heyelan riski var.
10	Kaynağa erişim kısıtlı, lojistik sorunu var. Kuzey yamacın alt kotlarında kaya düşmesi riski var.
11	Hâkim tepedeki bitki örtüsü ve yerleşme sahasına olan yakınlık güvenlik riski oluşturuyor.
12	Sahada askeri tahkimat var. 300 m doğuda faal bir cami ve türbe bulunuyor.
13	Sahada askeri yapı ve radar istasyonu var. 8km doğudaki Ölü Deniz Fay Zonu yüksek sismik risk potansiyeli barındırıyor.
14	Sahanın 3 km doğusundaki Ölü Deniz Fay Zonu yüksek sismik risk oluşturuyor. Ayrıca kış aylarında buzlanma ve don riski var.
15	Sahanın 4 km doğusundaki Ölü Deniz Fay Zonu sismik riski yükseltiyor.
16	Tali faylara bağlı sismik risk var. Aktif ziraat sahaları (zeytinlikler) çok miktarda ve yakın.

Sonuç

Türkiye'nin Mısâk-ı Millî Beyannamesi ile ortaya koyduğu vizyon şüphesiz bulunduğu bölgede ayrılık ve çatışma tohumları ekme amacıyla çizilen mevcut sınırların doğurduğu problemlerin ortadan kalkması için etkin ve sürdürülebilir bir çözüm önerisi mesabesinde. Kalpleri aynı inanç, kültür ve ideallerle atan dost ve kardeş bölge halklarının emperyalizmin boyunduruğundan ve doku uyuşmazlığı yaşadıkları yönetimlerin hukuksuz uygulamalarından kurtulmalarının yolu da yine Türk Devleti'nin Mısâk-ı Millî dahilinde tesis edeceği mutlak hakimiyetten geçmektedir. Bir asır evvelki ağır savaş koşullarında razı olunabilecek asgari vatan sınırları olarak tanımlanan Mısâk-ı Millî, bugün bile birçok bölgesel sorunun ortadan kalkması için kılavuz niteliğindedir. Bu sebeple tarihsel olay ve vesikalara dayanarak güncel bilgi birikimi ve teknik imkânlarla güncel bir Mısâk-ı Millî hattının oluşturularak tahkim ve savunmasının sağlanmasını amaçlayan bu çalışmada zamansal ve mekânsal anlamda kademeli konuşlanmayı öngören iki ayrı güzergâh tanımlanmıştır. Her biri 16 ana üs bölgesiyle kaim olan bu hatlar, aniden ortaya çıkabilecek millî güvenlik risklerine karşı ilk reaksiyonun verileceği Kuzey İstihkâm Hattı ve bölgede sürdürülebilir bir huzur ortamının sağlanabilmesi için gerek şart olan Mısâk-ı Millî Hattı şeklinde tanımlanmıştır. Her iki hattın güzergâh tayininde sosyo-kültürel yapının yanı sıra topografik, hidrografik, jeolojik, litolojik, stratejik ve katastrofik parametreler

başta olmak üzere birçok kriter göz önünde bulundurulmuştur. Sınır hattı mümkün olduğu kadar su bölümü çizgileri, nirengi noktaları ve talveg hatları gibi doğal parametrelere göre şekillendirilmiştir. Sonuçta ortaya çıkan hattın güvenlik ve müdafaası için de doğal ve beşerî altyapı bağlamında optimum koşulları haiz noktalar belirlenerek ana üs bölgeleri önerilmiştir. Birinci önceliği daima karşılıklı saygı çerçevesinde iyi komşuluk ilişkilerine dayalı münasebetleri koruyup geliştirmek olan Türkiye'nin egemenliğini muhafaza eden sınırdaş ülkelerden toprak talep etmesi elbette düşünülemez. Suriye'de gerçekleşen rejim değişikliğiyle birlikte bölgedeki dengeler farklı bir düzleme oturmuş, Suriye'nin kendi topraklarının güvenliğini Türkiye ve belki Irak'ın da desteğiyle sağlayabilecek konuma erişme ihtimali doğmuştur. Bu yeni duruma karşı emperyalistlerin ilk reaksiyonu Roma'da Türkiye ve Suriye olmadan apar topar gerçekleştirilen çarnâçar, akim ve kadük “Suriye'nin Geleceği” toplantıları olmuştur. Türkiye'nin binlerce yıllık devlet geleneği ve yarım asırlık terörle mücadele tecrübesi elbette bölgedeki hadiseleri kavrayıp arka planlarını görmeye yeterlidir. Dolayısıyla temelde millî güvenliğini, kudretinin yettiği kadar da din, soy, tarih, kültür ve amaç birlikteliği olan dost ve kardeş bölge halklarının güvenliğini sağlamaya yönelik böylesi açık ve şeffaf bir alternatif planlara sahip olmak millî güvenlik tehdidinde maruz kalan her ülke gibi Türk Devleti'nin de en doğal hakkıdır. Bütün bölge halklarının her türlü tehdit ve zorluk karşısında tereddütsüz bir şekilde Türkiye'ye sığınmaları bu konudaki karşıt fikir ve görüşleri boşa düşürmeye yeterlidir. Bölgesinin hâkim gücü ve küresel siyasetin belirleyici aktörlerinden biri olan Türkiye'nin egemen ve muktedir komşularıyla omuz omuza vererek, otorite boşluğu oluşan alanlarda da kendi kudret ve kararlılığıyla inisiyatif alarak tüm bölgesinin istikrarını koruyabileceğine şüphe yoktur. Türkiye'nin dış politikasını “yurtta sulh cihanda sulh” şiarıyla yürütüyor olması, hasmâne yaklaşımlarla yaratılacak de facto durumların varlık ve egemenliğine kastetmesine seyirci kalacağı anlamına gelmemektedir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Ali Fuat Gökçe, “Post Modern Terörizm ve Musul-Kerkük-Halep”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mısâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 740.
- Cemil Zeynullin ve Hasan Demiroğlu, “Rusya ve Irak (Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılması)”, *Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı 9-10 Ocak 2004 Bildiriler*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahışalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayın No: 24, Konferans Serisi No: 1, İstanbul 2004, s. 73.
- Enis Şahin, “Yakın Dönem Türk Tarihinin Kızılcelması: Mısâk-ı Millî”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mısâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 47.
- Mehmed Niyazi Özdemir, “Ortadoğu'da Devlet Anlayışı”, *Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı 9-10 Ocak 2004 Bildiriler*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahışalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayın No: 24, Konferans Serisi No: 1, İstanbul 2004, s. 212.
- Mustafa Budak, “Hangi Mısâk-ı Millî? Misak-ı Millî”, *Yeni Türkiye*, 93, [Mısâk-ı Millî Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 119.

- Mustafa Budak, "I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Tavrı: Paris Barış Konferansı'na Sunulan 23 Haziran 1919 Tarihli Muhtıra", *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi*, 7, (İstanbul, 1999), s. 207.
- Mustafa Budak, "Millî Bir Ukde: Musul Vilayeti Meselesi", *Irak Dosyası I*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, Tarih Serisi No: 22, İstanbul 2003, s. 361.
- Mustafa Budak, "Millî Mücadele'nin Siyasal Programını Belirleyen Bir Özgürlük Bildirgesi: Misak-ı Millî", *Bir Asrı Geçen Birikimle Misak-ı Milli'ye Yeniden Bakmak*, ed. Haluk Alkan, TBMM Basımevi, Ankara 2021, s. 42.
- Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*, Küre Yayınları, İstanbul, 2002, s. 168.
- Mustafa Öztürk, "Osmanlı Mirî Rejiminin Misâk-ı Milli ile Münasebeti", *Genelkurmay ATASE, Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1996, s. 188.
- Mustafa Öztürk, "Osmanlı Mirî Rejiminin Suriye ve Irak'ta Uygulanmasının Sonuçları", *Akademik Bakış*, 9/18, (2016), s. 1.
- Mustafa Sıtkı Bilgin, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1923–1938)", *Irak Dosyası II*, ed. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, Tarih Serisi No: 22, İstanbul 2003, s. 7.
- Recep Tayyip Erdoğan, "Kapanmamış Parantezin Kilidi: Misak-ı Milli", *Yeni Türkiye*, 93, [Misâk-ı Milli Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 10.
- Refik Turan, "Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Misâk-ı Milli Devamlılığı", *Yeni Türkiye*, 93, [Misâk-ı Milli Özel Sayısı], (Ocak-Şubat 2017), s. 17.

Elektronik Kaynaklar

- Army Map Service, *Syria 1/500.000 A.M.S. K421 (G.S.G.S. 4194)*, Directorate of Military Map Survey British Army, Reprinted by Army Map Service, U.S. Army, Washington D.C., 1946, https://maps.lib.utexas.edu/maps/ams/levant_500k/, [Erişim tarihi: 29.04.2024].
- Başvekâlet Müdevvenat Müdüriyeti, Düstur, Üçüncü Tertip, Kanunları, Tefsirleri ve B.M.M. 'si Kararlarını, Nizamname ve Muahede ve Umuma Ait Mukavelâtı Muhtevîdir*, C. 2, 10 Mart 1337-28 Şubat 1338, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s. 154. <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/5-Trk-Frsnz-Itilafname.pdf>, [Erişim tarihi: 25.04.2024].
- Bureau Topographiques des Troupes Françaises du Levant, *Levant 1/200.000, NJ-36-VI, NJ-37-I*, Beyrouth, Lebanon, 1937, <https://archives.ungeneva.org/antioche-3/download>, [Erişim tarihi: 29.04.2024].
- <https://dataspace.copernicus.eu/>, [Erişim tarihi: 08.03.2024].
- <https://maps.vlasenko.net/soviet-military-topographic-map/map100k.html>, [Erişim tarihi: 24.04.2024].
- https://www.gebco.net/data_and_products/gridded_bathymetry_data/, [Erişim tarihi: 10.03.2024].
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/netanyahu-verecemiz-tepki-ortadoguyu-degistirecek-801925.html>, [Erişim tarihi: 09.04.2024].
- <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2021/11/MISAK-I-MILLI-HARITASI.pdf>, [Erişim tarihi: 20.04.2024].
- Mark J. Pawlewicz, Angela J. Williams, Susan M. Walden and Douglas W. Steinshouer, *Generalized Geology of Europe including Turkey (geo4_2l)*, U.S. Geological Survey data release, <https://doi.org/10.5066/P9C8ZY5Q>, 2003, [Erişim tarihi: 15.04.2024].

- Meclis-i Meb'ûsân Zabıt Ceridesi*, 4. Devre-i İntihabiyye, Birinci İctimâ, 11. İn'ikâd, 17 Şubat 1336/1920, s. 113-116. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstreams/36bcf4ee-b0de-494f-9fa6-bdf1a844691d/download> , [Erişim tarihi: 25.04.2024].
- Mustafa Budak, “Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar”, *Tarih Dergisi – Turkish Journal of History*, 71, (İstanbul, 2020), s. 467. <https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2020.021> , [Erişim tarihi: 15.04.2024].
- NASA Shuttle Radar Topography Mission (SRTM), *Shuttle Radar Topography Mission (SRTM) Global*, Distributed by OpenTopography. <https://doi.org/10.5069/G9445JDF> , 2013, [Erişim tarihi: 04.08.2024].
- Resmi Ceride*, Türkiye, İngiltere ve Irak Hükûmetleri Beyninde Ankarada 5 Haziran 1926 Tarihinde Münakit Hudut ve Münasebatı Hasenei Hemmcivari Muahedenamesinin Tasdıkı Hakkında Kanun, S. 423, (18/VII/1926), s. 1018. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400911.pdf , [Erişim tarihi: 25.04.2024].
- Resmî Gazete*, S. 4249, (4/VII/1939), Türkiye ile Suriye Arasında Arazi Mesailinin Kati Surette Hallini Mutazammın Anlaşma, s. 789. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc020/kanuntbmmc020/kanuntbmmc02003658.pdf , [Erişim tarihi: 15.05.2024].
- Richard Kiepert, *Karte von Kleinasien*, Berlin: D. Reimer E. Vohsen, to 1915. [Map] Retrieved from the Library of Congress, 1908, <https://www.loc.gov/item/201.258.6598/> , [Erişim tarihi: 25.04.2024].
- Richard M. Pollastro, Amy S. Karshbaum and Roland J. Viger, “Maps showing geology, oil and gas fields and geologic provinces of the Arabian Peninsula”, *U.S. Geological Survey Open-File Report 97-470-B*, <https://doi.org/10.3133/ofr97470B> , 1999, [Erişim tarihi: 25.04.2024].
- Richard M. Pollastro, *Geologic Provinces of the Arabian Peninsula and adjacent areas, 2000 (prv2bg)*, U.S. Geological Survey data release, <https://doi.org/10.5066/P9H7K39K> , 1998, [Erişim tarihi: 29.04.2024].
- Robert Nomand, “La Cilicie”, *Annales de Géographie*, S. 29, C. 162, appendix map, doi: <https://doi.org/10.3406/geo.1920.9059>. Salt Araştırma Arşivi içinde, Carte Ethnographique du Vilayet d’Adana et des Territoires Avoisinants (Echelle 1: 800.000), Annee, 1920. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/100294> , [Erişim tarihi: 19.04.2024].
- Royal Geographical Society, *Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia (Ethnographical)*, Map Division Jul 24 1925, Library of Congress, 1910. https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/clcif9/1910_british_map_of_the_ethnographic_situation_in/ , [Erişim tarihi: 18.04.2024].
- Tahle Sabuncıyan, *Haritatü Müdehaddise Li Vilayetil Memleketil Osmaniyye fi Asya (Asya’daki Osmanlı Memleketi Vilayetleri Haritası) (1/300.000 ölçekli)*, Beyrut Amerikan Matbaası, 1893, https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/3465u7/1893_map_of_ottoman_asia_in_ottoman_turkishwith/?rdt=40190 , [Erişim tarihi: 30.04.2024].

IDENTIFICATION OF DEFENDABLE POSSIBLE LAND BORDER ROUTES BASED ON MÎSÂK-I MİLLÎ IN THE SOUTH OF TÜRKİYE

Atilla KARATAŞ^{*}

In light of the escalating and widespread nature of global conflicts, the prevailing geopolitical climate indicates the imminent possibility of large-scale regional and even global conflicts. It is evident that Türkiye, situated at the nexus of historical conflict zones such as the Balkans, the Caucasus and Southwest Asia, cannot afford to be indifferent to this possibility. When considering the situation in Southwest Asia, a region of heightened tension particularly in Syria and Iraq, it becomes evident that the states' authorities have weakened and the region is effectively divided, creating a landscape enabling the activities of terrorist organizations supported by certain global and regional actors, notably the USA. This analysis highlights the imminent loss of validity of current political borders. The vision proposed by Türkiye with the Mîsâk-ı Millî Declaration is undoubtedly an effective and sustainable solution to eliminate the problems caused by the current borders drawn for the purpose of sowing the seeds of separation and conflict in the region. The way in which the friendly and brotherly peoples of the region, whose hearts beat with the same beliefs, culture, and ideals, can be freed from the yoke of imperialism and the unlawful practices of the governments with which they are in conflict, is through the absolute dominance that the Turkish State will establish within the scope of the Mîsâk-ı Millî. The Mîsâk-ı Millî can be defined as the minimal acceptable homeland borders that could be accepted under the severe war conditions of a century ago, serves as a guide for the elimination of many regional problems even today. Therefore, the aim of this study is strengthen and defend a modernized Mîsâk-ı Millî line using contemporary knowledge and technical capabilities, grounded in historical events and documents. To this end, two separate routes have been defined, allowing for a phased deployment across both temporal and spatial dimensions. These lines, each comprising 16 main base areas, are designated as the Northern Fortification Line, designed to provide an initial response against potential threats to national security that may emerge abruptly, and the Mîsâk-ı Millî Line, which is a prerequisite for maintaining a sustainable environment of peace in the region. In determining the routes of both lines, a multitude of criteria were taken into consideration, including topographic, hydrographic, geological, lithological, strategic,

* Assoc. Prof., Marmara University, Faculty of Humanity and Social Sciences, Geography Department, Istanbul/Türkiye, atilla.karatas@marmara.edu.tr , ORCID: 0000-0001-9159-6804

and catastrophic parameters, as well as the socio-cultural structure of the region. The border line is shaped as much as possible according to natural parameters such as drainage divide, landmarks, and thalweg lines. For the security and defence of the established line, locations with optimum conditions in the context of natural and human facts were determined and main base areas were suggested. It is evident that these two lines, which deviate from contemporary official international borders, appear to be the outcome of a perspective that disregards the territorial integrity of Iraq and Syria. However, it is equally apparent that there is no de facto territorial integrity for post-1991 Iraq and post-2011 Syria. It is evident that for Turkey, which has prioritised maintaining and strengthening relations founded on good neighbourly relations within the framework of mutual respect, the demand of territory from neighbouring countries that uphold its sovereignty is not a tenable proposition. However, it is evident that fait accompli efforts, such as the 2017 Iraqi Kurdistan Regional Government Independence Referendum and plans to establish a Russian-led “Boutique Syrian State” around Latakia, will legally and officially eliminate the neighboring states whose territorial integrity has been confirmed through mutual agreements to respect their territorial integrity. As evidenced by both clandestine and overt agreements throughout history and contemporary conjunctural developments, in the event of such unfavourable scenarios, terrorist states serving as instruments of imperialists will assume a prominent role. Türkiye’s millennia-long state tradition and half a century of experience in combating terrorism provide sufficient perspective to comprehend these events and discern their underlying factors. Consequently, the formulation of a clear and unambiguous alternative plan, with national security as its primary objective and the security of regional allies as a secondary concern, is an inherent right of the Turkish State, as is the case with any nation confronted with a threat to its national security. The notion that Türkiye’s foreign policy is guided by the principle of “peace at home, peace in the world” does not imply a passive stance in the face of de facto situations engendered by hostile approaches, which jeopardise the nation’s existence and sovereignty. Türkiye’s history, replete with illustrious victories, serves as a testament to the nation’s reluctance to resort to violence, yet it remains steadfast in its commitment to defend its homeland.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN GENİŞLEME STRATEJİSİNDE GÖZLEMCI ÜYELİK STATÜSÜNÜN ROLÜ

THE ROLE OF OBSERVER MEMBERSHIP STATUS IN THE EXPANSION STRATEGY OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Ömer Faruk KOCATEPE^{ID}

Öz

Bu çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) genişleme stratejisinde gözlemci üyelik statüsünün oynadığı rolü incelemektedir. Gözlemci üyelik statüsü, uluslararası kurumlarda yaygın bir uygulama olmasına rağmen, akademik literatürde yeterince derinlemesine ele alınmamıştır. Literatürde bu kavram genellikle Birleşmiş Milletler (BM) bağlamında, dekolonizasyon süreçleri ve devlet niteliği kazanmamış toplumlara ilişkiler gibi özel vakalar çerçevesinde tartışılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde gözlemci üyelik statüsü, uluslararası örgütler aracılığıyla devletlerin yumuşak güç kapasitelerini artırma, dış politika alanlarını genişletme ve çok taraflı diplomasiye entegrasyon sağlama mekanizması olarak öne çıkmıştır. TDT, gözlemci üyelik statüsünü yalnızca kurumsallaşmasının bir aracı olarak değil, aynı zamanda etkisini artırmak ve Türk Dünyasının küresel görünürlüğünü pekiştirmek için stratejik bir fırsat olarak görmektedir. Bu çerçevede, gözlemci üyelerle geliştirilen ilişkiler, örgütün bölgesel ve küresel etkisini pekiştiren bir dinamik yaratmaktadır. TDT'nin gözlemci üyelik politikası, üye ülkelerin ikili ilişkilerinin ötesine geçerek, Türk Dünyasının dayanışmasını ve iş birliğini güçlendirme çabası olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) gözlemci üyelikleri incelenerek, gözlemci üyelik statüsünün TDT'nin genişleme stratejisine katkısı ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, gözlemci üyelik, genişleme stratejisi, iş birliği, Türk Dünyası

Abstract

This study examines the role of observer membership status in the expansion strategy of the Organisation of Turkic States (OTS). Although observer status is a common practice in international organisations, it has not been sufficiently analysed in academic literature. Existing literature on the subject generally discusses the concept in the context of the United Nations (UN), focusing on special cases such as decolonisation processes and relations with non-state entities. However, in the context of regional organizations, observer membership assumes a pivotal role in fostering political engagement, facilitating institutional interaction, and expanding the scope of cooperation. In the post-Cold War era, observer membership has not only functioned as a symbolic status but has also evolved into a mechanism through which states can enhance

* Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Astsubay Üst Karargâh Hizmetleri Eğitim Merkezi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, Ankara / Türkiye, omerfarukkocatepe@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8647-4634

their international presence by augmenting their soft power capacity, expanding their foreign policy reach, and integrating into multilateral diplomacy. The OTS views observer membership not only as a means of institutionalising itself but also as a strategic opportunity to enhance its influence and increase the global visibility of the Turkic world. By developing ties with observer members, the organisation seeks to solidify its regional influence and establish a stronger presence in international affairs. The OTS's observer membership policy goes beyond bilateral relations among member states, focusing on reinforcing the solidarity and cooperation of the Turkic world. The study explores the observer memberships of Hungary, Turkmenistan, and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), analysing how observer status contributes to the OTS's expansion strategy. The analysis demonstrates that observer membership is not merely a symbolic affiliation but a functional diplomatic instrument that aligns with the OTS's long-term strategic objectives.

Keywords: Organization of Turkic States, observer membership, expansion strategy, cooperation, Turkic World

Giriş

Gözlemci üyelik, uluslararası kurumlar içinde oldukça yaygın bir uygulama olmakla birlikte, akademik literatürde genellikle devletler veya örgütler tarafından tam üyelik hakları olmadan belirli bir kuruma dâhil olma imkânı sağlayarak siyasi, ekonomik veya kültürel bağların güçlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Ancak gözlemci üyeliğin niteliği ve işlevleri literatürde çoğunlukla BM bağlamında ele alınmıştır. BM'nin ilk yıllarında gözlemci üyelik, “yarı üyelik” statüsü olarak değerlendirilmiş ve tam üyelikle belirgin farkları vurgulanmıştır.¹ Bu bağlamda, gözlemci üyelik statüsünün bir yandan ülkeler için daha geniş bir uluslararası alanda sesini duyurma imkânı sağlarken, diğer yandan ise kuruma tam entegrasyondan kaçınarak dış politikada esneklik sunduğu ifade edilebilir.

Bu konunun akademik çalışmalarda daha çok vaka çalışmaları olarak ele alınması ise dikkat çekicidir. Bir yandan gözlemci üyelik, dekolonizasyon süreci ve bu sürecin uluslararası arenada yansımaları ile ilişkilendirilmiştir.² Diğer yandan ise Filistin gibi devlet niteliği kazanmamış toplumların gözlemci statüsünde temsil edilmesi,³ daimi tarafsızlığı ile bilinen İsviçre⁴ veya Vatikan⁵ gibi özel durumları olan ülkeler için bir model olarak ele alınmıştır.⁶ Bu tür örnekler, gözlemci üyeliğin yalnızca statüsel bir uygulamadan ziyade, kurum ve ülke arasındaki ilişkinin karakterini belirleyen bir araç olduğunu göstermektedir.

1 Mower A. Glenn, “Observer Countries: Quasi Members of the United Nations”, *International Organization*, 20, 2, (1966), pp. 266-283.

2 Jennifer L. Foray, “The Republic at the Table, with Decolonisation on the Agenda: The United Nations Security Council and the Question of Indonesian Representation, 1946–1947”, *Itinerario*, 45/1, (2021), s. 124-151.

3 Sanford R. Silverburg, “The Palestine Liberation Organization in the United Nations: Implications for International Law and Relations”, *Israel Law Review*, 12/3, (1977), s. 365-392.

4 Michael M. Gunter, “Switzerland and the United Nations”, *International Organization*, 30/1, (1976), s. 129-152.

5 Marián Sekerák – Karol Lovaš, “The Diplomacy of the Holy See and its Transformation in the Context of Relations with the United Nations”, *The Review of Faith & International Affairs*, 20, (2022), s. 69-81.

6 Alan Chong – Jodok Troy, “A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations”, *Politics, Religion & Ideology*, 12/3, (2011), s. 335-354.

Mevcut çalışmaların çoğunluğu, doğrudan doğruya gözlemci statüsünde olan devletlerin BM ile olan ilişkileri ya da bu devletlerin uluslararası toplumdaki kabul sürecine odaklanmıştır. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde gözlemci üyelik üzerine yapılan çalışmalar, bu statünün esneklik sağladığı ve daha fazla ülkeye açık olan Arktik Konseyi gibi kuruluşlar çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Bu noktada gözlemci üyelik, uluslararası arenada “yumuşak güç” elde etme çabalarıyla ilişkilendirilmiş⁷ ve ulus-devletlerin diplomatik tecrübe kazanması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.⁸ Arktik Konseyi örneğinde olduğu gibi, gözlemci statüsü bir devletin belirli bir coğrafi veya politik alan üzerinde daha etkili olmasına olanak tanırken, aynı zamanda diğer devletlerle çatışma riskini de azaltmaktadır.

TDT'ye gözlemci üye olan ülkelere yönelik literatür, kurumun görece yeni kurulmuş olmasının da etkisiyle sınırlı kalmış ve daha çok betimleyici bir yaklaşım sunmuştur.⁹ TDT'nin gözlemci üyelik statüsü üzerine kapsamlı analiz eksikliği, bu konunun yalnızca ikili ilişkiler çerçevesinde ele alınmasına yol açmıştır. Oysaki gözlemci üyelik statüsünün, TDT'nin genişleme stratejilerinde önemli bir araç olduğu iddia edilebilir ve örgütün uluslararası arenadaki etkisini artırma amacına hizmet edebilir. Bu durum, TDT'nin gözlemci üyelik politikalarının diğer benzer kurumlarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

TDT, yalnızca Türk dili konuşan devletlerle sınırlı kalmayıp, tarihsel ve kültürel etkileşim içinde olduğu ülkelerle iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir.¹⁰ TDT'nin genişleme süreci, başlangıçta kültürel yakınlık esasına dayansa da zaman içinde daha kapsamlı siyasi ve ekonomik iş birliğini de içeren bir yapıya evrilmesi beklenebilir. TDT üye devletlerinin üst düzey yetkilileri ve zirve toplantılarında yapılan açıklamalar, teşkilatın genişleme yönündeki kararlılığını ve stratejik vizyonunu açıkça ortaya koymaktadır.¹¹ Bu stratejiye destek veren bir başka önemli

7 Kim Eunji – Anna Stenport, “South Korea’s Arctic Policy: Political Motivations for 21st Century Global Engagements”, *The Polar Journal*, 11/1, (2021), s. 11-29.

8 Taisaku Ikeshima, “Japan’s role as an Asian observer state within and outside the Arctic Council’s framework”, *Polar Science*, 10/3, (2016), s. 458-462.

9 Naciye Solmaz Keşikçi – Ömer Faruk Karaman, “Türk Devletleri Teşkilatı Ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC Ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri”, *GAB Akademi*, 3/2, (Aralık 2023), s. 11-27.

10 Sputnik, “Aksakallılar Konseyi Başkanı Yıldırım: Rusya ve Çin Türk Devletleri Teşkilatı'nın doğal üyesidir”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20211126/aksakallilar-konseyi-baskani-yildirim-rusya-ve-cin-turk-devletleri-teskilatinin-dogal-uyesidir-105.118.6836.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

11 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve TDT Aksakallılar Konseyi Başkanı Binali Yıldırım'ın açıklamaları, Türk Devletleri Teşkilatı'nın genişleme vizyonunu açıkça ortaya koymaktadır. Erdoğan, 12 Kasım 2021'de gerçekleştirilen İstanbul Zirvesi'nde, TDT'ye katılmak isteyen birçok ülkenin bulunduğunu belirtmiş ve teşkilatın uluslararası bir örgüt haline gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yıldırım ise Kasım 2021'deki TDT Aksakallılar Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada, teşkilatın sınırlarını daha geniş bir coğrafyaya yayma hedefini dile getirmiş ve Rusya, Çin, Moğolistan ile Balkan ülkelerinin doğal üyeler olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bk. TRT AVAZ, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türk Konseyi'ne katılmak isteyen çok sayıda ülke bulunuyor. Artık bu oluşumu uluslararası bir örgüt haline getirmemiz gerektiğini görüyoruz.”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/cumhurbaskani-erdogan-turk-konseyine-katilmak-isteyen-cok-sayida-ulke-bulunuyo/6075c3d401a30a3268b33b35> [Erişim tarihi: 01.12.2024]; Sputnik, “Aksakallılar Konseyi Başkanı Yıldırım: Rusya ve Çin Türk Devletleri Teşkilatı'nın doğal üyesidir”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20211126/aksakallilar-konseyi-baskani-yildirim-rusya-ve-cin-turk-devletleri-teskilatinin-dogal-uyesidir-105.118.6836.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

gelişme ise Afganistan¹² ve Rusya'nın TDT'ye olan ilgisidir. Rusya, teşkilat ile daha yakın iş birliği yapmak istediğini ve TDT'ye katılmaya hazır olduğunu belirtmiştir.¹³

Nitekim yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında, TDT'ye katılma talebinin, kültürel iş birliği arzusunun ötesinde, bölgesel güç dengeleriyle ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Rusya'nın, TDT'nin etkinliğinin arttığı ve Türk devletlerinin giderek daha otonom hareket etmeye başladığı bir dönemde, bu süreçleri kontrol etme amacı içinde olduğu düşünülebilir. Özellikle, Rusya içindeki özerk Türk Cumhuriyetleri'nin TDT ile daha yakın iş birlikleri kurarak, gelecekte tam üyelik talebinde bulunmalarını engellemeye yönelik bir strateji izlemesi, Moskova'nın TDT'ye üyelik talebinin arkasındaki en önemli motivasyon olarak görünmektedir.

Söz konusu değerlendirmeler ışığında hazırlanan bu makale, TDT'nin gözlemci üyelik statüsüne ilişkin genişleme politikasını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada “gözlemci üyelik statüsünün TDT'nin yapısal ve işlevsel gelişimine mevcut ve muhtemel katkısının nasıl olabileceğini” ele alınacaktır. Makalenin temel savı, TDT'nin gözlemci üyelerle iş birliğini artırmaya yönelik politikalarının teşkilatın etkinliğini ve uluslararası arenadaki görünürliğini güçlendirdiğidir.

TDT ile ilgili mevcut akademik literatür, ağırlıklı olarak teşkilatın kuruluş süreci, yapısı ve bölgesel iş birliği hedeflerine odaklanmaktadır. Ancak gözlemci üyelik statüsüne yönelik politikaların kapsamı, kriterleri ve bu statünün teşkilatın hedefleriyle uyumu gibi hususlar yeterince incelenmemiştir.

Bu çalışma, TDT ile ilgili ulusal ve uluslararası basında çıkan haberlere ve akademik çalışmaların incelenmesine dayanmaktadır. Elde edilen veriler, teşkilatın gözlemci üyelik statüsüne ilişkin politikalarının bir analizini sunmak amacıyla değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışmada yalnızca TDT'nin gözlemci üye devletlerle ilişkileri ele alınmış, diğer uluslararası örgütlerin gözlemci üyelik statüsü uygulamaları ve deneyimleri kapsam dışında bırakılmıştır.

Makale, altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, uluslararası örgütlerin gözlemci üyelik statüsüne ilişkin kavramsal çerçeve çizilmiş, bu statünün işlevleri, uluslararası sistemdeki rolü ve literatürdeki mevcut yaklaşımlar ele alınmıştır. İkinci bölümde, gözlemci üyelik statüsü ayrıntılı bir şekilde açıklanmış, diğer uluslararası örgütlerden örneklerle desteklenerek bu statünün farklı bağlamlarda nasıl uygulandığı incelenmiştir. Üçüncü bölümde, TDT'nin gelişim süreci ve genişleme politikaları tarihsel bir perspektifle ele alınmıştır. Ayrıca teşkilatın kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte belirlediği stratejik öncelikler ve genişleme politikalarının temel dayanakları değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, TDT'nin gözlemci üyelik politikaları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca, gözlemci üyeliğin TDT'nin yapısına ve işlevselliğine

12 Türk Devletleri Teşkilatı, “Afganistan Büyükelçisi, Türk Konseyi Genel Sekreteri'ni ziyaret etti”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/afganistan-buyukelcisi-turk-konseyi-genel-sekreterini-ziyaret-etti> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

13 Зеркало, “Россия хочет Присоединиться к тюркскому миру”, <https://m.zerkalo.az/rossiya-hochet-prisoedinitnya-v-tyurkskij-mir/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

sağladığı katkılar tartışılmıştır. Beşinci bölümde, teşkilatın genişleme politikalarının bölgesel ve uluslararası etkileri ele alınmıştır. Gözlemci üyelik statüsünün, teşkilatın uluslararası görünürlüğüne ve etkinliğine olan katkıları kadar, bu süreçte karşılaşılan riskler ve stratejik öncelikler de analiz edilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın temel hipotezleri ve araştırma soruları doğrultusunda ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır. TDT'nin genişleme stratejilerinin gelecekteki yönelimleri değerlendirilmiş ve gözlemci üyelik statüsüne ilişkin politika önerileri sunulmuştur. Çalışma, TDT'nin uluslararası rolünü ve bölgesel iş birliğini güçlendirme stratejilerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Esnek İş Birliği ve Stratejik Genişleme Aracı Olarak Gözlemci Üyelik Statüsü

Uluslararası örgütlerde tam üyeliğin ne şekilde işlediğini anlamadan, gözlemci üyelik statüsünü açıklamak eksik kalabilir. Tam üyelik, bir devletin uluslararası bir örgütün kurucu anlaşmasında belirtilen şartları ve usulleri yerine getirerek o örgütün resmî bir üyesi hâline gelmesi ve bu doğrultuda örgütün karar alma süreçlerine katılım hakkı kazanmasıdır. Uluslararası hukukta gözlemci üyelik için evrensel bir tanımın bulunmaması, her uluslararası örgütün üyelik şartları ve kabul usullerinin kendi ihtiyaç ve önceliklerine göre farklılık göstermesine yol açmaktadır.

Uluslararası örgütlerde gözlemci üyelik statüsü, tam üyelikten farklı olarak, üye olmayan devletlerin, uluslararası örgütlerin veya devlet-dışı aktörlerin sınırlı düzeyde katılımını sağlayan ve iş birliği geliştirmeye yönelik bir mekanizma sunmaktadır. Bu statü, örgütlerin kendi yönetmeliklerine bağlı olarak farklı şartlar ve kurullarla düzenlenmektedir. Devlet niteliği kazanmamış toplumlar ve de facto devletler için genellikle bir tercih değil, tam üyelik hakkı elde edemediği için mecburi bir çözümdür. Örneğin, BM nezdinde Vatikan ve Filistin'in gözlemci üyelik statüleri, bu durumun birer örneğidir.¹⁴ Bu ülkeler, tam üyelik hakkı kazanamamış olsalar da gözlemci statüsü aracılığıyla uluslararası arenada varlıklarını sürdürmeyi ve diplomatik görünürlüklerini artırmayı başarmaktadırlar.

Bölgesel örgütlerde gözlemci statüsü, coğrafi aidiyetin belirleyici olduğu durumlarda daha sık tercih edilmektedir. Örneğin, Arktik Konseyi'nde Çin, Kuzey Kutup Dairesi'ne coğrafi olarak sınıırı bulunmamasına rağmen, bölgenin sunduğu yeni ekonomik fırsatlardan faydalanma ve jeopolitik öneminden yararlanma hedefiyle gözlemci üye statüsüne sahiptir.¹⁵ Ancak coğrafi aidiyetleri olmadığından tam üye olamamaktadır. Benzer şekilde, Macaristan'ın TDT'ye gözlemci statüsü ile katılması, bölge dışından bir ülkenin Türk dünyası ile tarihsel ve kültürel bağlarını sürdürmek amacıyla teşkilata dâhil edilmesinin bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak

14 United Nations, "UN Membership", <https://research.un.org/en/unmembers/observers> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

15 Atahan Birol Kartal – Ferhat Dağıstan, "Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası: Yüksek Kuzey'de Kar Dragonu", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16/34, (2020), s. 247-248.

Macaristan, Arktik Konseyi'ndeki gözlemcilerden farklı olarak, kendi "Doğu Açılımı"¹⁶ politikası çerçevesinde Türk dünyası ile bağlarını stratejik düzeyde güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Gözlemci statüsünün bir diğer önemli yönü, örgütlerin gözlemci üyelik için belirledikleri kriterler ve bu üyeliklere tanınan hakların örgütün iç hukuki düzenlemelerine bağlı farklılık göstermesidir. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), gözlemci üyelik için BM üyesi olma, uluslararası hukuka uyma, KGAÖ'nün temel ilkelerini benimseme ve örgüt üyesi devletlerle diplomatik ilişkilere sahip olma gibi kriterler aramaktadır. Gözlemciler, örgütün toplantılarına katılma ve bilgi edinme hakkına sahip olurken, karar alma süreçlerine katılamazlar.¹⁷ Benzer şekilde, Afrika Birliği'nin (AfB) Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Komitesi, gözlemci statüsü için başvuruda bulunan sivil toplum kuruluşlarından, AfB'nin Kurucu Yasası'na uygun hedef ve faaliyetlere sahip olmasını ve tanınmış bir merkez ile demokratik bir yapıya sahip olmasını talep etmektedir.¹⁸ Bunun yanı sıra, gözlemcilere tanınan haklar ve katılım düzeyi de örgütten örgüte değişmektedir. KGAÖ gözlemcilere toplantılara katılma ve bilgi edinme hakkı verirken, AfB gözlemcilere komitenin belgelerine erişim ve görüş bildirme imkânı tanımaktadır. Ancak her iki örgüt de gözlemcilere karar alma süreçlerine katılma yetkisi vermemektedir. Bu çeşitlilik, her bir örgütün kendine has dinamiklerini ve stratejik önceliklerini yansıtarak, gözlemci üyelik statüsünün iş birliği ve diyalog geliştirmedeki esnekliğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, gözlemci üyeliğin bir diğer önemli yönü, devletlerin dış politika stratejilerine uygun olarak esneklik sağlayarak, tam üyelik gerektiren sorumluluklardan kaçınmalarına olanak tanınmasıdır. Bu, gözlemci üyelik statüsünün bir çeşit geçiş aşaması veya daha az bağlayıcı bir iş birliği modeli sunduğu anlamına gelir. Örneğin, Çin ve Hindistan gibi büyük ekonomiler¹⁹, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi örgütlerde tam üyelik için belirli ekonomik, sosyal ve siyasi kriterleri karşılamak durumundadır. Her iki ülke de bu kriterlerin bir kısmını karşılamakla birlikte, tam üyelik için gerekli tüm koşulları henüz yerine getirememektedir.²⁰ Bu nedenle, tam üyelik yerine örgütle ilişkilerini gözlemci statüsü veya ana ortaklık gibi esnek iş birliği modelleriyle sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Aynı şekilde, Türkmenistan'ın TDT'deki gözlemci üyeliği de ülkenin tarafsızlık politikası çerçevesinde uluslararası iş birliğine katılımını

16 Macaristan'ın Doğu Açılımı politikası, 2010 yılında Viktor Orban'ın liderliğindeki muhafazakâr Fidesz partisinin iktidara gelmesiyle geliştirilen ve Macaristan'ın dış ilişkilerini çeşitlendirmeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu politika, Macaristan'ın özellikle Asya ülkeleriyle, Rusya, Çin, Orta Doğu, Türkiye, Azerbaycan ve Türkistan Türk devletleriyle ekonomik ve siyasi bağlarını güçlendirmeyi hedefler. Detaylı bilgi için bk. Osman Ercan, "Macar Dış Politikasında Çeşitlendirme Arayışı: Macaristan'ın 'Doğu Açılımı' ve Türk Devletleri", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 12/2, (2023), s. 168-182.

17 Collective Security Treaty Organization, "Partnership and Observation", <https://en.odkb-csto.org/institute/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

18 African Union, "Criteria For Granting Observer Status to Non-Governmental Organisations (NGOs) and Associations", https://www.acerwc.africa/sites/default/files/2022-06/ACERW_Criteria_for_Observer_Status_English-1.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].

19 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), "Members and Partners," <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

20 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), "China (People's Republic of)", <https://www.oecd.org/en/countries/china-people-s-republic-of.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

sağlamış, ancak tam üyelikteki yükümlülüklerden kaçınmasına imkân tanımıştır. Bu esneklik, gözlemci üyeliğin ülkeler için bir stratejik genişleme aracı olmasını sağlamaktadır.

Sur, gözlemci üyelik statüsünü, üye olmayan devletlerin veya belirli diğer birimlerin, kendilerini doğrudan ilgilendiren faaliyetlere oy hakkı olmaksızın katılmalarını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlamaktadır. Bu statü, ilgili örgütün yetkili organı tarafından kabul edilmekte olup, gözlemci birimin söz hakkı, örgütün belirlediği kurallara bağlıdır. Gözlemci üyelik, uluslararası iş birliği bağlamında esneklik sağlayarak, tam üyelikten farklı bir çerçevede şekillenmektedir. Bu statü, uluslararası örgütlerin büyüme ve kapsayıcılık hedeflerini desteklerken, aynı zamanda diplomatik, ekonomik ve kültürel iş birliği fırsatları sunmaktadır. Özellikle daha az bağlayıcılıkla iş birliği geliştirme avantajı, gözlemci üyeliği çeşitli aktörler için cazip bir seçenek hâline getirmektedir.²¹ Bu noktada gözlemci üyenin ne demek olduğuna açıklık getirmek önemlidir. Gözlemci üye statüsü, bazı kuruluşlar tarafından üye olmayanlara kuruluşun faaliyetlerine katılma hakkı vermek için sunulan bir ayrıcalıktır. Yani gözlemci üyeler birer tam üye konumunda olmamakla birlikte potansiyel adaylardır denilebilir.²²

TDT'nin Doğuşu ve Gelişim Süreci

TDT, Türk dili konuşan ülkeler arasında iş birliğini artırmak amacıyla kurulmuş ve bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinin ortak tarih, kültür, dil ve siyasi bağlarına dayanarak gelişmiştir. TDT'nin kuruluş süreci, 1992 yılında Türkiye'nin girişimiyle Ankara'da yapılan "Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi" ile başlamış ve bağımsız Türk devletlerinin bir araya gelerek ortak hareket etme arzusunu göstermeleriyle ilk adımlar atılmıştır. Bu dönemde düzenlenen zirveler, Türk devletleri arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek için önemli bir zemin hazırlamıştır.²³

1992'den 2009'a kadar düzenlenen sekiz zirve, Türk devletleri arasında iş birliğini geliştirme açısından önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. 1992-2009 yılları arasında gerçekleştirilen sekiz zirve, Türk devletleri arasında güçlü bir dayanışma zemini oluşturmuş ancak uluslararası sistemin dinamikleri, bölgesel kaygılar ve diğer faktörler nedeniyle bu toplantılar her yıl düzenlenememiştir. Bu sürecin sonunda, 2009 yılında gerçekleştirilen 9. zirvede "Nahçıvan Antlaşması" imzalanmış; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin girişimiyle "Türk Konseyi" veya "Türk Keneşi" olarak anılan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDKÜİK) kurulmuş ve teşkilatın temelleri atılmıştır.²⁴ 23 madde ve 7 sayfadan oluşan bu

21 Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul 2011, s. 162.

22 Aysu Şahin, "Macaristan ve KKTC, Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Olabilir Mi?" *DIPAM*, 20, (Eylül 2023), <https://dipam.org/wp-content/uploads/2023/08/Macaristan-ve-KKTC-Tu%CC%88rk-Devletleri-Tes%CC%A7kilati-U%CC%88yesi-Olabilir-Mi.pdf> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

23 Türk Devletleri Teşkilatı, "Bildiriler / Kurucu Belgeler", <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

24 Türk Devletler Teşkilatı, "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması", https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkece_20140417_193951.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].

antlaşma, teşkilatın kuruluş amaçlarını, görevlerini, örgüt yapısını ve iç ve dış iş birliği ilkelerini ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır. Nahçıvan Antlaşması, teşkilatın temel ve kurucu belgesi olarak kabul edilmekte olup, Türk dili konuşan devletler arasında iş birliği ve dayanışmayı güçlendirmeye yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Antlaşmanın 1. maddesinde, Türk dili konuşan ülkeler arasında kapsamlı iş birliğini teşvik etmek amacıyla yüksek seviyeli bir iş birliği forumu oluşturma amacıyla imzalandığı vurgulanmaktadır. Bu antlaşma, teşkilatın uluslararası arenada etkin ve sürdürülebilir bir varlık kazanmasını sağlamak üzere gerekli yapısal temelleri belirlemiş ve üye ülkeler arasındaki iş birliğinin kurumsallaşmasına katkı sunmuştur.

Tablo 1: *Türk Devletleri Teşkilatı'nın Güncel Yapısı*

Üye Ülkeler (5)	Gözlemci Ülkeler (3)	Gözlemci Uluslararası Kuruluşlar (1)	İlişkili Kurumlar (5)	Uluslararası Ortaklar (12)
Azerbaycan	Macaristan	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	TÜRKSOY	DSÖ, UN-HABITAT, İT, EİT, AGİT, UNDP, UNOSSC, UNAOC, UNWTO, CICA, KEİ & KEİPA, ICSS & SIGA
Kazakistan	Türkmenistan		Türk Akademisi	
Kırgızistan	KKTC		TÜRKPA	
Özbekistan			Türk Kültür ve Miras Vakfı	
Türkiye			TTSO	

Kaynak: Tablo çalışmanın yazarı tarafından hazırlanmıştır. Bk. Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Konseyi Hakkında”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

Tablo 1’de TDT’nin günümüzdeki mevcut yapısı görülmektedir. Buna göre TDT’nin üye ülke sayısı beş, gözlemci ülke sayısı üç, gözlemci uluslararası kuruluş sayısı bir, ilişkili kurum sayısı beş ve uluslararası ortakların sayısı ise on ikidir.

Şekil 1’de ise TDT’nin 2009 yılındaki kuruluşundan itibaren genişleme süreci gösterilmektedir. Buna göre, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye’nin öncülüğünde kurulan teşkilat, sonraki yıllarda hem tam üye hem de gözlemci üye statüsünde yeni devletleri bünyesine katmıştır.

Şekil 1: *Türk Devletleri Teşkilatı'nın Genişleme Süreci*

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

TDT, 2010-2012 yılları arasında Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi önemli ortak kuruluşları kurarak, üye devletler arasında iş birliğini güçlendirme ve artırma hedeflerine önemli katkılarda bulunmaktadır. 2018 yılında gerçekleştirilen Çolpan-Ata Zirvesi’nde,

Macaristan'a gözlemci statüsü verilmesi, TDT'nin Batı'daki görünürlüğünü artırarak, örgütün küresel düzeydeki stratejik etki alanını genişletmiştir. Özellikle, Macaristan'ın katkılarıyla, Vişegrád Grubu öncülüğündeki Avrupa kurumlarıyla iş birliğinin artırılması da öngörülmüştür.²⁵ Macaristan'ın katılımı aynı zamanda TDT'nin, kültürel çeşitliliğini derinleştirerek örgüte yeni bir dinamizm kazandırmıştır.

2019 yılında Özbekistan'ın TDT'ye tam üye olarak katılması, Türk dünyasında entegrasyon ve dayanışma adına önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tarihi zenginlikleri ve medeniyet mirasıyla dikkat çeken Özbekistan, Semerkand ve Buhara gibi medeniyet tarihinin merkezleriyle Türk dünyasının tarihi ve kültürel kimliğini güçlendiren kilit bir rol üstlenmektedir. Jeopolitik olarak da Türkistan'ın kalbi sayılan Fergana Vadisi'ni içeren stratejik bir konuma sahip olan Özbekistan, bu coğrafyanın ticaret yollarını ve kültürel etkileşim merkezlerini kontrol ederek TDT'nin bölgesel gücünü artırma potansiyeline sahiptir. Bunun yanında, tarım ve otomotiv sektörlerindeki tecrübesi, zengin yeraltı kaynakları ve 33 milyonu aşan nüfusuyla Özbekistan, TDT'ye ekonomik, demografik ve stratejik düzeyde çok yönlü katkılar sunmaktadır.²⁶

Ekonomik ve jeopolitik öneminin yanı sıra Özbekistan'ın TDT'ye tam üyeliği, Türk devletleri arasında enerji güvenliği, ticaret ve kültürel iş birliği bağlarını güçlendirecek bir adım olarak öne çıkmıştır. Ülkenin dünya çapında önde gelen pamuk, altın ve uranyum üreticilerinden biri olması, üyeler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik ederken, Fergana Vadisi gibi stratejik alanları kapsayan coğrafyası, bölgesel iş birliğini daha da derinleştirecek bir potansiyele sahiptir. Bu üyelik, Türk dünyasının uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırırken, Özbekistan'ın zengin tarihi mirasını ve ekonomik gücünü TDT'nin kolektif vizyonu ile buluşturmada ve bütünlük Türkistan hedefini somutlaştırmaktadır.²⁷

2021 yılında düzenlenen 8. Zirve'de Türkmenistan'a TDT tarafından gözlemci statüsü verilmesi, örgütün genişleme stratejisinde önemli bir adım olmuş, aynı zamanda Türkmenistan'ın daimi tarafsızlık politikasını koruyarak bölgesel iş birliğine katılımını mümkün kılmıştır. Dünyanın en büyük dördüncü doğal gaz rezervine sahip olan ve inşası devam eden TAPI projesiyle enerji ihracatında önemli bir aktöre dönüşme potansiyeli taşıyan Türkmenistan, hidrokarbon kaynakları ve modernize edilen tekstil sektörüyle ekonomik çeşitliliği temsil etmektedir. Türkiye ile tarihî ve ekonomik bağları güçlü olan Türkmenistan, bağımsızlık sonrası dönemde Türk şirketlerinin enerji ve mühendislik alanındaki yatırımlarıyla dikkat çekmiştir. Ancak, tarafsızlık politikası nedeniyle uzun süre uluslararası platformlarda sınırlı temsil edilmeyi tercih eden Türkmenistan, TDT'ye gözlemci üye statüsünde dâhil olarak daha aktif bir dış politika izleme ve Türk Dünyası

25 Türk Devletleri Teşkilatı, "Türk Konseyi Genel Sekreteri Baghdad Amreyev, Macaristan'a Resmi Bir Ziyarete Bulunmuştur", <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristan-resmi-bir-ziyarete-bulunmustur> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

26 Yalçın Sarıkaya, "30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri: Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, ed. Prof. Dr. Savaş Çevik & Prof. Dr. Erol Turan, TASAV Yayınları, Ankara 2021, s. 501.

27 Sarıkaya, "30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak", s. 502.

ile entegrasyonu güçlendirme fırsatı bulmuştur. Bu adım, Hazar geçişli boru hatları gibi stratejik projeleri desteklerken hem Türkmenistan'ın ekonomik çeşitliliğini artıracak hem de TDT'nin bölgedeki enerji iş birliğini daha da derinleştirecektir.

8. Zirve'nin bir diğer önemli gelişmesi, Türk Konseyi'nin adının "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirilmesi ve "Türk Dünyası Vizyonu-2040"²⁸ belgesinin üye devletler tarafından onaylanması olmuştur. Bu adım, Türk dünyasının gelecekteki ortak hedeflerine yönelik güçlü bir stratejik yönelim ve uzun vadeli bir vizyon ortaya koymuştur. Türk Konseyi'nin TDT olarak yeniden adlandırılması, uluslararası düzeyde daha kapsayıcı bir yapıya geçişi simgelemektedir. Ad değişikliği, teşkilatın üye devletlerin bağımsızlıklarını ve eşit statülerini koruyarak, ortak hedefler doğrultusunda iş birliği yapmalarını amaçlayan bir yapıyı yansıtmaktadır. Türk Dünyası Vizyonu-2040 adlı belge ise üye devletlerin bireysel ve ortak kapasitelerini geliştirerek, günümüzün değişen koşullarına uyum sağlama amacı taşıyan uzun vadeli bir stratejik çerçeve sunmaktadır. Bu vizyon, üye devletler arasında karşılıklı dayanışmayı artırarak, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iş birliğini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Küresel ve bölgesel dinamiklerin farkında olan TDT, güvenlik, kalkınma, çevre ve enerji gibi birçok alanda ortak projeler yürütmeyi ve sürdürülebilir bir bölgesel barış ve refah ortamı sağlamayı amaçlamaktadır.²⁹

2022 yılında KKTC'nin, Semerkant'ta düzenlenen zirvede TDT'ye gözlemci üye olarak kabul edilmesi, Türk dünyası için kayda değer bir ilerleme olarak öne çıkmıştır. KKTC'nin TDT'ye katılımı, teşkilatın iç birliğini güçlendirmiş ve Türk devletleri arasında dayanışmayı pekiştirici adım olmuştur. Bu gelişme, siyasi ilişkilerden öteye geçerek kültürel ve ekonomik alanlarda iş birliğini derinleştirme potansiyeline sahip olup, KKTC'nin uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırmaya yönelik önemli bir adım niteliğindedir.

Tablo 2: TDT Üye ve Gözlemci Ülkelerinin Uluslararası Örgütlere Üyelik Durumu

	NATO	KGAÖ	ŞİÖ	AGİT	Avrupa Konseyi	BDT	AEB	GUAM	KEİ	EİT	İİT	TDT
Türkiye	Üye	-	Diyalog Partneri	Üye	Üye	-	-	-	Üye	Üye	Üye	Üye
Azerbaycan	-	-	Diyalog Partneri	Üye	Üye	Üye	-	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye
Kazakistan	-	Üye	Üye	Üye	-	Üye	Üye	-	-	Üye	Üye	Üye
Kırgızistan	-	Üye	Üye	Üye	-	Üye	Üye	-	-	Üye	Üye	Üye
Özbekistan	-	-	Üye	Üye	-	Üye	Gözlemci	-	-	Üye	Üye	Üye
Macaristan	Üye	-	-	Üye	Üye	-	-	-	-	-	-	Gözlemci
Türkmenistan	-	-	Misafir	Üye	-	-	-	-	-	Üye	Üye	Gözlemci
KKTC	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Üye	Üye	Gözlemci

Kaynak: Sarıkaya, "30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak", s. 505.

28 Türk Devletleri Teşkilatı, "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf> [Erişim tarihi: 26.11.2024].

29 Türk Devletleri Teşkilatı, "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", [Erişim tarihi: 26.11.2024].

Tablo 2'de görüldüğü üzere, TDT üye ve gözlemci ülkelerinin üye oldukları uluslararası örgütler arasında sınırlı bir ortaklık bulunmaktadır. Güvenlik örgütleri açısından yalnızca Türkiye ve Macaristan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesiyken, Kazakistan ve Kırgızistan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne (KGAÖ), Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ise Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) üyedir. Bununla birlikte, üye ve gözlemci devletlerin tamamının ortak üye olduğu bir uluslararası kuruluş bulunmamaktadır. Özbekistan, geçmişte Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM) ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyeliği yapmış, ancak bu örgütlerden ayrılmıştır. Türkiye, Türkmenistan, KKTC ve Macaristan dışında kalan tüm Türk devletleri Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üyedir. Ayrıca Kazakistan ve Kırgızistan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) üyesidir. Macaristan, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Konseyi'ne üye olup, TDT'de gözlemci statüsüne sahiptir. KKTC, yalnızca İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve TDT'de gözlemci olarak yer alırken, Türkmenistan ise Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)'ye üye, TDT'de gözlemci statüsündedir. Bu tablo, üye olunan uluslararası örgütlerin her bir devletin dış politika ve güvenlik stratejileri üzerindeki farklı etkilerini ortaya koymaktadır. Söz konusu özellikle TDT'nin sınırları ötesinde bir etki yaratmasına imkân tanımaktadır. Örneğin Türkiye ve Macaristan'ın NATO üyeliği, Batı nazarında TDT'yi değerli kılmaktadır. Benzer bir tespit Macaristan'ın üyesi olduğu ve Temmuz-Aralık 2024 tarihleri arasında Konsey Dönem Başkanlığı yaptığı AB için de yapılabilir. Diğer yandan Rusya'nın TDT'ye dahil olmasının yanı sıra KGAÖ'ye, AEB'ye veya BDT'ye üye olan çeşitli devletlerin yine TDT üyesi olması bu noktada örgütü Moskova nazarında önemli bir aktöre dönüştürmektedir.

TDT'nin kuruluş süreci, genişleme politikaları ve uluslararası alandaki rolü, gözlemci üyelik statüsünün teşkilat içindeki yerini ve önemini anlamak açısından kritik bir zemin sunmaktadır. Bu bağlamda, TDT'deki gözlemci üyelik statüsünün ve gözlemci ülkelerin organizasyondaki yerinin incelenmesi, konunun daha iyi kavranmasına olanak sağlayacaktır.

TDT'de Gözlemci Üyelik ve Gözlemci Ülkeler

TDT üyeleri, uluslararası alanda etkili bir diplomatik iş birliği oluşturmak amacıyla belirli devletlere gözlemci statüsü tanıyabilmektedir. Nahçıvan Antlaşması'nın 16. maddesinde, TDT tarafından devletlere, uluslararası teşkilatlara ve uluslararası forumlara gözlemcilik statüsü verilebileceği ifade edilmiştir. Gözlemci üye statüsü, TDT'nin kurumsal düzenlemeleriyle belirlenmekte olup, 2011 yılında kabul edilen "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları" çerçevesinde düzenlenmiştir.

Çalışma Esaslarının 4. maddesine göre, gözlemci üye olmak isteyen bir devlet, uluslararası örgüt veya forum, Dönem Başkanı'na başvuruda bulunarak, TDT üyesi devletlerin onayını almak zorundadır. Başvurunun ardından, Devlet Başkanları Konseyi tarafından onaylanması durumunda, gözlemcilik statüsü resmen tanınmaktadır. Bu statü, devletlere oy hakkı tanımamakla

birlikte, TDT toplantılarına katılım, konuşma yapma ve yazılı beyanlarda bulunma gibi imkânlar sunmaktadır. Ancak, gözlemci üyeler, karar alma süreçlerinden dışlanmış olup, yalnızca belirli toplantılara katılma hakkına sahiptirler. Ayrıca, gözlemci üyelik, Devlet Başkanları Konseyi tarafından askıya alınabilir veya sonlandırılabilir.³⁰

Nahçıvan Anlaşması'nın 18. maddesi, gözlemci üyelikle ilgili idari düzenlemeleri Dışişleri Bakanları Konseyi'nin sorumluluğuna bırakmış ve bu düzenlemelerin Devlet Başkanları Konseyi tarafından onaylanmasını öngörmüştür. Bu çerçevede, gözlemci üye statüsü, TDT'nin genişleme sürecinde, Türk dili konuşan devletlerle olan ilişkilerin güçlendirilmesine ve uluslararası iş birliğinin daha da derinleştirilmesine olanak sağlamaktadır. TDT'nin gözlemci üyelik için koyduğu şartlar, yalnızca Türk dili konuşma kriteriyle sınırlı kalmayıp, üye devletlerin kültürel, siyasi ve ekonomik ortaklıklarını yansıtan bir yapıya sahiptir. Bu koşullar, TDT'nin gelecekteki genişleme stratejileri doğrultusunda, gözlemci statüsüne yönelik ek özel şartların getirilmesini olası kılmaktadır.

Bu çerçevede, TDT'ye gözlemci üye olarak katılan ülkeler sırasıyla, Macaristan (2018), Türkmenistan (2021), KKTC (2022) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'dır (EİT) (2023). Bu gözlemci üyelikler, TDT'nin Türk Dünyasıyla olan iş birliğini derinleştirirken, aynı zamanda teşkilatın küresel alandaki diplomatik etkisini ve uluslararası etkileşimini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Macaristan

Macaristan, TDT'ye gözlemci üye olarak katıldığı 2018 yılından bu yana Türk Dünyası ile ilişkilerini stratejik bir temelde geliştirmektedir. Bu üyelik, Macaristan'ın "Doğu Açılımı" politikasının bir yansıması³¹ olarak değerlendirilmekte olup, ülkenin kültürel ve ekonomik çıkarlarını genişletme amacıyla uyum içindedir. Macaristan, TDT ile ilişkilerini pekiştirmek amacıyla, 19 Eylül 2019'da başkentinde TDT'nin Avrupa'daki ilk ve tek temsilcilik ofisi olan Budapeşte Avrupa Temsilcilik Ofisi'ni faaliyete geçirmiştir. Bu ofis, TDT'nin Avrupa'daki tanıtımını ve teşkilatın AB kurumlarıyla olan ilişkilerini güçlendirme amacıyla önemli bir diplomatik bağlantı noktası oluşturmuştur ve TDT ile Avrupa arasında siyasi ilişkilerin kurulmasına da katkı sağlamaktadır. TDT, söz konusu temsilcilik ofisi ile AB ile arasında somut bir köprü oluşturarak, Avrupa kurumlarıyla doğrudan iletişimi güçlendirmekte ve TDT'yi Avrupa genelinde tanıtmayı hedeflemektedir. Macaristan ise bu temsilcilik aracılığıyla, TDT'nin Avrupa'daki etkisini artırırken aynı zamanda enerji ve ticaret konularında iş birliğini geliştirecek platformlar oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.³² Ayrıca, Macaristan, Türk Dünyası ile olan

30 Hakkı Hakan Erkiner – İlayda Eray, "Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [TDT Özel Sayısı], (Ağustos 2022), s. 228-229.

31 Kanat Makhanov, "Understanding The Overlap of Hungary's "Eastern Opening" and Cooperation of Turkic States", <https://www.eurasian-research.org/publication/understanding-the-overlap-of-hungarys-eastern-opening-and-cooperation-of-turkic-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

32 Tamás Péter Baranyi, "Hungary's Role in the Organization of Turkic States as an Observer State: Limitations and Opportunities", *PERCEPTIONS*, XXVII, 1, (Spring-Summer 2022), s. 129-131.

kültürel ilişkilerini güçlendirme çabaları kapsamında, 2019 yılının Ekim ayında, TÜRKSOY ile bir iş birliği mutabakatı imzalamıştır. Bu iş birliği hem kültürel ilişkilerin pekiştirilmesi hem de Macaristan'ın Türk Dünyası ile bağlarının derinleştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur.³³

Başbakan Viktor Orban liderliğinde, Macaristan'ın TDT ile ilişkilerini geliştirme çabaları, yalnızca ticaret ve ekonomik ortaklıklar açısından değil, aynı zamanda Macaristan'ın kimlik politikaları ve uluslararası arenada daha geniş bir kimlik arayışı bağlamında da büyük önem taşımaktadır. Orban'ın, TDT'nin 6. Zirvesi sırasında yaptığı konuşma Macaristan'ın Türk Dünyası ile olan ilişkilerinde kimlik faktörünün ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir:

“Bildığınız gibi, Macaristan'da yaşıyoruz, Macarız ve Macarca konuşuyoruz. Macarca Türk dilleri ile akrabalığı olan eşsiz ve kendine has bir dildir. Biz her zaman Türk kimliği sahibi ülkelerin arasındaki iş birliğini yakından takip ettik. Aranızda en batıya göç ederek Hristiyanlığı benimsemiş insanlarız. Yani biz Batı'da yaşayan, Hun-Türk kökenler üzerinde duran Hristiyan bir halkız; Macarlar kendilerini Attila'nın en son torunları olarak görüyorlar.”³⁴

Macaristan'ın TDT'ye gözlemci üye olarak katılmasının ardında yatan bir başka sebep Macar ulusal kimliğini güçlendirme ve ülkenin uluslararası sistemdeki kimliğini zenginleştirme çabalarına katkıda bulunmaktır. Orban'ın Doğu Açılımı politikası çerçevesinde Macaristan, Batı odaklı diplomatik ilişkilerini dengelemek için Türk devletleriyle ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemektedir. TDT ile iş birliği, bu stratejik amaçlara hizmet ederek Macaristan'a, Türk Dünyasıyla olan bağlarını yeniden değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Özellikle Macar Turancılığı olarak bilinen, Macarların Ural-Altay kökenlerine dayandırılan ve Macar kimliğinin Türk Dünyasına bağlandığını savunan ideoloji, bu vizyonun temellerinden birini oluşturmaktadır.³⁵ TDT çatısı altında Türk Cumhuriyetleriyle geliştirilen ticaret, eğitim ve kültürel iş birliği bağlamında Macaristan, Avrupa ve Türk dünyası arasında bir köprü işlevi üstlenmektedir.

Macaristan'ın Azerbaycan ile ikili ilişkilerinin giderek yoğunlaştığı ve bunun TDT üzerinden de güçlendiği gözlenebilmektedir. TDT çatısı altında, Macaristan'ın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini belirtip bölgesel krizlerde ortak bir tutum benimsemesi, Avrupa coğrafyası ve AB içinden verilen etkili bir destek olarak öne çıkmaktadır. Macaristan, İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verdiği açık destekle de hem Bakü ile olan yakın ilişkilerini pekiştirmiş hem de Kafkasya'ya ilişkin bir perspektife sahip olduğunu ortaya koymuştur.³⁶

33 TÜRKSOY, “TÜRKSOY ve Macaristan Arasında İşbirliği Mutabakatı İmzalandı”, <https://www.turksoy.org/haberler/2019-10-10-turksoy-ve-macaristan-arasinda-isbirligi-mutabakati-imzalandi> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

34 Miniszterelnok. hu, “Prime Minister Viktor Orbán's speech at the 6th Summit of the Cooperation Council of Turkic-speaking States”, <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/prime-minister-viktor-orbans-speech-at-the-6th-summit-of-the-cooperation-council-of-turkic-speaking-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

35 Makhanov, “Understanding The Overlap of Hungary's “Eastern Opening” and Cooperation of Turkic States”.

36 TRT Haber, “Aliyev: Macaristan, Azerbaycan'ın en yakın dostlarından biri”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/aliev-macaristan-azerbaycanin-en-yakin-dostlarindan-biri-563336.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

Türkistan devletleriyle ticaret hacmini artıran Macaristan, eğitim ve yatırım projeleriyle de bölgedeki varlığını güçlendirmektedir.³⁷ TDT'nin tüm üyeleriyle ekonomik ilişkileri toplam ticaret hacminin %2'sinden azını oluşturmasına rağmen, enerji iş birliği potansiyeli bu bağlamda stratejik önem kazanmaktadır. Macaristan'ın Rusya'dan yaptığı enerji ithalatına bağımlılığı göz önüne alındığında, TDT üyeleriyle enerji temelli iş birliği girişimleri, özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi hidrokarbon kaynaklarına sahip devletlerle ilişkilerin gelişmesini desteklemektedir. Ayrıca Türkiye ile enerji alanındaki iş birliği, Macaristan'ın enerji arz güvenliğini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin, Türkiye ve Macaristan arasında imzalanan doğal gaz ihracatı anlaşması, 2024'ten itibaren Türkiye'den Macaristan'a doğal gaz sevkiyatını başlatmayı planlamaktadır. Bu anlaşma, her iki ülkenin enerji altyapılarının ortak kullanımı ve doğal gaz depolama tesislerinde iş birliği yapması açısından büyük önem taşımaktadır.³⁸ Bu iş birliği, Macaristan'ın enerji arzını çeşitlendirmeyi ve güvence altına almayı hedeflerken, Türkiye'nin enerji geçiş merkezi olma vizyonunu pekiştirecektir. Ayrıca, Kazakistan ve Macaristan arasındaki iş birliği, stratejik ortaklıklarının güçlendirilmesiyle önemli bir aşamaya gelmiştir. Kazakistan'ın Macaristan'daki yatırımları 370 milyon dolara ulaşırken, 70'ten fazla Macar şirketi Kazakistan'da faaliyet göstermektedir. Tarım, ulaştırma altyapısının dijitalleşmesi ve yatırım projeleri gibi alanlarda yapılan iş birliği, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkileri derinleştirerek Macaristan'ın TDT ile olan ilişkilerine ivme kazandırmakta ve bölgedeki etkisini artırmaktadır.³⁹

Enerji alanındaki iş birliği, Macaristan'ın TDT'deki rolünü yalnızca coğrafi bir bağ olmaktan çıkararak bu devleti çok taraflı platformlar açısından Avrupa'nın merkezinde bir ortak olarak pekiştirmektedir. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşı sonrası enerji güvenliği konusu öne çıkmıştır. Bu süreçte Macaristan, Azerbaycan ve Türkiye'den gelen gaz tedarikini artırmaya çalışmaktadır. Kazakistan'da ise Macar petrol şirketi MOL, gaz üretimi başlatmıştır. Bu tür girişimler, bölgeyle enerji iş birliğinin ekonomik etkisini artırmakta ve Macaristan'ı bölgede daha etkili bir aktör haline getirmektedir. Bu gaz sevkiyatları, Macaristan'ın enerji kaynaklarını çeşitlendirme amacına hizmet ederken, TDT ile bağlarının stratejik bir derinlik kazandığını göstermektedir.⁴⁰ Ayrıca, Azerbaycan, Macaristan, Romanya ve Gürcistan arasında imzalanan yeşil enerji anlaşması gibi ortaklıklar Macaristan'ın bu bağlamdaki etkinliğini pekiştirmektedir.

Orban'ın, 2024'te Bişkek'teki 11. Türk Devlet Başkanları Zirvesi'nde yaptığı açıklamalar ve kendisine takdim edilen "Türk Dünyası Yüksek Nişanı", Macaristan'ın TDT ile ekonomik

37 Devin Haas, "What is Hungary doing in the Organisation of Turkic States?", <https://emerging-europe.com/analysis/explainer-what-is-hungary-doing-in-the-organisation-of-turkic-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

38 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Türkiye ile Macaristan Arasında Enerji İşbirliği Derinleşiyor", <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21206> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

39 TRT Avaz, "Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev, Macaristan Ziyaretinin Stratejik Ortaklıkta Yeri", <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrsyadan/kazakistan-cumhurbaskani-tokayev-macaristan-ziyaretinin-stratejik-ortaklikta-ye/673e27b4884f7ff890013393> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

40 About Hungary, "Speech by Viktor Orbán at a meeting of heads of state and government of the Organization of Turkic States", <https://abouthungary.hu/speeches-and-remarks/speech-by-viktor-orban-at-a-meeting-of-heads-of-state-and-government-of-the-organization-of-turkic-states> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

ve stratejik ilişkilerde kaydettiği önemli ilerlemeyi göstermektedir. Orban zirvede yaptığı açıklamada 2023 yılında, ülkesinin TDT üyeleriyle ticaret hacminin 5 milyar doları aştığını ifade etmiştir. Bu durum Macaristan'ın Doğu Açılımı politikasının somut sonuçlarını yansıtırken, Orban'ın bu iş birliğini daha da derinleştirme kararlılığını ortaya koymaktadır. Macaristan'ın Türk Yatırım Fonu'na 100 milyon dolar katkı sağlamaya başlaması, ülkenin TDT bölgesindeki yatırım ve kalkınma hedeflerine olan bağlılığını pekiştirmektedir.

Macaristan'ın TDT ile geliştirdiği yakın ilişkiler, özellikle KKTC'nin de facto tanınması anlamına gelecek adımlar AB içinde eleştirilere neden olmaktadır. AB, Macaristan'ın TDT ile iş birliğini ve KKTC'nin TDT bünyesinde gözlemci statüsü kazanma girişimini uluslararası hukuka aykırı bulmakta ve bu durumu “ayrılıkçı bir yapının tanınması” olarak değerlendirmektedir.⁴¹ AB, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni (GKRY) Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tanıyıp bünyesine dâhil ettiği için, KKTC'nin TDT tarafından gözlemci olarak kabul edilmesine karşı çıkmakta ve bu tutumunu sürdürmektedir. Bu çerçevede, 2014 yılında Budapeşte'de KKTC temsilciliğinin açılması da AB nezdinde Macaristan'a yönelik ciddi eleştirilere yol açmıştır. Macaristan, bu konuda AB'den bağımsız bir politika izleyerek, TDT ile ikili düzeyde ilişkilerini derinleştirmeyi sürdürmektedir. Ancak bu durum, Macaristan'ın Doğu Açılımı politikası doğrultusunda TDT ile olan yakın ilişkilerinin, AB'nin dış politika öncelikleri ile uyumsuzluk gösterme riskini de beraberinde getirmekte ve AB içinde belirgin bir gerilim yaratmaktadır. TDT ile iş birliğini genişletme hedefindeki Macaristan, özellikle AB'nin Kıbrıs konusundaki hassasiyeti nedeniyle bu ilişkileri dikkatli bir denge politikasıyla yürütmek durumundadır. Bu bağlamda, Macaristan'ın TDT ile ilişkilerini derinleştirme kararlılığı, AB ile hâlihazırda gergin olan diplomatik ilişkilerini daha da zorlayabilir. Dolayısıyla, Macaristan'ın TDT ile olan bu bağımsız ilişkilerinin AB içinde ne kadar sürdürülebilir olduğu veya AB merkezli herhangi bir baskı ile karşılaşp karşılaşmayacağı soruları gündeme gelmektedir.

Macaristan, Eximbank aracılığıyla üye devletlere fonlar sağlamakta ve öğrencilere Macaristan'da eğitim görmeleri için devlet bursları sunmaktadır. Eğitim alanındaki iş birliği kapsamında, Türk Üniversiteler Birliği ve Orhun Süreci'ne Szeged Üniversitesi ile katılmaktadır. Bu kapsamda, Macaristan 2021 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bışkek'te büyükelçilik açmıştır. Ayrıca, Macaristan, Budapeşte'deki TDT Avrupa Temsilcilik Ofisi aracılığıyla Türk Dünyası Vizyonu-2040 belgesine katkıda bulunmuş ve TDT'nin yatırım finansmanı platformu olacak Türk Yatırım Fonu'na katılım iradesini açıkça belirtmiştir. 2021 yılında Macaristan'ın düzenlediği Türk İş Forumu ile TDT üye devletlerinin iş dünyası paydaşları bir araya getirilmiş ve 2023 yılında kurulan Türk Devletleri Coğrafya Konseyi ile turizm ve eğitim alanlarında iş birliği sağlanmıştır. Bu adımlar, Macaristan'ın Doğu Açılımı politikası ve çok boyutlu dış politika arayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Macaristan'ın gelecekte TDT'ye tam üye olarak katılması, Avrupa ve Türk Dünyası arasındaki bağları güçlendirme potansiyeline sahiptir; ancak bu durum, AB ile uyum ve bölgesel dengeleri

41 Euronews Türkiye, “Borrell'dan Orbán'a TDT Çıkışı: AB Ayrılıkçı, Kıbrıs Türk Varlığını Meşrulaştırmayı Reddediyor”, <https://tr.euronews.com/2024/07/07/borrelldan-orbana-tdt-cikisi-ab-ayrilikci-kibris-turk-varligini-mesrulas-tirmayi-reddediyor> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

de gözetmeyi gerektirmektedir. Mevcut gözlemci statüsü, Macaristan’a, TDT misyonuna esnek bir çerçevede katkı sunarken, tam üyeliğin getireceği yükümlülüklerden bağımsız olarak çok yönlü iş birlikleri geliştirme imkânı tanımaktadır. Bu bağlamda, Macaristan’ın TDT liderlerini 2025’te Budapeşte’de düzenlenecek gayri resmî zirveye davet etmesi, ülkenin yalnızca gözlemci olarak kalmak istemediğine ve TDT ile daha kurumsal, derin bir iş birliği hedeflediğine işaret etmektedir. Zirvede Orban’a verilen “Türk Dünyası Yüksek Nişanı” ise, Macaristan’ın Türk Dünyası ile kültürel ve diplomatik bağlarının sembolik bir takdiri olarak değerlendirilebilir. Macaristan’ın, enerji, ticaret ve diplomasi alanlarında TDT ile geliştirdiği ilişkiler, Avrupa’daki stratejik etkinliğini artırmakta; aynı zamanda AB’nin bölge politikalarından bağımsız hareket etme kapasitesini pekiştirmektedir. Bu durum, Macaristan’ı Avrasya’da önemli bir stratejik aktör hâline getirirken, TDT’nin Avrupa’daki etkisini de genişleten uzun vadeli bir strateji olarak görülmektedir.

Türkmenistan

Türkmenistan 2021 yılında Türkiye’de düzenlenen TDT zirvesinde teşkilata gözlemci üye olarak katılmıştır. Bu adım, Türkmenistan’ın uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendiren önemli bir adım olmuştur. Türkmenistan’ın TDT gözlemci üyeliği sürecinde tartışılan temel konulardan biri, ülkenin Daimî Tarafsızlık Statüsü’nün bu üyelikten nasıl etkileneceği olmuştur. Bu statü, Türkmenistan’ın ikili ve çok taraflı savunma paktlarına üyeliğini, Türkmenistan topraklarının başka devletlerin askerleri için üs olabilme ihtimalini imkânsız hâle getirmektedir.⁴² Ancak, TDT’nin askerî bir yapıya sahip olmaması ve sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda iş birliğini teşvik eden bir platform olarak faaliyet göstermesi, Türkmenistan’ın tarafsızlık ilkesine zarar vermemektedir. Özellikle Nahçıvan Anlaşması’nın 2. maddesinde vurgulanan dostane ilişkileri teşvik etme hedefi, Türkmenistan’ın tarafsızlık ilkesini koruyarak TDT’ye dahil olmasına olanak tanımıştır.⁴³ Dolayısıyla, Türkmenistan’ın gözlemci statüsüyle TDT bünyesindeki varlığı, hem bölgesel iş birliğini güçlendirme yolunda ülkeye esneklik kazandırmakta hem de dış politikasındaki tarafsızlık yaklaşımını sürdürebilmesine olanak tanımaktadır. Türkmenistan’ın bu dengeyi başarıyla sürdürmesi, TDT’nin tarafsızlığa saygı gösteren bir iş birliği modeli sunduğunu ve örgütün bu niteliğinin, üye devletler için de çekici bir unsur olduğunu göstermektedir.

Türkmenistan, dünyanın en büyük dördüncü doğal gaz rezervine ve önemli petrol yataklarına sahip olmasının yanı sıra, modernize edilmiş tekstil sektörü ve güçlü tarımsal üretimiyle de bölgesel ekonomi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Pamuk üretimi ve petrol rafinerileri gibi sektörlerdeki güçlü varlığı, ülkenin ekonomik çeşitliliğini desteklerken, kimya ve elektrik sanayiindeki gelişmeler de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Hazar Denizi kıyısındaki stratejik konumu, Türkmenistan’a yalnızca bölgesel enerji ve ticaret bağlarını güçlendirme potansiyeli sunmakla kalmamakta, aynı zamanda TDT ile olan ilişkilerinde de önemli fırsatlar

42 Sarıkaya, “30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak”, s. 502-503.

43 Emrah Kaya, “Türkmenistan’ın Türk Devletleri Teşkilatı’na Tam Üyeliği”, <https://www.ankasam.org/ankanalizler/turkmenistanin-turk-devletleri-teskilatina-tam-uyeligi/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

yaratmaktadır. Bu güçlü ekonomik temeller, Türkmenistan'ın TDT bünyesinde bölgesel iş birliği ve kalkınma hedeflerine katkı sağlama kapasitesini pekiştirmektedir.

Türkmenistan'ın gözlemci üyeliği, TDT'nin bölgesel ve küresel misyonuyla uyumlu bir şekilde, ülkenin dış politikasıyla örtüşen dengeli bir yaklaşım sunmaktadır. Batı, Rusya ve Çin ile ilişkilerini istikrarlı bir şekilde sürdüren Türkmenistan, TDT'nin temel prensipleri doğrultusunda çok taraflı iş birliğine katkıda bulunmaktadır. Bu dengeci dış politika yaklaşımı, TDT'nin uluslararası alandaki etkinliğini artırırken, bölgesel barış ve güvenliğin teşvik edilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Türkmenistan'ın Afganistan ile geliştirdiği yapıcı diplomasi ve projelere dayalı ilişkiler, TDT'nin barışçıl iş birliği ilkesinin güçlenmesine ve bölgesel istikrarın sağlanmasına katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, Türkmenistan'ın gözlemci üyeliği, sadece ekonomik kalkınma ve enerji güvenliği alanlarında değil, aynı zamanda bölgesel iş birliği projelerinin hayata geçirilmesinde de stratejik bir öneme sahiptir. Çin'e doğal gaz ihraç eden boru hattı, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Boru Hattı ve Lapis Lazuli Koridoru gibi bölgesel kalkınma projeleri, Türkmenistan'ın bölgedeki ve Türk Dünyasındaki ekonomik ve güvenlik alanlarındaki etkin rolünü güçlendirmektedir. Bu pragmatik ve barışçıl dış politika yaklaşımı, Türkmenistan'ın TDT içindeki konumunu sağlamlaştırırken, aynı zamanda örgütün bölgedeki etki alanını genişletmesine katkı sağlamaktadır. Türkmenistan'ın katılımı, TDT'nin uluslararası alandaki yapıcı imajını pekiştirerek, Türk Dünyasının kalkınma ve iş birliği hedeflerine katkıda bulunacaktır.⁴⁴

Türkmenistan'ın Türkistan'daki stratejik önemi de göz ardı edilemez. Hazar Denizi'ne kıyısı olan Türkmenistan, Azerbaycan ve Kazakistan ile güçlü iş birliğine sahiptir. Türkmenistan'ın TDT'ye katılımı, bu iş birliğinin derinleşmesine ve Orta Koridorun etkin bir şekilde işlemesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, TDT üyeliği, bölgesel ulaşım hatlarının geliştirilmesi, ekonomik entegrasyonun sağlanması ve Türk devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Türkiye, Türkmenistan'ın gözlemci üye olduğu yıldan itibaren tüm zirve toplantılarında Türkmenistan'ın TDT'ye tam üye olarak katılmasına yönelik çağrılarda bulunarak, bu üyeliğin teşkilatın genişleme politikasındaki stratejik önemini vurgulamaktadır.⁴⁵ Türkmenistan'ın tam üyeliği, TDT'nin Türkistan'daki siyasi ve ekonomik etki alanını genişletmekle kalmayıp, teşkilatın bölgesel bir güç olarak uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırma potansiyeline de sahiptir. TDT'nin enerji güvenliği, ekonomik iş birliği ve kültürel entegrasyon hedefleri göz önüne alındığında, Türkmenistan gibi zengin enerji kaynaklarına sahip bir ülkenin tam üyeliği, teşkilatın enerji arz güvenliğine de stratejik bir katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda,

44 Eldaniz Gusseinov, "Turkmenistan's Afghanistan Policy: Balancing Risks and Untapped Opportunities", <https://thediplomat.com/2024/04/turkmenistans-afghanistan-policy-balancing-risks-and-untapped-opportunities/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

45 Anadolu Ajansı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkmenistan'ı Türk Devletleri Teşkilatı'nda Tam Üye Olarak Görmek İsteriz", <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-turkmenistani-turk-devletleri-teskilatinda-tam-uye-olarak-gormek-isteriz/3033626> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

Türkmenistan'ın tarafsızlık ilkesine dayalı dış politika anlayışı, TDT'nin barışçıl iş birliği vizyonuyla uyumlu olup, örgütün bölgesel istikrar misyonunu pekiştirecektir.

Sonuç olarak, Türkmenistan'ın gözlemci üyeliği ve olası tam üyeliği hem ülkenin dış politikasına hem de TDT'nin vizyonuna önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahiptir. Bu katılım, Türk dünyasının bölgesel iş birliği süreçlerini güçlendirirken, Avrasya'daki barışçıl yapıyı pekiştirecek ve TDT'nin misyonunu daha geniş bir perspektifle hayata geçirmesine olanak sağlayacaktır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC, 2022 yılında TDT'ye gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu adım, yalnızca KKTC için uluslararası alanda yaşadığı izolasyonu aşma yönünde bir fırsat sunmakla kalmayıp, aynı zamanda Türk Dünyası ile iş birliğini derinleştirerek bölgesel stratejiler açısından da önemli bir anlam taşımaktadır. KKTC'nin TDT'ye katılımı, uluslararası diplomatik bağlamda, yıllardır tanınmayan bir devletin, Türk Dünyası ile kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirme imkânı sağlamıştır.

KKTC'nin TDT ile kurduğu entegrasyon süreci, ada devletinin uluslararası görünürlüğünü artırarak diplomatik tanınma çabalarına dolaylı bir katkı sunma potansiyeline sahiptir. KKTC'nin TDT'ye kendi resmî adıyla kabul edilmesi, teşkilatın egemen eşitlik temelinde iki devletli çözümden yana olduğunu açıkça göstermektedir. Bu, TDT'nin KKTC'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanınmasını destekleyen önemli bir duruş sergilediğini ortaya koymaktadır. TDT'nin bu kararı, İslam İşbirliği Teşkilatı'nda (İİT) uygulanan “Kıbrıs Türk Devleti”⁴⁶ gibi sınırlayıcı bir formülün aksine, Türk Dünyasının dayanışmasını ve KKTC'nin statüsünü güçlendiren cesur bir yaklaşımı temsil etmektedir.⁴⁷ TDT'nin bu tutumu, İİT'nin denge politikalarından farklı olarak, Türk Dünyasının kolektif gücünü yansıtan güçlü bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

TDT çatısı altında geliştirilecek ekonomik, ticari ve kültürel iş birlikleri, KKTC'nin karşı karşıya kaldığı ekonomik ambargoların etkilerini hafifletmekte ve kalkınma hedeflerini desteklemekte önemli bir rol oynayabilir. Bu süreç aynı zamanda, KKTC'nin Türk Dünyası ile olan tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlarını güçlendirirken, Kıbrıs Türk halkının uluslararası platformlarda daha güçlü bir şekilde temsil edilmesine stratejik bir zemin hazırlamaktadır. Böylece KKTC, Türk Dünyasının ortak tarih ve kültürel mirası üzerinden aidiyet duygusunu

46 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İslam İşbirliği Teşkilatı”, <https://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa#:~:text=G%C3%B6zlemci%20%C3%BClkeler%3A%205%20g%C3%B6zlemci%20%C3%BCyesi,Durumu%3A%20Kurulu%C5%9Fundan%20bu%20yana%20%C3%BCyedir> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

47 Anadolu Ajansı, “Avrupa Birliği, KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'ndaki Varlığından Rahatsız”, <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/avrupa-birligi-kktenin-turk-devletleri-teskilatindaki-varligindan-rahatsiz/1822399> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

pekiştirirken, ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etme yolunda da ilerleme kaydetme potansiyeline sahiptir.

KKTC'nin gözlemci üye statüsü, ülkenin ekonomi, turizm ve eğitim gibi alanlarda iş birliği geliştirmesi ve üye devletlerle ortak projelere katılması için önemli fırsatlar sunmaktadır. KKTC, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumuyla, TDT için enerji güvenliği ve deniz yetki alanları gibi kritik konularda önemli bir ortak olabilir. Özellikle Akdeniz'deki enerji rezervlerine erişim ve bu rezervlerin taşınmasına ilişkin projelerde KKTC'nin sağlayacağı katkılar, TDT'nin bölgesel ve küresel etkinliğini artırabilir.

KKTC'nin TDT'ye üyelik perspektifi hem teşkilatın genişleme politikaları hem de uluslararası tanınma dinamikleri bağlamında dikkat çekici bir bağ ve zorluk teşkil etmektedir. Türkiye'nin KKTC'yi tanıyan tek ülke olması, KKTC'nin tam üyelik statüsü kazanmasını önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. TDT'nin diğer üye ve gözlemci devletlerinin KKTC'yi resmen tanımaması, bu devletlerin uluslararası hukuktaki mevcut statükoyu koruma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durum, KKTC'nin teşkilata katılımını destekleyecek oybirliği kararının alınmasını engelleme potansiyeli taşımaktadır.

KKTC'nin TDT'ye gözlemci üye olarak kabul edilmesi ve olası tam üyelik süreci, AB ve GKRY tarafından eleştirilere ve diplomatik tepkilere yol açmaktadır.⁴⁸ AB, yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti'ni uluslararası alanda tanımakta ve KKTC'nin bağımsız bir siyasi varlık olarak kabul edilmesini "ayrılıkçı bir hareket" olarak değerlendirmektedir.⁴⁹ KKTC'nin TDT'ye katılımı, AB'nin Türk devletleriyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine ve GKRY lehine daha sert politikalar geliştirmesine neden olabilir. TDT üyesi devletler, bu diplomatik dengeyi koruma noktasında zorluklarla karşılaşabilir.

Uluslararası tanınma, devletlerin diplomatik ilişkiler kurma ve uluslararası kuruluşlara katılma süreçlerinde temel bir ön koşuldur. Daha önce belirtildiği gibi KKTC'nin yalnızca Türkiye tarafından tanınması, TDT'nin bu yönde bir adım atmasını güçleştirmektedir. Zira diğer üye ve gözlemci ülkeler, KKTC'nin tanınması durumunda, uluslararası camiada karşılaşabilecekleri olası diplomatik baskılardan çekinmektedir. Nitekim Özbekistan'ın eski Dışişleri Bakanı Vladimir Norov'un yaptığı açıklama, bu diplomatik zorlukları ve TDT'nin yaşadığı çekinceleri de ortaya koymaktadır. Norov, KKTC'nin TDT'ye gözlemci üye olarak kabul edilmesinin, KKTC'nin tanınması anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir.⁵⁰ Özellikle AB gibi bir uluslararası aktörün tepkisi, TDT üyeleri üzerinde belirli bir etki yaratmakta ve bazı ülkeler, KKTC'nin tam

48 Anadolu Ajansı, "Avrupa Birliği, KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'ndaki Varlığından Rahatsız", [Erişim tarihi: 01.12.2024].

49 Euronews Türkiye, "Borrell'den KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesine Katılımına Tepki: Meşrulaştırma Girişi" <https://tr.euronews.com/2024/11/08/borrellden-kkctn-turk-devletleri-teskilati-zirvesine-katilimina-tepki-mesrulasirma-giri> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

50 Tashkent Times, "Giving Northern Cyprus Observer Status Was Not Even Discussed at Turkic Summit", <https://tashkenttimes.uz/national/9983-giving-northern-cyprus-observer-status-was-not-even-discussed-at-turkic-summit> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

anlamıyla bağımsız bir devlet olarak tanınması konusunda temkinli bir yaklaşım sergilemeye yönelmektedir. Bu durum, Türk Dünyasında dayanışma hedefi güden TDT'nin etkinliğini ve kolektif stratejisinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Norov'un açıklaması, TDT'nin dış baskılar karşısında daha dikkatli bir diplomatik strateji izlemesi gerektiğini ve Türk Dünyası içinde daha fazla uyum sağlanmasının gerekliliğini göstermektedir.

Sonuçta KKTC'nin uluslararası tanınma sorunu, TDT'nin genişleme sürecini karmaşıktırmakta ve teşkilatın karar alma süreçlerine olumsuz etkilerde bulunabilecek bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, TDT'nin uluslararası düzeydeki etkisini artırmak yerine, içsel uyum ve dışsal meşruiyet açısından zayıflatıcı bir etki yaratma riski taşımaktadır. Ancak, KKTC'nin TDT'ye gözlemci üye olarak katılması, sadece Kıbrıs Türk halkının diplomatik görünürlüğünü artırmakla kalmamakta, aynı zamanda Türk Dünyası ile olan bağlarını derinleştirerek önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu gelişme, Türk Dünyası içinde bölgesel dayanışmayı güçlendirip, kültürel ve ekonomik iş birliklerini artırarak Türk devletleri arasındaki bütünleşme sürecini hızlandırabilir. Dolayısıyla, TDT'nin KKTC'yi gözlemci üye olarak kabul etmesi, teşkilatın gelecekteki genişleme politikalarında daha kapsayıcı ve stratejik bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

TDT'nin Genişleme Sürecinde Kazanımlar, Riskler ve Stratejik Öncelikler

TDT, üyelik genişlemesiyle bölgesel ve uluslararası düzeyde etkisini artırmayı hedefleyen bir yapı olarak, bu süreçte hem fırsatlarla hem de risklerle karşı karşıyadır. Genişleme politikası, teşkilatın uluslararası tanınırlığını artırmasına, ekonomik ve siyasi iş birliğini genişletmesine ve Türk Dünyasının tarihsel ve kültürel bağlarını daha geniş bir coğrafyada pekiştirmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda yeni üyelerin katılımı, TDT'yi yalnızca bölgesel bir platform olmaktan çıkararak, küresel düzeyde etkili bir iş birliği ağına dönüştürebilir.

TDT'nin genişleme süreci, ŞİÖ'nün Hindistan, Pakistan ve İran gibi yeni üyeleri kabul ederken yaşadığı deneyimlerden önemli dersler çıkarmayı gerektirmektedir.⁵¹ ŞİÖ'de yeni üyelerin eklenmesi, örgütün temel odağını zayıflatmış ve üye devletler arasında yeni gerilimlere yol açmıştır. Özellikle Hindistan ve Pakistan gibi iki bölgesel rakip ülkenin üyeliği, ŞİÖ'nün etkinliğini azaltan bir faktör olarak değerlendirilmiştir.⁵² Ayrıca, ŞİÖ'de gözlemlenen bir diğer durum, genişlemenin yalnızca örgütü büyütmeyle sınırlı kalmaması gerektiğidir. Çin'in ŞİÖ içindeki hayal kırıklıkları nedeniyle ikili ve çok taraflı mekanizmalara yönelmesi, TDT için de bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, TDT'nin genişleme sürecinde, aday ülkelerin stratejik uyumu ve örgütün temel hedeflerine katkısı titizlikle değerlendirilmelidir.

51 United States Institute of Peace (USIP), "What Does Further Expansion Mean for the Shanghai Cooperation Organization?", <https://www.usip.org/publications/2024/05/what-does-further-expansion-mean-shanghai-cooperation-organization> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

52 William Piekos – Elizabeth C. Economy. "The Risks and Rewards of SCO Expansion", <https://www.cfr.org/expert-brief/risks-and-rewards-sco-expansion> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

TDT'nin genişlemeyi sadece sayısal bir artış değil, üye ve gözlemci ülkelerin teşkilatın temel ilkelerine uyum sağlayarak ortak hedeflere katkı sunduğu bir süreç olarak yönetmesi önemlidir. TDT'nin genişlemesi sırasında benzer sorunlarla karşılaşmamak için katı üyelik kriterleri belirlemesi, teşkilatın temel ilkelerine ve hedeflerine uyumlu ülkelerin seçilmesi, yalnızca sayısal büyüme değil, üyelerin teşkilatın ortak hedeflerine katkı sağladığı ve somut iş birliği projeleri sunduğu bir yapıya özen göstermesi gerekmektedir.

Bununla birlikte genişleme sürecinde TDT, ortak kültürel bağların ötesinde, ekonomik entegrasyon, güvenlik alanında iş birliği ve altyapı projeleri gibi somut sonuçlar elde etmeye yönelik bir strateji geliştirme konusuna odaklanmalıdır. Ayrıca sağlıklı bir büyüme ve genişleme için üyeler arasında liderlik mücadelesinin veya siyasi gerilimlerin kontrol edilmesi ve teşkilatı olumsuz etkilemesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

TDT'nin genişleme süreci, bölgesel ve küresel ölçekte daha etkili bir aktör olma potansiyeli sunmaktadır. Ancak bu sürecin başarıya ulaşması, teşkilatın karar alma süreçlerinin etkinliğini korumasına, ortak hedeflerden sapmamasına ve yeni katılımcıların TDT'nin değerleriyle uyum sağlamasına bağlıdır. Stratejik bir şekilde yönetilen genişleme, TDT'yi Türk Dünyasının dayanışmasını güçlendiren ve uluslararası düzeyde tanınırlığını artıran bir organizasyona dönüştürebilir.

Sonuç ve Öneriler

TDT, 2009 yılından bu yana düzenli olarak gerçekleştirilen zirve toplantılarıyla Türk devletleri arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini güçlendirerek kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Nahçıvan Anlaşması ile temelleri atılan bu teşkilat, Türk Dünyasının entegrasyonu ve ortak hareket etme arzusunun somut bir yansıması olarak şekillenmiş ve zaman içinde bölgesel iş birliğini daha da derinleştiren bir yapıya dönüşmüştür. Bu süreç, üye devletler arasındaki dostane ilişkileri pekiştirirken, Türk Dünyasının uluslararası alanda daha güçlü bir şekilde temsil edilmesine olanak sağlamaktadır.

TDT'nin benimsediği pragmatik dış politika anlayışı, teşkilatın yalnızca kendi bölgesiyle sınırlı kalmayıp Avrasya'da Rusya ve Çin gibi büyük aktörlerle dengeli ilişkiler geliştirmesine imkân tanımaktadır. Teşkilatın çok yönlü diplomasi anlayışı hem mevcut üye devletlere hem de gözlemci üyelere barışçıl ve iş birliğine dayalı bir çerçeve sunmaktadır. Bu yapı, gözlemci üyelerin uluslararası toplum nezdinde kabul görmelerini ve tam üyelik süreçlerinde karşılaşılabilecekleri olası engellerin aşılmasını kolaylaştırmaktadır. TDT'nin askerî bir yapıya dayanmayan, ekonomik, kültürel ve sosyal iş birliği odaklı yapısı, gözlemci ülkeler için geniş bir katılım alanı yaratmaktadır.

TDT; BM, AGİT, İİT ve DGÖ gibi küresel örgütlerle iş birliği yaparak uluslararası meşruiyetini artırmaya yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu iş birlikleri, teşkilatın barışçıl çözüm önerilerini, ekonomik projelerini ve kültürel dayanışma girişimlerini küresel platformlarda daha

etkili bir şekilde dile getirmesini sağlamaktadır. Özellikle bu tür iş birliklerinin, TDT'nin küresel ölçekte daha geniş bir tanınırlık ve etkinlik kazanmasına olanak tanıyacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

KKTC'nin gözlemci üye olarak teşkilata katılması, Türk Dünyasının dayanışmasını pekiştiren önemli bir adım olmuştur. Bu hamle, KKTC'nin uluslararası görünürlüğüne artırmanın yanı sıra, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumunu TDT için bir avantaj hâline getirmiştir. Bölgedeki enerji kaynaklarına erişim ve bölgesel güvenlik meselelerine yönelik katkılar, TDT'nin hem bölgesel hem de küresel etkinliğini artırma potansiyeline sahiptir. KKTC'nin tam üyelik sürecine yönelik bir yol haritası oluşturulması, bu katkıların daha da ileri taşınmasına olanak tanıyabilir.

Türkmenistan'ın TDT'ye gözlemci üyeliği hem tarafsızlık politikasına uygun bir şekilde uluslararası ilişkilerini çeşitlendirmesine hem de Türk Dünyasının bölgesel bütünleşme hedeflerine katkıda bulunmasına olanak tanımaktadır. Zengin hidrokarbon kaynakları, stratejik coğrafyası ve tarihi bağları ile Türkmenistan, TDT için ekonomik entegrasyonun desteklenmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Türkmen gazının Hazar Denizi üzerinden Avrupa'ya taşınması gibi projelerdeki iş birliği, teşkilatın enerji politikalarındaki etkinliğini artırabilir. Türkmenistan'ın tam üyelik süreci de bu tür stratejik iş birlikleri ile desteklenmelidir.

TDT'nin genişleme sürecinde daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesi ve gözlemci üyelik statüsünü bir araç olarak kullanarak, gözlemci ülkelerin uluslararası görünürlüğüne artırması teşvik edilmelidir. Bu süreçte jeopolitik dengeyi gözeten ve tüm üye ülkelerin çıkarlarını dikkate alan bir strateji oluşturulması, Türk Dünyasının iş birliği süreçlerini daha verimli hâle getirecektir. Gözlemci üyelik statüsüne dair daha ayrıntılı düzenlemeler ve ek şartlar getirilmesi, teşkilatın üyelik sürecini yalnızca Türk dili konuşma kriteriyle sınırlamayıp, ortak stratejik çıkarları da dikkate almasına imkân tanıyabilir. Ayrıca, TDT'nin gelecekteki genişleme stratejilerinde, AB örneğinde olduğu gibi, tam üyelikten farklı iş birliği modelleri geliştirilmesi de mümkün olabilir. TDT, AB'nin ortaklık modeline benzer bir şekilde, üçüncü devletlerle doğrudan üyelik ilişkisi kurmak yerine, özel ilişkiler ve ortaklıklar aracılığıyla uluslararası alanda daha geniş bir etki alanı oluşturabilir. Bu yaklaşım, TDT'nin küresel ilişkilerde daha fazla nüfuz sahibi olmasını sağlayabilir.

Gözlemci üyelik uygulamasının genişlemesiyle, TDT yalnızca bölgesel bir organizasyon olmanın ötesine geçerek, Türkistan'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bir etki alanına sahip uluslararası bir örgüt hâline gelebilir. Nitekim Macaristan'ın gözlemci üye olarak yer aldığı bu süreç, TDT'nin coğrafi ve politik etkisinin arttığını göstermektedir. Yeni düzenlemelerle TDT, bu tür ilişkileri derinleştirerek farklı coğrafyalarda stratejik iş birlikleri kurarak, küresel ölçekte etkin bir oyuncu olma potansiyeline sahip olacaktır.

Sonuç olarak, TDT'nin gözlemci üyelik statüsünden hareketle geliştirdiği genişleme stratejisi, Türk Dünyasının dayanışmasını uluslararası bir boyuta taşırken, teşkilatın küresel, diplomatik ve ekonomik iş birliği alanındaki etkisini artırmıştır. Gözlemci statüsü, tam üyelik için bir

geçiş süreci sunmanın yanı sıra, gözlemci devletlerin TDT bünyesindeki rollerini pekiştirme ve uluslararası alanda daha geniş kabul görme fırsatı yaratmaktadır. Bu bağlamda, TDT'nin uluslararası sistemle entegrasyon çabaları, teşkilatın bölgesel bir iş birliği platformundan küresel bir aktöre dönüşmesine katkı sağlayan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. TDT, yalnızca Türk Dünyasının birleştirici gücü değil, aynı zamanda uluslararası barış, iş birliği ve kalkınmayı teşvik eden bir model örgüt olma potansiyeli taşımaktadır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, gözlemci üyeler için daha somut yol haritalarının oluşturulması ve teşkilatın stratejik vizyonunun üyelerle birlikte sürekli güncellenmesi ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Chong, Alan – Jodok Troy, “A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations”, *Politics, Religion & Ideology*, 12/3, (2011), s. 335-354.
- Ercan, Osman, “Macar Dış Politikasında Çeşitlendirme Arayışı: Macaristan'ın ‘Doğu Açılımı’ ve Türk Devletleri”, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 12/2, (2023), s. 168-182.
- Erkiner, Hakkı Hakan – İlayda Eray, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [TDT Özel Sayısı], (Ağustos 2022), s. 217-250.
- Eunji, Kim – Anna Stenport, “South Korea’s Arctic Policy: Political Motivations for 21st Century Global Engagements”, *The Polar Journal*, 11/1, (2021), s. 11-29.
- Foray, Jennifer L., “The Republic at the Table, with Decolonisation on the Agenda: The United Nations Security Council and the Question of Indonesian Representation, 1946–1947”, *Itinerario*, 45/1, (2021), s. 124-151.
- Glenn, Mower A., “Observer Countries: Quasi Members of the United Nations”, *International Organization*, 20/2, (1966), s. 266-283.
- Gunter, Michael M., “Switzerland and the United Nations”, *International Organization*, 30/1, (1976), s. 129-152.
- Ikeshima, Taisaku, “Japan’s role as an Asian observer state within and outside the Arctic Council’s framework”, *Polar Science*, 10/3, (2016), s. 458-462.
- Kartal, Atahan Birol – Ferhat Dağistan, “Çin Kaynakları Açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin Arktik Politikası: Yüksek Kuzey’de Kar Dragonu”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16/34, (2020), s. 245-271.
- Sarıkaya, Yalçın, “30 Yılıın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri: Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, ed. Prof. Dr. Savaş Çevik & Prof. Dr. Erol Turan, TASAV Yayınları, Ankara 2021, s. 493-523.
- Sekerák, Marián – Karol Lovaš, “The Diplomacy of the Holy See and its Transformation in the Context of Relations with the United Nations”, *The Review of Faith & International Affairs*, 20, (2022), s. 69-81.
- Silverburg, Sanford R., “The Palestine Liberation Organization in the United Nations: Implications for International Law and Relations”, *Israel Law Review*, 12/3, (1977), s. 365-392.
- Solmaz Keşikçi, Naciye – Ömer Faruk Karaman, “Türk Devletleri Teşkilatı ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri”, *GAB Akademi*, 3/2, (Aralık 2023), s. 11-27.
- Sur, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul 2011.

Tamás Péter Baranyi, “Hungary’s Role in the Organization of Turkic States as an Observer State: Limitations and Opportunities”, *PERCEPTIONS*, XXVII, 1, (Spring-Summer 2022), s. 121-136.

Elektronik Kaynaklar

- About Hungary, “Speech by Viktor Orbán at a meeting of heads of state and government of the Organization of Turkic States”, <https://abouthungary.hu/speeches-and-remarks/speech-by-viktor-orban-at-a-meeting-of-heads-of-state-and-government-of-the-organization-of-turkic-states> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- African Union, “Criteria For Granting Observer Status to Non-Governmental Organisations (NGOs) and Associations”, https://www.acerwc.africa/sites/default/files/2022-06/ACERW_Criteria_for_Observer_Status_English-1.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Anadolu Ajansı, “Avrupa Birliği, KKTC’nin Türk Devletleri Teşkilatı’ndaki Varlığından Rahatsız”, <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/avrupa-birligi-kktenin-turk-devletleri-teskilatindaki-varligindan-rahatsiz/1822399> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Anadolu Ajansı, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkmenistan’ı Türk Devletleri Teşkilatı’nda Tam Üye Olarak Görmek İsteriz”, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-turkmenistani-turk-devletleri-teskilatinda-tam-uye-olarak-gormek-isteriz/3033626> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Collective Security Treaty Organization, “Partnership and Observation”, <https://en.odkb-csto.org/institute/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Türkiye ile Macaristan Arasında Enerji İşbirliği Derinleşiyor”, <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21206> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Euronews Türkiye, “Borrell’den KKTC’nin Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesine Katılımına Tepki: Meşrulaştırma Girişi” <https://tr.euronews.com/2024/11/08/borrellden-kktenin-turk-devletleri-teskilati-zirvesine-katilimina-tepki-mesrulasirma-giri> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Euronews Türkiye, “Borrell’dan Orbán’a TDT Çıkışı: AB Ayrılıkçı, Kıbrıs Türk Varlığını Meşrulaştırmayı Reddediyor”, <https://tr.euronews.com/2024/07/07/borrelldan-orbana-tdt-cikisi-ab-ayrilikci-kibris-turk-varligini-mesrulasirmayi-reddediyor> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Gusseinov, Eldaniz, “Turkmenistan’s Afghanistan Policy: Balancing Risks and Untapped Opportunities”, <https://thediplomat.com/2024/04/turkmenistans-afghanistan-policy-balancing-risks-and-untapped-opportunities/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Haas, Devin, “What is Hungary doing in the Organisation of Turkic States?”, <https://emerging-europe.com/analysis/explainer-what-is-hungary-doing-in-the-organisation-of-turkic-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Kaya, Emrah, “Türkmenistan’ın Türk Devletleri Teşkilatı’na Tam Üyeliği”, <https://www.ankasam.org/anca-analizler/turkmenistanin-turk-devletleri-teskilatina-tam-uyeligi/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Makhanov, Kanat, “Understanding The Overlap of Hungary’s “Eastern Opening” and Cooperation of Turkic States”, <https://www.eurasian-research.org/publication/understanding-the-overlap-of-hungarys-eastern-opening-and-cooperation-of-turkic-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Miniszterelnok.hu, “Prime Minister Viktor Orbán’s speech at the 6th Summit of the Cooperation Council of Turkic-speaking States”, <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/prime-minister-viktor-orbans-speech-at-the-6th-summit-of-the-cooperation-council-of-turkic-speaking-states/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), “China (People’s Republic of)”, <https://www.oecd.org/en/countries/china-people-s-republic-of.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), “Members and Partners,” <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Piekos, William – Elizabeth C. Economy. “The Risks and Rewards of SCO Expansion”, <https://www.cfr.org/expert-brief/risks-and-rewards-sco-expansion> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Sputnik, “Aksakallılar Konseyi Başkanı Yıldırım: Rusya ve Çin Türk Devletleri Teşkilatı'nın doğal üyesidir”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20211126/aksakallilar-konseyi-baskani-yildirim-rusya-ve-cin-turk-devletleri-teskilatinin-dogal-uyesidir-105.118.6836.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Sputnik, “Aksakallılar Konseyi Başkanı Yıldırım: Rusya ve Çin Türk Devletleri Teşkilatı'nın doğal üyesidir”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20211126/aksakallilar-konseyi-baskani-yildirim-rusya-ve-cin-turk-devletleri-teskilatinin-dogal-uyesidir-105.118.6836.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Şahin, Aysu, “Macaristan ve KKTC, Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Olabilir Mi?” DİPAM, Eylül 2023, Sayı 20. <https://dipam.org/wp-content/uploads/2023/08/Macaristan-ve-KKTC-Tu%CC%88rk-Devletleri-Tes%CC%A7kilati-U%CC%88yesi-Olabilir-Mi.pdf> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Tashkent Times, “Giving Northern Cyprus Observer Status Was Not Even Discussed at Turkic Summit”, <https://tashkenttimes.uz/national/9983-giving-northern-cyprus-observer-status-was-not-even-discussed-at-turkic-summit> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- TRT AVAZ, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türk Konseyi'ne katılmak isteyen çok sayıda ülke bulunuyor. Artık bu oluşumu uluslararası bir örgüt haline getirmemiz gerektiğini görüyoruz.”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/cumhurbaskani-erdogan-turk-konseyine-katilmak-isteyen-cok-sayida-ulke-bulunuyo/6075c3d401a30a3268b33b35> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- TRT Avaz, “Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev, Macaristan Ziyaretinin Stratejik Ortaklıkta Yeri”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/kazakistan-cumhurbaskani-tokayev-macaristan-ziyaretinin-stratejik-ortaklikta-ye/673e27b4884f7ff890013393> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- TRT Haber, “Aliyev: Macaristan, Azerbaycan'ın en yakın dostlarından biri”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/aliyev-macaristan-azerbaycanin-en-yakin-dostlarindan-biri-563336.html> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletler Teşkilatı, “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Afganistan Büyükelçisi, Türk Konseyi Genel Sekreteri'ni ziyaret etti”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/afganistan-buyukelcisi-turk-konseyi-genel-sekreterini-ziyaret-etti> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Bildiriler / Kurucu Belgeler”, <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Konseyi Genel Sekreteri Baghdad Amreyev, Macaristan'a Resmi Bir Ziyarete Bulunmuştur”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-genel-sekreteri-baghdad-amreyev-macaristana-resmi-bir-ziyarete-bulunmudur> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Konseyi Hakkında”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.12.2024].
- Türk Devletleri Teşkilatı, “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf> [Erişim tarihi: 26.11.2024].
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “İslam İşbirliği Teşkilatı”, <https://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa#:~:text=G%C3%B6zlemci%20%C3%BCIkel%3A%205%20>

g%C3%B6zlemci%20%C3%BCyesi,Durumu%3A%20Kurulu%C5%9Fundan%20bu%20 yana%20%C3%BCyedir [Erişim tarihi: 01.12.2024].

TÜRKSOY, “TÜRKSOY ve Macaristan Arasında İşbirliği Mutabakatı İmzalandı”, <https://www.turksoy.org/haberler/2019-10-10-turksoy-ve-macaristan-arasinda-isbirligi-mutabakati-imzalandi> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

United Nations, “UN Membership”, <https://research.un.org/en/unmembers/observers> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

United States Institute of Peace (USIP), “What Does Further Expansion Mean for the Shanghai Cooperation Organization?”, <https://www.usip.org/publications/2024/05/what-does-further-expansion-mean-shanghai-cooperation-organization> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

Зеркало, “Россия хочет Присоединиться к тюркскому миру”, <https://m.zerkalo.az/rossiya-hochet-prisoedinitnya-v-tyurkskij-mir/> [Erişim tarihi: 01.12.2024].

THE ROLE OF OBSERVER MEMBERSHIP STATUS IN THE EXPANSION STRATEGY OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Ömer Faruk KOCATEPE^{*}

This study explores the strategic significance of observer membership within the Organization of Turkic States (OTS) as a mechanism for enhancing the organization's influence and fostering deeper integration among member and affiliated states. While observer membership is a common concept in international organizations, it assumes a unique form within the OTS, reflecting the organization's evolving structure, geopolitical goals, and cultural mission. The study provides a detailed examination of the specific application of this status in the OTS, highlighting its role in facilitating institutional development, strengthening geopolitical alignment, and consolidating cultural solidarity within the Turkic world. Furthermore, the research contextualizes the OTS's approach within a broader international framework, drawing comparisons with observer membership practices in other prominent international organizations, including the United Nations (UN), the Collective Security Treaty Organization (CSTO), and the Arctic Council. This comparative perspective offers a nuanced understanding of the strategic value that observer membership holds for regional and global organisations. The research focuses on a detailed analysis of the observer memberships granted to Hungary, Turkmenistan, and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Each of these cases exemplifies the multifaceted nature of observer status within the OTS, as well as the distinct motivations and outcomes associated with it. For instance, Hungary's observer membership underscores its cultural and historical affinities with the Turkic world, which it strategically leverages to deepen diplomatic and economic ties with OTS members. Hungary's engagement with the organisation also aligns with its "Eastern Opening" policy, which seeks to strengthen relations with non-Western countries, particularly those in Central Asia and the Turkic world.

In contrast, Turkmenistan's observer membership is characterised by its neutral foreign policy. By joining the OTS as an observer, Turkmenistan has successfully maintained its neutrality while engaging in critical regional initiatives, particularly in the energy sector. Its participation in multilateral projects such as the Trans-Caspian energy corridor demonstrates how observer status can serve as a conduit between maintaining national policy priorities and contributing to

* Dr., National Defense University, Ankara / Turkey, omerfarukkocatepe@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8647-4634

regional cooperation. Similarly, the decision of the TRNC to become an observer member can be seen as a strategic move aimed at addressing its international isolation and enhancing its ties with the Turkic community. This decision underscores the OTS's commitment to supporting politically marginalised entities while emphasising the importance of unity and solidarity within the Turkic world. These examples demonstrate the diverse ways in which observer membership aligns with the OTS's broader objectives and the specific needs of its observer members.

The methodology adopted in this study combines qualitative analysis of official OTS documents, summit declarations, and secondary sources such as scholarly articles and media reports. By employing a case study approach, the research provides a detailed examination of the dynamics between observer states and the OTS through an institutionalist lens. This framework is particularly useful for understanding how observer membership policies are designed to align with the strategic goals of the organisation while accommodating the varying political and economic contexts of observer states. The analysis also demonstrates the OTS's efforts to maintain a balance between inclusivity and strategic alignment, ensuring that observer membership contributes to the organisation's broader objectives. The study's findings underscore several key contributions of observer membership to the OTS. Firstly, observer membership has significantly strengthened cultural, political, and economic ties among Turkic nations. Hungary's membership, for example, not only highlights its historical and cultural connection to the Turkic world but also illustrates the OTS's openness to partnerships with culturally aligned states outside the Turkic region. This cultural solidarity has been instrumental in enhancing the OTS's global outreach and fostering a sense of shared identity among its members and observers. Secondly, observer status has facilitated substantial economic and geopolitical cooperation within the organisation. Turkmenistan's engagement with the OTS, while maintaining its neutral foreign policy, demonstrates the potential for observer members to contribute to multilateral projects without compromising their national priorities. Initiatives such as the Trans-Caspian energy corridor underscore how observer membership can serve as a platform for advancing regional economic integration and energy security. For the TRNC, observer membership has provided a valuable diplomatic platform to enhance its international visibility and integrate more deeply into the Turkic world. By granting observer status to the TRNC, the OTS has reaffirmed its commitment to supporting politically isolated entities and amplifying their voices on the international stage. This move not only strengthens the unity of the Turkic world but also enhances the OTS's credibility as a cohesive and inclusive organisation. Moreover, observer membership has played a pivotal role in enhancing the OTS's international visibility and adaptability. The OTS has demonstrated its institutional flexibility and capacity to adapt to the unique needs and expectations of its participants by accommodating a diverse range of members and observers. This adaptability has positioned the OTS as a model for regional cooperation, capable of balancing varying levels of participation while maintaining a strong focus on its overarching goals of solidarity and integration. The study concludes that observer membership is a powerful and versatile tool for expanding the OTS's reach and strengthening its institutional

framework. The provision of a platform for culturally and geopolitically aligned states to engage with the organisation enhances the OTS's role as a bridge between its members and the broader international community. This strategy reinforces Turkic solidarity and positions the OTS as a dynamic and pragmatic actor in regional and global affairs.

The study emphasises the importance of the OTS refining its observer membership criteria and developing targeted engagement strategies that address the evolving needs of both member and observer states in order to ensure the long-term relevance and effectiveness of this strategy. By doing so, the OTS can continue to serve as a model for flexible and inclusive regional cooperation, thereby strengthening its influence and adaptability in an increasingly interconnected and complex global landscape.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NDA ASKERİ İŞ BİRLİĞİ: STRATEJİK BİR PERSPEKTİF

MILITARY COOPERATION IN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: A STRATEGIC PERSPECTIVE

Uğur TARÇIN^{id}

Öz

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türkistan, Kafkasya ve Türkiye'yi kapsayan stratejik bir coğrafyayı içine alır. Bu bölge enerji nakil hatları, doğal kaynaklar ve ticaret yollarının merkezindedir. Ancak bu bölge, güç mücadelesi, terörizm, göç, sınır ihlalleri, uyuşturucu suçlar ve kaçakçılık, siber saldırılar ve hibrit tehditler gibi ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu bağlamda, TDT askeri iş birliğinin güçlenmesi, üye ülkelerin savunma kapasitelerini geliştirmek ve bölgesel istikrarı artırmak adına hayati bir rol oynayabilir. Türkiye, savunma sanayii, askeri eğitim, sağlık ve kültür gibi alanlarda üye ülkelere destek sunabilecek güçlü imkanlara sahiptir. Jeopolitik olarak Rusya, Çin ve ABD gibi küresel güçlerin rekabet sahasında yer alan TDT, etkili ve kurumsal bir iş birliğiyle; düzenli diyalog ve ortak projeler aracılığıyla hem üye ülkeler arasındaki iş birliğini derinleştirebilir hem de bölgesel kalkınmayı teşvik ederek bu dinamiklere karşı daha sağlam bir duruş sergileyebilir. Belirli alanlarda başlatılan iş birliklerinin zamanla daha kapsamlı ve güçlü politik birlikteliklere dönüşmesi mümkündür. Bu çalışmada, uluslararası teoriler ve istatistikler ışığında TDT'nin karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar analiz edilmiş, askeri ve ekonomik iş birliğini artırmaya yönelik stratejik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dünyası, askeri iş birliği, zorluk-fırsatlar

Abstract

The Organization of Turkic States (OTS) occupies a pivotal position within a strategic geographical area encompassing Central Asia, the Caucasus, and Türkiye, consequently making it a critical nexus for energy corridors, natural resources, and trade routes. Nevertheless, this region is concomitantly beset by significant security challenges, including power struggles, terrorism, migration, border violations, drug crimes and smuggling, cyberattacks, and hybrid threats. In this context, the enhancement of military cooperation within the OTS could play a vital role in the promotion of regional stability and the development of the defence capacities of its member states. Türkiye possesses robust capabilities in the areas of defence industries, military training, healthcare, and culture, making it well-positioned to support member states in these sectors. Positioned within the competitive landscape of global powers such as Russia, China, and the United States, the Turkic World can present a stronger stance against these dynamics through effective and institutionalised

* Doktor Öğretim Görevlisi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı İstanbul/Türkiye, ugur.tarcin@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1497-698X

cooperation. The OTS has the capacity to deepen collaboration among member states and to promote regional development through regular dialogue and joint projects. Collaboration initiated in specific areas has the potential to evolve into more comprehensive and stronger political alliances over time. This study examines the challenges and opportunities faced by the OTS, using international theories and statistical analyses to propose strategic recommendations aimed at enhancing military and economic cooperation.

Key Words: Organization of Turkic States, Turkic World, military cooperation, challenges

Giriş

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türk dilini konuşan ülkelerin tarihsel ve kültürel bağlarına dayalı olarak, siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini güçlendirmek amacıyla kurulmuş önemli bir platformdur. 21. yüzyılın değişen jeopolitik ve güvenlik dinamikleri, bölgesel ve uluslararası aktörler için savunma ve güvenlik alanındaki iş birliğinin önemini daha da artırmıştır. Bu kapsamda, TDT üyesi ülkelerin ortak güvenlik kaygıları, bölgesel tehdit algıları ve iş birliği potansiyellerinin değerlendirilmesi kritik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

TDT ülkeleri, özellikle Türkistan, Kafkasya ve Türkiye üzerinden Kıbrıs ile Avrupa'ya uzanan geniş coğrafyada ve stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu bölge, enerji nakil hatları, doğal kaynaklar ve ticaret yollarının merkezinde yer alırken aynı zamanda terörizm, göç, sınır ihlalleri, sınır aşan organize suçlar, uyuşturucu ve kaçakçılık, siber saldırılar ve hibrit tehditlerle de karşı karşıyadır. TDT'nin askeri iş birliğini geliştirmesi, bu tehditlere daha etkili ve süratli yanıt verilmesine ve bölgesel istikrarın artırılmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, böyle bir iş birliği, üye ülkelerin savunma sanayii kapasitelerini geliştirmelerine ve küresel aktörler karşısında daha güçlü bir duruş sergilemelerine olanak tanıyabilir.

Bu çalışmanın amacı, TDT'nin askeri iş birliği potansiyelini analiz etmek ve bu alanda uygulanabilir stratejiler ile modeller önermektir. Araştırma kapsamında, TDT üyesi ülkelerin güvenlik politikaları, savunma sanayii kapasiteleri, bölgesel tehdit algıları ve iş birliği yapılabilecek ve mevcut iş birliklerinin artırılacağı alanlar değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu iş birliğinin uluslararası sistem üzerindeki olası etkileri de incelenmektedir.

Çalışmada, karşılaşılabilecek zorluklar ile NATO benzeri bölgesel askeri ittifakların uygulamalarından alınabilecek derslerin TDT açısından nasıl değerlendirilebileceği sorusuna da yanıt aranmıştır. Araştırma yöntemi olarak literatür taraması, karşılaştırmalı analiz ve uluslararası ilişkiler teorilerinden yararlanılmış; resmi raporlar, akademik çalışmalar ve bölgesel iş birliği modelleri analitik ve kapsamlı bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Türk Devletleri Teşkilatı: Tarihi ve Kurumsal Yapısı

Türk Dilini Konuşan Ülkelerin Zirve süreci, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, ortak dili ve kültürü olan ülkelerin iş birliği çabasıyla başlamıştır. Bu girişim, Türkiye'nin liderliğinde,

Güney Kafkasya'dan Azerbaycan, Türkistan'dan Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla bir platform olarak 1992 yılında hayata geçirilmiştir.¹ Türkiye'nin inisiyatifiyle başlatılan bu süreç kapsamında bugüne kadar on adet "Türk Dilini Konuşan Ülke Devlet Başkanları Zirvesi" düzenlenmiştir.

Sürecin daha kurumsal bir yapıya kavuşması amacıyla 3 Ekim 2009'da Nahçıvan'da yapılan 9. Zirve'de, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan tarafından "Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına İlişkin Nahçıvan Anlaşması" imzalanmıştır.² Bu anlaşma ile süreç kurumsallaşarak 'Türk Konseyi' adı altında faaliyet göstermeye başlamıştır.

Türk Konseyi, farklı iş birliği alanlarını destekleyen çeşitli organlarla faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu organlar arasında Devlet Başkanları, Dışişleri Bakanları ve Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ile İstanbul'da yerleşik bir Sekreteryaya yer almaktadır. Konsey, Türk Dünyası ülkeleri arasında siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda iş birliğini güçlendirme misyonunu taşımaktadır.³

Bu kurumsal yapı, ortak dil, kültür ve tarih temelli bağları daha ileri taşımak ve bölgesel iş birliği olanaklarını geliştirmek adına önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Bölgesel Güvenlik Dinamikleri ve TDT Ülkelerinin Güvenlik İhtiyaçları

Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkeleri, stratejik bir coğrafyada konumlanmış olup, bu durum bölgesel güvenlik dinamiklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Türkistan, Kafkasya ve Türkiye'yi de içine alan bu geniş alan, stratejik değeri, enerji rezervleri ve ticaret yollarıyla büyük güçlerin odak noktasıdır. Ancak, bölge aynı zamanda çeşitli "güvenlik tehditleriyle" de karşı karşıya bulunmaktadır. Bu tehditler arasında şunlar yer almaktadır:⁴

- a Terörizm ve Radikalizm: TDT üye ülkeleri, terörizm ve aşırı grupların faaliyetleriyle mücadele etmektedir. Türkistan'da dini radikalizmin yükselişi, Suriye'deki yeni jeopolitik ortam ve Afganistan gibi bölgelerden yayılan risk ve tehditler, ortak bir mücadele gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- b Sınır Güvenliği: Türkistan ve Kafkasya'daki uzun ve geçirgen sınırlar, kaçak göç, insan ticareti ve uyuşturucu trafiği gibi önemli sorunlara zemin hazırlamaktadır. Bu durum, sınır güvenliğinin sağlanması için ortak çabayı gerektirmektedir. Göç konusu, bölgesel güvenlik açısından yalnızca bir tehdit değil, aynı zamanda insani boyutunun ötesinde,

1 T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türk Konseyi, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, [Erişim tarihi: 1.1.2025].

2 <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, [Erişim tarihi: 1.1.2025]

3 <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, [Erişim tarihi: 1.1.2025]

4 Yusuf Çınar ve Yılmaz Ulvi Uzun, "Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, (2023), s. 143, 147, 150, 151; Şule Toktaş vd., *21. Yüzyılın İlk Yarısında Yeni Güvenlik Tehditleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2023, s. 12, 26, 29, 33, 37, 57, 59.

sosyal, ekonomik ve güvenlik alanlarında derin etkiler yaratmaktadır. Göç, bölgedeki istikrarsızlığı artırabileceği ve sınır yönetimi kapasitelerini zorlayabileceği için kritik öneme sahiptir.

- c Enerji Güvenliği: Bölge, enerji kaynakları, özellikle petrol ve doğal gaz bakımından oldukça zengin olsa da enerji nakil hatlarının güvenliği ve bu hatların kontrolü hem bölge hem de global güçlerin rekabetini artırmaktadır. TDT üye ülkelerinin enerji hatlarını koruma konusunda ortak stratejilere ihtiyaçları vardır.
- d Bölgesel Çatışmalar ve İstikrarsızlık: Kafkasya'daki Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı, Türkistan'daki su kaynaklarına dayalı anlaşmazlıklar ve Afganistan kaynaklı istikrarsızlık, TDT ülkeleri için önemli birer güvenlik sorunudur.
- e Hibrit Tehditler ve Siber Güvenlik: Teknolojik gelişmelerle birlikte siber saldırılar ve dezenformasyon gibi hibrit tehditler, TDT ülkelerinin giderek artan bir şekilde maruz kaldığı güvenlik sorunları arasında yer almaktadır.

Bölgesel güvenlik dinamikleri, TDT üye ülkelerinin farklı ancak birbirleriyle ilişkili “güvenlik ihtiyaçlarını” ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda sunulan bu ihtiyaçlar, daha etkili bir iş birliği mekanizmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

- a Savunma ve Güvenlik İş Birliği: Ortak güvenlik tehditlerine karşı birlikte hareket etme kabiliyeti, TDT ülkeleri için önceliklerden biridir.
- b Sınır Güvenliğinin Güçlendirilmesi: Sınır güvenliği bölgesel istikrar ve ulusal güvenlik için kritiktir.
- c Enerji ve Altyapı Güvenliği: Bölgedeki enerji ve boru hatları ile diğer kritik altyapıların korunması, yalnızca ekonomik çıkarlar için değil, stratejik bağımsızlık için de elzemdir.
- d Siber Güvenlik ve Hibrit Savaş Kapasitesi: TDT üye ülkelerinin, siber saldırılara karşı dayanıklılıklarını artırması ve hibrit tehditlerle mücadelesi önemlidir.
- e Barışı Koruma ve İnsani Yardım Kapasitesi: Bölgedeki çatışma ve krizlere (deprem, sel, orman yangını vb.) müdahale etmek için bir barış gücü ya da insani yardım mekanizmasının oluşturulması düşünülmelidir.
- f Savunma Sanayii İş Birliği: TDT üye ülkeleri, dışa bağımlılığı azaltmak ve modern tehditlere karşı daha etkili savunma araçları geliştirmek için savunma sanayii alanında iş birliği yapma ihtiyacı duymaktadır.
- g Birlikte çalışabilirlik, ortak eğitim ve hareket etme: TDT üye kuvvetlerinin uyumlu hareketi için ortak tatbikat ve eğitimler büyük önem taşır.

TDT Ülkelerinin Askeri İş Birliği Alanı ile Savunma Sanayii Potansiyeli

Üye Ülkeler ile Askeri İş Birliği Alanında Mevcut Durum

Azerbaycan

Türkiye ile Azerbaycan arasında 1992 yılında imzalanan “Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması” ve 1996 tarihli “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması” doğrultusunda askeri eğitimde iş birliği yapmaktadır.⁵ 1996’dan itibaren Türkiye, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için askeri yardım sağlamış ve çeşitli askeri teçhizatlar temin etmiştir.

Bu iş birliği kapsamında, bugüne kadar Azerbaycan Ordusundan 10.000’den fazla personel Türkiye’de düzenlenen eğitim programlarına katılmıştır. Ayrıca, 2018 yılında imzalanan askeri tıp alanındaki iş birliği anlaşması çerçevesinde her yıl yaklaşık 100 Azerbaycan askeri Türkiye’de tedavi edilmektedir. Türkiye, Azerbaycan ordusunun modernizasyonuna ve eğitimine uzun yıllardır katkı sağlamış, ortak askeri tatbikatlarla Azerbaycan askerlerinin hareket hazırlığını güçlendirirken NATO ile iş birliğinin gelişimine de destek olmuştur.⁶

2020 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasında 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı, bölgesel dengeleri değiştiren önemli bir çatışma olarak tarihe geçmiştir. Bu süreçte Türkiye, Azerbaycan’a siyasi, diplomatik, askeri ve teknolojik alanlarda güçlü destek sağlamıştır. Diplomatik olarak Türkiye, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü kararlılıkla savunmuş ve uluslararası platformlarda Azerbaycan’a açık destek mesajları vermiştir.⁷

Savunma sanayi iş birliği bağlamında, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) ile Azerbaycan Devlet Hususi Makine ve Konversiyon Komitesi, Aselsan ile Azerbaycan’ın Alov şirketi Hava Kuvvetleri modernizasyonu, Havelsan ile AZAIR Tech ise çeşitli teknolojik alanlarda iş birliği yapmaktadır.⁸

Türkiye’nin Bayraktar TB2 SİHA’ları, Azerbaycan ordusunun savaşta stratejik üstünlük elde etmesinde, Ermenistan hedeflerinin etkili bir şekilde imha edilmesinde kilit rol oynamıştır. Bu teknoloji, modern savaşlarda insansız hava araçlarının önemini ortaya koymuştur.⁹

5 Kanunum, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmî Gazete ile yayımı: 21.4.1993 Sayı : 2155https://www.kanunum.com/files/3903-2.pdf, [Erişim tarihi: 17.1.2025]

6 Azerbaycan Cumhuriyetinin Türkiye Cumhuriyetindeki Büyükelçiliği, https://ankara.mfa.gov.az/tr/category/kulturel-ve-insani-isbirligi#:~:text=T%C3%BCrkiye%20ve%20Azerbaycan%2C%2011%20A%C4%9Fustos,askeri%20e%C4%9Fitim%20alan%C4%B1nda%20i%C5%9Fbirlil%C4%9Fi%20yapılmad%C4%B1rlar., [Erişim tarihi:1.1.2025] , [Erişim tarihi: 1.1.2025]

7 Fatih Erarslan – Fatma Nur Özdemir, “Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C 129, S 255, (2021), s. 328-329.

8 Ömer Faruk Kocatepe, *Türk Devletler Teşkilatı, Politik ve Askeri İşbirliği*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2022, s. 204, 211, 213.

9 Pavel Aksenov, Dağlık Karabağ: Çatışmalarda İHA’lar nasıl bir rol oynadı? 10 Ekim 2020, BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54482105, [Erişim tarihi: 11.1.2025]

Kazakistan

10 Mayıs 2022'de, iki ülke arasında Bilişim Teknolojileri Alanında İş Birliği Mutabakatı Zaptı, Askeri İstihbarat İşbirliğine İlişkin Protokol ve Askeri Tarih, Arşiv, Müzecilik ile Yayıncılık alanlarında iş birliğini kapsayan protokoller imzalanmıştır.¹⁰

13 Eylül 2024'te, Türk ve Kazak Savunma Bakanları Astana'da askeri iş birliğini güçlendirme kararı almış ve 2024 Yılı Askeri İş Birliği Uygulama Planı, 6 Kasım 2023'te Ankara'da imzalanarak hayata geçirilmiştir.¹¹

22 Ekim 2024'te SAHA EXPO-2024 Fuarı'nda, Kazakistan Savunma Bakanı ile BAYKAR Genel Müdürü, İHA sistemlerinin Kazakistan'da yerelleştirilmesi ve mühimmat üretimi için anlaşmaya varmıştır. BAYKAR A.Ş. ile imzalanan protokol kapsamında, Kazakistan'da yapılacak testler için Bayraktar Kalkan, Bayraktar Mini ve Mosquito-X sistemleri ücretsiz sağlanmıştır.¹²

26 Aralık 2024'te Kazakistan, SİHAANKA'nın envantere alındığını açıklamıştır. Kazakistan, İHA birimlerini güçlendirme ve yüksek teknoloji silahlarla donanım çalışmalarına öncelik vermektedir.

Özbekistan

Türkiye ve Özbekistan arasında askeri iş birliği, 2 Aralık 1993 tarihli Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ile başlamıştır.¹³

23 Mart 2021'de Ankara'da imzalanan Savunma Sanayi Alanında İşbirliği Anlaşması, savunma ürün ve hizmetlerinin tasarımı, üretimi, tedariki ve bakımı gibi konularda iş birliğini artırmayı amaçlamaktadır.¹⁴

29 Mart 2022'de Taşkent'te imzalanan Askeri Çerçeve Anlaşması, askeri eğitim, tatbikatlar, savunma sanayii, askeri tıp, lojistik, muhabere, bilgi sistemleri, elektronik ve siber güvenlik gibi geniş bir alanda iş birliğini geliştirme amaçlıdır.¹⁵

26 Kasım 2022'de Özbekistan ile Türkiye Askeri İş Birliği Anlaşmasını imzalanmıştır.¹⁶

10 T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 10.05.2022, [Erişim tarihi: 15.1.2025]. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-ile-kazakistan-arasinda-15-anlasma-imzalandi>

11 T.C. Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/755deb5061da473aabea557ad33275e2>, [Erişim tarihi: 17.1.2025]

12 TRT Avaz, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadan/turkiye-ve-kazakistan-askeri-alandaki-is-birliklerini-guclendiriyor/676d4d346f4e8b75fb0d6e78>, [Erişim tarihi: 15.1.2025]

13 TBMM, kanunlar, Sayı: 21784) Kanun No 3928 Kabul Tarihi 2.12.1993 https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703928.pdf, [Erişim tarihi: 18.1.2025]

14 Büşranur Keskinlikç Milletlerarası anlaşmalar Resmî Gazete 'de yayımlandı,28.12.2024, AA. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milletlerarası-anlasmalar-resmî-gazetede-yayimlandi/3436364>, [Erişim tarihi: 18.1.2025]

15 Büşranur Keskinlikç Milletlerarası anlaşmalar Resmî Gazete 'de yayımlandı,28.12.2024, AA. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milletlerarası-anlasmalar-resmî-gazetede-yayimlandi/3436364>, [Erişim tarihi: 18.1.2025]

16 Yunus Soy, Özbekistan ve Türkiye Arasında Askeri İş Birliği Anlaşması Imzalandı, Defencetürk, 26 Kas 2022, <https://www.defenceturk.net/ozbekistan-ve-turkiye-arasinda-askeri-is-birligi-anlasmasi-imzalandi>, [Erişim tarihi: 19.1.2025]

Türkiye ve Özbekistan arasındaki bu kapsamlı askeri iş birliği, iki ülkenin stratejik ilişkilerini güçlendirirken, bölgesel güvenlik ve istikrara da katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Kırgızistan

Türkiye ve Kırgızistan arasındaki askeri iş birliği, 22 Eylül 1994'te onaylanan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ile başlamış¹⁷ ve yıllar içinde stratejik bir boyut kazanmıştır.

5 Kasım 2024'te, Türkiye ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı, iki ülke arasında toplam 19 anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmalar arasında, Stratejik Ortaklık İlişkilerinin Kapsamlı Stratejik Ortaklık Düzeyine Çıkarılmasına İlişkin Ortak Bildiri, Güvenlik Alanında İşbirliği Anlaşması, Savunma Sanayii Alanında İşbirliği Anlaşması, Göç için İşbirliği Mutabakatı Zaptı ve Milli Güvenlik Kurulu Mutabakat Muhtırası yer almaktadır.¹⁸

Bu anlaşmalar, Türkiye ve Kırgızistan'ın savunma sanayii, güvenlik ve stratejik iş birliğini daha ileri düzeye taşımayı hedeflemektedir. İki ülke arasındaki bu derinleşen iş birliği, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına da katkı sunmaktadır.

Gözlemci Ülkeler ile Askeri İş Birliği Alanında Mevcut Durum

Türkmenistan

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki askeri iş birliği, 10 Aralık 1993'te onaylanan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması¹⁹ ile resmîyet kazanmış ve yıllar içinde genişletilmiştir.

26 Ekim 2023'te, Türkiye Cumhurbaşkanı ve Türkmenistan Devlet Başkanı arasında, askeri iş birliği, ulaştırma altyapısı, teknoloji, arşiv, meteoroloji, atıcılık ve yol yapımı gibi 13 başlıkta anlaşmalar imzalanmıştır.²⁰ Bu anlaşmalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok yönlü ve stratejik bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

Bunun yanı sıra, 27 Kasım 2021'de, Türkiye ve Türkmenistan arasında arşiv, sağlık ve tıp, eğitim ve medya (TRT, Anadolu Ajansı) gibi farklı alanlarda 8 anlaşma daha imzalanmıştır.²¹ Bu anlaşmalar, askeri iş birliğinin yanında kültürel ve teknik alanlarda da ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

17 TBMM Kanunlar, 22.9.1994 Sayı: 22059. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804014.pdf, [Erişim tarihi: 18.1.2025]

18 AA, Türkiye ile Kırgızistan arasında 19 anlaşma imzalandı, 05.11.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/enerji-diplomasi/turkiye-ile-kirgizistan-arasinda-19-anlasma-imzalandi/44431>, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

19 Resmî Gazete yayım: Sayı: 21784) Kanun No. Kabul Tarihi 3926 2.12.1993. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703926.pdf, [Erişim tarihi: 23.1.2025]

20 T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 26.10.2023, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkmenistan-devlet-baskani-berdimuhammedov-ile-ortak-basin-toplantısında-konustu>, [Erişim tarihi:15.1.2025]

21 Enes Kaplan, Zafer Fatih Beyaz, Türkiye ile Türkmenistan arasında 8 anlaşma imzalandı. 27.11.2021, AA, <https://>

KKTC

Türkiye ile KKTC arasındaki askeri iş birliği, 1960 Garanti Anlaşması ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası gelişen özel bir statüye sahiptir. Türkiye, garantör ülke sıfatıyla Kıbrıs Türklerinin güvenliklerini sağlama ve adadaki stratejik dengeleri koruma görevini üstlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye, KKTC'nin güvenlik ve savunma ihtiyaçlarını doğrudan desteklemekte ve bölgesel istikrarın sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.²²

Türkiye, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı aracılığıyla hem KKTC'nin güvenliğini sağlamakta hem de Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dengelerin korunmasında da stratejik bir rol oynamaktadır.

KKTC Güvenlik Kuvvetleri'nin personel eğitimi ve modernizasyon çalışmaları, Türkiye'nin desteğiyle yürütülmektedir. Türkiye, KKTC'nin askeri personeline yönelik eğitim programları düzenlemekte, savunma sanayi ürünleri ve teknolojik altyapı konularında destek sağlamaktadır. Özellikle insansız hava araçları (İHA) ve gözetleme sistemleri gibi modern teknolojilerin kullanımı teşvik edilmektedir.

Macaristan

18 Aralık 2023'te, Türkiye-Macaristan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Toplantısı'nda, 17 maddelik bir iş birliği anlaşması imzalanmış ve iki ülke arasındaki ilişki "Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık"düzeyine çıkarılmıştır.

Savunma alanında, Türkiye Savunma Sanayii Başkanlığı ile Macaristan Savunma Bakanlığı arasında savunma sanayii iş birliği mutabakat zaptı imzalanarak, iki ülkenin Savunma Bakanlıkları arasında savunma teknolojilerinde araştırma, geliştirme ve inovasyon iş birliğine yönelik bir protokol hayata geçirilmiştir.

Sivil alanlarda, Türkiye ve Macaristan hükümetleri arasında sivil acil durum iş birliği anlaşması imzalanırken, özel sektör ve akademik iş birlikleri de güçlendirildi. Nurol Holding, Raba ve N7 ile iş birliği protokolü imzalarken; BOTAŞ ve MVM enerji alanında, Gülermak ve V-HID ise altyapı projelerinde iş birliğini artırmaya yönelik mutabakat zaptlarına imza attı. Akademik alanda ise Yunus Emre Enstitüsü ile Eötvös Lorand Üniversitesi arasında Türkoloji alanında iş birliği protokolü gerçekleştirildi.²³

Macar ve Türk askeri personeli NATO'nun her kademesinde birlikte çalışmakta ve ortak anlayışı artırmaktadırlar.

www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-turkmenistan-arasinda-8-anlasma-imzalandi/2432340, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

22 YTB, Barışın Teminatı: Kıbrıs Barış Harekâtı,20 Temmuz 2023, https://www.ytb.gov.tr/haberler/barisin-teminat-i-kibris-baris-harekati?utm_source=chatgpt.com, [Erişim tarihi: 22.1.2025]

23 Kaan Bozdoğan Türkiye ve Macaristan arasında 17 maddelik iş birliği anlaşması imzalandı, 18.12.2023 –<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ve-macaristan-arasinda-17-maddelik-is-birligi-anlasmasi-imzalandi/3086126>, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

Türkiye’de Askeri Okullarda Eğitim gören Dost ve Müttefik Ülkeler

Tablo 1. Türk askeri okullarında eğitim gören dost ve müttefik ülke dağılımı

Ülkeler	Kara Harp Okulu	Deniz Harp Okulu	Hava Harp Okulu	Milli Savunma Üniversitesi
Azerbaycan	+	+	+	+
Kırgızistan	+			+
Özbekistan	+			+
Kazakistan	+	+	+	+
Türkmenistan	+		+	+
KKTC	+	+		+
Macaristan				

Kaynak: Makale yazarı tarafından üretilmiştir.

Türk Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları ile Milli Savunma Üniversitesi’nin (kurmaylık ve karargâh eğitimi) misafir öğrenci kabulü, birçok ülkenin ihtiyaçlarına ve stratejik önceliğine göre şekillenmektedir. Tablo 1’de yer alan veriler, katılımcı ülkelerin coğrafi ve askeri kapasitelerine bağlı olarak tercihlerini yansıtmaktadır.

Tabloda 2-4 yıl süren akademik eğitimler yer almaktadır. Ancak, listede belirtilmemiş olmakla birlikte, Türkiye özellikle sınıf okulları ve eğitim merkezlerinde kısa dönem kurslarla komando ve özel kuvvet eğitimi vermektedir. Bu eğitimler, katılımcıların yüksek tempolu harekât ortamlarına uyum sağlamalarını, ileri düzey fiziksel ve zihinsel dayanıklılık kazanmalarını ve asimetrik tehditlere karşı etkili taktikler ile stratejiler geliştirmelerini hedeflemektedir.

TDT Ülkeleri Ortak Tatbikatları

- 2021: Anadolu-21 Birleşik Özel Kuvvetler Tatbikatı, Türk Özel Kuvvetler Komutanlığı ev sahipliğinde, 3 Temmuz’da TDT’na üye olan Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan dahil toplam 7 ülkenin katılımıyla gerçekleştirildi.²⁴
- 2023: 5-16 Haziran’da tarihlerinde Gölbaşı/Ankara’da düzenlenen Anadolu-2023 Birleşik Özel Kuvvetler Tatbikatı, Türk Özel Kuvvetler Komutanlığı ev sahipliğinde, dostluk, iş birliği ve birlikte çalışabilirliği geliştirmek amacıyla gerçekleştirildi. Tatbikata, TDT üyesi Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Macaristan dahil 10 ülke katılırken, 3 ülke gözlemci olarak yer aldı.²⁵
- 2023: TDT, Eylül ayında Bakü’de “Baku 2023” adıyla kaza ve acil durumlara yönelik ortak bir tatbikat gerçekleştirdi. Tatbikata TDT üye ülkeleri ile Türkiye’den AFAD,

24 Aybüke İnal Kamacı, 7 ülkenin ‘Özel Kuvvet’ unsurları Anadolu-21 Tatbikatında yeteneklerini sergiliyor. AA, 03.07.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/7-ulkenin-ozel-kuvvet-unsurlari-anadolu-21-tatbikatinda-yeteneklerini-sergiliyor-2293440>, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

25 Hüseyin Cem Dağistanlı, Anadolu-2023 Birleşik Özel Kuvvetler Tatbikatı sona erdi, AA, 17.06.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/anadolu-2023-birlesik-ozel-kuvvetler-tatbikati-sona-erdi/2924889>, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

Jandarma ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nden toplam 42 personel ve 3 araç katıldı. Azerbaycan Olağanüstü Haller Bakanı'nın yönettiği tatbikatı, TDT Genel Sekreteri, Türkiye ve KKTC İçişleri Bakanları, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan Olağanüstü Haller Bakanları takip etti.²⁶

4. 2024: 'Efes-2024 Birleşik, Müşterek Komuta Yeri ve Fiilî Atışlı Arazi Tatbikatı', Türkiye'nin ev sahipliğinde iki aşamalı olarak gerçekleştirildi. İlk aşama, 25 Nisan-8 Mayıs tarihlerinde bilgisayar destekli komuta yeri olarak icra edilirken, ikinci aşama 9-30 Mayıs tarihlerinde fiilî atışlı arazi tatbikatı olarak tamamlandı. Tatbikat; geniş bir coğrafyada düzenlendi. Birleşik ve müşterek harekâtlarda katılımcı unsurların operasyonel yeteneklerini geliştirmek, harbe hazırlık seviyesini yükseltmek ve ortak askeri kapasiteleri artırmak amacı olan bu etkinliğe, TDT'na üye ülkelerden Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Macaristan ve toplamda 49 ülkeden askeri birlikler ve personel iştirak etmiştir.²⁷
5. 2024: Kazakistan'ın Hazar Denizi bölgesinde, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'dan 4 bine yakın askerin katılımıyla 17 Temmuz'da "Birleşik-2024" ortak tatbikatı gerçekleştirildi. Tatbikata, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan ve Özbekistan Savunma Bakanları ile Tacikistan Genelkurmay Başkanı Birinci Yardımcısı da katıldı. Kazakistan'ın Hazar Denizi bölgesindeki Oymaşa askeri poligonunda bir hafta süren tatbikat, 5 ülkenin askerlerinin yoğun katılımıyla icra edildi.²⁸

TDT Ülkelerinin Savunma Sanayi Kapasitesi

Türkiye, TDT üyesi ülkeler arasında en gelişmiş savunma sanayi altyapısına sahiptir ve son yıllarda uluslararası düzeyde önemli başarılarla imza atmıştır. Baykar, ASELSAN, TUSAŞ, ROKETSAN ve HAVELSAN gibi şirketler, İHA teknolojileri, zırhlı araçlar, hava savunma sistemleri ve akıllı mühimmat üretiminde dünya çapında tanınmaktadır. Türkiye'nin bu potansiyeli, TDT içinde savunma sanayi iş birliğini güçlendirmek için bir kaldıraç işlevi görmektedir. Türk İHA'sı kullanan TDT ülkeleri: ²⁹

26 AFAD, Türk Devletleri Teşkilatı'ndan Deprem Sonrası Acil Durum Tatbikatı,08.09.2023, <https://www.afad.gov.tr/turk-devletleri-teskilatindan-deprem-sonrasi-acil-durum-tatbikati>, [Erişim tarihi: 19.1.2025]

27 MSB, Efes 2024, 02.05.2024 <https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayin/Aciklamalar/9596658fcc814844b5564e0be84de61e>, [Erişim tarihi: 17.1.2025]

28 TRT Avaz, Birleşik-2024¹⁷ Temmuz 2024, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/kazakistan-da-5-ulkenin-katilimiyla-yapilan-birlestik-2024-tatbikati-sona-erdi/6697b4b7d773d95f813ef2e0>, [Erişim tarihi: 15.1.2025]

29 BBC News Türkçe, 'Orta Asya ülkelerinde Türk şirketlerin İHA ve SİHA'larına ilgi artıyor', 19 Ocak 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c9x2xz2nnjlo>, Vatan, 'Bir ülke daha Türkiye'den Anka SİHA satın aldı', 17.01.2023, https://www.gazetevatan.com/ekonomi/kirgizistan-turkiyeden-anka-siha-satin-aldi-2078500?utm_source=chatgpt.com, TUSAŞ, 'Türk Havacılık ve Uzay Sanayii Anka İçin Kazakistan ile Yeni Bir Üretim Üssü İçin İmza Attı', 11.05.2022, <https://www.tusas.com/medya-merkezi/haberler/turk-havacilik-ve-uzay-sanayii-anka-icin-kazakistan-ile-yeni-bir-uretim-ussu-icin-imza-atti>, Oğuzhan Karakuş, 'Özbekistan TB2'leri görüciye çıktı', 01/03/2024, <https://www.savunmatr.com/ozbekistan-tb2leri-gorucuye-cikti/>[Erişim tarihi: 19.1.2025]

- Azerbaycan: Bayraktar TB2 SİHA'ları tedarik etmiş ve aktif olarak kullanmaktadır.
- Kırgızistan: Bayraktar TB2, Akıncı, Aksungur ve Anka SİHA'yı envanterine almıştır.
- Türkmenistan: Türkiye'den Bayraktar TB2 SİHA'ları satın almıştır.
- Kazakistan: Anka SİHA tedarik etmiş ve bu alanda iş birliğini sürdürmektedir.
- Özbekistan: Bayraktar SİHA tedarik etmiş ve bu alanda iş birliğini sürdürmektedir.
- KKTC Meclisi onaylamış, Geçitkale Havalimanı Türk SİHA'larının üssü olmuştur.³⁰

Macaristan ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin 100. yıl dönümünde, iki ülke ilişkileri geliştirilmiş stratejik ortaklık seviyesine taşınmıştır. Bu kapsamda Macaristan ordusunun zırhlı araç ihtiyaçları için 2019'dan beri faaliyet gösteren Nurol Makina, Ejder Yalçın 4X4'ü Gidran adıyla üretmek üzere Raba Otomotiv ile işbirliği yaparak ortak girişim şirketi kurarak Avrupa'daki ilk şubesini Macaristan'da açmıştır.³¹

ASELSAN ve Kazakistan Engineering iş birliğiyle 2011 yılında kurulan şirket (KAE), iletişim ve bilgi teknolojileri, radar ve elektronik harp, elektro-optik, aviyonik, silah sistemleri, modernizasyon, komuta kontrol sistemleri, ulaşım, güvenlik, otomasyon, biyomedikal ve sağlık ekipmanları alanlarında ürün ve sistemlerin geliştirilmesi ve üretimine odaklanmış olup, faaliyetlerini artan bir ivmeyle sürdürmektedir.³²

Stratejik Değerlendirme: Tespitler, Zorluklar ve Fırsatlar

Tespitler

Hans J. Morgenthau'nun klasik realizmi, devletlerin dış politikasını ulusal çıkarlar ve güç arayışı üzerinden şekillendirirken, uluslararası ilişkilerin insan doğasından kaynaklanan sabit yasalarla yönetildiğini savunur.³³ Kenneth Waltz'un neorealizmi, uluslararası düzenin, merkezi bir otoriteye sahip olmaması nedeniyle anarşik bir karakter taşıdığını belirterek devletlerin davranışlarının sistemin yapısından kaynaklandığını, güvenlik ve güç dengesinin temel olduğunu öne sürer.³⁴ John Mearsheimer'in saldırgan realizmi ise devletlerin sürekli hegemonya

30 M5, 'KKTC Meclisi'nde onaylandı: Geçitkale Havalimanı resmen Türk SİHA'larının üssü olacak'. 25 Ocak 2024, <https://m5dergi.com/one-cikan/kkctc-meclisinde-onaylandi-gecitkale-havalimani-resmen-turk-sihalarinin-ussu-olacak/>, [Erişim tarihi: 24.1.2025]

31 Göksel Yıldırım, 'Türk zırhlısı Türk-Macar dostluğunu pekiştirecek', 19.12.2023, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/savunma-sanayisi/turk-zirhlisi-turk-macar-dostlugunu-pekistirecek/3086519>, NUROL, avrupadaki-ilk-subesini-macaristanda-kurdu <https://www.nurol.com.tr/nurol-makina-avrupadaki-ilk-subesini-macaristanda-kurdu.html>, [Erişim tarihi: 21.1.2025]

32 DefenceHere, 'Kazakistan ASELSAN Engineering'in Yeni Genel Müdürü', 21 Ocak 2025, <https://defencehere.com/tr/kazakhstan-aselsan-engineeringin-yeni-genel-muduru-tolga-kursunlu-oldu/> [Erişim tarihi: 21.1.2025]

33 Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York 1948, p. 3-4, 13-16.

34 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison-Wesley Company, Readings Massachusetts 1979, p. 103, 115, 119,123.

arayışında olduğunu ve güvenliklerini artırmak için güç maksimizasyonuna odaklandığını belirtir.³⁵ Neoklasik realizm, devletlerin dış politikasını açıklarken hem sistemik baskıları hem de liderlerin tehdit algıları ve iç politik faktörlerin etkisini birleştirir, esnek ve dinamik bir analiz sunar.³⁶

Atatürk'ün dış politikası ise, tam bağımsızlık anlayışı, barışçıl bir yaklaşım, akılcı ilkeler ve dengeli bir politika izleme esaslarına dayandırılmıştır.

Bu teorik yaklaşımlar, uluslararası sistemin anarşik doğasını, güç mücadelesini ve ulusal çıkarların önceliğini farklı perspektiflerle ele alarak devletlerin dış politikasını anlamayı amaçlar. Bunun yanı sıra, bir ülkenin askeri kapasitesi, teknolojik düzeyi, bilimsel gelişmişliği, nüfusu, coğrafi konumu, ekonomik gücü, sosyal ve kültürel unsurları gibi milli güç bileşenleri, dış politikanın şekillenmesinde ve bu teorilerin uygulanmasında temel belirleyiciler arasında yer alır.

2023 yılında, küresel askeri harcamalar üst üste dokuzuncu yıl artış göstererek 2,4 trilyon doları aşmıştır. Bu yükselişte, Rusya-Ukrayna savaşı ve diğer jeopolitik gerilimler önemli rol oynamıştır. Artan silah talebine rağmen savunma sanayii şirketleri üretim kapasitesini artırmakta zorlanmış, bu da küresel silah piyasasında arz-talep dengesizliklerini belirginleştirmiştir.

Tablo 2. Dünya askeri harcaması, 2023

	Bölgeler	Harcama (Milyar dolar)	Değişim (%) 2022-23
1	Afrika kıtası	51.6	22
2	Amerika kıtası	1009	2.2
3	Asya ve Okyanusya	595	4.4
	a. Merkez Asya	1.8	-5.3
	b. Doğu Asya	411	6.2
	c. Okyanusya	35.5	-0.9
	d. Güney Asya	98.2	2.2
	Güney Doğu Asya	47.8	-1.6
4	Avrupa	588	16
5	Orta Doğu	(200) Tahmini	9.0
	Dünya Toplam	2.443	6.8

Kaynak: SIPRI YEARBOOK 2024, Summary, s. 8.

Tablo-2 de görüleceği gibi, Asya ve Okyanusya'da ise askeri harcamalar 2023 yılında üst üste 34. yılda da artış göstermiştir. Bölgedeki toplam harcamaların yarısını Çin'in savunma harcamaları oluşturmuş, Çin, askeri harcamalarını %6 oranında artırarak 2023 yılında 296 milyar dolara ulaştırmıştır. Çin'in bu yüksek düzeydeki harcamaları, komşu ülkelerin ve genel

35 John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politic*, W.W. Norton & Company, New York 2001, p. 3-5.

36 Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51(1), (1998), s. 144-172. Randall Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, 29(2), (2004), s. 159-201.

olarak bölgenin savunma politikalarını etkilemiştir. Örneğin, Japonya'nın askeri harcamaları %11 oranında artarak 1972'den bugüne dek en yüksek yıllık artış olarak not edilmiştir. Bu artış, bölgedeki stratejik dengeyi koruma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.³⁷

Bir ülkenin askeri gücünü değerlendirmek, harp silahlarının sayısı, teknolojik altyapı, lojistik kapasiteler, stratejik planlama ve uluslararası iş birlikleri gibi unsurları içeren kapsamlı bir analiz gerektirir. Ayrıca, niceliksel yönlerle birlikte askeri kapasitenin sürdürülebilirliği, stratejik etkisi ve kullanım potansiyeli de dikkate alınmalıdır.

Global Powers'ın 2025 yılına ilişkin analizi, 60 farklı faktöre dayalı kapsamlı bir değerlendirme sunmakta ve askeri gücün çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Dünya askeri sıralaması, Asya sıralaması, dünya savunma harcamaları

	Ülkeler	Dünya Sıralama (145)	Asya Sıralama (45)	Dünya Savunma Harcama Sıralama (145)	Savunma Harcaması (Dolar)
1	Türkiye	9	6	13	47,000,000,000
2	Kazakistan	57	23	72	2,408,000,000
3	Özbekistan	58	24	63	2,803,500,000
4	Azerbaycan	60	25	49	5,000,000,000
5	Kırgızistan,	105	39	130	221,800,000
1	Macaristan	55	17 (37-Avrupa)	53	4,576,000,000
2	Türkmenistan	77	30	86	1,078,020,000
	KKTC	Sıralamaya	Dahil	Edilmemiştir.	254.025.600 ³⁸

Kaynak: Globalfirepower, 2025, Globalfirepower, 2025, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-asia.php>, <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.php>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin mevcut askeri ilişkileri, savunma sanayiindeki potansiyeli, askeri eğitim kurumlarında gerçekleştirilen iş birlikleri ve ortak tatbikatlara dair veriler ile dünya genelindeki ülkelerin küresel askeri güç sıralamaları, savunma harcamaları ve kıtalar arasındaki harcama dağılımları yukarıda açıklanmıştır.

Müteakip maddelerdeki stratejik değerlendirmede, uluslararası teorik yaklaşımlar, Atatürk'ün dış politikası ile istatistiki veriler tümden gelim yöntemiyle ele alınarak, askeri iş birliğinin karşılaşılabileceği zorluklara ve sağlayabileceği fırsat-avantajlara odaklanılacak, bu sorunlara yönelik somut ve uygulanabilir çözüm önerileri sunulacaktır. Bu yaklaşım, TDT ülkelerinin savunma ve güvenlik alanındaki ortak stratejilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir.

37 SIPRI Yearbook 2024, s.8, https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-06/yb24_summary_en_2_1.pdf, [Erişim tarihi: 17.1.2025]

38 KKTC Maliye Bakanlığı, 2024 mali Yılı Bütçe Tasarısı, 31.12.2024, [https://maliye.gov.ct.tr/upload/files/C-%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Yasas%C4%B1%20\(1-7\)\(1\).pdf](https://maliye.gov.ct.tr/upload/files/C-%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Yasas%C4%B1%20(1-7)(1).pdf), [Erişim tarihi: 24.1.2025]

Stratejik Değerlendirme:

1. Savunma Sanayi ve Sovyet Dönemi Ekipmanlarına Bağımlılık: TDT üyesi ülkelerinin, Türkiye dışında savunma sanayi altyapısı oldukça sınırlıdır. Bu durumun temelinde, Sovyetler Birliği döneminde üye ülkelerin askeri donanım, yedek parça ve üretim açısından Moskova'ya bağımlı olması yatmaktadır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi ülkeler, kendi savunma sanayilerini geliştirme çabası içine girmiş olsa da Türkistan ve Kafkasya'daki ülkeler, eski Sovyet teknolojisine dayalı askeri donanımları modernize etmekte zorlanmakta bu süreç yavaş ilerlemektedir.
2. Ekonomik ve Teknik Zorluklar: Savunma sanayiinin geliştirilmesi için gereken büyük yatırımlar, üye ülkelerin sınırlı bütçeleri nedeniyle hayata geçirilememektedir. (Bk. Tablo-2) Modern savaş gereği uygun teknik bilginin varlığı, teknolojik altyapının kurulması ve sürdürülebilirliği mali açıdan ciddi bir yük oluştururken, yüksek teknoloji silah sistemleri, İHA, füze sistemleri ve siber güvenlik gibi alanlarda da önemli eksiklikler bulunmaktadır. Azerbaycan'ın MKEK ile yaptığı mühimmat iş birliği anlaşması, Havelsan ve Aselsan ile sistemlerini modernize etme girişimi başarılı bir model olarak diğer TDT üyesi ülkelere örnek alınabilir. Ayrıca, MSB Askeri Fabrika ve Tersane İşletme Anonim Şirketi'nin yüksek teknolojisinden faydalanılarak, Sovyet ekipmanlarına bağlılık azalabilir, ortak üretim kapasitesi artırılabilir. Böylece tüm sistemin yenileşmesi yerine yıllara sâri bir dönüşüm planlanabilir.
3. Siyasi ve Jeopolitik Baskılar: Rusya ve Çin, Türkistan ve Güney Kafkasya'da hem siyasi hem de ekonomik etkileriyle öne çıkan iki büyük güçtür. Rusya, tarihi bağları ve güvenlik ilişkileriyle bölgedeki varlığını güçlendirirken, Çin ise Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde yaptığı ekonomik yatırımlarla nüfuzunu genişletmektedir. Bu iki aktör arasındaki etki mücadelesi, TDT üyesi ülkelerin bağımsız hareket kabiliyetini kısıtlamakta ve bölgesel savunma iş birliği projelerinde ilerlemelerini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, ABD, İran ve Fransa da bu bölgelerde ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu aktörlerin bölgedeki faaliyetleri, jeopolitik rekabeti artırarak TDT üyesi ülkeler için stratejik dengeleri zorlaştırmaktadır.
4. Bu bağlamda, başta Rusya ve Çin olmak üzere, ABD, İran ve diğer aktörlerin, Türk Dünyasındaki iş birliğini bölgesel çıkarları doğrultusunda yakından izlediği ve bunu nüfuzlarını etkileyebilecek bir gelişme olarak değerlendirdiği öngörülmektedir. Bu aktörlerin tepkileri ise, bu iş birliğinin kapsamı ve bölgesel çıkarları üzerindeki etkisine bağlı olarak şekillenmektedir.
5. Askeri İş birliği: TDT'nin bölgesel güvenlikte daha etkin bir konuma gelmesi, barış koruma operasyonları ve insan kaynağı geliştirme faaliyetleri açısından yeni fırsatlar sunabilir. Bu kapsamda, üye ülkeler arasında ortak tatbikatların gerçekleştirilmesi, istihbarat

paylaşımının güçlendirilmesi ve askeri eğitim programlarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin savunma alanındaki birikimi ve teknolojik altyapısı, diğer üye ülkeler için stratejik bir destek unsuru olarak değerlendirilebilir. TDT ülkelerinin ortak güvenlik tehditlerine karşı koordinasyon içinde hareket etmesi, yalnızca ulusal güvenliği sağlamlaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda bölgesel istikrarın ve uluslararası güvenlik sistemine olan katkılarının artmasına da yardımcı olacaktır.

6. Göç: Türkistan ve Güney Asya'dan Avrupa'ya uzanan göç yolları, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin sınır yönetimi kapasitesini stratejik bir sorun haline getirmiştir. Sınırların uzunluğu ve geçirgen yapısı, düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve yasa dışı faaliyetlerin artmasına zemin hazırlamaktadır. TDT üyesi ülkeler, bu zorluklarla başa çıkabilmek için daha etkili sınır kontrol mekanizmaları, ortak istihbarat paylaşımı ve teknolojik altyapıya ihtiyaç duymaktadır. Aksi takdirde, kontrolsüz göç hareketleri sadece bölgesel güvenliği değil, aynı zamanda üye ülkelerin sosyal ve ekonomik dengelerini de tehdit etmeye devam edecektir.
7. TDT kurumları: TDT'nin bağlı kurumları ile TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı gibi Türk Dünyasına yönelik faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların çalışmalarının uyum içinde ve kurumsal bir yapı çerçevesinde yürütülmesi, bölgesel iş birliğine önemli katkılar sağlamakta ve ortak hedeflere ulaşmada önemli olmaktadır.
8. 2040 Vizyonu, ekonomi, savunma, uzay, eğitim ve kültür gibi kritik alanlarda iş birliğini derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu belge, Türk Cumhuriyetleri arasında daha güçlü bağlar inşa etmeyi ve bölgesel istikrarın yanı sıra küresel rekabette etkin bir aktör olmayı hedefleyen stratejik bir vizyon sunmaktadır. Vizyonun kapsadığı bu alanlar, sadece üye ülkeler arasındaki koordinasyonu güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda Türk Dünyası'nın geleceğe yönelik ortak bir perspektif geliştirmesi için önemli bir temel oluşturacaktır.³⁹ Bu vizyon doğrultusunda, yasa dışı suçlarla mücadele için Türk Jandarması, Polisi ve İstihbarat birimleri arasındaki işbirliği ve koordinasyonun artırılması, ayrıca Jandarma'nın FIEP⁴⁰ tecrübesinden faydalanılması, askeri işbirliğine de katkı sağlayacaktır.

TDT için Zorluklar

1. Rusya ve Çin'in siyasi, askeri, ekonomik ve teknolojik baskıları zorlukların başında gelmektedir. Öte yandan, ABD, İran ve Fransa jeopolitik faaliyetleriyle bu zorlukları artırmaktadır.

39 TDT, Türk Dünyası 2040 Vizyonu, <https://turkiestates.org/u/d/news/5-ek—turk-dunyasi-2040-vizyonu.pdf>, [Erişim tarihi: 17.1.2025]

40 FIEP: International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status-Uluslararası Jandarmalar ve Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Birliği. Bk. <https://www.fiep.org/>

2. Türkmenistan'ın tarafsızlık politikası izlemesi, Özbekistan ile ilişkilerde yakınlaşmanın ancak son yıllarda gerçekleşmesi ve Özbekistan ile Tacikistan arasında süregelen sınır anlaşmazlıkları, bölgedeki cumhuriyetler arasında sınır ve etnik temelli sorunları nedeniyle ilişkileri kısıtlamaktadır.⁴¹
3. Üye ülkeler arasında sınır ve etnik kökenlerden kaynaklanan sorunlar vardır. Örneğin, Kırgızistan'da Özbekistan'a ait üç anklav⁴² bulunurken, Kırgızistan'da yaklaşık bir milyon Özbek, Türkmenistan ve Kazakistan'da yarım milyon Özbek, Özbekistan'da ise 1,5 milyon Kazak yaşamaktadır. Sovyetler Birliği döneminin mirası olan bu durum, zaman zaman bölgesel gerilimlere yol açmaktadır.⁴³
4. TDT üyesi ülkelerde Sovyetler Birliği döneminden kalma bir miras olarak önemli bir Rus nüfusun bulunması, demografik ve sosyo-politik dinamikler açısından dikkate alınması gereken bir unsurdur. Örneğin, Kazakistan'da nüfusun yaklaşık %24'ünü, Kırgızistan'da %6'sını, Türkmenistan'da %4'ünü, Özbekistan'da %2,5'ini ve Azerbaycan'da %1,8'ini Rus nüfus oluşturmaktadır.⁴⁴ Bu demografik yapı, ülkeler arasındaki ilişkilerde ve bölgesel iş birliği süreçlerinde dikkate alınması gereken bir faktör olarak öne çıkmaktadır.
5. Azerbaycan hariç Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan generallerinin büyük bir kısmının eğitimlerini Rusya'daki askeri akademilerde tamamladığı, bilinen bir olgudur. Ancak, bu durum zamanla değişmesine rağmen, önümüzdeki kısa vadede hemen değişim kolay görülmemektedir.
6. TDT üyesi ülkelerin Türkiye'de tercih ettiği okullar, coğrafi ve askeri ihtiyaçların yanı sıra bu ülkelerin savunma politikaları ve stratejik hedefleriyle doğrudan ilişkilidir. Türk Harp Okulları ve Milli Savunma Üniversitesi, bu ihtiyaçlara uygun programlar sunmaktadır. Bu kapsamda, özel modüller ve kısa dönem kursların artırılması, ortak tatbikatlar ve uygulamalı eğitimlerle iş birliğinin güçlendirilmesi önemlidir. Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler için deniz güvenliği ve kıyı savunması, deniz sınırı olmayan ülkeler için ise siber güvenlik, müşterek harekât türleri, komando-özel kuvvet eğitimi ve hava savunması gibi alanlara odaklanılmalıdır.
7. Türk Dünyasını yalnızca havadan değil, karadan ve demiryoluyla da birbirine bağlayacak hatların artması, jeopolitik hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.

41 İlyas Kemalöglü, "Türk Devletleri Nihayet Güçlerini Birleştirebilecek mi?" Fikir Turu, 29 Kasım 2021, <https://fikirturu.com/jeo-politika/turk-devletleri-nihayet-guclerini-birlestirebilecek-mi/>, [Erişim tarihi: 22.1.2025]

42 Anklav: siyasi coğrafyada tamamen başka bir ülkenin sınırları dahilinde yer alan yabancı toprak parçasını tanımlamak için kullanılmaktadır. Tarık Demir, "Anklav, Eksklav ve Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (Şubat 2020), [UGK Özel Sayısı], s. 52-53.

43 İlyas Kemalöglü, agy.

44 T.C. Dışişleri Bakanlığı, Orta Asya ve Güney Kafkasya Ülkeleri Künyesi, <https://www.mfa.gov.tr/kazakistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/kyrgyzistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa>, [Erişim tarihi: 1.1.2025]

Bu kapsamda, altyapı ve lojistik eksiklikler, bölgesel bütünleşme önündeki önemli bir zorluktur.

TDT için Fırsatlar

1. Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki deneyimi, kapasitesi ve teknolojik birikimi TDT ülkeleri için bir fırsat oluşturmaktadır.
2. TDT ülkeleri arasında düzenlenen ortak askeri tatbikatlar, savunma sanayii ürünlerinin test edilmesi ve orduların birlikte çalışabilirliğini geliştirmek için önemli bir fırsattır.
3. Türkiye'nin yüksek askeri eğitimi, eğitim tesisleri ve tecrübeli personeli 21. yüzyılın güvenlik tehditlerine uyum sağlamada TDT ülkelerine önemli fırsatlar sunmaktadır.
4. Dünya konjonktüründe yaşanan büyük değişimler, BM'nin çözüm üretememesi ve NATO'nun kendi ajandasına odaklanması, diplomatik bir boşluk yaratmıştır. Bu durum, TDT'nin etkinliğini artırmak için doğru şekilde kullanıldığında bir fırsata dönüşebilir.
5. Türkiye'de düzenlenen İDEF (International Defence Industry Fair) ve SAHA EXPO gibi büyük savunma fuarları, Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri için durumsal farkındalığın artırılması, çeşitli anlaşmaların imzalanması ve ortak toplantıların gerçekleştirilmesi adına mükemmel bir platform sunmaktadır.
6. TDT bünyesinde herhangi bir alanda başlatılan iş birliği, zamanla daha kapsamlı ve güçlü politik birlikteliklerin oluşumuna zemin hazırlayabilir.⁴⁵

Sonuç

Bir ülke dış politikasını belirlerken genellikle şu temel unsurları ve dinamikleri göz önünde bulundurur: milli güç, ulusal çıkarlar, uluslararası sistem, coğrafi konum, tarihsel ve kültürel faktörler, iç politik dinamikler, uluslararası kurumlar ve ittifaklar, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, tehdit algıları, ideolojik ve normatif yaklaşımlar ile ilişki dinamikleri. Bu unsurların birbiriyle etkileşimi, ülkenin dış politikasını şekillendirir. Değişen şartlara hızla uyum sağlayabilen dinamik bir yapıya sahip olan dış politikanın temel hedefi hem ulusal çıkarları korumak hem de uluslararası alanda etkili bir konum elde etmektir.

21. yüzyılın başlarında hız kazanan küreselleşme, bölgesel iş birliğinin önemini artırmış ve Türk Dünyasına bu yeni küresel düzende daha güçlü bir rol üstlenme imkânı tanımıştır. Günümüzde, Türk Devletleri Teşkilatı'nın ortak projeler ve stratejiler geliştirerek bu ilişkileri modern dünyanın taleplerine uygun şekilde yeniden yapılandırması, bölgesel istikrarın

45 Mevlüt Akçapa, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), (2023), s. 473-491.

sağlanması ve Türk halklarının geleceğinin teminat altına alınması bakımından oldukça kritik bir role sahiptir.

TDT ülkeleri arasında askeri iş birliğinin geliştirilmesi, ortak güvenlik stratejilerinin hayata geçirilmesi, savunma sanayi projelerinde ortaklıkların artırılması, askeri eğitim ve tatbikatların yoğunlaştırılması, göç ve sınır güvenliğinin sağlanması, ayrıca geleceğin askeri ve sivil liderlerinin Türk okullarında yetiştirilmesi gibi adımlar, bu ülkelerin askeri kapasitelerini önemli ölçüde ileriye taşıyabilir. Bunun yanı sıra, Türk dilinin yaygınlaşması, ortak akademik çalışmaların teşvik edilmesi ve kültürel iş birliğinin güçlendirilmesi, ortaklıkların daha sağlam bir zemine oturmasını sağlayabilir.

TDT üyesi ülkelerin general ve amiralleri için, ülkemizde düzenlenen oryantasyon programlarından ve NATO'da uygulamalarından ilham alınarak faydalı modeller-örneğin seminer, oryantasyon vb – geliştirilebilir. Bu eğitimler, İstanbul'da bulunan ve yüksek standartlara sahip TSK Çokuluslu Müşterek Harp Merkezi'nde gerçekleştirilebilir. Bu yaklaşım, hem TDT ülkeleri arasında birlikte çalışabilirliği ve uyumu artıracak hem de Rus sisteminden farklı bir perspektif sunarak bilginin çeşitlenmesine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Türk Dünyası'nın entegrasyonu için düzenli toplantıların kurumsal bir zeminde, kapsamlı bir strateji ve plan dahilinde gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu entegrasyonun sürdürülebilir ve somut sonuçlara ulaşabilmesi için sağlam bir kurumsal temel gereklidir. NATO'nun 'Büyükelçiler – Konsey, Askeri Komite, Genelkurmay Başkanları, Dışişleri ve Milli Savunma Bakanları ile Devlet/Hükümet Başkanları' toplantı sisteminden örnek alınarak, benzer bir yapı TDT için geliştirilebilir. TDT'nin diğer bakanlıkları (örneğin, İçişleri, Kültür, Sanayi ve Teknoloji) kapsayacak şekilde genişletilmiş bir toplantı sistemiyle kurumsallığı artırılabilir. Bir yıllık faaliyet planının yayımlanması ve uygulanması, ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlar. Ayrıca, TDT Sekreteryasında askeri ilişkileri takip etmek üzere bir 'Askeri İşbirliği Koordinatörü' Genel Sekreter Yardımcısı pozisyonunun oluşturulması iyi bir adım olacaktır.

Jeopolitik perspektiften değerlendirildiğinde, Türk Dünyası, Rusya, Çin ve ABD gibi küresel güçlerin mücadele çevresinde bulunmaktadır. Bu nedenle, Türk Dünyası'ndaki aktörlerin etkili ve kurumsal bir şekilde hareket etmesi, bölgesel ve küresel istikrar açısından son derece önemlidir.

Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetleriyle siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda iş birliği geliştirmek amacıyla kurduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) gibi oluşumlar, hâlâ varlıklarını sürdürmektedir. Ayrıca, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılma sürecinde önemli bir rol oynayan BDT ile bölgedeki Amerikan askeri etkisini sınırlama amacı taşıyan ŞİÖ'nün etkinliğinde son yıllarda bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Bugün Moskova, BDT ve ŞİÖ yerine daha çok AEB ve KGAÖ'ne ağırlık vermektedir. Öte yandan, eski Sovyet cumhuriyetleri, zaman zaman kendi aralarında veya

başka ülkelerin katılımıyla beklenen başarıyı sağlayamayan çeşitli iş birliği mekanizmaları da oluşturmuşlardır. Söz konusu iş birliği modellerinin evrimi ve bölgesel dinamikler dikkate alınarak TDT üyelerinin iş birliklerini çeşitlendirme olasılığı yüksektir.

Türkiye, TDT ile savunma sanayii alanında ortak üretim, teknoloji transferi, teknik ve akademik eğitim programları gibi stratejik adımlarla iş birliğini güçlendirmektedir. Türkiye, TDT ülkelerinin yalnızca savunma ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, bu ülkelerde üretim tesisleri kurarak onların teknolojik altyapılarını geliştirme ve savunma ihtiyaçlarını daha ekonomik ve sürdürülebilir şekilde karşılama fırsatı sunmaktadır.

İHA ve zırhlı araçların ortak üretimi gibi projeler hem ekonomik olmaları hem de orduların modernizasyonunda hızlı çözüm sunmalarıyla iş birliğinde büyük potansiyellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin liderliği, TDT ülkelerinin savunma kapasitelerini artırarak onları küresel güç dengesinde etkin bir aktör haline getirmektedir. Bu stratejik adımlar, bölgesel güvenliği sağlamlaştırırken Türk Dünyası'nın dayanışmasını ve güç birliğini pekiştirmektedir.

Sonuç olarak, TDT, zorlukların üstesinden birlikte çalışma, kurumsal iş birliği, karşılıklı ortak çıkar ve anlayışla hareket ederek, fırsatları akılcı bir şekilde değerlendirerek gelebilir. Bunun için realist stratejilerin takibi ve Türk cumhuriyetlerinin faaliyet alanlarını genişletebilmesi için, askeri ve ekonomi alanındaki bağımlılıklarını özellikle Rusya ve Çin gibi büyük güçlere karşı azaltmaları kritik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçapa, Mevlüt, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), (2023), s. 473-491.
- Çınar, Yusuf, Yılmaz Ulvi Uzun, "Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, (2023), s. 143, 147, 150, 151.
- Demir, Tarık, Anklav, "Eksklav ve Uç Topraklar-Güvenlik İlişkisi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (Şubat 2020), [UGK Özel Sayısı], s. 52-53.
- Erarslan, Fatih, Fatma Nur Özdemir, "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C 129, S. 255, (2021), s. 328-329.
- Kocatepe, Ömer Faruk, *Türk Devletler Teşkilatı, Politik ve Askeri İşbirliği*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2022.
- Mearsheimer, John J. *The Tragedy of Great Power Politic*, W.W. Norton & Company, New York 2001.
- Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York 1948.
- Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison-Wesley Company, Readings Massachusetts 1979.
- Randall Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, 29(2), (2004), s. 159-201.
- Rose, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51(1), (1998).

Toktaş, Şule, vd., *21. Yüzyılın İlk Yarısında Yeni Güvenlik Tehditleri*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2023.

Elektronik Kaynaklar

- AA, Türkiye ile Kırgızistan arasında 19 anlaşma imzalandı, 05.11.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/enerji-diplomasi/turkiye-ile-kirgizistan-arasinda-19-anlasma-imzalandi/44431i> [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- AFAD, Türk Devletleri Teşkilatı'ndan Deprem Sonrası Acil Durum Tatbikatı,08.09.2023, <https://www.afad.gov.tr/turk-devletleri-teskilatindan-deprem-sonrasi-acil-durum-tatbikati>, [Erişim tarihi: 19.1.2025].
- Aksenov,Pavel, Dağlık Karabağ: Çatışmalarda İHA'lar nasıl bir rol oynadı? 10 Ekim 2020, bbc, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54482105>, [Erişim tarihi: 11.1.2025].
- Azerbaycan Cumhuriyetinin Türkiye Cumhuriyetindeki Büyükelçiliği, [Erişim tarihi: 1.1.2025]. <https://ankara.mfa.gov.az/tr/category/kulturel-ve-insani-isbirligi#:~:text=T%C3%BCrkiye%20ve%20Azerbaycan%2C%2011%20A%C4%9Fustos,askeri%20e%C4%9Fitim%20alan%C4%B1nda%20i%C5%9Fbirligi%C4%9Fi%20yapmaktad%C4%B1>
- BBC News Türkçe, 'Orta Asya ülkelerinde Türk şirketlerin İHA ve SİHA'larına ilgi artıyor', 19 Ocak 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c9x2xz2nnjlo>, [Erişim tarihi: 19.1.2025].
- Bozdoğan, Kaan, Türkiye ve Macaristan arasında 17 maddelik iş birliği anlaşması imzalandı, AA, 18.12.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ve-macaristan-arasinda-17-maddelik-is-birligi-anlasmasi-imzalandi/3086126>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Büşranur Keskinçilic Milletlerarası anlaşmalar Resmî Gazete 'de yayımlandı,28.12.2024, AA <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milletlerarası-anlasmalar-resmî-gazetede-yayımlandı/3436364>, [Erişim tarihi: 18.1.2025].
- Dağıstanlı, Hüseyin Cem, Anadolu-2023 Birleşik Özel Kuvvetler Tatbikatı sona erdi, AA, 17.06.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/anadolu-2023-birlesik-ozel-kuvvetler-tatbikati-sona-erdi/2924889>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- DefenceHere, 'Kazakhstan ASELSAN Engineering'in Yeni Genel Müdürü', 21 Ocak 2025, <https://defensehere.com/tr/kazakhstan-aselsan-engineeringin-yeni-genel-muduru-tolga-kursunlu-oldu/>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Kamacı, Aybüke İnal,7 ülkenin 'Özel Kuvvet' unsurları Anadolu-21 Tatbikatında yeteneklerini sergiliyor, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/7-ulkenin-ozel-kuvvet-unsurlari-anadolu-21-tatbikatında-yeteneklerini-sergiliyor-/2293440>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Kanunum, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Resmî Gazete ile yayımı: 21.4.1993 Sayı : 2155<https://www.kanunum.com/files/3903-2.pdf>, [Erişim tarihi: 17.1.2025].
- Kaplan Enes, Zafer Fatih Beyaz, Türkiye ile Türkmenistan arasında 8 anlaşma imzalandı 27.11.2021, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-turkmenistan-arasinda-8-anlasma-imzalandi/2432340>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Karakuş, Oğuzhan, 'Özbekistan TB2'leri görücüye çıktı', 01/03/2024, <https://www.savunmatr.com/ozbekistan-tb2leri-gorucuye-cikti/>, [Erişim tarihi: 19.1.2025].
- Kemaloğlu, İlyas, 'Türk Devletleri Nihayet Güçlerini Birleştirebilecek mi?' Fikir Turu, 29 Kasım 2021, <https://fikirturu.com/jeo-politika/turk-devletleri-nihayet-guclerini-birlestirebilecek-mi/>, [Erişim tarihi: 22.1.2025].

- KKTC Maliye Bakanlığı, 2024 mali Yılı Bütçe Tasarısı, 31.12.2024, [https://maliye.gov.ct.tr/upload/files/C-%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Yasas%C4%B1%20\(1-7\)\(1\).pdf](https://maliye.gov.ct.tr/upload/files/C-%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Yasas%C4%B1%20(1-7)(1).pdf), [Erişim Tarihi:24.1.2025].
- M5, ‘KKTC Meclisi’nde onaylandı: Geçit kale Havalimanı resmen Türk SİHA’larının üssü olacak’25 Ocak 2024, <https://m5dergi.com/one-cikan/kktc-meclisinde-onaylandi-gecitkale-havalimani-resmen-turk-sihalarinin-ussu-olacak/>, [Erişim tarihi: 24.1.2025].
- NUROL, Avrupa’daki İlk-Şubesini Macaristan’da Kurdu, <https://www.nurol.com.tr/nurol-makina-avrupadaki-ilk-subesini-macaristanda-kurdu.html>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Resmî Gazete yayım: Sayı: 21784) Kanun No. Kabul Tarihi 3926 2.12.1993
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703926.pdf, [Erişim tarihi: 23.1.2025].
- SIPRI YEARBOOK 2024, s.8, https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-06/yb24_summary_en_2_1.pdf, [Erişim tarihi: 17.1.2025].
- TBMM, kanunlar, Sayı: 21784) Kanun No 3928 Kabul Tarihi 2.12.1993 https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703928.pdf ve 22.9.1994 Sayı: 22059 https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804014.pdf, [Erişim tarihi: 18.1.2025].
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türk Konseyi, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, Orta Asya ve Güney Kafkasya Ülkeleri Künyesi, <https://www.mfa.gov.tr/kazakistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-kunyesi.tr.mfa>, <https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa>, [Erişim tarihi: 1.1.2025].
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Türkiye ile-Kazakistan Arasında 15Anlaşma İmzalandı, 10.05.2022, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-ile-kazakistan-arasinda-15-anlasma-izmlandı,26.10.2023>, Türkmenistan Devlet-Başkanı ile Ortak Basın Toplantısı, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkmenistan-devlet-baskani-berdimuhammedov-ile-ortak-basin-toplantısında-konustu>, [Erişim tarihi: 15.1.2025].
- T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Efes 2024, 02.05.2024 <https://www.msb.gov.tr/Basin-ve-Yayın/Aciklamalar/9596658fcc814844b5564e0be84de61e>, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/755deb5061da473aabea557ad33275e2>, [Erişim tarihi: 17.1.2025].
- TDT, Türk Dünyası 2040 Vizyonu, <https://turkicstates.org/u/d/news/5-ek—turk-dunyasi-2040-vizyonu.pdf>, [Erişim tarihi: 17.1.2025].
- TRT Avaz, Türkiye ve Kazakistan Askeri İş Birliği, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/turkiye-ve-kazakistan-askeri-alandaki-is-birliklerini-guclendiriyor/676d4d346f4e8b75fb0d6e78>, , Birleştik-2024,17 Temmuz 2024, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/kazakistan-da-5-ulkenin-katilimiyla-yapilan-birlestik-2024-tatbikati-sona-erdi/6697b4b7d773d95f813ef2e0>, [Erişim tarihi: 15.1.2025].
- TUSAŞ, ‘Türk Havacılık ve Uzak Sanayii Anka İçin Kazakistan ile Yeni Bir Üretim Üssü İçin İmza Attı’, 11.05.2022, <https://www.tusas.com/medya-merkezi/haberler/turk-havacilik-ve-uzay-sanayii-anka-icin-kazakistan-ile-yeni-bir-uretim-ussu-icin-imza-atti>, [Erişim tarihi: 19.1.2025].
- Vatan, ‘Bir ülke daha Türkiye’den Anka SİHA satın aldı’,17.01.2023, https://www.gazetevatan.com/ekonomi/kirgizistan-turkiyeden-anka-siha-satin-aldi-2078500?utm_source=chatgpt.com, [Erişim tarihi: 19.1.2025].

- Yıldırım, Göksel, 'Türk zirhlisi Türk-Macar dostluğunu pekiştirecek', 19.12.2023, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/savunma-sanayisi/turk-zirhlisi-turk-macar-dostlugunu-pekistirecek/3086519>, [Erişim tarihi: 21.1.2025].
- Yunus Soy, Özbekistan ve Türkiye Arasında Askeri İş Birliği Anlaşması İmzalandı, Defenceturk, 26 Kas 2022, <https://www.defenceturk.net/ozbekistan-ve-turkiye-arasinda-askeri-is-birligi-anlasmasi-imzalandi>, [Erişim tarihi: 19.1.2025].
- YTB, Barışın Teminatı: Kıbrıs Barış Harekâtı,20 Temmuz 2023, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/barisin-teminati-kibris-baris-harekati?utm>, [Erişim tarihi: 22.1.2025].

MILITARY COOPERATION IN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: A STRATEGIC PERSPECTIVE

Uğur TARÇIN*

The Organization of Turkic States (OTS), comprising Türkiye, Central Asia, and the Caucasus, occupies a geopolitically significant region that serves as a vital nexus for energy corridors, trade routes, and natural resources. However, this strategic geography is also characterised by numerous challenges, including geopolitical rivalries, terrorism, migration crises, border disputes, and hybrid threats. In this context, enhanced military cooperation within the OTS offers a promising pathway to strengthen regional stability, bolster member states' defense capacities, and promote economic and political integration. This paper examines the strategic opportunities and challenges faced by the OTS in fostering military collaboration among member states, with a focus on leveraging Türkiye's advanced defense capabilities. Türkiye's expertise in defense industries, military training, healthcare, and cultural exchange positions it as a pivotal actor in driving collaboration across the Turkic World. The integration of military partnerships, encompassing collaborative exercises, harmonised security strategies, and advanced defence technology projects, has the potential to modernise the defence capacities of member states. These initiatives not only address immediate security concerns but also lay the foundation for the establishment of deeper political and economic ties. The study integrates international relations theories and statistical analyses to present a comprehensive framework for the enhancement of military and economic cooperation. The study highlights the dynamic interplay of factors that shape foreign policy decisions in the region, including national interests, historical and cultural ties, global power dynamics, and evolving threat perceptions. For the OTS, the path forward lies in establishing robust institutional mechanisms for collaboration, inspired by NATO's practices. Regular high-level meetings, joint decision-making platforms, and integrated planning mechanisms are essential for sustaining a cohesive and adaptive alliance. In this context, the foreign policy principles of Mustafa Kemal Atatürk provide valuable guidance for addressing global challenges, emphasizing diplomacy, sovereignty, and cooperation grounded in mutual respect and shared interests. A key recommendation is the development of NATO-modeled military training programs, with Turkey's Joint Multinational Warfare Center in Istanbul being a potential host for leadership development programs for OTS member states to

* Assistant Prof., Marmara University, Institute of Turkic Studies, Department of the History of the Revolution and Atatürk's Principles, ugur.tarcin@marmara.edu.tr. ORCID: 0000-0003-1497-698X

enhance interoperability and institutional alignment, providing alternatives to Russian-centric systems. The establishment of a “Military Cooperation Coordinator” within the OTS Secretariat would ensure the effective implementation and oversight of defense initiatives. Geopolitically, the OTS operates amid competition from global powers such as Russia, China, and the United States. Turkey’s leadership in joint defense projects, such as unmanned aerial vehicles (UAVs) and armored vehicles, offers a sustainable model to reduce dependence on external powers and boost regional autonomy.

The paper also highlights the declining influence of legacy institutions such as the Commonwealth of Independent States (CIS) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO), presenting the OTS with a unique opportunity to reshape the regional order through pragmatic alliances. Strengthening military, economic, and cultural ties can unify the Turkic World and ensure its long-term stability. In conclusion, the paper asserts that institutionalised collaboration and reduced dependence on external powers are critical for sustainable integration. Enhanced strategic foresight and strengthened military cooperation will not only bolster regional security but also consolidate the influence of the Turkic States on the global stage.

BAĞIMSIZLIKTAN KURUMSALLAŞMAYA: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN KURULUŞ SÜRECİ

FROM INDEPENDENCE TO INSTITUTIONALISATION: THE PROCESS OF ESTABLISHMENT OF THE ORGANISATION OF TURKIC STATES

Elif UZUNAĞAÇ*

Öz

Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kuruluş süreci, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin, ortak tarihsel ve kültürel bağlarını yeniden canlandırma ve uluslararası sistemde etkin bir iş birliği platformu oluşturma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu makale, 1992'de düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi'nden başlayarak 2009'da Nahçıvan Anlaşması ile resmîyet kazanan Türk Konseyi'nin kuruluşunu ve 2021'de Türk Devletleri Teşkilatı'na dönüşümünü kapsayan süreci incelemektedir. Araştırma, bu sürecin dil, kültür, eğitim, enerji, ulaştırma gibi alanlardaki somut iş birliği projeleriyle nasıl kurumsallaştığını ve 2040 Türk Dünyası Vizyonu gibi stratejik hedeflerle bölgesel ve küresel bir aktör olma amacını ortaya koyduğunu göstermektedir. Çalışma, TDT'nin üye devletler arasındaki dayanışmayı artırarak bölgesel istikrar, ekonomik kalkınma ve uluslararası alandaki etkisini güçlendiren bir mekanizma olduğunu ortaya koymuştur. TDT'nin tarihsel bağları yeniden inşa etme ve gelecek vizyonu oluşturma başarısı, Türk dünyasının ortak kimlik bilincini geliştirme ve uluslararası sistemde etkin bir aktör haline gelmesi açısından stratejik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Nahçıvan Anlaşması, Türk Konseyi, 2040 Türk Dünyası Vizyonu, Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi

Abstract

The establishment of the Organisation of Turkic States (OTS) was the result of the Turkic Republics' efforts to revive their common historical and cultural ties and to create an effective cooperation platform in the international system following their independence in 1991. This article examines the process, commencing from the 1992 Summit of Turkic Speaking Countries, of the establishment of the Turkic Council (which became official with the Nakhchivan Agreement in 2009), and its transformation into the Organisation of Turkic States in 2021. The study demonstrates how this process has been institutionalised through concrete cooperation projects in areas such as language, culture, education, energy, and transport, and how it aspires to become a regional and global actor with strategic goals such as the 2040 Turkic World Vision. The study reveals that the OTS is a mechanism that strengthens regional stability, economic development and international influence by increasing solidarity among member states. The success of the OTS in rebuilding historical ties and creating a vision of the future is of strategic importance for the Turkic world to develop a sense of common identity and become an effective actor in the international system.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, elif.uzunagac@marmara.edu.tr ORCID: 0000-0003-4005-986X

Keywords: Organisation of Turkic States, Nakhchivan Agreement, Turkic Council, 2040 Turkic World Vision, Summit of Turkic Speaking Countries

Giriş

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, dünya siyasetinde köklü değişimlere yol açmış, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden 15 yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bu durum, NATO ve Sovyetler arasında şekillenen iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesine neden olmuş ve uluslararası ilişkilerde yeni dengelerin kurulmasını gerektirmiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Türk Cumhuriyetleri, uluslararası arenada kendi kimliklerini bulma ve bağımsız dış politika oluşturma sürecine girmiştir.

Bağımsızlığını kazanan Türk devletleri, kendi dış politika önceliklerini belirlemek için arayış içine girmiş ve bu süreçte hem küresel hem de bölgesel dinamiklerden etkilenmiştir. Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan bu devletlerle hızlı bir şekilde diplomatik ilişkiler kurarak onları ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'nin bu yakın desteği, ortak tarihi ve kültürel bağlarla desteklenmiş, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda yeni kurulan devletlerle iş birlikleri geliştirmiştir.¹

Bu dönemde, Türk Cumhuriyetleri için sadece bağımsızlıklarını korumak değil, aynı zamanda bölgesel güç dengelerini gözeterek dış politika stratejileri geliştirmek önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Türk devletleri arasındaki ilk diplomatik ve siyasi temaslar, iki taraflı anlaşmalar ve zirve toplantılarıyla güçlendirilmiştir. Bağımsızlık sürecinin başlangıcında atılan bu adımlar daha sonraki yıllarda kurumsal bir çatı altında toplanarak Türk Devletleri Teşkilatı gibi organizasyonların temellerini oluşturmuştur.

Bağımsızlıklarının ardından Türk devletleri, bölgesel güvenlik ve istikrar politikalarını güçlendirmek amacıyla Türkiye başta olmak üzere diğer komşu ve dost ülkelerle güvenlik anlaşmaları ve savunma iş birlikleri geliştirmiştir. Türkiye, Azerbaycan gibi ülkelerle yapılan askeri eğitim ve güvenlik antlaşmaları, bağımsızlık sonrası bu devletlerin güvenlik kapasitelerinin artırılmasına katkıda bulunmuştur.²

Böylece Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri, bir yandan bağımsızlıklarını pekiştirirken bir yandan da bölgesel iş birliği ve güvenlik alanında Türkiye ile ortak stratejik bir yol izleme sürecine girmiştir. Bu sürecin Türk Devletleri Teşkilatı'nın temellerini atmada önemli bir rol oynadığı ve bağımsız Türk devletlerinin uluslararası ilişkilerde daha güçlü ve etkin bir aktör olmalarını sağladığı görülmektedir.

1 Sibel Akgün, Özge Kenar, "Türkiye'nin Türk Devletler Teşkilatı ile Olan İlişkilerinde Uluslararası Aktör Düzeyi ve Durumu", *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, II/2, (2023), s. 107-112.

2 İlham Aliyev, "Azerbaijan: A Bridge for Cooperation Between the Turkic-Speaking Countries", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 8-10.

Türk Dünyasında Birlik Arayışlarının İlk Adımları (1992-2008)

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlık kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, tarihsel ve kültürel bağlarını yeniden güçlendirme arayışına girmiştir. Bu doğrultuda 1992 yılında Ankara'da gerçekleşen ilk "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi" önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın başkanlığında toplanan bu zirve, Türk dünyasında ortak bir iş birliği platformu oluşturmayı ve kültürel yakınlaşmayı teşvik etmeyi amaçlamıştır.³

Zirve sırasında Türkiye, Türk dili konuşan devletlerin uluslararası arenada iş birliğini artırma çabalarına liderlik etmiştir. Turgut Özal, "ortak pazar" benzeri bir ekonomik birliklik kurmayı ve Türk dili konuşan ülkeler arasında ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını önererek, bu iş birliğinin ekonomik boyutunu öne çıkarmıştır. Ayrıca bu zirve sonrasında imzalanan Ankara Bildirisi, bağımsızlığını kazanan bu ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamış; kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda somut adımlar atılması için bir başlangıç noktası oluşturmuştur.⁴ Bu zirve, Türk Devletleri Teşkilatı'nın temellerinin atılmasına zemin hazırlamış ve bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk devletleriyle Türkiye arasındaki stratejik iş birliğinin ilk resmi ifadesi olarak kabul edilmiştir.

1992-2008 yılları arasında Türk dünyasında gerçekleştirilen zirveler, ortak kültürel mirası, dili ve eğitim alanındaki iş birliklerini güçlendirmeyi amaçlayan birçok önemli girişime ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirveleri, bağımsız Türk devletlerinin kültürel bütünleşme sürecini hızlandırmak ve bu ülkeler arasında dil birliği, eğitim iş birliği gibi konularda kalıcı adımlar atmak için kritik bir rol oynamıştır.⁵

1992 yılında Ankara'da düzenlenen ilk zirvenin ardından, Türk dili konuşan ülkeler arasındaki iş birliğini güçlendirmek amacıyla düzenlenen zirveler, 1994-2008 yılları arasında önemli adımların atılmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen toplantılar, Türk Devletleri arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kurumsallaştırılmasına yönelik çabaların temelini oluşturmuştur. 1994 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirve, bu iş birliğinin başlangıç noktası olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ev sahipliğinde düzenlenen toplantıya, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan liderleri katılmıştır. Zirve sonunda imzalanan İstanbul Bildirisi, Türk devletleri arasındaki iş birliğinin çerçevesini belirleyen önemli bir belge olarak tarihe geçmiştir.⁶

3 "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)", <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024].

4 Ufuk Ulutaş, Oktay F. Tanrısever, "The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhan Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 113.

5 Ulutaş, Tanrısever, "The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey", s. 113-114; Osman Mert, "Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15, (2013), s. 277-282.

6 "Devlet Başkanları Zirveleri", <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

İstanbul Zirvesi'nden bir yıl sonra, 1995 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te bir araya gelen liderler, Bişkek Bildirisi ile ortak hedefleri daha ileriye taşıma kararı almıştır. Bu zirvede, ekonomik ve kültürel alanlarda daha yakın iş birliğine yönelik somut adımların atılması gerektiği vurgulanmıştır. 1996 yılında Taşkent'te düzenlenen zirve, Daimi Sekretarya'nın kurulması kararının alınmasıyla dikkat çekmiştir. Türk devletleri arasındaki iş birliğinin kurumsallaşması yolunda önemli bir adım olan bu karar, Taşkent Bildirisi ile resmîyet kazanmıştır.⁷

1998 yılında Astana'da gerçekleştirilen zirvede ise Daimi Sekretarya'nın tüzüğü kabul edilmiş ve Türk Devletleri arasındaki kurumsal iş birliği sürecinin hızlanması hedeflenmiştir. Astana Bildirisi ile bu hedeflerin hayata geçirilmesi konusunda kararlılık vurgusu yapılmıştır. 2000 yılında Bakü'de düzenlenen zirve, Daimi Sekretarya'nın Türkiye'de kurulması yönünde alınan kararlar önüne çıkmıştır. Zirve sonunda imzalanan Bakü Bildirisi, Türk devletleri arasında dayanışmanın ve ortak hareket etme iradesinin bir kez daha altını çizmiştir.⁸

2001 yılında İstanbul'da bir kez daha toplanan liderler, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Aksakallılar Konseyi ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi'nin kurulması yönündeki önerileri ile gelecekteki kurumsal yapıların temel taşlarını tartışmaya açmıştır. 2006 yılında Antalya'da düzenlenen zirve, yaklaşık beş buçuk yıl aradan sonra liderleri yeniden bir araya getirmiştir. Türkiye'nin girişimleriyle toplanan bu zirvede, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan Devlet Başkanları yer almış, Türkmenistan ve Özbekistan ise sınırlı düzeyde temsil edilmiştir.⁹

1994-2008 yılları arasında düzenlenen Türk Devletleri zirveleri, Türk dünyası içinde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin daha ileriye taşınması için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Alınan kararlar ve imzalanan bildirimler, bu dönemin iş birliği süreçlerinde kalıcı etkiler bırakmış ve bölgesel dayanışmanın kurumsal temellerini güçlendirmiştir.

Bu dönemde kültürel iş birliği, Türk dünyasındaki devletlerin ulusal kimliklerini yeniden inşa sürecinde önemli bir araç olarak görülmüş, ortak bir kültürel mirasın paylaşımı önüne çıkarılmıştır. Bu amaç doğrultusunda düzenlenen zirvelerde, kültürel etkileşimin artırılması, halkların birbirlerini daha iyi tanıması ve ortak değerler etrafında kenetlenmesi için çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY gibi kuruluşların desteklenmesi, Türk dünyası sanatçıları ve akademisyenlerinin ortak platformlarda bir araya getirilmesi, Türk dünyasında kültür ve sanatın evrensel boyutlarda tanıtılması açısından önemli bir adım olmuştur.¹⁰

Türk dili konuşan ülkeler arasında ortak bir dil ve alfabe kullanımı oluşturmak, zirvelerde belirlenen ana hedeflerden birini teşkil etmiştir. Türkiye'nin liderliğinde, Latin alfabesine geçiş süreci ve dil birliği konularında birçok çalıştay ve toplantı düzenlenmiştir. Bu süreçte, Türk

7 “Devlet Başkanları Zirveleri”, <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

8 “Devlet Başkanları Zirveleri”, <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

9 “Devlet Başkanları Zirveleri”, <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

10 Dusen Kasseinov, “The Importance of Turksoy on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 41-48.

dünyasındaki ülkelerin kendi alfabelerini Latin harfleriyle yenileme ve bir standardizasyon oluşturma çabaları öne çıkmış, bu girişimler aracılığıyla uluslararası iletişimde birlik sağlanması hedeflenmiştir.¹¹

Nahçıvan Anlaşması ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kuruluşu (2009)

3 Ekim 2009'da Nahçıvan'da gerçekleştirilen zirvede, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasında imzalanan Nahçıvan Anlaşması, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin (Türk Konseyi) kuruluşunu resmileştirmiştir. Bu anlaşma, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinin kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda iş birliğini kurumsal bir çatı altında toplama çabasının bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Türk Konseyi'nin kurulması, Türk devletleri arasında dayanışma, iletişim ve ortak bir vizyon geliştirme açısından önemli bir adım olmuştur.¹²

Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Konseyi'nin temel hedefleri arasında, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel iş birliğini artırmak, bölgesel güvenliği sağlamak ve uluslararası arenada Türk devletlerinin etkinliğini güçlendirmek yer almaktadır. Ayrıca, Türk dili konuşan halklar arasında dil ve kültür birliğini koruma amacı güdülmüştür.¹³ Nahçıvan Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte, Türk Konseyi üye ülkeler arasında enerji, ulaştırma ve iletişim gibi stratejik alanlarda iş birliğini derinleştirmeyi hedeflemiştir. Küresel enerji güvenliğinin sağlanması ve bölgesel istikrarın korunması konularında alınan kararlar, Konsey'in yalnızca bölgesel bir birlik olarak değil, aynı zamanda küresel bir aktör olarak da potansiyelini

- 11 TDT'nin kurmuş olduğu Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabeti konusunda 11 Eylül 2024 tarihinde uzlaşmıştır. Komisyon 1991'de bilim insanları tarafından önerilen Latin tabanlı Ortak Türk Alfabeti projesinin kapsamlı şekilde gözden geçirmiş ve bu alfabe projesinde geliştirilmesi gereken hususlara ilişkin gerekli tespitleri yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabeti önerisi üzerinde uzlaştı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabeti-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim Tarihi: 12.12.2024]. 34 harfli Ortak Türk Alfabeti ilk olarak, Türk Dünyası'ndan gelen 28 dilbilimcinin katılımıyla 18-20 Kasım 1991 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde düzenlenen Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabetleri Sempozyumu'nda teklif edilmiştir. Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabetleri Sempozyumu'nun ikincisi 27 yıl sonra Kasım 2018'de yine Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Türk Dünyasından gelen 30 davetlinin katılımıyla düzenlenmiştir. Bu sempozyumda 1991 yılında teklif edilen 34 harfli alfabenin olduğu gibi kabul edilmesi yönündeki karar yenilenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Dünyasına Önemli Katkısı – Türk Dünyası Ortak Alfabe Uzlaştı", <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/marmara-universitesi-turkiyat-arastirmalari-enstitusunun-turk-dunyasinan-onemli-katkisi-turk-dunyasi-ortak-alfabede-uzlasti> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].
- 12 "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)", <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması", Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024].
- 13 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması", Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Aliyev, "Azerbaijan: A Bridge for Cooperation Between the Turkic-Speaking Countries", 8-10; Mehmet Seyfettin Erol, Kadir Ertaç Çelik, "Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XVII/2, (2017), s. 22-23.

ortaya koymaktadır.¹⁴ Bu anlaşma, Türk Konseyi'nin kurumsal yapısının temelini atarak Türk dünyasının birlikte hareket etme kapasitesini artırmış ve bu devletler arasında daha sistematik bir iş birliğini mümkün kılmıştır.

2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Konseyi'nin ilk Genel Sekreteri olarak görevlendirilen Halil Akıncı, teşkilatın misyonunu “tarihteki ilk gönüllü Türk ittifakı” olarak tanımlamıştır. Akıncı'nın liderliğindeki bu dönemde, Türk Konseyi'nin vizyonu, üye devletler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda geniş bir iş birliği platformu oluşturmaya odaklanmıştır. Akıncı, bu yeni iş birliği modelini, Türk dünyasında uzun vadeli ortaklıklar ve dayanışma kurma hedefiyle geliştirmiştir.¹⁵

Halil Akıncı, Konsey'in yalnızca bir diplomatik birlik değil, aynı zamanda Türk dili konuşan halklar arasında kültürel bağları güçlendiren ve ortak kimlik bilincini pekiştiren bir yapı olarak gelişmesi gerektiğini savunmuştur. Akıncı'nın vizyonunda Türk Konseyi'nin amaçları, üye devletler arasında barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası platformlarda Türk dünyasının ortak çıkarlarını temsil etmek ve kültürel mirası yaşatmak üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁶

Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Konseyi, üye ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen bir dizi kurumsal yapı ve ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Konseyin temel organları arasında Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Konseyi ve Sekretarya bulunmaktadır. Bu yapılar, Türk Konseyi'nin yönetim işlevlerini üstlenirken, üye ülkeler arasında çok boyutlu iş birliğini sağlamak amacıyla görev yapmaktadır.¹⁷

Türk Konseyi'nin ana karar alma organı olan Devlet Başkanları Konseyi, üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşur ve yıllık zirvelerde bir araya gelir. Bu zirveler, Türk devletleri arasında ekonomik, kültürel ve siyasi konularda alınan kararların belirlenmesinde kritik rol oynar. Dönem başkanlığı alfabetik sıralamaya göre her yıl değişmekte ve kararlar oy birliği ile alınmaktadır.¹⁸

Dışişleri Bakanları Konseyi, Türk Konseyi'nin gündemindeki konuları görüşür ve devlet başkanları toplantıları öncesinde stratejik konularda ön hazırlık yapar. Kıdemli Memurlar Komitesi ise, Sekretarya'nın işleyişini denetleyerek, yapılan çalışmaların uygulanabilirliğini ve verimliliğini artırmak amacıyla çalışmalar yürütmektedir.¹⁹

14 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024].

15 “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024].

16 “Türk Keneşi Genel Sekreteri, Büyükelçi Halil Akıncı'nın Kırgızistan'daki *Janı Ordo* gazetesi'ne Röportajı” <https://turkicstates.org/u/d/dokuman/JanyOrdo.pdf> [Erişim Tarihi: 26.11.2024].

17 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024].

18 “Organizasyon Şeması”, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

19 “Organizasyon Şeması”, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan “Aksakallık” geleneğinden esinlenerek kurulan Aksakallar Konseyi, üye ülkelerden deneyimli kişilerden oluşan bir danışma organıdır. Bu konsey, Türk Konseyi’nin kültürel, sosyal ve manevi değerlerin korunması ile yaygınlaştırılması misyonunu üstlenir. Aksakallar Konseyi, Türk dünyasında birliği destekleyen projeler üretir ve diğer organlara tavsiyelerde bulunur.²⁰

İstanbul’da bulunan Sekretarya, konseyin yürütme organı olarak faaliyet göstermekte ve uluslararası nitelikte personelden oluşmaktadır. Sekretarya, üye devletlerin vatandaşlarının yer aldığı bir kadro ile konseyin kararlarını ve projelerini koordine etmektedir. Ayrıca tüm organizasyonel ve lojistik işlerden sorumludur.²¹ Enerji güvenliğini artırmak, ticaretin kolaylaştırılmasını sağlamak, bölgesel güvenlik iş birliğini güçlendirmek ve gençlik ile spor gibi sosyal alanlarda iş birliği projeleri yürütmek gibi hedefler Türk Konseyi’nin faaliyet alanları içinde yer almaktadır.²²

Nahçıvan Anlaşması Sonrası Yapısal Gelişim ve Stratejik Adımlar (2009-2018)

Türk Konseyi’nin zirveleri, Türk dünyasının birlikteliğini ve iş birliğini güçlendirmek için düzenlenen önemli toplantılardır. Nahçıvan Anlaşması’yla temelleri atılan bu yapı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi olarak 2010 yılında İstanbul’da düzenlenen zirvede resmîyet kazanmıştır. Zirvede, teşkilatın kurumsal yapısını oluşturacak Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Sekretarya gibi birimlerin kuruluşu onaylanmış, bu yapıların gelecekteki iş birliği projelerine rehberlik etmesi hedeflenmiştir.²³

2011 yılında Kazakistan’ın Almatı şehrinde düzenlenen ilk resmi devlet başkanları zirvesi ile konseyin yapısı ve ilkeleri belirlenmiştir. Ayrıca bu zirvede ekonomik ve ticari iş birliği teması ele alınmış, Türk İş Konseyi’nin kurulması gibi somut adımlar atılmıştır. Ekonomik konuların önceliklendirildiği bu toplantıda, Türk Konseyi’nin işlevselliği artırılmış, üye ülkeler arasında ticaret, yatırım ve teknoloji transferi gibi alanlarda iş birliğinin temelleri atılmıştır. Bu adımlar,

20 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Çiğdem Şahin, “Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)”, *13. Türk Dünyası Kongresi*, ed. Vecdi Can, Köksal Şahin ve M. Kürşad Uçar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 1170-1174.

21 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Şahin, “Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)”, s. 1170-1174.

22 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Kubançbek Ömüraliyev, “Türk Devletler Teşkilatı: Birlik ve İlerlemenin 15 Yılı”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-devletleri-teskilati-birlik-ve-ilerlemenin-15-yili/3350302> [Erişim Tarihi: 29.10.2024].

23 “Devlet Başkanları Zirveleri”, <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 14.12.2024].

Türk dünyasının ekonomik potansiyelini ortak bir çerçevede değerlendirme yönünde önemli bir başlangıç olmuştur.²⁴

2012 yılında Kırgızistan'ın Bişkek şehrinde gerçekleştirilen zirve, eğitim, bilim ve kültürel iş birliğine odaklanmıştır. Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı gibi yapılar bu zirvede gündeme gelmiş, teşkilatın kültürel bir kimlik kazandığı vurgulanmıştır. Ayrıca, bu toplantıda Türk Konseyi'ne ait bir bayrak kabul edilmiş, bu bayrak Türk Cumhuriyetlerinin millî sembollerinden ilham alınarak tasarlanmıştır. Bayrak, Türk dünyasının birlik ve dayanışma mesajını pekiştiren bir sembol olarak uluslararası arenada anlam kazanmıştır.²⁵ Bunların yanında Bişkek Zirvesi'nde (ve 10 Ağustos 2012'de Çolpan-Ata'da düzenlenen Eğitim Bakanları Toplantısı'nda) alınan kararlar sonucu Türk Üniversiteler Birliği ve Yükseköğretim Alanı kurulmuştur.²⁶

Azerbaycan'ın Gebele şehrinde 2013 yılında düzenlenen zirvede ulaştırma teması üzerine yoğunlaşmış, üye ülkeler arasında ulaşım altyapısının geliştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Özellikle enerji nakil hatları ve lojistik iş birliği konularında yapılan tartışmalar, Türk dünyasının coğrafi avantajlarını ekonomik bir kazanca dönüştürme stratejisinin parçası olmuştur.²⁷ 2014 yılında Bodrum'da gerçekleştirilen zirvede ise turizm alanında iş birliği ön plana çıkarılmış, kültürel mirasın tanıtımı ve ortak projelerin geliştirilmesi konuları görüşülmüştür.²⁸

2015 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da düzenlenen zirvede medya ve enformasyon iş birliği teması işlenmiş, Türk dünyasına yönelik yayın yapacak bir televizyon kanalının kurulması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda, bağımsızlıklarını Soğuk Savaş sonrası kazanan Türk ülkelerinin enerji ve ulaştırma sektörlerinde iş birliğini çeşitlendirerek uluslararası alandaki bağımsızlıklarını güçlendirme kararı alınmıştır.²⁹

- 24 Recep Tayyip Erdoğan, ““Turkic Council”: A Future Vision Arising from the Historical Brotherhood”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 17-19. “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi 1. Zirve Bildirisi”, Almatı 21 Ekim 2011, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/1-zirve-bildirisi-8-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Mevlüt Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, XI/34, (2023), s. 478; Yeşim Kaygusuz, “Kuruluşunun 10. Yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri”, *TESAM Akademi Dergisi*, VIII/1, (2021), s. 216.
- 25 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi İkinci Zirve Bildirisi”, Bişkek 23 Ağustos 2012, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/2-zirve-bildirisi-9-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, s. 478; Mert, “Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu”, s. 277-282.
- 26 Bugüne kadar Türk Üniversiteler Birliği'nin (TÜRKÜNİB) yedi Genel Kurulu ve bir Özel Rektörler Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Son Genel Kurul 20 Mayıs 2024 tarihinde Bakü'de gerçekleştirilmiştir.
- 27 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Üçüncü Zirve Bildirisi”, Gebele 16 Ağustos 2013, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/3-zirve-bildirisi-10-tr.pdf>, [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Pelin Musabay Baki, “Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi”, *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 153.
- 28 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Dördüncü Zirve Bildirisi”, Bodrum 5 Haziran 2014, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/4-zirve-bidirisi-11-tr.pdf>, [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, s. 480; Aliyev, “Azerbaijan: A Bridge for Cooperation Between the Turkic-Speaking Countries”, s. 8-10.
- 29 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Beşinci Zirve Bildirisi”, Astana 11 Eylül 2015, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/fifth-zirve-bildirisi-12-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

2018 yılında Kırgızistan'ın Çolpon-Ata şehrinde düzenlenen zirvede gençlik ve ulusal sporlar teması ele alınmış, Türk dünyasının gençleri arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu zirvede ayrıca Cengiz Aytmatov'un doğumunun 90. yıl dönümü anılmış, Türk dünyasının kültürel değerlerine sahip çıkma bilinci vurgulanmıştır.³⁰ Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 2019 yılında düzenlenen zirvede ise küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ana tema olarak belirlenmiş, Türk dünyasında girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi için ortak stratejiler geliştirilmiştir. Ayrıca, Özbekistan'ın tam üye olarak teşkilata katılımı, Türk Devletleri Teşkilatı'nın etki alanını genişletmiştir.³¹

2021 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirve, "Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler" temasıyla, Türk dünyasının dijital dönüşüm sürecine uyum sağlamasına yönelik politikaların tartışıldığı önemli bir platform olmuştur. Zirvede, teşkilatın adı Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmiş ve 2040 Vizyon Belgesi kabul edilmiştir. Bu belge, Türk dünyasının gelecekteki iş birliği hedeflerini belirlemiş, ortak bir vizyon çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³²

Özbekistan ve Macaristan'ın Katılımı ile Türk Konseyi'nin Genişlemesi (2018-2019)

Özbekistan, 3 Eylül 2018'de Kırgızistan'ın Çolpon-Ata kentinde düzenlenen Türk Konseyi 6. Zirvesi'nde teşkilata katılma niyetini açıklayarak üyelik sürecini başlatmıştır. Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in liderliğinde yürütülen bu süreç, Özbekistan'ın Türk Konseyi'ne olan ilgisinin resmi bir adım olarak ortaya çıkması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirve ile Özbekistan, kültürel, siyasi ve ekonomik iş birliği hedeflerini somut bir yapıya kavuşturarak Türk Konseyi'ne katılma kararını duyurmuştur.³³ 2019 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de düzenlenen 7. Türk Konseyi Zirvesi'nde ise Özbekistan'ın tam üyeliği resmen kabul edilmiştir.³⁴

Özbekistan'ın tam üyeliğe geçişi, enerji, ulaşım ve ticaret gibi alanlarda önemli iş birliği fırsatlarını beraberinde getirmiştir. Üye ülkeler arasında gerçekleşen ortak projeler ve ekonomik

30 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Altıncı Zirve Bildirisi", Çolpan-Ata 3 Eylül 2018, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/6-zirve-bildirisi-13-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Kaygusuz, "Kuruluşunun 10. Yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri", s. 216.

31 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi" Bakü 15 Ekim 2019, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

32 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi", İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

33 Shavkat Mirziyoyev, "New Opportunities for Integration and Cooperation", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 20-24; "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Altıncı Zirve Bildirisi", Çolpan-Ata 3 Eylül 2018, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/6-zirve-bildirisi-13-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Sooronbay Jeenbekov, "Deepening Cooperation Between the Member States of the Cooperation Council of Turkic Speaking Countries", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 11-16.

34 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi" Bakü 15 Ekim 2019, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

bağlantılar, bölgesel güvenliğin yanı sıra kültürel ve ekonomik iş birliğini de güçlendirmiştir. Özbekistan'ın katılımı, Türk Devletleri Teşkilatı'nın Orta Asya'daki etkinliğini artırarak bölgedeki Türk halkları arasında daha sıkı bir bağ kurulmasına katkı sağlamıştır.³⁵

Macaristan ise 3 Eylül 2018'de Kırgızistan'ın Çolpon-Ata kentinde düzenlenen Türk Konseyi Zirvesi'nde gözlemci üye statüsü kazanarak teşkilata katılmıştır. Bu katılım, Türk Konseyi'nin Avrupa'daki etkisini güçlendirmiştir. Macaristan'ın gözlemci üyeliği, Avrupa ve Türk dünyası arasında köprü kurma potansiyelini artırarak konseyin daha geniş bir coğrafyada etki sağlamasına olanak tanımıştır.³⁶ Budapeşte'de 19 Eylül 2019'da açılışı gerçekleştirilen Türk Konseyi Temsilcilik Ofisi, Macaristan'ın teşkilat içindeki rolünü daha görünür hale getirmiştir.³⁷

Türk Devletleri Teşkilatı'na Geçiş: 8. İstanbul Zirvesi ve Yapısal Dönüşüm (2021)

12 Kasım 2021'de İstanbul Demokrasi ve Özgürlükler Adası'nda gerçekleştirilen Türk Konseyi'nin 8. Zirvesi, teşkilatın yapısal ve stratejik dönüşümünde tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirve, yalnızca Türk dünyasının geleceğine yön verecek kararların alınması açısından değil, aynı zamanda Türk devletlerinin bağımsızlıklarının 30. yıl dönümüne denk gelmesi nedeniyle de simgesel bir öneme sahiptir. Zirvede, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ev sahipliğinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan liderleri ile Macaristan Başbakanı Viktor Orban ve Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Baghdad Amreyev bir araya gelmiştir. Bu buluşma, Türk dünyasında birlik ve dayanışmanın pekiştirilmesi yönünde güçlü bir mesaj vermiştir.³⁸

Zirvenin ana teması “Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler” olarak belirlenmiş ve bu çerçevede Türk dünyasında sürdürülebilir kalkınma ve teknolojik dönüşüm konuları ele alınmıştır. Zirvede alınan kararlar arasında, teşkilatın isminin “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirilmesi de bulunmaktadır. Bu değişim teşkilatın kapsamını genişleterek daha stratejik bir yapıya geçişi

35 Shavkat Mirziyoyev, “New Opportunities for Integration and Cooperation”, s. 20-24.

36 Nursultan Nazarbayev, “The New Horizons of Turkic World”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 5-7; “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Altıncı Zirve Bildirisi”, Çolpan-Ata 3 Eylül 2018, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/6-zirve-bildirisi-13-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Jeenbekov, “Deepening Cooperation Between the Member States of the Cooperation Council of Turkic Speaking Countries”, s. 11-16.

37 Viktor Orbán, “Welcome Address”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 25-26; 21. *Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023, s. 204; “Türk Konseyi Avrupa Temsilcilik Ofisi Açılış Töreni ve Dışişleri Bakanları Toplantısı Budapeşte'de Gerçekleştirildi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-avrupa-temsilcilik-ofisi-acilis-toreni-ve-disisleri-bakanlari-toplantisi-budapestede-gercekleştirildi> [Erişim Tarihi: 26.11.2024].

38 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, s. 482-483.

simgelemiştir.³⁹ Bu isim değişikliği, Türk dünyasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel birlikteliği güçlendirme çabasının bir yansıması olarak görülmekte ve teşkilatın kendisini yalnızca bölgesel bir yapı olarak değil, küresel bir aktör olarak konumlandırma niyetini ortaya koymaktadır.⁴⁰

Ayrıca, zirvede kabul edilen “Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi” ile teşkilatın gelecek hedefleri belirlenmiş, üye ülkeler arasındaki entegrasyonu artırmayı amaçlayan somut adımlar atılmıştır. Bu vizyon belgesi, ekonomik iş birliğinden kültürel bağların güçlendirilmesine kadar birçok alanda ortak projeler geliştirmeyi amaçlamakta olup, Türk dünyasının uluslararası arenada daha güçlü bir konuma gelmesini hedeflemektedir.⁴¹

Türkmenistan, 8. Zirve’de teşkilata gözlemci üye statüsü ile katılmıştır. Bu üyelikle birlikte teşkilat siyasi, ekonomik ve kültürel projelerde daha kapsamlı iş birlikleri geliştirebilecek, Orta Asya’daki jeopolitik dengeyi Türk dünyası lehine güçlendirecek bir pozisyon elde etmiştir. Türkmenistan’ın zengin enerji kaynakları ve stratejik konumu, bölgesel kalkınma ve güvenlik iş birliği açısından önemli bir katkı sunmaktadır.⁴²

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), 8. İstanbul Zirvesi’nde kabul edilen yeni stratejik hedefleri doğrultusunda ekonomi, güvenlik, kültür ve eğitim gibi alanlarda derinlemesine iş birliği projeleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Zirvede kabul edilen “2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi,” TDT’nin gelecekteki politikalarına rehberlik edecek bir yol haritası sunmuştur. Bu belge, Türk dünyasının sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda daha fazla entegrasyon sağlaması, bölgesel ve küresel bir aktör olarak etkisini artırması hedefini taşımaktadır.⁴³

Teşkilat, üye ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştırmayı ve ekonomik bağları güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, zirvede Türk Yatırım Fonu’nun kurulması planlanmış olup, üye devletler arasındaki mali destekleri ve ortak yatırımları kolaylaştıracak bir finansal yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, ulaşım koridorlarının genişletilmesi ve Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru’nun⁴⁴ etkinleştirilmesi gibi projelerle bölgesel ekonomik entegrasyon hedeflenmektedir.⁴⁵

39 “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024]; Gökhan Tekir, “Türk Devletleri Teşkilatının Yeni-İşlevselcilik ve Devletlerarasıcılık Teorileri Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, XXIII/2, (2023), s. 1088.

40 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

41 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Akçapa, “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, s. 482-483.

42 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

43 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

44 Orta Koridor hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Suat Beylur, Zhengizkhan Zhanaltay, Omirbek Hanayi, Azimzhan Khitakhunov, *Tarihi İpek Yolunun Yeniden Canlandırılmasında ORTA KORİDOR Mevcut Durum – Potansiyel – Güncel Meseleler*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2022.

45 Baghdad Amreyev, “Building Momentum: The Turkic Council Begins a New Decade”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhan Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 32; “Türk Dili

Güvenlik alanında TDT, üye ülkeler arasında askeri iş birliği ve bilgi paylaşımı yaparak bölgesel güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır. Terörle mücadele, sınır güvenliği ve kriz yönetimi gibi konularda üye devletlerin ortak hareket etmesi planlanmakta ve güvenlik komitelerinin etkinleştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bu sayede, bölgenin istikrarı korunurken, üye devletlerin savunma kapasiteleri de güçlendirilecektir.⁴⁶

TDT, İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda kurumsal yapısını güçlendirme adımları atmıştır. Sekreteryanın kapasitesinin artırılması, yeni çalışma grupları ve komitelerin oluşturulması gibi yapısal dönüşüm adımları bu sürecin önemli bir parçasıdır. Bu yenilikler, teşkilatın işleyişini daha verimli hale getirecek ve üye ülkeler arasındaki iş birliği projelerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.⁴⁷

Sonuç

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), bağımsızlık sonrası Türk Cumhuriyetlerinin siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını derinleştirme hedefiyle başlayan bir sürecin kurumsal doruk noktasıdır. Bu teşkilat, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan jeopolitik fırsatların doğru bir şekilde değerlendirilmesi sayesinde, Türk dünyasında birliği ve dayanışmayı teşvik etmiştir. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri ile başlayan bu yolculuk, 2009 Nahçıvan Anlaşması ile kurumsal bir çerçeveye oturmuş ve 2021'de İstanbul Zirvesi'nde "Türk Devletleri Teşkilatı" adını alarak küresel bir vizyonu benimsemiştir.

TDT'nin kuruluş süreci, üye devletler arasındaki ortak tarihi, kültürel ve ekonomik bağların yeniden canlandırılmasına olanak tanımış, bu bağlamda dil, eğitim, enerji ve ulaştırma gibi alanlarda önemli iş birliği projeleri hayata geçirilmiştir. Nahçıvan Anlaşması'nın, üye ülkeler arasında dayanışmayı kurumsal bir çerçevede güçlendirme amacı güden yapısı, bölgesel istikrarın sağlanması ve Türk dünyasının uluslararası arenada etkili bir aktör haline gelmesi adına kritik bir dönüm noktası olmuştur.

Teşkilat, Özbekistan'ın tam üyeliği ve Macaristan ile Türkmenistan'ın gözlemci statüleri gibi genişleme adımlarıyla bölgesel sınırlarının ötesine geçerek, Türk dünyasını birleştiren bir küresel iş birliği platformuna dönüşme yolunda ilerlemektedir. Özellikle 2040 Türk Dünyası Vizyon Belgesi ile belirlenen uzun vadeli hedefler, TDT'nin üye ülkeler arasındaki entegrasyonu derinleştirme kararlılığını ortaya koymaktadır. Bu vizyon, yalnızca ekonomik ve siyasi iş birliklerini değil, aynı zamanda kültürel bağları ve halklar arasındaki etkileşimi de kapsamaktadır.

Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi", İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024]; Kaygusuz, "Kuruluşunun 10. Yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri", s. 217-218.

46 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi", İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

47 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi", İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].

TDT'nin enerji ve ulaştırma projelerindeki rolü, üye devletlerin coğrafi avantajlarını birleştirerek bölgesel ekonomik kalkınmaya ivme kazandırmayı amaçlamaktadır. Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru gibi girişimler, sadece bölgesel ticareti canlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda küresel enerji ve lojistik hatlarının güvenliği açısından da stratejik bir önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, teşkilatın kültürel iş birliğine verdiği önem, ortak bir kimlik bilincinin gelişmesine ve Türk dünyasında dil birliği gibi somut sonuçlara yol açmıştır.

Sonuç olarak, Türk Devletleri Teşkilatı, bölgesel bir iş birliği platformu olmanın ötesine geçerek, Türk Cumhuriyetlerinin uluslararası alandaki etkinliklerini artırmayı ve Türk dünyasının ortak çıkarlarını temsil etmeyi amaçlayan bir yapı haline gelmiştir. Bu süreçte, teşkilatın güçlü kurumsal yapısı, uzun vadeli stratejik vizyonu ve üye ülkelerin ortak hedefleri, Türk dünyasının geleceğini şekillendiren temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Teşkilatın başarıyla hayata geçirdiği projeler ve sürekli genişleyen yapısı, Türk dünyasının küresel güç dengesindeki yerini daha da sağlamlaştıracağına işaret etmektedir. TDT, Türk halklarının tarihsel bağlarına dayanan, aynı zamanda geleceğe odaklanan bir model olarak uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçapa, Mevlüt, “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, XI/34, (2023), s. 473-491.
- Akgün, Sibel, Kenar, Özge, “Türkiye’nin Türk Devletler Teşkilatı ile Olan İlişkilerinde Uluslararası Aktör Düzeyi ve Durumu”, *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, II/2, (2023), s. 107-115.
- Aliyev, İlham, “Azerbaijan: A Bridge for Cooperation Between the Turkic-Speaking Countries”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 8-10.
- Amreyev, Baghdad, “Building Momentum: The Turkic Council Begins a New Decade”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 27-34.
- Baki, Pelin Musabay, “Avrasya’da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi”, *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 133-162.
- Beylur, Suat, Zhanaltay, Zhengizkhan, Hanayi, Omirbek, Khitakhunov, Azimzhan, *Tarihi İpek Yolunun Yeniden Canlandırılmasında ORTA KORİDOR Mevcut Durum – Potansiyel – Güncel Meseleler*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2022.
- Erdoğan, Recep Tayyip, ““Turkic Council”: A Future Vision Arising from the Historical Brotherhood”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 17-19.
- Erol, Mehmet Seyfettin, Çelik, Kadir Ertaç, “Türk Dünyası’nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XVII/2, (2017), s. 15-32.
- Jeenbekov, Sooronbay, “Deepening Cooperation Between the Member States of the Cooperation Council of Turkic Speaking Countries”, *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 11-16.

- Kasseinov, Dusen, "The Importance of Turksoy on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 41-48.
- Kaygusuz, Yeşim, "Kuruluşunun 10. Yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri", *TESAM Akademi Dergisi*, VIII/1, (2021), s. 199-236.
- Mert, Osman, "Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15, (2013), s. 273-290.
- Mirziyoyev, Shavkat, "New Opportunities for Integration and Cooperation", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 20-24.
- Nazarbayev, Nursultan, "The New Horizons of Turkic World", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 5-7.
- Orbán, Viktor, "Welcome Address", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 25-26.
- Ömüraliyev, Kubançbek, "Türk Devletleri Teşkilatı: Birlik ve İlerlemenin 15 Yılı", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-devletleri-teskilati-birlik-ve-ilerlemenin-15-yili/3350302> [Erişim Tarihi: 29.10.2024].
- Şahin, Çiğdem, "Uluslararası Örgüt İşlevleri Açısından Türk Konseyi (Türk Keneşi)", *13. Türk Dünyası Kongresi*, ed. Vecdi Can, Köksal Şahin ve M. Kürşad Uçar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 1165-1174.
- Tekir, Gökhan, "Türk Devletleri Teşkilatının Yeni-İşlevselcilik ve Devletlerarasıcılık Teorileri Bağlamında Değerlendirilmesi", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, XXIII/2, (2023), s. 1084-1096.
- Ulutaş, Ufuk, Tanrıseven, Oktay F., "The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey", *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, ed. Ceyhun Şendiyev, Cavid Veliyev, Bakü 2019, s. 112-134.
21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023.
- "Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Dünyasına Önemli Katkısı – Türk Dünyası Ortak Alfabe Uzmanları", <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/marmara-universitesi-turkiyat-arastirmalari-enstitusunun-turk-dunyasina-onemli-katkisi-turk-dunyasi-ortak-alfabede-uzlasti> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].
- "Devlet Başkanları Zirveleri", <https://turkicstates.org/tr/zirveler> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].
- "Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)", <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 14.11.2024].
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi 1. Zirve Bildirisi", Almatı 21 Ekim 2011, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/1-zirve-bildirisi-8-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 14.11.2024].
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Altıncı Zirve Bildirisi", Çolpan-Ata 3 Eylül 2018, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/6-zirve-bildirisi-13-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Beşinci Zirve Bildirisi", Astana 11 Eylül 2015, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/fifth-zirve-bildirisi-12-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Dördüncü Zirve Bildirisi", Bodrum 5 Haziran 2014, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/4-zirve-bidirisi-11-tr.pdf>, [Erişim Tarihi: 14.11.2024].
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi İkinci Zirve Bildirisi", Bişkek 23 Ağustos 2012, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/2-zirve-bildirisi-9-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 14.11.2024].

- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekizinci Zirve Bildirisi”, İstanbul 12 Kasım 2021, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].
- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Üçüncü Zirve Bildirisi”, Gebele 16 Ağustos 2013, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/3-zirve-bildirisi-10-tr.pdf>, [Erişim Tarihi: 19.11.2024].
- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi” Bakü 15 Ekim 2019, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf> [Erişim Tarihi: 19.11.2024].
- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/ Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 14.11.2024].
- “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].
- “Türk Keneşi Genel Sekreteri, Büyükelçi Halil Akıncı’nın Kırgızistan’daki *Jany Ordo* gazetesi’ne Röportajı” <https://turkicstates.org/u/d/dokuman/JanyOrdo.pdf> [Erişim Tarihi: 26.11.2014].
- “Türk Konseyi Avrupa Temsilcilik Ofisi Açılış Töreni ve Dışişleri Bakanları Toplantısı Budapeşte’de Gerçekleştirildi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-konseyi-avrupa-temsilcilik-ofisi-acilis-toreni-ve-disisleri-bakanlari-toplantisi-budapestede-gerceklestirildi> [Erişim Tarihi: 26.11.2024].
- “Organizasyon Şeması”, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi> [Erişim Tarihi: 12.12.2024].

FROM INDEPENDENCE TO INSTITUTIONALISATION: THE PROCESS OF ESTABLISHMENT OF THE ORGANISATION OF TURKIC STATES

Elif UZUNAĞAÇ^{*}

The Organisation of Turkic States (OTS) can be regarded as a significant institutional accomplishment, forging connections among Turkic-speaking nations through the bonds of shared history, culture, and geopolitical interests. The genesis of this organisation can be traced to the early 1990s, a period characterised by the dissolution of the Soviet Union in 1991, which resulted in the independence of Turkic republics such as Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan. These nations embarked on a journey to rediscover their cultural and historical ties while navigating the challenges of state-building and integration into the international system. The present study examines the establishment and institutional development of the OTS, beginning with the initial diplomatic efforts in the 1992 Summit of Turkic-Speaking Countries, the formalization of the Turkic Council through the Nakhchivan Agreement in 2009, and its transformation into the Organisation of Turkic States in 2021. By examining the critical milestones, institutional mechanisms, and strategic objectives of the OTS, this paper underscores its significance as a platform for fostering regional cooperation, stability, and global influence. Following independence, Turkic republics swiftly recognised the importance of solidarity and cooperation in overcoming economic and political challenges. The Ankara Summit in 1992 marked the inaugural formal gathering of Turkic-speaking countries, during which leaders identified opportunities for collaboration across various fields, including culture, education, and trade. While the initial efforts concentrated on cultural and symbolic ties, the groundwork for deeper integration was established during this period. Bilateral agreements and subsequent summits between 1994 and 2008 served to strengthen mutual trust and understanding, providing a foundation for institutional cooperation. Leaders emphasised the necessity for a shared economic agenda and the promotion of cultural unity to harness the collective potential of the Turkic world.

A significant milestone was reached with the signing of the Nakhchivan Agreement in 2009, as it formalised the establishment of the Turkic Council, thereby establishing an intergovernmental platform for structured cooperation. The council introduced several institutional mechanisms,

^{*} Dr. Assistant Professor, Marmara University Institute of Turkic Studies, İstanbul / Türkiye, elif.uzunagac@marmara.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4005-986X>

including the Secretariat, the Aksakals Council, and regular summit meetings, to coordinate initiatives and monitor progress. By focusing on education, energy, transportation, and cultural projects, the Turkic Council promoted tangible cooperation that addressed the economic and social priorities of member states. For instance, initiatives such as the Turkic Academy and the Turkic Cultural Heritage Foundation played a critical role in the revitalisation of shared cultural narratives and the strengthening of academic ties among Turkic nations. Similarly, infrastructure projects such as the Trans-Caspian International Trade Corridor emerged as strategic endeavours to enhance regional connectivity and trade efficiency. Throughout the 2010s, the Turkic Council expanded its strategic focus and influence. In this period, member states collaborated to address common challenges, including energy security, transportation infrastructure, and youth engagement. Summits held in cities such as Astana, Gebele, and Bodrum showcased the organisation's capacity to coordinate policies and foster economic development. Key achievements during this period included the development of transport corridors, cultural exchange programs, and the promotion of a common Turkic identity through education and media platforms. The inclusion of observer states such as Hungary reflected the organisation's growing geopolitical reach and its ability to engage partners beyond the Turkic world. The transformation of the Turkic Council into the Organisation of Turkic States in 2021, formalised at the Istanbul Summit, marked a new era for the organisation. This rebranding symbolised the organisation's ambitions to position itself as a regional and global actor. The adoption of the "2040 Turkic World Vision" introduced a long-term strategic plan to deepen economic integration, promote sustainable development, and enhance cultural cooperation, with critical areas such as trade facilitation, transportation infrastructure, energy collaboration, and technological advancements identified as key to addressing emerging global challenges. The summit also marked the welcome of Uzbekistan as a full member and Turkmenistan as an observer, further solidifying the organisation's regional influence and inclusivity.

The OTS's efforts to promote regional integration have been supported by economic initiatives such as the proposed Turkish Investment Fund, which is aimed at facilitating joint investments and strengthening financial cooperation among member states. Infrastructure projects, including the development of the Middle Corridor (Caspian Transit Middle Corridor), highlight the organisation's strategic focus on connecting Asia and Europe while boosting trade competitiveness. The organisation also prioritises cultural and educational cooperation, as reflected in projects such as the establishment of the Turkic Universities Union and initiatives to promote language standardisation across Turkic-speaking countries. The study concludes that the Organisation of Turkic States has successfully institutionalised cooperation among Turkic-speaking nations by fostering regional solidarity, economic growth, and cultural revitalisation. Its initiatives reflect a commitment to leveraging shared history and common interests to address contemporary challenges and achieve long-term regional stability. The OTS has not only strengthened the collective identity of the Turkic world but also demonstrated its potential as a significant regional bloc capable of influencing global economic and geopolitical dynamics.

By implementing the strategic objectives outlined in the 2040 Vision, the organisation aims to deepen integration, promote sustainable development, and enhance its global visibility. This transformation positions the OTS as a unifying force that builds on historical ties while addressing the needs of future generations.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN EĞİTİM POLİTİKALARI: ORTAK KİMLİK VE GELECEK

EDUCATIONAL POLICIES OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: COMMON IDENTITY AND FUTURE

Okan YEŞİLOT^{ID}

Öz

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), ortak tarih ve kültür bağlarına dayanarak Türk dünyasında dayanışma ve iş birliğini güçlendirmek amacıyla kurulan önemli bir uluslararası kuruluştur. Eğitim politikaları, bu iş birliğini pekiştirmek ve ortak bir kimlik inşa etmek için stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır. Makale, TDT'nin eğitim politikalarını inceleyerek üye ülkeler arasındaki kültürel ve akademik iş birliğine katkılarını ele almakta ve TDT'nin kuruluşundan itibaren eğitim alanında yürüttüğü politikaları, ortak tarih, dil ve kültürel mirası, bilimsel iş birliğinin artırılması konularını temel ilkeler çerçevesinde analiz edilmektedir. Türkçenin uluslararası bir iletişim dili olarak kullanımının teşvik edilmesi, ortak tarih-edebiyat ders kitaplarının hazırlanması ve Türk Üniversiteler Birliği gibi yapılar aracılığıyla akademik iş birliğinin desteklenmesi, TDT'nin temel stratejileri arasında yer almaktadır. Ayrıca, Orhun Süreci gibi girişimler yükseköğretimde iş birliğini artırmayı ve öğrenci-akademisyen hareketliliğini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Makalede eğitim politikalarının, TDT'nin bölgesel kalkınma ve küresel rekabet gücüne yönelik vizyonuyla nasıl uyum sağladığı incelenmiş, TDT'nin eğitim politikalarının Türk dünyasında ortak bir kimlik ve gelecek inşa etme sürecine olan katkıları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, eğitim, kültür, ortak tarih, ortak dil

Abstract

The Organization of Turkic States (OTS) is a prominent international organization that operates with the objective of reinforcing solidarity and cooperation within the Turkic world, based on shared historical and cultural affinities. Educational policies are employed as a strategic instrument to bolster this cooperation and to establish a common identity. This article examines the educational policies of the OTS and their contributions to cultural and academic collaboration among member states. It also analyses the OTS's educational initiatives since its establishment, focusing on core principles such as shared history, language, cultural heritage, and the promotion of scientific collaboration. Key strategies include the promotion of Turkish as an international language, the development of shared history textbooks, and the fostering of academic cooperation through institutions like the Turkic Universities Union. Furthermore, initiatives such as the Orhun Process aim to enhance harmony in higher education and encourage student and faculty mobility. The article explores how these educational policies align with the OTS's vision for regional

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İstanbul / Türkiye, oyesilot@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0798-2364

development and global competitiveness, and evaluates the contributions of the OTS's educational policies to building a shared identity and future within the Turkic world.

Keywords: Organization of Turkic States, education, culture, shared history, shared language

Giriş

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetleri, 1992 yılından itibaren bir araya gelmeye başladı. 2009 yılında Nahçıvan Anlaşmasında alınan kararla Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından ortak tarih, kültür ve dil bağları üzerine Türk Konseyi inşa edildi. 12 Kasım 2021 tarihindeki İstanbul zirvesinde Konsey, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) olarak yapılandırıldı. TDT, Türk dünyasının ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim alanlarında iş birliğini güçlendirmek amacıyla kurulan uluslararası bir teşkilattır. TDT'nin kuruluş vizyonu, üye ülkeler arasında çok boyutlu bir dayanışma ve iş birliği platformu oluşturmayı hedeflerken, aynı zamanda bölgesel ve küresel ölçekte Türk dünyasının etkinliğini artırmaktır. Eğitim politikaları, bu kapsamda teşkilatın ana hedeflerini gerçekleştirmek üzere kullandığı stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır.¹

Eğitim politikaları, TDT'nin uzun vadeli hedefleri içinde önemli bir konuma sahiptir. Üye ülkelerin eğitim sistemleri arasında uyum sağlanması, Türk dili ve kültürünün güçlendirilmesi, genç nesillerin ortak değerler çerçevesinde yetiştirilmesi ve bilimsel iş birliğinin artırılması teşkilatın temel eğitim hedefleri arasında yer almaktadır. Eğitim, sadece bireylerin gelişimini desteklemekle kalmaz; aynı zamanda ülkeler arasında sosyal ve kültürel bağları güçlendiren, ekonomik kalkınmayı destekleyen ve ortak bir kimlik inşasına katkı sağlayan bir araçtır. TDT, bu doğrultuda Türk dünyasında eğitim alanında ortak projeler ve girişimler geliştirerek bölgesel iş birliğini teşvik etmektedir. Türk Akademisi ve Türk *Üniversiteler Birliği* gibi kuruluşlar, bu hedeflere ulaşmak için yürütülen somut çalışmalardan bazılarını temsil etmektedir. Bu çalışmalar; eğitim alanında standartların belirlenmesi, ortak müfredat geliştirilmesi ve akademik değişim programlarının uygulanması gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.²

Çalışma, TDT'nin eğitim politikalarını detaylı bir şekilde inceleyerek bu politikaların üye ülkeler arasındaki iş birliğine ve bölgesel kalkınmaya olan katkılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ortak değerlerin korunması, modern eğitim yöntemlerinin benimsenmesi ve Türk dünyasında uzun vadeli bir vizyonun şekillendirilmesi gibi temel unsurların TDT'nin genel hedefleriyle nasıl uyum sağladığı ele alınacaktır. Ayrıca eğitim politikalarının Türk dünyasında

1 “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Naheivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim Tarihi: 15.12.2024]; “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 15.12.2024].

2 “Eğitim İşbirliği”, <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/6-egitim-isbirligi> [Erişim tarihi: 20.12.2024]; Mustafa Bıyıklı, “Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (Twesco), Rolü ve İş Birlikleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, (2016), s. 408.

ortak bir kimlik ve gelecek inşa etme sürecindeki rolü analiz edilecektir. Bu bağlamda, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün gerçekleştirdiği çalışmaların TDT'nin eğitim hedeflerine sağladığı katkılar da değerlendirilecektir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Eğitim Politikalarının Temel İlkeleri

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), eğitim politikalarını belirlerken üç ana ilkeye dayalı bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu üç ana ilke; ortak kültürel mirasın vurgulanması, Türk dili ve kimliğinin desteklenmesi, bilim, teknoloji ile inovasyonda iş birliğinin artırılmasıdır. Bu ilkeler, üye ülkeler arasındaki tarihî bağları ve ortak değerleri yeniden güçlendirmekle kalmayıp günümüzün dinamik ihtiyaçlarına uygun bir eğitim ekosistemi oluşturmayı hedeflemektedir. Teşkilat, bu kapsamda üye ülkelerin eğitim politikalarını bir çerçeveye oturtarak ortak bir gelecek inşa etme vizyonunu gerçekleştirmek için çalışmaktadır.³

Eğitim politikalarının temelinde, ortak kültürel mirasın vurgulanması önemli bir yer tutmaktadır. TDT, Türk dünyasına özgü tarih, edebiyat, sanat ve geleneklerin eğitim müfredatlarında daha fazla yer bulmasını teşvik etmektedir. Bu doğrultuda, Türk Akademisinin⁴ girişimiyle ortak tarih ders kitapları hazırlanmış ve pilot uygulama olarak Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan ve Türkiye'de okutulmaya başlanmıştır. Bu kitaplar, Türk devletlerinin tarihî süreçlerini bir bütün olarak ele alarak genç nesillerde ortak bir tarih bilinci oluşturmayı hedeflemektedir.⁵ Ayrıca kültür festivalleri ve değişim programları, Türk dünyasındaki gençleri bir araya getirerek ülkeler arası ilişkileri sadece akademik değil, sosyal düzeyde de güçlendiren bir platform sunmaktadır. Bu tür etkinlikler, kültürel mirasın paylaşılmasını ve genç nesiller arasında ortak bir aidiyet duygusunun gelişmesini sağlamaktadır.⁶

TDT'nin diğer bir önceliği, Türk dilinin, Türk kimliğinin korunması ve geliştirilmesidir. Türkçenin ortak bir iletişim dili olarak teşvik edilmesi, dil birliğinin güçlenmesine ve üye ülkeler

3 *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023, s. 165.

4 Türk Akademisi, 2009'da Nahçıvan'da düzenlenen Türk Devlet Başkanları Zirvesi'nde Kazakistan'ın önerisiyle planlanmış ve 2010 yılında Astana'da kurulmuştur. 2012'de Bıшкеk Zirvesi'nde imzalanan anlaşmayla uluslararası statü kazanmış, 2021'de Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından resmen onaylanmıştır. 2022 yılında tam teşekküllü bir uluslararası kuruluş olarak faaliyete geçen Akademi, dört üye devlet (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye) ve iki gözlemci (Macaristan, Özbekistan) ile çalışmalarını sürdürmektedir. Merkezi Astana'da olan akademi Türk ülkeleri ve toplulukları arasında bilimsel ve eğitimsel iş birliğini koordine ve teşvik eden, Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında kurulmuştur. Türk Akademisi, yasal görevleri doğrultusunda, tarih, arkeoloji, etnoloji, antropoloji, edebiyat, dil bilimi, terminoloji, sanat ve sosyoekonomik konular gibi Türklük biliminin (Türkiyat) farklı alanlarında iş birliği sağlamaktadır. “Türk Akademisi Hakkında”, <https://turkicacademy.org/tu/about/ob-akademii> [Erişim tarihi: 31.12.2024].

5 “Ortak Türk Tarihi”, “Ortak Türk Edebiyatı”, “Türk Dünyası Coğrafyası” Konulu Ders Kitapları”, <https://turkicacademy.org/tu/open-call/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world> [Erişim tarihi: 16.12.2024]; Ercan Kazel, “Siyasi Coğrafyada Bloklar ve Blokların Güçlendirilmesinde Eğitimin Rolü: Türk Devletleri Teşkilatı Örneği”, *Millî Eğitim Dergisi*, LII/239, (2023), s. 1653.

6 “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Faaliyetleri”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-devletleri-teskilatinin-faaliyetleri> [Erişim tarihi: 26.12.2024].

arasında ortak bir kimlik inşasına katkıda bulunmaktadır.⁷ Yunus Emre Enstitüsü (YEE) gibi Türk kültür ve dil merkezleri aracılığıyla düzenlenen dil eğitim programları, Türkçeyi öğrenmek isteyen öğrencilere modern dil eğitim materyalleri sunmakta ve teknolojik destek sağlamaktadır.⁸ Ayrıca, TDT tarafından hazırlanması düşünülen ortak dil sözlükleri, Türk dünyasındaki lehçeler arasındaki dil bariyerlerini azaltmayı hedeflemektedir.⁹ Bunun yanında Eskişehir'de 2013 yılında düzenlenen Türk Keneşi Eğitim Bakanları 2. Toplantısında üye ülkelerin lise ve ortaokul müfredatlarında yer alan Türk Dili derslerinde, Türk dilleri arasındaki mevcut ortak söz hazinesi ile kelime ve cümle yapısı benzerliklerinin vurgulanmasının önemine atıfta bulunulmuştur. Ayrıca yine bu toplantıda Türk dili konuşan ülkelerdeki lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin akademik çalışmalarının Türkoloji üzerine yoğunlaştırılmasının teşviki için özel burslar da dâhil olmak üzere çeşitli imkânların yaratılması üzerinde durulmuştur.¹⁰ Bunlara ilaveten Türkçenin medya ve eğitimde yaygınlaştırılması için TRT Avaz gibi televizyon kanalları önemli bir rol oynamakta, Türk dilini uluslararası düzeyde tanıtmaya ve yaygınlaştırma amacına hizmet etmektedir.¹¹ Bu tür girişimler, Türk dili ve kimliğinin eğitim sisteminin bir parçası olarak desteklenmesini sağlamakta ve üye ülkeler arasında kültür ve dil bütünlüğü oluşturmaktadır.

TDT'nin eğitim politikalarının bir diğer önemli boyutu ise bilim, teknoloji ve inovasyonda iş birliğinin artırılmasıdır. Üye ülkeler arasında ortak araştırma merkezlerinin kurulması, bu hedefin somut bir örneğini oluşturmaktadır. Bu merkezler, bölgesel sorunlara çözüm üretmek amacıyla disiplinler arası çalışmaları teşvik etmektedir. Örneğin, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) liderliğinde yürütülen projeler yenilenebilir enerji, gıda güvenliği ve sağlık gibi alanlarda bilimsel iş birliği yapılmasını sağlamaktadır.¹²

TDT'nin eğitim politikalarına yön veren bu üç temel ilke, üye ülkelerin yalnızca ortak bir geçmişe değil aynı zamanda ortak bir geleceğe sahip olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Teşkilatın amacı kültürel mirasın korunması; Türk dili ve kimliğinin güçlendirilmesi; bilimsel iş birliğinin teşvik edilmesi; Türk dünyasının eğitim alanında ve uluslararası sahadaki etkinliğini artırmaktır. Bu vizyon, Türk dünyasının hem geçmişteki zengin mirasını koruyacak hem de geleceğin ihtiyaçlarına yanıt vererek küresel düzeyde güçlü bir yer edinmesini sağlayacaktır.

7 Cüneyt Akın, Zekif Polat, "Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, XII/40, (2024), s. 8-12.

8 "Yurt Dışındaki Türk Kültür Merkezleri, Türkçe ve Türkiye Çalışmaları", <https://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-merkezleri-turkce-egitim-merkezleri.tr.mfa> [Erişim tarihi: 22.12.2024].

9 "TDT Genel Sekreteri Ortak Türkçe Sözlük oluşturulmasını önerdi", <https://www.turkicstates.org/tr/haber/tdt-genel-sekreteri-ortak-turkce-sozluk-olusturulmasini-onerdi> [Erişim tarihi: 10.12.2024].

10 *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, s. 167-168.

11 "Hakkımızda", <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda> [Erişim tarihi: 12.12.2024].

12 "Türk Devletleri Bilim ve Teknoloji Odaklı İş Birliklerini Güçlendiriyor", <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/turk-devletleri-bilim-ve-teknoloji-odakli-birliklerini-guclendiriyor> [Erişim tarihi: 10.11.2024]; "Türk Devletleri Bilim ve Teknoloji Odaklı İş Birliklerini Güçlendirmek İçin Bir Araya Geldi", <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/turk-devletleri-bilim-ve-teknoloji-odakli-birliklerini-guclendirmek-icin-bir-araya-geldi> [Erişim tarihi: 10.11.2024].

Ortak Eğitim ve Kültür Politikaları

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), üye ülkeler arasında eğitim ve kültür alanlarında derinlemesine iş birliği kurmayı hedefleyen politikalar geliştirmektedir. Bu politikaların temelinde, ortak kültürel bağların güçlendirilmesi, genç nesiller arasında ortak bir tarih bilinci oluşturulması ve Türkçenin uluslararası bir iletişim dili olarak teşvik edilmesi bulunmaktadır. Eğitim ve kültür alanında geliştirilen stratejiler, Türk dünyasının bir arada hareket edebilme kapasitesini artırmayı ve bu alanda uzun vadeli bir sürdürülebilirlik sağlamayı amaçlamaktadır.

Eğitim politikalarının en dikkat çekici unsurlarından biri, ortak müfredat geliştirme çalışmalarına yapılan vurgudur. Tarih, edebiyat ve kültür dersleri başta olmak üzere ortak bir müfredat oluşturma çabası, üye ülkeler arasında kültürel bağların güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Türk Akademisi tarafından hazırlanan tarih ders kitapları ve edebiyat kaynakları, ortak bir tarih bilincinin inşa edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kitaplar sadece tarihî olayların aktarımını değil aynı zamanda Türk dünyasının ortak değerlerini ve kültürel mirasını da öğrencilerle buluşturmayı amaçlamaktadır.¹³

Ortak burs programları ve öğrenci değişim projeleri de TDT'nin önemli girişimlerindedir. Bu programlar, gençlerin farklı Türk devletlerinde eğitim alarak hem akademik hem de kültürel birikim kazanmalarını sağlamaktadır. Türkiye'nin Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) aracılığıyla sunduğu Türkiye Bursları, Türk dünyasından gelen öğrencilere önemli fırsatlar sunmaktadır.¹⁴ Benzer şekilde, Kazakistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde de Türk öğrencilerine yönelik burs ve değişim programları geliştirilmiştir. Bu tür projeler sadece bireysel akademik gelişimi değil aynı zamanda üye ülkeler arasında diplomatik ve kültürel bağların güçlenmesini de sağlamaktadır.¹⁵

Türkçenin uluslararası bir iletişim dili olarak teşvik edilmesi, TDT'nin eğitim ve kültür politikalarının bir diğer önemli ayağını oluşturmaktadır. Üye ülkelerde Türkçenin eğitim dili

13 “Textbooks on “Common Turkic History”, “Common Turkic Literature”, “Geography of the Turkic World””, <https://turkicacademy.org/tu/open-call/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world> [Erişim tarihi: 20.11.2024]; Kemal Girgin, “Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, VIII/3, (2021), s. 890-891; Ruslan Rehimov, Bahtiyar Abdülkerimov, “Ortak Türk Tarihi ders kitabı okutulmaya başlandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ortak-turk-tarihi-ders-kitabi-okutulmaya-baslandi/1740358> [Erişim tarihi: 20.12.2024]; “Eğitim ve Bilim İşbirliği”, *Türk Konseyi İkinci Zirvesi Bildirisi*, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/2-zirve-bildirisi-9-tr.pdf> [Erişim tarihi: 26.12.2024]; *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, s. 165.

14 “Türkiye Bursları”, <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararası-ogrenciler/turkiye-burslari>, [Erişim tarihi:27.12.2024].

15 “Scholarship program for studying in Kazakhstani universities”, <https://enic-kazakhstan.edu.kz/en/post/228> [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Kazakistan Hükümeti Özel Bursları”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/kazakistan-hukumeti-ozel-burs-duyurusu/icerik/2316> [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Azerbaycan Hükümeti Bursu”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/azerbaycan-hukmeti-bursu-2022-2023/icerik/1683#:~:text=Azerbaycan%20Hükümeti%20tarafından%2C%202022%2D2023,toplam%20%20adet%20burs%20sağlanacaktır.> [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Azerbaycan Hükümeti Haydar Aliyev Burs Programı”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/azerbaycan-hukmeti-haydar-aliyev-burs-programi/icerik/2272> [Erişim tarihi: 22.11.2024]; *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, s. 168.

olarak kullanılması ve ortak Türk alfabesinin kabulü¹⁶ dil birliğinin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Yunus Emre Enstitüsü gibi Türk kültür ve dil merkezleri Türkçe öğrenim programları düzenlenmekte ve Türkçenin akademik bir dil olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Türkçenin kullanımını artırmaya yönelik etkinlikler ve projeler, gençler arasında Türkçeye olan ilgiyi artırmakta ve ortak kimliğin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.¹⁷

Türk Üniversiteler Birliği

Türk Üniversiteler Birliği, 28-29 Mart 2013 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Hazırlık Toplantısında alınan kararlar neticesinde kurulmuştur.¹⁸ Bu birlik, Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında, üye ülkelerin yükseköğretim kurumları arasında iş birliğini güçlendirmek, akademik entegrasyonunu sağlamak ve Türk dünyasında bir yükseköğretim ağı oluşturmak amacıyla kurulmuş stratejik bir platformdur. Bu birliğin temel hedefi, Türk devletlerinin ortak değerlerini ve akademik birikimlerini paylaşarak, küresel rekabet gücünü artırmak ve bölgesel kalkınmaya katkı sunmaktır. Türk Üniversiteler Birliği, TDT'nin eğitim politikalarının yükseköğretim boyutunda en somut yansıması olarak üye ülkeler arasındaki bilimsel, akademik ve kültürel bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.¹⁹

Birliğin kuruluş amacı, üye üniversiteler arasında kurumsal düzeyde iş birliğini artırmak ve bu iş birliğini sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmadır. Bu doğrultuda Türk Üniversiteler Birliği, üniversiteler arasında ortak projeler, akademik değişim programları ve araştırma iş birlikleri gibi somut faaliyetler gerçekleştirmek için bir çerçeve sunmaktadır. Birliğin yapısı, Türk devletlerinin üye üniversitelerinden oluşan bir ağ şeklindedir ve her ülkenin yükseköğretim kurumlarından temsilciler bu platformda aktif olarak yer almaktadır. Yönetim organları arasında, iş birliği projelerinin planlanması ve uygulanmasını koordine eden bir yürütme kurulu bulunmaktadır. Bu yapının, üye ülkelerin yükseköğretim politikalarını uyumlu hâle getirmek için düzenli olarak toplantılar düzenlediği bilinmektedir.²⁰

16 “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim tarihi: 12.12.2024].

17 Rakhat Abdieva, “Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, V/2, s. 104-119; Betül Koparan, *Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Ana Dili Eğitiminin Dil Politikaları Bağlamında İncelenmesi*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya 2023, s. 174-175; “Türk Devletleri Teşkilatı: Türk Dünyasında Kurumsal İş birliği ve Ortak Kimlik”, <https://www.erciyes.edu.tr/tr/detay/universitemizde-turk-devletleri-teskilati-turk-dunyasinda-kurumsal-is-birligi-ve-ortak-kimlik-adli-konferans-duzenlendi/ccdcf5ba-12be-ef11-8cd8-0050569e5e21> [Erişim tarihi: 25.12.2024]; *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, s. 168.

18 “Tarih”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 22.12.2024].

19 “Amaçlar”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024]; *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, s. 174-175.

20 “Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri İbn Haldun Üniversitesi’nde bir konuşma yaptı”, <https://www.turkicstates.com>.

Türk Üniversiteler Birliği, faaliyetleriyle Türk dünyasında yükseköğretimin kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda birliğin en önemli faaliyetlerinden biri, üye üniversiteler arasında akademik iş birliğini teşvik etmektir.²¹ Üniversiteler arasında ortak araştırma projeleri yürütülmekte ve bu projeler genellikle bölgesel kalkınma ve küresel sorunlara çözüm arayışlarını hedeflemektedir. Bunun yanı sıra üye üniversiteler arasında düzenlenen akademik konferans, çalıştay ve seminerler, akademisyenler ve öğrenciler için ortak bilgi üretim süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Türk Üniversiteler Birliği'nin bu tür etkinlikleri yalnızca bilimsel düzeyde değil aynı zamanda kültürel ve sosyal bağların güçlenmesine de hizmet etmektedir.²²

Türk Üniversiteler Birliği'nin stratejik hedefleri arasında, Türk dünyasında yükseköğretimin uluslararası tanınırlığını artırmak ve bu alandaki kaliteyi yükseltmek yer almaktadır. Birlik, akreditasyon süreçlerini kolaylaştırmak, eğitim programlarını uyumlu hâle getirmek ve Türk dünyasının bilimsel yayın kapasitesini artırmak için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır.²³

Orhun Süreci

Orhun Süreci, 2017 yılında TDT bünyesinde, Türk dünyasında yükseköğretim alanında uyumu ve iş birliğini artırmak amacıyla tasarlanmış önemli bir girişimdir. Bu süreç adını Türk tarihinin en önemli yazılı kaynaklarından biri olan Orhun Yazıtları'ndan alarak Türk milletinin ortak tarihine ve kültürel değerlerine güçlü bir atıfta bulunmaktadır. Orhun Süreci'nin temel amacı, üye ülkeler arasında yükseköğretim sistemlerini birbirine yaklaştırmak, akademik kalite standartlarını yükseltmek ve Türk dünyasında bir eğitim ekosistemi oluşturmaktır. Bu hedefler doğrultusunda süreç, üye devletlerin yükseköğretim politikalarına yeni bir vizyon kazandırmayı amaçlamaktadır.²⁴

Orhun Süreci'nin en önemli hedeflerinden biri, Türk devletleri arasındaki yükseköğretim sistemlerini uyumlu hâle getirmektir. Bu çerçevede, farklı ülkelerdeki yükseköğretim

org/tr/haber/turk-devletleri-teskilati-genel-sekreteri-ibn-haldun-universitesinde-bir-konusma-yapti_3447 [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Türk Üniversiteler Birliği ve Yükseköğretim Alanı Oluşturma Yönergesi”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024]; “Amaçlar”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024].

21 “Tarih”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 22.12.2024].

22 Kubanıçbek Ömüraliyev, “Türk Devletleri Teşkilatı: Birlik ve İlerlemenin 15 Yılı”, <https://ekoavryasya.net/turk-devletleri-teskilati-birlik-ve-ilerlemenin-15-yili/> [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde (KTMÜ) Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği toplantısı yapıldı”, <http://turkunib.org/tr/category/article?id=113> [Erişim tarihi: 20.11.2024]; “Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Öğrenci Keneşi Kırgızistan Uluslararası İlişkiler Üniversitesi'nde Mangala ve Toguz Korgol Oyunlarını Kapsayan Dostluk Turnuvası Düzenlendi”, <http://turkunib.org/tr/category/article?id=30> [Erişim tarihi: 20.11.2024]; “2. Genç Gönüllülük Eğitim Programının Açılış Töreni Kırgızistan'da yapıldı”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/2-genc-gonulluluk-egitim-programinin-acilis-toreni-kirgizistanda-yapildi> [Erişim tarihi: 17.12.2024].

23 “Türk Üniversiteler Birliği ve Yükseköğretim Alanı Oluşturma Yönergesi”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024]. “Türk Üniversiteler Birliği İkinci Toplantısı Bışkek'te düzenlendi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-universiteler-birligi-ikinci-toplantisi-biskekte-duzenlendi> [Erişim tarihi: 29.11.2024].

24 “Orhun Süreci Değişim Programı Türk Akademi Dünyasına Hayırlı Olsun!”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/orhun-sureci-degisim-programi-turk-akademi-dunyasına-hayirli-olsun> [Erişim tarihi: 7.12.2024].

kurumlarının müfredatları birbirine yaklaştırılmakta, diploma tanınırlığı ve öğrenci-akademisyen hareketliliği artırılmaktadır. Bu hedef, Avrupa Birliği'nin Bologna Süreci'ne benzer bir yapıdadır ve Türk dünyasında akademik iş birliğinin kurumsallaşmasına yönelik önemli bir adımı temsil etmektedir. Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan'daki bazı üniversiteler arasında yapılan anlaşmalar sayesinde, ortak diploma programları oluşturulmuş ve bu programlar kapsamında öğrencilerin her üç ülkede eğitim alabilmesi mümkün hâle getirilmiştir.²⁵ Gazi Üniversitesi ile Kazakistan'daki Özbekali Janibekov Güney Kazakistan Pedagoji Üniversitesi arasında imzalanan mutabakat zaptı kapsamında, Gazi Üniversitesi Kazakistan'da bir şube açacak ve ortak diploma programları oluşturulacaktır. Bu iş birliği, öğrenci ve akademisyen değişim programları ile bilimsel iş birliklerini de içermektedir.²⁶ Benzer şekilde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkiye ve Kırgızistan'ın ortak girişimiyle kurulmuş olup çift diploma imkânı sunmaktadır. Bu sayede mezunlar hem Türkiye'de hem de Kırgızistan'da geçerli diplomalara sahip olarak geniş bir coğrafyada istihdam edilebilme fırsatı elde etmektedir.²⁷ Ayrıca Kastamonu Üniversitesi ile Kırgızistan'daki Uluslararası Kırgızistan İşletme ve İktisat Üniversitesi arasında imzalanan iş birliği protokolü çerçevesinde, ortak ve çift diploma programları geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu protokol, öğrenci ve akademisyen değişimi, ortak araştırma faaliyetleri ve bilimsel yayınlar gibi alanlarda iş birliğini kapsamaktadır.²⁸

Öğrenci ve akademisyen değişim programları, Türk Üniversiteler Birliği'nin öne çıkan bir diğer faaliyet alanıdır. Birlik, üye üniversiteler arasında öğrenci hareketliliğini artırmayı ve bu sayede öğrencilerin farklı ülkelerde eğitim alarak çok kültürlü bir perspektif kazanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamdaki değişim programları, öğrencilerin Türk devletlerinin farklı üniversitelerinde belirli dönemlerde eğitim görmelerine olanak sağlamaktadır. Bu program sadece akademik bilgi alışverişini değil aynı zamanda Türk dünyasındaki gençlerin birbirlerini daha iyi tanımalarını ve ortak bir kimlik duygusu geliştirmelerini desteklemektedir. Akademisyen değişim programları ise öğretim üyelerinin farklı üniversitelerde ders vermelerine ve ortak araştırma projeleri geliştirmelerine fırsat vermektedir.²⁹

25 21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı, s. 165.

26 "Türk Dünyası Yükseköğretim Alanı'nda Yeni ve Önemli Bir Adım Kazakistan'la Atıldı", <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2024/turk-dunyasi-yuksekogretim-alaninda-yeni-ve-onemli-bir-adim-kazakistanla-atildi.aspx> [Erişim tarihi: 31.12.2024].

27 "Niçin MANAS?", https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/why-manas [Erişim tarihi: 31.12.2024].

28 "Kastamonu Üniversitesi ile Uluslararası Kırgızistan Üniversitesi İşletme ve İktisat Ortak Diploma Programı Öğrenci Kabulü Koşulları" https://iibf.kastamonu.edu.tr/images/koşul_ve_açıklamalar_pdf.pdf [Erişim tarihi: 31.12.2024].

29 "Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği (TÜRKÜNİB) Orhun Değişim Programı Yönetmeliği", <http://turkunib.org/tr/orhun> [Erişim tarihi: 20.12.2024]; "Türk Keneşi heyeti Orhun Sürecinin hayata geçirilmesi ve Türk Keneşi Üniversiteler Birliği arasında öğrenci ve öğretim üyesi değişim programının başlatılmasına yönelik olarak Azerbaycan'da yürütülen saha ziyaretini tamamlamışlardır", <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-heyeti-orhun-surecinin-hayata-gecirilmesi-ve-turk-kenesi-universiteler-birligi-arasinda-ogrenci-ve-ogretim-uyesi-degisim-programinin-baslatilmasina-yonelik-olarak-azerbaycanda-yurutulen-saha-ziyaretini-tamamlamislardir> [Erişim tarihi: 18.12.2024]; Onur Ertuğrul Taşdemir, *Türk Devletleri Teşkilatı: Kültürel Bağlamda Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2024, s. 40.

Orhun Süreci'nin mevcut durumu, üye ülkeler arasında yükseköğretim alanında önemli adımların atıldığını göstermektedir. Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Akademisi'nin aktif desteğiyle üniversiteler arasında akademik değişim programları yürütülmekte, ortak yüksek lisans ve doktora programları geliştirilmektedir. Bunun yanı sıra Türk Akademisi'nin desteğiyle oluşturulan bazı araştırma projeleri, Türk dünyasının ortak bilimsel hedeflerine katkıda bulunmaktadır. Türkçe öğretimi ve Türk kültürü alanında yapılan ortak çalışmalar, bu iş birliğinin somut örnekleri arasında yer almaktadır. Ayrıca üye ülkelerin üniversiteleri arasında düzenlenen bilimsel konferanslar ve çalıştaylar, akademik bağların güçlenmesini sağlamaktadır.³⁰

Gelecek Perspektifi ve Öneriler

Yeni Nesil Ortak Üniversitelerin Kurulması

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) eğitim alanındaki vizyonunu, üye ülkeler arasındaki iş birliğini güçlendirecek yenilikçi ve uzun vadeli stratejilere dayandırmaktadır. Gelecekte eğitim politikalarının şekillenmesinde ve ortak bir gelecek inşa etmek için yeni bir anlayış ve modellerle her cumhuriyette üniversitelerin kurulması elzemdir. Üniversitesinin kurulması, dijitalleşme ve yapay zekâ kullanımı gibi teknolojik yenilikler ile genç nesilleri teşvik edecek projelerin uygulanması önemli yer tutmaktadır. Ayrıca teşkilatın eğitim alanındaki hedeflerini somutlaştırması ve bu hedeflere ulaşmak için net bir zaman çizelgesi belirlemesi, stratejik önceliklerden biri olarak öne çıkmaktadır. TDT'nin hedeflerini gerçekleştirecek üniversitelerin kurulması, Türk dünyasının eğitim alanında kaydettiği en önemli başarılarından biri olabilir. Bu üniversiteler, Türk devletleri arasında akademik iş birliğini geliştirecek ve gençlerin farklı ülkelerden gelen akranlarıyla bir arada eğitim almasını sağlayacaktır. Üniversitelerin amacı, Türk dünyasının tarihî, kültürel ve bilimsel mirasını koruyarak geleceğe taşımaktır. Müfredatı, üye ülkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak tasarlanmalı ve yenilikçi bilim dallarına odaklanmalıdır. Üniversiteler bünyesinde mühendislik, doğa bilimleri, sosyal bilimler ve sanat gibi geniş bir yelpazede bölümler açılabilir. Ayrıca, bu yeni nesil üniversitelerin bir araştırma merkezi işlevi görerek bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak projelere öncülük etmesi hedeflenebilir. Bu üniversiteler, yalnızca akademik düzeyde değil aynı zamanda Türk dünyası arasındaki kültürel bağları güçlendiren bir platform olarak da işlev görecektir.

Eğitimde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ Kullanımı

Dijitalleşme ve yapay zekâ, çağımızda eğitimin temel dinamiklerini değiştiren araçlar hâline gelmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı, bu teknolojik gelişmeleri eğitim politikalarına entegre ederek üye ülkeler arasındaki eğitim fırsatlarını artırabilir. Dijitalleşme sayesinde,

30 21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı, s. 181-183; Bıyıklı, "Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (Twesco), Rolü ve İş Birlikleri", s. 406.

coğrafi engellerin ötesine geçerek daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaşmak mümkün olacaktır. TDT, çevrim içi eğitim platformları geliştirerek üye ülkelerdeki öğrencilerin ortak bir dijital öğrenme ortamında buluşmasını sağlayabilir. Yapay zekâ, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak her öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına uygun içerikler oluşturabilir. Örneğin, dil öğrenme süreçlerini hızlandırmak için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanılabilir. Ayrıca uzaktan eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi özellikle kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilere kaliteli eğitim erişimi sunarak eğitimde eşitliği artırabilir.

Türk Gençliğini Teşvik Edecek Yeni Projeler: Gençlik Akademileri ve Bilim Kampları

Türk Devletleri Teşkilatı'nın gelecekteki hedefleri arasında gençlere yönelik teşvik projeleri önemli bir yer tutmaktadır. Gençlik akademileri, liderlik, girişimcilik ve inovasyon gibi konularda eğitim programları sunarak gençlerin potansiyellerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu akademiler, Türk dünyasının dört bir yanından gelen gençleri bir araya getirerek ortak projeler geliştirmelerine ve küresel sorunlara çözüm aramalarına imkan sağlayacaktır. Bilim kampları ise gençlerin bilimsel araştırmalara katılmalarını teşvik edecek platformlar sunacaktır. Örneğin çevre sorunları, yenilenebilir enerji ve iklim değişikliği gibi konular üzerine düzenlenen bilim kampları, gençlerin bu alanlarda bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlayabilir. Bu tür etkinlikler, Türk gençliği arasında iş birliği ve dayanışma kültürünü de güçlendirecektir. YTB'nin bu alanda yaptığı çalışmalar artarak devam etmelidir.

Üniversite Öncesi Eğitimde İş Birliği ve Gelişim

Türk Devletleri arasında üniversite öncesi eğitimde iş birliği, çocukların temel bilgi ve becerilerle donatılmasını sağlarken ortak bir kültürel kimlik oluşturulmasına da katkı sunabilir. Müfredat geliştirme ve standartlaştırma çalışmalarıyla, Türk dünyasına özgü masal, destan ve edebiyat eserleri, çocukların erken yaşlardan itibaren ortak bir tarih ve kültür bilinci kazanmalarını sağlayabilir.

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Devletleri Teşkilatının Eğitim Politikalarına Katkıları

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) eğitim politikalarına katkıları, enstitünün kuruluşundan bu yana yürüttüğü eğitim, kültür, yayıncılık ve uluslararası iş birliği faaliyetleriyle somut bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu faaliyetler, Türk dünyasında ortak tarih ve kültürel bağların güçlendirilmesine, ortak bir kimlik inşasına ve bölgesel iş birliğinin geliştirilmesine yönelik TDT'nin hedeflerini destekler niteliktedir.

Enstitünün katkılarının önemli bir örneği, Latin alfabesi temelinde ortak bir alfabe oluşturulmasına yönelik çalışmalar olmuştur. 18-20 Kasım 1991'de Marmara Üniversitesi

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu,³¹ bu alandaki ilk adımı temsil etmektedir. Türkiye ve Türk dünyasından bilim insanlarının katıldığı toplantıda, Türkiye Türkçesinde kullanılan Latin alfabesini esas alan “Ortak Türk Alfabeti” önerisi kabul edilmiştir. Sempozyumun sonuç bildirisinde, Latin harflerinin benimsenmesinin Türk boylarının birbirini daha iyi anlaması ve kültürel birliğin güçlenmesi için en önemli adımlardan biri olduğu vurgulanmış, bu fikir oy birliği ile desteklenmiştir.³² Sempozyum, Türk dünyasının eğitim politikalarına temel teşkil eden dil birliği hedefinin ilk somut çıktılarında biri olmuştur. Sürecin devamında, 27 yıl aradan sonra Kasım 2018’de, Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu’nun ikincisi yine M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Türk dünyasından 30 davetlinin katılımıyla düzenlenen toplantıda, 1991 yılında önerilen 34 harfli alfabenin aynen kabul edilmesi yönündeki karar bir kez daha teyit edilmiştir.³³ Bu tür toplantılar, TDT’nin Türk dilinin uluslararası alanda tanıtılmasına yönelik stratejik hedefleriyle birebir örtüşmekte ve Türk dünyasının kültürel dayanışmasını güçlendirmektedir.

Enstitü, lisansüstü eğitim faaliyetleriyle de TDT’nin eğitim vizyonuna katkıda bulunmaktadır. Bünyesindeki yüksek lisans ve doktora programlarıyla Türk dünyasına nitelikli araştırmacılar kazandırmayı hedefleyen Enstitü, Türk dili, kültürü, tarihi, coğrafyası ve edebiyatı gibi alanlarda uzmanlaşan bireylerin yetişmesine öncülük etmektedir. Bu programlar sayesinde, Türk dünyasının ortak tarih ve kültürel değerleri, bilimsel bir yaklaşımla ele alınarak yeni nesillere aktarılmaktadır.³⁴ Enstitü, düzenlediği “Genç Türkologlar Çalıştayı” bir gelenek başlatmıştır. Ayrıca periyodik olarak yapılan “Türk Dünyası Türkologlar” ve “Türk-Rus Türkologlar” toplantılarıyla bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmaktadır.

Yayıncılık alanında ise *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürüyle ilgili özgün çalışmaları yayımlayarak akademik alanda Türk dünyasının iş birliğini artırmayı hedeflemektedir. Derginin uluslararası dizinlerde yer alması, Türk dünyasındaki akademik çalışmaların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca enstitü, Türk dünyasına yönelik pek çok bilimsel kitap yayımlayarak eğitim politikalarına doğrudan katkıda bulunmaktadır.³⁵ Derginin en son özel sayısının (Mart 2025) konusu “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Geleceği: Fırsatlar-Riskler” olarak belirlenmiştir.

31 Ortak Türk Alfabe Komisyonu, 34 harfli “Ortak Türk Alfabeti”ni belirlerken bu sempozyumda alınan karara atıfta bulunmuştur. Bkz. “Ortak Türk Alfabeti”ne İlişkin Duyuru”, <https://tdk.gov.tr/icerik/basindan/ortak-turk-alfabesine-iliskin-duyuru-2/> [Erişim tarihi: 05.01.2025]; “Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Dünyasına Önemli Katkısı-Türk Dünyası Ortak Alfabede Uzlaştı”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/marmara-universitesi-turkiyat-arastirmalari-enstitusunun-turk-dnyasina-onemli-katkisi-turk-dnyasi-ortak-alfabede-uzlasti> [Erişim tarihi: 12.12.2024].

32 “Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu Sonuç Bildirisi”, *Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu (18-20 Kasım 1991)*, yay. haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 67.

33 Özlem Deniz Yılmaz, “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu 20-21 Kasım 2018’de İstanbul (Türkiye)’de Gerçekleşti”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, VI/1, (2019), s. 102-108.

34 “Akademik”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/akademik> [Erişim tarihi: 05.01.2025].

35 “Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi Arşivi”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/dergi/marmara-turkiyat-arastirmalari-dergisi-arsivi> [Erişim tarihi: 05.01.2025].

Enstitünün düzenlediği sempozyum ve seminerler, TDT'nin eğitim ve kültür politikalarına destek veren etkinliklerin diğer örnekleridir. Özellikle Türk dünyasının ortak sorunlarına çözüm üretmek amacıyla düzenlenen etkinlikler, üye ülkeler arasında sosyal ve kültürel bağları güçlendirmiştir. “Türk Dünyasının Manevi Liderleri” sempozyumu, Türk dünyasının ortak değerlerinin tanıtılmasında ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynamıştır.³⁶ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün düzenlediği etkinliklere yönelik olarak metodolojik bir derinlik ve disiplinler arası bir perspektifle hazırlanan söz konusu sempozyum, çalıştay ve projeler; Türk Dünyasında Nevruz, Düünden Bugüne İpekyolu Beklentiler ve Gerçekler, İmparatorluklar Çağına Veda, Türk Tarihinde Savaş Esirleri, Türk Tarihinde İz Bırakan Kadınlar, Türk Tarihinin Kadim Şehirleri, Türk Dünyasının Manevi Liderleri, Karabağ: Dünü, Bugünü, Yarını, Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler, Türk Tarihinde Liderler, Kıbrıs Bibliyografyası (1974-2024), Kıvrımlı Önderler, Düünden Bugüne Zengezur, Türk Tarihinin Dağları, Gölleri, Nehirleri adlı eserlere dönüşmüştür.

Türkiyat Araştırmaları alanına örnek teşkil eden bu kapsamlı proje ve eserler, Türk tarihinin ve kültürünün farklı veçhelerini titizlikle ele alarak gerek tarihsel bağlamda gerekse çağdaş meseleler açısından yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Hem mevcut literatürü zenginleştiren hem de gelecekte yapılacak akademik çalışmalara yön verecek nitelikteki bu eserler, Türk dünyasının ortak değerlerini, tarihsel hafızasını ve kültürel mirasını ortaya koyarken, bu alanda sürdürülebilir bilimsel üretim için değerli birer kaynak işlevi görmekte ve örnek olmaktadır. Bu bağlamda, eserlerin her biri Türkiyat alanında derinlemesine araştırmalara kapı aralayan birer öncü çalışma olarak değerlendirilmektedir. Bu öncü çalışmaların devamı niteliğinde olan ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar başkanlığının desteği ile sürdürülen 15 kitaplık “Dünyada Günümüz Türk Toplulukları” serisi ve “Tarihe Yön Veren Büyük Türk Devletleri” projesi ile gelecek nesillere kapsamlı bir külliyat bırakılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca “Karabağ Bibliyografyası”, “Azerbaycan'ın Kadim Şehirleri”, “Kuzey Kafkasya Halkları” eserleri de hazırlıkları devam etmektedir.

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Erasmus+ programları çerçevesinde yürüttüğü öğrenci ve akademisyen değişim projeleri, Türk dünyasında eğitim ve kültürel dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu projeler, öğrencilerin farklı kültürlerle etkileşim kurmasını ve akademik ağların genişlemesine katkı sağlamaktadır. Bu tür faaliyetler, TDT'nin eğitim politikalarındaki temel ilkelerle doğrudan uyum içindedir.³⁷ Enstitüde, Türk Dili ve Tarihi uzmanlarının yanında, Türk lehçeleri, Osmanlı Türkçesi, Rusça (3 Hoca), Çince, Japonca, Farsça ve Balkan Dilleri uzmanları istihdam edilmiş olup bu alanlarda eğitimler ve projeler yapılmaktadır.

36 “Türk Dünyasının Manevi Liderleri”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/turk-dunyasinin-manevi-liderleri> [Erişim tarihi: 05.01.2025]; *Türk Dünyasının Manevi Liderleri*, ed. Okan Yeşilot vd., Yedisu, İstanbul 2021, s.424.

37 “Erasmus+ Programı”, <https://uluslararası.marmara.edu.tr/erasmus/erasmus-programi> [Erişim tarihi: 05.01.2025].

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, TDT'nin eğitim politikalarını destekleyen çok yönlü bir yapı olarak, Türk dünyasının eğitim, kültür ve bilim alanlarındaki entegrasyonuna katkı sunmaya devam etmektedir. Enstitü, geçmişten gelen bilgi birikimi ve deneyimle, Türk dünyasında ortak bir gelecek inşasına yönelik önemli adımlar atmaktadır.

Sonuç

Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) eğitim politikaları, Türk dünyasının kültürel ve tarihi mirasını koruyarak bu mirası modern dünyada rekabet gücü yüksek bir eğitim ekosistemine dönüştürmeyi hedeflemektedir. Üye ülkeler arasında geliştirilen eğitim iş birliği yalnızca bireysel gelişimi değil aynı zamanda Türk devletlerinin bölgesel ve uluslararası bağlamda etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Eğitim politikalarının oluşturulmasında benimsenen temel ilkeler, bu stratejik vizyonun başarıyla uygulanmasına hizmet etmektedir.

Teşkilatın ortak kültürel mirasın vurgulanmasına yönelik girişimleri, Türk dünyasında ortak bir aidiyet ve kimlik duygusu oluşturmayı hedeflemektedir. Türk Akademisi tarafından hazırlanan ortak tarih ders kitapları ve kültür festivalleri gibi projeler, genç nesillerin Türk dünyasının ortak değerlerini tanınmasına ve bu değerleri sahiplenmesine katkı sunmaktadır. Bu tür girişimler, üye ülkeler arasında kültürel bağları güçlendirmekte ve eğitim sistemlerini ortak bir çerçevede buluşturmaya mümkün kılmaktadır.

Türk dili ve kimliğinin korunması ve geliştirilmesi, TDT'nin eğitim politikalarının bir diğer temel dayanağıdır. Türkçenin uluslararası bir iletişim dili olarak teşvik edilmesi ve ortak dil projelerinin hayata geçirilmesi, üye ülkeler arasındaki dil engellerini aşmayı ve kültürel birliği sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşların çalışmaları ve kültürel içerikleriyle TRT Avaz'ın yayınları, Türkçenin yaygınlaşmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Türk dili eğitiminin üye ülkelerin müfredatlarında daha geniş yer bulması bu hedefin somut bir yansımasıdır.

Bilim, teknoloji ve inovasyon alanında geliştirilen iş birliği projeleri, Türk devletleri arasında eğitimde kaliteyi artırmayı ve bilimsel iş birliğini kurumsallaştırmayı hedeflemektedir. TÜBİTAK liderliğinde gerçekleştirilen yenilenebilir enerji, gıda güvenliği ve sağlık alanındaki projeler, bu iş birliğinin başarılı örnekleri arasında yer almaktadır.

Orhun Süreci ve Türk Üniversiteler Birliği gibi yapılar, yükseköğretim alanında geliştirilen iş birliğinin kurumsal bir çerçeveye oturtulmasını sağlamaktadır. Bu süreç, üye ülkeler arasında diploma tanınırlığını ve akademisyen-öğrenci hareketliliğini artırarak Türk dünyasında yükseköğretimin uluslararası düzeyde rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Ortak diploma programları, akademik değişim projeleri ve uluslararası standartlara uygun akreditasyon mekanizmaları, bu hedeflerin somut örnekleridir.

TDT'nin eğitim politikaları, ortak bir gelecek inşa etme vizyonunun somut bir yansıması olmalıdır. Eğitimde fırsat eşitliği, bilimsel iş birliği ve kültürel dayanışmayı temel alan bu politikalar, Türk dünyasının uluslararası arenada daha güçlü ve etkili bir aktör olmasını sağlayacaktır. Teşkilat'ın eğitim alanındaki uygulayacağı bu stratejik hedefler Türk devletleri arasındaki bağları derinleştirerek gelecekte daha sağlam bir iş birliği zemini oluşturacaktır. Bu nedenle, Teşkilat'ın eğitim politikaları yalnızca bugünün sorunlarına çözüm sunmakla kalmayıp Türk dünyasının uzun vadeli kalkınma hedeflerini destekleyen bir yapıda olmalıdır. Netice olarak, Türk Devletleri Teşkilatının eğitim politikaları ve faaliyetleri iyi niyetli olarak başlamış ve sürdürülmektedir. Fakat bu konuda yolun başındayız ve yapılması gereken çok fazla iş var. Gerek teşkilatın gerekse üye ülkelerin hedeflenen ülküye ulaşabilmeleri için daha fazla gayret göstermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- “Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu Sonuç Bildirisi”, *Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu (18-20 Kasım 1991)*, yay. haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 67-68.
21. *Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2023.
- Abdieva, Rakhat, “Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 1/2, s. 104-119.
- Akın, Cüneyt, Polat, Zekif, “Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, XII/40, (2024), s. 1-15.
- Bıyıklı, Mustafa, “Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (Twesco), Rolü ve İş Birlikleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, (2016), s. 404-418.
- Girgin, Kemal, “Türk Birliğinin Pedagojik Bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, VIII/3, (2021), s. 871-894.
- Kazel, Ercan, “Siyasi Coğrafyada Bloklar ve Blokların Güçlendirilmesinde Eğitimin Rolü: Türk Devletleri Teşkilatı Örneği”, *Milli Eğitim Dergisi*, LII/239, (2023), s. 1649-1672.
- Koparan, Betül, *Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Ana Dili Eğitiminin Dil Politikaları Bağlamında İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya 2023.
- Ömüraliyev, Kubançbek, “Türk Devletleri Teşkilatı: Birlik ve İlerlemenin 15 Yılı”, <https://ekoavrasya.net/turk-devletleri-teskilati-birlik-ve-ilerlemenin-15-yili/> [Erişim tarihi: 27.12.2024].
- Ruslan Rehimov, Bahtiyar Abdülkerimov, “Ortak Türk Tarihi ders kitabı okutulmaya başlandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ortak-turk-tarihi-ders-kitabi-okutulmaya-baslandi/1740358> [Erişim tarihi: 20.12.2024].
- Taşdemir, Onur Ertuğrul, *Türk Devletleri Teşkilatı: Kültürel Bağlamda Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2024.
- Türk Dünyasının Manevi Liderleri*, ed. Okan Yeşilot vd., Yedisu, İstanbul 2021, s. 424.

Yılmaz, Özlem Deniz, “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu 20-21 Kasım 2018’de İstanbul (Türkiye)’da Gerçekleşti.”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, VI/1, (2019), s. 102-108.

Elektronik Kaynaklar

- “Ortak Türk Alfabeti”ne İlişkin Duyuru”, <https://tdk.gov.tr/icerik/basindan/ortak-turk-alfabesine-iliskin-duyuru-2/> [Erişim tarihi: 05.01.2025].
- “Ortak Türk Tarihi”, “Ortak Türk Edebiyatı”, “Türk Dünyası Coğrafyası” Konulu Ders Kitapları”, <https://turkicacademy.org/tu/open-call/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world/> [Erişim tarihi: 16.12.2024].
- “2. Genç Gönüllülük Eğitim Programının Açılış Töreni Kırgızistan’da Yapıldı”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/2-genc-gonulluluk-egitim-programinin-acilis-toreni-kirgizistanda-yapildi> [Erişim tarihi: 17.12.2024].
- “Amaçlar”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024].
- “Akademik”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/akademik> [Erişim tarihi: 05.01.2025].
- “Azerbaycan Hükümeti Bursu”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/azerbaycan-hukmeti-bursu-20222023/icerik/1683#:~:text=Azerbaycan%20Hükümeti%20tarafından%2C%202022%2D2023,toplam%20%20adet%20burs%20sağlanacaktır.> [Erişim tarihi: 27.12.2024].
- “Azerbaycan Hükümeti Haydar Aliyev Burs Programı”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/azerbaycan-hukmeti-haydar-aliev-burs-programi/icerik/2272> [Erişim tarihi: 22.11.2024].
- “Eğitim İşbirliği”, <https://www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari-detay/6-egitim-isbirligi> [Erişim tarihi: 20.12.2024].
- “Eğitim ve Bilim İşbirliği”, *Türk Konseyi İkinci Zirvesi Bildirisi*, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/2-zirve-bildirisi-9-tr.pdf> [Erişim tarihi: 26.12.2024].
- “Erasmus+ Programı”, <https://uluslararası.marmara.edu.tr/erasmus/erasmus-programi> [Erişim tarihi: 05.01.2025].
- “Hakkımızda”, <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda> [Erişim tarihi: 12.12.2024].
- “Kastamonu Üniversitesi ile Uluslararası Kırgızistan Üniversitesi İşletme ve İktisat Ortak Diploma Programı Öğrenci Kabulü Koşulları” https://iibf.kastamonu.edu.tr/images/koşul_ve_açıklamalar_pdf.pdf [Erişim tarihi: 31.12.2024].
- “Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’nde (KTMÜ) Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği toplantısı yapıldı”, <http://turkunib.org/tr/category/article?id=113> [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- “Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün Türk Dünyasına Önemli Katkısı – Türk Dünyası Ortak Alfabede Uzlaştı”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/marmara-universitesi-turkiyat-arastirmalari-enstitusunun-turk-dunyasina-onemli-katkisi-turk-dunyasi-ortak-alfabede-uzlasti> [Erişim tarihi: 12.12.2024].
- “Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi Arşivi”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/dergi/marmara-turkiyat-arastirmalari-dergisi-arsivi> [Erişim tarihi: 05.01.2025].
- “Niçin MANAS?”, https://www.manas.edu.kg/tr/about_manas/why-manas [Erişim tarihi: 31.12.2024].
- “Orhun Süreci Değişim Programı Türk Akademi Dünyasına Hayırlı Olsun!”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/orhun-sureci-degisim-programi-turk-akademi-dunyasina-hayirli-olsun> [Erişim tarihi: 7.12.2024].

- “Scholarship program for studying in Kazakhstani universities”, <https://enic-kazakhstan.edu.kz/en/post/228> [Erişim tarihi: 27.12.2024]; “Kazakistan Hükümeti Özel Bursları”, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/kazakistan-hukumeti-ozel-burs-duyurusu/icerik/2316> [Erişim tarihi: 27.12.2024].
- “Tarih”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 22.12.2024].
- “TDT Genel Sekreteri Ortak Türkçe Sözlük oluşturulmasını önerdi”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/tdt-genel-sekreteri-ortak-turkce-sozluk-olusturulmasini-onerdi> [Erişim tarihi: 10.12.2024].
- “Textbooks on “Common Turkic History”, “Common Turkic Literature”, “Geography of the Turkic World””, <https://turkicacademy.org/tu/open-call/textbooks-common-turkic-history-common-turkic-literature-geography-turkic-world> [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- “Türk Akademisi Hakkında”, <https://turkicacademy.org/tu/about/ob-akademii> [Erişim tarihi: 31.12.2024].
- “Türk Devletleri Bilim ve Teknoloji Odaklı İş Birliklerini Güçlendiriyor”, <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/turk-devletleri-bilim-ve-teknoloji-odakli-birliklerini-guclendiriyor> [Erişim tarihi: 10.11.2024].
- “Türk Devletleri Bilim ve Teknoloji Odaklı İş Birliklerini Güçlendirmek İçin Bir Araya Geldi”, <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/turk-devletleri-bilim-ve-teknoloji-odakli-birliklerini-guclendirmek-icin-bir-araya-geldi> [Erişim tarihi: 10.11.2024].
- “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- “Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri İbn Haldun Üniversitesi’nde bir konuşma yaptı”, https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-devletleri-teskilati-genel-sekreteri-ibn-haldun-universitesinde-bir-konusma-yapti_3447 [Erişim tarihi: 27.12.2024].
- “Türk Devletleri Teşkilatı: Türk Dünyasında Kurumsal İş birliği ve Ortak Kimlik”, <https://www.erciyes.edu.tr/tr/detay/universitemizde-turk-devletleri-teskilati-turk-dunyasinda-kurumsal-is-birligi-ve-ortak-kimlik-adli-konferans-duzenlendi/ccdcf5ba-12be-ef11-8cd8-0050569e5e21> [Erişim tarihi: 25.12.2024].
- “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Faaliyetleri”, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-devletleri-teskilatinin-faaliyetleri> [Erişim tarihi: 26.12.2024].
- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, Bildiriler/Kurucu Belgeler, https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf [Erişim tarihi: 15.12.2024].
- “Türk Dünyasının Manevi Liderleri”, <https://turkiyat.marmara.edu.tr/notice/turk-dunyasinin-manevi-liderleri> [Erişim tarihi: 05.01.2025].
- “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> [Erişim tarihi: 12.12.2024].
- “Türk Dünyası Yükseköğretim Alanı’nda Yeni ve Önemli Bir Adım Kazakistan’la Atıldı”, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2024/turk-dunyasi-yuksekogretim-alaninda-yeni-ve-onemli-bir-adim-kazakistanla-atildi.aspx> [Erişim tarihi: 31.12.2024].
- “Türk Keneşi heyeti Orhun Sürecinin hayata geçirilmesi ve Türk Keneşi Üniversiteler Birliği arasında öğrenci ve öğretim üyesi değişim programının başlatılmasına yönelik olarak Azerbaycan’da yürütülen saha ziyaretini tamamlamışlardır”, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-kenesi-heyeti-orhun-surecinin-hayata-gecirilmesi-ve-turk-kenesi-universiteler-birligi-arasinda-ogrenci-ve-ogretim-uyesi-degisim-programinin-baslatilmasina-yonelik-olarak-azerbaycanda-yurutulen-saha-ziyaretini-tamamlamislardir> [Erişim tarihi: 18.12.2024].
- “Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği (Türkünib) Orhun Değişim Programı Yönetmeliği”, <http://turkunib.org/tr/orhun> [Erişim tarihi: 20.12.2024].

- “Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Öğrenci Keneşi Kırgızistan Uluslararası İlişkiler Üniversitesi’nde Mangala ve Toguz Korgol Oyunlarını Kapsayan Dostluk Turnuvası Düzenlendi”, <http://turkunib.org/tr/category/article?id=30> [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- “Türk Üniversiteler Birliği İkinci Toplantısı Bişkek’te düzenlendi”, <https://www.turkiestates.org/tr/haber/turk-universiteler-birligi-ikinci-toplantisi-biskekte-duzenlendi> [Erişim tarihi: 29.11.2024].
- “Türk Üniversiteler Birliği ve Yükseköğretim Alanı Oluşturma Yönergesi”, <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> [Erişim tarihi: 21.12.2024].
- “Türkiye Bursları”, <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararası-ogrenciler/turkiye-burslari>, [Erişim tarihi: 27.12.2024].
- “Üye Üniversiteler”, <http://turkunib.org/tr#w0-tab2> [Erişim Tarihi: 14.10.2024].
- “Yurt Dışındaki Türk Kültür Merkezleri, Türkçe ve Türkiye Çalışmaları”, <https://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-merkezleri-turkce-egitim-merkezleri.tr.mfa> [Erişim tarihi: 22.12.2024].

EDUCATIONAL POLICIES OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: COMMON IDENTITY AND FUTURE

Okan YEŞİLOT^{*}

The Organization of Turkic States (OTS), formerly known as the Turkic Council, is a significant international organization established to foster solidarity and cooperation among Turkic-speaking nations. Rooted in shared historical, cultural, and linguistic ties, the OTS aims to strengthen the bonds between its member states—Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey, and Uzbekistan—while also enhancing their collective influence on the global stage. Education policies are a pivotal component in the OTS's strategy to build a shared identity and future among these nations. This article examines the educational initiatives undertaken by the OTS, exploring how they contribute to cultural and academic collaboration, and how they align with the organization's broader goals of regional development and global competitiveness.

The OTS's educational policies are built on three core principles: the promotion of shared cultural heritage, the strengthening of the Turkish language and identity, and the enhancement of scientific and technological collaboration. These principles guide the organisation's efforts to create a unified educational ecosystem that not only preserves the rich historical and cultural legacy of the Turkic world but also prepares it for the challenges of the modern era. The promotion of a shared sense of identity and purpose is intended to ensure that the Turkic nations can compete effectively on the global stage while maintaining their unique cultural identities.

A key strategy employed by the OTS is the promotion of the Turkish language as a medium of international communication. This is achieved through various initiatives, including the development of common language textbooks, the establishment of Turkish language centres, and the encouragement of Turkish language education in member states. The Yunus Emre Institute, for example, plays a crucial role in offering Turkish language programs and cultural activities, thereby helping to bridge linguistic gaps and foster a sense of unity among Turkic peoples. Additionally, the OTS has proposed the creation of a common Turkish dictionary to standardize language usage across different Turkic dialects, further promoting linguistic unity. Another significant aspect of the OTS's educational policies is the emphasis on shared history

* Prof. Dr., Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences, Istanbul / Türkiye, oyesilot@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0798-2364

and cultural heritage. The organisation has spearheaded the development of common history textbooks, which are currently being piloted in several member states, including Kazakhstan, Azerbaijan, Kyrgyzstan, and Turkey. These textbooks aim to provide a unified narrative of the Turkic world's history, fostering a shared historical consciousness among younger generations. Cultural festivals and exchange programmes further reinforce these efforts by bringing together young people from different Turkic nations, allowing them to experience and appreciate their shared heritage firsthand.

In the field of higher education, the OTS has established the Turkic Universities Union, a platform designed to enhance academic collaboration among member states. The Union facilitates joint research projects, academic exchange programmes, and the harmonisation of educational standards across universities in the Turkic world. Initiatives such as the Orhun Process, named after the ancient Orkhon inscriptions, aim to align higher education systems in member states, promote student and faculty mobility, and establish joint degree programmes. These initiatives bear a striking resemblance to the European Union's Bologna Process and are geared towards the establishment of a unified higher education area within the Turkic world. The OTS places a strong emphasis on scientific and technological collaboration, and through institutions such as the Turkic Academy and the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK), it supports joint research initiatives in areas such as renewable energy, food security, and health. These initiatives not only address regional challenges but also contribute to the global scientific community, thereby enhancing the international standing of Turkic nations in the fields of science and technology. Looking to the future, the OTS envisions the establishment of new-generation universities that will serve as hubs of academic excellence and innovation. These universities will concentrate on pioneering fields such as engineering, natural sciences, social sciences, and the arts, whilst also cultivating cultural exchange and collaboration among students and faculty from different Turkic nations. The OTS acknowledges the significance of digitalisation and artificial intelligence in contemporary education and intends to incorporate these technologies into its educational policies to provide personalised learning experiences and broaden access to education, particularly in rural areas.

In addition to higher education, the OTS is committed to fostering collaboration at the pre-university level, with the objective of instilling a sense of shared identity and cultural pride in young learners from an early age. This is being achieved by developing standardised curricula that incorporate Turkic folklore, literature, and history. The OTS believes that this approach will not only strengthen cultural bonds, but also ensure that future generations are well-prepared to contribute to the economic and social development of the Turkic world.

The Marmara University Institute of Turkic Studies has been instrumental in supporting the OTS's educational goals, contributing to the development of a common Turkic alphabet, the promotion of Turkic languages, and the preservation of Turkic cultural heritage through its research, publications, and international symposiums. The institute's contributions have

been crucial in fostering academic collaboration and cultural exchange among Turkic nations, aligning closely with the OTS's vision for a unified and prosperous Turkic world. In conclusion, the OTS's educational policies are a cornerstone of its strategy to build a shared identity and future among Turkic-speaking nations. The promotion of linguistic unity, the preservation of cultural heritage, and the fostering of academic and scientific collaboration are all part of the OTS's strategy to create a cohesive and competitive Turkic world that can thrive in the 21st century. These efforts serve to strengthen the bonds between member states and enhance their collective influence on the global stage, ensuring that the Turkic nations remain a vibrant and dynamic force in the years to come.

TÜRKİYE’NİN BÜYÜK STRATEJİSİ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

TÜRKİYE’S GRAND STRATEGY AND THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Alperen Kürşad ZENGİN*

Öz

Uluslararası sistem kendini tekrar eden olaylar dizininden ziyade her dönemin kendi dinamikleriyle kendi içinde değerlendirilmelidir. Bu çalışmada uluslararası sistemin belirsizlik üzerine kurulduğu iddia edilmektedir. Belirsizlikle birlikte uluslararası sisteme haiz yönetilemeyen bölgeler oluşmuş aynı zamanda güç boşlukları meydana gelmiştir. Bölgesel ve yükselen güçlerin politikaları doğal olarak bu yapısal dinamiklerden etkilenmiştir. Böylece bu devletler hem kendi jeopolitiklerinde hem de küresel alanda faaliyet gösterecek hale gelmiş, milli güvenlik temelinde bölgeselleşmenin yaygınlaşması kendini göstermiştir. Bu çalışmada bölgesel ve yükselen güç olduğu ön kabulüyle Türkiye’nin büyük stratejisinin bu dinamiklerden etkilendiği iddia edilmiştir. Bu bakımdan Türkiye’nin stratejik özerkliğini sağlayarak bölgesel güç statüsünü perçinlemesi içinde bulunduğu jeopolitiğin güvensiz alanlarını ortadan kaldıracaktır. Türkiye’nin büyük stratejisinin geleceğe yönelik tasavvurunun da Türk Dünyası ile olan ilişkileriyle neticelenebileceği ve Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde yapılacak faaliyetlerin daha fazla kurumsallık ve sürdürülebilirlik taşıyacağı düşünülmektedir. Çalışmanın kavramsal boyutta ilgilendiği büyük stratejiyi derinlemesine inceleme kaygısı yoktur, çünkü bu durum çalışmanın kapsamının genişlemesine ve böylelikle odağının kaymasına neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin büyük stratejisi, Türk Devletleri Teşkilatı, stratejik özerklik, büyük strateji, belirsizlik

Abstract

The present study contends that the international system should be evaluated within its own context, considering its intrinsic dynamics, rather than as a series of recurring events. The argument is made that the international system is founded on uncertainty, leading to the emergence of unmanageable regions and the formation of power gaps.. The policies of regional and rising powers have naturally been influenced by these structural dynamics. Consequently, these states have developed the capacity to function within both their respective geopolitical contexts and on the global stage, a phenomenon characterised by the proliferation of regionalisation based on national security concerns. This study posits that the grand strategy of Türkiye has been shaped by these dynamics, operating under the assumption that it is a regional and emerging power. In this regard, it is asserted that ensuring strategic autonomy and consolidating its regional power status

* Arş. Gör., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye, zengin.alperenkursad@gmail.com; alperenkursad.zengin@msu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2254-6680

will help eliminate insecure domains within its geopolitical landscape. It is further postulated that Türkiye's future grand strategy could influence its relations with the Turkish World, and that the activities undertaken within the Organisation of Turkic States will become more institutionalised and sustainable. However, a comprehensive examination of the grand strategy is beyond the scope of this study, as such an approach would necessitate a more extensive review and a shift in the study's primary focus.

Keywords: Türkiye's grand strategy, Organization of Turkic States, strategic autonomy, grand strategy, uncertainty

Giriş

Büyük strateji; bir devletin sahip olduğu mevcut ve potansiyel gücünü, ulusal rolü çerçevesinde “yıllar içinde” oluşturduğu amacın gerçekleşmesi adına yönlendirmesidir. Türkiye'nin büyük stratejisi hem mevcuttaki uygulamaları hem de geleceğe yönelik vizyonuyla uluslararası sistemdeki değişim ve dönüşümlerle ilintilidir.

Türkiye'nin güvenlik yapısının üç temel parçadan oluştuğunu söyleyebiliriz. Birincisi, Batı Avrupa ve ABD'yi kapsayan ve çeşitli çok uluslu örgütlerden oluşan bir yapıdır. İkincisi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini içine alarak hem Türkiye'nin güney kara sınırlarının güvenliğini hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni içeren Akdeniz'deki çıkarlarının korumasını hedefleyen coğrafyayı tanımlar. Üçüncüsü ise, Karadeniz'den başlayarak Kafkasya'daki sınır komşularını içeren kuzey yönlü bir güvenlik yapısını temsil eder.¹ Açıklanan güvenlik yapıları uluslararası sistemin en yoğun çatışma alanları olduğu için Türkiye, jeopolitik güvensizlik yaşamaktadır. Ancak bu tehditlere karşı yürütülen uluslararası hukuka uygun askeri mücadeleler belirli derecelerde güvenli alanlar sağlamıştır. Bu güvenli alanda Türkiye'nin büyük stratejisinin geleceğe yönelik tasavvurunu devreye alması zaruridir, çünkü büyük strateji doğası gereği gelecek tasavvurunun bir parçasıdır.

Gelecek tasavvuru elbette uluslararası sistemin mevcuttaki durumuyla da dinamik şekilde ilerleme kaydetmektedir. Farklı bir deyişle gelecekte olunması istenen konuma müsait bir ortamın varlığı da elzemdir. Türkiye'nin mevcut uluslararası sistemde kendine biçtiği rolü ve gelecekteki konumuna göre politikalarında tam otonomi sağlaması yani stratejik özerkliğini perçinlemesi gerekmektedir. Bunun sağlanması yakın çevredeki etkinliği ve bölgesel güç statüsünü güçlendirecekken Türkiye'nin Türk Dünyası ile ilişkilerini de ön plana çıkaracaktır. Günümüz uluslararası sisteminde güç merkezleri Asya kıtasında güçlenirken, birçok büyük projenin dimağı ve geçiş noktası Türkistan'dır.² Aynı zamanda Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan kültürel bağları göz önüne alındığında iki taraflı bir kazanımın gerçekleşebileceği düşünülebilir.

Yukarıda açıklanan bu ilişki modellemesinin kurumsallaşması da sürdürülebilirlik açısından elbette mühimdir. 12 Kasım 2021 tarihinde, daha önce “Türk Keneşi” olarak bilinen

- 1 Alperen Kürşad Zengin, “Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinde Jeopolitik Güvenliğini “Kerteriz Almak””, *ATASAREN Bülten*, 4, (2021), s. 53-54.
- 2 Alperen Kürşad Zengin, “Rusya-Çin Engizisyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri”, *ATASAREN Bülten*, 5, [Türkistan Özel Sayısı], (2022), s. 20-21.

organizasyonun adının “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirilmesi³ hem organizasyonun iç siyasi dinamiklerini hem de birlik kavramına yüklenen anlamları açıkça ortaya koymaktadır. Bu değişim, üye devletlerin tek bir yapı içinde eritilmesini değil, her birinin eşit statüde, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmesini amaçlayan bir bilinç oluşturmaktadır. Türkiye ile üye devletler arasındaki ilişkilerin temelinde ise “rıza” kavramı, daha açık bir ifadeyle Türklere özgü diplomatik bir yaklaşım yer almaktadır. Batı merkezli uluslararası ilişkiler teorisi, genellikle faydacı ve fırsatçı bir “kazan-kazan” anlayışını temsil ederken, Türk irfan geleneğinde bu tür bir ilişki biçiminin insani olarak değerlendirilmesi oldukça güçtür. Türk modelinde insan ve insanın yönetime olan rızası esas alınırken, bu yaklaşım dış ilişkilerde de adalet kavramı üzerine inşa edilmektedir.⁴

Bugün Türkiye, 1990’larda dile getirilen “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” vizyonunu gerçekleştirebilecek güce ve kararlılığa sahiptir. Bu, Türkiye için yalnızca stratejik bir hedef değil, aynı zamanda milli bir sorumluluk alanı oluşturmaktadır. Türkiye, Türk Dünyası’ndaki yaklaşık 300 milyonluk nüfusun çekim merkezi ve liderlik rolünü üstlenen ülke konumundadır. Türkiye’nin büyük stratejisindeki gelecek tasavvurunun bir parçası olarak Türk Dünyası ile ilişkileri konu edinen bu çalışmada öncelikle uluslararası sistemin mevcut yapısı incelenmektedir. Daha sonra Türkiye’nin büyük stratejisine mukabil stratejik özerklik faaliyetlerinden bahsedilecek ve Türkiye’nin Türk Dünyası ile olan ilişkileri anlatacaktır. Sonuç bölümünde ise Türk Devletleri Teşkilatı’nın çalışmanın konusu açısından analiz edilmesi ve buna bağlı olarak yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

Uluslararası Sistem Belirsizdir

Uluslararası sistem teori ve pratikte incelenebilir. Bu incelemelerde analiz birimi olarak devlet, bölge ve sistem birimleri kullanılabilir. Ancak teori veya pratikte analiz birimi ne olursa olsun uluslararası sistem birbirini tekrar eden bir yapıda değildir. Eskiden “düzen” olarak kabul edilenin günümüzde yeni bir “düzensizliğe” dönüştüğü, geçmişin dinamiklerinin değiştiği açıkça görülmektedir. Daha net bir ifadeyle, günümüz dünya düzeni, Soğuk Savaş dönemindeki katı iki kutuplu sistemden oldukça farklıdır. Soğuk Savaş’ın 1960’larda yumuşamaya başlayan esnek iki kutuplu yapısından ve Sovyetler Birliği’nin 1991’de dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin yaklaşık 15 yıl süren küresel hakimiyetinden ayrılmaktadır. Bugünün uluslararası sistemi, herhangi bir aktörün hegemonya kuramadığı “çok merkezli” bir yapı olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, küresel yönetim üzerinde etkili olan aktörlerin fazlalığı, doğal olarak “belirsizliği” daha da ön plana çıkarmaktadır.⁵

3 “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim tarihi: 05.02.2025].

4 Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, “Türk Dünyası, Türkiye ve Rıza”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı], (2022), s. 3.

5 Alperen Kürşad Zengin, “Ergenekon’dan Misak-ı Milliye Türkiye’nin Büyük Stratejisi”, *ATASAREN Bülten*, 7, (2023), s. 23.

Mevcuttaki dünya düzensizliğini 4 şekilde inceleyebiliriz ki bunlardan birincisi; ABD'nin uluslararası sistemdeki kontrolcü rolünün aşınmasıdır. Soğuk Savaş sonrası sistemde “çökmüş devlet” olarak niteleyebileceğimiz birçok yapı ve yönetilemeyen boşluklar ortaya çıkmıştır.⁶ Bu yapılara rağmen uluslararası sistem ABD merkezli yapıya dönüşmüştür ve yaklaşık 15 yıllık süreç ABD'nin uluslararası sistemde hegemonya sağladığı dönem olarak anılmıştır. 2007 yılının sonuna gelindiğinde doların değerinin uluslararası piyasalarda ivme kaybetmesi, 11 Eylül'ün etkilerinin hissedilmeye devam etmesi ve Irak'ta yaşanan başarısızlık ile ilgili tartışmaların yüksek sesle dile getirilmesi çok kutuplu uluslararası sistem tartışmalarını sert bir şekilde ortaya çıkarmıştır. ABD'nin artık uluslararası ilişkiler literatüründeki hegemonya tanımına uymadığı ve hatta uluslararası sistemde siyasi ve ekonomik dinamikleri tek başına belirleme gücü aşınmıştır.⁷

İkinci dinamik ise, ABD'nin göreceli güç kaybıyla birlikte liberalizm normlarının kabul edilebilirliğine dair şüphelerdeki artıştır. Bu durum doğal olarak siyasi ve ekonomik bazı sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik zenginliğin, askeri ve siyasi gücün Kuzey ve Batı'dan Doğu ve Güney'e doğru kaydığı gerçeği açık ve inkâr edilemez bir durumdur. Ayrıca, uluslararası sistem, ABD ve Avrupa'nın hâkim olduğu Batılılaşma dalgasını geride bırakmıştır. Özellikle son dönemde yaşanan küresel ekonomik krizler, bu liberal düzenin düşüşüne dair anlatıyı daha da pekiştirmiştir. 2008 yılında ABD'de patlak veren kriz, liberal düzenin mevcut algısını zayıflatarak bu dayatılmış düzene yönelik şüphe ve itirazların artmasına yol açmıştır.⁸

Üçüncü dinamik ise, yükselen güçler ve güvenliğin bölgeselleşmesidir. Küreselleşmenin son dalgası, yerel ve bölgesel güvenlik dinamiklerini ön plana çıkaran yeni bölgeselleşme yapılarını doğurmuştur. Bunun yanı sıra, bölgesel güçlerin yükselmesi ve büyük güçlerin manevra alanlarını genişletmesiyle birlikte⁹ güç boşluklarından doğan fırsatlar ve kaotik durumlar da bu sürecin bir parçası haline gelmiştir.¹⁰

Yeni güçlerin ve önemli bölgesel güçlerin ortaya çıkışı; ABD'nin uluslararası etkinliğini farklı şekillerde zedelerken,¹¹ bu yeni güçlerin Batılı olarak tanımlanan coğrafyanın dışında geliştiği de görülmektedir. Liberal uluslararası sistem Batı coğrafyasında Batı'ya göre inşa edilmiştir, ancak bugünün yükselen güçler olarak tanımlanan devletleri Türkiye, Brezilya, Çin, Hindistan'dır. Uluslararası sistemin merkezî gücünün zayıflaması veya “bu rolü oynamakta isteksiz olması” ya da çökmesi, beliren güç boşlukları ve bundan mülhem fırsatlar ve anarşi durumlarını gün yüzüne çıkarmıştır.¹²

6 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Publishing, İstanbul 2016, s. 400.

7 Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS”, *Third World Quarterly*, 34/8, (2013), s. 1410.

8 Agm., s. 57.

9 Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS”, s. 1410.

10 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

11 National Intelligence Council [NIC], *Global Trends 2025: A Transformed World*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 2008.

12 Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

Dördüncü dinamik ise uluslararası sistemdeki “ortak güvenlik” fikriyatının çöküşüyle ilgilidir. Diğer bir deyişle güvenlik odaklı çok uluslu ittifak yapılarındaki çözümlerdir. Çünkü güvenlik sistemlerinin işlerliği ortak değerlerden çok ortak tehdide odaklanmaktadır ve ana tehdit ortadan kalktığında çözümler meydana gelebilir. Bu çözümler çok uluslu örgütlerin günümüzdeki etkisiz eylemleriyle mutabık olurken, belli bir güç kapasitesine sahip devletlerin milli güvenlik ve milli çıkarlarına göre hareket etme eğilimlerini arttırmıştır.¹³ Başka bir ifadeyle, ortak güvenlik sistemindeki devletler, tehditler ortadan kalktıktan sonra daha bağımsız bir hale gelirken, diplomatik açıdan bir arada kalmayı taahhüt etseler de, genellikle “sisteme en az ihtiyaç duyan ve en güçlü olan devlet tarafından” meydana getirilen problemlerle karşılaşabilmektedir. Bu noktada, milli güvenlik politikaları, ortak güvenlik paylaşımı ve buna bağlı kurumlarla değil, karşılıklı güvenlik kaygılarını anlayan ve algılayan devletlerin bir araya gelmesiyle şekillenen bir yapıya doğru kaymaktadır. Daha somut bir şekilde ifade edilecek olursa, ABD’nin öncülüğündeki güvenlik yapılanmaları ve kurumlar, ABD’nin eylemleri doğrultusunda zayıflamış ve bu boşluk, sistemdeki diğer büyük aktörler (Rusya, Çin vb.) tarafından dengeleme eğilimlerinin güçlendirilmesine olanak tanımıştır.¹⁴

Dört dinamiğin bizlere sunduğu sonuç ise, mevcut sistemi sürdürme isteği taşımayan memnuniyetsiz devletlerin sayısının ve mevcut-potansiyel güç unsurlarındaki yükselişinin belirginleşmesidir. Bu devletler, dost-düşman gibi kavramların birbirinden ayıramadığı, düzenin istikrarından ziyade çatışmanın istikrarının ön plana çıktığı anarşik bir uluslararası yapının etkilerinden hem avantaj sağlamakta hem de tehlike altında kalmaktadır. Bu durum, devletleri gri bir alanda strateji geliştirmeye itmekte; bazı diyalog hatlarında sıcak çatışmalara yol açarken, diğer alanlarda ise işlerlik bozulmadan devam edebilmektedir. Böylelikle, daha önce de ifade edildiği gibi birbirinin var oluş kaygılarını algılayan ve anlayan devletler bir araya gelirken bu birliktelik genel olarak istikrar içinde kurumsallaşamamakta, konjonktüre göre değişmekte ve kısa soluklu olabilmektedir.¹⁵ Belirsizliği temel alacak şekilde tasvir edilen uluslararası sistemin yeni düzensizliğinde yükselen bir bölgesel güç olan Türkiye’nin büyük stratejisi çerçevesinde Türk Dünyasıyla kuracağı ilişkiler daha da önemli hale gelmektedir.

Türkiye’nin Büyük Stratejisi ve Türk Dünyası

Stratejik Özerklik

Türkiye’nin son on yıllık süreçte dış ve güvenlik politikası incelendiğinde ciddi değişimlerin olduğu görülmektedir. Uluslararası hukuka dayalı meşruiyetiyle yürüttüğü sınır ötesi askeri operasyonlara müteakip yürütülen güç politikası ve diplomasisinin yanında istikrarsız bölgelerde

13 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal, “Türkiye’nin Jeopolitik Güvenliği ve Rusya ile “Gri Alanda İkili İlişkiler””, ed. Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, *Türkiye Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2021, s. 1.

14 Alperen Kürşad Zengin, “Paradigmatasız Uluslararası Sistem ABD’nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir”, *Asya-Avrupa*, 5/50, (2020), s. 57.

15 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal, “Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler”, *Kriter*, 8/81, (2023).

yürüttüğü diğer politikalar ve adil bir küresel düzen söylemi büyük stratejinin unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Günümüzde Türkiye, ne Batı ile olan bağlarını tamamen koparmış ne de Rusya'ya yönelmiştir. Türkiye, uluslararası sistemdeki yapısal değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, bu değişkenleri dikkate alarak kendi jeopolitik tanımını yapmış ve dışa doğru bir yönelimde bulunmuştur. Bu dışa açılma sürecinin ilk adımı, özellikle bölgesel politikadaki özerklik arayışıdır.¹⁷ Daha somut bir ifade ile Türkiye'nin büyük stratejisindeki mevcut ve gelişmekte olan orta vadeli vizyonu stratejik özerklik kazanmaktır.¹⁸ Stratejik özerklik, toplumumuzda yaygın bilinen deyişle “kendi göbeğini kesmek” olarak ifade edilebilir.¹⁹ Stratejik özerklik, diğer devletlerle olan ilişkilerin hem işleyen hem de işlemeyen tüm yönleriyle, ulusal çıkarların korunması ve ulusal güvenliğin güçlendirilmesi amacı olarak anlaşılmalıdır. Stratejik özerklik, herhangi bir ittifakın reddi ya da belirli bir koşullar bütünü olarak değerlendirilmemelidir. Bu durumun getirdiği en önemli gereklilik, ulusal güvenliği sağlamak, ulusal çıkarları korumak ve sürdürmek ile dış politika hedeflerine ulaşmak için büyük ölçüde kendi kaynaklarına dayalı olan imkân ve kabiliyetlerin yeterli seviyede geliştirilmesidir.²⁰

Türk Dünyası ile Kurulacak İlişkilerin Dinamikleri

Türkiye'nin hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde kendine biçtiği rolü etkin bir şekilde oynaması için Türk Dünyası ile kuracağı bağlar, günümüzde geçmişe nazaran çok daha stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü güç ve zenginlik, Asya'ya doğru kayarak mevcut dünya düzeninin merkezine Türkistan'ı yerleştirmiştir. Ayrıca, Türkiye günümüzde, 1990'larda dile getirilen “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” gibi hedefleri gerçekleştirebilecek, söylemlerini eyleme dönüştürebilecek bir kapasiteye sahip, askeri ve siyasi açıdan daha güçlü ve kararludur.

Türkiye; Türk Dünyası'na yönelik politikalar belirlerken, uluslararası sistem düzeyinde kenar-kuşağı (*rimland*), bölgesel düzeyde Avrasya'yı, devlet düzeyinde kardeşlik bağlarını hesaba katarak; Kafkasya ile Türkistan'ı birlikte düşünmelidir. Bu tasavvurun rabitasında dört temel hususa dikkat çekmek gerekmektedir: bunlardan birincisi paydaşlıktır. Yalnızca Türkiye'nin öne süreceği jeopolitik okuma eksik olabilirken, Türkistan ve Kafkasya devletlerinin kendi milli çıkarları ve milli güvenlik politikaları olduğu ve tabii olarak bunları önceleyecekleri kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir. Ancak bir ittifak grubuna dâhil olan veya olması beklenen devletlerin milli çıkarlarının ve milli güvenlik politikalarının büyük bir paydada uyum sağlaması gerekmektedir. Menfaatlerin uyumunun sürdürülebilirliği karşılıklı kazançların sağlanması ile

16 Ali Karaosmanoğlu, “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi”, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, ed. Ali Karaosmanoğlu, Ersel Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 39.

17 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/42, (2022), s. 394.

18 Murat Yeşiltaş-Ferhat Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul 2020, s. 83.

19 Mustafa Kibaroglu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, *Stratejist*, 23, (2019), s. 25.

20 Mustafa Kibaroglu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, s. 25.

mümkün olabileceksen sadece milli çıkar temelli eylemlerin durumu mekanikleştireceği ve kazançların eksiliğinde birliğin temelden sarsılacağı düşünülebilir.

İkinci husus iç sorunların çözülmesidir: Türkistan Cumhuriyetleri arasında, daha çok bölge içi sayılabilecek; “sınırlar, su kaynaklarının paylaşımı, demografik çekişmeler ve aşırılıkçı/radikal terör örgütlerinin faaliyetleri” gibi sorunlar öne çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından; Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan tarihsel bağlamda toprak iddialarını gündeme getirmek yerine, eski Sovyet idari sınırlarını yeni devlet sınırları olarak kabul etmeye devam etmiştir. Bahsi geçen idari sınırlar aslında hiçbir zaman var olmamış, Türkistan Cumhuriyetleri’nin hepsini karmaşık bir yapıya ve aynı zamanda birbirine bağımlı bir hale getirmiştir. Sovyetler Birliği söz konusu sınırları çizerken, karmaşık etnik yapıları, demografiyi, doğal coğrafi bölünmeleri bünyesinde barındıracak ya da birbirinden meşru bir şekilde ayıracak yapıları oluşturmamıştır.

Üçüncü husus; Türkistan Cumhuriyetleri’nin ulus devlet yapılarındaki kırılmalıdır. 30 yılı aşkın bağımsızlık serüveni ile bu devletler her ne kadar uluslaşma konusunda önemli yol kat etmiş olsalar da daha önce mevcut sınırlarıyla böyle bir devlet sistemi içerisinde yaşamadıkları için bazı sorunlar hala devam etmektedir. Özellikle aile yapılarının ve bazı oligarkların devlet yönetiminde etkin olmaları, uluslaşma sürecinin de önünü tıkamaktadır.

Dördüncü husus Kafkasya ve (özellikle) Türkistan’da faaliyet gösteren küresel güçlerin rekabetidir. Rusya’nın “Neo-Avrasyacılık” adı altında Türkistan’ı da içine alan norm inşası ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) yoluyla bölgede oluşturduğu askeri stres, doğal olarak bölge ülkelerinin karar alma süreçlerini etkilemektedir. Çin ise Kuşak Yol projesi ile herkesin kazanacağı bir sözde “Doğu Medeniyeti” algısı oluştururken, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkistan’da da varlığını sürdüren Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla etkin propaganda faaliyetleri yürütmektedir.²¹ ABD ve Avrupa Birliği (AB)’nin Türkistan üzerindeki faaliyetleri Çin ve Rusya’nın nüfuzunu en azından kırabilmek üzerine kuruluyken, bölgesel bütünleşme, özellikle Rusya’ya rakip enerji aktarım hatlarının desteklenmesi gibi konularda politikalar üretilmektedir. Bahsi geçen 4 güç odağının politikaları, Türkistan Türk Cumhuriyetlerini edilgen hale getirmektedir. Türkistan Türk Cumhuriyetleri’nin yakın gelecekte bu küresel rekabetten tamamen bağımsız politika üretme kapasitesine erişmesi mümkün görülmemektedir. Ancak bu durum Türkiye’nin bölge üzerindeki politikalarını sorumluluk çizgisine çekerken, uluslararası sistemdeki rolünü de sınırlarını aşan bir konuma taşımaktadır.

Türkistan’ın Batıya Açılan Kapısı: Türkiye

Türkistan’ın büyük güçlerin rekabet alanı haline gelmesi, bölge devletlerinin uluslararası sistemden izole olmasına da yol açmaktadır. Bu izolasyon dış dünyaya kapalıktan ziyade

21 Alperen Kürşad Zengin-İlyas Topsakal “Gordian Knot in Central Asia Regional Security Complex: A Multi-Vector Analysis”, *Eurasian Research Journal*, 2/2, (2020), s. 19-36.

normal şartlarda mevcut kapasitenin çok altında kalan ticari ilişkileri ifade etmektedir. Çin ve Rusya'nın bölge üzerindeki politikaları, Batı nüfuzunun hem içerden hem de dışardan çift yönlü engellenmesi üzerine kuruludur. Pekin yönetimi bu politikaların yatırım ve ekonomik kalkındırma yönünü üstlenirken, Rusya ise askeri alanda kendini göstermektedir. Çin ve Rusya'nın bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde edinebilmesi için ortak bir payda da şimdilik buluşabildikleri görülmektedir.

Birbiri ile en azından önemli anlaşmalar yolu ile ekonomik anlamda istikrarlı bir Türkistan için, Batı'ya ve dünya denizlerine açılmanın 5 alternatif yolu vardır: bunlardan birincisi Rusya aracılığı ile Baltık-Avrupa hattı, ikincisi Çin aracılığıyla Asya/Pasifik hattı, üçüncüsü Afganistan-Pakistan-Hindistan ile Hint Okyanusu hattı, dördüncüsü İran aracılığı ile Basra Körfezi hattı, son olarak beşincisi ise Azerbaycan ve Türkiye aracılığıyla Hazar hattıdır.

Rusya ve Çin'in hâlihazırda yürüttükleri projeler, bir bakıma Türkistan devletlerini özellikle enerji ve değerli maddelerin taşınması bağlamında dünya pazarına belli oranlarda açmıştır ancak siyasi ve ekonomik baskıların oluşmasına da mahal verilmiştir.²² Afganistan-Pakistan hattı ise uluslararası terör gruplarının ortaya çıkardığı çatışma hali nedeniyle güvenli görünmemekte hatta ABD'nin neredeyse 25 yıllık enerji hattı projesi de bu nedenlerden ötürü hayata geçememektedir. Ayrıca bu hatta Hindistan'ın eklenmesi Pakistan ile ilişkilerden dolayı sürdürülebilir değildir.

İran aracılığı ile kurulacak bir hattın hem mevcut arz-talep dengesi hem de mevcut ekonomik pazarın kapasitesi açısından kazançlı olduğunu iddia etmek gerçekçi bir tez olamayacaktır. Ayrıca İran'ın uluslararası sistemdeki statüsü, ülkeye uygulanan ambargolar ve Hazar Denizi'ndeki faaliyetleri gibi durumlar siyasi ve ekonomik olarak bu hattın rasyonel ve verimli olamayacağını baştan ispat etmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye aracılığı ile oluşturulacak Hazar hattının ise diğer dört hatta göre daha kazançlı ve sürdürülebilir olabileceği fikri dört nedenle açıklanabilir, bunlardan birincisi; Türkiye'nin jeoekonomik konumunun Türkistan'dan gelebilecek girdiler için hem Batı'ya hem de açık denizlere ulaşımını aynı anda gerçekleştirebilecek bir yapıda olmasıdır. İkincisi bölgenin enerji kaynaklarını göz önünde bulundurduğumuzda, enerji kaynakları yönünden fakir olan Türkiye ve Batı'nın önemli bir enerji pazarı oluşturabileceği görüşüdür. Üçüncüsü ise son dönemde gerçekleşen II. Karabağ Savaşı'nda Nahçıvan Koridorunun Azerbaycan ve dolayısı ile Türkistan için önemli bir konuma gelmesidir. Son olarak dördüncü neden ise Türkiye'nin Türkistan'da faaliyet gösteren ve/veya göstermeye çalışan diğer aktörler gibi yayılmacı ve baskı kurma amaçlı politik davranışlarının bulunmamasıdır.

Analiz: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Önemi

Bu çalışmada anlatılanlar göz önüne alındığında Türkiye'nin büyük stratejisinde Türk Dünyası'nın yeri öne çıkarken, Türk Devletleri Teşkilatı'nın faaliyet ve etkinliğinin artırılması

22 Alperen Kürşad Zengin, "Rusya-Çin Engizisyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri", s. 18-19.

da bu kapsamda oldukça önemlidir. Çünkü Teşkilat çerçevesinde atılacak adımlar; Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri'nin birlikte çalışabilmesi ve ortak adımlar atabilmesi için kurumsal yapının oluşması ve sürdürülebilirlik açısından elzemdir.

Ortak politika üretimi ya da daha alt birimden siyasi söylemlerde ortak bir tabanda buluşmak niyetiyle üye devletlerin imzalamış ve karara varmış oldukları; “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”na ve buna bağlı olarak “2022-2026 Türk Devletleri Teşkilatı Stratejik Yol Haritası” belgelerine dikkat çekmek gerekmektedir. Üye devletlerin ortak çıkarlarının bulunduğu birçok muhtelif alanda ileriye dönük iş birliğinin yolu bu şekilde açılmaktadır. Çünkü belirlenen hedefler ve hizmet edilen bir amaçla gelecek vizyonunun oluşturulma çabası, stratejik ve operasyonel seviyede siyasi ortak paydanın ilk nüvesi sayılabilir. Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi ve Kazakistan'da 2021 yılında yaşanan olaylarda Teşkilat bünyesinde kısık sesle de olsa ortak siyasi iklim oluşmaya başlamış görünmektedir. Türkiye'nin hem kendi büyük stratejisi hem de Türk Devletleri Teşkilatı'nın daha sürdürülebilir şekilde geleceğe taşınabilmesi için özellikle siyasi konularda lokomotif rolünü üstlenmesi ve mevcuttaki olaylara karşı atılacak adımların iletilmesi bağlamında ciddi sorumluluk yüklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bürokratik süreçlerini de daha özel ve derinden yürütebilmesi adına bakanlık seviyesinde sadece Türk Dünyası ile hemhal olacak bir yapıya ihtiyacı vardır.

Ekonomik alanda, Türk dünyasının birlikte kazanacağı somut ve sistemli altyapıların oluşmaya başladığı görülmektedir. Daha önce adımları atılan ve gelecekte kurulacak birçok ortaklığın ifade edildiği “Ticareti Kolaylaştırma Strateji Belgesi” çerçevesinde karşılıklı ticaret ve yatırımı kolaylaştırmak için gerekli önlemlerin alınması konusunda mutabakata varılmıştır. Türkiye'nin jeopolitiği itibariyle üye devletleri uluslararası pazara taşıyabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Buna ek olarak enerji piyasalarında etkinliğin artırılması hem Türkistan için hem de Türkiye'nin büyük stratejisi açısından önemlidir. Enerji kaynaklarının dağıtım merkezinin Türkiye olması ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel dinamikleri de açacak seviyede kazanımlar sağlayacakken, üye devletlerin refah seviyelerinin de artacağı öngörülmektedir.

Teşkilatın sağlam temeller üzerine inşa edilerek geleceğe taşınabilmesi için belki de en önemli faaliyet alanı, “halklar arası iş birliği”dir. Üye devletler arasındaki ilişkilerin toplumsal düzeyde de anlam bulması ve ortak değerlerin bir paydada birleşmesi ancak karşılıklı tanıma yoluyla mümkün olabilir. Bu tanıma süreci, Teşkilatın hem devlet hem de halk düzeyinde çift yönlü inşasını sağlayabilir. Türkiye'nin çekim merkezi haline gelmesi, doğal olarak üye devletlerden insan akışını sağlayacakken, aynı zamanda kültürüyle bağlantılı olarak “tanındık” iş gücünün temin edilmesi ve yetenekli, liyakatli kişilerin kadrolara dahil edilmesi de oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, öğrenci değişim programları ve ortak üniversite hareketleri de bu tanışıklığı pekiştirecek ve güçlendirecektir.

Türkiye'nin büyük stratejisinde ekonomik ve siyasi olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeri günümüzde henüz yeşermeye başlamış daha sonraları somut kazanımların sağlanacağı bir yapıdadır. Ancak unutulmamalıdır ki 30 yılı aşkın süredir yürütülen bürokratik ve diğer çabaların temelleri üzerine inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ikenberry, G. John, "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", *Foreign Affairs*, 90/3, (2011), s. 56-68.
- Karaosmanoğlu, Ali, "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", ed. Ali Karaosmanoğlu, Ersel Aydın, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.
- Kıbaroğlu, Mustafa, "Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek", *Stratejist*, 23, (2019), s. 20-25.
- Kissenger, Henry, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Kissenger, Henry, *Dünya Düzeni*, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Publishing, İstanbul 2016.
- Layne, Christopher, "The Waning of U.S. Hegemony-Myth or Reality? A Review Essay", *International Security*, 34/1, (2009), s. 147-172.
- National Intelligence Council [NIC], *Global Trends 2025: A Transformed World*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C. 2008.
- Öniş, Ziya, Mustafa Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Türkiye in the Age of BRICS", *Third World Quarterly*, 34/8, (2013), s. 1409-1426.
- Yeşiltaş Murat, Ferhat Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul 2020.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, "Türkiye'nin Jeopolitik Güvenliği ve Rusya ile "Gri Alanda İkili İlişkiler"", ed. Alperen Kürşad Zengin, İlyas Topsakal, *Türkiye Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2021.
- Zengin, Alperen Kürşad, "Ergenekon'dan Misak-ı Milliye Türkiye'nin Büyük Stratejisi", *ATASAREN Bülten*, 7, (2023), s. 23-31.
- Zengin, Alperen Kürşad, "Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir", *Asya-Avrupa*, 5/50, (2020), s. 51-58.
- Zengin, Alperen Kürşad, "Türkiye'nin Rusya ile İlişkilerinde Jeopolitik Güvenliğini "Kerteriz Almak"", *ATASAREN Bülten*, 4, (2021), s. 51-58.
- Zengin, Alperen Kürşad, "Rusya-Çin Engizisyonu Altında Orta Asya Türk Devletleri", *ATASAREN Bülten*, 5, [Türkistan Özel Sayısı], (2022), s. 16-23.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, "Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/42, (2022), s. 387-410.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, "Gordian Knot in Central Asia Regional Security Complex: A Multi-Vector Analysis", *Eurasian Research Journal*, 2/2, (2020), s. 19-36.
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, "Vol. I: Yeni Dünya Düzensizliği ve Yükselen Güçler", *Kriter*, 8/81, (2023).
- Zengin, Alperen Kürşad, İlyas Topsakal, "Türk Dünyası, Türkiye ve Rıza", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, [Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı], (2022), s. 1-5.
- "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf> [Erişim tarihi: 05.02.2025].

TÜRKİYE'S GRAND STRATEGY AND THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Alperen Kürşad ZENGİN*

Grand strategy is defined as the direction of a state's current and potential power to achieve the goals it has established "over the years" within the framework of its national role. Türkiye's grand strategy is related to changes and transformations in the international system, both through its current practices and its vision for the future. The prevailing security structure of Turkey comprises of three key elements, the first of which is Western Europe and the USA, in conjunction with a range of multinational organisations. The second component encompasses the Middle Eastern and North African states, thereby ensuring the security of Türkiye's southern borders from land and safeguarding its interests in the Mediterranean, including the Turkish Republic of Northern Cyprus. The third component, on the other hand, is characterised by a fragmented structure that extends from the Black Sea, encompassing the bordering Caucasus states. Located within the most intense conflict areas in the international system, these security structures have resulted in geopolitical insecurity experienced by Türkiye. The military operations conducted by Türkiye in response to these threats, in accordance with international law, have resulted in the establishment of secure areas to a certain extent. Within these secure areas, it is imperative for Türkiye to implement its overarching grand strategy, as grand strategy is inherently linked to its future vision.

The future vision is, of course, undergoing dynamic progression in accordance with the prevailing state of the international system. Therefore, the existence of an environment conducive to achieving the desired future position is also crucial. To this end, it is imperative for Türkiye to ensure full autonomy in its policies, in accordance with the role it has assigned to itself in the current international system and its future position. It must strengthen its strategic autonomy. Ensuring this will enhance its effectiveness in the immediate vicinity and its regional power status, whilst also bringing Türkiye's relations with the Turkic World to the forefront. As the power centers in today's international system strengthen in the Asian continent, Central Asia is becoming the center and transition point of many major projects. Furthermore, when Türkiye's

* Res. Assist, Turkish National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, Department of Strategy and Security Studies, Istanbul / Türkiye, zengin.alperenkursad@gmail.com; alperenkursad.zengin@msu.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2254-6680

cultural ties with the countries in the region are taken into consideration, it can be deduced that a bilateral gain can be achieved.

The institutionalisation of this relationship model is, of course, important for sustainability. This is evidenced by the rebranding of the Turkic Council to the “Organization of Turkic States” on 12 November 2021, which signifies a shift in the internal political dynamics of the Organization and the significance they attribute to the concept of unity. This shift in nomenclature signifies a deliberate policy decision on the part of the Organisation, whereby the pursuit of unity is not pursued through the amalgamation of member states into a homogeneous entity, but rather through the recognition of and respect to the individuality of each member state, whilst pursuing common goals. The essence and norm of relations between Türkiye and the member states are shaped by the type of foreign policy behaviour that has been termed “consent”, that is, diplomacy specific to the Turks. Western-based international relations literature is predicated on a utilitarian and opportunistic situation with the logic of “win-win”. However, according to the Turkish tradition of wisdom, this form of relationship is considered inhumane. The Turkish model is predicated on the notion of people and their consent from the administration, and this attitude is rooted in the concept of justice in foreign relations. In the contemporary context, Türkiye finds itself in a position to actualise the 1990s motto, “The Turkic World from the Adriatic to the Great Wall of China,” transitioning from rhetoric to action with heightened resolve. This paradigm shift signifies a strategic vision and a national responsibility area for Türkiye, positioning it as a pivotal regional player with a demographic reach extending to 300 million individuals across three distinct spheres. This study, which examines relations with the Turkish World as part of Türkiye's grand strategy future vision, first explores the current structure of the international system. The subsequent discussion will address strategic autonomy activities in the context of Türkiye's grand strategy, followed by an elucidation of Türkiye's relations with the Turkish World. The conclusion of the study provides an analysis of the Organization of Turkic States with regard to the subject under discussion, together with recommendations for the actions that are required. It is not necessary to examine the grand strategy in depth, as this would expand the scope of the study and shift its focus.